ČINITI DOBRO
ZBORNIK U ČAST MONS. JOSIPU MRZLJAKU
U POVODU 75. OBLJETNICE ŽIVOTA, 50. OBLJETNICE SVEĆENIŠTVA I 20. OBLJETNICE BISKUPSTVA

ČINITI DOBRO: ZBORNIK U ČAST MONS. JOSIPU MRZLJAKU U POVODU 75. OBLJETNICE ŽIVOTA, 50. OBLJETNICE SVEĆENIŠTVA I 20. OBLJETNICE BISKUPSTVA

Glavni urednik:	Krunoslav Novak
Odgovorni urednik:	Antun Perčić
Grafički urednik:	Anita Treščec
Uredništvo:	Damir Bobovec, Ivan Dodlek, Marko Domiter, Irena Gotal, Anđelko Košćak, Snježana Mališa, Krunoslav Novak, Antun Perčić, Ivan Rak, Anita Treščec
Autori fotografija:	Jasminka Bakoš-Kocijan, Silvio Benč, Siniša Conar, Goran Damjanić, Glas Koncila, Bruno Herceg, Damjan Koren, Tomislav Koren, Tomislav Kovačić, Saša Josip Milec, Plavec Fiket studio, Karlo Vuković, privatna arhiva
Jezična lektura i korektura:	Milica Mikecin
Recenzenti:	Tomo Vukšić, Jerko Valković
Nakladnik:	Varaždinska biskupija
Mjesto i godina izdanja:	Varaždin, 2020.
Tisak:	Denona, Zagreb
Naklada:	800 primjeraka
E-ISBN:	978-953-8298-00-4

ČINITI DOBRO

ZBORNIK U ČAST MONS. JOSIPU MRZLJAKU U POVODU 75. OBLJETNICE ŽIVOTA, 50. OBLJETNICE SVEĆENIŠTVA I 20. OBLJETNICE BISKUPSTVA

+ Josip Mrzljak

Predgovor

Odjeci života svakog čovjeka ostavljaju trag u svijetu i životima ljudi koji su upućeni na njegov životni put. Imajući u vidu važnost i mjesto biskupske službe u životu Crkve, ovaj zbornik ukazuje na trag dobrote koje mjesni biskup kao pastir ostavlja u svojoj službi. Povod nastanka ovog zbornika su obljetnice mons. Josipa Mrzljaka objedinjene u 2019. godini. One stavljaju pred nas promišljanja o njegovu životu i djelovanju s posebnim naglaskom na službi dijecezanskog biskupa u Varaždinskoj biskupiji. Biskup Mrzljak je, naime, 2019. godine napunio 75 godina života, u kojem je 50 godina služio kao svećenik i obavljao različite službe u Zagrebačkoj nadbiskupiji, te 20 godina biskupstva, od 1999. godine kao zagrebački pomoćni biskup, a od 2007. do 2019. godine kao varaždinski dijecezanski biskup. Pogled na sve te godine uključuje mnogo razloga za zahvalnost zbog vjernosti i ustrajnosti u služenju Bogu, Crkvi i vjerničkom narodu, koji je potreban ohrabrenja za život u vjeri koja vodi spasenju ili pak poticaja da prione uz vjeru u Isusa Krista, koji je jedini put, istina i život.

U nasljedovanju tog puta prema vječnosti Bog svoje nikad ne ostavlja: „Ja im dajem život vječni te neće propasti nikada i nitko ih neće ugrabiti iz moje ruke“ (Iv 10,28). Biti u njegovoj ruci znači biti spašen, to jest nalaziti zaštitu u ruci koja je stvorila svijet i koja svakom čovjeku daruje život. Promatrajući Božji dar života i poziva, kojemu se biskup Josip odazvao, uočavamo kako ga je ruka Gospodnja vodila svojom snagom koja se očitovala i po rukama onih koji su ga u životu pratili sklapajući ruke na molitvu, pomažući mu u odrastanju i kasnije na njegovu putu života. Po rukama svećenika primio je prve sakramente, polaganjem biskupovih ruku primio je sakrament svetog reda, đakonata, prezbiterata i biskupstva, da bi i sam kao svećenik i biskup polagao ruke dijeleći sakramente, tješeći tužne, hrabreći klonule, upućujući ih na Boga u kojem je snaga i spasenje. Može se reći da je djelovanje biskupa Josipa u navještaju Božje ljubavi ovom svijetu obilježeno upravo onim riječima koje čitamo u njegovu biskupskom geslu: „Činiti dobro.“ Čovjek svoje djelovanje ostvaruje rukama i one očituju njegov odnos prema drugome – kada mu pruži ruku, kada ga dočekuje raširenih ruku, kada mu u rukama donosi dar ili pomoć, kada ga zagrli da bi ga utješio ili se radovao s njime. Ta misao i poveznica potaknula je uredništvo ovog zbornika da život i djelo pastira mjesne varaždinske Crkve promotri iz te perspektive i iznese svjedočanstvo koje bilježi povijest života čovjeka koji je svojim rukama ostavio trag u svim svojim službama.

Čitajući životopis i svjedočanstva o životu biskupa Mrzljaka, s posebnim naglaskom na život mlade Varaždinske biskupije od 2007. do 2019., promišljanja o teološkim i društvenim temama te odabrane biskupove tekstove, čitatelj će lako moći prepoznati trag tog gesla. Različite inicijative koje je biskup Mrzljak u svojem djelovanju podržavao i usmjeravao preko svojih suradnika, a kojima je zajednički nazivnik dobrota, uvezuju se u tri osnovne crte djelovanja: poticati, činiti i čuvati. U tom tropletu promatranja dobrote prepoznaje i se smjer djelovanja svakog čovjeka koji se nadahnjuje na istini života da je Bog ispunio svoje obećanje u utjelovljenju Sina Božjeg, koji nas je spasio od smrti i otkupio našu ranjenu narav da bi nam darovao život. Tu istinu nasljedujemo hodeći onim tragovima kojima je sam Gospodin naš Isus Krist ostvario Božji otkupiteljski plan, a o tome piše sv. Luka u Djelima apostolskim kada kaže da je Isus „prošao zemljom čineći dobro“ (Dj 10,38). Navještaj Božjeg spasenja u Isusu Kristu također se ostvario kroz taj troplet poticanja dobrote u svijetu. Svojim riječima i djelima Isus je poticao na nesebičnu dobrotu kojoj

je jedini cilj ostvarenje Božjeg kraljevstva utemeljenog na navještaju Božje ljubavi. Ta se dobrota očitovala u starozavjetnoj predaji u kojoj je Bog objavio svoju ljubav izabranom narodu, darujući mu zapovijedi koje ga čuvaju od zla na putu dobrote. Čuvajući tu predaju, Isus donosi ispunjenje Božjeg nauma u zapovijedi ljubavi: „Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. (…) Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga“ (Mt 22, 37.39).

Teme ovog zbornika, koje progovaraju o djelovanju biskupa Josipa, sigurno imaju određenu arhivsku vrijednost čuvanja dobara koje smo primili od naših predaka, no imaju i odgojnu vrijednost, koja je očita iz različitih znanstvenih perspektiva, potičući prema dobru svaku osobu koja želi ozbiljno promišljati o sebi i o vlastitom životu te ga pokušavati stalno usklađivati s evanđeljem. Kako bismo svoj život i rad usklađivali s evanđeljem, trebamo postati osjetljivi za stvarnost i potrebe vremena u kojem živimo. U tome nam može pomoći prepoznavanje traga dobrote koju Bog čini i po djelima koja ostvarujemo u našem životu. To je dobrota kojom ostavljamo trag ne samo u povijesti koja će ostati zapisana nego i u onim malim osobnim povijestima pojedinačnih života u koje smo se upisali svojom dobrotom ublaživši drugome težinu njegove svakodnevice obilježenu teškoćama, napuštenostima, beznađem i strahom. Upravo ta senzibilnost za potrebe današnjeg čovjeka i vremena upućuje na odnos s Dobrom, odnosno njeguje taj odnos i u njemu se očituje, a dobrota uvijek ide uz istinu i ljepotu, odnosno uz moralnu i estetsku senzibilnost, koje također tematiziraju neki radovi ovog zbornika. Potrebno je o tome promišljati i progovoriti u vremenu kada smo uronjeni u mnoge poticaje i poruke koji nas često usmjeravaju samo na nas same, čime riskiramo da pored svega zapravo ostanemo neosjetljivi za ono bitno u životu. Dezorijentiranost današnjeg vremena otežava nam da pronađemo smjer i put te dadnemo smisao životu, posebno u trenutcima teškoće. Stoga je važno našu osjetljivost za dobro izliječiti, pročistiti, izoštriti i obnoviti. Ta osjetljivost omogućit će nam da se ne zatvaramo u sebe, nego da komuniciramo sa stvarnošću u koju smo uronjeni. Biti osjetljivi za potrebe drugih otvara nam unutarnju osjetljivost u kojoj otkrivamo uzvišenost poziva na dobrotu, plemenitost i ljubav.

Čestitajući biskupu Josipu Mrzljaku, kojeg sam naslijedio u služenju Varaždinskoj biskupiji, potičem čitatelja da listajući stranice ovoga zbornika pronađe poticaj za razmatranje o dobroti koja se čuva u ovoj biskupiji, koja se naviješta u evanđelju i koja se živi u djelima ljubavi. Također neka riječi napisane na ovim stranicama budu poticaj da dobrota odjekuje u životu i radu svakoga od nas nadahnuta Isusovom ljubavlju, koji je prošao zemljom čineći dobro i koji nam je u svojoj savršenoj ljubavi darovao spasenje i život.

mons. Bože Radoš
varaždinski biskup

Uvod

Suvremeni čovjek živi toliko brzo i intenzivno da često ne uspije zastati i zagledati se u trag koji njegovo djelovanje i govor ostavljaju u životima ljudi kojima je okružen. U mnoštvu izgovorenih ili napisanih riječi, riječ *hvala* često ostane neizrečena. Izrečena riječ *hvala* izražava našu zahvalnost i sposobnost da izrazimo poštovanje prema osobi kojoj je upućujemo, kao i određenu spremnost da iz naše zahvalnosti proizađu novi tragovi dobrote utemeljeni na gestama, riječima i činima koji su razlog naše zahvalnosti. Obljetnice upućuju na određeno vrijeme koje je proteklo od nekog događaja i prilika su za zahvalnost. One predstavljaju put koji je osoba prošla od trenutka kada je došla na svijet, ili preuzela određenu zadaću ili službu, te zahvaćaju u osobni život pojedinca, ali i onih koji participiraju u životu i službi slavljenika.

Ovaj je zbornik nastao u povodu obilježavanja triju velikih obljetnica mons. Josipa Mrzljaka, varaždinskog biskupa u miru: 75. rođendana, 50. obljetnice prezbiterskog ređenja te 20. obljetnice biskupskog ređenja. Početak nastanka zbornika seže u prosinac 2017. godine, kada me je telefonom nazvao sisački biskup mons. Vlado Košić, inicirajući promišljanje o objavljivanju jednog takvog djela, pri čemu je obećao podršku i sudjelovanje. Ideja se počela razvijati te smo u dogovoru s generalnim vikarom mons. Antunom Perčićem pokrenuli inicijativni odbor i organizaciju uredništva. Razmišljajući na koji način obilježiti te obljetnice, uredništvo je usvojilo prijedlog da krenemo u pripremu zbornika naslovljenog *Činiti dobro*, što je i biskupsko geslo mons. Mrzljaka.

Pred čitateljem se nalazi djelo koje iz perspektive biskupskog gesla mons. Mrzljaka kao svojevrsni mozaik progovara o više od dvanaest godina njegove biskupske službe u Varaždinskoj biskupiji. Ideja vodilja bila je da se u zbornik uključe autori koji djeluju u Varaždinskoj biskupiji ili su povezani s Varaždinskim biskupijom i njezinim biskupom, tako da je ova knjiga satkana od tekstova trideset i troje autora.

Zbornik je podijeljen u tri dijela. Na samom početku kao uvodni dio nalazi se svojevrsni spomenar koji započinje crticama za životopis, koje je priredio Anđelko Košćak, a dalje slijede tekstovi dvojice biskupa. Mons. Ratko Perić, mostarsko-duvanjski biskup i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanski, donosi svoja sjećanja skupljena u razdoblju dugom šezdeset godina jer je od prvih dana sjemeništa dijelio školske klupe s biskupom Josipom. Mons. Vlado Košić, sisački biskup – koji je po rukama zagrebačkog nadbiskupa, današnjeg kardinala Josipa Bozanića, zajedno s mons. Mrzljakom istog dana u zagrebačkoj katedrali zaređen za pomoćnog zagrebačkog biskupa – progovara o njihovu prijateljstvu i o zajedničkom služenju u Zagrebačkoj nadbiskupiji kao pomoćnih biskupa.

Prvi dio zbornika naslovljen *Trag dobrote u Varaždinskoj biskupiji: djelovanje mjesne Crkve 2007. – 2019.* u petnaest tekstova prikazuje dio aktivnosti koje je inicirao i podržavao biskup Mrzljak. Izbor biskupskog gesla govori nam puno o temeljnom određenju i odnosu biskupa prema vlastitom pozivu i poslanju u Crkvi. Izabravši geslo „Činiti dobro“, biskup Josip Mrzljak na određen je način postavio jasan smjer svoje biskupske službe, koja je posebno došla do izražaja u Varaždinskoj biskupiji, koju je kao mjesni ordinarij vodio više od dvanaest godina. Sagledavajući cjelinu njegova zauzetog pastirskog djelovanja na pastoralnim, vjerničkim, duhovnim i društvenim poljima, možemo uočiti kako je biskup Mrzljak podržavao već organizirane djelatnosti koje je zatekao u biskupiji. Od pastoralnog djelovanja mjesne Crkve tu se ubrajaju: Katehetski

ured, Pastoral mladih, Misijsko djelovanje biskupije, Pastoral duhovnih zvanja i ministranata te Obiteljski pastoral, oko kojeg se biskup Mrzljak posebno zauzeo i čiji je rad i planove za razvoj podržavao.

Tako je 2007. godine osnovao Obiteljski centar Varaždinske biskupije u sklopu kojeg nastavlja s djelovanjem Ured za obitelj, koji je 2001. osnovao prvi varaždinski biskup Marko Culej. Obiteljski centar ustanova je Varaždinske biskupije čija je zadaća i poslanje promicati vrednote bračnog i obiteljskog života, brinuti se o stručnoj i duhovnoj formaciji suradnika uključenih u područje obiteljskog pastorala (svećenika, bračnih parova, stručnjaka u teološkim i humanističkim znanostima) te promišljati, planirati, organizirati i provoditi aktivnosti na području obiteljskog pastorala. Obiteljski centar skrbi o zaručnicima organizirajući i provodeći zaručničke tečajeve – pripravu za kršćanski brak. Parovima i obiteljima na raspolaganju je Bračno i obiteljsko savjetovalište, koje osigurava kako duhovnu tako i psihološku, liječničku, pravnu i pedagošku pomoć. Obiteljski centar potpora je i provedbi programa i projekta Hrvatske zajednice bračnih susreta (HZBS) na području Varaždinske biskupije (Regija Sjever), koja na području biskupije ima svoje zajednice u Međimurju, Pitomači, Koprivnici, Ivancu i Varaždinu.

Biskup Josip Mrzljak osnovao je Povjerenstvo za pastoral osoba s invaliditetom i njihovih obitelji, Biskupijsku knjižnicu i Ured za liturgijski pastoral i sakralnu arhitekturu. Jednako tako, kako bi odgovorio na potrebe vjernika te unaprijedio komunikaciju i olakšao suradnju među župnicima, učinio je promjene u teritorijalno-pastoralnom ustrojstvu Varaždinske biskupije u kojoj je osnovao tri arhiđakonata, jedan novi dekanat te dvije nove župe u Koprivnici: Župu sv. Leopolda Bogdana Mandića i Župu sv. Majke Terezije.

Osim pastoralnih aktivnosti, biskup Mrzljak podržavao je i pridonosio rastu i djelovanju aktivnosti koje su više usmjerene prema vjerničkoj i široj društvenoj zajednici. U tom dijelu istaknuta je biskupova zauzetost oko djelovanja Caritasa Varaždinske biskupije, crkvene glazbe te medijskog djelovanja, dok je osobitu brigu i skrb za pripadnike romske nacionalne manjine na području Varaždinske biskupije iskazao osnivanjem Povjerenstva za pastoral Roma. Prepoznavajući pak duhovne potrebe vjernika, Varaždinska biskupija 2009. godine preuzima na korištenje i uzdržavanje kuriju Zbornog kaptola na Veternici, koji nakon obnove postaje Duhovni centar Varaždinske biskupije Veternica.

Nadalje, 2014. godine blagoslovljen je Pastoralni centar Varaždinske biskupije u Ludbregu, koji je odgovor na potrebu za adekvatnim prostorom za svećenike, ispovjednike i hodočasnike u Svetištu Predragocjene Krvi Kristove u Ludbregu. Centar je izgrađen s ciljem da, osim godišnje proslave Svete nedjelje, služi za potrebe župe Ludbreg i Varaždinske biskupije za razne pastoralne susrete i aktivnosti tijekom čitave godine.

Vodeći računa o pastoralnoj i materijalnoj skrbi za stolnu crkvu, kao i o drevnoj i časnoj tradiciji stolnih kaptola u ovim krajevima, biskup Mrzljak uputio je molbu Kongregaciji za kler, koja je, odgovarajući pozitivno na njegovu molbu, 2015. godine utemeljila Stolni kaptol Blažene Djevice Marije na nebo uznesene u Varaždinu.

Potaknuo je i podržao 2017. godine obnovu statuta Čazmansko-varaždinskog zbornog kaptola Svetog Duha u skladu s njihovim sadašnjim stanjem i ulogom, njegujući na taj način osam stoljeća dugu tradiciju. Godine 2007. i 2017. biskup Josip Mrzljak imenovao je nove kanonike toga Kaptola.

Zahvaljujući razumijevanju i osjetljivosti biskupa Mrzljaka za problematiku stradalih i nestalih, vjerojatno i zbog osobne obiteljske povijesti, u Varaždinskoj biskupiji posebno se podržava istraživanje žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća, obilježavanje grobišta i očuvanje uspomene na prešućene žrtve.

Promišljanja stvarnosti i perspektiva dobra u društvu naslov je drugog dijela ove knjige u kojem trinaestero stručnjaka i znanstvenika iz različitih područja humanističkih i društvenih znanosti daje svoj doprinos širem pogledu na dobrotu.

Nenad Polgar piše o suvremenim izazovima epistemološkog momenta u moralno-teološkoj analizi ljudskog dobra. Polazeći od pitanja iz evanđelja upućenog Isusu: „Koje dobro trebam činiti da imam život vječni?“ (usp. Mt 19,16-30, Mk 10,17-31, Lk 18,18-30), autor iz perspektive postkoncilske moralne teologije analizira pitanje ljudskog dobra.

Mladen Horvat kao bibličar uzima u razmatranje glagol בדל (*badal*), koji se u Knjizi postanka Hebrejske Biblije rabi kao izraz koji označava razdvajanje svjetla od tame, voda od voda, te promatrajući različite oblike toga glagola, nastoji uspostaviti vezu među pojedinim odlomcima svećeničke tradicije Svetog pisma.

Polazeći od socijalno-kulturološkog i teološko-antropološkog promišljanja u odnosu na osobe s intelektualnim teškoćama, Martina Vuk prikazuje bioetičke i teološke polemike u odnosu na tijelo i tjelesnost, produbljujući govor o tijelu u povezanosti s teologijom tijela Ivana Pavla II., s posebnim naglaskom na 1 Kor 6,19.

Na riječima sv. Ivana Pavla II. svoj rad temelji i Marko Đurin, govoreći o identitetu svećenika i uspoređujući ga s obiteljskim tipovima ljubavi: zaručničkoj, očinskoj, bratskoj, roditeljskoj i sinovskoj.

Uzimajući u obzir da je mons. Mrzljak svoju mladu misu slavio upravo u nedjelju kada se u Crkvi prvi put slavila misa po novom obredu nakon Drugoga vatikanskog koncila, Mario Kopjar bavi se temom organizacije i značenja liturgijskog prostora nakon Koncila.

Dugogodišnje iskustvo rada i promišljanja o aktualnim temama o Crkvi i društvu Josip Sabol pretočio je u opsežan tekst u kojem nastoji donijeti svojevrsnu dijagnozu postmoderne te ponuditi određene smjernice za naviještaj evanđelja čovjeku današnjeg vremena.

Ideju ekonomije zajedništva, koja je nadahnuta specifičnom duhovnošću jedinstva, u svojem tekstu obrađuje Ivan Dodlek, pokazujući na primjeru Pokreta fokolara mogućnost praktičnog i konkretnog održavanja i razvijanja transcendentnog humanizma na području ekonomije i gospodarstva.

Nenad Malović bavi se ljudskim napretkom, koji se ne može mjeriti samo bruto domaćim proizvodom kao glavnim indikatorom blagostanja. Budući da gospodarska komponenta napretka nije cilj, nego pretpostavka ljudskog blagostanja, članak razmatra ulogu dokolice nastojeći dati obrise izbalansiranog odnosa gospodarske nužnosti i dokoličarske nezaobilaznosti.

Slijedi članak Anđelka Košćaka u kojem je predstavljn život i pastoralno djelovanje sedamnaestorice svećenika koji nose prezime Mrzljak i koji su obnašali različite službe u svojim biskupijama, a neki su od njih bili djelatni i u javnom životu.

Kristijan Kuhar u svojem radu nastoji uputiti na moguće tragove koji bi mogli dati odgovor na pitanje postojanja glagoljice i glagoljaštva na području današnje Varaždinske biskupije. Autor zaključuje da povijesni podatci upućuju na mogućnost da je glagoljaštvo bila barem privremena epizoda tih prostora.

Članak koji obrađuje tematiku dominantnih naracija o ustašama i komunistima te njihov učinak na hrvatsko društvo potpisuje Karlo Šimek. Prepoznajući te naracije kao izvor polarizacije društva, autor predlaže izlaz iz takve polarizacije pomoću alternativnih priča.

Promišljajući o odgoju za dobrotu, Snježana Mališa piše da je on ostvariv jedino u otvorenosti za drugoga i spremnosti na služenje koje iziskuje poniznost. Tada iskustvo dobrote i služenja postaje metoda i svjedočanstvo djelatne ljubavi u svijetu.

Posljednji tekst drugog dijela zbornika bavi se pitanjem lažnih vijesti. Polazeći od pitanja o kvaliteti komunikacije ako je u njezinu temelju cilj obmanjivanje drugoga, Krunoslav Novak donosi prijedloge za suočavanje s tim fenomenom.

Različiti prikazi koji sačinjavaju drugi dio zbornika pokazuju širinu pogleda na područja osobnog i društvenog života u kojima dobrota pretpostavlja mogućnost konstruktivnog napredovanja pojedinca i zajednice.

Treći dio ove knjige čini izbor tekstova, to jest poruka, homilija i govora mons. Josipa Mrzljaka, koji su bili izrečeni u dvanaest različitih prigoda za vrijeme njegove biskupske službe kao pomoćnog biskupa zagrebačkog i kasnije varaždinskog biskupa. Odabrani tekstovi uključuju sedam homilija, koje je uz nastupnu homiliju prigodom preuzimanja službe dijecezanskog biskupa u Varaždinu biskup Mrzljak izgovorio u različitim prigodama i mjestima prigodom različitih hodočašća (Marija Bistrica, Ptujska gora, Ludbreg), Tjedna solidarnosti s Crkvom i ljudima u Bosni i Hercegovini te prigodom obljetnica stradanja Vukovara, koja su se dogodila 1945. i 1991. godine. U taj dio uvrštena je još jedna uskrsna poruka kao dijecezanskog biskupa i jedna poruka za Nedjelju Caritasa, koju je biskup Mrzljak godišnje upućivao kao predsjednik Hrvatskog Caritasa. Završni tekst jedan je od nagovora koje je biskup Josip uputio svećenicima na korizmenim susretima po arhiđakonatima 2018. godine. Ti tekstovi predstavljaju neposrednost izričaja našeg biskupa, čije su misli protkane otvorenošću za dobrotu nadahnutu dubokim povjerenjem u Isusa Krista, koji nas poziva na put dobrote.

Zahvalnost mons. Josipu Mrzljaku za godine služenja u našoj Varaždinskoj biskupiji nadopunjavano željom da ovaj zbornik svima koji ga otvore bude poticaj na ustrajnost u dobru koje dolazi od Boga, koji je sama dobrota, ljubav i pravednost.

Krunoslav Novak
glavni urednik

60 godina hodočašća…

Na sugestiju vlč. Krunoslava Novaka, urednika Mrzljakova zbornika, dajem se na pisanje današnjih sjećanja na davna vremena od prije 60 godina. U rujnu 1959. došlo je nas oko 140 novih sjemeništaraca u prvi razred, a u gimnaziji nas bijaše oko 415: iz jednog dijela Republike Hrvatske, iz Bosne i Hercegovine, iz Subotice i Skoplja; grkokatolici, karmelićani, konventualci, lazaristi, trećoredci iz Zagreba.

U Stepinčevu svjetlu. Preč. Josip Vraneković (1921. – 1964.), župnik u Krašiću (1950. – 1964.) u vrijeme sužanjstva ili zatočeništva nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca zapisuje u *Dnevnik*, **12. VII. 1952.** sljedeće: „Oba biskupa [pomoćni zagrebački F. Salis-Seewis i ordinarij đakovačko-srijemski S. Bäuerlein] s klerom – *sub mitra* krenuli su iz župnog dvora u crkvu. Na ulazu zbor je gromko upravo zapjevao *Evo svećenik veliki.* Preuzv. g. Nadbiskup kroz sakristiju je ušao u crkvu. Kumovao je malom Josipu Mrzljaku. Ja sam kumovao trojici. Preuzvišeni je bio toliko vedar da je veselo vezao vrpcu ne samo svom potvrđeniku, nego i mojima... Narod uzbuđen od ulaska biskupâ i klera u crkvu… od ganuća plače…“[1]

Tako kaže Vraneković, trostruki kum na krizmi te blagoslovljene nedjelje u župnoj crkvi Presvetoga Trojstva u Krašiću. Zatočenu Nadbiskupu bilo je zabranjeno obavljati javno i svečano bilo koji liturgijski čin, pa tako i dijeliti svetu krizmu. Na toj je svetoj potvrdi Nadbiskup sudjelovao samo kao kum svojem pranećaku Josipu, unuku svoje sestre Josipe. Možda je i njemu 1944. godine dano ime Josip po baki Josipi. Nadbiskup je bio upravo razdragan pa je, da se ne razlije sveto ulje po čelu, vrpcu vezao ne samo svojem kumčetu nego i župnikovoj kumčadi.

Josip je toga ljeta po godinama bio između prvoga i drugoga osnovne. On u razgovoru na Hrvatskom katoličkom radiju 9. veljače 2019., uoči Stepinčeva, kazuje kako je došlo do toga: „Najprije se mislilo da bi vujac [ujak Stepinac] mogao biti djelitelj krizme. Međutim, došla je stroga zabrana da kao zatvorenik on to ne smije, i onda je nastala potraga za biskupom pa su došla čak dvojica biskupa: zagrebački pomoćni biskup Franjo Salis-Seewis i đakovački Stjepan Bäuerlein, tako da je mene krizmao biskup Bäuerlein. Vujac mi je kao pravi kum držao desnu ruku na desnom ramenu, i vezao mi je vrpcu oko čela. Sjećam se da sam se malo zapetljao kod ispita na početku, ali i toga kako je biskup Bäuerlein, koji je bio dosta visok, zapeo mitrom za jedno vječno svjetlo kod svetohraništa, koje je bilo dosta nisko, pa mu je pala na zemlju.“[2] Nakon misnoga slavlja bili su na ručku, a krizmanik je po običaju primio i darove. Bila je to prva krizma poslije Drugoga svjetskog rata koja je okupila nekoliko stotina krizmanika, sjeća se današnji biskup Josip.

Pod datumom **13. IV. 1953**. krašićki župnik u *Dnevnik* bilježi Stepinčeve riječi: „Ako dobijem tu pomoć iz Amerike, htio bih da se lijepo uredi Sv. Ivan [kapelica na jednom brežuljku u Krašiću], a onda bismo oslikali svetište župne crkve. Nešto bih dao jednom i drugom sjemeništu. Ako bi me nestalo, time bih na neki način nešto unaprijed uplatio za maloga Josipa Mrzljaka, ako pođe u sjemenište.“[3]

1 Josip VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca*, Juraj Batelja (ur.), Zagreb, 2011., 105-107.

2 *Ususret 21. obljetnici Stepinčeve beatifikacije: Sjećanja mons. Mrzljaka na kardinala Stepinca*, u: https://hkm.hr/vjera/od-krista-pozvani/sjecanja-mons-mrzljaka-na-kardinala-stepinca/

3 Josip VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca*, 155-156.

Dakle, Nadbiskup darovateljski i dalekovidno raspoređuje moguću pomoć iz Amerike: pomogao bi uređenje dviju crkava u Krašiću, župne i filijalne, i obdario dva sjemeništa u Zagrebu, bogoslovno i dječačko. Ta pomoć sjemeništima bila je zbog mogućeg odlaska Josipa u sjemenište, za što se trebalo plaćati kandidatovo stanovanje i školovanje. A Josipova oca Vladimira ubili partizani još 1945. godine. I „vujac" na vrijeme Boga moli da Gospodin pozove radnike u žetvu svoju i misli kako bi providnosno pomogao pranećaku pođe li putom svećeništva. Njemu je, doduše, tek devet godina, ali duhovno je zvanje u njemu „od majčine utrobe", kako bi Apostol (Gal 1,15) citirao velikog proroka Izaiju (49,1) ili proroka Jeremiju (1,5). Dakle, zajedno s početkom duše.

Dne **26. V. 1958**. za vrijeme objeda novinar londonskog časopisa *Times* zove kardinala na telefon, i to da dođe na seosku poštu. „Ako ne idem na telefon, reći će mi da sam barbarin, a ako idem, što ću reći?" I nastavlja Kardinal: „Uz Udbu teško ti je imati s novinarima posla. Odem. Zanimljiva slika: pred telefonom sjedi nepoznati mi mladi milicioner. Sa strane *pessimus*, koji je ono najdrskije pratio nas na šetnji i unišao k Mrzljaku u kuću za nama."[4]

To je očit znak koliko je Nadbiskup bio slobodan u slobodnu Krašiću jer bi se u Mrzljakovih mogao potajno sastati s nekim Lisakom ili Mačekom i, što bi mogao, rukom o ruku, prevrnuti državu. Eto, koliko im je bila stabilna i jaka! I *pessimus* – dobro ga je preveo: *Najdrskiji* – za njim u kuću da ne može progovoriti dvije riječi s bolesnom sestrom Josipom.

Dolazak u sjemenište. Od prvih dana na Šalati Josip Mrzljak unosio je bilješke u svoj Notes, koji mu je u Krašiću, na polasku na Šalatu, dao kardinal Alojzije Stepinac, krizmeni mu kum. Notes je već odavno s bilješkama poprimio zlatnožutu boju. Kruno, molim Te, skeniraj taj Notes kao „relikviju" u koju je Obdareni sustavno upisivao svakoga sjemeništarca naše generacije prateći životne miljokaze njegove sudbine: hod kroz sjemenište, rastanak s mature, nastavak bogoslovnog studija, pristup svećeničkom ređenju, ili odlazak u svijet, ili prelazak u bolji život. Te početne školske godine bilo nas je na Šalati 350 sjemeništaraca, a u Interdijecezanskoj klasičnoj gimnaziji svega 415 učenika. Naš je prvi razred bio najbrojniji: 139 sjemeništaraca, 173 gimnazijska učenika, zapisao je kolega Andrija Lukinović.[5]

Pod nadnevkom **29. XII. 1959.**: „Vidite, kako nikada ne smije čovjek očajavati i gubiti nadu. Prošle je školske godine izišao iz bogoslovije Ivica Penić, iz Dječačkog sjemeništa Cvjetko Šimatić i Josip Burja, ali zato je naš Nikola Stepinac krenuo konačno u bogosloviju i evo ova trojica u V. r. Brebrić,[6] Mrzljak[7] i Mikuš.[8] Sva su se trojica lijepo snašla i ja vjerujem, da će ustrajati. I tako se ne će prekinuti tradicija, da krašićka župa daje svećenike. A onda vidim među ministrantima i ostaloj djeci lijepe znakove svećeničkog zvanja. Moliti se mnogo, da ustraju. Pa vidim, da i svećeničku subotu više posjećuju ljudi ovdje, nego prvi petak. Mnogi naši ljudi ne vide, kako je veliki dar Božji za naš narod, da imamo toliko svećeničkih i redovničkih zvanja. To je za mene *signum* da će nas Gospodin poštedjeti."[9]

Dakle, Kardinal se istinski raduje novim svećeničkim zvanjima – a i sam se morao sjetiti koliko mu je trebalo godina da se od 1916. do 1924. konačno opredijeli za bogosloviju! On preporučuje molitvu, pokoru, sakramente, prve subote za uspjeh svećeničkih zvanja. Od trojice navedenih polaznika naše generacije jedan je ustrajao, i to do biskupstva, jedan do mature na Šalati,

4 *Isto*, 640-641. Dolazak u kuću Mrzljakovu bio je 20. XI. 1957., kada je Kardinal posjetio svoju bolesnu sestru Josipu. Usp. *Isto*, 580.

5 Usp. Andrija LUKINOVIĆ (ur.), *Naši dani na Šalati. Spomenica generacije 1959. – 1963*., Zagreb, 2013., 27. O Andriji Lukinoviću vidi u: *Isto*, 146.

6 O Josipu Ratku Brebriću sažete autobiografske podatke vidi u: Andrija LUKINOVIĆ, *Naši dani na Šalati*, 86-90.

7 O Josipu Mrzljaku vidi u: *Isto*, 153-155.

8 O Josipu Mikušu vidi u: *Isto*, 151.

9 Josip VRANEKOVIĆ, *Dnevnik. Život u Krašiću zasužnjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca*, 807. Mrzljak je u razgovoru na Hrvatskom katoličkom radiju, 9. veljače 2019., iznio uspomene iz djetinjstva, rodbinstva, krizmenog kumstva i poznanstva s kardinalom Stepincem. Usp. https://hkm.hr/vjera/od-krista-pozvani/sjecanja-mons-mrzljaka-na-kardinala-stepinca/.

Notes biskupa Mrzljaka, koji mu je u Krašiću, pri polasku na Šalatu, darovao krizmani kum kardinal Alojzije Stepinac: u taj je notes biskup Mrzljak sustavno upisivao svakoga sjemeništarca svoje generacije prateći i nakon sjemeništa njihove životne putove

jedan završio 18-mjesečnu vojsku u Titogradu i filozofiju na Kaptolu, eto malo bolje od primjera u Isusovoj prispodobi (usp. Mt 13,8), gdje se od četiriju zasijanih zrna jedno primilo i donijelo višestruk duhovan rod.

Stepinčeva smrt. O Stepincu nismo ništa znali na Šalati, niti se o tome pričalo. Ali kada je 10. veljače 1960., u našem prvom razredu gimnazije, preminuo u Krašiću u svojoj 62. godini života, 30. godini misništva i 26. godini biskupstva, svi smo se počeli interesirati, a da nam ni poglavari ni profesori ništa posebno nisu tumačili. Naši su najbolji obavjestitelji bili Krašićanci, tri Josipa. A sva trojica bila su vrli učenici: „s četiri na pet", a u vladanju „pet bez upitnika". Kada se čulo da je umro i da će biti pokopan u Krašiću, Mrzljak je, po dopuštenju rektora sjemeništa patra Anđelka Jurića, DI (1891. – 1981.), otišao svojem „vujcu" na sprovod. A kada se promijenila odluka da će Kardinal biti pokopan u zagrebačkoj katedrali, svima nam je 13. veljače bilo dopušteno poći na sprovod. A bilo nas je sa Šalate mala vojska. Sjećam se da smo se mi prvašići uspinjali po onim velikim stupovima da Kardinala vidimo barem mrtva kada ga nismo mogli vidjeti živa. Od groba je sve i počelo, kao ono u Jeruzalemu: ižarivanje ljubavi i nove spoznaje o Mučeniku. Tih dana ili tjedana dao mi je Mrzljak Stepinčev životopis *Crvena ruža na oltaru.*[10] Čitao sam ga radoznalo, ali ispod klupe. Nisam ništa o njemu zna, osim što mi je ćaća ponekada potiho pričao da ga je gledao u novinama na slici kako je ukrašen zlatnim prstenjem, đerdanima i satovima koje je pokrao od pobijenih pravoslavaca. Partizanske karikature komunističkih vlasti koje su od sebe napravile karikaturu povijesti. Čak je tim karikaturama – njih više od 1400 – uređen muzej na Kaptolu, gdje

10 Vidi: Pavao JESIH, *Crvena ruža na oltaru. Biografska pripovijest*, Toronto, 1950.

Biskup Josip Mrzljak na zajedničkoj fotografiji V. b razreda Nadbiskupske klasične gimnazije na kraju školske godine 1959./1960. Od školske godine 1960./1961. gimnazijski se razredi nazivaju prvi, drugi, treći i četvrti, te je Nadbiskupska klasična gimnazija preimenovana u Interdijecezansku srednju vjersku školu za spremanje svećenika. (Josip Mrzljak je drugi zdesna u posljednjem redu)

sinovi mogu gledati „umjetnost" otaca svojih! Trebalo je 38 godina da ta *Crvena ruža* prispije na oltar – Kardinal je beatificiran i proglašen mučenikom u Mariji Bistrici 3. listopada 1998. godine, o stoljetnici svojeg rođenja. Ako je bilo pošlo oko 100 tisuća na sprovod pa zaustavljeno na putovima i prilazima Zagrebu da ne bude pripušteno više od 10 tisuća, na Bistrici je bilo oko 300 tisuća. S papom Ivanom Pavlom II. svetim, na čelu. Karikature se vratile karikaturistima u lice, a Stepinčevo ime blaženo zasjalo na hrvatskom nebu.

Boravak na Šalati obilježen je nekim događajima koje smo upamtili: u svjetskim okvirima je 1962. godine John F. Kennedy, predsjednik SAD-a, potjerao Nikitu Hruščova, predsjednika Vlade SSSR-a, s Kube zajedno s njegovim nuklearnim raketnim sustavom. U Katoličkoj Crkvi papa Ivan XXIII. najavio 1959., a otvorio 1962. Drugi vatikanski koncil. Papa umro 2. lipnja 1963. Izabran Pavao VI. 21. lipnja, naš posljednji dan mature. Koncil trajao do Bezgrješnog Začeća 1965. U Zagrebačkoj nadbiskupiji nadbiskup Franjo Šeper imenovan koadjutorom još 1954., a nakon Stepinčeve smrti već u ožujku 1960. postao ordinarij.

U nas na **Šalati**, čini mi se u trećem razredu, pod biologijom slušamo prof. Marina Šemudvarca, ugledna svećenika Subotičke biskupije, kako priča o bajama, kukcima, leptirima. Je li bio peti sat, je li bilo potkraj sata, više se ne sjećam, samo još uvijek pamtim kako Josip Mrzljak u zadnjoj klupi uzdahnu tako da se neki okrenuše… Nato ga prof. ŠDC – kako se on potpisivao – posve rastegnuto upita: „Josipe, za kim to ti tako uzdišeš?"

Kako je bila stroga disciplina na satu na Šalati! Nisi smio pravo ni uzdahnuti! Inače Šalata nam je brzo prošla, gotovo kao Mrzljakov uzdah. Na maturi nas na proljetnom roku – vojnici – šestorica,

a na ljetnom redovitom roku pedeset i sedmorica, dakle, svega šezdeset i trojica. Čini mi se da su od toga broja dvanestorica oslobođena usmenog ispita.

Na Šalati smo četvrti razred gimnazije. Spremamo se za polaganje mature. Trebamo najprije pisati tri zadaće: iz hrvatskoga, latinskoga i njemačkoga, a onda izaći i na usmene ispite iz tih predmeta, i još iz vjeronauka i povijesti. Generacija prilično jakih abiturijenata, što se ono kaže, ne samo u nogometu na igralištu nego i u školskom pogledu. Osim dvanaestorice oslobođenih mature, kasnije ih je iz naše generacije desetak doktoriralo (Petar Aračić, Rudolf Babić, Josip Beljan, Mijo Bergovec, Matija Berljak, Šimun Jukić, Mirko Lojkić, Nikola Škalabrin, Antun Trstenjak…).

Maturna zadaća. Prof. Josip Berka (1906. – 2000.).[11] Slobodna tema iz hrvatskoga: *I priroda i čovjek pjevaju pjesmu radu.* Profesor je objavio zadaće dvojice maturanata: Bergovca[12] i Mrzljaka. Red je da skeniramo tu zadaću i na ove stranice. Nije duga, a odaje talentirana maturanta koji je verziran ne samo u vjeronauku – religiji, nego i u botanici, biologiji, književnosti, slikarstvu, zvjezdoznanstvu. Možda je ni danas, nakon 55 godina, ne bi bolje sastavio! Evo je:

„Izišao sam iz kuće s knjigom u ruci i pošao do obližnje ledine. Tu sam legao i otvorio knjigu da malo čitam i uz to promatram prirodu. Pogledao sam oko sebe i zagledao se najprije u samu ledinu: puna je guste trave, zelena i lijepa kao kakav sag. Dalje, prema sjeveru, prostire se također gusta bjelogorična šuma. Malo podalje žubori potočić i pjeva svoju vječitu pjesmicu… s druge strane potoka pružaju se polja doklegod mi dopire pogled…

Zatvorim knjigu i stavim je pokraj sebe na travu. Začas opazim kako se jedan mrav počeo penjati na knjigu. Nosi nekakvu slamčicu koja je dvaput veća od njega. Penje se, dođe blizu vrha, slamka mu padne i on se opet vraća po nju. Tako je desetak puta pokušao taj Sizifov posao i najzad otišao drugim putem. I pomislih: „Eto, mrav se tako po cijeli dan muči i radi, a zašto? Tko je u njega stavio instinkt rada?“

U tim mislima prekine me zujanje jedne pčele koja se spustila na tratinčicu pokraj mene. Šeće po cvijetu i trlja nožicama.

Skuplja pelud da iz njega napravi slatki med. I tako radi od zore do mraka. Upitam je u mislima: „A čemu se, pčelo, mučiš? Lani su ti drugi uzeli med, a i ove će godine biti isto?!“ Ali ona ne sluša, nego i dalje radi, radi i radi.

Kud god se, eto, okrenem, sve radi. Cijela nerazumna priroda radi i vrši zadaću koju joj je povjerio „Creator mundi“.

Iz tog snatrenja prene me fijuk biča… Pred očima mi se stvori slika orača na njivi. Eto, i on radi! Sunce grije svom žestinom, a iz seljaka curi znoj i natapa masnu zemlju. No on i dalje radi i muči se. A zašto? Možda nitko neće cijeniti taj njegov rad, a on ipak radi.

Tako isto rade i mnogi drugi trudbenici: radnik u tvornici uz svoje strojeve, ribar na moru u svojoj lađici, tesar sa sjekirom u svojoj radionici i drugi. Svi oni rade i muče se i ponosni su na svoj rad. A da li je uvijek bilo tako?

U stara vremena radili su samo robovi, koji se uopće nisu smatrali ljudima. Neki su narodi imali i visoku kulturu, ali niski moral i tako su propali, jer nerad i nemoral ne donose sreću i blagostanje.

A s druge strane – kako je lijep i ugodan osjećaj kad čovjek radi i nešto načini te može reći: „To sam ja napravio, to je plod mojega rada i moje muke. Eto, i ja sam nešto pridonio sreći i blagostanju

11 O profesoru Josipu Berki, njegovu životu i pisanim radovima, vidi u: Andrija LUKINOVIĆ (ur.), *Naši dani na Šalati*, 50-52.

12 O dr. Miji Bergovcu vidi u: *Isto*, 79-82.

zajednice!“ I stoga je razumljivo ono priznanje što ga je radniku izrazio naš veliki pjesnik S. S. Kranjčević u pjesmi „Radniku“:

„Amo ruku, junače, pruži žuljnu,
Amo ruku nabore da ti mučne
pjesnikova drhtava usna
štujući ljubne!

U tom razmišljanju dođu mi pred oči i drugi primjeri. Eno tamo, na bijeloj cesti, uz onaj brežuljak penje se svećenik. On nosi umirućemu čovjeku posljednju utjehu – Tijelo Kristovo. To je tek jedan od mnogih njegovih svećeničkih poslova koji služe spasavanju duša u vinogradu Gospodnjem. I taj je rad pun poteškoća i često vezan uz patnju, samoprijegor i svladavanje, no to njegov nosilac hrabro podnosi, radi i junački vrši svoju dužnost.

„Divina commedia“ je naslov knjige koja leži kraj mene u travi, a napisao ju je Dante Alighieri. O, kako da ti se ne divim, veliki pjesniče, kad si stvorio to besmrtno djelo! I ono je posljedica neumornog rada, kojem će se diviti ljudi do svršetka svijeta! A da nisi radio, neumorno radio, ne bi se ni znalo za tebe.

Tko da se ne divi Michelangelu i njegovu „Posljednjem sudu“ na zidu iza oltara u Sikstinskoj kapeli? Koliko li je dana taj neumorni umjetnik proboravio na skelama u toj kapeli i radio, neumorno radio!

No bilo je i takvih velikana koji su radili za mir. Ne treba da idemo daleko. Čitav je svijet osvojio lik blagopokojnoga pape Ivana XXIII. On je toliko radio za mir u svijetu da će njegovo ime biti trajno upisano u svjetsku povijest.

To je, eto, rad čovjeka i prirode koja ga okružuje.

Međutim, već se spušta mrak i približava se noć. Na nebu su zablistale zlatne zvijezde, a srpolik mjesec kao vladar noći izranja iz oblaka. O, pa što se to zbiva u svemiru? Tko to stvara tu veličanstvenu ljepotu? I tko se pobrinuo da se možemo diviti toj ljepoti? Zar se i tamo radi? Jest, tamo radi Vrhovni Radnik i stvoritelj svega, u kojemu je i početak svakoga rada. Njegova su djela savršena, kako to pokazuje divan sklad i kretanje nebeskih tijela.

Tronut tim mislima, ustao sam i vraćao se kući, a vjetar je kroz granje šumio i pjevao pjesmu radu, vječnu pjesmu čovjeka, prirode i svemira.“[13]

U bogosloviji smo se razdvojili: Mrzljak je otišao u vojsku u Tetovo i Titov Veles, a mene biskup Čule poslao u Urbanum i na Urbanijanu. Iste smo 1969. godine, ali ne istoga dana, zaređeni za svećenike. On 16. studenoga. Te godine, prema slikama u *Glasu Koncila*, bijaše 169 mladomisnika. Ove 2019. – prema istom izvoru – 66 novoređenika. Bogu hvala!

Deseta obljetnica mature. Mrzljak je čuvao sve te događaje u svojem Notesu. S kolegama iz Zagrebačke nadbiskupije organizirao je proslavu prve desetoljetnice mature u Zagrebu, na Šalati, 28. kolovoza 1973. godine. Sveta Misa u crkvi Presvetoga Srca Isusova, potom prozivka u razredu. Tada je bilo dogovoreno da imamo jedne zajedničke duhovne vježbe za one koji mogu sudjelovati. Vježbe nam je držao pater Bonaventura Duda, OFM, o Djelima apostolskim u Selcu od 5. do 9. studenoga 1974. godine. Bilo nas je osamnaest, ako nije drukčije zapisano u Notesu. Trećega dana, 7. studenoga, pošli smo Majci Božjoj na Trsat i u Opatiju pozdraviti rektora Anđelka Jurića, koji je toga dana slavio imendan. Kaže mi Mrzljak da reknem nekoliko čestitarskih riječi, ionako mi je zemljak, rodom iz Konjica. Otpočnem: „Dragi Pater, da Vam se predstavim. Ja sam onaj koji je trebao biti izbačen iz sjemeništa na Šalati, iz prvoga razreda gimnazije prije 15-ak godina, 1959./1960. godine, zato što smo mi Hercegovci, nakon božićnih ferija, vraćajući se u Zagreb, u

13 Josip BERKA, *Pod zvjezdarnicom na Šalati,* Zagreb, 1994., 154-155; Bergovčeva zadaća, 152-153.

Biskup Perić i biskup Mrzljak u spomen-sobi bl. Alojzija Stepinca u lepoglavskoj kaznionici 19. listopada 2017. godine. Od 2016. godine 19. listopada, dan kada je kardinal Alojzije Stepinac započeo izdržavanje kazne u kaznionici u Lepoglavi, biskup Mrzljak proglasio je blagdanom Alojzija Stepinca u lepoglavskom zatvoru.

vlaku pušili. Vi se zauzeli za nas te mi tako ostali, doduše s dvicom iz vladanja." Na to će 83-godišnji Karišim – Pater, posve svježe i s osmijehom: „Carissime, ne znam jesam li dobro postupio?" Isusovci su strože kažnjavali cigaretu u ustima negoli poljupce s djevojkama. Ili barem jednako.

Naši su se sastanci odvijali svake pete godine, u povodu proslave mature. Sastajali smo se, već prema mogućnostima, u Subotici, Đakovu, Splitu, Mostaru, a najviše u Zagrebu.

Bez obzira na punu desetoljetnicu, kada je došla 25. godišnjica, **1988. godine**, nismo je mogli svečano ne proslaviti. Bili smo na Šalati. Prema objavljenoj fotografiji[14] bila su nas četrdeset i četvorica, od profesora Josipa Berka, od poglavara p. Vladimira Vlašića.

Spomenimo dva biskupska imenovanja: jedno, koadjutorsko, u Mostaru, 1992. godine, a drugo Mrzljakovo za pomoćnoga u Zagrebu 1999. godine.

U Subotici je 2009. bila obilježena 50. obljetnica dolaska na Šalatu. A iz Subotice je bila oveća skupina sjemeništaraca, Hrvata i Mađara: Andrija Ađin, Gašpar Bujak, Mihalj Čeh, Matija Gorjanac, Imre Gyetvai, Lukacs Kovacs, Gaspar Kozsan, Kujundžića dva, Bogoljub i Grgo, Bela Mateffy, Mijo Matušić, Mirko Miloš, Tibor Nagyabonyi, Stjepan (Istvan) Patuš, Marko Skenderović, Stjepan Šimudvarac, Bela Tonković, Marin Tubić, Vjekoslav Tunjić, Dezso (Željko) Varga, Nandor Žoldoš. Pokojnima vječno blaženstvo, a živima blaženo umirovljenje.

Susret u Mostaru, 2010. Na obljetnički susret u „Emausu", u Bijelom Polju, 7. i 8. srpnja 2010. došlo je 50 sudionika, i to 25 svećenika i 25 kolega drugih zvanja. Iz Subotičke biskupije, iz Đakovačke metropolije i njezinih sufraganih dijeceza, iz Zagrebačke metropolije i njezinih sufraganija, iz Splitske

14 Usp. Andrija LUKINOVIĆ (ur.), *Naši dani na Šalati*, 195.

i iz Vrhbosanske metropolije. Najveća skupina iz Zagreba namjerno je izabrala put preko Banje Luke, gdje su u Presnačama pohodili grob i pomolili se za školskog kolegu don Filipa Lukendu, koji je kao župnik ubijen 1995. godine.[15] U Emausu je bilo pozdrava i bratskih zagrljaja među pojedinim kolegama koji se nisu vidjeli od mature. Jedva se i prepoznali. Sutradan, u četvrtak, u kapelici Uzašašća Gospodnjega imali smo koncelebriranu Misu, koju je predvodio biskup Mrzljak, a propovijedao biskup ugostitelj. U propovijedi je preuzeo rečenicu iz dnevnoga Evanđelja po Mateju (10,8): „Besplatno primiste, besplatno i dajte!" Tako smo i mi kao djeca Božja primili brojne darove, razvijali ih tijekom vremena i u gimnaziji, u bogosloviji ili u drugim školama; postavši također jedan drugomu dar iskrena drugarstva i prijateljstva. Dar koji traži uzdarje zahvalnosti Bogu i prenošenje dara drugima. Besplatno, kao što i dolikuje daru! Dirljiv trenutak za vrijeme svete Mise bio je spomen pokojnih poglavara i profesora i imenito navođenje preminulih kolega, njih 25, svećenika i nesvećenika do te godine.

Najdulji dio susreta, od 9,30 do 12,00, bila je Mrzljakova „prozivka" u velikoj dvorani: nazočni su izlazili za mikrofon jedan za drugim i iznosili važne isječke svojeg života, a o nenazočnima mogao je dati obavijesti bilo koji sudionik koji je nešto znao o kolegama iz generacije, ili ona darovana „žutosmeđa bilježnica". U svemu tome pozornost slušatelja izazivali su sudionici svojim duhovitim prikazom i osvrtom, zanimljivim zgodama sa životnoga puta, ponegdje i dramatičnima, od davnih mladenačkih šalatskih dana do suvremenih sijedih kosa, u zdravlju i bolesti, u zatvoru i slobodi, a kroza sve se čitala Božja providnost, voditeljica životne sudbine svakog pojedinca.

Spomenica, 2013. Na jednom takvu susretu pojavila se ideja da zamolimo kolegu Lukinovića (1944. – 2018.) da priredi spomenicu naše generacije. Dao se na posao. Kontaktirao sve kolege, njih 140, do kojih je mogao stići pismom ili *e-mailom*. Mnogi odgovorili. O nekima nemamo nikakvih tragova nakon što su se pozdravili sa Šalatom. Ne znamo ni jesu li na zemlji ili pod zemljom, odnosno jesu li na ovome ili na boljem svijetu. Spomenica je izišla 2013. godine prigodom proslave 50. obljetnice mature u Zagrebu: *Naši dani na Šalati*.

Duhovne vježbe, 2017. Na poziv biskupa Josipa imao sam u Ludbregu, u Duhovnom centru, duhovne vježbe svećenicima Varaždinske biskupije. Trajale su od 16. do 19. listopada 2017. Tema: „Životni primjer blaženoga mučenika Alojzija Stepinca", koji je drugi zaštitnik biskupije. Prvi je sveti Marko Križevčanin, mučenik. Sudjelovalo je oko dvadeset svećenika. Jedno je razmatranje bilo ujedno i molitveno na prostoru gdje se slave hodočasničke svete Mise, osobito na svetkovinu Predragocjene Krvi Kristove, kojoj je podignuto svetište. Na rubovima toga prostora postavljen je križni put. Nakon misli iz Evanđelja o Isusovim stajalištima nadovezivao bih križna stradališta mučenika Stepinca, a biskup je Josip zaključivao molitvom. Posljednjeg dana zaključno misno slavlje predvodio je mons. Mrzljak, koji je ujedno i propovijedao. Posljednjega dana, 19. listopada poslije objeda – razlaz, a u 17.00 sati navečer, u dogovoru s upravom kaznionice u Lepoglavi, slavili smo svetu Misu u zatvorskoj kapelici zatvorenicima. Prije toga pohodili smo zatvorsku sobicu u kojoj je nadbiskup Stepinac proveo pet godina ili 1539 dana, od 19. listopada 1946. do 5. prosinca 1951., i odakle je premješten u zatočeništvo u Krašić. Na svetoj Misi, osim uprave i stražara, sudjelovalo je oko četrdeset zatvorenika, od kojih su neki čitali biblijska čitanja i molitve vjernika, pjevali i svirali. Uprava je priredila večeru za goste u restoranu u okviru kaznionice.

55. obljetnica mature – susret u Zagrebu, 2018. Generacija maturanata iz razreda 1963. obilježila je 55. obljetnicu na zagrebačkoj Šalati.[16] Saziv je povjeren kolegi don Andriji Lukinoviću, a sve koordinira, od početka, varaždinski biskup Josip Mrzljak. Bilo nas je svega trideset. Tanjamo, odumiremo.

Našli smo se 18. lipnja 2018. pod zvjezdarnicom na Šalati u 10.00 sati. Pozdrav rektora preč. Matije Pavlakovića. Kazuje nam kako ima 41 sjemeništarac iz Zagrebačke metropolije. Poglavari

15 Usp. *Isto*, 144-145.

16 Opširniji prikaz: „Obljetnička proslava mature", vidi u: *Službeni vjesnik*, Mostar, 2/2018., 214-215.

Biskup Perić i biskup Mrzljak u spomen-sobi bl. Alojzija Stepinca u lepoglavskoj kaznionici 19. listopada 2017. godine

su iz pojedinih biskupija, sastavnicâ Metropolije. Ne možemo ući u razred jer ovogodišnji maturanti upravo polažu maturni ispit. Bilo im sretno i presretno! I latinski i matematika! Ravnateljica gimnazije proziva nas prema slovima razreda u velikoj dvorani pokraj recepcije. Dobar broj „opravdano odsutan" – preminuli. Već su **četrdeset i četiri** pokojna.

U 10.30 sati idemo hodnicima u sjemenišnu crkvu Presvetoga Srca Isusova. Ima nas dvanaest misnika: Imena: Matija Berljak, Josip Jakovčić, Dragutin Joč, Josip Košćak, Antun Trstenjak, Stjepan Večković, Andrija Vrane… Ostali su laici: Mirko Lojkić, Vinko Medić, Franjo Stanko, Branko Stojko, Stjepan Šimudvarac, Bela Tonković... Tu su i sadašnji poglavari, rektor i duhovnik. Svetu Misu predvodi biskup Mrzljak. Kaže mi da nakon čitanja Evanđelja progovorim koju riječ. Dobro.

- Nalazimo se u lipnju, mjesecu posvećenu Srcu Isusovu. U crkvi posvećenoj Srcu Isusovu, gdje smo prije 55 i više godina, u mladoj dobi, od 15. do 19. godine, odgajali svoja srca. Medicina nas poučava da se nakon začeća kao organ najprije razvije ljudsko srce, već 16. dan prokuca. „*Primum movens – ultimum moriens*" = prvi organ koji nastaje, a posljednji koji nestaje, rekao bi kolega dr. Bergovec, dugogodišnji profesor i kardiolog u Zagrebu i u Mostaru. I glazbenik koji uz orgulje s kora prati misne pjesme. Mi smo ovdje pred ovim predivnim oltarskim Isusovim likom sa Srcem, u kojem „tjelesno prebiva sva punina božanstva" (Kol 2,9), proveli četiri pune školske godine. Ovdje smo se naslušali duhovnih nagovora i propovijedi otaca isusovaca, napajali milostima sakramentnih ispovijedi i Pričesti, napjevali pjesama Srcu Isusovu, Duhu Svetom i Blaženoj Gospi. I zahvalni smo tomu Srcu koje nas je pratilo kroza život. Kako smo ovdje formirali svoja srca, tj. svoje savjesti, razlikovanje dobra od zla, tako nam je ostalo kroza sav život, bez obzira kuda smo sve šarali i posrtali. Jasan kriterij moralna djelovanja, jeka Božjeg glasa u nama. Dan-dva prije polaska iz Mostara najavih se kardinalu Josipu i rekoh mu da se okupljamo na Šalati, te da nas do-

bro blagoslovi da „ustrajemo u zvanju"! Ne šalim se, nego ozbiljno govorim da ustrajemo do kraja na pravom putu. Eno, i među biskupima u Čileu prava uzbuna, bez obzira na godine. Nedavno svi do jednoga dali kolektivno a pojedinačno napismeno ostavku na svoju službu, pa neka Sveti Otac odluči: jedne otpiše, druge ponovo upiše među biskupe. Sada se ne govori o drugom grijehu svećeničkom osim „zlostavljanja maloljetnika". Od 420.000 svećenika negdje poneki sletio sa staze i samo su takvi presvojili perfidne medije od jutra do večeri. Od 5.500 biskupa neki sletjeli negdje sa staze što su svojedobno „štitili druge", sada se o njima piše kao o glavnoj i neoprostivoj deformaciji Crkve. Tu se svećenika identificira s cijelom Katoličkom Crkvom. I to pišu oni koji su izglasali zakone lezbijskih gomorenja i uopće homoseksualnih sodomskih udruživanja i posvojenja djece. Gotova su sva bezakonja protiv prirode i društva na tom području ozakonjena, i to im je sasvim u redu! A budući da Crkva štiti naravan moral, nju se nemilosrdno šiba kada se u njezinim redovima slučajno nađe neka izopačena iznimka. Jest to zlo, zločin, *delictum gravius*. Sjetimo se Isusovih riječi: „Tko sablazni jednoga od ovih najmanjih…" Ali nije jedan svećenik sva Katolička Crkva. U misnom mementu spominjemo se, pojedinačno i poimence, svih preminulih kolega: Rudolfa Babića, Istvana Bosnyaka, Mate Božića, Tomislava Brečića, Ante Dukića, Marijana Gajšaka, Miroslava Habuneka, Milana Kokora, Antuna Korpara, Antuna Kostića, Ivana Kuprešaka, Filipa Lukende, Mije Majdaka, Tomislava Slokara, Mate Zeke, Stjepana Zulijana … govorim napreskok. Neki su umrli davno kao sjemeništarci, neki kao bogoslovi, neki nedavno. Bog im se smilovao!

Na Stepinčevu grobu. U 12.30 sati nađosmo se na grobu nadbiskupa i kardinala, blaženika i mučenika Alojzija Stepinca u katedrali: *lucerna ardens et lucens* – svjetiljka što gori i svijetli (Iv 5,25). Njegova je matura kao gimnazijskoga sjemeništarca bila sužena na mjesec i pol dana, 1916. godine. Sve po ratnom zakonu. Trebao je poći u rat, onaj Prvi svjetski rat. I potom gotovo tri godine dozrijevao na bojištu u Italiji. I ranjen, i preživio. I gladan, i preživio. I domovine željan. I onda godinama nikako se opredijeliti kojemu se carstvu privoljeti. Opredijelio se 1924. za bogosloviju, za svećeništvo. Potom je sve bilo nezaustavljivo: zaređen za svećenika 1930., za biskupa 1934. preuzeo službu nadbiskupa koadjutora, postao ordinarijem 1937. Nakon godinu i pol dana raznih pokušaja „elastičnosti", sjete ga se komunističke vlasti kao „zločinca" i privedu na suđenje 1946. godine. I osude ga na šesnaest godina zatvora i pet daljnjih godina bez ljudskih prava. Trovan, zlostavljan, mučen, iscrpljivan, umire 1960. Otvara se proces beatifikacije 1981. Proglašen blaženikom i mučenikom 3. listopada 1998., o stogodišnjici rođenja. I tko se jednom svojim krjepostima uspenje na oltar kao blaženik, i uđe u Rimski martirologij kao mučenik, nema mu više ni silaska s oltara ni izlaska iz martirologija. A k tomu Bog progovorio – *vox Dei* – veličanstvenim čudom koje je 2014. potvrđeno i na vatikanskoj Medicinskoj konzulti i na Teološkoj komisiji. Samo još Kardinalska komisija potpisati i Sveti Otac kanonizirati. Stepinac je simbol mučeničke katoličke Hrvatske. I kada sutra Bog dadne da bude kanoniziran i prekosutra proglašen učiteljem Crkve, i dalje će se sinovi ovog svijeta nabacivati difamatorskim optužbama na njega. Poput svojeg Učitelja, koji ima više slika s kalvarijskoga Križa po crkvama svijeta negoli s kalvarijskoga slavnog Uskrsnuća, tako i učenik Stepinac ima više slika u svijetu s komunističke sramotne montaže iz Zagreba negoli s beatifikacije u Mariji Bistrici. Bog čudesno uzvisuje prijatelja svojega!

Ovaj je osvrt na 60-godišnje hodočašće započeo Stepinčevim otvorenim grobom u katedrali, evo, i završava na Blaženikovu grobu – šest desetljeća hoda sjemeništarskoga i bogoslovskoga, zatim od 1969. pedeset godina svećeništva, i od 1999. dvadeset godina biskupstva. Od srca čestitam kolegi Josipu na njegovu hrabru i vjernu hodočašću i služenju Gospodinu i Crkvi od Krašića do Varaždina!

U Mostaru, o Preobraženju 2019.

mons. Ratko Perić
mostarsko-duvanjski biskup
i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanski

Moj prijatelj biskup Josip

Biskupa Josipa Mrzljaka gotovo da i nisam poznavao prije našega zajedničkoga biskupskog puta. Zapravo vidio sam ga jednom na mladoj misi – bilo je to na početku Domovinskog rata 1991. – kad sam iz svoje Hrastovice, gdje sam bio župnik, doveo par ministranata u Natkrižovljan, Župu svete Barbare, susjednu župu moje rodne župe, gdje moji imaju vinograd. Tada su na nesvakidašnjem slavlju zajedno mladu misu slavila dvojica braće svećenika, Josip i Darko Banfić, a Josip Mrzljak, tadašnji župnik iz Sesvetskog Kraljevca na toj misi je propovijedao.

Međutim, pravo smo se upoznali tek kad smo zajedno bili imenovani pomoćnim zagrebačkim biskupima. I sprijateljili se. Doduše, mogu slobodno reći, s Josipom nije teško postati prijatelj jer on je prema svima takav, prijateljski raspoložen. Ipak, mi smo dijelili nešto što je bilo moguće samo nama komentirati i raspravljati, a to je biskupska služba, koja nas je obojicu iznenada „zadesila". Dobro, za njega su mnogi i pretpostavljali, pa i ja, da bi to mogao postati – jer ga je prije toga nadbiskup Josip Bozanić imenovao za kanonika Prvostolnog kaptola zagrebačkog i iz Sesvetskog Kraljevca premjestio na Zagrebački kaptol. Ja sam došao kao iznenađenje – i sebi i većini drugih.

Prisjetio bih se ovdje nekih zgoda, zapravo anegdota koje su mi ostale u sjećanju, a doživio sam ih s biskupom Josipom. Iz njih se vidi kako smo mi doista postali dobri prijatelji, što smo i danas.

Dobro se sjećam toga 22. prosinca 1998. godine. Bio sam na božićnom domjenku s profesorima na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Vlaškoj. Na domjenku je bio i nadbiskup Bozanić. Obratio mi se i upitao me bih li mogao popodne doći malo do njega. Ja sam potvrdno odgovorio i došao ne sluteći što me čeka. Nadbiskup me obavijestio da me je papa Ivan Pavao II. imenovao pomoćnim biskupom. Bio sam zbunjen i pitao sam ga zašto to ne daju onima koji to žele, na što mi je on odgovorio da se takvima ta služba ne daje. Pitao sam ga je li i Mrzljak imenovan, a on je to potvrdio. Sutradan sam se sastao s Josipom i međusobno smo se tješili. Što će to biti, kako dalje. On je ispričao da je upitao Nadbiskupa može li se to imenovanje odbiti, na što mu je Nadbiskup odgovorio da je to moguće samo s predočenjem liječničke dijagnoze. Josip mi je rekao da bi odbijanje, dakle, značilo dezertirati. Tako smo obojica zajedno u subotu 6. veljače 1999. godine u zagrebačkoj katedrali zaređeni za biskupe. Koji put je sam biskup Josip znao reći da smo mi biskupi blizanci jer smo kao biskupi rođeni unutar par minuta, on prvi, a ja odmah poslije njega, isti dan, u isto vrijeme, u istoj katedrali, polaganjem ruku istih biskupa. Ipak, ja radije kažem da smo mi biskupi prijatelji, jer to bolje opisuje naš odnos.

Zajedno smo pošli kardinalu Franji Kuhariću moliti ga da nam bude suzareditelj. Prvi je zareditelj bio nadbiskup Bozanić, a suzareditelji kardinal Kuharić i tadašnji nuncij Giulio Einaudi. Kardinal je prihvatio, ali nam je rekao proročke riječi, koje ja tada nisam razumio, da će nama biti teže nego je bilo njemu. Rekao je kako je Crkva u njegovo vrijeme imala protiv sebe poznate neprijatelje, koji su znali nas i mi njih, a da ćemo mi imati neprijatelje koje nećemo lako prepoznati.

Josip je nadbiskupu Bozaniću rekao: „Mi nismo savršeni, ali ni naši svećenici nisu savršeni kao ni naši vjernici, no radit ćemo što bolje možemo i s vama surađivati." I tako je bilo. On osam godina, ja jedanaest.

Šetali smo tako često zajedno Mirogojem. Josip je išao na grob svoje majke, koja je umrla nakon imenovanja, ali prije biskupskog ređenja. Nju je jedinu imao od djetinjstva jer su mu oca Vladimira,

Zagrebački nadbiskup Josip Bozanić i novozaređeni pomoćni biskupi Josip Mrzljak i Vlado Košić na biskupskom ređenju 6. veljače 1999. u zagrebačkoj katedrali

mojeg imenjaka, partizani, nakon „oslobođenja" Vukovara, gdje je Josip bio rođen, ubili. Ostala mu je sad samo sestra Ljerka sa svojom obitelji. Na Mirogoju smo osim groba Josipove majke Barice posjećivali grobove naših velikana, biskupa, kanonika i svećenika u arkadama, pjesnika, preporoditelja, političara, branitelja… Pokazao mi je i grob Marije Horvat, Stepinčeve zaručnice. Josip je bio kanonik i prije biskupskog reda, a kad sam i ja 2001. godine postao kanonik, znali smo zastati pred kanoničkom grobnicom i Josip je jednom rekao: „Barem se ne moramo brinuti gdje ćemo biti pokopani, evo tu ćemo počivati." Ipak, Onaj koji se gore smije, znao je da to neće biti tako.

Kad je on već otišao u Varaždin, a bilo je to 2007. godine, nakon što je prvi varaždinski biskup Marko 2006. umro, ja sam rado dolazio obići ga u biskupskom stanu ili ordinarijatu jer sam zavičajan u blizini Varaždina, u deset kilometara udaljenom Družbincu, u župi Petrijanec. Također sam mu se znao pridružiti u Varaždinskim Toplicama, gdje bi on redovito provodio dva tjedna zimskog odmora i rehabilitacije. Tu smo zajedno odlazili na mise, terapije, šetnje…

Nekoliko me puta Josip pozvao u Krašić, gdje smo posjetili njegova strica, kojeg je poštivao kao drugog oca. Pripovijedao mi je i svoje uspomene na nadbiskupa Alojzija Stepinca, koji je bio njegov bliski rođak. Govorio je da ga je kao dijete rado susretao jer je on djeci uvijek darivao slatkiše, a njemu je bio i krizmani kum. Trebao mu je podijeliti i krizmu, ali su to komunisti zabranili. Znao bi reći da, kad bi netko njega kao dijete pitao je li nadbiskup Stepinac bio svet, on bi tada odgovorio: „Ma, ne, on je običan čovjek, sveci su na oltaru." Pa ipak sad zna da je on bio svet baš zato što je bio blizak običnim malim ljudima. Dakako, i zato što je puno trpio za Crkvu, za vjernost papi i za svoj narod.

Sjećam se kako je jednom biskup Josip tumačio krizmanicima što je to Crkva. Rekao im je da je njega biskup prije krizme upitao što je to Crkva i on je odrecitirao naučenu definiciju: „Crkva je zajednica koja vjeruje u Isusa Krista i kojoj je na čelu Sveti Otac Papa." I dodao da je - premda je zbog toga bio pohvaljen od biskupa, a kasnije studirao dogmatsku teologiju i ekleziologiju svjestan da ni sada još ne zna točno što je to Crkva. Zato jer je Crkva otajstvo, misterij, zajedništvo Boga s ljudima. Ta mi se kateheza svidjela.

Kad smo još bili samo mi, Josip i ja, pomoćni zagrebački biskupi, on je znao objašnjavati u čemu je razlika među nama. Govorio je: „Ja sam za unutarnja pitanja, a Vlado za vanjska." Naime, njemu je nadbiskup kardinal Bozanić povjerio pastoralnu brigu za kler, a meni za laike; on je bio voditelj pastoralnih ureda, a mene je Nadbiskup slao na primanja kod različitih stranih veleposlanstava te u susrete s predstavnicima različitih vjerskih zajednica.

Josip je uvijek volio svećeničko društvo. Bilo je to vrijeme otvaranja Crkve poslije Drugoga vatikanskog koncila. Premda je on od mene stariji petnaest godina, rado me pozivao na susrete svoje generacije i u posjete svojim kolegama. Tako sam i s te ljudske strane bolje upoznao profesora Aldu Starića, koji bi u Zagrebu kao Istranin bio usamljen, ali njegova ga je generacija uvijek zvala u svoje društvo. A i ja sam veoma poštivao profesora Starića, bio je zaista i vrstan teolog i dobar čovjek. Tako smo se s njim više puta znali naći te pozvati i kardinala Bozanića i razgovarati o mnogim pitanjima. I mons. Matiju Stepinca sam tako bolje upoznao, ne samo u Petrovoj nego i u njegovu vinogradu u Krašiću.

S Josipom se moglo o svemu razgovarati. Neke razgovore nismo mogli voditi – ili barem ja – s kardinalom Bozanićem, jer sam bio mlađi pomoćni biskup, no ne samo da je on mogao lakše s Kardinalom pretresati neka pitanja nego je i sa mnom znao podijeliti svoje dileme i pitanja. Tako se sjećam kad smo bili u Nadbiskupovoj pratnji za doček patrijarha Pavla i američke državne tajnice Madeleine Albright. Nas dvojica u svečanim odorama morali smo biti nazočni tim primanjima. O tome smo znali pričati na šetnjama po Mirogoju. Mene je iznenadilo što je kardinal Kuharić htio pozdraviti patrijarha Pavla kad je on došao nadbiskupu Bozaniću, a Josip se čudio aroganciji američke državne tajnice. Obojica smo bili začuđeni protokolom jer do toga nismo posebno držali ni on ni ja. Tu smo slični.

Svidjela mi se odmah ta Josipova jednostavnost. Znao je reći da je utješna spoznaja što u nebu neće biti takvog protokola. No, sad smo još na zemlji, toga je svjestan. I on i ja.

Bilo mi je zanimljivo kako me je jednom branio na predstavljanju moje knjige u Varaždinskim Toplicama. Bila je to knjiga *Biskup na prvoj crti*. Bili smo zajedno tamo na rehabilitaciji, a odatle je i Stjepan Juranić, koji je izdao knjigu, pa je župnik Stjepan Mostečak u župnoj dvorani upriličio njezino predstavljanje. Biskup Josip uvodno je govorio i posegnuo čak za primjerom Isusa Krista, koji se znao zamjeriti farizejima, ali i običnim Židovima kada ga nisu razumjeli. Josip je moj stil, koji su neki napadali (i još napadaju) stavljao u kontekst Domovinskog rata u kojem su mi Srbi kao mladom župniku srušili crkve, kapele, župni stan, protjerali vjernike, pobili tolike ljude… Bilo mi je drago kad je tako pokazao svoju solidarnost sa mnom, koju mnogi drugi nisu imali (niti imaju). Da, bio mi je uvijek prijatelj.

Kad papa Franjo nije proglasio blaženog Alojzija Stepinca svetim, biskup Josip je, za razliku od mene, kojeg je više pogodila ta nepravda, govorio da nije važna toliko Stepinčeva kanonizacija koliko da ga nasljedujemo, da se trudimo mi biti sveti. I to je doista istina. No mene i dalje muči ta nepravda. Treba ipak sve to predati u Božje ruke jer Bog je veći od naših očekivanja i zna najbolje što je u ovom trenutku najvažnije za našu domovinu i Crkvu.

Za vrijeme šetnji po Varaždinskim Toplicama biskup Josip me upozorio na „antifašistički spomenik" u parku. Na nekom povišenom kamenu u bronci izliven je partizan kako kleči, očito na nekom

Mons. Josip Mrzljak i mons. Vlado Košić kao pomoćni zagrebački biskupi u Rimu na Fontani di Trevi u ožujku 1999. godine

svojem neprijatelju i pesnicom stisnutom u znak malja udara ležećega po glavi. Baš strašno! Koji spomenik nasilju! Zar je to za parkove i naše gradove i sela? Takvi spomenici doista zagađuju naš okoliš. Pa, jasno je da ih treba maknuti, posebno pred školama i na javnim mjestima. No oni su namjerno tamo postavljani da preodgajaju djecu i mlade, sve građane. A nemaju li škole potpunu netoleranciju na nasilje? Čini se samo na neko. U Josipovoj duši je trajna bol zbog izgubljenog oca, kojeg su odveli i ubili, tako da mu se do danas ne zna za grob. On je imao tek godinu dana… zato svake godine odlazi u travnju, kad je spomen tog partizanskog pokolja, u Vukovar i prikazuje svetu misu za svog oca i sve pobijene.

Biskup Josip dao mi je i neke sasvim praktične savjete. Tako mi je, na primjer, rekao uzrečicu koju je i sam znao otada rabiti: „Kad ti se broj godina izjednači s brojem cipela, počni nositi šešir!“ Meni je broj cipela 45 pa sam poslije 45. godine (a biskup sam postao s nepunih 40 godina) doista počeo nositi šešir, da pokrijem glavu kad je hladno. A kad nastupi to hladno vrijeme? I za to mi je biskup Josip dao savjet: „Kad se temperatura spusti na nulu i ispod nule.“ I to uglavnom slušam i sada. Još sam modificirao prvi savjet i proglasio da je to – broj godina koji se izjednači s brojem cipela – zadnja dob kad prestaje mladost. Zapravo time sam malo sebi išao u prilog jer ima ljudi, pogotovo žena, koje se ne bi s time složili jer imaju mali broj cipela.

Biskup Josip je simpatičan, uvijek smiren, mudar i veoma pristupačan čovjek, svećenik i biskup. On je moj prijatelj i to smatram velikim životnim dobitkom. Ako ni zbog čega drugog, zbog toga mi je drago što sam postao biskup – stekao sam dobrog i dragog prijatelja.

mons. Vlado Košić
sisački biskup

Mons. Josip Mrzljak, biografske crtice

Anđelko KOŠĆAK*

Sažetak

Rad prikazuje životni put Josipa Mrzljak od rođenja u Vukovaru do umirovljenja u Varaždinu. U rasponu od 75 godina života Josip Mrzljak je „dosegnuo" pedeset godina svećeništva (1969. – 2019.) i dvadeset godina biskupske službe, od kojih je osam godina obnašao službu zagrebačkoga pomoćnog biskupa (1999. – 2007.) i dvanaest godina službu varaždinskoga biskupa (2007. – 2019.). Osim redovitih životopisnih podataka glede podrijetla, obitelji i školovanja, rad donosi i istraživanje rodoslovlja obitelji Mrzljak, koja se tijekom druge polovice 19. stoljeća preselila iz mjesta Dugače kod Bosiljeva u Krašić.

U prilogu ovoga rada nalazi se i rodoslovno stablo, koje započinje s članovima obitelji Janka i Terezije Mrzljak. Detaljnije je prikazano njegovo djelovanje u obnašanju službe zagrebačkoga pomoćnog biskupa, potom njegovo obavljanje raznih službi na razini Hrvatske biskupske konferencije te službe varaždinskoga biskupa. S obzirom na to da ovaj zbornik donosi radove povjerenika raznih pastoralnih ureda i drugih biskupovih suradnika iz razdoblja kada je obnašao službu varaždinskoga biskupa, ovaj rad donosi tek taksativan popis pojedinih značajnih aktivnosti i ostvarenih projekata.

Ključne riječi: *Josip Mrzljak, Krašić, Zagreb, Ozalj, Sesvetski Kraljevec, Varaždin, župnik, kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkog, pomoćni biskup zagrebački, varaždinski biskup, Hrvatska biskupska konferencija, Alojzije Stepinac, Franjo Kuharić, Josip Bozanić, Marko Culej, Bože Radoš, 20. stoljeće.*

Uvod

Ovaj je članak sažet i tek djelomičan prikaz života Josipa Mrzljaka, krašićkoga Vukovarca ili vukovarskog Krašićanca, svećenika Zagrebačke nadbiskupije, župnika i dekana, zagrebačkoga pomoćnog biskupa i varaždinskoga biskupa. Članak je koncipiran kronološki. Prvi dio donosi osnovne životopisne podatke s obzirom na rođenje i rano djetinjstvo. Dodatno značenje ovog rada jest u tome što donosi i podatke o podrijetlu krašićkih Mrzljaka, dio tih podataka, u općenitoj formi, nalazi se pod naslovom „Djetinjstvo i podrijetlo", a detaljni podatci nalaze se u prilogu rada. Drugi naslov sadrži osnovne podatke o školovanju i bogoslovskoj formaciji Josipa Mrzljaka te o slavlju mlade mise u Krašiću. Tijekom 28 godina obavljao je župničku službu u župi Ozalj, Vrhovac i Sesvetski Kraljevec. Nakon rada na župnome pastoralu, prepoznat kao revan i mudar pastir, novi zagrebački nadbiskup mons. Josip Bozanić imenovao ga je na više službi u središnjim nadbiskupijskim ustanovama, a ubrzo nakon toga, početkom 1999. godine, Sveti Otac imenovao ga je zagrebačkim pomoćnim biskupom. Nakon relativno opsežnog i detaljnog prikaza i nabrajanja službi koje je obnašao u Zagrebačkoj nadbiskupiji prikazano je početno razdoblje službovanja u Varaždinskoj biskupiji. S obzirom na to da su pojedini djelatnici Biskupskoga ordinarijata

* mr. Anđelko Košćak, biskupski vikar za kler i povjerenik za kulturnu baštinu Varaždinske biskupije

za potrebe ovoga zbornika priložili svoje pisane radove, u ovome članku nalaze se samo osnovni podatci o životu i radu mons. Josipa Mrzljaka u Varaždinu i Varaždinskoj biskupiji te u Hrvatskoj biskupskoj konferenciji.

Josip Mrzljak s kardinalom Alojzijem Stepincem, koji mu je kumovao na sakramentu potvrde u Krašiću 13. srpnja 1952. godine

Djetinjstvo i podrijetlo

Josip Mrzljak rođen je 19. siječnja 1944. godine u Vukovaru u obitelji Vladimira i Barice, rođene Šimecki, a kršten je 24. siječnja 1944. godine u vukovarskoj župnoj crkvi sv. Filipa i Jakova Apostola. Roditelji su živjeli u Krašiću, a potom su se zbog očeva premještaja odselili u Vukovar, gdje im je rođen sin Josip. Otac je kao državni službenik obnašao službu blagajnika. Josip nije upoznao svojeg oca jer su ga u tzv. vukovarskoj Kristalnoj noći, 12. travnja 1945. vrlo vjerojatno ubili komunisti. Tada se s majkom vraća u Krašić, gdje se rodila i sestra Ljerka. Kao osmogodišnji dječak 13. srpnja 1952. godine u Krašiću je primio sakrament potvrde, a kum mu je bio sâm zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac.

Biskupovi predci sve do sredine 19. stoljeća živjeli su u mjestu Dugače, župa Bosiljevo. Janko Mrzljak, Josipov pradjed, rođen je 8. listopada 1843. godine u spomenutom mjestu Dugače od oca Nikole (Miko) i majke Barbare, rođene Čičak.[1] Roditelji su sinu Janku omogućili da izuči postolarski zanat,[2] što je tada u određenom smislu značilo vrlo dobru materijalnu sigurnost, samo je trebalo potražiti mjesto gdje će to zanimanje moći razvijati i imati dovoljno „mušterija". Stoga se zajedno sa svojom suprugom Terezijom, rođenom Regović (– Vrhovec, †28. IV. 1923.) odlučio doseliti u Krašić i tu osnovati obitelj. U Krašić je negdje u isto vrijeme, oko 1875. godine, doselio i Jankov mlađi brat Nikola (Miko) Mrzljak (rođen 14. III. 1851.[3]), koji je također bio postolar. Nikola se u Krašiću 11. listopada 1875. godine oženio Barbarom, rođenom Kapušin, koja je bila rodom iz mjesta Budim, župa Vrhovec.[4] S petero djece (Nikola, rođen 27. VIII. 1876.; Ivan, rođen 30. III. 1878.; Alojzij, rođen 7. V. 1880. – † 15. IV. 1903., umro u Americi; Terezija, rođena 13. X. 1882. i Josip, rođen 11. III. 1885.) oko 1886. godine obitelj Nikole i Barbare Mrzljak odselila je u

1 Župni arhiv Bosiljevo, Matricula Baptisatorum Parochiae Bosiljevensis ab anno 1837 usque annum 1857 inclusive, tom. IIII., sine pagina.

2 U vrijeme dok je Janko Mrzljak u Krašiću obavljao posao postolara djelovalo je podosta obrtnika te drugih djelatnika u državnim službama – upravi, pravosuđu i školstvu. Tako se spominju kovači Ivan Ivasić, Valent Putanec i Stjepan Potzl, krznar Mijo Puškarić, stolari Slavko Horvatek, Josip Mošebig i Fabijan Radanović, zidar („općine krašićke palir") Petar Penić, mlinar Josip Novosel, ciglar Cesare Bassi, postolari Nikola Mrzljak i Martin Umolac, trgovac Viktor Smokovina i Gjuro Milković te gostioničar Josip Krhin. Od učitelja valja spomenuti Josipa Horvata i Antuna Demertini, potom financijskoga stražara Josipa Balenovića, općinskoga bilježnika Josipa Rendulića, općinskih blagajnika Pavla Podgorskoga i Adolfa Milkovića (sin Tomislava Milkovića liječnika iz Pribića) i oružničkoga narednika Josipa Heftera. Pojedini članovi obitelji Penić obnašali su službu seoskih sudaca: Ivan Penić je tu službu obnašao od 1823. do 1853., potom do konca 19. stoljeća Mihael Penić.

3 Župni arhiv Bosiljevo, Matricula Baptisatorum Parochiae Bosiljevensis ab anno 1837 usque annum 1857 inclusive, tom. IIII., sine pagina.

4 HDA, Matična knjiga vjenčanih župe Krašić (1858. – 1878.), roll. 205., 36.

obližnji Dol, župa Pribić,[5] gdje se obitelj proširila za još petero djece (Vladimir, rođen 13. VI. 1887.; Ana, rođena 25. V. 1889.; Stjepan, rođen 26. XII. 1891.; Dragutin, rođen 12. IX. 1894. i Ivka, rođena 15. VI. 1897.). Kod krštenja djece gotovo redovito kumovali su Janko Demut, pribićki učitelj i supruga mu Terezija, rođena Miklošić.

Osim Janka i Nikole, sinova Nikole Mrzljaka i Barbare, rođene Čičak, poznato je da su imali još tri kćeri: Ana (rođena 27. XI. 1846.), Katarina/Kate (rođena 26. VIII. 1849.) i Marija/Mare (rođena 3. V. 1856.). Oko 1885. u Krašić je iz Ozlja doselio bačvar Josip Mrzljak i supruga Terezija, rođena Delost, a u Krašiću su bili na stanu kod Mate Šišanića.

Janko i Terezija Mrzljak bili su podstanari najprije kod Šimatićevih, a potom kod Josipa i Barbare Stepinac, roditelja blaženog Alojzija Stepinca. Imali su osmero djece, četiri dječaka (Ivan, Vilim, ponovno Vilim, Gjuro) i isto toliko djevojčica (Julijana, Roza, Aleksandrina, Štefanija), međutim od njih – najsnažniji – bili su biskupov djed Gjuro i teta Roza, udana za Maksimilijana Stepinca, dok su ostali umrli u ranoj ili mladenačkoj životnoj dobi. Svi su kršteni u župnoj crkvi Presvetoga Trojstva u Krašiću, a krsni kumovi uglavnom su bili supružnici trgovac Janko Milauc i Rozalija Milauc, koja je radila kao poštarica. Prvom i drugom djetetu krsni kum bio je seoski sudac Mihael Penić i njegova supruga Ana, rođena Mikloušić, a krstili su ih ondašnji župnici: Nikola Kostelac, Blaž Stembov, Stjepan Kos, Matija Penić i Stjepan Huzek. Pradjed Janko umro je u Krašiću 5. srpnja 1905. godine, a prabaka Terezija u Vrhovcu 28. travnja 1923. godine.

Josip Mrzljak sa župnikom Josipom Vranekovićem, koji je kumovao trojici dječaka s fotografije, i kardinalom Alojzijem Stepincem na slavlju sakramenta potvrde u Krašiću 13. srpnja 1952. godine

Šesto i sedmo dijete Janka i Terezije Mrzljak bili su blizanci: Gjuro i Aleksandrina. Gjuro, biskupov djed, ostao je na životu, dok mu je sestra Aleksandrina umrla kao nejače od pet mjeseci. Kod krštenja blizanaca kumovali su trgovac Janko Milauc i supruga mu Rozalija, poštarica, a krstio ih je župnik Blaž Stembov. Gjuro (Krašić, 12. II. 1885. – Krašić, †7. I. 1956.) se u 27. godini života 19. lipnja 1912. vjenčao s Josipom, rođenom Stepinac (Brezarić, 19. III. 1893. – Krašić, †25. VIII. 1965.). Josipa je bila kći Josipa i Barbare, rođene Penić, te sestra blaženoga Alojzija Stepinca. Svjedoci na vjenčanju Gjure i Josipe bili su Vilko Mrzljak, odvjetnički perovođa, i Maksimilijan Stepinac, posjednik, a vjenčao ih je krašićki župnik Stjepan Huzek. Crkvi Božjoj i hrvatskome narodu podarili su jedanaestero djece, devetero dječaka i dvije djevojčice od kojih je jedna, Marija, izabrala

5 Župni arhiv Krašić, Status animarum, druga polovica 19. stoljeća, 159.

redovnički poziv i još danas živi u Družbi milosrdnih sestara sv. Vinka Paulskoga, a starija sestra Barbara umrla je u četvrtoj godini života. Od muške djece dvojica su umrla u ranoj životnoj dobi: Ivan u drugoj godini, a najmlađi Marijan u četvrtoj godini života. Prvorođenac Vladimir Josip (Krašić, 24. V. 1913. – Vukovar, †1945.) otac je varaždinskoga biskupa Josipa Mrzljaka. U svojoj dvadesetdevetoj godini života, u tijeku Drugoga svjetskog rata, 15. veljače 1942. godine, vjenčao se s Barbarom, rođenom Šimecki (Krašić, 4. VI. 1921. – Zagreb, Mirogoj, 27. I. 1999.). Otac je kao državni službenik bio sa suprugom premješten u Vukovar, gdje se 19. siječnja 1944. rodio Josip, a sestra Ljerka u Krašiću, kamo se, nakon likvidacije oca Vladimira, preselila majka Barbara i 25. rujna 1945. godine rodila kćer Ljerku. Majka Barbara je tijekom punih pedeset i pet godina živjela kao udovica.

U prilogu ovoga članka nalaze se detaljni podatci o pojedinim članovima obitelji Mrzljak od sredine 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća.

Školovanje i odabir svećeničkoga zvanja

U rodnome kraju svojih roditelja Josip pohađa osmogodišnju školu, koju završava s odličnim uspjehom, i potom 1959. godine, odlučivši se za svećeničko zvanje, odlazi u Dječačko sjemenište na Šalati i pohađa Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju, gdje je 25. lipnja 1963. s odličnim uspjehom položio ispit zrelosti, da bi ujesen 10. listopada iste godine bio primljen u Nadbiskupsko bogoslovno sjemenište u Zagrebu. Studij filozofije i teologije polazi na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Vojni rok služio je od ožujka 1964. do rujna 1965. godine u Tetovu i Titovu Velesu. Tijekom akademske godine 1967./1968. obnašao je službu predsjednika Zbora duhovne mladeži. Mons. Franjo Kuharić, tadašnji pomoćni zagrebački biskup, podijelio mu je 13. ožujka 1967. godine tonzuru, drugoga dana niže redove *ostiariat* i *lektorat*, a 15. ožujka te godine službe *egzorcistat* i *akolytat*. Dvije godine kasnije, 16. ožujka, mons. Kuharić podijelio mu je viši red *subđakonata*, a 23. ožujka i *đakonata*. Za svećenika ga je zaredio apostolski administrator Zagrebačke nadbiskupije mons. Franjo Kuharić 16. studenoga 1969. godine.[6] Mladu misu slavio je u Krašiću 30. studenoga 1969. godine, a kao geslo uzeo je riječi iz Prve poslanice apostola Ivana: „Navješćujemo vam život vječni... da i vi imate s nama zajedništvo, a zajedništvo je naše s Ocem i sa Sinom njegovim Isusom Kristom“ (1 Iv 1,2-3). Katolički tjednik *Glas Koncila* objavio je kratku vijest i fotografiju s proslave mlade mise u Krašiću: „30. studenog služio je Mladu misu Josip Mrzljak. Bilo je to veliko mladomisničko slavlje nakon sedam godina stanke, od posljednje Mlade mise u Krašiću. Župljani su se za svečanost pripremali trodnevnicom koju su držali mladomisnikovi kolege đakoni. Kroz tri dana govorili su: o misi, o svećeništvu i o novim liturgijskim promjenama. Mladomisnik je koncelebrirao sa sedmoricom svećenika iz krašićkog kraja. Propovijedao je rektor zagrebačkog bogoslovnog sjemeništa dr. Ivan Golub.“[7]

Na istome mjestu objavljen je prikaz mladomisničkoga slavlja Andrije Lukinovića u Gornjim Bogičevcima i tu je napomenuto da su se „kod obje mlade mise liturgijski obredi odvijali po obnovljenom redu mise“[8].

6 Obavijesti. Redjenje mladomisnika, u: Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke, 56 (1969.) 11, 162.

7 Zagreb. Dva nova svećenika. Krašić /Josip Mrzljak i Andrija Lukinović/, u: *Glas Koncila*, 8 (1969.) 25(170), Božić, 8.

8 Zagreb. Dva nova svećenika. Gornji Bogičevci , u: *Glas Koncila*, 8 (1969.) 25 (170), Božić, 8.

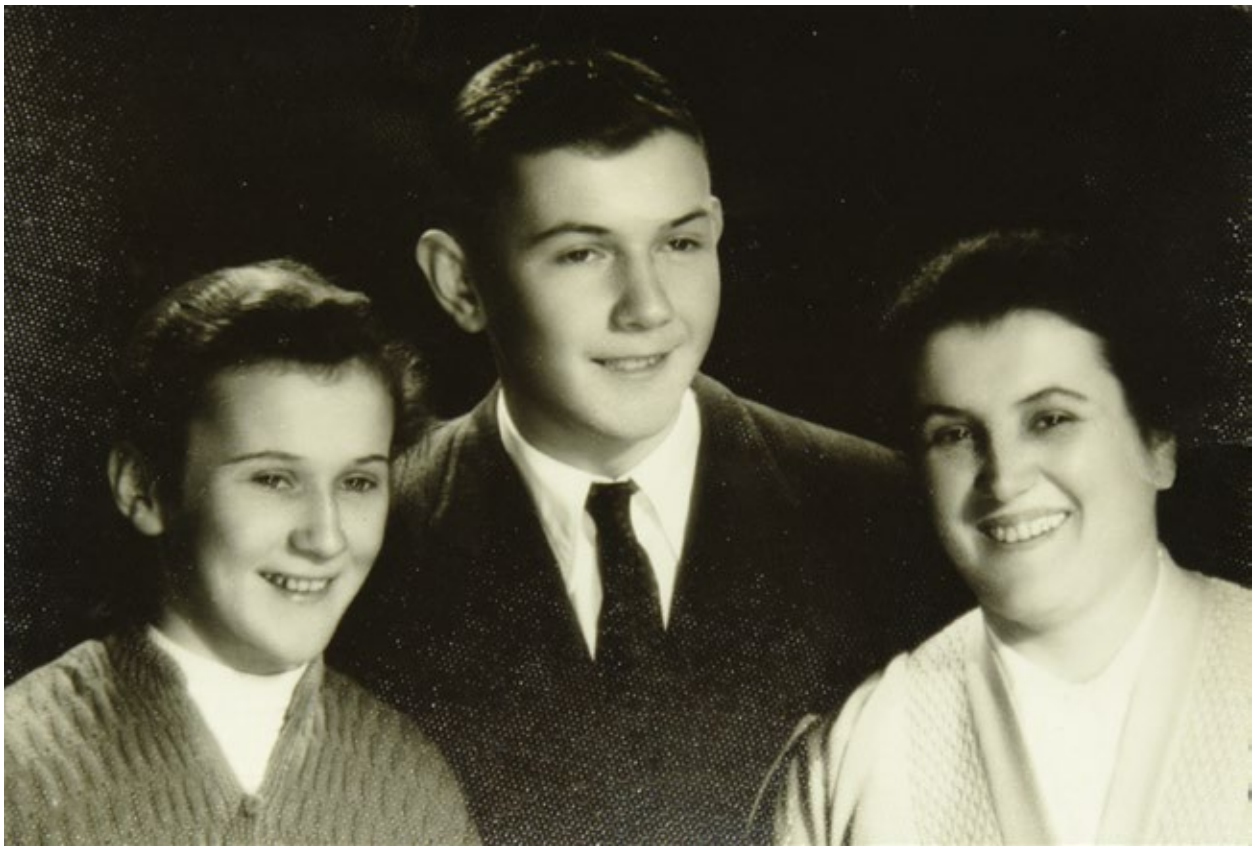

Josip Mrzljak s majkom Barbarom i sestrom Ljerkom u Zagrebu 19. siječnja 1959. godine. Uspomena na Josipov 15. rođendan

Pastoralno djelovanje u župama Zagrebačke nadbiskupije (1970. – 1998.)

Kao mladomisnik pastoralno ispomaže u nekoliko župa, a potom je imenovan kapelanom u župi Sv. Nikole biskupa u Koprivnici (VII. 1970. – III. 1972.).[9] Imenovanjem ozaljskoga župnika Lovre Cindorija župnikom u Mariji Bistrici sa službe koprivničkoga kapelana premješten je u župu Sv. Vida u Ozlju,[10] gdje je tijekom osam godina obnašao župničku službu (IV. 1972. – VIII. 1980.). Iz Ozlja je nekoliko godina upravljao župom Vrhovac. Odlaskom župnika župe Isusova uskrsnuća u Sesvetskom Kraljevcu Jurja Jezerinca u Kanadu, Josip Mrzljak je 1980. godine imenovan župnikom te župe,[11] a od 1987. do 1998. obnašao je i službu dekana Vugrovečkoga dekanata. Župa nije imala adekvatne prostore za liturgiju i druga događanja važna i potrebna za vjerski život te je to bila trajna briga novoga župnika.

Krajem 1989. godine uspio je ishoditi građevinsku dozvolu i ostalu dokumentaciju za gradnju crkvenoga objekta. Kamen temeljac nove župne crkve blagoslovio je 25. veljače 1990. godine

9 Imenovanja i premještaji, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 59 (1970.) 8, 163.

10 Premještaji, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 59 (1970.) 2, 36.

11 Imenovanja i premještaji, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 68 (1980.) 4, 151.

Prezbitersko ređenje Josipa Mrzljaka u zagrebačkoj katedrali 16. studenoga 1969. godine. Apostolski administrator Zagrebačke nadbiskupije Franjo Kuharić polaže ruke na ređenika

zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić, a uz velik broj vjernika uz župnika bili su nazočni sesvetski župnik Petar Ribarić, cerjanski Antun Korpar i prof. dr. Matija Berljak.[12] Krajem iste godine, 23. prosinca – kao božićni dar s neba – bio je blagoslov novopodignute župne crkve. Obred blagoslova i misno slavlje predslavio je zagrebački pomoćni biskup mons. dr. Đuro Kokša.[13] Šest godina kasnije, 21. travnja 1996., zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić posvetio je sagrađenu i uređenu župnu crkvu Isusova uskrsnuća u Sesvetskom Kraljevcu. U glavni je oltar nadbiskup položio moći sv. Marka Križevčanina. Crkva je sagrađena prema projektu ing. arh. Ivana Antolića.[14]

Bliski suradnik zagrebačkoga nadbiskupa

Prigodom preuzimanja službe zagrebačkoga nadbiskupa Josipa Bozanića 5. listopada 1997. godine, uime svećenika Zagrebačke nadbiskupije župnik i dekan Josip Mrzljak održao je pozdravni govor novome nadbiskupu i zahvalu dotadašnjem nadbiskupu i kardinalu Franji Kuhariću. U pozdravu je istaknuo sljedeće: „Iako Vas osobno nedovoljno poznajemo, znamo što nam donosite i zašto nam dolazite. Donosite nam apostolski slijed jedne, svete, katoličke i apostolske Crkve i stoga Vas rado prihvaćamo i pozdravljamo. Među nama nećete biti stranac, jer u Crkvi i nema stranaca. Dolazite u Zagreb, srce Hrvatske. Dolazite nam u prvoj godini trogodišnje priprave za Veliki jubilej dva tisućljeća kršćanstva. Znamo iz Vaše dosadašnje službe da ste zdušni promicatelj smjernica Drugog vatikanskog sabora.“[15]

Novoimenovani zagrebački nadbiskup mons. Josip Bozanić imenovao ga je sredinom 1998. godine biskupskim vikarom za svećenike i ravnateljem Pastoralnih ureda Nadbiskupskoga duhovnog stola i kanonikom Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga[16], a prepozitom toga Kaptola imenovan je u ožujku 1999. godine.[17]

12 G., „Sesvetski Kraljevec. Temeljac za središte na rubu Zagreba“, u: *Glas Koncila*, 24(1990.) 10(821), 9.

13 Vidi: info@zupaesesvetskikraljevec.com (12. X. 2019.).

14 Antun Sente, Sesvetski Kraljevec. Posvećena župna crkva – znak izlaska iz komunizma, u: *Glas Koncila*, 35(1996.) 18 (1142), 13.

15 Pozdrav i zahvala Josipa Mrzljaka, dekana i župnika u Sesvetskom Kraljevcu, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 84 (1997.) 5, 136.

16 Imenovanja i premještaji, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 85 (1998.) 2, 36.

17 Imenovanja i premještaji, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 86 (1999.) 2, 32.

Mlada misa Josipa Mrzljaka u Krašiću 30. studenoga 1969. godine: propovijeda rektor zagrebačkog bogoslovnog sjemeništa dr. sc. Ivan Golub

Zagrebački pomoćni biskup (1999. – 2007.)

Sveti Otac Ivan Pavao II. dana 18. siječnja 1999. godine imenovao ga je, zajedno s mons. dr. sc. Vladom Košićem, naslovnim biskupom od Caltadrie i zagrebačkim pomoćnim biskupom.[18] Za biskupa ga je 6. veljače 1999. u zagrebačkoj prvostolnici zaredio zagrebački nadbiskup mons. Josip Bozanić, a suzareditelji su bili kardinal Franjo Kuharić i apostolski nuncij mons. Giulio Einaudi. Misnome slavlju i biskupskome ređenju bili su nazočni gotovo svi biskupi Hrvatske biskupske konferencije i susjednih biskupskih konferencija, 250 svećenika, velik broj vjernika, među kojima su se isticali vjernici rodnih župa Krašić i Petrijanec i župa gdje su ređenici pastoralno djelovali te predstavnici državnih vlasti, znanstvenih i kulturnih ustanova. U svojem govoru na koncu misnoga slavlja, nakon izrečenih zahvala, istaknuo je sljedeće: „Za svoje biskupsko geslo uzeo sam dvije riječi iz Isusova životopisa: 'Prošao je zemljom čineći dobro...' (Dj 10,38). Činiti dobro – zadaća nas kršćana. Naglasak je na obje riječi. Trebamo nešto činiti. Ne smijemo se povlačiti, ne smijemo ne činiti ništa, a to što činimo mora biti dobro, jer smo po tome prepoznatljivi. [...]. Nastojat ću u ovoj Crkvi činiti što je dobro u očima Gospodinovim."[19]

Uz službu pomoćnoga biskupa zagrebačkoga usko je povezana i služba generalnoga vikara Zagrebačke nadbiskupije, potom članstvo u Zboru savjetnika i Prezbiterskoga vijeća Zagrebačke nadbiskupije. Život i nove aktivnosti Crkve zagrebačke mons. Mrzljaku „dodjeljivale" su nove obveze i brige. Tako je od 14. lipnja 1999. obnašao službu predsjednika Odbora Nadbiskupije zagrebačke za gradnju novoga doma za umirovljene svećenike, a od 28. veljače 2004. godine biva predsjednikom Upravnoga vijeća Svećeničkoga doma svetoga Josipa, koji je bio pred otvorenjem, odnosno

18 Nadbiskup Josip (Bozanić), Novi zagrebački pomoćni biskupi, u: *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, 86 (1999.) 1, 21.

19 Govor novozaređenog biskupa mons. Josipa Mrzljaka, u: *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, 86 (1999.) 1, 30.

Mlada misa Josipa Mrzljaka u Krašiću 30. studenoga 1969. godine

blagoslovom. Tijekom 1999. imenovan je predsjednikom dvaju nadbiskupijskih tijela: 27. rujna 1999. godine Povjerenstva Zagrebačke nadbiskupije za preispitivanje granica dekanata, a 6. prosinca 1999. Povjerenstva za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije.

Prigodom smrti kardinala Franje Kuharića, zagrebačkoga nadbiskupa u miru (15. IV. 1919. – 11. III. 2002.), na sam dan smrti, 11. ožujka 2002. godine, imenovan je predsjednikom Odbora za pogreb blagopokojnog kardinala. Na dan pogreba, 14. ožujka 2002., održao je riječ prigodom prijenosa tijela pokojnoga kardinala Franje Kuharića na odar ispred katedrale.[20] Od drugih prigodnih događaja valja spomenuti sudjelovanje u organizaciji simpozija prigodom 20. obljetnice smrti kardinala Franje Šepera (1981. – 2001.), potom prigodom 150. obljetnice bule pape Pija IX. *Ubi primum placuit*, kojom je Zagrebačka biskupija uzdignuta na razinu nadbiskupije i metropolitanskoga središta crkvene pokrajine (1853. – 2003.). Prigodom te važne obljetnice Zagrebačke nadbiskupije 11. prosinca 2002. godine postavljena je izložba u Klovićevim dvorima na zagrebačkom Gornjem gradu te je tada mons. Mrzljak održao govor, koji je u cijelosti objavljen u *Službenom vjesniku Zagrebačke nadbiskupije*.[21]

Od samih početaka, od rujna 2002. godine, bio je aktivan sudionik i član Središnjeg pripremnog povjerenstva Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije. Kronološki gledano valja spomenuti da ga je Hrvatska biskupska konferencija delegirala za svojeg predstavnika na euharistijskom slavlju u Jasnoj Gori Čenstohovi, gdje su se prigodom blagdana Majke Božje Čenstohovske okupili katolici Srednje Europe na proslavu Srednjoeuropskog katoličkog dana u Poljskoj (26. – 27. VIII. 2003.).

Ujesen 2003. godine dogodio se velik događaj ne samo za Zagrebačku nadbiskupiju nego i za cijelu Crkvu Božju u Hrvata: Sveti Otac Ivan Pavao II. imenovao je zagrebačkoga nadbiskupa mons. Josipa Bozanića kardinalom Svete Rimske Crkve. Uime Prvostolnoga kaptola zagrebačkog mons. Mrzljak, prepozit toga Kaptola, izrekao je čestitku novome kardinalu,[22] a također je to isto učinio na euharistijskome slavlju u zagrebačkoj katedrali 25. listopada 2003. godine,[23] gdje je uz

20 Prijenos pokojnika na odar ispred Katedrale, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 89 (2002.) 2,42.

21 Govor mons. Mrzljaka na otvorenju izložbe, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 89 (2002.) 6, 285.

22 Čestitanje kanonika Prvostolnoga Kaptola zagrebačkoga, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 90 (2003.) 5, 219.

23 Pozdravni govor mons. Josipa Mrzljaka na početku euharistijskoga slavlja u Katedrali, u: *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke*, 90 (2003.) 5, 242.

Biskupsko ređenje mons. Josipa Mrzljaka i mons. Vlade Košića 6. veljače 1999. godine u zagrebačkoj prvostolnici. Zaredio ih je zagrebački nadbiskup mons. Josip Bozanić, a suzareditelji su bili kardinal Franjo Kuharić i apostolski nuncij mons. Giulio Einaudi

brojne nadbiskupe i biskupe, svećenike i redovnike, mons. Josipa Bozanića dočekalo i razdragano mnoštvo vjernika. Mons. Mrzljak bio je počesto sudionik programa Svjetske konferencije religija za mir u Republici Hrvatskoj, potom je isto tako često sudjelovao na raznim ekumenskim susretima, kako i susretima na međureligijskoj razini. Potkraj svojeg službovanja u Zagrebu 10. veljače 2006. godine imenovan je delegiranim predsjednikom Ekonomskoga vijeća Zagrebačke nadbiskupije. Bio je odgovoran za pastoral u Karlovačko-goričkome i Turopoljskome arhiđakonatu, a prije toga i u Bjelovarsko-kalničkome i Čazmansko-moslavačkome arhiđakonatu.

Na svojim pastoralnim pohodima obišao je stotinjak župa gdje se, osim sa svećenicima te župe, dekanata ili arhiđakonata, susreo i s članovima župnih pastoralnih i ekonomskih vijeća, vrlo često s vjeroučiteljima i drugim aktivnim članovima župnih zajednica. S obzirom na to da je na razini Nadbiskupije, a također i HBK-a, bio zadužen za kler, nije propuštao prilike da se susretne sa svećenicima, organizira duhovne vježbe, duhovne obnove, hodočašća (Sveta Zemlja, 26. I. i 6. II. 2000.) i druge aktivnosti kako bi zajedništvo i povezanost pastira i svećenika bilo što konkretnije i spontanije. Sakrament potvrde podjeljivao je gotovo u svim župama Zagrebačke nadbiskupije, a također i u Hrvatskim katoličkim misijama u Europi i Hrvatskim katoličkim župama u prekooceanskim zemljama.[24] Dugačak bi bio niz kada bi se nabrojila sva proštenja i blagoslovi kapela i

24 Ovdje su navedene neke od Hrvatskih katoličkih misija u kojima je zagrebački pomoćni biskup mons. Joisp Mrzljak podjeljivao sakrament potvrde: 13. – 19. II. 1999. (Oberhansen, Essen, Hanover), 11. IV. 1999. (Ljubljana), 9. V. 1999. (Pečuh), 29. V. 1999. (St. Galen), 30. V. 1999. (Birnau, Bodensee), 31. V. 1999. (Feldkirch, Voralberg), 17. X. 1999. (Maribor), 8. – 14. VI. 2000. (Münster, Essen, Düsseldorf, Lüdenscheid, Neviges, Bochum), 1. – 2. VII. 2000. (Hamburg, Bremen, Göttingen), 5. – 16. X. 2000., 15. – 26. V. 2003. (Kanada), 4. – 7. 2004. (Reutlingen, Göppingen, Zweifalten, Tübingen), 3. – 6. VI. 2005. (Bassel, Feldkirch, Einsiedeln), 11. – 12. II. 2006. (Schorndorf, Schwäbische Gmünd, Aalen), 27. – 28. V. 2006. (Pandrof, Novo Selo – Gradišće), 3. – 6. VI. 2006. (Kassel, Göttingen, Hamel, Hildesheim, Regensburg).

Ad limina apostolorum *biskupa Hrvatske biskupske konferencije u ožujku 1999. godine. Mons. Josip Mrzljak, pomoćni biskup zagrebački, rukuje se s papom Ivanom Pavlom II.*

zvona, obljetnička slavlja župa i redovničkih zajednica, podjeljivanja službi lektorata i akolitata bogoslovima, potom predvođenje sprovoda svećenika, časnih sestara, istaknutih vjernika laika, susreti s ministrantima, mladima, krizmanicima i s drugim vjerničkim skupinama.

Dugačak bi bio popis kulturnih ustanova i pojedinaca iz kulture i znanosti s kojima se biskup Mrzljak susretao i s njima surađivao. Tako je 20. ožujka 1999. bio nazočan na otvorenju izložbe „Uskrs i dijete“ u zagrebačkoj Mimari, potom 20. travnja 1999. na otkrivanju spomenika Marka Marulića u Zagrebu ispred zgrade Hrvatskoga državnog arhiva.Također je 5. svibnja 1999. nazočio predstavljanju prvoga sveska *Hrvatske enciklopedije*. Koncem 1999., 15. prosinca, nazočio je izložbi „Zagorski Betlehem“ u zagrebačkome Etnografskom muzeju. Možda se čini pomalo nebitnim, no rado i redovito je sudjelovao u čestitanju rođendana hrvatskome pjesniku Dragutinu Tadijanoviću. I mnoga, mnoga druga događanja, predstavljanja knjiga, susreti, sudjelovanja u raznim radijskim i televizijskim emisijama, simpoziji, spomeni većih i manjih godišnjica, posjeti bolesnima, beskućnicima, pogođenima raznim nevoljama itd.

Josip Mrzljak kao pomoćni zagrebački biskup u pohodu dječjem vrtiću u Krašiću

Povjerene službe na razini Hrvatske biskupske konferencije (1999. – 2019.)

Na razini Hrvatske biskupske konferencije bila su mu povjerena vrlo zahtjevna vijeća, odnosno biskupske komisije. Tako je na XVIII. plenarnom zasjedanju Hrvatske biskupske konferencije od 12. do 15. travnja 1999. godine imenovan predsjednikom Vijeća HBK-a za kler, koje otad djeluje zasebno, dok je dotad bilo zajedno s Vijećem HBK-a za sjemeništa.[25] Tu je službu obnašao do travnja 2007. godine, kada je mons. Đuro Hranić imenovan novim predsjednikom. Za člana Biskupske komisije HBK-a za odnose s državom izabran je na XXIV. plenarnom zasjedanju HBK-a u Zagrebu (9. – 12. IV. 2002.),[26] a na XXXIV. plenarnom zasjedanju HBK-a održanom u Zagrebu od 16. do 19. travnja 2007. godine imenovan je predsjednikom toga vijeća.[27] Na proljetnom zasjedanju HBK-a u Zagrebu od 19. do 23. travnja 2004. imenovan je predsjednikom Hrvatskoga Caritasa,[28] a od 13. listopada 2016. godine obnaša dužnost predsjednika Odbora HBK-a za pastoral Roma.[29]

25 Tajništvo HBK, Priopćenje s XVIII. plenarnog zasjedanja HBK, Zagreb, 12. – 15. travnja 1999., u: *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 1999., 1(11), 17-19, 36.

26 Tajništvo HBK, Priopćenje s XXIV. plenarnog zasjedanja HBK, Zagreb, 9. – 12. travnja 2002., u: Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije, 2002., 1(15), 16., 27-29.

27 Tajništvo HBK, Priopćenje s XXXIV. plenarnog zasjedanja HBK, Zagreb, 16. – 19. travnja 2007., u: *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 2007., 1(20), 19.-21., 33.

28 Imenovanja, u: *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 2004., 1 (17), 24.

29 Tajništvo HBK, Priopćenje s 53. zasjedanja Sabora Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 11. – 13. listopada 2016., u: *Službeni vjesnik Varaždinske biskupije*, 20 (2016.) 4, 236-238.

Josip Mrzljak, pomoćni biskup zagrebački, s biskupom Jurjem Jezerincem u sobi bl. Alojzija Stepinca u Krašiću

Zajedno s nadbiskupima i biskupima Hrvatske biskupske konferencije bio je tri puta u službenom pohodu Svetome Ocu *Ad limina apostolorum*. Prvi je put to bilo za vrijeme pape Ivana Pavla II. (8. – 13. III. 1999.), potom za vrijeme pape Benedikta XVI. (3. – 10. VII. 2006.) i nedavno za pape Franje (12. – 17. XI. 2018.).

Varaždinski biskup (2007. – 2019.)

Nakon smrti prvoga varaždinskog biskupa mons. Marka Culeja papa Benedikt XVI. imenovao je 20. ožujka 2007. zagrebačkoga pomoćnog biskupa mons. Josipa Mrzljaka varaždinskim biskupom, dok je samu službu preuzeo uoči Cvjetnice 31. ožujka te godine. Prilikom Mrzljakova imenovanja varaždinskim biskupom zagrebački pomoćni biskup mons. Vlado Košić, iznoseći njegov životopis, naveo je i sljedeće: „Njegov dolazak za drugog varaždinskog biskupa dogodio se u 10. obljetnici postojanja Varaždinske biskupije. Ta nova biskupija zaživjela je, dakako, velikim marom prvog biskupa, ali i pred biskupom Josipom još uvijek su veliki izazovi s obzirom na organizaciju mlade biskupije. No, poznavajući vrijednog, iskusnog i razboritog biskupa Josipa, znamo da će on izvrsno voditi varaždinsku Crkvu koja je u njemu dobila dobroga pastira.“[30]

Svečanost preuzimanja službe varaždinskoga biskupa započela je procesijom iz Biskupskoga ordinarijata. Katedrala Marijina uznesenja na nebo bila je dupkom ispunjena Božjim narodom Crkve varaždinske, a također je bilo nazočno više od 200 svećenika te 23 nadbiskupa i biskupa

30 Mons. Vlado Košić, Mons. Josip Mrzljak imenovan varaždinskim biskupom, u: *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije,* 94 (2002.) 2, 80-81.

BENEDICTUS EPISCOPUS Servus Servorum Dei

Venerabili Fratri Josepho Mrzljak, Episcopo hactenus titulo Caltabriensi et Auxiliari archidioecesis Zagrebiensis, electo sacrorum Antistiti Varasdinensi, salutem et Apostolicam Benedictionem. Salvatoris noster, cui spes mortem suam salutis nobis semitam reseravit, humiliter supplicamus ut omnes fideles in viam rectam dirigat atque mentem et cor eorum sua caritate roboret virtute. Nunc peculiari modo de spiritualibus necessitatibus dilecti gregis Varasdinensis solliciti sumus, cui, post obitum Venerabilis Fratris Marci Culej, novum sacrum Pastorem tribuere festinamus. Tu, Venerabilis Frater, qui inter fideles metropolitanae Ecclesiae Zagrebiensis bene ac recte ea exercetus toto corde Deum requirens, dignus quidem Nobis occurris et aptus videris ad hoc munus obeundum. De consilio igitur Congregationis pro Episcopis, potestate Nostra Apostolica te, vinculo Ecclesiae titulo Caltabriensis et munere Auxiliaris dictae archidioecesis solutum, ecclesialis communitatis Varasdinensis Episcopum constituimus, iuribus et facultatibus tibi factis officiisque lege impositis. Desideramus ut clerus et populus gregis tui hoc Nostrum decretum et consilium cognoscant teque, sumum Pastorem et salutiferae veritatis praeconem, libenti animo accipiant. Interea te, Venerabilis Frater, omnesque fideles Varasdinenses adhortamur ut in vita cotidiana salutifera Christi praecepta assidue sequantur Dei voluntatem alacriter explentes. Datum Romae, apud S. Petrum, die vicesimo mensis Martii, anno Domini bismillesimo septimo, Pontificatus Nostri altero.

Apostolsko pismo imenovanja kojim papa Benedikt XVI. u Rimu 20. ožujka 2007. godine biskupa Josipa Mrzljaka imenuje biskupom Varaždinske biskupije

iz Crkve Božje u Hrvata i inozemstva.[31] U pozdravnoj je riječi zagrebački nadbiskup, metropolit i kardinal Josip Bozanić istaknuo sljedeće: „A vas, braćo i sestre Crkve varaždinske, draga braćo svećenici i redovnici, časne sestre redovnice, predragi Kristovi vjernici laici, pozivam da novoga Pastira, kojeg vam Papa šalje, i po kojemu je među vama nazočan Gospodin Isus, Vrhovni Svećenik, primite s poštovanjem i ljubavlju. Uvijek prianjajte uz biskupa kao Crkva uz Isusa Krista i kao Isus Krist uz Oca, da sve bude u skladu i jedinstvu i neprestanom rastu na slavu Božju.“[32]

U nastupnoj propovijedi novi varaždinski biskup mons. Josip Mrzljak, jednostavno, razumljivo i bez želje za euforijom, aplauzom i dopadljivošću, napomenuo je sljedeće:„Ovdje smo mnogi i različiti i tvorimo jednu zajednicu – Crkvu. U njoj sam zajedno s vama kršćanin, a dolazim vam kao biskup. Šalje me Petrov nasljednik kao nasljednika apostola predsjedati ovoj mladoj, 10-godišnjoj varaždinskoj Crkvi. Šalje me nakon što je Otac nebeski pozvao k sebi prvog pastira ove Crkve, dobrog biskupa Marka Culeja. U mnogim biskupijama upravo su prvi pastiri zacrtali put kojim treba ići. Nakon dobrih temelja lakše je graditi dalje. Vjerujem da će nas biskup Marko pratiti iz kuće Očeve. Bit će nam potrebno mnogo snage odozgor.“ [33]

31 Mons. Josip Mrzljak preuzeo službu varaždinskoga biskupa, u: *Službeni vjesnik Varaždinske biskupije*, 10 (2007.) 1-2, 2.

32 Pozdravna riječ kardinala Josipa Bozanića, u: *Službeni vjesnik Varaždinske biskupije*, 10 (2007.) 1-2, 3.

33 Homilija mons. Josipa Mrzljaka, u: *Isto*, 3.

Biskup Josip Mrzljak boravio je u Rimu s izaslanstvom Ministarstva turizma Republike Hrvatske i Koprivničko-križevačke županije te se na općoj audijenciji 17. ožujka 2010. godine susreo s papom Benediktom XVI. Pozdravljajući papu Benedikta, biskup Mrzljak darovao mu je knjigu Stepinčev zbornik. Kardinal Alojzije Stepinac, svjedok vremena i vizionar za treće tisućljeće, *u kojoj se nalaze radovi sa znanstvenog skupa održanog u Lepoglavi 5. prosinca 2008., a knjiga je izašla u izdanju Varaždinske biskupije i Glasa Koncila. U riječima posvete mons. Mrzljak je napisao: „Sveti Oče! Ova knjiga govori o svetosti blaženog Alojzija. Hrvatski narod moli da bude što prije proglašen svetim. Uz osjećaje dubokog poštovanja Vaše Svetosti, Vaš u Gospodinu, mons. Josip Mrzljak, biskup varaždinski."*

U daljnjem dijelu propovijedi istaknuo je neraskidivost nebeske i zemaljske Crkve, u čemu se sastoji snaga djelovanja Crkve u svijetu: „Crkva je Božja stvarnost. Ona je Božje djelo, ali živi i na zemlji i sastoji se od ljudi, vođena Duhom Svetim. Crkva Katolička živi u hrvatskom narodu skoro četrnaest stoljeća, prati ga i pomaže mu u svim njegovim radostima i nadama, žalostima i tjeskobama, čuvala je njegovu kulturu i pismenost, njegovu nacionalnu svijest i onda kada su je mnogi nastojali zatrti. O tome je i na području ove biskupije u lepoglavskom zatvoru, tijekom pet godina uništva, svjedočio zagrebački nadbiskup danas bl. Alojzije Stepinac, suzaštitnik ove biskupije. Crkva je pridonijela i svesrdno se radovala slobodi i neovisnosti hrvatske države rođene u nedavnom Domovinskom ratu. S ništa manje ljubavi, Crkva i danas želi pridonijeti boljitku i napretku ovog društva odgajajući poštenog i dobro kršćanina koji će sudjelovati u izgradnji društva u kojem živi."[34]

O pastirskom djelovanju mons. Josipa Mrzljaka, o njegovoj suradnji sa svećenicima, vjeroučiteljima, s pojedinim biskupijskim povjerenstvima, potom s predstavnicima obrazovnih i kultur-

34 Homilija mons. Josipa Mrzljaka, u: *Isto*, 3-5.

Biskup Josip Mrzljak na otvorenju izložbe Trag dobrote: 20 godina Varaždinske biskupije *u čakovečkom Muzeju Međimurja 16. veljače 2018. godine. Izložba je uz slavlje 20. obljetnice Varaždinske biskupije 2017. godine bila postavljena u četiri grada Varaždinske biskupije: Varaždinu, Čakovcu, Koprivnici i Lepoglavi*

nih ustanova te gradskih i općinskih vlasti, detaljno kronološki i vrijednosno, za ovaj zbornik pišu predstavnici pojedinih biskupijskih povjerenstava, stoga kako se ne bismo ponavljali, ovdje neće biti riječi o tome, nego će sve biti navedeno samo u obliku natuknica.

Na samome početku službe 2007. godine biskup je osnovao Obiteljski centar Varaždinske biskupije, a sljedeće godine, sa svojim vrijednim suradnicima, organizirao je susret Hrvatske katoličke mladeži (26. – 27. IV. 2008.). Krajem 2008., 5. prosinca, organiziran je simpozij o blaženom Alojziju Stepincu u Lepoglavi. S obzirom na to da je sv. Marko Križevčanin zaštitnik Varaždinske biskupije, biskup Josip je sa svećenicima krenuo „stopama zaštitnika" (16. – 18. VI. 2008.). Sljedeće godine u međimurskoj Maloj Subotici 2009. godine podignuta je kapela i osnovano Hrvatsko schönstattsko svetište Kraljice srca. Dvije godine kasnije započela je proslava 600. obljetnice ludbreškoga čuda – čašćenje predragocjene krvi Isusove u Ludbregu. Proslava je započela znanstvenim skupom u Varaždinu (4. – 5. III. 2010.) a najesen u Ludbregu (28. X. 2010.). Sljedeće godine, 4. travnja, organizirano je hodočašće svećenika Zagrebačke crkvene pokrajine u Ludbreg, a 4. rujna 2011. održana je središnja proslava u Ludbregu te je tom prigodom posebni izaslanik Svetoga Oca Benedikta XVI. kardinal Jozef Tomko predvodio euharistijsko slavlje. Mjesec dana nakon te veličanstvene proslave, 20. listopada 2011. godine, u Varaždinu, prigodom obilježavanja 200 godina Kaptola u Varaždinu, organiziran je znanstveni skup o Čazmansko-varaždinskom zbornom kaptolu Svetoga Duha, a također je postavljena i izložba s tom tematikom. Četiri godine kasnije, 29. prosinca 2015., osnovan je Stolni kaptol Blažene Djevice Marije na nebo uznesene.

Intenzivno se radilo na uređenju Duhovnoga centra na Veternici, gdje se redovito održavaju dva temeljna sadržaja: Vikend posta, molitve i šutnje i Duhovne vježbe za svećenike, vjeroučitelje i druge skupine vjernika. Duhovni centar i kapela otvoreni su i blagoslovljeni 18. rujna 2011. godine. U isto vrijeme radilo se na daljnjem uređenju Svećeničkoga doma i popratnih zgrada kao i Biskupijske knjižnice, koja je za javnost otvorena 2012. godine. U Ludbregu je 1. rujna 2014. godine blagoslovljen i otvoren Pastoralni centar Varaždinske biskupije, a tri godine kasnije, 23. listopada, i velebno zdanje Caritasova centra Varaždinske biskupije s kapelom.

Uz postojeće pastoralno-katehetske urede i Caritas, 2012. godine uspostavljeni su i Biskupijski uredi za liturgijski pastoral i sakralnu arhitekturu, a 2015. godine započelo je s radom Povjerenstvo za pastoral Roma te kao najnovije, 2018. godine, i Biskupijski ured za pastoral osoba s invaliditetom i njihovih obitelji.

Redovito su bile proslavljene godišnjice osnutka Biskupije, osobito one „okrugle“ (1997. – 2007.), potom 15. godišnjica (1997. – 2012.) i 20. godišnjica (1997. – 2017.), kada je postavljena izložba u svim većim gradovima Varaždinske biskupije, a također je izdan i Šematizam Varaždinske biskupije te fotomonografija *Sakralna baština Varaždina*. Službu biskupova tajnika obnašali su Marko Đurin (2008. – 2012.), Marko Štefanec (2012. – 2015.), Nikola Tomašević (2015. – 2018.) i Marko Domiter (2018. – 2019.).

Biskup je svakogodišnje redovito sudjelovao na komemoraciji u Teznu kod Maribora i drugim mjestima stradanja hrvatskih vojnika i civila na kraju Drugoga svjetskog rata i poraća te živo sudjelovao u poticanju Tjedna solidarnosti s Crkvom i ljudima u Bosni i Hercegovini.

Na radost biskupa Josipa, svećenika, redovnika i redovnica te Kristovih vjernika laika, papa Franjo je 1. kolovoza 2019. godine imenovao trećega biskupa Varaždinske biskupije u osobi svećenika Osječko-đakovačke nadbiskupije mons. Bože Radoša, rektora Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu. Toga istog dana biskup Josip imenovan je apostolskim upraviteljem Varaždinske biskupije i na toj je službi bio sve do biskupskoga ređenja novoimenovanoga biskupa mons. Bože Radoša, koji je u svojem prvome obraćanju javnosti rekao sljedeće:„Bog me šalje tamo gdje ja ne znam. Ali čujem i neke znakove čitam. Šalje me u Varaždin, gdje znam da živi zdrav vjernički puk, da se iz toga zdravoga vjerničkoga puka rađaju duhovna zvanja. Lijepi broj duhovnih zvanja ima Varaždinska biskupija. U Varaždinu, svi mi kaži, i ja to znam, ima jako dobrih svećenika. Evo neke od njih znam i suradnici su mi. Znam da su do sada u Varaždinu bila dva biskupa, uzorna biskupa, i mogu sa sigurnošću reći da ono što su oni činili itekako cijenim i da ću nastaviti tamo gdje su oni stali. Neka mi Gospodin dadne milost i po vašim molitvama, u koje se preporučujem, da odgovorim dostojno na njegov poziv.“[35]

Kao zaključnu riječ životopisa mons. Josipa Mrzljaka izabirem dio iz njegova pastoralnog pisma u prigodi završetka njegove aktivne biskupske službe i imenovanja novoga varaždinskog biskupa mons. Bože Radoša: „Hvala vam svima na vašoj brizi i pomoći, dobroti i molitvi, razumijevanju i suradnji u vršenju moje biskupske službe. I dalje ostajemo povezani, i duhovni i fizički bliski, i dalje ćemo se susretati u vašim župnim i redovničkim zajednicama, u slavljima sakramenata i susretima, proštenjima i hodočašćima, vjerskim, kulturnim i društvenim događanjima. Bit će mi to uvijek radost, dokle god ću moći, tako nastaviti biti prisutan među Božjim narodom kao njegov pastir u miru.“[36]

35 Kleknuo sam pred podnožje okova kojima je bio vezan sv. Petar, u: *Glas Koncila*, 58 (2019.) 32-33 (2355-2356), Velika Gospa, 3.

36 Mons. Josip Mrzljak, apostolski upravitelj Varaždinske biskupije, „Pastoralno pismo biskupa Josipa Mrzljaka, apostolskoga upravitelja Varaždinske biskupije, u prigodi završetka njegove aktivne biskupske službe i imenovanja novoga varaždinskoga biskupa, mons. Bože Radoša“, br. 28/2019 – Prez. (Varaždin, 11. listopada 2019.).

PRILOG – Rodoslovlje mons. Mrzljaka

Janko Mrzljak (postolar, *sutor*) (Dugača, župa Bosiljevo, 8. X. 1843. – Krašić, †5. VII. 1905.) i Terezija, rođena Regović (– Vrhovec, †28. IV. 1923.)

• Ivan Ev. /Janko/ (Krašić, 6. IV. 1875., istoga je dana kršten – Krašić, †25. II. 1913.), kod krštenja je kumovao seoski sudac (*comunitatis judex*) Mihael Penić i supruga mu Ana, rođena Mikloušić, a krstio ga je župnik Nikola Kostalac.

• Vilhelm /Vilček/ (Krašić, 30. VII. 1876., istoga dana je kršten – Krašić, župno groblje,†26. III. 1878.), kod krštenja je kumovao seoski sudac (*comunitatis judex*) Mihael Penić i supruga mu Ana, rođena Mikloušić, a krstio ga je župnik Nikola Kostalac.

• Vilhelm /Vilko/ (Krašić, 24. V. 1878., kršten 26. svibnja 1878. – Karlovac, †9. VI. 1920.), kod krštenja su kumovali Janko i Rozalija Milauc, trgovac, a krstio ga je župnik Stjepan Kos.

• Julijana /Julka/ (Krašić, 20. I. 1880., krštena istoga dana – Krašić, župno groblje, †27. III. 1895.), kod krštenja su kumovali Janko i Rozalija Milauc, trgovac, a krstio ga je župnik Stjepan Kos.

• Roza (Krašić, 19. I. 1882., krštena 21. siječnja 1882. –) kod Rozina krštenja kumovali su Janko i Rozalija Milauc, trgovac, a krstio ga je župnik Adam Blažević. Roza se 18. XI. 1903. udala za posjednika Maksimilijana Stepinca (Brezarić, 8. IV. 1879., sin Josipa i Marije, rođene Matko – Vrhovec, †11. V. 1951.), polubrata blaženoga Alojzija Stepinca. Svjedoci na vjenčanju bili su g. Dušan Lopašić, novinar iz Karlovca, i g. Josip Balenović, priglednik financijske straže, a vjenčao ih je krašićki župnik Stjepan Huzek.

• **Gjuro**, blizanac (Krašić, 12. II. 1885., istoga dana je kršten – Krašić, †7. I. 1956.) kod krštenja blizanaca Gjure i Aleksandrine kumovali su Janko i Rozalija Milauc, trgovac, a krstio ih je župnik Blaž Stembov.

• Aleksandrina, blizanka (Krašić, 12. II. 1885., istoga dana je krštena – Krašić, župno groblje, †19. VII. 1885.).

• Štefanija (Krašić, 6. II. 1890. – Krašić, župno groblje, †8. IV. 1890.) kod krštenja su kumovali Janko Milauc, trgovac i supruga mu Rozalija, poštarica, a krstio ju je župnik Matija Penić.

Gjuro, sin Janka i Terezije, rođene Regović (Krašić, 12. II. 1885. – Krašić, †7. I. 1956.). Vjenčao se 19. lipnja 1912. s Josipom, rođenom Stepinac (Brezarić, 19. III. 1893. – Krašić, †25. VIII. 1965.). Josipa je kći Josipa i Barbare, rođene Penić, sestra blaženoga Alojzija Stepinca. Svjedoci na vjenčanju Gjure i Josipe bili su g. Vilko Mrzljak, odvjetnički perovođa, i Maksimilijan Stepinac, posjednik, a vjenčao ih je krašićki župnik Stjepan Huzek.

• **Vladimir Josip** (Krašić, 24. V. 1913. – †Vukovar, 1945.)

• Juraj (Krašić, 9. XI. 1914. – Krašić, †12. X. 1986.)

• Barbara (Krašić, 13. XI. 1916. – Krašić, †13. IV. 1920.)

• Ivan (Krašić, 3. XII. 1918. – Krašić, †4. III. 1920.)

• Ivan (Krašić, 21. VIII. 1920. – Krašić, †20. I. 1996.)

• Dragutin (Krašić, 31. X. 1922. – Krašić, †4. III. 1974.), 12. II. 1955. vjenčano se s Ivkom, rođenom Šimatić

• Matija (Krašić, 21. IX. 1924.), sudionik križnog puta od Bleiburga do Novoga Sada, živi u Kanadi

• Marija (Krašić, 8. VII. 1926.), milosrdna sestra sv. Vinka Paulskoga

• Franjo (Krašić, 30. X. 1928. – †7. IV. 2007.), 4. I. 1953. oženio se Barbarom, rođenom Jurinić

• Marko (Krašić, 25. IV. 1931.), 2. I. 1965. oženio se Ankom, rođenom Šimatić

• Marijan Antun (Krašić, 12. II. 1934. – Krašić, †19. II. 1938.)

Vladimir Josip, sin Gjure i Josipe, rođene Stepinac (Krašić, 24. V. 1913. – Vukovar, †1945.). Vjenčao se 15. II. 1942. s Barbarom, rođenom Šimecki (4. VI. 1921. – Zagreb, 27. I. 1999.).

• **Josip** (Vukovar, 19. I. 1944.), varaždinski biskup

• Ljerka (Krašić, 25. IX. 1945.), udana 1968. za Ivana Penića

- kći Dubravka (r. 1970.), udana za Marinka Lukača 1997., njihov sin Lovro (r. 2000.)

- kći Ivana (r. 1972.), udana za Mislava Defara 1999., njihova djeca Marta (r. 2001.), Jakov (r. 2004.) i Iva (r. 2013.)

I.
TRAG DOBROTE U VARAŽDINSKOJ BISKUPIJI: DJELOVANJE MJESNE CRKVE 2007. – 2019.

Župna crkva Presvetoga Trojstva u Krašiću gdje je mons. Josip Mrzljak slavio mladu misu 30. studenog 1969. godine.
Fotografija: Glas Koncila

Stolni kaptol Blažene Djevice Marije na Nebo uznesene

Damir BOBOVEC*

Apostolsko pismo *Clarorum sanctorum* kojim je sv. Ivan Pavao II. utemeljio Varaždinsku biskupiju spominje kaptolsku crkvu posvećenu Blaženoj Djevici Mariji u Varaždinu (*templum in urbe Varasdensi capitulare Beatae Mariae Virgini dicatum*), koja se podiže na stupanj katedrale, no ne spominje zborni kaptol koji je dotad u njoj djelovao, što je dalo povoda raznim interpretacijama. Nije se činilo ni logičnim ni shodnim da stolna crkva ima zborni kaptol i postavljalo se pitanje daljnje ingerencije zbornog kaptola u crkvi koja je u međuvremenu postala katedralom, pa je prvi varaždinski biskup mons. Marko Culej promišljao, i često sa svojim prvim suradnicima razgovarao što učiniti kako bi stolna crkva dobila svoj stolni kaptol. Spominjale su se dvije mogućnosti: prva, kojoj je biskup bio skloniji, da se zamoli Sveta Stolica da zborni kaptol uzdigne na rang stolnoga, i druga, da Sveta Stolica jednostavno utemelji stolni kaptol u Varaždinu, a zborni neka nastavi svoj dugotrajni i bogati povijesni hod. No, biskup Culej za svoga života, odnosno upravljanja biskupijom (1997. - 2006.), nije se uspio konačno opredijeliti ni za jednu od te dvije spominjane mogućnosti, pa je rješenje pitanja stolnog kaptola zapalo njegova nasljednika mons. Josipa Mrzljaka.

Ni drugi varaždinski biskup nije brzao s rješenjem, nego se nastojao prije svega dobro informirati o svim aspektima toga pitanja. U prilog spomenutom prvom rješenju išao je slučaj nove slovenske biskupije sa sjedištem u Novom Mestu, koja je, nalazeći se u identičnoj situaciji, u međuvremenu problem riješila naknadnom pismenom izjavom prefekta Kongregacije za biskupe kojom se utvrđuje da je i zborni kaptol zajedno sa svojom crkvom uzdignut na katedralno dostojanstvo. No varaždinski biskup je u neformalnim konzultacijama s Kongregacijom za kler, koja je nadležna za kaptole, njihov osnutak i ukinuće, dobio odgovor da ne postoji kanonski institut uzdignuća zbornoga kaptola na stolni. Tada je odlučio službeno i formalno zamoliti Kongregaciju za kler da osnuje katedralni kaptol u Varaždinu, što je i učinio svojim pismom od 16. rujna 2015. naslovljenim na kardinala prefekta. Svoju je molbu, osim brige za bogoslužje u katedrali i pomoći biskupu u upravi biskupijom, mons. Mrzljak argumentirao također i drevnom i jakom tradicijom koju ta institucija ima u našim krajevima kao i ugledom koji uživa kod klera i naroda. Molbi je priložio nacrt statuta budućeg kaptola.

Odgovor kardinala prefekta Kongregacije za kler od 3. studenoga 2015. ticao se upravo nacrta statuta. Zamolio je biskupa da se uzmu u obzir primjedbe koje Kongregacija ima na nacrt statuta, a koje mu je poslao u prilogu svoga pisma. Primjedbe su se ticale kanonsko-pravnog kompletiranja pojedinih članaka statuta i njihova mogućeg proširivanja prema prijedlozima Kongregacije, ukoliko ih se smatra uputnima ili prikladnima (izričito spominjanje još nekih propisa Svete Stolice ili općega crkvenog prava kojima se reguliraju određene materije, prijedlozi boljih izraza, dodatci u svrhu boljeg preciziranja nekih dužnosti, djelatnosti i postupaka).

* mr. Damir BOBOVEC, predstojnik Biskupijske knjižnice, voditelj Matičnog ureda i Arhiva Varaždinske biskupije, kanonik kustos Stolnog kaptola Blažene Djevice Marije na Nebo uznesene

Proslava uspostave Stolnog kaptola katedralne crkve i uvođenje u službu prvih kanonika na svetkovinu Duhova u nedjelju 15. svibnja 2016. godine u katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Varaždinu

Na natrag u Rim 16. studenoga poslani prijedlog statuta, koji je uglavnom uvažio sugestije Kongregacije, ona je odgovorila reskriptom od 29. prosinca, koji su potpisali kardinal prefekt Beniamino Stella i tajnik nadbiskup Joël Mercier, a kojim se osniva Stolni kaptol Blažene Djevice Marije na nebo uznesene u Varaždinu.

Varaždinska biskupija je 7. ožujka 2016. tu vijest i službeno objavila nakon što je biskup s njom upoznao dijecezanski prezbiterij, koji se toga dana okupio na korizmenu duhovnu obnovu. Tom prigodom su prvi put u javnosti objavljena imena prvih kanonika, kojima je biskup 3. ožujka potpisao i dekrete imenovanja. To su bili generalni vikar mons. Ivan Godina, kancelar mons. Antun Perčić, ravnatelj Svećeničkog doma i Biskupijske ustanove za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika Mirko Horvatić, predstojnik Obiteljskog centra i kanonik Zbornog kaptola čazmansko-varaždinskog Sv. Duha Josip Koprek, predstojnik Biskupijske knjižnice, voditelj Matičnog ureda i Arhiva Damir Bobovec, te predstojnik Ureda za liturgijski pastoral i sakralnu arhitekturu dr. sc. Mario Kopjar. U skladu s biskupovim prijedlogom novoimenovani kanonici su 7. ožujka 2016. održali svoju prvu sjednicu na kojoj su prihvatili statut i izabrali nositelje pojedinih kaptolskih službi, koje je biskup 14. svibnja potvrdio svojim dekretima: Ivana Godinu kao prepošta, Mirka Horvatića kao penitencijara, Antuna Perčića kao kustosa, Marija Kopjara kao kantora i Damira Bobovca kao magistra.

Biskup Mrzljak s kanonicima Stolnog kaptola 15. svibnja 2016. godine u varaždinskoj katedrali

Na blagdan sv. Matije apostola, 14. svibnja, biskup je odobrio statut Stolnog kaptola, koji u svojoj konačnoj verziji ima 34 članka. U prva četiri članka govori se o naravi i sastavu Kaptola, u 4. i 5. o uvođenju kanonika u službu, dok o pravima i dužnostima Kaptola i kanonika govori Statut od svog 7. do 12. članka; kaptolske službe prepošta, lektora, kantora, kustosa, pokorničara i magistra definiraju se od 18. do 22. članka; arhiđakone spominje 23. članak, no oni se u svojoj službi ravnaju prema posebnom pravilniku; članci 24. i 25. govore o uzdržavanju kanonika i kaptolskim materijalnim dobrima, a prestanak kanoničke službe reguliran je člancima od 26. do 30.; začasnim kanonicima bave se članci od 31. do 33.; posljednji članak definira stupanje Statuta na snagu i donosi uvjete za njegove moguće izmjene.

Svečanost uspostave Stolnog kaptola i instalacije prvih kanonika održana je na Duhove, 15. svibnja 2016., u katedrali prije večernjeg euharistijskog slavlja. Koncem iste godine umirovljeni svećenik Varaždinske biskupije Josip Dubovečak darovao je Kaptolu na varaždinskom groblju kapelu-grobnicu u koju je već 23. ožujka iduće, 2017. godine pokopan prvi prepošt mons. Ivan Godina, koji je, nakon kratke i teške bolesti, preminuo 19. ožujka. Nakon njegove smrti Kaptol je na sjednici održanoj 2. lipnja 2017. za novog prepošta izabrao, a biskup 5. srpnja potvrdio, mons. Antuna Perčića, dok je na službu kustosa izabran i potvrđen Damir Bobovec.

Kanonici Stolnog kaptola u skladu sa svojim Statutom prema određenom rasporedu slave svakodnevno tri, a nedjeljom i svetkovinama četiri svete mise u katedrali uz redovno ispovijedanje koje je u danima pred Božić i Uskrs cjelodnevno. Jednom mjesečno zajedno s Božjim narodom slave koncelebriranu konventualnu svetu misu uz molitvu večernje. Uz liturgijsko-pastoralnu službu kanonici jednako tako, uz ekonomat biskupije, vode skrb i o održavanju katedrale kao građevine i kulturno-povijesne znamenitosti. Prilikom osnutka arhiđakonata u Varaždinskoj biskupiji 5. srpnja 2017. trojica kanonika imenovana su arhiđakonima, tj. biskupovim suradnicima i pomoćnicima u upravno-pastoralnoj skrbi za biskupiju: Antun Perčić imenovan je međimurskim, Mirko Horvatić podravskim, a Josip Koprek varaždinsko-zagorskim arhiđakonom.

Na taj način Kaptol, već u prvim godinama svoga postojanja, prema snagama i mogućnostima svojih članova nastoji izvršavati sve djelatnosti zbog kojih je i planirano i zatraženo njegovo osnivanje.

Čazmansko-varaždinski zborni kaptol Duha Svetoga

Damjan KOREN*

Čazmanski zborni kaptol Duha Svetoga, odnosno današnji Čazmansko-varaždinski zborni kaptol Duha Svetoga ubraja se u najstarije kaptole u svijetu. Osnovao ga je zagrebački biskup Stjepan II. davne 1232. godine u Novoj Čazmi. U svojem 800-godišnjem postojanju bio je prisiljen mijenjati sjedišta od Čazme do Zagreba, od Zagreba do Lepoglave, da bi se konačno smjestio u Varaždinu, gdje mu je službeno sjedište posljednjih 200 godina.

Uloga biskupa Mrzljaka u ponovnom oživljavanju Zbornog kaptola

Osnivanjem nove Varaždinske biskupije 1997. godine kaptolsko je sjedište automatski potpalo pod upravu varaždinskoga biskupa. Prema kaptolskom Statutu iz 1988. godine Kaptol je mogao imati 12 kanonika i 6 prebendara, ali se taj broj sveo 2017. godine, uz nekoliko počasnih i umirovljenih kanonika, samo na jednoga jedinog redovitog kanonika. Dakle, to je bilo vrijeme kada je Zborni kaptol došao do samoga ruba utrnuća i nestanka.

Biskup mons. Josip Mrzljak, uvidjevši ozbiljnost situacije i mogući nestanak povijesno tako važne i časne institucije, odlučio je ponovno oživjeti i urediti status Zbornog kaptola.

Dana 5. srpnja 2017. godine, na dvadesetu obljetnicu osnivanja Varaždinske biskupije, biskup Mrzljak imenovao je uz postojećeg kanonika preč. Antuna Hoblaja pet novih kanonika. To su: preč. Franjo Biškup, preč. Izidor Ferek, preč. Damjan Koren, preč. Stjepan Najman i preč. Valent Posavec.

Biskup Mrzljak je 26. rujna 2017. godine sazvao u Duhovnom centru na Veternici pripremnu sjednicu povodom ustoličenja novoimenovanih kanonika. Tom je prigodom i sam biskup naglasio da time započinje nova povijesna epoha Zbornog kaptola. Na sjednici je odlučeno da nova zborna crkva bude varaždinska župna crkva sv. Nikole te je određeno da datum uvođenja novih kanonika u službu bude 4. prosinca 2017. godine.

Nakon ustoličenja, u prisutnosti biskupa Mrzljaka, održane su sjednice Zbornog kaptola, gdje je između ostalog donesena odluka da se Zborni kaptol nadalje koristi imenom Čazmansko-varaždinski zborni kaptol Duha Svetoga te da se krene u izradu novoga kaptolskog statuta.

Biskup Mrzljak 14. studenoga 2018. godine potvrđuje izglasane i predložene mu kanoničke službe u Zbornom kaptolu: preč. Damjan Koren, prepošt; preč. Stjepan Najman, lektor; preč. Izidor Ferek, kustos; preč. Valent Posavec, kantor; preč. Franjo Biškup, pokorničar; preč. Antun Hoblaj, magister. Novi kaptolski statut biskup je potvrdio i odobrio 23. studenoga 2018. godine.

* mr. Damjan KOREN, predstojnik Katehetskog ureda Varaždinske biskupije, prepošt Čazmansko-varaždinskoga zbornog kaptola Duha Svetoga i ravnatelj Duhovnog centra Veternica

Važnost i uloga Zbornog kaptola u povijesti

Ovdje želimo naglasiti samo neke od najvažnijih činjenica i događanja koji su obilježili povijest Čazmanskoga zbornog kaptola:

– Zagrebački biskup Stjepan II. davne 1232. godine osnovao je Zborni kaptol u Novoj Čazmi. Biskup je tamo imao vlastitu rezidenciju pa je jedan od razloga za utemeljenje Kaptola bio i sudjelovanje kanonika u svečanim biskupskim bogoslužjima u crkvi Duha Svetoga te pomoć biskupu u upravi biskupijom.

– Kaptol je u svojoj povijesti obavljao i pravne, najvećim dijelom javnobilježničke poslove, zbog čega je kaptolski arhiv imao ne samo vjersku nego i društveno-povijesnu važnost.

– Pred turskim nadiranjem kanonici su 1548./1549. godine napustili Čazmu i sklonili se u Zagreb.

– 11. kolovoza 1806. godine kraljevskom darovnicom austrijskog cara i hrvatsko-ugarskog kralja Franje I. kao odštetu za izgubljene posjede Kaptol je za svoje sjedište dobio bivši samostan redovnika pavlina u Lepoglavi i njihove posjede.

– Godine 1811., na inzistiranje zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca, sjedište Čazmanskog kaptola premješta se u Varaždin. Arhiv i knjižnicu kanonici smještaju u župnu crkvu sv. Nikole, koja je do 1954. godine služila za molitvu časoslova i slavljenje konventualne svete mise.

– Zagrebački nadbiskup Franjo Šeper predao je 4. prosinca 1954. godine isusovačko-pavlinsku crkvu, danas varaždinsku katedralu, Čazmanskom kaptolu za njihovu zbornu crkvu.

– U povodu jubileja 750. godina od osnutka Čazmanskoga zbornog kaptola, dekretom nadbiskupa kardinala Franje Kuharića od 15. svibnja 1987. godine, Kaptol mijenja ime u Čazmansko-varaždinski zborni kaptol Duha Svetoga. Kardinal Kuharić ujedno je obnovio Zborni kaptol novim kanoničkim i prebendarskim imenovanjima.

– U bližoj povijesti djelovanja Zbornog kaptola kanonik preč. Alojzije Domislović imao je vrlo važnu ulogu i zasluge, među kojima valja osobito istaknuti: pripreme za osnivanje i uspostavu Varaždinske biskupije, zalaganje za povrat nacionalizirane crkvene imovine na području Varaždinske biskupije, prikupljanje znatnih karitativnih donacija u vrijeme Domovinskog rata, potpuna obnova današnje katedrale itd.

Novi kanonički križ Čazmansko-varaždinskoga zbornog kaptola Duha Svetoga

Kanonici Čazmansko-varaždinskog zbornog kaptola Duha Svetoga na svečanosti uvođenja u službu novih kanonika te proglašenja župne crkve sv. Nikole u Varaždinu zbornom crkvom Čazmansko-varaždinskog kaptola 4. prosinca 2017. godine u crkvi sv. Nikole biskupa u Varaždinu

– Prvi varaždinski biskup mons. Marko Culej imenovao je još nekoliko novih časnih i zaslužnih svećenika za kanonike i prebendare, koji su i dalje izvršavali svoje službe na povjerenim im župama.

Uzimajući u obzir gotovo 800 godina povijesnog postojanja i djelovanja Zbornog kaptola, biskup Josip Mrzljak, ponovnim oživljavanjem Kaptola u 2017. godini, uvelike je zaslužan da ta stoljetna društvena i crkvena institucija nije nestala s povijesne pozornice.

Valja još reći da je biskup Josip Mrzljak time omogućio i obvezao današnji Čazmansko-varaždinski zborni kaptol Duha Svetoga da nastavi tražiti nove načine kako bi i dalje pridonosio društvenom i duhovnom dobru djelovanja Crkve u hrvatskom narodu.

Katehetski ured u službi školskog vjeronauka i župne kateheze

Damjan KOREN*

U vrijeme dolaska biskupa Josipa Mrzljaka u Varaždin i preuzimanja pastoralnog vodstva Varaždinske biskupije 2007. godine Katehetski ured već je imao potpunu brigu za vjeroučitelje i školski vjeronauk na području Varaždinske biskupije. Predstojnik Katehetskog ureda od 2001. godine bio je preč. Damjan Koren, a tajnik g. Vladimir Cesar zaposlen je od 2002. godine. Ured djeluje u prostorima Pastoralnog centra u Zagrebačkoj ulici na broju 3 u Varaždinu.

Želeći prikazati doprinos, odnos i djelovanje biskupa mons. Josipa Mrzljaka kroz Katehetski ured za vrijeme njegova pastoralnog vodstva Varaždinske biskupije, nužno je ponajprije iznijeti neke informacije i statističke podatke o području i opsegu djelovanja Katehetskog ureda.

Katehetski ured zadužen je za praćenje i organiziranje nastave katoličkog vjeronauka u 93 osnovne škole i 28 srednjih škola te u 16 predškolskih ustanova koje imaju verificirani Plan i program za katolički vjerski odgoj.

Gledajući raspored škola po županijama, podatci su sljedeći:

– Varaždinska županija: 39 osnovnih škola i 15 srednjih škola;
– Koprivničko-križevačka županija: 20 osnovnih škola i 5 srednjih škola;
– Međimurska županija: 31 osnovna škola i 7 srednjih škola;
– Bjelovarsko-bilogorska županija: 1 osnovna škola;
– Krapinsko-zagorska županija: 1 osnovna škola;
– Virovitičko-podravska županija: 1 osnovna škola i 1 srednja škola.

U navedenim školama zaposleno je 243 vjeroučitelja (od toga je petnaest vjeroučitelja promovirano u zvanje mentora, a deset u zvanje savjetnika), a četvero vjeroučitelja su ravnatelji osnovnih škola. U predškolskim ustanovama 39 odgajateljica u vjeri provodi vjerski odgoj prema verificiranom programu.

Uz svesrdnu pomoć i razumijevanje biskupa Mrzljaka za to osjetljivo i važno područje odgoja i obrazovanja djece i mladih, koje provodi Katehetski ured, nastavljaju se i dalje u provođenju temeljnih zadaća Ureda: promicanje kvalitete vjeronaučne nastave i odgoja u vjeri, organiziranje zapošljavanja vjeroučitelja u osnovnim i srednjim školama, briga za cjeloživotno profesionalno i duhovno usavršavanje vjeroučitelja, praćenje i vrednovanje rada vjeroučitelja i druge zadaće.

Planiranje, rad i djelovanje Katehetskog ureda usko su vezani uz tijek događanja kroz školsku godinu, pa ćemo na taj način iznijeti i približiti biskupovo djelovanje po tom Uredu.

* mr. Damjan KOREN, predstojnik Katehetskog ureda Varaždinske biskupije, prepošt Čazmansko-varaždinskoga zbornog kaptola Duha Svetoga i ravnatelj Duhovnog centra Veternica

Biskup Mrzljak na stručnom skupu vjeroučitelja 29. rujna 2012. godine

Biskup Mrzljak, u suradnji s Katehetskim uredom, prije početka svake školske godine, odobrava vjeroučiteljima kanonske mandate ili *missio canonica*, kojim vjeroučitelj dobiva mogućnost zaposlenja i smije poučavati katolički vjeronauk u školi. Tom prigodom biskup je vjeroučiteljima uvijek naglašavao da su oni, uz svećenike, njegovi najbliži suradnici te da moraju biti svjesni velike odgovornosti u poslanju koje im on daje kanonskim mandatom.

Krajem mjeseca rujna, u suradnji s Nacionalnim katehetskim uredom i Agencijom za odgoj i obrazovanje, organizira se stručni skup za sve vjeroučitelje, na kojem je biskup Mrzljak bio redovito prisutan. Taj stručni skup važan je kako za vjeroučitelje tako i za biskupa i Katehetski ured jer uz određenu stručnu temu uvijek donosi i smjernice, informacije te godišnji plan za novu školsku godinu. Na tim se susretima biskup Mrzljak koristio prilikom da na početku školske godine ohrabri i potakne vjeroučitelje u prenošenju Radosne vijesti djeci u školi i župi, vodeći računa da svojim životom svjedoče upravo ono što naučavaju.

Vrijeme došašća i blizinu božićnih blagdana biskup Mrzljak redovito je koristio za susrete s ravnateljima osnovnih i srednjih škola, što je još 2002. godine započeo prvi varaždinski biskup mons. Marko Culej. Susreti su se obično događali po županijskim središtima, a ujedno su bili i prilika da biskup posjeti neki od dječjih vrtića na tom području. Unatrag par godina ti su se susreti za sve ravnatelje održavali u Varaždinu. Biskupu je to bila prilika

Biskup Mrzljak u susretu s djecom predškolske dobi prilikom božićnog posjeta vrtiću 18. prosinca 2008. godine

i mogućnost da zahvali ravnateljima na suradnji u tekućoj godini, a često je naglašavao kako su Crkva i škola pozvane zajedno graditi dobro društvo, prenoseći pozitivne vrednote mladima kroz odgoj i obrazovanje.

Svake godine biskup je redovito sudjelovao na vjeroučiteljskim adventsko-božićnim susretima, koji su se održavali u varaždinskoj katedrali, gdje je s vjeroučiteljima i predstojnikom preč. Korenom predvodio misno slavlje. Taj bi susret, uz duhovnu okrepu kroz predavanje, ispovijed i svetu misu, završavao čestitanjem nadolazećih božićnih blagdana i zajedničkim objedom.

Među zadaćama Katehetskog ureda je i provođenje natjecanja iz vjeronauka pod nazivom Vjeronaučna olimpijada. Svake godine natjecanje ima određenu temu, a biskup Mrzljak bi posjećivao škole gdje se natjecanje održavalo. U Biskupijskom ordinarijatu rado je primao najbolje ekipe i njihove mentore, koji su na biskupijskoj i nacionalnoj razini postizali najbolje rezultate. U tim prigodama vjeroučenicima i mentorima upućivao je pohvale i zahvale za njihov trud i ostvarene rezultate. Biskup je uvijek uz temu i građu za određenu školsku godinu upućivao svoju poruku i poticajne riječi te je svim sudionicima darivao prigodne poklone.

U tim je desetogodišnjim susretima s „olimpijcima" biskup Mrzljak, govoreći o temama koje su bile obrađene na Vjeronaučnoj olimpijadi, osobito dojmljivo

Susret biskupa Mrzljaka s najboljim ekipama Vjeronaučne olimpijade u Varaždinskoj biskupiji 2. travnja 2019. godine

svjedočio vjeroučenicima 2015. godine prigodom teme o Drugome vatikanskom koncilu. Naime, on je sam kao mladi svećenik bio svjedok i provoditelj promjena koje su nastale nakon Koncila.

Još jedna nagrada vjeroučenicima za trud i izvrsne rezultate na natjecanjima je nagradno putovanje u organizaciji Katehetskog ureda, koje u potpunosti financira Biskupija. Tako su posljednjih deset godina, potporom biskupa Mrzljaka, vjeroučenici posjetili velik broj poznatih svetišta, crkava, hodočasničkih mjesta te kulturnih i vjerskih znamenitosti po čitavoj Hrvatskoj, od Aljmaša i Vukovara preko Marije Bistrice, Krašića i Trsata, crkve hrvatskih mučenika na Udbini do otoka Krka, zatim su bili na hodočašću „Putovima blaženog Miroslava Bulešića", a posjetili su i brojna druga mjesta.

Biskup Mrzljak uvijek je podržavao Katehetski ured u organiziranju određenih duhovnih programa za vjeroučitelje, pogotovo u jakim liturgijskim vremenima crkvene godine. Stoga se svake godine u korizmi održavao susret duhovnog karaktera biskupa Mrzljaka i svih vjeroučitelja, gdje se kroz predavanje, sakrament ispovijedi i slavlje euharistije snažio duhovni život vjeroučitelja.

Još jedno važno područje djelovanja biskupa Josipa Mrzljaka za vjeroučitelje i Katehetski ured vidi se osobito u poticanju i podršci u provođenju duhovnih vježbi tijekom školske godine. Vjeroučiteljima je na taj način omogućeno

da imaju priliku obogatiti svoj duhovni život, zastati, razmišljati o sebi i svojem odnosu s Bogom te se duhovno osvježeni vratiti svojim svagdašnjim obvezama. Ozbiljnost, važnost i potrebu duhovnih vježbi biskup vjeroučiteljima potvrđuje i stalnom financijskom podrškom Biskupije. Kad god su mu prilike i obveze dopuštale, rado je posjećivao vjeroučitelje na duhovnim vježbama.

Želimo istaknuti još nekoliko važnih događaja koji su vezani uz biskupa Mrzljaka i Katehetski ured, a obilježili su njegovo vođenje Varaždinske biskupije.

– U nekoliko ciklusa biskup je prihvatio i podržao financiranje katehetsko-teološkog doškolovanja pri Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu za sve odgajateljice u vjeri koje su se prijavile.

– Dana 13. listopada 2016. godine, povodom 25 godina ponovnog uvođenja vjeronauka u hrvatske škole, biskup Mrzljak je s djelatnicima i suradnicima Katehetskog ureda bio na svečanoj akademiji u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu.

– Dana 8. rujna 2014. godine, prvog dana nove školske godine, biskup Mrzljak svečano je otvorio prvu katoličku školu u Varaždinu – Katoličku osnovnu školu svete Uršule. Bio je to radostan događaj za njega, roditelje i djecu, kao i za čitavu mjesnu Crkvu. Povezano s tim događajem biskup Mrzljak osnovao je i Ured za katoličke škole te imenovao mr. sc. Damjana Korena za predstojnika novoosnovanog ureda.

– Dana 1. listopada 2017. godine otvorena je izložba „Trag dobrote“ povodom 25 godina postojanja Varaždinske biskupije. Katehetski ured sudjelovao je u pripremi izložbe, a organizirao je i posjete vjeroučenika i vjeroučitelja. Tako je zaslugom Ureda izložbu posjetilo 4560 vjeroučenika iz Varaždina, Čakovca, Koprivnice i Lepoglave, gdje je izložba bila postavljena. Biskup je, uz ostale urede koji su sudjelovali u organiziranju izložbe, zahvalio i Katehetskome uredu za veliku ulogu i doprinos u organiziranju toga važnog događanja za Biskupiju.

Slijedom svih navedenih činjenica, događaja i poticaja biskupa Josipa Mrzljaka dobiva se zorna slika njegova predanog rada u katehetsko-pastoralnim nastojanjima njegove Biskupije. Biskup je tijekom svih godina uvijek pokazivao osjetljivost i brigu za vjeroučitelje i za važnost njihove uloge u procesu odgoja djece i mladih i na taj način postavio jasna usmjerenja za daljnji katehetsko-pastoralni rad i njegov doprinos životu Varaždinske biskupije.

Biskup Mrzljak s vjeroučiteljima na duhovnim vježbama na Veternici 26. lipnja 2015. godine

Pastoral mladih Varaždinske biskupije: hod mladosti i iskustva

Tihomir KOSEC*

Uvod

„Krist živi. On je naša nada i najljepša mladost ovoga svijeta. Sve što on dotakne postaje mlado, novo, puno života. Zato prve riječi koje želim uputiti svakom mladom kršćaninu jesu: On živi i želi da budeš živ!“[1] Ovim riječima započinje postsinodalna apostolska pobudnica pape Franje *Christus vivit*, koja je nastala kao plod promišljanja i razgovora sa Sinode mladih u listopadu 2018. godine u Rimu.

Polazeći od svetopisamskih tekstova Novog zavjeta, papa Franjo podsjeća da „Isus, koji je vječno mlad, želi nam dati srce koje je uvijek mlado… Prava mladost sastoji se u tome da imamo srce sposobno ljubiti, dok, naprotiv, sve što nas razdvaja od drugih čini dušu starom.“[2] Za Isusa dob nije pitanje privilegije, sama činjenica da netko ima manje godina, ne znači i da vrijedi manje. Stoga papa Franjo naglašava: „Mladoga se čovjeka ne smije obeshrabriti, njegova je značajka sanjati velike stvari, tražiti široke obzore, odvažiti se na nešto veće, imati želju da osvoji cijeli svijet, znati prihvatiti zahtjevne izazove i htjeti dati najbolje od sebe kako bi se izgrađivalo nešto bolje.“[3] Zadaća je Crkve u tom smislu odgajati mlade da iskustva prijašnjih generacija i starijih ljudi ugrade u aktivnosti kojima će oni svojom vlastitom inicijativom i mladenačkim poletom pridonijeti evangelizacijskom djelovanju Crkve.

Pastoral mladih od osnivanja Varaždinske biskupije

Varaždinska biskupija je od samih početaka računala sa snagom mladosti i nastojala otvarati prostore i načine angažmanu mladih vjernika. Tako nastanak Ureda za pastoral mladih seže u same početke osnutka Varaždinske biskupije s prvim predstojnikom za mlade vlč. Mijom Horvatom 1998. godine. Nakon kratkog vodstva vlč. Horvata, predstojnička je „palica“ povjerena preč. Josipu Kopreku u vrijeme kojeg je, u suorganizaciji s bratovštinom sv. Bernarda i zajednicom mladih iz župe Kneginec pod vodstvom vlč. Krunoslava Novaka realiziran prvi *Planinarski križni put za mlade*, postavši tako snažnom okosnicom i ostalim biskupijskim aktivnostima i događajima u nadolazećim godinama. Snažniji zamah pastorala mladih započinje s preč. Damjanom Korenom, njegovim povratkom s poslijediplomskog studija 2001. godine. U samom početku, u želji za mo-

* Tihomir KOSEC, predstojnik Ureda za pastoral mladih Varaždinske biskupije i župnik Župe sv. Marije Magdalene, Kneginec

1 Papa FRANJO, *Christus vivit – Krist živi. Postsinodska apostolska pobudnica Svetoga Oca Franje mladima i cijelome Božjem narodu*, Zagreb, 2019., br. 1.

2 *Isto*, br. 13.

3 *Isto*, br. 15.

Biskup Mrzljak prima metalni lončić, obilježje 18. Križnog puta mladih Varaždinske biskupije, na završetku dvodnevnog Križnog puta 18. ožujka 2018. godine u župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Biškupcu

litvom i zajedničkim duhovnim rastom, formirana je i učvršćena *Zajednica mladih varaždinske katedrale*, nastala kao plod okupljanja na europskom Taize susretu mladih u Budimpešti 2001. godine, s prvom aktivnošću animiranja nedjeljnih večernjih svetih misa s mladima u katedrali. Ista će zajednica, uz prethodno organizirane tečajeve i formacije župskih i dekanatskih animatora, ubuduće biti jezgra i pokretač svih aktivnosti na području Varaždinske biskupije. Tako je ubrzo nakon biskupijskog termina ljetnog kampa za mlade u Modravama osmišljen godišnji pastoralni plan događanja s prvim okupljanjem, *susretom mladih u Molvama* i glazbenim festivalom naziva *Marija fest*, gdje je spontano osnovan i Zbor mladih Varaždinske biskupije, prvi takav Crkve u Hrvata. Ubrzo nakon toga, zbog potrebe da se na većim ili manjim crkvenim slavljima ujednači pjevanje, unificiran je sav prikupljeni glazbeni materijal u tzv. „plavu" pjesmaricu *Dođi, Gospodine Isuse*, koja je neočekivano obišla Hrvatsku i, gotovo tipski, odredila smjer budućih pjesmarica za mlade.

S obzirom na to da je pastoral sveobuhvatna djelatnost Crkve usmjerena različitim skupinama ljudi, uz animatorsku i glazbenu aktivnost, skupina mladih entuzijasta okupljena u udrugu *Planinarska udruga mladih entuzijasta* popularnog naziva i skraćenice PUME, pokrenula je i taj vid pastorala za sve zaljubljenike u planine i prirodu. Upravo je pokretanjem različitih sekcija

za mlade stvoren okvir u kojem će svatko prema svojem afinitetu moći pronaći svoje mjesto. U tom smislu treba spomenuti i *Katoličku malonogometnu ligu* (KMNL) kao odgovor na potrebu sportaša da se im se osigura adekvatan prostor vjerničkog izražaja kroz igru. S obzirom na spomenuti pastoral sportaša, Varaždinska biskupija bila je domaćin 16. Nacionalne završnice Katoličke malonogometne lige Crkve u Hrvata te Bosne i Hercegovine od 13. do 16. lipnja 2019. godine. Uz navedene sekcije, godišnjim planom je pete korizmene nedjelje predviđen dvodnevni *Planinarski križni put* za sve mlade vjernike, gdje, uz poticanje vjerničkog duha, nije izostao i edukativni sadržaj jer je, prolazeći dekanatima Varaždinske biskupije, omogućio mladima da upoznaju, a onda i zavole, različite dijelove svoje biskupije. Naglasak se također stavio i na našu prvostolnicu, tj. varaždinsku katedralu u kojoj se, uz redovito animiranje nedjeljnih večernjih misa, svake godine počelo održavati *Duhovsko bdijenje* večer prije same svetkovine Duhova, okupivši mlade u četiri načina bdijenja koji su, u međuvremenu, postali četiri „stupa“ ili četiri „noge“ svakog budućega duhovskog bdijenja. Tu su: molitva krunice, klanjanje, čitanje Svetog pisma i sveta misa – drugim riječima, primarni temelji za izgradnju kršćanskog života. Odgovarajući na molitvenu potrebu studenata i srednjoškolaca, svake je godine, također u katedrali, omogućeno misno slavlje predvođeno biskupom na početku akademske i školske godine (*Veni Sancte Spiritus*) i na njezinu kraju (*Te Deum*).

Susret hrvatske katoličke mladeži u Vukovaru 30. travnja 2017. godine

Susret srednjoškolaca Varaždinske biskupije „Marija fest“ u Molvama 14. listopada 2018. godine

Stalan hod i novi poticaji

Ritam i tempo započetog nastavljen je i s novim povjerenikom za mlade vlč. Tihomirom Kosecom od 2012. godine do danas. Zahvaljujući dobroj pripremi i temeljima koje je ostavio preč. Koren, Ured za pastoral mladih s novim i stari(ji)m snagama unio je još neke novine. Tako je Molvama vraćen prijašnji karakter susreta za mlade, točnije, susreta srednjoškolaca, predvidjevši za njih primjerene radionice tijekom cijelog dana, a ne samo tijekom glazbenog festivala, u koji je bio transformiran zadnjih godina. Trenutci okupljanja mladih u katedrali intenzivirani su sve popularnijim *Holywinom*, u noći uoči svetkovine Svih svetih i adventskim duhovnim obnovama pod nazivom *Četvrtkuj advent u katedrali*, kroz tri četvrtka prije samog Božića, kao i dvodnevnim korizmenim duhovnim obnovama. Na tragu brige za srednjoškolce organizirana je i sveta misa na kraju svakog polugodišta. Pojačani su dekanatski susreti za mlade, a *Duhovskom bdijenju* pridružena je i *Duhovska osmina* unutar koje se profilirala u danima prije samih Duhova (a i dalje se obogaćuje novim sadržajima) kateheza, film, klanjanje za mlade kao i humanitarna i edukativna kampanja naziva *Za svaku lijepu riječ* ili *Ne psu/j – čovjeku/j*, u suradnji s varaždinskim Cenacolom, a čiji je prihod namijenjen potrebitima grada Varaždina. Samo duhovsko bdijenje dobilo je još jednu promjenu; naime, svake je godine domaćin manifestacije jedan od triju glavnih biskupijskih gradova: Varaždin, Čakovec i Koprivnica, radi izlaženja ususret mladima iz udaljenijih dijelova Varaždinske biskupije, dok je

sama manifestacija raspoređena u više crkava dotičnog grada. Uz ta tri grada, posebno mjesto na biskupijskoj karti dobilo je i euharistijsko prošteništе Predragocjene Krvi Kristove u Ludbregu, gdje se, uz dane Svete nedjelje, održava i susret za mlade s primjerenim programom, katehezom, svetom misom, tradicionalnim i obnovljenim festivalom *Duga* i završnim euharistijskim klanjanjem dugo u noć. Nadalje, obnovljene su i uvedene još neke sekcije kao što su planinarska i biciklistička te *biskupijski katolički skauti* sa svojim voditeljima, a također je pokrenut i kamp za mlade u Ferdinandovcu, čime je Varaždinska biskupija dobila i svoje podravske „Zelene Modrave". Uz njih, ili obrnuto, tu su stalno prisutni i aktivni *framaši*, *tutići, župski zborovi* i druge zajednice mladih na razini župe.

Uz sve te nezaobilazne momente, sve te događaje, sve neimenovane aktere župskog i biskupijskog pastorala, treba spomenuti i biskupijsku *mrežnu facebook-stranicu*, uvijek osvježavanu svim važnim aktualnostima, biskupijskim i župskim, na kojoj se stalno ažuriraju nedjeljna liturgijska čitanja, molitve, meditacije i pjesme. Ta mrežna stranica također iziskuje puno truda i stručnosti kao i sasvim osobne požrtvovnosti svih suradnika kako bi pastoral živio i razvijao se i na našim društvenim mrežama.

Zaključak

Uz sve navedene aktivnosti i sekcije nije izostala ni duhovna ponuda za mlade, što je zahvaliti u prvom redu aktivnostima naših časnih sestara uršulinki i klanjateljicama Krvi Kristove kao i redovitim godišnjim duhovnim vježbama u Duhovnom centru Varaždinske biskupije na Vetternici. Sve u svemu, mladi su doista ne samo naša budućnost nego i naša sadašnjost. Zato se svako ulaganje u njih itekako isplati.

Mladi Varaždinske biskupije okupljaju se i oko nekih drugih projekata indirektno vezanih uz mlade, a direktno uz neke događaje važne za Crkvu općenito. To su molitvene inicijative, od molitve za prestanak pobačaja u našoj domovini, klanjanja organiziranih u raznim prostorima od katedrale, do naših malih i nerijetko hladnih seoskih crkava, kao i zadnje pokrenute molitvene inicijative *Srcima okrunimo Mariju* u crkvi sv. Nikole u Varaždinu, oslonjene na primjer molitve krunice na Kamenitim vratima u Zagrebu.

Sve navedeno moglo se ostvariti upravo uz sveobuhvatnu podršku dosadašnjih pastira mlade nam Varaždinske biskupije, njezina prvog biskupa Marka Culeja, čije je dobro djelo podržao i nastavio činiti i njegov nasljednik mons. Josip Mrzljak. Biskup Mrzljak nije štedio snage odazvati se gotovo svakom pozivu na druženje s mladima, dajući tako podršku njihovoj mladosti, zauzetosti, hodu i traženju. Mogli bismo reći da je biskup Mrzljak razumio kako crkvene institucije trebaju stvarati „prikladna okruženja", razvijajući „sposobnost prihvaćanja"[4] i zajedničkog hoda mladosti i iskustva.

4 Usp. *Isto*, br. 216-220.

Doprinos Varaždinske biskupije misijskom poslanju Crkve

Dominik VUKALOVIĆ*

Uvod

Misijska djelatnost važan je dio života Crkve, koja je pozvana širiti radosnu vijest po cijelom svijetu, i tamo daleko gdje žive oni koji još nisu čuli za Isusa i ovdje blizu, među nama, gdje također žive nekrštene osobe koje još nisu upoznale evanđelje. To nije zadaća samo svećenika i kateheta, iako je njima primarna, već je to zadaća svakog kršćanina. Pozvani smo propovijedati ne samo riječima nego i svojim životom svjedočiti evanđelje. Pozvani smo biti podrška Crkvi u misijskom djelovanju, širiti misijsku svijest, moliti za uspjeh misija i materijalno pomoći koliko možemo.

To primarno, misijsko poslanje Crkve, poslanje je koje je Krist povjerio svojoj Crkvi. Njezina je povijest obilježena tim nastojanjem, po svom je učiteljstvu prepoznavala misije kao svoje temeljno poslanje, a posljednjih sto godina vrlo nam živo o misijskom poslanju Crkve govore i dokumenti učiteljstva. Prošle smo godine proslavili i *Izvanredni misijski mjesec listopad 2019.* sa željom da se obnovi misijski žar Crkve.

Inicijativom *Izvanrednog misijskog mjeseca* postaje očito kako za papu Franju obnova Crkve podrazumijeva ponovno probuditi misionarski žar svakog njezina člana. Ne iznenađuje stoga da je i apostolska pobudnica *Evangelii gaudium*, nazvana i programatskom, objavljena u prvoj godini njegova pontifikata 2013. godine, poziv da se u novu evangelizaciju krene obnovom temeljnog misijskog poslanja Crkve. Pobudnica uključuje i doprinos biskupske sinode o *Novoj evangelizaciji za prenošenje vjere*, koja je održana u Vatikanu u listopadu 2012. godine.

Nakon dekreta Drugoga vatikanskog koncila *Ad gentes* o misijskoj djelatnosti Crkve crkveno učiteljstvo objavljivalo je i druge dokumente, koji su direktno ili indirektno progovarali o misijama i misijskoj djelatnosti. Crkva je svjesna da željeni i na Drugome vatikanskom koncilu prepoznat potreban dijalog sa suvremenim svijetom ne smije umanjiti misionarski žar i poslanje jer „misija obnavlja Crkvu, učvršćuje vjeru i kršćanski identitet, ulijeva novi žar i daje nove poticaje. Vjera se snaži dok se daje! Nova evangelizacija kršćanskih naroda naći će nadahnuće i potporu u poslu sveopćega poslanja. (…) Nužnost misijske evangelizacije jest činjenica da je ona prvo služenje, koje Crkva može pružiti svakom čovjeku i cijelom čovječanstvu u današnjem svijetu, koji znade za uistinu čudesne pobjede, ali je, kako se čini, izgubio osjećaj za najviše stvari i za sam život.“[1]

Ivan Pavao II. podsjeća da „svaka osoba ima pravo čuti Božju ‘blagovijest’, koja se otkriva i dariva u Kristu, kako bi u punini ostvarila svoj poziv“[2]. Pravo je to koje je Gospodin darovao svakom čovjeku stvarajući ga razumnim i slobodnim bićem u potrazi za istinom. To pak pravo onima koji su spoznali i u svom životu prihvatili Istinu nameće dužnost evangeliziranja: „Jer što navješćujem

* Dominik VUKALOVIĆ, predstojnik Misijskog ureda Varaždinske biskupije i župnik Župe sv. Leopolda Mandića, Koprivnica

1 IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio – Misija Krista Otkupitelja. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe*, Zagreb, 1991., br. 2.

2 *Isto*, br. 46.

Godišnji susret misionara 5. srpnja 2011. godine u Varaždinu

evanđelje, nije mi na hvalu, ta dužnost mi je. Doista, jao meni ako evanđelja ne navješćujem“ (1 Kor 9,16).

Nositelji misijskog djelovanja u Crkvi u Hrvatskoj i Varaždinskoj biskupiji

Univerzalna Crkva, ali i svaka biskupija, moraju dati svoj doprinos evangelizaciji naroda. U tu svrhu u okviru Kongregacije za evangelizaciju naroda u Vatikanu djeluje ustanova nazvana Papinska misijska djela. Redovito u svakoj državi postoji jedna nacionalna uprava Papinskih misijskih djela na čelu s nacionalnim ravnateljem.

Hrvatska biskupska konferencija je 2000. godine na zasjedanju u Poreču na prijedlog tadašnjeg nacionalnog ravnatelja Papinskih misijskih djela biskupa Slobodana Štambuka i u suglasnosti s Biskupskom konferencijom Bosne i Hercegovine, donijela zaključak da se Kongregaciji za evangelizaciju naroda predloži osnivanje Nacionalne uprave Papinskih misijskih djela za Republiku Hrvatsku. Kongregacija za evangelizaciju naroda prihvatila je prijedlog Hrvatske biskupske konferencije te je dekretom, koji je potpisao

Formacija misijskih animatora Varaždinske biskupije 28. ožujka 2018. godine u Varaždinu

prefekt Jozef Tomko, za prvog nacionalnog ravnatelja u Republici Hrvatskoj imenovan 5. siječnja 2001. godine preč. mr. Tomo Petrić, svećenik Zagrebačke nadbiskupije, za petogodišnje razdoblje od 2001. do 2006. godine.

Preč. mr. Tomo Petrić, nacionalni ravnatelji Papinskih misijskih djela u Republici Hrvatskoj, i vlč. mr. Tomo Knežević, nacionalni ravnatelji Papinskih misijskih djela u Bosni i Hercegovini, 23. travanja 2001. godine dogovorili su se o zajedničkoj suradnji za rast misijske svijesti i odgovornosti Crkve u Hrvata. Odlučili su da će nacionalne uprave Papinskih misijskih djela u Republici Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini zajedno izdavati misijski list, koji bi nastavio svoje postojanje u dotadašnjem listu *Radosna vijest*, zajedno bi nastavili izdavati animacijske materijale za proslavu Svjetskog dana misija te organizirati godišnje susrete misionara i misionarki, a susreti bi se održavali prema dogovoru u biskupijama u Republici Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.

Osim nacionalnih povjerenika, tj. ravnatelja za misije, također su ustanovljeni i biskupijski povjerenici. Prvi biskupijski povjerenik za misije od osnutka biskupije bio je preč. Antun Hoblaj, župnik u Prelogu. Naime, i prije osnutka biskupije on je bio u toj službi na pomoć nacionalnom ravnatelju preč. Tomi Petriću, preč. Anti Buriću i vlč. Milanu Špeharu. Prečasni Hoblaj obnašao je službu biskupijskog povjerenika za misije od 1997. do 2005. godine, kada tu službu preuzima dugogodišnji misionar u Beninu vlč. Antun Štefan od 2005. do 2009. godine. Poslije njega brigu za misije preuzima vlč. Dominik Vukalović, župnik u Župi sv. Leopolda Bogdana Mandića u Koprivnici.

Dekretom Kongregacije za evangelizaciju naroda u Rimu od 14. siječnja 2011. godine za nacionalnog ravnatelja Papinskih misijskih djela u Republici Hrvatskoj na petogodišnje razdoblje imenovan je vlč. Antun Štefan, svećenik Varaždinske biskupije. Dekretom pročelnika Kongregacije za evangelizaciju naroda kardinala Fernanda Filonija od 30. lipnja 2016. godine vlč. Štefanu produžen je mandat na još pet godina do 2021. godine.

Doprinos Varaždinske biskupije misijama Crkve

Nema većeg doprinosa misijskom poslanju Crkve nego da zajednica iznjedri misionara. Zbog toga ćemo odmah na početku ovog poglavlja istaknuti misionare rodom iz Varaždinske biskupije, koji su svoje misijsko poslanje započeli prije osnutka Varaždinske biskupije, ali su izrasli iz njezina vjerničkog naroda. U konkretnim misijama *ad gentes* trenutno s područja Varaždinske biskupije dijeluju četri misionarke: s. Lucija Vincek u Nigeriji, s. Slavka Bogdan na Salomonskim otocima, s. Augustina Mesarić u Rusiji i s. Mirjam Glavina u Albaniji. Naravno treba spomenuti i misionare koji su bili u misijama, a sada su u mirovini ili u drugim službama. Njihova imena su: vlč. Antun Štefan, koji je djelovao u Beninu, fra Bernardin Šulj u Togu, s. Josipa Šprajc u Kamerun te s. Marinka Blatarić na Salomonskim otocima.

Svi su oni za vrijeme svojeg aktivnog djelovanja u misijama redovito nastojali i poticali misijske aktivnosti u svom rodnom kraju i narodu. No, od osnutka biskupije bilježimo konkretne misijske projekte koje ovdje vrijedi nabrojiti.

Vjernici cijele Varaždinske biskupije četiri su godine skupljali milostinju na 5. korizmenu nedjelju kako bi pridonijeli izgradnji pastoralnog centra Blaženi Alojzije Stepinac u Beninu u župi Adjarra. Na blagoslovu pastoralnog centara Blaženi Alojzije Stepinac u kolovozu 2002. u Beninu bio je i sam biskup Marko Culej i preč. Tomo Petrić, nacionalni ravnatelj Papinskih misijski djela u Hrvatskoj. Na kraju euharistije biskup Culej izrekao je na francuskom jeziku razlog dolaska u Benin. Istaknuo je nakanu kojom je Varaždinska biskupija bila vođena da daruje taj centar župi Adjarra: „Mi smo braća bez obzira što govorimo različitim jezicima i što smo različite boje kože. Kao braća

Završetak Godišnje skupštine Nacionalnog vijeća Papinskih misijskih djela u Republici Hrvatskoj u varaždinskoj katedrali 13. ožujka 2019. godine. Skupština se održala u Pastoralnom centru u Ludbregu od 11. do 13. ožujka 2019. godine

dužni smo pomagati jedni drugima. Ovaj centar izraz je naše ljubavi prema vama. Željeli bismo da ovaj centar pomogne rastu ove mjesne Crkve koja se tako lijepo ukorijenila na ovim prostorima." Ispred centra podignut je i kip bl. Alojzija Stepinca. Župnik vlč. Toni Štefan i mjesni biskup mons. Agbotoan zahvalili su cijeloj Varaždinskoj biskupiji uime domaćina.

Kada se vratio iz misije u Beninu 2004. godine vlč. Štefan sa sobom je doveo dva bogoslova. Tu su Odilon Gbenoukpo Singba i Saša Alexandre Adjimon Djivoedo. Oni su se zaredili 2010. godine i ostali djelovati u župama Varaždinske biskupije i Zagrebačke nadbiskupije. Vlč. Aleksanadar djelovao je kao župni vikar u Župi sv. Nikole u Varaždinu i u Prelogu te se nakon par godina vratio se u rodnu biskupiju u Benin, a vlč. Odilon i dalje djeluje u Zagrebačkoj nadbiskupiji, gdje trenutno obnaša službu duhovnika na Hrvatskome katoličkom sveučilištu u Zagrebu. Vlč. Odilon gostovao je u mnogim školama i župama Varaždinske biskupije kao i diljem Hrvatske, držao je duhovne obnove i promicao misijsko djelovanje Crkve.

Varaždinska je biskupija u dvama navratima bila domaćin godišnjeg Susreta misionara, 2000. i 2011. godine. U organizaciji Nacionalne uprave Papinskih misijskih djela u Hrvatskoj i Varaždinske biskupije u Pastoralnom centru u Ludbregu od 11. do 13. ožujka 2019. održala se i godišnja skupština Nacinalnog vijeća Papinskih misijskih djela u Republici Hrvatskoj. Tom je prigodom biskup domaćin mons. Mrzljak istaknuo važnost misionarske djelatnosti te da takvog djelovanja ima unutar Varaždinske biskupije osobito u pastoralnoj zauzetosti oko romske nacionalne manjine.

Više su puta u Varaždinskoj biskupiji organizirani seminari i radionice misijskih animatora župnih zajednica kako bi se u župama ustanovile misijske zajednice. U dvadesetak župa Varaždisnke biskupije zaživjele su misijske zajednice, koje lijepo rade i pridonose širenju misijske svijesti. U četvrtak pred Misijsku nedjelju, koja se slavi treću nedjelju u listopadu, varaždinska je katedrala bila mjesto klanjanja s nakanom za misijsko djelovnje Crkve.

Svećenici i župe Varaždinske biskupije uključuju se u sve projekte Nacionalnog ureda Papinskih misijskih djela: u proslavu Misijske nedjelje, u Djelo svetog djetinjstava i akciju MIVA. Za blagdan Cvjetnice preko Misijskog ureda oko dvadesetak župa nabavlja maslinove grančice, koje se daju vjernicima, a oni daju zauzvrat svoj prilog, što također pridonosi materijalnoj pomoći misijskim zemljama.

Zaključak

Kao što često ističu naši misionari, uvijek je najvažnije ono duhovno. Ono materijalno će se naći jer postoje ljudi velika srca. Najpotrebnija je molitva za misionare da oni tamo u dalekim zemljama imaju snage provesti u djelo svoje planove i načine kako Isusa približiti svakoj osobi.

Naše misijsko poslanje u Hrvatskoj treba raditi na tome da nam crkve budu ispunjenje i djecom i mladima, vjernicima u zrelim godinama i starijima. Govori se o novoj evangelizaciji, pišu se razne studije, brošure, a sve kreće od svjedočenja svećenika. Zato ovdje sebi i svim svećenicima postavljam pitanje: Jesmo li životni svjedoci svoga misijskog poslanja? Gori li u nama vatra koja je zapaljena na Duhove u apostolima ili smo se i mi ohladili, pa je moguće reći da su i našom krivnjom vjernici postali ravnodušni prema svemu što ima prefiks crkveno, župno, tj. što dolazi od svećenika. Ako svećenik svojim svjedočenjem ne pokaže koga ljubi, zbog koga se zaredio, neće ni vjernike osvojiti za Krista. Pa čak će i oni tradicionalni kršćani gubiti vjeru. Misijsko djelovanje je prvo jer Crkva nas šalje uime Krista: idite, propovijedajte, krstite, izgarajte za Krista i njegovu radosnu vijest.

Pastoral duhovnih zvanja

Siniša DUDAŠEK*

Uvod

Pastoral duhovnih zvanja jedno je od temeljnih djelovanja Crkve koje prožima cijelo njezino pastoralano djelovanje. Danas smo svjesni da je broj duhovnih zvanja u opadanju pa iz toga možemo zaključiti da je i pastoral Crkve u svojevrsnoj krizi, tj. da nema potrebnu vjerodostojnost svojih članove u vjerničkom životu i djelovanju, koja bi potaknula mlade da se odazovu u sveta duhovna zvanja. Tako i naša Varaždinska biskupija u svojoj povijesti pamti „sušne godine". tj. godine bez prezbiterskog ređenja.

Takvo razmišljanje samo je djelomično točno, jer sva naša nastojanja su uzaludna ako nemamo žive vjere, koja nam je jedino jamstvo da Gospodin Isus neće nikada prestati, po Svetom Duhu, pozivati muškarce i žene među svoje sljedbenike, koji trebaju biti sluge i svjedoci. To je cilj poslanja pozvanih, ali je on i najveći problem današnjice, jer rijetki su koji žele služiti i biti nečiji svjedoci, osim služiti sebi i biti svjedoci samoga sebe.

Tomu problemu, koji je ujedno i izazov, Crkva danas treba naći rješenje, a to osobito čini preko pastorala duhovnih zvanja, koje je u svojoj biti promocija duhovnih zvanja. To je pastoral koji ide za tim da promjeni krivu sliku o duhovnim zvanjima, što je danas prisutno kod mnogih vjernika. Pastoral duhovnih zvanja ide za tim da Crkva shvati kako duhovna zvanja izrastaju iz otajstva Crkve i njoj se stavlja na službu. Ona izviru samo iz djelotvorne vjere njezinih članova, koju treba stalno produbljivati, jer životvorna vjera je temelj i duša pastorala duhovnih zvanja.

Crkva je kao zajednica vjernika pozvana i poslana u svijet da snagom Duha Svetoga nastavi Kristovo poslanje, da bude zajednica vjere, nade, ljubavi. Iz toga proizlazi da svaki član Crkve, na temelju općeg svećeništva Božjega naroda, ima udjela u poslanju Crkve i to priznavanjem vjere, evangelizacijom te sudjelovanjem u euharistiji i ostalim sakramentima, te djelotvornom i svjedočanskom ljubavlju.

Kad je Krist osnovao Crkvu, postavio je u njoj različite službe za služenje zajednici: „Jedne je postavio kao apostole, druge kao proroke, jedne kao evanđeliste, a jedne kao pastire i učitelje da opremi svete za ispunjavanje njihovih dužnosti u izgrađivanju Tijela Kristova" (Ef 4,11).

Crkva u svijetu postoji kao zajednica pozvanih. Ona je oruđe Božjega glasa, a iz toga proizlazi da i sama treba pozivati i to preko propovijedanja evanđelja, slavljenjem euharistije i drugih sakramenata, molitvom i služenjem u ljubavi. Takva živa Crkva rađa život i nova duhovna zvanja. Zato je osnovna želja biskupa Josipa Mrzljaka da sva nastojanja Ureda za pastoral duhovnih zvanja i ministranata Varaždinske biskupije idu za stvaranjem takve žive i svjedočke Crkve u župama Varaždinske biskupije.

* Siniša DUDAŠEK, predstojnik Ureda za pastoral duhovnih zvanja i župnik Župe sv. Mihaela Arkanđela, Sračinec

Godišnje biskupijsko hodočašće ministranata u Ludbreg 3. rujna 2018. godine

Molitveni materijali

U pastoralu duhovnih zvanja molitva stoji na početku jer ima prvorazredno značenje. Uzimajući Kristove riječi iz Evanđelja po Mateju: „Žetve je mnogo, a radnika malo. Molite dakle gospodara žetve da pošalje radnike u žetvu svoju“ (Mt 9,37b-38), one nam stoje kao zapovijed, kao osnova pastorala duhovnih zvanja. Molitva u ime Gospodina Isusa istodobno je i molitva Duhu Svetome i ona biva od Boga uslišana jer je ona izraz temeljne potrebe Crkve, a to su nova zvanja. Biskup Josip Mrzljak duboko je svjestan koju moć ima molitva i molitveni život u pastoralnom djelovanju svake župe, stoga je njegova preporuka da Ured za pastoral duhovnih zvanja i ministranata u Varaždinskoj biskupiji bude velikim djelom usmjeren na stvaranje bogatog i ustrajnog molitvenog život za postojeća i nova duhovna zvanja preko animiranja i stvaranja prigodnih molitvenih materijala. Tako je Ured za pastoral duhovnih zvanja i ministranata, uz već tiskani katehetski priručnik *Poziv*, priredio četiri knjižice euharistijskih klanjanja i bdijenja. Ured je u prigodi Godine vjere tiskao i katehetsko-molitveni priručnik za svećenike, animatore i voditelje raznih župnih zajednica pod nazivom *Svjedoci vjere*, kojemu je nakana da se preko upoznavanja svetih svjedoka vjere i preko molitve poveća broj onih koji će se odzvati Gospodinovu pozivu u sveta duhovna zvanja.

Pobožnost prvih subota u mjesecu

U molitvi za sveta duhovna zvanja, pobožnost prvih subota u mjesecu ima važno mjesto. Prve subote u mjesecu već su tradicionalno u Crkvi označene kao dani kada se posebna pažnja poklanja molitvi za postojeća i nova duhovna zvanja. Sa željom da se u svim župama Varaždinske biskupije oživi

tih dana duh molitve za sveta duhovna zvanja, Ured za svaku prvu subotu u mjesecu izdaje materijale koji se sastoje od prigodne propovijedi, molitve vjernike i molitve za sveta duhovna zvanja.

„Molitvena mreža“ Varaždinske biskupije za duhovna zvanja

Po župama Varaždinske biskupije postoje mnogobrojne zajednice, kao i pojedinci, koji u svojem molitvenom životu posvećuju veliku pažnju molitvi za sveta duhovna zvanja. Biskup Josip Mrzljak odobrio je ideju Ureda da se svi oni „umreže“, tj. da se ujedine u jednu veliku molitvenu zajednicu koja bi imala svoj statut, matičnu knjigu, službenu molitvu, kao i svoju svakidašnju obvezu da mole za postojeća i nova duhovna zvanja iz Varaždinske biskupije. Želja je da se u toj „molitvenoj mreži“ pokrene i „duhovno kumstvo“ za sve svećenike, bogoslove i sjemeništarce Varaždinske biskupije.

Posvećeni život

Biskup Josip Mrzljak više je puta naglasio kako u Varaždinskoj biskupiji redovnici i redovnice imaju posebno mjesto jer su oni veliki Božji dar i blagoslov cijeloj Crkvi. Zato je u pastoralu duhovnih zvanja osobita pažnja posvećena redovnicima i redovnicama. U tom pastoralu osobito je važan blagdan Prikazanja Gospodnjeg u Hramu ili Svijećnica, koji se u Crkvi obilježava

Proslava blagdana Svijećnice u varaždinskoj katedrali 2. veljače 2019. godine

Festival Dobrog Pastira 22. travnja 2018. godine u Đurđevcu

kao Dan posvećenog života. Dan kada je Crkva pozvani moliti za redovnike i redovnice i promišljati o njihovu poslanju. Za taj dan Ured izrađuje prigodan poticajni plakat i posebne molitvene materijale koji su pomoć i poticaj svim pastoralnim djelatnicima u biskupiji kako bi se taj dan prigodno obilježio i proslavio.

Toga se dana u Ordinarijatu Varaždinske biskupije za sve redovnike i redovnice organizira prigodno predavanje, zatim slijedi večernja molitva i euharistijsko slavlje u katedrali kada redovnici i redovnice obnavljaju svoje zavjete, a poslije slijedi večera i prigodno druženje, a sve to odražava samo dio biskupove ljubavi i skrbi prema redovnicima i redovnicama u biskupiji.

Festival Dobrog Pastira

Četvrta vazmena nedjelja u Crkvi naziva se nedjeljom Dobrog Pastira. To je svjetski molitveni dan za sveta duhovna zvanja. Varaždinska biskupija ga obilježava na poseban način – Festivalom Dobrog Pastira (dalje: Festival). Idejni začetnik toga festivala je vlč. Antun Štefan, koji je Festival pokrenuo u varaždinskoj katedrali da bi se on zatim preselio u crkvu Dobrog Pastira u župi sv. Fabijana i Sebastijana u Varaždinu. Nakana Festivala je okupiti zborove mladih i soliste iz župa i samostanskih zajednica Varaždinske biskupije, koji će molitvu za sveta duhovna zvanja „obući“ u svečano notno ruho. Festival danas organizira Ured za pastoral duhovnih zvanja i ministranata

zajedno sa župom domaćinom. Jubilarni 10. Festival održan je 26. travnja 2015. godine u Varaždinu u crkvi Dobrog Pastira da bi zatim krenuo na put po župama Varaždinske biskupije. Tako se održao u Čakovcu, Koprivnici, Đurđevcu i Sračincu. Na Festivalu je prisutan i biskup Josip Mrzljak, koji na taj način potiče i ohrabruje rad zborova mladih u biskupiji, koji svojim djelovanjem postaju pozivnica mladima da se otvore Gospodinu i njegovu pozivu.

Pastoral ministranata

Zajednica ministranata i ministrantica Varaždinske biskupije jedna je od najbrojnijih zajednica u biskupiji, a po svojoj naravi najbliža je svećeničkoj službi i poslanju. Ona je zajednica nade da Gospodin nikada neće prestati pozivati mladiće i djevojke u sveta duhovana zvanja.

Ministranti i ministrantice službenici su oltara i svećenikovi prvi pomoćnici koji izbliza gledaju i upoznaju svećenika i njegovu službu, zato se toj zajednici posvećuje posebna pažnja. Ta zajednica ima posebno mjesto u srcu biskupa Josipa Mrzljaka, koji sa posebnom pažnjom prati pastoral te zajednice. Posebna mu je bila radost kada je preko 800 ministranata i ministrantica došlo na biskupijsko hodočašće u varaždinsku katedralu 7. listopada 2017. povodom 20-te godišnjice osnutka Varaždinske biskupije. Ministrantska zajednica pridružena je Uredu za pastoral duhovnih zvanja jer, statistički gledano, najveći broj novih duhovnih zvanja dolazi upravo iz te zajednice. Ministranti i ministrantice uistinu su rasadnik novih duhovnih zvanja, a na

Hodočašće ministranata u varaždinsku katedralu u povodu proslave 20. obljetnice varaždinske biskupije 7. listopada 2017. godine

svećeniku je da ih prepozna, odgaja i prati na putu ostvarenja duhovnog zvanja. U tome im pomaže i rad Ureda za pastoral duhovnih zvanja i ministranata.

Ured je povezan s Međubiskupijskim sjemeništem na Šalati te s Bogoslovnim sjemeništem u prosljeđivanju informacija te u poticanju ministranata na sudjelovanje na susretima koji se za njih organiziraju.

Osobitost pastorala ministranata i ministrantica su njihovi susreti, koji imaju svoj vrhunac u hodočašću u Ludbreg, gdje se svake godine, u četvrtak prije proslave Svete nedjelje, održava biskupijsko hodočašće ministranata. To je svojevrstan njihov godišnji kongres na kojemu sudjeluju i animatori i vjeroučitelji koji vode rad po skupinama.

Uz župne, međužupne i dekanatske susrete ministranata, koje održavaju dekanatski povjerenici ili sam povjerenik, novost su i arhiđakonski susreti ministranata i ministrantica, tako da ministranti i ministrantice iz svih župa imaju mogućnost doći na organizirani susret, koji ih treba potaknuti na život po vjeri ili ih ohrabriti za krenu na put ostvarivanja duhovnog zvanja ako u sebi nose Božji poziv. To su susreti međusobnog ohrabrenja u izvršavanju njihove službe ministriranja u župi, a protkani su molitvom, svjedočenjem, kvizom vjerskog znanja te sportskim aktivnostima.

Caritas Varaždinske biskupije

Ante ŠOLA*

Uvod

Riječ *caritas*, kako je nalazimo u latinskom, prijevod je grčke riječi *agape*, koja se shvaća kao ljubav, i to djelotvorna ljubav. Upravo takva živa, djelotvorna ljubav, uz katehezu i slavljenje liturgije, čini konstitutivno trojstvo koje obilježava poslanje i narav Crkve. Drugim riječima, kao i u Novom zavjetu, Caritas označava tri usko i neraskidivo povezana pojma: Božju ljubav, ljubav prema bližnjemu te organiziranu crkvenu djelotvornu ljubav. Jer kako kaže Gospodin: „Zapovijed vam novu dajem: ljubite jedni druge; kao što sam ja ljubio vas tako i vi ljubite jedni druge. Po ovom će svi znati da ste moji učenici: ako budete imali ljubavi jedni za druge“ (Iv, 13,34-36).

Nadahnuće, vizija i misija

Caritas nalazi svoje utemeljenje i nadahnuće u svjedocima Svetog pisma, prije svega živoj tradiciji katoličkog socijalnog nauka. Njegove temeljne vrijednosti su potpuno opredjeljenje za siromašne, održanje dostojanstva svake ljudske osobe u duhu obostranog razumijevanja i ljubavi te solidarnost i socijalna pravda. Stoga svaki Caritas mora imati svoje uporište u Svetom pismu i to u primjeru učenja Isusa Krista s jedne strane te socijalno-povijesnoj stvarnosti s druge strane.

Vizija Caritasa je svijet kao civilizacija ljubavi, mogli bismo reći svijet koji reflektira kraljevstvo Božje, u kojemu vladaju pravda, mir, istina, sloboda i solidarnost. Stoga misija Caritasa, po uzoru na misijsku izjavu Konfederacije Caritasa, nije ništa drugo nego stvaranje vodeće uloge u socijalno-pastoralnoj misiji Crkve širenja socijalne pravde i solidarnosti.

Župne zajednice – srce Caritasa

Glavni dio karitativne aktivnosti Caritasa pripada župi. U župnoj se zajednici ljudi najbolje poznaju, najlakše prepoznaju one koji su u potrebi, ali i pronalaze one koji su spremni pomoći. Pritom je, u prvom redu, u župi potrebno stvoriti okružje za međusobno prihvaćanje i solidarnost kako bi se svakom čovjeku moglo vratili njegovo ljudsko dostojanstvo. Caritas u svoju skrb za sve ljude u župi uključuje i one koji ne dolaze u Crkvu, utvrđujući tako vjeru u Krista koji nas ljubi. Od 105 župa Varaždinske biskupije organizirane i umrežene župne Caritase ima njih 86.

Biskupijski Caritas, s druge strane, utemeljuje mjesni biskup. To je samostalna ustanova na području neke biskupije i preko svojeg ravnatelja povezana je s nacionalnim uredom Hrvatskog Caritasa. Zadaća biskupijskog Caritasa je da priprema i provodi edukacijske programe za karitativni rad na području cijele biskupije, zatim da potiče i usmjerava rad župnih Caritasa te povezuje i usklađuje njihovo djelovanje po dekanatima i pastoralnim područjima cijele biskupije.

* mr. Ante ŠOLA, ravnatelj Caritasa Varaždinske biskupije

Otvorenje i blagoslov Caritasova centra u Varaždinu 23. listopada 2017. godine

Caritas Varaždinske biskupije

Socijalna dimenzija kao glas savjesti u društvu

Caritas u Hrvatskoj je na svim razinama još uvijek u povojima. To je izazov, mnogo puta mukotrpan. Caritas i njegovo življenje nije samo za neke, već je poziv svim ljudima. Ako slušamo Riječ Božju i slavimo sakramente, onda je prirodan slijed primjenjivati to u konkretnim djelima ljubavi prema drugima. Tako i Caritas Varaždinske biskupije ima zadaću svjedočiti o vjerodostojnosti Crkve, a s druge strane, biti glas savjesti u društvu te zagovaratelj siromašnih, obespravljenih i potrebitih.

Iako područje sjeverne i sjeverozapadne Hrvatske, na kojem se nalazi Varaždinska biskupija, pripada gospodarski razvijenijim dijelovima Hrvatske, praksa pokazuje da, nažalost, ima mnogo onih koji su u različitim oblicima siromaštva ili potrebe: beskućnika, umirovljenika, napuštenih, bolesnih, ovisnika, odraslih i djece s invaliditetom, obitelji s više djece, izbjeglica, prognanika te, veoma zahtjevno i izazovno područje, pripadnika nacionalnih manjina, prije svega romske.

Pučka kuhinja s 30-godišnjom tradicijom

Zbog potreba prihvata prognanika i izbjeglica 1991. godine u Varaždinu je otvorena Caritasova Pučka kuhinja. Tu se pripremao i dijelio topli obrok za 350 do 400 osoba. Grad Varaždin davao je određen novčani iznos, a u vidu hrane i novčanih sredstava stizala je humanitarna pomoć i iz inozemstva. No, sve to nije bilo dovoljno, pa je vodstvo Caritasa vrlo uspješno prikupljalo materijalna i novčana sredstva u župama, od gospodarskih subjekata, kao i malih poduzetnika i privatnika, koji su se odazivali na apele. Caritas

Varaždinske biskupije od svojeg je osnutka težio napretku i ostvarenju važnijih projekata. Tražilo se tako rješenje da se izgrade novi kapaciteti Pučke kuhinje, jer su stari prostori u kojima je djelovala bili vlasništvo Varaždinske županije.

Varaždinski biskup mons. Josip Mrzljak podupirao je izgradnju vlastitih Caritasovih prostora, gdje bi se objedinile sve djelatnosti. Tako je 2008. godine kupljeno građevinsko zemljište kraj Bombellesove ceste na Banfici (Župa svetog Josipa), u čemu su po trećinu novčanih sredstava osigurali Grad Varaždin, Varaždinska županija te Varaždinska biskupija. Novoizgrađeni centar blagoslovio je 23. listopada 2017. godine mons. Josip Mrzljak, a izgradnju centra je u potpunosti, s 20 milijuna kuna, financirala Varaždinska biskupija.

Novi Caritasov dom – ponos Varaždinske biskupije

Na novoizgrađenih 1500 kvadratnih metara prostora na Banfici Caritas Varaždinske biskupije objedinio je sve svoje djelatnosti: Pučku kuhinju s pratećim objektima za skladištenje i hladnim komorama, dječji odjel, odjel za odjeću i obuću, odjel za osobe s invaliditetom, odjel podjele paketa živežnih namirnica, novčane pomoći, namještaja, posuđa i drugih potrepština. Danas nova i moderna Caritasova Pučka kuhinja prema svojim kapacitetima može pripremiti i do 1000 obroka dnevno. Srećom, potrebe u našem gradu

Volonteri jubilarci s biskupom Josipom Mrzljakom na zahvalnom godišnjem susretu 27. prosinca 2018. godine

Biskup Mrzljak tijekom svoga tradicionalnog posjeta Pučkoj kuhinji na Badnjak 2018. godine

nisu tolike pa Pučka kuhinja u Varaždinu svakog dana pripremi i podijeli tristotinjak toplih obroka. Godišnje se tako podijeli do 105 000 toplih obroka, što bi u novčanoj vrijednosti iznosilo oko tri milijuna kuna. Grad Varaždin godišnje iz svojeg proračuna izdvaja 300 000 kuna, Varaždinska županija 80000, a ostalo prikuplja Caritas svojim aktivnostima, između ostaloga, kvalitetnom organizacijom prikupljanja hrane, zahvaljujući čemu se prikupi i do 90% potreba za povrćem i voćem.

Uspješan europski projekt

Biskupijski Caritas razvija i održava dobre odnose s većim gospodarskim subjektima, privatnim obrtnicima i državnim tvrtkama vezano uz donacije njihovih proizvoda ili novčanih sredstava. Ipak, svega toga ne bi bilo bez dobrih i zauzetih volontera, koji pomažu u svim poslovima vezanima za kuhinju i podjelu obroka. Oni su zaista ponos Caritasa i Pučke kuhinje. Biskupijski Caritas tako ima 36 volontera od kojih neki već više od dvadeset godina nesebično volontiraju i po nekoliko dana u tjednu.

Ovdje svakako vrijedi naglasiti da je Caritas Varaždinske biskupije krajem 2018. godine uspješno aplicirao na natječaj Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku te su mu u okviru projekta Ublažavanje siromaštva pružanjem pomoći najpotrebitijim osobama podjelom hrane i/ili osnovne materijalne pomoći iz Fonda europske pomoći za najpotrebitije 2014. – 2020. odobrena sredstva od 1.890.959,27 kuna. Taj će iznos biti utrošen na jednogodišnje financiranje toplih obroka za korisnike Caritasove Pučke kuhinje.

Ante Šola, Caritas Varaždinske biskupije

Briga o nemoćnima, bolesnima, starima i djeci

Dnevni boravak djece „Dr. Antun Bogdan“ u Čakovcu

Caritasov Dom za djecu s posebnim potrebama u Čakovcu ustanova je za dnevni boravak djece s najtežim oblikom cerebralne paralize, djece koja su potpuno ovisna o tuđoj pomoći. Dom nudi program poludnevnog boravka te djelatnost psihosocijalne podrške. Stručni tim poludnevnog boravka čine zdravstveni djelatnici, dok stručni tim psihosocijalne podrške čine logoped i edukacijski rehabilitator. Osnovni ciljevi su poticanje govorno-jezičnog razvoja, pronalaženje odgovarajućih oblika nadomjesne komunikacije, razvoj motoričkih, intelektualnih i socijalizacijskih vještina.

Caritasov dom za starije i nemoćne osobe „Sv. Ivan Krstitelj” u Ivancu

Caritasovo vodstvo je početkom ovoga stoljeća uočilo kako je zbog sve većeg broja starih i nemoćnih osoba potrebno sagraditi adekvanat dom na području Hrvatskog zagorja. Brzo i kvalitetno sagrađena je prekrasna građevina za smještaj 117 starih i nemoćnih osoba u centru Ivanca. U gradnju i opremanje Caritas je uložio 14 milijuna kuna, a sve je ustrojeno na visokim standardima vezano uz boravak i brigu o starim osobama koje propisuje Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, a poslovanje je prilagođeno zakonskim propisima.

Caritasov odjel za invalide

Budući da na području Varaždinske biskupije ima, nažalost, velik broj osoba s invaliditetom, Caritasov odjel za invalide radi već punih dvadeset i sedam godina. Preko donatora iz inozemstva redovno se nabavljaju invalidska kolica, bolesnički kreveti i ostala pomagala. Ovdje također treba izdvojiti

Akcija uspješnog prikupljanja poljoprivrednih dobara u Župi Vidovec ujesen 2018. godine

i pohvaliti vrijedne volontere, koji su stručno educirani za rad s takvim osobama. Također, volontiraju i liječnici i medicinske sestre, koji obilaze osobe s invaliditetom po kućama i bolničkim ustanovama kao i u specijaliziranim ustanovama za liječenje. Već duže vrijeme pomaže se i hrvatskim braniteljima koji boluju od posttraumatskog stresnog poremećaja.

Odjel za odjeću i obuću

Odjel za odjeću i obuću također djeluje od 1991. godine i dosad je podijelio potrebnima 1500 tona razne odjeće i obuće. U sklopu toga odjela djeluje i odjel za novorođenčad, koji je dosad podijelio više od 50 tona paketa koji sadrže pelene, benkice, ručnike, razne kreme i dječju hranu. Također, na tradicionalnim susretima s obiteljima petero i više djece, Caritas Varaždinske biskupije dva puta godišnje dijeli prigodne obiteljske pakete koji se sastoje od odjevnih predmeta za djecu pa do prehrambenih artikala. Odjeću i obuću Caritas dobiva od donatora iz inozemstva, ali i od ljudi širom biskupije, a također i trgovine doniraju novu odjeću i obuću. Najveća je radost, kažu u vodstvu Caritasa, kada Ministarstvo financija donira zaplijenjenu robu oduzetu od raznih preprodavača s crnog tržišta.

Odjel za pomoć u kući

Napornim radom s mlađim volonterima širom Varaždinske biskupije u Caritasu su uspjeli oformiti kvalitetne grupe mladih ljudi koji pomažu potrebnima u kući. Riječ je o poslovima pospremanja kuće, održavanja okoliša poput košnje trave, sječe starih stabala, obavljanja manjih popravaka, zatim odlaska u nabavu, peglanja rublja, odlaska po lijekove, prijevoza, odvođenja u šetnju i sličnih aktivnosti. Treba napomenuti da mnogi nisu u materijalnoj potrebi, već trebaju razgovor, savjet i toplu ljudsku riječ.

Zaključak

Temeljni razlog postojanja Caritasa uvijek mora biti dobro njegovih korisnika, a njegova posebnost i duhovnost obilježavaju cjelokupan njegov rad s ljudima kojima služi. Tako Caritas postaje znak u svijetu, gdje ga svi mi prepoznajemo po njegovoj predanosti, solidarnosti i pravednosti. Caritas je „obiteljska organizacija“ koja udruženim snagama radi na preobrazbi svijeta u kome će svi siromašni i ugnjetavani biti pravedno tretirani kroz socijalno-pastoralna nastojanja. To se čini bez obzira na vjeru, rasu, spol ili nacionalnu pripadnost. Na taj način Caritas postaje živi svjedok u stvaranju novog društva temeljenog na principima socijalne pravde, jednako za sve ljude na zemlji.

Svoju potporu Caritasu, ali i ostalim biskupijskim aktivnostima, drugi varaždinski biskup mons. Josip Mrzljak pokazao je tijekom posljednjih dvanaest godina, podupirući razvoj svih Caritasovih projekata, redovito obilazeći ustanove, korisnike i djelatnike te neumorno dajući savjete i smjernice za daljnji rast i napredak Caritasa, kako na materijalnom tako i na duhovnom planu.

Crkvena glazba u Varaždinskoj biskupiji

Anđelko IGREC*

Od osnutka Varaždinske biskupije glazba je predstavljala posebno sredstvo naviještanja Riječi Božje u novome biskupskom gradu, gradu baroka, glazbe i cvijeća – Varaždinu i na prostoru novoosnovane biskupije. U ovome prilogu bit će prikazano djelovanje Varaždinske biskupije u segmentu crkvene glazbe i to u trima točkama: otvorenost prema ljudima, inzistiranje na Riječi i traženje novoga.

Otvorenost prema ljudima

Liturgija je vrhunac kojem teži djelatnost Crkve, i ujedno izvor iz kojeg proistječe sva njezina snaga (usp. SC 10). Središte glazbeničkog djelovanja upravo je varaždinska stolnica. Oblikovanje liturgijskih slavlja u njoj primjer je i poticaj svim župama u biskupiji. Sva aktivnost usmjerena tom vrhuncu i hranjena iz tog vrhunca bitno je obilježena susretima. O susretima koji odišu otvorenošću riječ je u ovom poglavlju: riječ o otvorenosti ljudima različitih profila, otvorenosti i međureligijskim i ekumenskim susretima, kao i o velikoj zauzetosti u organiziranju različitih kulturnih manifestacija preko kojih se otvaraju vrata široj društvenoj zajednici. Posebno se ističe podrška festivalu Varaždinske barokne večeri, kojom se potvrđuje ugled i važna uloga Varaždinske biskupije u njegovanju i podržavanju kulture i kulturnog života grada Varaždina.

Oba varaždinska biskupa, mons. Marko Culej kao i mons. Josip Mrzljak, obnašali su službu predsjednika Hrvatskog ogranka Svjetske konferencije religija za mir. Nerijetko je Biskupski ordinarijat bio mjestom susreta predstavnika rimokatoličke, srpsko-pravoslavne, evangeličke i zajednica drugih reformiranih Crkava te islamske i židovske zajednice.

U javnosti je posebno bio primijećen koncert u bivšoj varaždinskoj sinagogi 12. svibnja 2013. godine. Biskup Mrzljak je uz zagrebačkog rabina i varaždinskog gradonačelnika predvodio molitvu prije izvedbe oratorija *Kralj David* Arthura Honeggera. Tom je prigodom u dnevnim novinama izvještaj bio naslovljen: „Koncert katoličkog zbora u sinagogi može učiniti više nego svi govori u Jasenovcu". Zbor varaždinske katedrale *Chorus angelicus* pod vodstvom katedralnog orguljaša i kapelnika Anđelka Igreca organizirao je i izveo to zahtjevno djelo u suradnji s Orkestrom oružanih snaga Republike Hrvatske te izvrsnim solistima i glumcima, uz pomoć HNK-a u Varaždinu, Galerijskog centra Varaždin, Varaždinske vatrogasne postrojbe, nekoliko škola u Varaždinu i Čakovcu, Židovske općine u Čakovcu i drugih brojnih podupiratelja. Citat iz samog oratorija „sve su ruke radile za Gospodina" poprilično dobro opisuje osjećaj koji je dominirao u izvedbi takvog projekta u ruševnom zdanju bivšeg varaždinskog hrama.

* mr. art. Anđelko IGREC, predstojnik Ureda za crkvenu glazbu Varaždinske biskupije

Izvedba Haydnova oratorija „Stvaranje“ uz 20. obljetnicu Varaždinske biskupije u varaždinskoj katedrali 21. svibnja 2017. godine

Biskupov poziv da taj susret, glazba i spomen na velikog vojskovođu i pjesnika kralja Davida u bivšoj varaždinskoj sinagogi podsjetili su na toliko važno značenje riječi *šalom*, bio je to poklik uime našega naraštaja svjesnog teške povijesti i svjesnog potrebe zalagati se za mir.

Kao primjer ekumenskih nastojanja ostala je lijepa uspomena na varaždinskog protojereja stavrofora Zvonimira Pilingera, koji je godinama pjevao u zboru *Chorus liturgicus*. U tom zboru pod vodstvom dr. Stanka Ilčića, kasnije Višeslava Jaklina, pronašao je svoje ravnopravno mjesto.

Orgulje varaždinske katedrale - čiju izgradnju je u sklopu priprema uspostave nove biskupije započeo i ostvario pokojni dekan Kaptola čazmansko-varaždinskog mons. Alojzije Domislović i time na neki način nagovijestio posebno mjesto crkvene glazbe u budućem djelovanju nove biskupije - su još uvijek uz svoju liturgijsku namjenu i mjesto školovanja novih naraštaja orguljaša, posebno u suradnji s Glazbenom školom u Varaždinu, Institutom za crkvenu glazbu te Muzičkom akademijom u Zagrebu, kao i u sklopu tečajeva Ureda za crkvenu glazbu Varaždinske biskupije. Naglašeno zauzimanje za pružanje mogućnosti školovanja važna je karakteristika Crkve stoljećima. Orgulje varaždinske katedrale susretište su mladih i učitelja iz svih krajeva Hrvatske i Europe, neovisno o vjeri, naciji i različitim pogledima. Na njima muziciraju i poučavaju mlade majstori svjetske reputacije poput Christopha Bosserta. Taj njemački profesor toliko je i po svojoj evangeličkoj formaciji prožet teologijom da na svojim tečajevima interpretacije orguljaške literature posebno naglašava

važnost traženja i pronalaženja inspiracije upravo u Svetom pismu u partiturama skladatelja u koralnim obradbama, u skladbama pisanima na citat nekog biblijskog teksta, u instrumentalnim djelima u kojima pojedini skladatelji poput J. S. Bacha u samom oblikovanju posebno paze na simboliku brojeva, i slično.

Katedrala je u svojim zborovima *Chorus liturgicus*, *Chorus angelicus* i Zboru mladih varaždinske katedrale, različitim manjim i većim vokalnim i instrumentalnim sastavima okupljala ljude različitih profila. Na katedralnom koru pjevali su pjevači, od kojih su neki, reklo bi se, bili malo udaljeniji ili daleko od Crkve. Drukčiji stavovi ili neravnine u vlastitim životima nisu predstavljali prepreke za sudjelovanje u predvođenju pjevanja i na najsvečanijim liturgijskim obredima. Upravo se i u tome vidjela prilika za navještaj i za integraciju u Božji narod. O tome svjedoči misao jedne od pjevačica: „Htjela bih ti reći što je pjevanje u katedralnom zboru donijelo za mene – asimilaciju u Varaždin, novo samopouzdanje, duhovno zadovoljstvo, glazbeno ispunjenje... pa i vraćanje vjeri koja je prije toga bila kod mene na *stand by* modu… "

Vrata varaždinske katedrale uvijek su bila širom otvorena za glazbena događanja važna za grad, županiju i državu. Brojni posjetitelji katedrale i drugih crkava biskupije imali su priliku preko izvedaba oratorija, misa, duhovnih koncerata, ponajprije u organizaciji Varaždinskih baroknih večeri, ali i na duhovnim koncertima za Božić, Uskrs, korizmu i razne obljetnice, svjedočiti talentu i maru tolikih domaćih i svjetskih skladatelja i izvođača. Upravo je postojanje Varaždinske biskupije i varaždinske katedrale omogućilo stasanje katedralnih zborova, koji su bili u mogućnosti uhvatiti se u koštac

Biskup Mrzljak s uzvanicima na izvedbi Honeggerova oratorija „Kralj David" u bivšoj varaždinskoj sinagogi 12. svibnja 2013. godine

i s najzahtjevnijim remek-djelima svjetskih majstora glazbenog pera, poput Monteverdieve *Vespro*, Händelova *Mesije*, Bachove *Muke po Ivanu* i veličanstvene *Mise u H-molu*, Haydnova *Stvaranja*, Mendelssohnova *Ilije*, i svojim djelovanjem poticati na nastajanje novih djela i varaždinskih i skladatelja s područja sjeverozapadne Hrvatske poput oratorija *Izaija* Varaždinca Davora Bobića ili Igrecovih *Pashalnih slika*.

Neke od tih izvedaba dobitnice su visokih nagrada stručnih prosudbenih komisija, neke trajno zabilježene na nosaču zvuka, od kojih su neki nominirani ili nagrađeni hrvatskom diskografskom nagradom Porin.

Instrument Riječi

U izvježbavanju pojedinih motiva, fraza, odlomaka za vrijeme jednog zborskog pokusa često se nameće sličnost tog postupka ponavljanja s tzv. ritmičkim molitvama, u kojima se isti tekst uvijek iznova ponavlja. Učenje pojedinih dijelova, najprije nota, onda i samog teksta, koji diktira interpretaciju… ponavljanje, usavršavanje sve do toga da ponavljani odlomak postaje dio pjevača i on ga zavoli („kako su slatke nepcu mom riječi tvoje"), slušanje pjevača oko sebe, onih iz drugih glasova, konzoniranje s drugim glasovima iz čega proizlazi harmonija, sklad itd., cijeli taj postupak je i neka vrsta duhovnih vježbi za svakog pojedinca.

Moto tečajeva formacije psalmista u našoj biskupiji, koji se već godinama organizira, a kroz koji je godišnje znalo proći i do 30 kandidata, jest *by heart*. Taj engleski prijevod hrvatskoga *naizust* puno zornije označava ono što se s pjevačem psalma, moliteljem, događa kad prošnje, pohvale, jecaja nekog starozavjetnog molitelja onda kada ga ponavlja svojim usnama. Drevni svetopisamski stihovi postaju suvremeni, tiču se ovoga sada, današnjega čovjeka s njegovim rukama, prstima, kostima, u njegovu koračanju svijetom. Pokojni bibličar profesor Adalbert Rebić izrazio je to ovako: „Psalme treba moliti kao *svoje* molitve, nalazeći u njima sažet svoj život i svoju vjeru u Boga. Onaj tko učini psalme svojom molitvom, nada se čudu koje osamnaesti psalam uspoređuje s lijepom slikom: 'S Bogom svojim preskačem zidine!' (Ps 18, 30)."[1]

Biskup Mrzljak u svojem predgovoru notnoj zbirci psalama *Zaklone moj, utvrdo moja* na tu temu piše: „Psalme je ispjevao čovjek poput današnjeg: ispunjen radošću, strahom, malenošću, ali i zvjezdanim trenutcima. On je u riječ pretočio tajnu života, ali i moćno Božje prisustvo. Pjevati psalme znači dozvoliti da i na nas prijeđe duhovno strujanje tog govora ispunjenog iskustvom Boga, čije se djelovanje sastoji baš u približavanju neba i zemlje, posebnoga i svakodnevnoga."[2]

Biskup nastavlja: „Pjevanje psalama uključuje na eminentan način čitavog čovjeka: glas, sjetila, srce i duh (*corde cogitare*) stapaju se u jednoglasje; pri tom nije primarna zadaća da glas zabljesne u svojoj ljepoti, nego da pjevač istovremeno postane instrument Riječi."

Cilj naših glazbenih vježbi sa psalmistima i zborovima u katedrali, po župnim zajednicama diljem biskupije, s malima i velikima, cilj tih naših glazbenih, duhovnih vježbi jest ponavljanje svetoga teksta do te mjere da naše biće prožme pjevom što sličnijim nekome koji Ga već gleda licem u lice. U tom smislu psalmist je onaj koji lebdi između neba i zemlje, zborovi su oni koji stoje nogama na zemlji, a srca im struje iskustvom Boga. I to iskustvo „zbore", kao pojedinci i zbor, izgovaraju, preriču u svagdan svojim djelovanjem. Postaju, kako biskup kaže, „instrument Riječi".

1 Anđelko IGREC, *Psalmi.* Dvostruki nosač zvuka u izdanju Kršćanske sadašnjosti, Varaždinske biskupije i varaždinske udruge AULOS, Zagreb, 2010.

2 Anđelko IGREC, *Zaklone moj, utvrdo moja. Psalmi uglazbljeni za svečaniju liturgiju*, Zagreb, 2009.

Traženje novoga

Svjesni stalne zadaće pjevanja nove pjesme Gospodinu u biskupiji je očit neprestani trud oko novih pjevača i oko daljnje formacije postojećih. Riječ je na otkrivanju starih kajdi, a stvaraju se i nove skladbe.

Od 2002. godine redovito se okupljaju zborovi na susrete i zborovanja u katedrali i u crkvama diljem Varaždinske biskupije. Festival sv. Cecilije ponekad „usuglasi" i preko 40-ak mješovitih župnih zborova koji pripreme zadane skladbe, glazbeno oblikujući tako zajedničku misu ili večernju i predstavljajući se pojedinačno svaki sa svojom pjesmom. Prije zborovanja na biskupijskoj razini u varaždinskoj katedrali organiziraju se tzv. dekanatski susreti. Nekoliko zborova sastaje se na regionalnoj razini na probama i na zajedničkom pjevanju na misi.

Iz katedralnih zborovanja proizašao je i Festival Dobrog Pastira, susret zborova i vokalno-instrumentalnih sastava mladih na nedjelju molitve za duhovna zvanja u suradnji s Uredom za duhovna zvanja. Godinama su se susreti održavali u crkvi Dobrog Pastira u Varaždinu, posljednjih godina oni su organizirani po različitim župama. Poslijepodne četvrte vazmene nedjelje posvećeno je pjevanju zborova mladih, svjedočanstvima o pozivu Bogu posvećenih osoba, onih koji su na tom putu, kao i onih koji Božji poziv prepoznaju u svojoj svakodnevnici kao laici.

Proba zbora 11. svibnja 2013. godine uoči izvedbe Honeggerova oratorija „Kralj David" u bivšoj varaždinskoj sinagogi

Dječje zborove potiče se na djelovanje i preko festivala Zlatna harfa. Na tim susretima okuplja se i do petstotinjak djece u dvadesetak zborova. Njihova je zadaća naučiti zajedničke pjesme i pripremiti jednu ili dvije s kojima nastupaju samostalno. Kako se svake godine taj susret upriličuje u drugoj župi, prilika je to i za župne zajednice da mobiliziraju mlade koji pomažu u organizaciji toga festivala kako logistički tako i sadržajno.

Za dječje zborove priređuju se i materijali za pojedine prigode. Na nekoliko adventskih susreta u katedrali izvedeni su dječji božićni mjuzikli iz stvaralačke radionice varaždinskih autora. Susretima u katedrali na Bogojavljenje, na Dan svetog djetinjstva u suradnji s Misijskim uredom posebno se želi mobilizirati Zvjezdare, pokret u čijem je središtu posebna svjesnost za misionarsko djelovanje Crkve već od najranijih dana.

U Varaždinskoj biskupiji, na čijem je području nastala *Pavlinska pjesmarica*, u kojoj su djelovali Vinko Žganec, međimurski kantori Florijan Andrašec i Ivan Mustač, kapucin Anselmo Canjuga, proteklih su se godina skladale i nove liturgijske i duhovne skladbe, izdavale pjesmarice i snimali nosači zvuka. Na biskupijskim mrežnim stranicama nalazi se Notna riznica, svojevrsna digitalna biblioteka, koja sadržava preko 2000 jedinica crkvene glazbe od jednostavnijih pučkih i dječjih napjeva do novoskladanih polifonih kompozicija hrvatskih i inozemnih autora te preslike važnih starijih notnih zbirki ili arhiva pojedinih župnih zborova. Na stranici se nalaze objave osamdesetak registriranih korisnika iz svih krajeva Hrvatske. Usto se za svaku nedjelju i blagdan i na mrežnim stranicama i na Facebookovoj stranici daju prijedlozi i idejni poticaji što pjevati.

Mjuzikl „Čestit vam Božić“ izveden je u varaždinskoj katedrali 2007. godine

Sami zborovođe u jednom svom zajedničkom pismu pišu: „Rezultat djelovanja Varaždinske biskupije kroz svoj Ured za crkvenu glazbu izniman je porast kvalitete glazbenog života u našim župama, to osjećamo svi. Kroz školu za crkvene glazbenike na razini biskupije prošlo nas je mnogo koji smo imali volju za djelovanjem, ali i nedostatak znanja i sposobnosti uslijed različitih životnih okolnosti i prilika. Kroz festivale sv. Cecilije, Dobrog Pastira i Zlatne harfe ujedinjeni smo i pružena nam je prilika da učimo jedni od drugih, da sami napredujemo kroz organizirane pripreme dirigenata prije festivala. Nakon dugogodišnje suradnje bogatiji smo za brojne skladbe koje smo naučili, a ostale su trajno na repertoarima naših župa."

Zaključak

U ovome prilogu prikazano je djelovanje Varaždinske biskupije prema vjerničkoj, ali i široj društvenoj zajednici na polju crkvene glazbe. Bogatstvo tog djelovanja skicirano je u nekoliko primjera iz kojih se može iščitati njezina raznolikost. Adresati su prije svega vjernici svih uzrasta, djeca, mladi, ljudi u zreloj dobi i stariji. Osim brige u prvom redu za liturgijsku formaciju, značajan je naglasak stavljen i na odgoj za slavlja u pojedinim župnim zajednicama, a također se gaji svijest o važnosti doprinosa Crkve na kulturnom području šire društvene zajednice: mnogi crkveni i necrkveni projekti rezultat su suradnje glazbenih amatera i profesionalnih glazbenika, razmjene i spajanja ljudskih i materijalnih resursa crkvenih i kulturnih institucija. Varaždinska Crkva takvim pristupom u svojoj svakodnevnici slijedi geslo biskupa Mrzljaka – „Činiti dobro".

Medijsko djelovanje Varaždinske biskupije: Evanđelje na krovovima suvremenog svijeta

Anita TREŠČEC*

Uvod

Naviještanje Evanđelja u današnjem vremenu uz redovita sredstva i načine kao što su propovijed, kateheza, liturgijska slavlja, svjedočanstvo života i pučka pobožnost ne može i ne smije propustiti prilike i mogućnosti koje širenju Radosne vijesti omogućuju sredstva društvene komunikacije. Štoviše, ona mogu biti podrška svim redovitim oblicima evangelizacije.[1] Da bismo sredstva društvene komunikacije stavili u službu Evanđelja, važno je razumjeti kako se uporaba medija ne može svesti samo na pitanje sredstava i načina, nego treba uzeti u obzir da mediji grade novu kulturu. U tom smislu papa Ivan Pavao II. govori kako nije dovoljno uporabljivati medije „za širenje kršćanske poruke i crkvenog Učiteljstva, nego samu poruku treba ugraditi u tu 'novu kulturu' koju stvara suvremeno komuniciranje"[2]. Od ovih je riječi prošlo gotovo trideset godina, a u tom je razdoblju medijsko komuniciranje doživjelo nemjerljiv tehnološki napredak. Spomenimo samo promjene koje je internet izazvao u načinu komuniciranja.

Zanemariti mogućnosti, ali i izazove koje pred Crkvu stavljaju mediji značilo bi propustiti priliku naviještanja Evanđelja „na krovovima" suvremenog svijeta. „U današnjem svijetu na krovovima se gotovo uvijek može vidjeti šuma odašiljača i antena koji šalju i primaju svakovrsne poruke prema i s četiri strane svijeta. Od neizmjerne je važnosti zajamčiti da se među tim bezbrojnim porukama čuje i Božja Riječ. Propovijedati vjeru na krovovima znači naviještati Isusovu Riječ u dinamičnom svijetu društvenih obavijesnih sredstava i putem njega. […] Crkva ne smije propustiti sve se djelatnije uključivati u promjenjivi svijet društvenih komunikacija. Svjetska se mreža društvenih komunikacija iz dana u dan sve više širi i postaje sve složenija, a društvena obavijesna sredstva imaju sve vidljiviji učinak na kulturu i njezino prenošenje."[3]

* mr. Anita TREŠČEC, voditeljica Ureda za pastoral u medijima Varaždinske biskupije

1 Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi*, *Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu,* Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1976., br. 40 - 48.

2 IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio, enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe,* Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., br. 37.

3 IVAN PAVAO II., *Propovijedajte na krovovima: Evanđelje u dobu globalne komunikacije*, poruka za 35. svjetski dan sredstava društvene komunikacije, Vatikan, 2001.

Početak i razvoj medijskih projekata

Tradicionalni godišnji susret biskupa Josipa Mrzljaka s medijskim djelatnicima u povodu 52. Svjetskog dana sredstava društvene komunikacije u Varaždinu 11. svibnja 2018. godine

Medijska djelatnost Varaždinske biskupije krenula je paralelno s njezinim osnutkom te se postupno razvijala prema potrebama i mogućnostima mjesne Crkve. Od 1997. godine Jasminka Bakoš Kocijan bila je zadužena za informiranje javnosti o važnim događajima u Varaždinskoj biskupiji. Nastojala je stvoriti mrežu suradnika na području Varaždinske biskupije kako bi svi važniji događaji bili popraćeni i predstavljeni pomoću crkvenih i svjetovnih medija.

Uz petu obljetnicu osnutka Varaždinske biskupije 5. srpnja 2002. godine ona dobiva i svoju prvu mrežnu stranicu, a zbog sve veće važnosti internetske komunikacije naknadno su pokrenute mrežne stranice pojedinih ureda Varaždinske biskupije: Katehetski ured, Pastoral mladih, Obiteljski centar, Crkvena glazba, Duhovni centar Veternica, Pastoralni centar Ludbreg te četrdesetak župnih stranica. Sve te pojedinačne stranice objedinjene su na novoj mrežnoj stranici Varaždinske biskupije iz 2015. godine. Tako danas *web*-portal Varaždinske biskupije korisnicima donosi raznovrsnost pastorala, inicijativa, događaja, ali i bogatstvo sadržaja koje nudi Crkva u njezinu aktivnom zalaganju u svijetu.

Paralelno s informativnom djelatnošću razvija se i izdavačka djelatnost, kojoj je cilj predstavljanje Varaždinske biskupije i upoznavanje vjernika s njezinom sakralnom i kulturnom baštinom, organizacijom i djelatnosti. U tom smislu izdaju se razne brošure, letci, čestitke, razglednice, monografije,

Tradicionalni godišnji susret biskupa Josipa Mrzljaka s medijskim djelatnicima u povodu 52. Svjetskog dana sredstava društvene komunikacije u Varaždinu 11. svibnja 2018. godine. Gost predavač na susretu bio je gosp. Siniša Kovačić, glavni urednik Hrvatske katoličke mreže

pokreće se izdavanje biskupijskog kalendara, adresara te posljednjih nekoliko godina i biskupijskog direktorija. Od osnutka biskupije izdaje se *Službeni vjesnik*, a o 20. obljetnici izdan je i *Šematizam Varaždinske biskupije*.

Značajan dio izdavačke djelatnosti Biskupije odnosi se i na materijale raznih pastoralnih ureda i ustanova te se u tom smislu izdaju brošure, pjesmarice, molitvenici, liturgijski listići, animacijski i katehetski materijali te audiozapisi i videozapisi.

Uz već tradicionalne vjerske emisije na nekim lokalnim radijskim postajama 2003. godine započelo je emitiranje vjerskih tjednih i mjesečnih emisija na Varaždinskoj televiziji te se u realizaciju tog programa od 2005. godine uključuje tadašnji povjerenik za pastoral u medijima Varaždinske biskupije dr. sc. Krunoslav Novak. Suradnja s lokalnim medijima postaje još intenzivnija kada dr. sc. Novak uz podršku i blagoslov prvoga varaždinskog biskupa mons. Marka Culeja 2006. godine pokreće rad Ureda za pastoral u medijima Varaždinske biskupije, koji ima ulogu „servisa za vjerske emisije na lokalnim elektroničkim medijima"[4], a danas i u tiskovinama, na *web*-stranicama i društvenim mrežama. Za rad tog Ureda suvremeno su opremljeni studio i režija radi pripreme audiomaterijala i videomaterijala za potrebe elektroničkih medija i za druge namjene.

Uz formaciju vanjskih suradnika, posebno studenata teologije, katehetskog instituta te župne animatore, predstojnik Ureda dr. Novak osamostalio

4 HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Crkva i mediji, Pastoralne smjernice*, Glas Koncila, Zagreb, 2006., br. 36.

je produkciju tjedne emisije *Vjera i nada* za Varaždinsku televiziju te se Ured postepeno uključuje i u druge projekte Varaždinske biskupije, snimajući i pripremajući za emitiranje festivale, igrokaze, igrane filmove itd.

Poticanje trajne suradnje s lokalnim medijima

Prisutnost u medijima jedan je od načina pastoralnog djelovanja Crkve u suvremenom svijetu. Prostor koji se daje Crkvi u svjetovnim medijima treba biti ispunjen ne samo informativnim sadržajima (vijestima, reportažama, izvješćima) s Crkvenih i društvenih događanja nego i sadržajima pastoralnog i evangelizacijskog karaktera koji će pridonijeti formaciji vjernika u njihovu vjerničkom identitetu. Upravo zbog toga Ured za pastoral u medijima na prvo mjesto stavlja suradnju s lokalnim medijima i medijskim djelatnicima u realizaciji programa vjerskog sadržaja s ciljem evangelizacije i formacije vjernika pomoću medija društvene komunikacije. Kako bi takav ured mogao funkcionirati, potrebna je prije svega dobra suradnja s lokalnim medijima koji su zainteresirani emitirati, objavljivati ili distribuirati pripremljene medijske sadržaje dok je s druge strane potrebna otvorenost mjesne Crkve, njezinih pastoralnih ureda, svećenika, župnih i drugih vjerskih zajednica, vjeroučitelja, glazbenika kako bi svojim sudjelovanjem pomogli ostvarivati televizijski i radijski program, postavljati sadržaje na *web*-stranice, društvene mreže i drugo.

Sve veće područje djelovanja i potreba za stručnim suradnicima podržana je od strane mons. Josipa Mrzljaka, koji kao novi varaždinski biskup 2007. godine

Gostovanje kardinala Vinka Puljića u emisiji U svjetlu vjere *u prosincu 2017. godine*

šalje vjeroučiteljicu i suradnicu Ureda za pastoral u medijima Anitu Treščec na studij komunikacijskih znanosti na Papinsko salezijansko sveučilište u Rimu te po povratku sa studija 2011. godine ona preuzima mjesto voditeljice Ureda.

Uz kontinuiranu podršku biskupa Mrzljaka Ured za pastoral u medijima razvija svoje djelovanje zapošljavanjem stručnog kadra, dvoje novinara, Ive Kuzmić i Gorana Damjanića te medijskog tehničara Siniše Conara, koji s vanjskim suradnicima samostalno proizvode tjednu televizijsku emisiju *Vjera i nada* u trajanju od 25 minuta, koja se emitira na Varaždinskoj televiziji i LaudatoTV. Emisija prati liturgijsku godinu, različite događaje i aktualnosti te u njima pronalazi inspiraciju za rast u vjeri.

Ured samostalno proizvodi i mjesečnu informativno mozaičnu emisiju *U svjetlu vjere* u trajanju od 50 minuta. U emisiji se svake prve subote u mjesecu na Varaždinskoj televiziji u nizu reportaža i priloga donosi pregled najvažnijih događanja na području Varaždinske biskupije. Osim reportaža, emisija donosi najave budućih događanja, predstavljaju se projekti Varaždinske biskupije i njezinih župa, vjerskih zajednica i pojedinaca, preporučuje se vjerski tisak i emisije, knjige iz Biskupijske knjižnice te se potiče gledatelje na aktivan vjernički život trajnim pozivom: *pogledajte, poslušajte, pročitajte, djelujte*.

Od 2014. godine Ured proizvodi i tjednu radijsku emisiju *Kome da idemo?*, gdje se u kratkom radijskom formatu od 15 minuta slušateljima lokalnih

Studijsko snimanje najava za emisiju U svjetlu vjere

radijskih postaja nudi vjerski program koji slijedi liturgijsku godinu, odnosno Službu riječi pojedine nedjelje ili blagdana. Glavni cilj tog programa je aktualizacija Riječi Božje u svakodnevnom životu vjernika, koju pod voditeljskom palicom novinara Gorana Damjanića i Ive Kuzmić ostvaruju vanjski suradnici: vjeroučitelj Saša Josip Milec, s. Damjana Mihaela Barbarić, vlč. Tihomir Kosec i vlč. Leonardo Šardi.

Kao što je već rečeno, Varaždinska biskupija od 2015. godine ima novu mrežnu stranicu čije je uređenje vodio Ured za pastoral u medijima, nakon čega je preuzeo i njezino daljnje održavanje, administraciju i uredništvo. Svoju aktivnost na internetskoj platformi Ured je proširio 2017. godine otvaranjem Facebookova profila pod nazivom *I bit ćete mi svjedoci*, koji danas bilježi četiri tisuće pratitelja. Profil se svakodnevno ažurira kratkim duhovnim mislima, isječcima iz bogate trinaestogodišnje videoarhive Ureda, najavljuju se pastoralne biskupijske aktivnosti i prati se vrijeme liturgijske godine.

Biskup Mrzljak 2017. godine objedinjuje informativnu i pastoralnu medijsku djelatnost unutar Ureda za pastoral u medijima Varaždinske biskupije, koji preuzima dodatnu ulogu izvještavanja s raznih događanja u Varaždinskoj biskupiji za mrežnu stranicu biskupije, *Službeni vjesnik* te katoličke medije. Nerijetko ti izvještaji u dogovoru s medijskim kućama budu pripremljeni kao televizijske, radijske i novinske reportaže iz života mjesne Crkve. Spomenimo na ovom mjestu suradnju s lokalnim svjetovnim medijima (Varaždinska televizija, radijske postaje, novine i portali) te katoličkim medijima (Informativna katolička agencija, Hrvatski katolički radio, LaudatoTV, Glas Koncila), kojima se iz Ureda posreduju materijali za obradu i gotovi sadržaji pripremljeni za emitiranje.

Još jedna od redovitih aktivnosti Ureda je suradnja s medijskim djelatnicima svjetovnih medija za koje se organiziraju susreti uoči Božića i Uskrsa te uoči sedme uskrsne nedjelje, tj. Dana sredstava društvene komunikacije. Na taj susret biskup Mrzljak poziva i okuplja novinare, urednike i direktore lokalnih svjetovnih medija, a osim predstavljanja Papine poruke povodom tog dana, redovito se organizira i stručno predavanje iz područja medija, crkvene medijske djelatnosti, društvenih i sociоloških aspekata komunikacije itd. Takvi susreti potiču konstruktivan dijalog usmjeren na promišljanje o aktualnim pitanjima o ulozi medija u društvenoj zajednici, kao i pitanja vezana uz profesionalni rad, ali i osobni angažman medijskih djelatnika.

Zaključak

Organizirana i razgranata medijska djelatnost Varaždinske biskupije na čelu s biskupom Mrzljakom potiče i njeguje odnos uzajamnog povjerenja, razumijevanja i suradnje s medijskim djelatnicima svjetovnih medija te istodobno razvija vlastite medije i pridonosi rastu katoličkih medija na nacionalnoj razini.

Nabrojene inicijative ostvaruju se kako u suradnji s drugim medijima tako i suradnjom unutar biskupijskih ureda, pastoralnih inicijativa i djelatnosti. S vremenom je Ured za pastoral u medijima svojom dostupnošću postao prepoznatljiv sugovornik svima zainteresiranima za crkvene i vjerske informacije, pružajući konkretne i stručne odgovore, ili pak usmjeravajući upite na prave adresate. Na taj se način vjernicima Varaždinske biskupije omogućuje pristup istinitim i cjelovitim informacijama, a svojom evangelizacijskom usmjerenošću Ured traži načina kako Radosnu vijest navijestiti suvremenom korisniku medija, gradeći pritom medijskim jezikom novu kulturu prožetu kršćanskim vrjednotama.

Povjerenstvo za pastoral Roma Varaždinske biskupije

Kristina ČAČIĆ*

Uvod

Romska zajednica iz skupine Roma Bajaša ili Koritara najbrojnija je nacionalna manjina na području sjeverozapadne Hrvatske. Od kraja 19. stoljeća ona postupno pronalazi svoj trajni dom na prostoru današnje Međimurske županije, Varaždinske županije i Koprivničko-križevačke županije, a koje u najvećem dijelu čine i administrativni dio teritorija Varaždinske biskupije.[1] Romska zajednica je na području Međimurske županije organizirana čak u dvanaest velikih romskih naselja, a posebno se izdvaja romsko naselje Parag, s područja župe Macinec, koje je ujedno i najveće romsko naselje u Hrvatskoj s približno oko 2000 stanovnika.[2]

Na temelju dostupnih podataka i analiza procjenjuje se da na području Varaždinske biskupije živi oko 10 000 pripadnika romske nacionalne manjine – skupine Bajaša ili Koritara. Romi Bajaši unutar obitelji i svoje zajednice govore bajaško-rumunjskim jezikom i pretežito su katolici s posebnim naglaskom kako najčešće primaju temeljni sakrament kršćanske inicijacije – krštenje. Ponovnim uvođenjem katoličkog vjeronauka u hrvatski školski sustav od 1991. godine uočava se značajan pomak u evangelizaciji romske zajednice jer roditelji, u redovitim okolnostima obrazovanja, upisuju djecu na katolički vjeronauk. Ta činjenica potvrđuje temeljnu volju romske zajednice za uspješnim integriranjem u vjersku zajednicu većinskog stanovništva, tj. u Katoličku crkvu, pružajući ponajprije mlađim generacijama bolje i kvalitetnije prilike za vjerski odgoj.

Za vrijeme biskupske službe mons. Josipa Mrzljaka učinjen je značajan pomak u pastoralnom radu s pripadnicima romske zajednice na području Varaždinske biskupije s posebnim naglaskom kako je potrebno susresti osobu u njegovoj realnoj životnoj sredini i čuti njegov glas. Zahvaljujući biskupovu osluškivanju potreba romske zajednice u procesu njihove integracije u vjersku zajednicu, stvoreni su temelji za osnivanje službenoga biskupijskog tijela – Povjerenstva za pastoral Roma Varaždinske biskupije. Na taj je način mons. Mrzljak konkretno učinio vidljivim poslanje koje je Krist povjerio svojoj Crkvi, a namijenjeno je „svim ljudima i narodima, da ih primjerom života i propovijedanjem, sakramentima i ostalim sredstvima milosti privede k vjeri, slobodi i Kristovu miru te im se tako otvori slobodan i siguran put do punog dioništva u Kristovu otajstvu“[3].

Povjerenstvo za pastoral Roma Varaždinske biskupije u svojem radu, prema preporuci mons. Mrzljaka, trajno se nadahnjuje prihvaćajući poticaje iz *Smjernica za pastoral Roma*, koje je izdalo

* Kristina ČAČIĆ, tajnica Povjerenstva za pastoral Roma Varaždinske biskupije i voditeljica Misijsko pastoralnog centra sv. Ivan Krstitelj Varaždinske biskupije

1 Vidi: http://www.biskupija-varazdinska.hr/biskupija/povijest-biskupije/smjestaj-i-ustroj-biskupije/3878.

2 Vidi: https://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/socialinclusion/UNDP-HR-ATLAS-ROMA-MEDJIMURJE-2014.pdf.

3 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve*, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 5.

Članovi Povjerenstva za pastoral Roma Varaždinske biskupije na susretu 18. rujna 2016. godine

Papinsko vijeće za pastoral selilaca i putnika 2008. godine. Tu se posebno izdvaja sljedeća misao koja trajno nadahnjuje pastoralne radnike u radu s Romima: „Božja riječ, naviještena Romima na raznim područjima pastoralnog djelovanja bit će lakše prihvaćena ako je proglašava netko tko se konkretno pokazao solidarnim s njima u životnim zbivanjima.“[4]

Kratak pregled osnivanja Povjerenstva za pastoral Roma Varaždinske biskupije

„Već duže vrijeme osjeća se potreba za osnivanjem Povjerenstva za pastoral Roma kako bi se na osmišljen i produktivan način Crkva približila pripadnicima romskog naroda koji su na području naše biskupije u velikom broju pronašli svoj trajni smještaj, odnosno dom.“[5] Tim se riječima biskup Mrzljak obratio budućim članovima Povjerenstva za pastoral Roma u petak 18. rujna 2016. godine u prostorijama Biskupskog ordinarijata, kada je prisutnima podijelio i dekret o službenom imenovanju za članove Povjerenstva. U prvom sastavu Povjerenstvo za pastoral Roma Varaždinske biskupije bilo je ukupno 18 članova. To su ponajprije župnici i vjeroučitelji s područja biskupije gdje žive Romi te istaknuti vjernici laici koji se profesionalno susreću s pripadnicima romske nacionalne manjine: vlč. Damir

4 PAPINSKO VIJEĆE ZA PASTORAL SELILACA I PUTNIKA, *Smjernice za pastoral Roma*, Zagreb, 2008., br. 60.

5 Iz uvodnog govora mons. Josipa Mrzljaka na sastanku osnivanja Povjerenstva 18. rujna 2016. godine.

Mons. Josip Mrzljak predvodi pobožnost križnog puta ulicama romskog naselja Orehovica u župi Orehovica 12. ožujka 2017. godine

Slamek, župnik u Orehovici – predsjednik Povjerenstva; vlč. Ivan Sakač, župnik u Petrijancu; vlč. Josip Janković, župnik u župi Novo Selo na Dravi; vlč. Tomislav Kos, župnik u Pribislavcu; vlč. Tomislav Antekolović, župnik u Murskom Središću; vlč. Stjepan Markušić, župnik u Macincu; vlč. Igor Radašić, župnik u Kuzmincu i Imbriovcu; vlč. Leon Lozančić, župnik u Hlebinama; g. Branko Sušec, pročelnik Upravnog odjela za društvene djelatnosti Međimurske županije; gđa Marija Vidaček, učiteljica u OŠ Petrijanec; gđa Simona Borko, socijalna pedagoginja u OŠ Macinec; g. Robert Ivančan, vjeroučitelj u OŠ Kuršanec; g. Dragan Ignac, romski pomagač u OŠ Orehovica; g. Martin Meštrić, vjeroučitelj u OŠ Kuršanec; g. Stjepan Mikulić, vjeroučitelj u OŠ Tomaša Goričanca Mala Subotica; g. Marko Horvat, vjeroučitelj u OŠ Orehovica; gđa. Miroslava Novak, vjeroučiteljica u OŠ Pribislavec i gđa Kristina Čačić, vjeroučiteljica u OŠ Petrijanec, koja je i tajnica Povjerenstva.

Nakon imenovanja članova Povjerenstva biskup Mrzljak u svojem daljnjem promišljanju o važnosti organizacije kvalitetnog pastorala Roma u biskupiji istaknuo je sljedeće činjenice:

a) kao biskupija s najvećim brojem pripadnika romske nacionalne manjine, a koji se izjašnjavaju kršćanima, naša je bratska dužnost približiti se romskom narodu, u svjetlu riječi pape Franje kako trebamo riječ evanđelja donijeti svima koji su u društvu na bilo koji način marginalizirani ili isključeni;

b) u pastoralnom radu s Romima, bilo s djecom bilo s odraslima, važno je pastoralno nadahnuće i konkretna pastoralna mudrost, prilagodba i snalažljivost s obzirom na brojne izazove u radu s braćom i sestrama Romima;

c) pastoralnim djelatnicima u radu s Romima viziju i ciljeve vrlo jasno prikazuje dokument *Smjernice za pastoral Roma* Papinskog vijeća za pastoral selilaca i putnika, koji je vrijedno detaljno upoznati.

Tijekom sastanka osnivanja Povjerenstva istaknuto je kako je glavni cilj njegova rada da se na temeljima dobro osmišljenog načina pastoralnog približavanja te cjelovitoga i razboritoga pastoralnog djelovanja među pripadnicima romskoga naroda strpljivo izgrađuje kršćansko, bratsko zajedništvo u svjetlu evanđeoske istine kako smo svi djeca jednoga nebeskog Oca. Takva pastoralna razboritost i prilagodba nužni su u radu s romskom zajednicom na području Varaždinske biskupije jer su Romi u našem društvu i dalje najosjetljivija rizična skupina ponajprije zbog visoke stope nezaposlenosti i siromaštva, nedovoljnog obuhvata sustavom obrazovanja, neadekvatnih stambenih uvjeta te neuređenosti prostora naseljenih Romima, koji ne zadovoljavaju standarde 21. stoljeća. Crkva je pozvana prema braći Romima izgrađivati

Mons. Josip Mrzljak uz blagoslov gradilišta polaže kamen temeljac za izgradnju prvog pastoralno-misijskog centra u romskoj zajednici Gornje Vratno i Donje Vratno na području župe Petrijanec 5. listopada 2019. godine

Zajednička fotografija sudionika na proslavi spomendana romskih blaženika Ceferina i Emilie u varaždinskoj katedrali 5. listopada 2019. godine

poseban pastoral, usmjeren prema njihovoj evangelizaciji i promicanju dostojanstva ljudske osobe, vođena pastoralnim nadahnućem koje je utemeljeno na prilagodbi okolnostima, potrebama i zahtjevima svake skupine.[6]

Prema prijedlogu tajnice Povjerenstva Kristine Čačić prihvaćene su sljedeće aktivnosti, koje će se prema mogućnostima i okolnostima organizirati na terenu: organizacija proslave spomendana romskih blaženika Ceferina i Emilie u varaždinskoj katedrali, organizacija vođenja pobožnosti križnog puta ulicama jednog romskog naselja, godišnje hodočašće majki i djece u nacionalno marijansko svetište Majke Božje Bistričke, posjet romskim obiteljima prema pozivu i/ili preporuci kroz cijelu godinu, tzv. kućne misije, aktivno sudjelovanje u aktivnostima Odbora za pastoral Roma Hrvatske biskupske konferencije te pružanje podrške vjeroučiteljima u profesionalnom radu koji rade s vjeroučenicima Romima.

6 Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA PASTORAL SELILACA I PUTNIKA, *Smjernice za pastoral Roma*, Predgovor.

Aktivnosti Povjerenstva za pastoral Roma od 2016. do 2019.

U razdoblju od rujna 2016. pa do listopada 2019. godine ostvarene su mnoge važne aktivnosti, kako na biskupijskoj tako i na nacionalnoj i međunarodnoj razini, koje su ostavile vidljiv trag u određenim romskim zajednicama, ali i kod većinskoga domicilnog stanovništva.

Biskupijska razina: organizacija jedinstvenih proslava spomendana romskih blaženika Ceferina i Emilie u varaždinskoj katedrali, organizacija pobožnosti križnog puta koji je predvodio biskup Mrzljak ulicama romskih naselja u Orehovici, Gornjem i Donjem Vratnu te u Kuršancu, hodočašće majki i djece iz romskih naselja na Mariju Bistricu u mjesecu svibnju u povodu proslave Majčinog dana, jedinstveni biskupijski susret vjeroučitelja koji rade s vjeroučenicima Romima u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje.

Nacionalna razina: redovito sudjelovanje vjeroučenika Roma iz Varaždinske biskupije u nagradnom programu „Romska odgojna zajednica – ljetna škola Roma“ u organizaciji Odbora Hrvatske biskupske konferencije za pastoral Roma, organizacija susreta u ulozi domaćina u povodu IX. nacionalnog susreta suradnika i djelatnika u pastoralu Roma (Varaždin, 2017.) i XI. nacionalnog susreta suradnika i djelatnika u pastoralu Roma (Ludbreg, 2019.).

Međunarodna razina: redovito sudjelovanje članova biskupijskog Povjerenstva na susretima Međunarodnoga katoličkog odbora za pastoral Roma (CCIT) diljem Europe. Hrvatska je 2019. godine bila četvrti put domaćin tog susreta u Trogiru, kojim je predsjedao mons. Josip Mrzljak, kao predsjednik Odbora Hrvatske biskupske konferencije za pastoral Roma.[7]

Na poticaj i uz podršku biskupa Mrzljaka u okviru Povjerenstva za pastoral Roma ostvareno je niz drugih susreta i pružanja konkretne pomoći određenim obiteljima i vjeroučenicima iz romske zajednice. Od velike je važnosti istaknuti kako je biskup Mrzljak, na zamolbu ravnateljice gđe Đurđice Garvanović-Porobija iz Srednje škole Maruševec,[8] osigurao devetnaest stipendija u školskoj godini 2017./2018. za plaćanje godišnje školarine, uz pomoć donacije predstavnika za Hrvatsku Suverenoga malteškog reda grofa Georga Eltza Vukovarskoga.

Krajnji cilj svih ostvarenih aktivnosti u sklopu Povjerenstva, u kojima je biskup Mrzljak aktivno sudjelovao, bilo je skretanje pozitivne pozornosti na romsku zajednicu unutar Varaždinske biskupije i osvješćivanje članova vjerske zajednice većinskoga domicilnog stanovništva kako su Romi zapravo „naša domaća misijska zajednica“, koja je potrebna naše duhovne blizine, prihvaćanja i poštovanja.

7 Mons. Josip Mrzljak predsjedao je Odborom HBK za pastoral Roma od listopada 2016. godine.

8 Vjerska škola s pravom javnosti, čiji je osnivač Kršćanska adventistička crkva u Republici Hrvatskoj.

Susret mons. Josipa Mrzljaka i dr. Franza Salm-Reifferscheidta, ambasadora Suverenoga malteškog reda za Rome u svijetu, 12. prosinca 2018. godine

O izgradnji prvoga pastoralno-misijskog centra u Varaždinskoj biskupiji

Mons. Josip Mrzljak omogućio je da se na području Varaždinske biskupije započne s izgradnjom prvoga pastoralno-misijskog centra u romskom naselju Gornje i Donje Vratno na području župe Petrijanec uz pomoć donatora iz Udruge Sveti Ivan Krstitelj, a pod vodstvom Suverenoga malteškog reda, najstarije humanitarne organizacije na svijetu. Na prigodnoj svečanosti blagoslova gradilišta 5. listopada 2019. godine biskup Mrzljak je naglasio da je izgradnja spomenutog objekta od presudne važnosti kako bi se konkretnom blizinom pomoglo u radosnoj evangelizaciji romske zajednice, koja na području župe Petrijanec živi od kraja pedesetih godina 20. stoljeća.[9]

Početak rada spomenutog centra planira se u jesen 2020. godine i trebala bi poslužiti kao konkretan model crkvene pomoći u radosnoj evangelizaciji romske zajednice, koja je potrebna dodatne podrške i potpore u razvoju osjećaja vjerske pripadnosti određenoj crkvenoj zajednici.

9 Vidi: http://www.biskupija-varazdinska.hr/UserDocsImages/dokumenti/Informacije_2019/povelja_blagoslov_gradilista.pdf.

Zaključak

Božja providnost je htjela da se konkretna pastoralna zauzetost za braću i sestre Rome na području Varaždinske biskupije i službeno oblikuje 2016. godine, tj. u Svetoj godini milosrđa, u godini proglašenja svetom Majke Terezije iz Kalkute kao i o 30. obljetnici početka kontinuiranog djelovanja Crkve u Hrvatskoj za Rome posredstvom redovničke brige i službenih tijela Biskupske konferencije pod vodstvom mons. Josipa Mrzljaka, biskupa „dobroga srca".

Papa Franjo neumorno naviješta kako živimo u društvu u kojem je „kultura ravnodušnosti" prema drugom i drukčijem postala imperativ djelovanja. Takva logika današnjeg društva u dramatičnoj je suprotnosti s kršćanskom perspektivom koja u svjetlu Božje riječi drugog čovjeka pokraj sebe promatra očima brata i sestre, čije se dostojanstvo crpi iz temeljnog međuodnosa Boga Stvoritelja i njegove djece. Stoga smo poslani u duhu nove evangelizacije naviještati radosnu vijest o Božjoj sveobuhvatnoj ljubavi braći i sestrama Romima, čije nas životne (ne)prilike mogu duboko dirnuti i posvijestiti nam krhkost svakodnevnog života.

Biskup Mrzljak ostavio je trajnu zamolbu svima u Varaždinskoj biskupiji koji se susreću s romskom zajednicom u svakodnevnom životu da sva naša nastojanja i konkretan rad u pastoralu Roma u Varaždinskoj biskupiji budu na slavu Božju. U strpljivom, milosrdnom i pravednom radu s Romima neka nas trajno prate zagovori naše nebeske Majke, zaštitnika naše biskupije sv. Marka Križevčanina i bl. Alojzija Stepinca kao i romskih blaženika Ceferina i Emilie.

Žrtve i grobišta Drugoga svjetskog rata i poraća na području Varaždinske biskupije

Franjo TALAN*

Na području Republike Hrvatske postoji više stotina lokacija s prešućenim žrtvama Drugoga svjetskog rata i poraća, a broj jama u kojima leže (ili su ležale) žrtve iz tog razdoblja zacijelo iznosi i više od tisuću. Brojne su i hrvatske žrtve rasute i po grobištima danas susjednih država, kao i na znanim i neznanim grobljima, gdje su u tijekom rata pokopani poginuli vojnici.

Po uvođenju demokracije i osamostaljenja Republike Hrvatske nekako smo se ponadali da će se i posmrtni ostatci žrtava stradalih od partizansko-komunističke vojske i vlasti na ljudski i dostojanstven način i sa sprovodom pokopati, a i da će se, svugdje gdje je to moguće, obnoviti vojna groblja uništena po nalogu Partije i iste te vlasti. Nadali smo se, a i danas sam uvjerenja da smo kao društvo dužni osigurati svakom čovjeku pravo na grob i da to ulazi u temeljno ljudsko pravo bez obzira na bilo kakvo opredjeljenje pokojnika, njegovu boju kože, rasu, naciju, vjeru, političku ili koju drugu pripadnost.

Zagrebački nadbiskup i kardinal Franjo Kuharić na stratištu Lepa Bukva 9. lipnja 1991. godine prvi je put služio svetu misu za sve žrtve gore Macelj i Križnog puta. Potom je na državnom nivou Sabor Republike Hrvatske formirao Komisiju za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, koja je prikupljala podatke (podatci su se unosili u popisne kartone žrtava prema mjestu rođenja), o svim žrtvama, poginulim i nestalima u ratu i poraću, a i o lokacijama grobišta. U zaključku prijedloga Izvješća Komisije, sastavljenog u rujnu 1999. godine, klasa: 140-06/99-01/107, urbroj: 591-107, prof. Kazimir Sviben (strana 173, spomenutog Izvješća), tada predsjednik Komisije, konstatira da je zbog agresije na Hrvatsku Komisija s organiziranim radom započela tek 1995. godine.

O istini i žrtvama

Za vrijeme vlasti Komunističke partije, u doba socijalizma i vladanja komunizma, pod zvijezdom petokrakom, srpom i čekićem, neko objektivno istraživanje poginulih i stradalih nije moglo biti provedeno. S jedne strane jer te žrtve i poginule službena vlast nije priznavala, kao ni one koje su nositelji te vlasti progonili i likvidirali. Nisu bili proganjani samo „žigosani“ kao neprijatelji naroda nego i njihove obitelji, znanci i poznanici, kao i oni koji su ukazivali na neka neljudska i zdravom razumu nepojmljiva postupanja vlasti pa je razumljivo da su se od progona OZNA-e i UDBA-e htjeli zaštiti i mali obični ljudi, ne zato što nisu bili za istinu i poštenje, već zato da zaštite svoje obitelji i sve koji su s njima bili u kontaktnu. Razdoblje u kojem se na početku nastave

* Franjo TALAN, ing., potpredsjednik Hrvatskoga žrtvoslovnog društva; osnivač i predsjednik Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava

u osnovnim školama pozdravljalo sa „Za domovinu s Titom“, a odzdravljalo „Naprijed“, trajalo je više desetljeća. U razdoblju kada su se ubojstva civila i mirnih ljudi morala slaviti kao nacionalni praznici, npr. dan ubojstva hodočasnika iz Drvara na povratku s hodočašća sv. Ani u Kosovo kod Knina, 27. srpnja 1941. godine, bio je praznik. Na Dan ustanka naroda SR BiH i Hrvatske nije u najmanju ruku bilo poželjno iznositi istinu, ali je zato probitačno bilo „ta slavna djela slaviti“, kao i pljačku prozvanu nacionalizacijom braniti i proganjane šikanirati i gaziti. U takvim okolnostima o stradanjima i žrtvama koje je prouzročila partizansko-komunistička vojska i vlast u obiteljima i društvu nije se razgovaralo, a zbog sveprisutnih doušnika OZNA-e (UDBA-e) o likvidacijama i masovnim grobištima najbolje je bilo šutjeti, pa se zbog toga i za žrtve i grobišta koristi naziv *prešućeni grobovi i grobišta – stratišta*. Zbog toga je uglavnom u svima tradicionalnim obiteljima jedna istina bila znana u kući, a druga „službena“ bila je za van, školu i društvo. Znalo se što se ne smije govoriti i o čemu se ne treba izjašnjavati i u društvu polemizirati. Tako prešućivana istina ponekad je znala i iščeznuti iz svijesti, pogotovo druge i treće generacije, a onima koji su u svijesti imali samo „službenu“ istinu, bilo je teško razumjeti da bi istina mogla biti i drukčija negoli se u školi učilo i u svim medijima prenosilo. Sustav koji je vladao silom i terorom, koji se održavao na vlasti pod budnim okom Parije kao jedine stranke koja je mogla vladati, a koju su plaćali široki slojevi stanovništva, jednostavno se

Molitva i odavanje počasti žrtvama ratnog zločina počinjenog nad jedanaestoricom Hrvata na Veliki četvrtak 10. travnja 1941. u Donjim Mostima 8. travnja 2017. godine

u Europi počeo urušavati. Od Sovjetskog Saveza (perestrojka Mihaela Gorbačova 1987. godine) nadalje, a padom Berlinskog zida 1989. godine, kao jednog od simbola koji je taj komunistički sustav branio, razmišljanja o demokraciji i višestranačju došla su i do naših vrata. I tako su, zahvaljujući i demokratskoj struji unutar Saveza komunista Hrvatske, održani prvi demokratski izbori za Hrvatski sabor 1990. godine. Kako u Hrvatskoj od tog doba više nije bilo službenih čuvara istine i rekli bismo „ideološke milicije", polako su se počeli spominjati i križni putovi i grobišta, a stidljivo se počelo preispitivati jesu li baš svi „narodni neprijatelji" bili kome neprijatelji ili ih je službena politika proglasila neprijateljima kako bi im oduzela tvornicu, zemlju, kuću itd.

Dakle, demokratski izbori su održani, ali u glavama nam je ostalo i nešto čime su nas „tovili" proteklih desetljeća, a u što su mnogi vjerovali. Ostali smo preneraženi kad su tenkovi i topovi s petokrakom zvijezdom počeli gaziti automobile i pucati po gradovima.

Utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata – Komisija Sabora RH-a

Nakon demokratskih promjena mnogi su se odvažili i rekli istinu koju su znali, a mnogi su se usudili na nekom grobištu zapaliti svijeću, odvažniji su postavili i spomen-križ. U cilju da se utvrde sve žrtve, poginuli i nestali, na državnom nivou Sabor Republike Hrvatske formirao je *Komisiju za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata*, a koja je konstituirana i započela s radom 11. veljače 1992. godine. Komisija je uz predsjednika i tri dopredsjednika imala 21 člana iz redova saborskih zastupnika i 40 iz redova znanstvenika. Zbog rata i raznih drugih okolnosti sustavni rad Komisije započeo je tek 1995. godine osnivanjem Istraživačkih središta po županijama, od koji je istraživačko središte Ljubuški za područje Bosne i Hercegovine osnovano 1994. godine, a sva ostala središta kasnije. Komisija je preko istraživačkih središta, kao i na ostale načine, prikupljala podatke o svim žrtvama, o poginulim, nestalim, a poslije se u sjedištu Komisije stvarala baza prema mjestu rođenja žrtve. Paralelno s prikupljanjem podataka o žrtvama prikupljali su se i podatci o grobištima i stratištima na pojedinim području. Do rujna 1999. godine evidentirano je 261.415 žrtava, 153.700 žrtava s područja Republike Hrvatske i 99.228 žrtava koje su rođene u Bosni i Hercegovini te 8487 žrtava rođenih u ostalim državama. Do sastavljanja Izvješća Komisije prikupljeni su podatci i o više stotina grobišta. U prvom dijelu su lokacije grobišta u Hrvatskoj, a potom slijede podatci o grobištima u Bosni i Hercegovini i na kraju u Sloveniji.

U to doba za područje Krapinsko-zagorske županije evidentirano je 6757 žrtava, Varaždinske županije 5348 žrtava, Koprivničko-križevačke županije 6397 žrtava, Bjelovarsko-bilogorske županije 2905 žrtava, Virovitičko-podravske županije 4921 žrtva i Međimurske županije 922 žrtve. Spominjem te podatke jer se područje Varaždinske biskupije prostire dijelom u svim tim županijama. Međimurska županija cijela je u Varaždinskoj biskupiji, Varaždinska županija većim dijelom, bez župa Breznički Hum, Visoko i dijela župe Bisag, koja je u dvije županije, i naselja Dubrava Križovljanska, koja ulazi u župu Završ Mariborske nadbiskupije, a tu je i veći dio Koprivničko-križevačke županije, te po jedna župa iz Krapinsko-zagorske županije (župa Gornje Jesenje) i župa Pitomača, koja je u Virovitičko-podravskoj županiji.

S obzirom na to da se podatci odnose na razdoblje prikupljanja od 1992. godine do rujna 1999. godine, dio podataka koji je predan Komisiji nakon toga nije ušao u Izvješće. Samo za područje Varaždinske županije nakon rujna 1999. godine predano je nekoliko stotina kartona, a dio popisnih kartona, koji je nakon ukidanja središnjice zaprimljen od strane općinskih i gradskih komisija s područja Varaždinske županije, ostao je u istraživačkom središtu i kasnije je po formiranju Komisije HBK i BK BiH za hrvatski martirologij, odnosno Povjerenstva za Varaždinsku biskupiju, uključen u evidenciju žrtava prema naseljima, župama i dekanatima.

Gradnja spomen-kapele blaženog Alojzija Stepinca uz grobište Pancerica

Na inicijativu Lovačkog društva sv. Hubert Cestica najesen 1994. godine započele su pripreme za postavljanje spomen-križa na grobištu Pancerica u naselju Otok Virje, župa Križovljan, općina Cestica, a uz prisustvo brojnih vjernika i lokalnih čelnika služena je na blagdan Svih svetih 1994. godine i misa za žrtve, koju je uz vlč. Ivana Košića predvodio fra Franjo Talan. Talan je iznio svoja sjećanja iz djetinjstva na kolone Križnog puta koje su se nakon rata kroz rodni mu Križovljan pod partizanskom pratnjom, kretale iz smjera Maribora prema Varaždinu, a u kojima su neki ubijeni samo zato jer su uzeli kruh koji su im žene donijele ili se pak nisu svidjeli kojem od pratitelja.

Kako su se likvidacije na grobištu Pancerica događale u prvoj polovici mjeseca lipnja 1945. godine, iduće godine je za drugu nedjelju mjeseca lipnja (u međuvremenu je komemoracija za žrtve u Maclju prenesena na prvu nedjelju u lipnju), o pedesetoj obljetnici stradanja, misu predvodio don Anto Baković, a 26. studenoga iste godine osnovan je inicijativni odbor za izgradnju spomen-kapele (Ivan Golubić, Stjepan Kolmačić, Marijan Petek, Ivan Borak i Franjo Talan). Komemoracije i mise zadušnice za žrtve grobišta Pancerica održavale su se i svih narednih godina, a s obzirom na to da je grobište dijelom na državnom zemljištu, tražilo se rješenje kako to realizirati. Podršku

Biskup Mrzljak u varaždinskoj katedrali predvodi svetu misu zadušnicu za žrtve nakon polaganja vijenaca i molitve na grobištima 27. listopada 2017. godine.

ideji dao je i vlč. Ivan Košić i župa Križovljan, a da bi se u realizaciju moglo krenuti trebali smo zamoliti RH da župi dodijeli zemljište. S obzirom na to da sam tijekom školovanja 1975. – 1980. boravio u Zagrebu, zamolio sam one koji su ostali u metropoli za pomoć. U realizaciji ideje zahvalni smo na pomoći don Anti Bakoviću, a i gospodinu Vici Vukojeviću, koji su nas uputili na ljude koji su mogli pomoći. Za jednog susreta tema su bile i žrtve pa kako nisam znao da se podatci prikupljaju, iskreno kažem da mi situacija u općini Cestica nije poznata, ali da mogu istražiti. U sjedištu Komisije potom sam preuzeo tristotinjak popisnih kartona, formirali smo općinsku Komisiju, u kojoj su uz predstavnike svakog naselja bili i svećenici i matičar. Za otprilike dva-tri mjeseca odnio sam u Zagreb oko 160 ispunjenih kartona s kompletnim podatcima, a koje smo sastavili na temelju izjava svjedoka i podataka iz matičnih knjiga. Primio me je tajnik Komisije gospodin Florijan Boras. Početkom 1997. godine predloženo mi je da preuzmem mjesto voditelja Istraživačkog središta za Varaždinsku županiju. S obzirom na iskustva oko organizacije popisivanja žrtava na području općine Cestica, iznio sam prijedlog da se za lakše prikupljanje podataka, a i da se oko toga pokrenu i mještani s određenog područja, osnuju općinske, odnosno gradske komisije, pa tu treba računati i na određene troškove koji će se zbog toga stvoriti. Ta sredstva su odobrena, a odobreni su i troškovi za jednu osobu koja će se baviti administrativnim poslom. Zahvaljujući Želimiru Mance, koji je u to doba bio potpredsjednik Skupštine Varaždinske županije, u vodotornju je osnovan Ured Komisije za Varaždinsku županiju, koji je za prijam stranaka bio otvoren triput tjedno. I tako je suradnja počela, pa smo do rujna 1999. godine prikupili oko 3400 svjedočanstva, tj. podatka o žrtvama i brojnim grobištima, a s obzirom na to da su popisni kartoni predani i nakon toga, pa i naredne godine, oni nisu mogli biti uvršteni u Izvješće. Početkom 2000. godine rad Komisije je zaustavljen uslijed „demokratskih promjena“, a izgradnja spomen-kapele ušla je u završnu fazu te je nakon proglašenja blaženim kardinala Alojzija Stepinca odlučeno da će biti posvećena našem blaženiku i žrtvama. U prisutnosti više desetaka svećenika i brojnih vjernika, kapelu je blagoslovio i misu predvodio 18. lipnja 2000. godine mons. Marko Culej, prvi biskup Varaždinske biskupije.

Osnivanje i rad Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava 2000. godine

S obzirom na to da je Republika Hrvatska „odustala“ od popisivanja žrtava, 20. rujna 2000. godine osnovali smo u Varaždinu Društvo za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava. Društvo je osnovano ponajprije s ciljem postavljanja spomen-križa uz rijeku Dravu kod Varaždina uz koju su u napuštenim rovovima nakon završetka rata pokapane žrtve dovožene iz grada u kojem je bilo nekoliko logora i sabirališta, kao i ranjenici koji su po oslobođenju „nestali“. Prema izjavama svjedoka Dravska šuma kod Varaždina najveće je grobište Varaždinske biskupije, a zamolba gradu da se to grobište obilježi poslana je još u prosincu 1998. godine. Kako iz grada nije dolazio nikakav odgovor, tražili smo drugi način, a nakon višegodišnjih usklađivanja dozvola za gradnju, ona je 4. studenoga 2002. godine ipak stigla, uz obvezu da se gradnja dovrši u roku od dvije godine. S obzirom na to da je Društvo bilo bez ikakvih stalnih prihoda (osim članarine samih članova), trebalo je pronaći izvođača koji će se upustiti u izgradnju, a priznajem – trebalo je i hrabrosti da u to krenemo. Radovi su započeli 7. svibnja 2003. godine, a sredstva za plaćanje skupljali smo i uplaćivali na račun izvođača i u 2004. godini. Spomen-križ na grobištu Dravska šuma napravljen je do lipnja, a blagoslovio ga je i misu zadušnicu predvodio varaždinski biskup mons. Marko Culej 19. lipnja 2004. godine.

Osnovni zadatak Društva je obilježavanje grobišta i očuvanje uspomene na prešućene žrtve te je već u ožujku 2001. godine održana komemoracija na grobištu Repova šuma u Štrigovi, a dok su se čekali „papiri“ za Dravsku šumu, u ljetu 2001. godine Društvo je postavilo šest metara visok drveni križ

Članovi Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava s područja Međimurske i Varaždinske županije na polaganju vijenaca i molitvi za žrtve na grobištu Dravska šuma 27. listopada 2017. godine.

na grobište Sep kraj Gornjeg Hrašćana u župi Macinec u Međimurju, a potom i 2003. godine za žrtve grobišta Leskovec u župi Svibovec, u kojoj su partizani nakon zauzimanja Varaždinskih Toplica 29. rujna 1943. godine poubijali preko sedamdeset zarobljenika. Iste godine blagoslovljen je i spomenik u Čukovcu kod Ludbrega, postavljen je spomen-križ na grobištu Šoderana kod Kućana Ludbreškog, a prethodno i na grobištu Ksajpa kod Šenkovca u Međimurju. U proteklom razdoblju spomen-križ postavljen je i na grobu žrtava iz 1943. godine u Kalničkoj Kapeli kod Drave u Lovrečanu, na grobu Roma stradalih potkraj rata u Draškovcu u bombardiranju saveznika. Za žrtve župe Vratišinec spomen je postavljen 2008. godine, a blagoslovio ga je mons. Josip Mrzljak, varaždinski biskup. Na „preživjele" grobove njemačkih ratnih zarobljenika na varaždinskom groblju postavljeni su novi križevi, koje je blagoslovio vlč. Mijo Horvat. Postavljen je spomen-križ za žrtve šume Gaj u Strmcu Podravskome, a posljednjih godina sjetili smo se i poginulih u Domovinskom ratu i u Drugome svjetskom ratu i poraću naselja Nova Ves Petrijanečka. Dana 12. srpnja 2009. spomen-križ postavljen je i na grobištu Leš Kotoriba, a od 8. do 12. lipnja iste godine Društvo je iniciralo i provelo ekshumaciju dijela grobišta Sep kod Gornjeg Hrašćana. Iduće godine sagradili smo kosturnicu u koju su, uz blagoslov biskupa mons. Josipa Mrzljaka, položeni ekshumirani posmrtni ostatci.

Obilježeno je i grobište Savica u Beretincu 22. kolovoza 2017. godine, ali do danas nam nije uspjelo obilježiti grobište Zamlaka u župi Bartolovec, Segovina na području grada Ludbrega i desetak manjih lokacija, među kojima je i grob u šumi ubijenog svećenika, župnika župe Svibovec, vlč. Josipa Lesjaka, kao i učiteljice Štefanije Belošević i drugih. Danas su spomen-obilježja žrtvama postavljena i na ostalim lokacijama grobišta diljem biskupije od Višnjice i Maruševca do grobišta Drvarićeva, šuma Tužno, a nažalost na brojnim mjestima još nema obilježja. Također su obilježena i mjesta od Donjih Mosti kod Bjelovara i podravskog dijela Varaždinske biskupije, preko područja Novog Marofa i Kolnjaka do Gornjeg Jesenja, gdje je od partizana mučki ubijen 1943. godine vlč. Žigrović, kao prva partizanska svećenička žrtva na području Varaždinske biskupije. Spomen-križ postavljen je 26. srpnja 1998. godine i na grobište Križara u Lovrečanu, blagoslovio ga je vlč. Ivan Košić, a na lokaciji podno križa, uz rijeku Dravu pokopane su žrtve pogubljene u noći s 22. na 23. srpnja 1946. godine. Od više ubijenih koje su egzekutori posložili uz Dravu, tijelo ubijenog Stanka Dobrotića iz Lovrečan Otoka obitelj je uspjela pokopati na groblju, a tijela ostalih s područja Republike Slovenije grobar je pokopao uz rijeku Dravu, gdje se i danas nalaze. Povodom 60. obljetnice stradanja misu za žrtve 23. srpnja 2006. godine predvodio je biskup mons. dr. Vlado Košić, a prigodnim govorom nazočnima se obratio i Franc Perme, predsjednik slovenskog Društva, koji je bio i na komemoraciji žrtava na grobištu Repova šuma Štrigova 25. srpnja 2007. godine, kada je misu za žrtve pogubljene pred šest desetljeća predvodio vojni biskup Juraj Jezerinac.

Posjetili smo i grobište Gajac Kolanjski na Pagu te grobište Daksa kod Dubrovnika i druga, a u cilju dostojnog pokopa i odnosa prema žrtvama u Istri 2013. godine nazvao me u ožujku 2013. godine mr. Antonio Pauletich iz Rovinja oko pomoći za uređenje masovnih grobnica u Buzetu i Pazinu. Trebali smo se susresti 28. rujna 2013. prilikom beatifikacije Miroslava Bulešića u Puli radi osnivanja podružnice za Istru ili kojeg drugog oblika rada, no nažalost do susreta zbog bolesti nije došlo. S ciljem da se i na području Istre žrtvama ratnih i poratnih likvidacija posveti dužna pozornost, posjetio nas je i sudjelovao na komemoraciji 10. lipnja 2018. godine na grobištu Pancerica Antonio Celić iz općine Pićan, na čijem području je i grobište Tupljak, pa postoji mogućnost da i se na tom području nešto pokrene, a o čemu se razgovaralo prilikom posjeta grobištu 17. lipnja 2019. godine.

Suradnja s ostalima na dostojnom odnosu prema žrtvama, poginulim i stradalima

Kako „doma“ baš nije bilo zainteresiranih za suradnju, uspostavili smo kontakte sa susjedima iz Slovenije, s Društvom za ureditev zamolčanih grobov iz Ljubljane, s kojima je u 22. veljače 2001. u Varaždinu potpisna i povelja o suradnji. Pa smo tako zahvaljujući Francu Permeu, predsjedniku slovenskog Društva, bili i pozvani od strane komisije slovenske Vlade na suradnju. Kako je jedan dio naših članova živio u Republici Sloveniji, na prijedlog Dragutina Šafarića iz Velenja, osnovali smo i Povjerenstvo Društva za Republiku Sloveniju, a od 2003. godine krenuo je projekt Pieteta i otvorena je i internetska stranica koju vodi i uređuje svih ovih godina bez naknade Dragutin Šafarić. Na toj internetskoj adresi teme o žrtvama i grobištima pogledalo je preko osam milijuna ljudi. Kod nas u Varaždinu, 25. travnja 2008. godine, boravili su predstavnici američke vojske kako bi svoje stradale prenijeli u SAD i dostojno pokopali. Pomalo je suradnja uspostavljena i s ostalima, Hrvatskim žrtvoslovnim društvom, Udrugom Daksa Dubrovnik, Bjelovarom… braniteljskim udrugama, a želja nam je da se po uzoru na SAD u Republici Hrvatskoj izgradi jedinstveno groblje za pokop svih ekshumiranih žrtava.

U cilju promicanja istine o žrtvama, a i da članovi upoznaju mjesta stradanja i na ostalim područjima Varaždinske biskupije, svake godine u korizmi organiziramo križni put na grobištima, stratištima i spomen-obilježjima. Prva postaja je tradicionalno u Čakovcu, u spomen na poginule

branitelje Domovinskog rata iz Međimurja, a put nakon toga ide svake godine u drugom pravcu, povezujući mjesta stradanja diljem Varaždinske biskupije. Treći križni put na grobištima i stratištima Varaždinske biskupije održan je 24. ožujka 2012. godine, a nakon posljednje postaje kod spomen-križa u Repovoj šumi, u župnoj crkvi misu za žrtve poubijane pred 65 godina predvodio je prečasni mr. Damir Bobovec. U razgovoru nakon mise predložio mi je da s temom o žrtvama sudjelujem na znanstvenom skupu koji u Zagrebu 24. i 25. travnja 2012. godine organizira Komisija HBK i BK BiH za hrvatski martirologij. S obzirom na to da je temu na simpoziju trebalo izložiti u 10-15 minuta, prihvatio sam, a kompletan referat kasnije je objavljen u zborniku radova (413 – 431 str.), gdje se može pročitati o stradalim, ubijenim i nestalim svećenicima, časnim sestrama, bogoslovima i sjemeništarcima s područja današnje Varaždinske biskupije u Drugome svjetskom ratu i poraću.

Društvo uspješno surađuje sa svima župama i lokalnim organima vlasti (gradovima i općinama) na kojima se nalaze grobišta i gdje organiziramo komemoracije, a stalni godišnji raspored spomena na žrtve započinje u ožujku mjesecu sjećanjem na žrtve Drugoga svjetskog rata i Domovinskog rata u Novoj Vesi, slijedi potom, sada već tradicionalni, križni put na grobištima

Spomen na žrtve masovnih ubojstava i likvidacija poubijanih za vrijeme komunističke vlasti nakon Drugoga svjetskog rata. Molitva kod spomen-križa na grobištu Ksajpa kod Čakovca 27. listopada 2017. godine

Varaždinske biskupije, a deseti je održan u spomen i na žrtve poratnih likvidacije grobišta Repova šuma Štrigova u nedjelju 24. ožujka 2019. godine. Nakon toga slijede komemoracije na ostalim područjima, a koliko nam slobodno vrijeme dopusti sudjelujemo i na komemoracijama koje organiziraju drugi.

Na drugu nedjelju mjeseca lipnja komemoracija je na grobištu Pancerica, a potom na najbližu nedjelju Danu državnosti spomen je na žrtve grobišta Leš i župe Kotoriba. Slijedi, povodom godišnjice smrti, 3. srpnja 1989., spomen na vlč. Vilima Cecelju u Župi sv. Ilija, a potom je na drugu subotu u srpnju komemoracija za žrtve grobišta Ksajpa u Šenkovcu, a odmah u nedjelju sjećanje na vlč. Matiju Žigrovića u župi Gornje Jesenje. Povodom Europskog dana sjećanja na žrtve totalitarnih režima komemoracija je 23. kolovoza. Kao društvo redovito smo na komemoraciji kod grobnice s pokopanim žrtvama na grobištu Sep u župi Macinec, u Međimurju, a kako tog datuma sjećanja na žrtve organiziraju i ostali, sudjelujemo i na tim obilježavanjima. Na prijedlog općine Beretinec komemoracija za žrtve grobišta Savica i stradale s područja općine vezana je uz proslavu Dana općine Beretinec, 14. rujan, blagdan Uzvišenja Sv. Križa, pa je tako komemoracija ove godine održana u nedjelju 15. rujna 2019. U suradnji s hrvatskim braniteljima župe Svibovec i udrugom Hrvatski domobran Varaždinske Toplice, lokalnom vlašću i župom Sveta tri kralja Svibovec organizira se spomen na žrtve prvih masovnih partizanskih likvidacija na području Varaždinske biskupije, a koje su 29. rujna 1943. godine likvidirane po zauzimanju Varaždinskih Toplica od strane partizana. Od 8. listopada 2008. godine taj dan postaje spomen na žrtve komunizma i poginule hrvatske branitelje župe Vratišinec, a posljednjih godina povodom blagdana Svih svetih, u petak popodne prije samog blagdana polože se vijenci i zapale svijeće na grobištu Dravska šuma kod Varaždina, kod groba ekshumiranih i pokopanih žrtava grobišta Sep u župi Macinec, a isti dan pomolimo se i za žrtve grobišta Ksajpa u Šenkovcu kod Čakovca, te zapalimo svijeće i na ostalim grobištima kao i na grobovima preminulih članova kojih je od osnivanja Društva umrlo dvadesetak. Svaka od navedenih aktivnosti iziskuje i samu pripremu, tj. dogovor s ostalim sudionicima, a koji isto iziskuje vremena, a ponekad i živaca.

Ekshumacije na području Republike Hrvatske do 2000. godine

Republika Hrvatska u svojoj ne tako davnoj povijesti izvela je nekoliko ekshumacija, i to u prvoj fazi dok je djelovala Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava. Po meni najbolnije je što se prije ekshumacije nije znalo gdje će se žrtve pokopati, pa ni kud će se posmrtni ostatci žrtava do dostojanstvenog ukopa smjestiti i čuvati. Nekako su me se najbolnije dojmila događanja vezana uz ekshumacije grobišta Macelj.

Antropološka istraživanja, kako piše u Izvješću Komisije izvedena su od 26. lipnja do 17. kolovoza 1992. godine. Istraženo je 26 masovnih grobnica. U Izvješću piše da su izvađena 1164 kostura, a u svim kasnijim zabilješkama da su istražene 23 jame i pronađeni zemni ostatci 1163 osobe. Bilo bi možda interesantno znati kronologiju, odnosno što se sve s posmrtnim ostatcima ekshumiranih žrtava grobišta Macelj događalo više od trinaest godina, do 22. listopada 2005. godine, kada su konačno pokopane u spomen-grobnicu kraj novosagrađene crkve muke Isusove u Frukima.

Prema istom izvoru tijekom mjeseca rujna i listopada 1992. godine istraživan je lokalitet šume Lug kod Bjelovara i pronađeni su posmrtni ostatci 228 osoba. Pretpostavlja se da je na toj lokaciji ubijen i vlč. Antun Klasić, rođen u Križovljanu 5. siječnja 1914. godine. Ni za te ekshumirane žrtve dugi niz godina nije se našlo mjesto gdje bi bile pokopale. Konačno su 19. prosinca 2005. godine žrtve grobišta Lug i Trnovka dopremljene u Bjelovar i privremeno položene u kapelu sv. Andrije na groblju, na kojem su nakon rata „preorani“ grobovi tamo pokopanih vojnika. Cjelokupnu organizaciju vraćanja posmrtnih ostataka iskopanih žrtava na područje grada Bjelovara

vodio je Odbor za podizanje spomen-obilježja prešućivanih hrvatskih žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća s područja Bjelovarsko-bilogorske županije na čelu s neumornim dopredsjednikom Zdravkom Ivkovićem. Grobnica sa spomenikom dovršena je koncem proljeća 2006. godine i u nju su 28. lipnja 2006. godine položeni i uz svečani ispraćaj vraćeni iz Zagreba posmrtni ostatci 293 žrtve. Misu zadušnicu i obred sprovoda predvodio je varaždinski biskup mons. Josip Mrzljak, a nazočnima se uz ostale obratio i Franc Perme, predsjednik Društva za ureditev zamolčanih grobov iz Ljubljane. Na komemoraciji 2009. godine u šumi Lug Zdravko Ivković je rekao: „Od tog broja 228 kostura pronađeno je tijekom ljeta 1992. na gubilištu u ovoj šumi. A ostali su iz šume Trnovka na Bilogori, gdje je iz tri grobne jame iskopano daljnjih 65 kostura." Komisija je izvela ekshumacije i na ostalim lokacijama, a tu sam naveo najbliže, dok ćemo djelomično ostale s područja Varaždinske biskupije navesti u nastavku.

Ekshumacije na području Varaždinske biskupije do 2000. godine

Kod osvrta na odnos prema žrtvama, a i o ostalim aktivnostima, najbolje je krenuti kronološki. Kako sam – još dok je funkcionirala Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata (koju je osnovao Sabor Republike Hrvatske) i dok sam bio njezinim voditeljem za Varaždinsku županiju – osnivanjem gradskih i općinskih komisija posjetio svaku općinu i grad, a i sva grobišta za koje su mi svjedoci rekli, došlo se i do podataka o postupanju s posmrtnim ostatcima žrtava u vrijeme socijalizma. O preoravanju vojnih groblja i odstranjivanju nadgrobnih spomenika pokopanih vojnika raznih vojski na groblju u Varaždinu (naravno i ostalima mjestima), danas znamo iz naredbe koju je Federalna država Hrvatska izdala 6. srpnja 1945. godine, a da je uprava groblja u Varaždinu bila u tome i aktivnija nego je vlast zamišljala, govori nam podatak da su grobovi s kojih su uklonjeni nadgrobni spomenici uglavnom ustupljeni, tj. prodani drugim korisnicima pa ih je gotovo nemoguće obnoviti, kao što je to bilo moguće npr. na groblju Mirogoj u Zagrebu. Može se pretpostaviti da su „sadržaji" lokacije grobova novim korisnicima prešućeni, jer ne vjerujem da bi u zemlju gdje su posmrtni ostatci „neprijatelja naroda" tko htio pokopati svojeg najbližega.

Za vrijeme rada Komisije na varaždinskom području ekshumirano je 7. i 8. veljače 1995. godine grobište Gajec u Sračincu. Posmrtni ostatci osam ljudi potom su, nakon što ih je pregledao sudski vještak, pokopani na groblju u Sračincu 23. veljače 1995. godine, a obred sprovoda predvodio je o. Jerko (Đuro) Jerec, kapucin iz Varaždina. Grob žrtava pogubljenih potkraj svibnja 1945. godine nalazi se uz cestu prema Svibovcu Podravskome, u samom kutu groblja, između zapadne i sjeverne međe, tj. ograde. Potom je, 18. listopada 1995. godine izvedena ekshumacija žrtava lokaliteta Očura kod Lepoglave, a posmrtni ostatci su nakon pregleda na patologiji varaždinske bolnice, bez sprovoda i blagoslova, „spremljeni" 22. kolovoza 1997. godine u grobnicu za privremen ukope varaždinskog groblja (red 3 polje 9 grobnica 767), pa se očekuje da će se u dogledno vrijeme pronaći grob gdje će se i te žrtve dostojno i sa sprovodom pokopati.

Ekshumacije na području Varaždinske biskupije nakon osnivanja Društva

Za žrtve grobišta Sep u Gornjem Hrašćanu, u župi Macinec u Međimurju, početkom kolovoza 2001. godine članovi Društva postavili su šest metara visok drveni križ, koji je potom na Dan pobjede i domovinske zahvalnosti, na blagdan Gospe Snježne 5. kolovoza 2001. godine blagoslovio vlč. Stjepan Markušić. Kod rekonstrukcije dijela nasipa kod Gornjeg Hrašćana pronađene su ljudske kosti

početkom ožujka 2009. godine pa se zalaganjem članova Društva ekshumacija izvela u razdoblju od 8. do 12. lipnja. Posmrtni ostatci preneseni su u Čakovec u bolnicu, gdje su nakon pregleda sudskog vještaka privremeno smješteni na čakovečko groblje dok se nije završila grobnica za njihov ukop. Grobnica je napravljena nedaleko mjesta gdje su kosti i iskopane i dostojno sa sprovodom 23. kolovoza 2010. godine i pokopane, uz novi dio nasipa sagrađenog zbog zaštite Paraga, dijela naselja Trnovec, od poplava kod izlijevanja rijeke Drave. Grob žrtava blagoslovio je i obred ukopa predvodio varaždinski biskup mons. Josip Mrzljak, a na istom se svake godine, uz misu zadušnicu za žrtve, koju predvodi vlč. Stjepan Markušić, povodom obilježavanja Europskog dana sjećanja polože vijenci i zapale svijeće. Dužnost mi je ovdje zahvaliti Josipu Kolariću, članu Društva, za vrijeme rada Komisije voditelju Istraživačkog središta za Međimursku županiju, na čiji poticaj je Međimurska županija u datume koje Županija obilježava uvrstila i 23. kolovoz, Europski dan sjećanja na žrtve totalitarnih režima, pa na misi za žrtve grobišta Sep redovito sudjeluju čelnici Županije i općine Nedelišće, na čijem se teritoriju grobište nalazi. Ekshumacije izvedene kasnije od strane Povjerenstva navedene su u nastavku.

Osnivanje Povjerenstva za žrtve 2013. godine

S obzirom na to da je nakon prestanka rada Komisije što se tiče žrtava u Republici Hrvatskoj nastao svojedobni vakuum (no, unatoč tomu zalaganjem brojnih pojedinaca uspjele su se pokopati žrtve nekih grobišta. Macelj, iz grobišta Lug i Trnovka kod Bjelovara, žrtve grobišta Daksa kod Dubrovnika), donesen je početkom 2011. godine *Zakon o pronalaženju, obilježavanju i održavanju grobova žrtava komunističkih zločina nakon Drugoga svjetskog rata* (dalje: Zakon). S obzirom na to da je taj Zakon isključivao žrtve koje su stradale u ranijem razdoblju i od posljedica ostalih totalitarnih sustava, kao i poginule u ratu koji su stradali prije 9. svibnja 1945. godine, postavljam si pitanje: Kako je spomenuti Zakon uspio dobiti potreban broj ruku za izglasavanje? Možda je istodobno trebalo donijeti zakon o žrtvama koje su stradale u Drugome svjetskom ratu do 9. svibnja 1945. godine?

Na području Republike Hrvatske od 2013. godine brigu o ekshumaciji žrtava, grobištima i pokopu stradalih preuzelo je *Povjerenstvo za istraživanje, uređenje i održavanje vojnih groblja, groblja žrtava Drugoga svjetskog rata i groblja poslijeratnog razdoblja*, koje djeluje pri Ministarstvu hrvatskih branitelja. Kako sam na prijedlog biskupa mons. dr. sc. Mile Bogovića u tom Povjerenstvu kao predstavnik Hrvatske biskupske konferencija i ja jedan od članova, red je da se osvrnem i na njezino djelovanje.

Prva sjednica Povjerenstva održana je 20. lipnja, na kojoj sam predložio dopunu Pravilnika o načinu i sadržaju i održavanju vojnih groblja i to u članku 8. (dodatkom članka), koji se odnosi na grobove vojnika kojima su 1945. godine naredbom vlasti odstranjeni nadgrobni spomenici. Prijedlog glasi: „Na grobljima s kojih su u prošlosti odstranjeni nadgrobni spomenici vojnika poginulih u Drugome svjetskom ratu na odgovarajućem mjestu u dogovoru s lokalnim vlastima i Upravom groblja postavit će se spomen-obilježje s upisanim podatcima o pokopanim vojnicima. – Uređivanje i održavanje spomen-obilježja iz prvog stava ovog članka odvijat će se kako je navedeno u članku broj 8.“

Što se tiče osnivanja i rada Povjerenstva, mislim da je pozitivno to da je došlo do osnivanja Povjerenstva i da je konačno RH stala iza svih žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća koje su stradale na teritoriju Republike Hrvatske u spomenutom razdoblju, a koje nisu na ljudski i dostojanstven način pokopane, koje nemaju svoj obilježen grob. Već je u zaključku prijedloga Izvješća Komisije iz rujna 1999. godine, stranica 173, točka II.1., prof. Kazimir Sviben naglasio: „Osigurati sredstva za izgradnju groblja za dostojan pokop žrtava masovnih grobišta…“ Dakle, u osam go-

dina rada Komisije nije se u Republici Hrvatskoj pronašao način i mjesto gdje bi se ekshumirane žrtve pokopale, kao ni poginuli i stradali kojima je iz nekih razloga u komunističkom sustavu to pravo uskraćeno, a iz prethodno navedenog s vrha RH o tome se nije razmišljalo ni sljedećih 12 do 13 godina. S obzirom na dosad izneseno, kod najave svake ekshumacije prvo si postavljam pitanje: Jesmo li osigurali mjesto gdje ćemo nakon istražnih radova te žrtve pokopati? Naravno prije pokopa treba nastojati identificirati žrtve, i ako se u tome uspije u dogovoru s obitelji, iste pokopati. Ne manje važno je utvrditi i krajnji rok za pokop žrtava, a koji po meni ne može biti duži od 24 mjeseca od izvedenih radova na iskapanju (poniženje za žrtve, a i društvo je odgađanje pokopa u nedogled – Macelj 13 godina!). I ne manje važno je osigurati sredstva za dostojan pokop i sve prije navedene radnje, bilo da će se te žrtve pokopati u obiteljski grob bilo u zajedničku grobnicu. Za realizaciju tako zamišljenog dostojanstvenog odnosa prema žrtvama prije toga treba osigurati i prateće djelatnosti, koje će žrtve identificirati itd. Kod toga treba osigurati i stvoriti kapacitete, ako to ne mogu postojeći koji će to moći realizirati, utvrditi DNK-a ekshumiranih žrtava, za svaku žrtvu utvrditi na koji je način stradala, već kod pripreme za ekshumaciju, a na temelju saznanja o možebitnim žrtvama, izvijestiti javnost kako bi se pronašli potomci koji bi mogli identificirati stradale.

Devastiranje groba, i to od onih koji bi trebali štiti žrtve svih totalitarnih režima

Jedna od prvih ekshumacija izvedenih po osnivanju Povjerenstva je ona u listopadu 2013. godine na lokaciji grobišta Tupale kod Sinca, na području grada Otočca. Ekshumirani su posmrtni ostatci žrtava koje su pogubile komunističkih vlasti 1946. godine. Iskopane žrtve Povjerenstvo je premjestilo u jedan grob (grabu) na groblju u Otočcu, bez sprovoda i blagoslova, a što je najgore i bez znanja rodbine, koja je vjerovala da su u grobu pokopani njihovi najmiliji. Na grobištu je formiran grobni humak i postavljen križ na kojem su bila upisana imena stradalih (ubijenih i nestalih) od komunističkih vlasti, a o godišnjici stradanja služila se i misa zadušnica za žrtve. Razumljivo ja da je takav potez i postupak Ministarstva, prvo obitelji, a potom i ostali stanovnici i ljudi koji drže do europskih civilizacijskih vrijednosti doživjeli kao čin devastiranja groba. Razumljivo je zgražanje, ali je nerazumljivo postupanje Vlade, u ovom slučaju resornog Ministarstva, i odgovornih koji nakon toga nisu ni pokušali grešku ispraviti, prvo se obiteljima ispričati, zatim identificirati „izvađene i premještene posmrtne ostatke žrtava" te iste u dogovoru s obiteljima žrtava dostojno sa sprovodom pokopati, u skladu s običajem i tradicijom.

Zgražanje i ogorčenje takovima postupkom iskazala je i Komisija HBK i BK BiH za hrvatski martirologij, a i neslaganje s takvim načinom rada iskazano je i na sljedećoj sjednici Povjerenstva, te se srećom od te sjednice sve žrtve nakon ekshumacije prevoze na Zavod za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagreb. S obzirom na negativna iskustva s početnih ekshumacija, na sjednici sam uputio prijedlog da se prije svake ekshumacije o njoj obavijeste članovi Povjerenstva, koji joj mogu i prisustvovati, a s obzirom da su svoju zainteresiranost za prisustvovanje istražnim radovima i ekshumacijama izrazili i drugi članovi, prijedlog je prošao te se slična „prebacivanja" žrtava iz jedne grabe u drugu kao u slučaju relacije Tupale – groblje Otočac više nisu događala, barem koliko ja znadem. Čak smo za 2014. godine, jer sam tražio donošenje godišnjeg plana aktivnosti, u plan aktivnosti uspjeli uključiti i četiri lokacije s područja sjevera Hrvatske, Varaždinske i Međimurske županije, a budući da sam imao saznanja da je kod Velikog Trgovišća grob od partizana ubijenog dubrovačkog biskupa dr. Marije Josipa Carevića, i ta lokacija je jednoglasno prošla. O ekshumacijama koje su se izvodile nakon Tupala izvijestila se i Komisija HBK i BK BiH za hrvatski martirologij, odnosno biskupija, zavisno od terenu na kojem se istraživalo. Pa je tako o istražnim radovima na lokaciji kod Velikog Trgovišća, u šumi Pušave (koordinate su

N 45°59`00,9`` E 015°47`08,5``) obaviještena i Dubrovačka biskupija te je istražnim radovima bio prisutan i mons. Ivan Šimić, predstavnik Dubrovačke biskupije. U cilju da se, ukoliko se posmrtni ostatci pronađu, izvrši identifikacija, zahvaljujući prof. dr. Zvonimiru Šeparoviću, uspjeli smo preko Matice hrvatske Metković doći do podataka o braći i sestrama ubijenog biskupa, tako da se u slučaju da se do posmrtnih ostataka žrtava dođe mogu na temelju DNK-a (slično kao i za Daksu) uzorci usporediti s DNK-om djece i potomaka biskupovih braće i sestara. Na navedenoj lokaciji, gdje je postavljen i drveni križ, do dubine preko dva metra, nikakvi posmrtni ostatci nisu pronađeni, a budući da se na dubini od jednog metra našla keramika, ostatci zemljanog vrča kojim se do pojave PVC-a za potrebe prskanja u vinogradima nosilo sredstvo za prskanje, moja je pretpostavka da vrč na tu dubinu nije došao sam od sebe, tj. da su posmrtni ostatci izvađeni i na neku drugu lokaciju preneseni.

Da ne odemo predaleko u širinu, vratimo se na grobište Tupale u općini Sinac u Otočcu i žrtve koje je Povjerenstvo izvadilo iz jedne grabe, u ovom slučaju uređenog groba, i prebacilo u drugu grabu, bez sprovoda i blagoslova, bez identifikacije, bez znanja rodbine, ali nad kojom je doduše postavljen križ. Iz razgovora sa župnikom Župe sv. Ilija Sinac vlč. Andrijom Kekićem, 6. rujna 2019. godine, saznao sam da se stanje nije promijenilo u posljednjim dvjema godinama od kada je on preuzeo župu, a ne održava se ni komemoracija, ni misa zadušnica!

Istražni radovi Ministarstva hrvatskih branitelja izvedeni su početkom studenoga 2014. godine na grobištu Repova šuma u Štrigovi, a potom i na grobištu Leskovec u župi Svibovec kod Varaždinskih Toplica, a posmrtni ostatci prevezeni na Zavod za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagreb. Za vrijeme zemljanih radova u Petrijancu, u studenome 2015., pronađene su ljudske kosti nakon čega je pozvano mjerodavno Ministarstvo te je lokacija detaljno istražena, a posmrtni ostatci prevezeni su na Zavod za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagreb. Na području Varaždinske biskupije istražni radovi i ekshumacija kasnije su izvedeni i na lokaciji u Višnjici, na grobištu Belaš.

Dostojanstven pokop žrtava

U svim demokratskim državama, pa tako i u Republici Hrvatskoj, s promjenama vlasti događaju se, sukladno rezultatima izbora, i promjene u pojedinim ministarstvima pa je tako nakon posljednjih izbora za Sabor na čelo *Povjerenstva za istraživanje, uređenje i održavanje vojnih groblja, groblja žrtava Drugoga svjetskog rata i groblja poslijeratnog razdoblja* došao ministar Tomo Medved, a zamjenik mu je pomoćnik Stjepan Sučić. U Povjerenstvu je još 19 članova, predstavnici nekih ministarstava, vjerskih zajednica, državnih institucija i nevladinih udruga. Od 2013. godine do mandata sadašnjeg predsjednika Povjerenstva, od 2013. godine predsjednik je bio ministar Predrag Matić, a zamjenik mu pukovnik Ivan Grujić. Za trogodišnjeg rada Povjerenstva izvedeni su brojni istražni radovi i ekshumacije, što je dalo pozitivne rezultate.

U organizaciji Uprave za zatočene i nestale Ministarstva branitelja 8. travnja 2014. godine jedna od ekshumacija izvedena je i na lokaciji Dabin vrh u mjestu Brotnja kod Gračaca, kako je izvijestilo Ministarstvo. U spomenutoj vijesti navedeno je da su ekshumaciji prisustvovali ministar branitelja Predrag Matić, pomoćnik ministra Ivan Grujić, predstavnici Županijskoga državnog odvjetništva, gospićko-senjski biskup Mile Bogović, Franjo Talan, predstavnik Hrvatske biskupske konferencije, te Mladen Maloča, predstavnik Hrvatskog helsinškog odbora.

Posmrtne ostatke devetnaest osoba iz vrtače jame izvadili su speleolozi, a kasnije su analize potvrdile da je riječ o žrtvama roda Ivezić iz Brotnje, svi civili, odvedeni su do spomenute jame u prvoj polovici kolovoza 1941. godine, i u jamu bačeni. Pokop žrtava bio je 27. srpnja 2017. godine, a uz preživjele članove obitelji i njihove potomke, na pogrebu i misi zadušnici bili su prisutni i predstavnici vlasti Republike Hrvatske i brojnih udruga kao i pojedinci koji drže do dostojanstva

čovjeka. Misu zadušnicu i obred ukopa predvodio je gospićko-senjski biskup mons. dr. Mile Bogović. Na spomeniku koji je postavljen u blizini zajedničkog groba, kod crkve u Boričevcu, upisano je: „U spomen na 24 civilne žrtve roda Ivezić koje su ubili srpski ustanici, 27. 7. 1941." te više prema dnu „Republika Hrvatska 2017.".

Na području Varaždinske biskupije Uprava za zatočene i nestale Ministarstva hrvatskih branitelja organizirala je i provela u razdoblju od 6. do 14. studenoga 2017. godine ekshumaciju žrtava poratnih likvidacija nakon Drugoga svjetskog rata 1945. godine na grobištu Belaš u Donjoj Višnjici, u blizini koje su vjernici župe još 1991. godine postavili spomen-križ. Pogreb deset žrtava pronađenih tijekom ekshumacije organiziran je 9. rujna 2018. godine na groblju u Višnjici. Obred ukopa kao i misu zadušnicu u župnoj crkvi predvodio je mons. Josip Mrzljak, varaždinski biskup, a misi zadušnici bili su prisutni i predstavnici vlasti Republike Hrvatske, grada Lepoglave i ostalih općina, kao i brojnih udruga i pojedinci koji drže do dostojanstva čovjeka. Predsjednik Povjerenstva ministar Tomo Medved tom je prilikom rekao: „Ne treba okretati glavu od prošlosti, ali ju ne smijemo koristiti kako bismo manipulirali povijesnim istinama u dnevno političke svrhe i na taj način produbljivali podjele, izazivali sukobe i razdore, već kako bi se prisjetili lekcija koje smo naučili iz tamnog poglavlja hrvatske povijesti i jače se zauzimali za naše vrijednosti i načela ne bi li mlade generacije učile graditi suživot na temeljima demokracije i uvažavanja, temeljnih ljudskih prava i sloboda." Pogrebu je bio nazočan i Ivan Kukret iz Črešnjeva, kojem su 11. svibnja 1945. godine partizani, kod prolaska kroz selo prema Višnjici, poveli dva brata: Đuru (1926.) i Franju (1922.), koji su se vratili iz rata. U potragu za sinovima dao se otac Andrija (1892. – 1971.) s kojim je bila i sestra Jela (1929.), i u masovnoj grobnici u Višnjicu pronašao svoje sinove te ih prebacio na zaprežna kola i odvezao u rodno selu, gdje su podno crkve sv. Mihovila pokopani na mjesnom groblju. Od strane Ministarstva iste godine, 14. rujna 2018., u Vagancu na mjesnom groblju pokopano je 55 nevinih žrtava koje su ubili partizani.

U subotu 20. srpnja 2019. godine u Brodu na Kupi pokopane su žrtve koje su ekshumirane na lokaciji Propadna jama-Drgomalj 1. listopada 2018. godine, a pogubljene su od strane partizana nakon kapitulacije Italije 1943. godine, a potom je u petak 23. kolovoza 2019. godine, na Europski dan žrtava totalitarnih režima, u Gračanima održan pokop za 294 žrtve ekshumirane od 2013. do 2018. godine s više lokacija podsljemenske zone grada Zagreba, a kojima je poratna komunistička vlast od 1945. branila svaki spomen i postojanje. Zbog ranije preuzetih obveza nisam mogao nazočiti pokopu žrtava u Vagancu i u Gračanima.

Utvrđivanje žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća na području Varaždinske biskupije

Poznato je da Republika Hrvatska ni danas ne raspolaže podatcima koliko je njezinih građana poginulo, „nestalo" i stradalo u Drugome svjetskom ratu i poraću, a hoće li tko taj posao nastaviti za sve stradale, poginule i nestale, i u ratu i u poraću, i žrtve evidentirati ili će se sve kao i dosad u javnost izvlačiti kako bi se vitlalo brojkama neutvrđenim „lijevih" i „desnih" – nije moguće dokučiti? Sadašnja zakonska rješenja izostavila su dio o utvrđivanju žrtava, poginulih i stradalih, a što je po meni Komisija osnovana početkom 1992. godine ipak sustavno radila. Žalosna je činjenica da Republika Hrvatska po ukidanju Komisije nije smogla snage i ponovno pokrenula, odnosno nastavila posao na evidentiranju prikupljanju podataka o poginulim i nestalim vojnicima i civilima u Drugome svjetskom ratu i poraću.

Kako se od 2000. godine na utvrđivanju žrtava, poginulih i stradalih na državnoj razini nije ništa radilo, hvalevrijedna su nastojanja Komisije HBK-a i BK BiH za hrvatski martirologij da se barem popišu i utvrde žrtve katolika po svim biskupijama i župama. Utvrđivanje žrtava nastavljeno

je na temelju baze podataka koju je posjedovala Komisija, a utvrđivanje je nastavljeno i na temelju kasnije prikupljenih svjedočenja.

Zahvaljujući razumijevanju biskupa mons. Josipa Mrzljaka i u Varaždinskoj biskupiji započelo se s prikupljanjem podataka o svakoj žrtvi. S obzirom da su od ukidanja Komisije i samim time gašenja istraživačkih središta po županijama, pa tako i varaždinskoga, ostali popunjeni kartoni žrtava koji se jednostavno nisu imali kome predati, ti su kartoni uloženi u nove obrasce koji su napravljeni za upisivanje žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća.

Dostupni podatci upisani su u popisne kartone upitnike žrtava, a dosad je evidentirano 10.974 žrtve – tu su uključeni i svi vojnici, bez obzira u kojoj vojsci su se borili, a u taj popis uključene su i sve civilne žrtve poginule u ratu i poraću, kao i one stradale od OZNA-e i UDBA-e u kasnijem razdoblju.

Za svaku upisanu žrtvu potrebno je osnovne podatke upotpuniti podatcima iz matičnih knjiga

Kako su se podatci o žrtvama u popisne kartone unosili na temelju svjedočenja, njih će trebati na temelju vjerodostojnih izvora upotpuniti, a vjerodostojni izvor su crkvene knjige, u prvom redu matične knjige krštenih (rođenih), a potom i ostale, umrlih i vjenčanih. Za svaku žrtvu, odnosno stradalog, poginulog ili nestalog, koja uz svjedočenje ne bude imala i vjerodostojan podatak o postojanju i pripadnosti Katoličkoj crkvi, a to je uz ime i prezime, datum rođenja i krštenja, kao i podatak tko ju je i kada krstio i podatke o roditeljima, neće se uzeti za žrtvu, već će se staviti u posebnu skupinu koju još treba provjeriti.

Kako sam stekao određeno povjerenje, odlučeno je da na temelju dosadašnjih saznanja i podataka popis žrtava vjernika Varaždinske biskupije preuzmem ja. Tako je trebalo razvrstane žrtve preraspodijeliti po župama i dekanatima, a potom u popisne obrasce, od kojih svaki sadrži četiri stranice, odnosno A3 format, koji se presavijanjem pretvara u „košuljicu“, priložiti i preslike ostalih dokumenta o žrtvi. Kako se podatak o vjerskoj pripadnosti i „članstvo“ u Katoličkoj crkvi može jedino i pouzdano znati iz matičnih knjiga krštenih, zbog toga je na dnu četvrte stranice popisnog kartona stavljeno nekoliko rubrika u kojima je, uz osnovne podatke, potrebno upisati redni broj i stranice iz matice krštenih u kojima su ti podatci provjereni.

Stanje istraženosti žrtava u Varaždinskoj biskupiji

Zahvaljujući razumijevanju biskupa mons. Josipa Mrzljaka, u ulici Zagrebačka 3 u Varaždinu otvoren je Ured za istraživanje žrtava u Varaždinskoj biskupiji, a do početka 2015. podatci o žrtvama prepisani su na popisne kartone žrtava i posloženi po dekanatima i župama. Spomenuti popisni kartoni raspoređeni su u 47 registratora, a onima iz baze dodano je i dvjestotinjak kartona, koji su ostali nakon ukidanja Saborske komisije 2000. godine te se nisu imali kome isporučiti.

Da bi se taj posao što prije napravio, 2013. godine napravljena je metodologija koja je predviđala osnivanje povjerenstva za svaku (nad)biskupiju, a jedan od ciljeva koji se pred nas postavio jest upotpuniti popis žrtava Saborske komisije s točnim podatcima te prikupiti ostale podatke o stradalima. Prvo je spomenute popise trebalo presortirati i nanovo posložiti prema ustroju biskupija, dekanata, župa i naselja, a potom izbaciti sve višestruko upisane iste žrtve.[1] Kako je baza rađena za sve žrtve, planirano je da se identitet stradalih katolika utvrdi na temelju župnih knjiga i matica krštenih**,** matica umrlih, statusa itd. kao i mogućih sačuvanih ostalih dokumenata.

1 Popisni karton žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća mogao je ispuniti svatko tko je tim podatcima raspolagao i bio voljan to učiniti, pa se tako dogodilo da je u središnjicu Komisije u Zagrebu o nekoj žrtvi podatke poslalo više osoba, a o drugoj žrtvi nitko!

Iz baze Komisije izbrisano je oko 2000 višestrukih upisa osoba (svi podatci ostali su u digitalnom obliku upisani na CD-u) koje su se spominjale u dva ili više navrata, a potom su se priključile one iz zaostalih popisnih kartona te još neka područja koja smo istražili i upotpunili,[2] a dodali smo i žrtve župa Kotoriba, koje smo prikupili zahvaljujući pomoći Dragice Markan i danas pokojnog Zlatka Pišpeka, kojem dugujemo i veliku zahvalnost za pomoć kod postavljanja spomen-križa na grobištu Leš kod željezničke pruge u Kotoribi.

Kako su se u vrijeme rada Komisije žrtve popisivale na temelju svjedočenja, s ciljem da se kasnije nadopune s ostalih izvora, podatci su dosta manjkavi, pa tako često nedostaje datum rođenja, a ponekad je zamijenjeno i ime, npr. Emerik – Mirko i slično, Slavko, Vjekoslav Alojzije itd.

Tabela 1. Pregled dijela neupisanih podataka po dekanatima Varaždinske biskupije[3]

Br.	Dekanat	ukupan broj žrtava	nedostaju podatci o roditeljima	upisano samo ime oca	upisano samo ime majke	nedostaju podatci o rođenju	imaju samo godinu rođenja
	Bednjanski	1.031	263	237	21	112	625
	Čakovečki	237	51	10	13	7	51
	Donjomeđimurski	380	84	49	14	9	124
	Donjovaraždinski	830	203	131	14	51	446
	Đurđevački	2.168	734	834	93	241	1.360
	Gornjomeđimurski	255	43	9	10	3	34
	Gornjovaraždinski	976	298	105	39	139	396
	Koprivnički	952	269	67	25	62	425
	Ludbreški	1.972	560	676	53	242	1.223
	Varaždinsko-topličk	839	155	65	18	91	446
	Virovski	1.334	401	108	25	71	443
	Ukupno	10.974	3061	2291	325	1028	5.573

Prijedlog kako započeto u Varaždinskoj biskupiji završiti

Da bi se popis žrtava katolika što prije napravio, skraćeni popis žrtava, u kojem su bili najosnovniji podatci o svakoj žrtvi, poslan je u travnju 2015. godine svim župnim uredima uz koji je išlo pismo biskupa Mrzljaka s molbom da se podatci provjere i nadopune. Upotpunjeni podatci o žrtvama s područja župe Križovljan postoje, a do 7. travnja 2016. godine dobru volju pokazale su i podatke u Ured u Varaždinu, Zagrebačka 3, poslale župe Budrovec, Kalinovec i Varaždinske Toplice. No ti podatci nisu upotpunjeni s podatcima iz matica pa ih jednostavno treba doraditi, tj. upotpuniti, a to jedan čovjek nije u mogućnosti sam napraviti, pogotovo ako nema podrške s vrha. Kompletan popis sa 183 imena stradalih, poginulih i nestalih u ratu i poraću poslao je vlč. Alojzije Pakrac, župnik iz Margečana.

Na tu temu održan je 7. travnja 2016. godine, na adresi Ksaverska 12 a, okrugli stol Komisije Hrvatske biskupske konferencije i Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine za hrvatski martirologij pod naslovom *„Istina će vas osloboditi!" – suočavanje s jugoslavenskim komunističkim*

2 Riječ je o župama Varaždinske Toplice, Margečan, Lepoglava, Višnjica, Donja Voća, Petrijanec i Vinica.

3 Podatci su analizirani prije preustroja Varaždinske biskupije na 12 dekanata.

naslijeđem u hrvatskom društvu i Crkvi. Izvješća su podnesena iz svih biskupija i nadbiskupija, ili barem onih koji su došli. Nažalost s tog okruglog stola nije izdan nikakav zbornik radova s tamo podnesenim izvješćima, raspravama i zaključcima, a održano je preko dvadeset izlaganja.

Moj prijedlog da se na nivou Varaždinske biskupije osnuje povjerenstvo za žrtve u koje bi, uz biskupa, bilo uključeno i nekoliko osoba iz same Varaždinske biskupije te potom barem po jedan predstavnik dekanata (dekan) nije pao na plodno tlo. Također da se poslije takova povjerenstva osnuju manja povjerenstva na nivou pojedinog dekanata, u koje bi obvezno ušli svećenici, župnici iz svih župa, a na njihov prijedlog i možda još koji član. Razlog zbog kojeg mislim da se trebaju osnovati spomenuta povjerenstva i odrediti ciljevi i rokovi do kad se rad na prikupljanju podataka treba napraviti sasvim je praktične naravi. Naime, da bi se prikupili vjerodostojni podatci o stradalim katolicima u Drugome svjetskom ratu i poraću, te podatke treba provjeriti i u matičnim knjigama pojedine župe tek onda ih upisati kao žrtve pripadnike Katoličke crkve. Tu ne umanjujem vrijednost dosad prikupljene građe o stradalima, ali ti podatci sve dotle dok se za svaku osobu ne utvrdi da je krštena nisu vjerodostojni, a iznošenje nečijeg imena i prezimena bez da se utvrdi da je postojao, tj. da je upisan negdje u matične knjige, po meni nije u redu, a taj moj stav iznio sam i na spomenutom okruglom stolu u Zagrebu.

Za pripremanje referata za simpozij 24. i 25. travnja 2012. godine svesrdnu pomoć dobio sam od već spomenutog don Ante Bakovića, a koristio sam se i njegovim velebnim djelom naslovljenim *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, izdanim 2007. godine. Budući da sam htio uvrstiti i svećenike i časne sestre za koje sam kod obilaska terena saznao da su stradali uslijed ratnih okolnosti i poratnih progona, bilo je potrebno obići ponovno te župe i groblja i na ostale načine doći do podataka, a po mogućnost prikupiti i fotografije. Riječ je o župniku Tomislavu Štefancu iz Biškupca, rođenom u Banskom Selu, općina Barilovič, 16. prosinca 1876., i mladomisniku Đuri Rumeku iz Novigrada Podravskog rođenom 25. veljače 1919., te o časnoj sestri Viktoriji Cerković, nestaloj u Zagrebu 1947. godine, rođenoj u Belici 27. listopada 1921. godine.

Dakle, za te 10 974 žrtve, među kojima su i žrtve drugih vjera, treba provjeriti sve prikupljene podatke. S obzirom na to da se podatci o pripadnosti Katoličkoj crkvi nalaze u matičnim knjigama krštenih, a koje su se nalazile, i još uvijek se nalaze, osim za Međimurje, u matičnim uredima, do tih podataka netko sa strane nije u mogućnosti doći, naravno osim župnika. Zbog toga sam predlagao i osnivanje povjerenstva na nivou dekanata, možda i pojedine župe. Dakle, s obzirom na to da se podatci o žrtvama nalaze upisni u upisnim kartonima, po naseljima, župama i dekanatima, te popisne kartone potrebno je uzeti i doslovno otići do matičnog ureda, naravno u dogovoru s matičarom, prepisati podatke u rubriku na 4. strani kartona, broj upisa i strana matice, i naravno krstitelja, zatim upotpuniti i moguće ostale manjkajuće podatke i karton vratiti u registrator pod župu kojoj žrtva pripada. Naravno te upotpunjene podatke treba konstantno unositi i u računalo i ponovno na župe proslijediti kako bi se sve žrtve katolika upisale.

Možda se vjerodostojni podatci o žrtvama Katoličke crkve na području Varaždinske biskupije mogu i na koji drugi način prikupiti, no to će pokazati vrijeme, ili će se pak odlučiti da se u predloženo krene po dekanatima i župama, kako je naprijed predloženo i izneseno.

U razgovoru s brojnim mještanima i vjernicima, kao i svećenicima, svi se čude što to nije već napravljeno. Mišljenja sam da se spomenuti podatci na izneseni način mogu upotpuniti u razdoblju od dvije do tri godine, a hoće li se to dogoditi, vrijeme će pokazati.

Biskupijska knjižnica Varaždin: čuvar dobara

Irena GOTAL*

Uvod

U dugotrajnoj i bremenitoj povijesti Crkva je nastojala tražiti prikladne načine prenošenja Radosne vijesti. Tako je „živeći tijekom vremena u različitim okolnostima, primjenjivala stečevine raznih kultura da bi u svojem propovijedanju kod svih naroda proširila i istumačila Kristovu poruku…“[1] Posebnu pozornost posvećivala je očuvanju pisane riječi koja utjelovljuje i prenosi vrijednosti ljudske, ali i prije svega božanske mudrosti. U tom su smislu crkvene knjižnice svjedočanstvo neotuđive predanosti Crkve za očuvanje duhovne i kulturne baštine. „Ta povijesna baština neka se čuva u pismohranama ili arhivima, ili također, u knjižnicama koje neka se svagda povjere stručnim čuvarima, da ne propadnu takva svjedočanstva.“[2] Upravo je zato još davne 1994. godine Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra u svojoj okružnici *Le biblioteche Ecclesiastiche nella missione della Chiesa* istaknulo: „Čini se da je u mnogim biskupijama došlo vrijeme da se uredi jedna ‘velika jedinstvena knjižnica mjesne Crkve’ koja bi predstavljala primarno mjesto, najopskrbljenije i najpristupačnije, za glavna stara i novija djela kršćanske misli.“[3] O važnosti crkvenih knjižnica kao mjesta koje čuva kulturna dobra, tj. „blago u knjigama“ govori i Sveti Otac Ivan Pavao II. prilikom svojeg obraćanja sudionicima Prve plenarne skupštine Papinskog povjerenstva za crkvena kulturna dobra 12. listopada 1995. godine.[4] Svega četiri godine kasnije već navedeno Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra okružnicom *Potreba i hitnost inventarizacije i katalogizacije crkvenih kulturnih dobara* obraća se biskupima ordinarijima „da budu glasnogovornici skrbi za povijesno-umjetničku baštinu, polazeći ponajprije od inventara, kako bi se potom što prije prišlo izradi kataloga“[5]. Briga i nastojanje Crkve oko zaštite crkvene kulturne knjižne baštine, jasno izražena u navedenim dokumentima, doživjela je i svoju primjenu u narednim godinama na području Varaždinske biskupije.

* Irena GOTAL, voditeljica Biskupijske knjižnice Varaždin

1 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.) , br. 58, u: *Dokumenti*, Zagreb, ^{7}2008. (dalje: GS).

2 PAPINSKO POVJERENSTVO ZA OČUVANJE UMJETNIČKE I POVIJESNE BAŠTINE, *Apostolska konstitucija Pastor bonus* (28. VI. 1988.), čl. 101, st. 2, u: *Crkvena kulturna dobra*, 1 (2003.) 1, str. 49.

3 PAPINSKO POVJERENSTVO ZA CRKVENA KULTURNA DOBRA, *Le biblioteche Ecclesiastiche nella missione della Chiesa* (19. IV. 1994.), u: http://http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_19940319_biblioteche-ecclesiastiche_it.html (27. V. 2019.).

4 Usp. L’importanza del patrimonio artistico nell’ espressione della fede e nel dialogocon l’umanitâ. Il discorso del Santo Padre alla prima assemblea plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, u: *L’ Osservatore romano*, 13. X. 1995. , 5.

5 PAPINSKO POVJERENSTVO ZA CRKVENA KULTURNA DOBRA, *Okružnica Potreba i hitnost inventarizacije i katalogizacije crkvenih kulturnih dobara* (8. XII. 1999.), u: *Crkvena kulturna dobra*, 1 (2003.) 1, str. 53.

Kratak pregled nastanka Biskupijske knjižnice Varaždin

Dana 16. listopada 2017. godine svečano je otvorena Biskupijska knjižnica u Zagrebačkoj ulici br. 3 u Varaždinu. Kao specijalna knjižnica u sastavu Varaždinske biskupije osnovana je još 30. studenoga 2012. godine dekretom varaždinskog biskupa Josipa Mrzljaka, a svečano otvorenje za javnost zbilo se simbolički na proslavi 20. obljetnice Varaždinske biskupije

Zahvaljujući prvom varaždinskom biskupu mons. Marku Culeju godine 2002. započela je briga oko prikupljanja knjižne građe, koja se stalno povećavala ostavštinama preminulih svećenika, donacijama i kupnjom nove građe potrebne za svakodnevni pastoralni rad svećenika Varaždinske biskupije. Brigu o tom početnom knjižnom fondu, tj. o knjižnici u nastajanju, biskup Marko Culej povjerio je svećeniku Damiru Bobovcu. Ubrzo je izgrađen i prostor za potrebe te knjižnice u sklopu biskupijskog kompleksa na adresi Zagrebačka 3, a fond raste iz godine u godinu. Posebno vrijednu zbirku stare građe knjižnica u nastajanju dobiva darom Zbornog kaptola čazmansko-varaždinskoga, koji brigu o ostatcima svoje vrijedne knjižnice prepušta Biskupijskoj knjižnici Varaždin. Konkretan bibliotekarski rad na prikupljenoj građi u smislu inventarizacije, klasifikacije, katalogizacije i zaštite građe započet je krajem 2009. godine zapošljavanjem diplomirane knjižničarke Irene Gotal.

No, formalno osnivanje Biskupijske knjižnice Varaždin (dalje: Knjižnica) treba zahvaliti nasljedniku prvoga varaždinskog biskupa mons. Josipu Mrzljaku, koji je 30. studenoga 2012. godine donio akt o ustanovljenju Biskupijske knjižnice Varaždin, istodobno imenovavši predstojnika preč. Damira Bobovca i voditeljicu knjižnice Irenu Gotal te članove Knjižničnog odbora: preč. Antuna Perčića, preč. Damjana Korena i vlč. Josipa Hadrovića. Mons. Mrzljak osniva Biskupijsku knjižnicu Varaždin kao specijalnu knjižnicu u sastavu Varaždinske

Blagoslov prostora Biskupijske knjižnice uz njezino otvorenje za javnost 16. listopada 2017. godine

biskupije te donosi i prvi službeni akt Knjižnice *Pravilnik o radu Biskupijske knjižnice Varaždin,* kojim se „uređuje knjižnična djelatnost, ustrojstvo i upravljanje Biskupijskom knjižnicom Varaždin u sastavu Varaždinske biskupije, rad s korisnicima, stjecanje, održavanje, korištenje i zaštita knjižnog fonda“[6].

Zbog velikog obujma posla u Knjižnici uočena je potreba za zapošljavanje još jedne stručne osobe, što je u konačnici učinjeno 1. prosinca 2016. godine zapošljavanjem diplomirane knjižničarke Ivane Anđelković pa tako danas u Biskupijskoj knjižnici Varaždin rade dvije diplomirane knjižničarke u punom radnom vremenu.

Službeno otvorenje Knjižnice za javnost svečano je obilježeno 16. listopada 2017. godine na samom početku Mjeseca hrvatske knjige i u povodu 20. obljetnice Varaždinske biskupije. Varaždinska je biskupija na čelu sa svojim biskupom Josipom Mrzljakom otvorila vrata Biskupijske knjižnice Varaždin svim zainteresiranima za blaga i dobra koja brižno čuva. „Želimo da naša biblioteka bude posebno obogaćena onim knjigama koje su potrebne za teološki studij, za permanentno obrazovanje svećenika kako bismo neprestano bili u trendu sa svime onime što se događa na planu knjige. Tu je, u prvom redu, dakako, Biblija, kao ona najvažnija knjiga, ali isto tako i sva ona istraživanja oko nje, a tu uvijek ima nekih novih stvari. Biblija je stara knjiga, ali uvijek se otkrivaju neke nove stvari i mogu se čuti nova saznanja. Vjerujem da će mnogima to biti interesantno, ne samo na području teologije,

6 *Pravilnik o radu Biskupijske knjižnice Varaždin*, čl. 1, klasa 1, ur. broj: 2/2012, Varaždin, 30. XI. 2012.

Prostor Biskupijske knjižnice Varaždin

nego i na drugim znanstvenim područjima“, poručio je u svojem govoru prigodom otvorenja Knjižnice biskup Mrzljak, dodavši kako to nije samo korak prema vjernicima nego i prema svim ljudima koje zanima knjiga, koji su zainteresirani za nova saznanja, ne samo iz kršćanstva nego i drugih religija.

Knjižni fond i zbirke Knjižnice

Od službenog osnutka Knjižnice nabavna je strategija usmjerena na područje teologije, religijskih znanosti, filozofije, povijesti, povijesti umjetnosti i drugih područja, a građa se nabavlja kupnjom, darom i zamjenama. Knjižnica je redoviti pretplatnik nekoliko desetaka hrvatskih i inozemnih časopisa, a knjižnu građu kupuje od renomiranih nakladnika s područja religije i srodnih znanosti. Knjižnični fond obuhvaća gotovo 40 000 primjeraka knjižne građe te oko 200 naslova serijskih publikacija hrvatskih i stranih izdavača. Postupak stručne obrade građe započeo je 18. rujna 2009. godine u programskom proizvodu za knjižnice pod nazivom Metel-win.

Knjižnica u svojem bogatom fondu ima i deset zbirki, a najvrjednija i najstarija je Zbirka Čazmansko-varaždinskog kaptola. Riječ je o oko 4000 knjiga i velikom broju serijskih publikacija. Najstariji dio te zbirke su knjige iz 16. stoljeća, točnije deset naslova u osam svezaka knjiga, za koje je tijekom 2016.

Čitaonica Biskupijske knjižnice Varaždin

godine tražena preventivna zaštita te su upisane u *Listu preventivno zaštićenih kulturnih dobara*.[7] Osim toga, najstarije i najvrjednije knjige iz navedene zbirke Knjižnica redovito prijavljuje na natječaj Ministarstva kulture kako bi pribavila potrebna sredstva za njihovu restauraciju, konzervaciju i zaštitu.

Zahvaljujući dobrohotnosti varaždinskog biskupa mons. Josipa Mrzljaka knjižni fond neprestano raste. Naime, naš varaždinski biskup mons. Mrzljak od samog početka svojeg boravka u Varaždinu redovito je Knjižnici poklanjao svoje osobne primjerke te je zahvaljujući toj gesti ustanovljena i Zbirka Josip Mrzljak. Zbirka je to koja ima više od 3000 primjeraka knjižne građe, prije svega teološke tematike, ali i brojnih naslova iz područja povijesti, književnosti i umjetnosti. Nerijetki primjerci posjeduju osobnu posvetu autora. Najveći dio građe navedene zbirke u otvorenom je pristupu i dostupan je za posudbu.

Biskupijska knjižnica Varaždin 2018. godine postaje i ponosni vlasnik jedne vrijedne osobne biblioteke. Riječ je o osobnoj biblioteci dr. Ljubomira Marakovića, poznatoga hrvatskog književnog i kazališnog kritičara te katoličkog aktivista i pokretača Hrvatskoga katoličkog pokreta, koji je živio na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Na temelju potpisanog ugovora s nasljednicima Marakovićeve ostavštine, Biskupijska knjižnica Varaždin preuzela je daljnju

7 Registar kulturnih dobara – Lista preventivno zaštićenih kulturnih dobara - broj P-5444.

brigu o čuvanju, obradi te prezentiranju javnosti njegove biblioteke, koja sadrži nekoliko tisuća knjiga na hrvatskom i raznim stranim jezicima te među raznim časopisima i časopise *Luč* i *Hrvatska prosvjeta*, koje je neko vrijeme uređivao i sam dr. Ljubomir Maraković. „Tom su prigodom, nasljednici gđa Jasna Bernard, dr. Darko Richter i dr. Davor Richter, u kući u kojoj je posljednje godine svoga života proveo dr. Ljubomir Maraković, ugostili varaždinskog biskupa mons. Josipa Mrzljaka. Bila je to prilika da se evociraju mnoge obiteljske uspomene i da se dotakne samo djelić onoga što je u svome životu radio i svjedočio 'ujo Ljuba', kako su ga u obitelji nazivali."[8]

Područje djelovanja Knjižnice

Uz redovitu brigu o fondu knjiga koje se nalaze u samoj knjižnici, Biskupijska knjižnica Varaždin ima i šire područje djelovanja. Naime, pojedinim župama Varaždinske biskupije postoje i neadekvatno smještene župne knjižnice pa je u takvim situacijama uloga Biskupijske knjižnice preuzeti brigu oko ugroženog fonda. Djelatnici ponajprije nastoje pružiti stručni savjet i pomoć na terenu kako bi knjižnica koja je nastala u vlasništvu određene župe tamo i ostala na korištenje vjernicima određene župe, no ponekad to nije moguće pa se takve knjižnice pohranjuju u prostorima Biskupijske knjižnice Varaždin. Trenutno su u spremištima tako pohranjene župne knjižnice župa Mađarevo, Legrad te najstarija i najugroženija građa iz župe Sigetec.

U svakodnevnom radu uočena je potreba kvalitetne obrade i pohrane sitnog tiska, ali i knjižne građe koju je izdala sama Varaždinska biskupija ili njezini svećenici i ostali djelatnici. Stoga je potrebno spomenuti Repozitorij Varaždinske biskupije, poput zavičajne zbirke kakve se čuvaju u narodnim knjižnicama. Repozitorij sadrži različite vrste građe, „svjedoka vremena" u povijesti još uvijek mlade Varaždinske biskupije.

U svrhu prezentacije, a prilikom modernizacije *web*-stranica Varaždinske biskupije i Biskupijska knjižnica Varaždin dobiva svoj medijski mrežni prostor, koji je u funkciji od 14. svibnja 2015. godine. *Web*-stranice Knjižnice,[9] osim osnovnih podataka o Knjižnici, njezinoj povijesti i fondu te pristupa mrežnom katalogu, sadrže i poneke prigodne tekstove o važnim datumima vezanim uz knjigu, predstavljaju pojedine naslove, posebice sve naslove u izdanju Varaždinske biskupije i u autorstvu njezinih djelatnika i župnika, ali i druge zanimljive tekstove kako bi se olakšala komunikacija s potencijalnim i postojećim korisnicima Knjižnice.

Zaključak

Od ideje preko formalnog ustanovljenja i svečanog otvorenja Biskupijska knjižnica Varaždin nastoji izvršavati svoju ulogu informacijskog središta, posredovatelja znanja i pružatelja usluge te se sukladno tomu uključivala u razne projekte pokrenute na razini čitave Varaždinske biskupije. Može se izdvojiti osobit doprinos Knjižnice u izložbama „200 godina kaptola u Varaždinu" (2011. godine) te „Trag dobrote: 20 godina Varaždinske biskupije" (2017. godine), kada je širokoj javnosti izložena najvrjednija i najstarija građa te dio zaštićenih kulturnih dobara koja Knjižnica pažljivo čuva.

Pred Biskupijskom knjižnicom Varaždin stoje još mnogi izazovi, rađaju se mnoge ideje i neki novi planovi. Ostaje nam nadati se da će i budući naraštaji podržavati i poticati rad jedne specifične, tj. specijalne knjižnice te prepoznavati njezinu ulogu u mjesnoj Crkvi, vjerničkoj, ali i cjelokupnoj zajednici, kao što je to svojom pastirskom skrbi činio varaždinski biskup mons. Josip Mrzljak.

8 Biskupijska knjižnica dobila osobnu biblioteku dr. Ljubomira Marakovića (19. IV. 2018.), u: http://knjiznica.biskupija-varazdinska.hr/vijesti/biskupijska-knjiznica-varazdin-dobila-osobnu-biblioteku-dr-ljubomira-marakovica/1332 (28. V. 2019.).

9 Vidi: http://knjiznica.biskupija-varazdinska.hr/.

Ured za liturgijski pastoral i sakralnu arhitekturu

Mario KOPJAR*

Ured za liturgijski pastoral i sakralnu arhitekturu osnovan je 2012. godine dekretom varaždinskog biskupa mons. Josipa Mrzljaka, a njegovim predstojnikom imenovan je dr. sc. Mario Kopjar.

U kontekstu liturgijskog pastorala, svrha Ureda je pomagati svećenicima i drugim članovima naroda Božjeg kako bi što bolje i ljepše organizirali liturgijski život u župnim zajednicama, s naglaskom na aktivnom sudjelovanju u liturgiji i živoj ispovijesti vjere, aktualizirajući Drugi vatikanski koncil.

Prije svega Ured se brine za pripremu liturgijskih slavlja (ceremonije, priprema raznih liturgijskih tekstova te savjetovanje oko liturgijske glazbe), koja se na poseban način ističe pravilnim liturgijskim činima u prostoru i vremenu. Ured vodi brigu o službama akolita, lektora, psalmista, fotografa i ostalih službenika. Budući da svojim aktivnim sudjelovanjem u liturgijskom slavlju postaje liturgijski služitelj, taj Ured, u skladu sa svojom službom, organizira

Izgled svetišta varaždinske katedrale nakon uređenja poda i postavljanja katedre i korskih klupa

* dr. sc. Mario KOPJAR, predstojnik Ureda za liturgijski pastoral i sakralnu arhitekturu Varaždinske biskupije i kanonik kantor Stolnog kaptola Blažene Djevice Marije na Nebo uznesene

Oltarni prostor župne crkve sv. Jelene Križarice u Šenkovcu kod Čakovca. Biskup Mrzljak predvodio je misu u povodu blagdana zaštitnice župe i 20. obljetnice župe 22. svibnja 2019. godine

posebnu liturgijsko-crkvenu formaciju, kako bi mjesto služitelja u Crkvi bilo prepoznatljivo upravo po dužnostima koje izvršavaju unutar liturgijskih čina.

Kada je riječ o sakralnoj arhitekturi, Ured ima zadatak davanja savjeta i idejnog rješenja za što bolje uređenje liturgijskog prostora kao prostora specifične namjene, brige oko zaštite orgulja te čuvanja i obnavljanja sakralne i kulturne baštine. U tom važnom poslu djelatnost Ureda oslanja se na liturgijske propise i civilna zakonodavstva, a Ured surađuje i s različitim državnim institucijama kojima je povjerena briga oko kulturnih dobara. Ured za sakralnu arhitekturu pomaže u izgradnji ili pak adaptaciji postojećih liturgijskih prostora i ostalih žarišta poput oltara (menze), ambona, krstionice, svetohraništa i predsjedateljskog mjesta s detaljnim arhitektonskim analizama. Kod realizacije oltara vodi se briga o važnosti dinamika teologije, arhitekture i umjetnosti, koja je temelj odnosa oltara prema liturgijskom prostoru i zajednici. Isti temelj vrijedi i kod realizacije ambona, tj. liturgijskog žarišta s kojeg se naviješta Božja riječ, te je stoga i ono živuće mjesto za zajednicu. Kod realizacije svih ostalih liturgijskih žarišta (predsjedateljskog mjesta, svetohraništa i krstionice), s posebnom pažnjom vodi se briga o njihovu međusobnom dinamičnom odnosu u liturgijskom prostoru.

Ured savjetuje i kontrolira tijek gradnje, adaptacije ili restauracije, vodi računa o uspostavljanju skladnog dijaloga između liturgije i umjetnosti, kako bi liturgija, kao izazov za suvremenu umjetnost i arhitekturu, bila nositeljicom sklada, plemenitosti i ljepote, čime se naglašava integracija umjetnosti

Ispovjedaonica u župnoj crkvi sv. Nikole u Koprivnici

Oltarni prostor kapelice Pastoralnog centra u Ludbregu

u službi liturgije. U realizaciji sakralnih prostora Ured se brine i o zvučnoj komunikaciji, tj. o kvalitetnom širenju glasa, ikonografskim programima, arhitekturi svjetla te ostalim faktorima od liturgijske važnosti u prostoru. Ured je od svojeg osnivanja sudjelovao u raznim arhitektonskim zahvatima na sakralnim objektima diljem naše biskupije i šire.

Uz idejna rješenja za obnovu i rekonstrukciju svetišta katedrale u Varaždinu zajedno s korskim klupama i predsjedateljskim mjestom (katedrom), valja izdvojiti adaptacije svetišta župnih crkava te ostale arhitektonsko-liturgijske realizacije prostora na području Varaždinske biskupije, tj. u Cvetlinu, Ivanovcu, Koprivnici – Sv. Nikola, Lepoglavi, Murskom Središću, Peterancu, Strahonincu, Svibovcu, Šenkovcu, zatim realizaciju kapelice u Pastoralnom centru u Ludbregu, idejno rješenje za novu crvu sv. Leopolda Mandića u Koprivnici, idejno rješenje Multifunkcionalnog centra i kapelice na lokaciji Gornje Vratno, sanacije tornjeva župnih crkava u Draškovcu, Radovcu, Višnjici te savjetovanja u obnovama i adaptacijama ostalih crkava i pripadajućih prostora.

Duhovni centar Varaždinske biskupije Veternica: od pavlinskog *refrigeriuma* do duhovnog centra

Damjan KOREN* – Branka MARTINEK**

Duhovni centar na Veternici svečano je otvorio biskup mons. Josip Mrzljak dana 18. rujna 2011. godine. Tim otvorenjem omogućena je intenzivnija pastoralna briga za vjernike kao i daljnji kulturni i povijesni hod Veternice, čiji početci na ovim prostorima, preko redovnika pavlina, sežu u daleko 15. stoljeće.

Biskup Mrzljak je već u samim početcima biskupskog pastirskog vodstva Varaždinske biskupije svojom podrškom omogućio nastavak obnove staroga pavlinskog *refrigeriuma* na Veternici te imenovao preč. Damjana Korena ravnateljem Duhovnog centra. Time je ostvarena upravo ona važna pastoralna potreba kojoj se težilo već od samih početaka biskupije: imati primjeren prostor koji pruža mogućnost za održavanje duhovnih vježbi i duhovnih obnova za vjernike laike, svećenike, vjeroučitelje i razne župne zajednice.

Danas, osam godina nakon otvorenja, Veternica pokazuje opravdanost odluke biskupa Mrzljaka, kako u povijesno-kulturološkom tako i u duhovno-pastoralnom smislu. No, treba istaknuti još jednu činjenicu: Duhovni centar je, osim za Varaždinsku biskupiju, značajan i važan za Crkvu u Hrvatskoj i šire. Naime, to potvrđuju sudionici raznih duhovnih vježbi koji tamo dolaze iz svih hrvatskih krajeva, a ne samo iz Varaždinske biskupije.

Biskup Mrzljak rado je i sam inicirao susrete u Duhovnom centru prilikom organiziranja određenih programa i duhovnih obnova. Tako se svake godine u Duhovnom centru održavao susret biskupa sa svećenicima Varaždinske biskupije koji su zaređeni zadnjih deset godina, gdje je biskup koristio priliku za bolje upoznavanje rada, života i problema mlađih svećenika. Organizirali su se susreti biskupa i bogoslova prije početka nove akademske godine, kao biskupov poticaj, podrška i briga za one koji su na putu prema svećeništvu. Održane su duhovne obnove s vjernicima laicima, zaposlenicima Varaždinske biskupije. Na poziv biskupa Mrzljaka na Veternici je dana 26. lipnja 2012. godine održan i susret svih biskupa Zagrebačke crkvene pokrajine, na čelu s kardinalom Josipom Bozanićem.

Također je svake godine omogućeno vjeroučiteljima Varaždinske biskupije održavanje duhovnih vježbi, koje su korisne za rast i napredak njihova profesionalnog i duhovnoa života. Svojim posjetom i prisutnošću biskup Mrzljak često je obogaćivao upravo duhovne vježbe vjeroučitelja te im na taj način davao podršku i smjernice na putu njihova naviještanja Evanđelja kroz vjeronauk u školi. Danas se Duhovnim centrom koriste također i zajednice mladih, župni zborovi, Caritas, molitvene zajednice, biblijske grupe, članovi župnih vijeća, župni suradnici, ministranti i ostale župne zajednice.

* mr. Damjan KOREN, predstojnik Katehetskog ureda Varaždinske biskupije, prepošt Čazmansko-varaždinskog zbornog kaptola Duha Svetoga i ravnatelj Duhovnog centra Veternica

** Branka MARTINEK, suradnica u vođenju Duhovnog centra Veternica

Veternica 2017. godine

Najprepoznatljiviji, najznačajniji i najtraženiji vid duhovne obnove koji je pokrenut, od samoga otvorenja Centra pa do danas, jesu *Vikendi posta, molitve i šutnje,* koje vodi ravnatelj Duhovnog centra preč. Damjan Koren. Taj vid duhovnih obnova omogućuje vjernicima laicima iz čitave Hrvatske i inozemstva da tri dana ozbiljnije i intenzivnije posvete svoje vrijeme Bogu i sebi kroz molitvu, poste o kruhu i vodi, a sve u potpunoj šutnji, miru i sabranosti. Vrijedi spomenuti da će se u posljednjim mjesecima 2019. godine održati stoti po redu *Vikend posta, molitve i šutnje*.

Zbog opsežnosti poslova i zahtjevnosti organiziranja svih događanja u Duhovnom centru, koja su iz godine u godinu rasla, biskup Mrzljak dozvolio je 2015. godine zaposlenje gđe Branke Martinek kao suradnice u vođenju Duhovnog centra.

Upravo zbog intenzivnijeg korištenja Duhovnog centra u ljetnim mjesecima iste godine pristupilo se obnovi dvorišnoga dijela cijele zgrade, obnovljena je crkva iznutra i izvana kao i toranj crkve, koji je prokišnjavao. Sve te zahvate biskup Mrzljak podržao je i ponovno odobrio financiranje od strane Varaždinske biskupije.

Dana 18. rujna 2016. godine, povodom pete godišnjice proslave otvorenja i rada Duhovnog centra te prigodom proštenja Majci Božjoj Žalosnoj, kojoj je posvećena veternička crkva, biskup Mrzljak predvodio je euharistijsko slavlje i blagoslovio novo raspelo, koje je podignuto u krugu Duhovnog centra. Ono je postavljeno, kao i na mnogim mjestima u našoj hrvatskoj domovini,

kao vizualni znak i podsjetnik prolaznicima na Božju ljubav prema čovjeku i na potrebu čovjekove zahvale i odgovora na tu ljubav. Uz biskupa Mrzljaka na toj su obljetnici bili prisutni neki od kanonika Stolnog kaptola Majke Božje na nebo uznesene u Varaždinu i drugi svećenici. Samu proslavu dodatno je uzveličao biskup iz Benina mons. Aristide Gonsallo, koji je toga dana posjetio Veternicu i susreo se s biskupom Josipom Mrzljakom.

Na temelju rada, djelovanja, iskustva kao i osluškivanja potreba korisnika Duhovnog centra uvidjelo se da je nužno učiniti još neke zahvate u obnovi prostorija koje se upotrebljavaju za grupe. Početkom 2018. godine biskupu Mrzljaku predstavljeni su pripremljeni projekti, nacrti i financijske konstrukcije te se s njegovim blagoslovom krenulo u ljetu 2018. godine u kompletnu obnova prvoga kata, tj. potpuno su renovirane sve sobe i sanitarni čvor, a u potpunosti je obnovljena i dorađena kotlovnica za centralno grijanje.

Iz svih navedenih činjenica jasno je da je biskup Mrzljak itekako podržavao vanjsku i vidljivu obnovu staroga pavlinskoga *refrigeriuma*, kojim su se već i pavlini prije nekoliko stoljeća koristili za duhovnu i tjelesnu okrjepu. Ta činjenica dobiva još veću važnost ako pogledamo da je Veternica zapravo izvan granica same Varaždinske biskupije, tj. teritorijalno se nalazi u Zagrebačkoj nadbiskupiji. No zbog povijesne povezanosti redovnika pavlina i Lepoglave te zbog Čazmansko-varaždinskoga zbornoga kaptola crkveno-pravno Duhovnim centrom Veternica danas upravlja Varaždinska biskupija.

No, najvažnije je ovdje istaknuti da je zapravo takvim svojim stavom, razumijevanjem i postupcima biskup Mrzljak omogućio prostore za provođenje one

Susret biskupa Mrzljaka s biskupima Zagrebačke crkvene pokrajine na Veternici 26. lipnja 2012. godine

U povodu pete godišnjice otvorenja i rada Duhovnog centra biskup Mrzljak predvodio je euharistijsko slavlje u veterničkoj crkvi Majke Božje Žalosne 18. rujna 2016. godine

nevidljive, nužne i trajne duhovne obnove u svakome čovjeku vjerniku, a odnosi se na čovjekovu dušu i brigu za vječni život. Oni koji su bili na duhovnim vježbama i boravili u Duhovnom centru, bilo na *Vikendu posta, molitve i šutnje* bilo na nekom drugom obliku duhovne obnove, svjedoče o duhovnoj okrjepi i poticajima koje su tu primili. To se može čitati u Knjizi dojmova u Duhovnom centru, gdje su često upisane riječi podrške i zahvale za postojanje takve oaze mira i njezine ponude duhovnih sadržaja te zahvale svima koji su to omogućili.

Ovom prilikom moramo ipak spomenuti i prvoga varaždinskog biskupa mons. Marka Culeja, koji je dopustio kanoniku Čazmansko-varaždinskoga zbornoga kaptola preč. Alojziju Domisloviću da 1999. godine započne temeljitu obnovu i spašavanje toga velebnog zdanja od totalne propasti. U to vrijeme poznate varaždinske novine taj pothvat i početak obnove popratile su naslovom: „Nemoguća misija prečasnog Domislovića“. Njegovom smrću 2006. godine obnova i „život Veternice“ opet su bili zaustavljeni, a biskup Mrzljak 2009. godine zapravo podupire i nastavlja započeti put svojega prethodnika biskupa Culeja, odnosno preč. Domislovića.

Povijesnu važnost i ulogu vjere nekad i danas, uza sve spomenute zasluge biskupa Mrzljaka koje se tiču obnove i ponovnog oživljavanja Veternice, u potpunosti možemo razumjeti kada barem nakratko zavirimo u njezinu prošlost, korijene i početke, koji sežu u stoljeća prije nas.

Tako se veterničkа kurija prvi put spominje davne 1507. godine kada Beatrica Frankopanska poklanja pavlinskom samostanu iz Lepoglave imanje

Petu obljetnica Duhovnog centra Varaždinske županije 18. rujna 2016. uz biskupa Mrzljaka uzveličao je biskup iz Benina mons. Aristide Gonsallo, koji je toga dana posjetio Veternicu i susreo se s biskupom Josipom Mrzljakom. Na toj su obljetnici bili prisutni neki od kanonika Stolnog kaptola Majke Božje na nebo uznesene u Varaždinu i drugi svećenici

na Veternici i kapelu Majke Božje Žalosne na njemu. Od 1612. do 1641 godine uz crkvu je građena i kurija koja je služila kao ljetnikovac za duhovnu i tjelesnu okrjepu lepoglavskim redovnicima. U tom vremenu Veternica dobiva današnji prepoznatljivi vanjski izgled. Car Josip II. nakon ukinuća pavlinskog reda kuriju na Veternici daruje kanonicima Čazmansko-varaždinskoga zbornoga kaptola. Uz pomoć Božju i brigu ponajprije čazmanskih kanonika, Veternica je opstala usprkos svim nedaćama, pustošenju i devastacijama, koje su najviše kulminirale u vremenu komunizma.

Uz osobit doprinos i rad preč. Domislovića i uz sve spomenute zasluge biskupa Culeja i Mrzljaka, kao i današnjeg ravnatelja preč. Korena, kroz Duhovni centar na Veternici posvjedočeno nam je da Bog zaista iz ruševine može stvoriti nešto novo, dobro i lijepo kako u materijalnom smislu tako i u duhovnom smislu čovjekova života i da to za Njega nije „nemoguća misija".

Po ovoj „veterničkoj priči" možemo zaključiti da je biskup Mrzljak otvaranjem Duhovnog centra na Veternici učinio važan korak u spajanju baštine prošlosti i sadašnjosti. Time je omogućen daljnji doprinos u rastu vjere, kako su nam to u nasljedstvo ostavili i pokazali naši predci. Vidimo, dakle, da se biskupska služba mons. Mrzljaka njegovim biskupskim geslom „Činiti dobro" itekako ostvarila u Duhovnom centru na Veternici.

Od zlatnoga pavlinskog doba, preko pustošenja i propadanja, Veternica svojim geslom „U tišini Bog progovara!", prema kojem danas živi i djeluje, želi dalje nastaviti davno započet duhovni i povijesni hod. Veternica želi svjedočiti da Bog, kroz kulturnu i duhovnu baštinu koju su nam pavlini ostavili i dalje nudi svoju ljubav našem narodu i svima koji tu Njegovu ljubav žele prepoznati i živjeti. Zato želimo i molimo da se takva Božja ljubav prema čovjeku dalje proslavlja, vidi, živi i ostvaruje u toj pavlinskoj oazi mira, u Duhovnom centru Varaždinske biskupije na Veternici.

Biskupa Josipa Mrzljaka neka Svemogući Gospodin nagradi svojom dobrotom i ljubavlju za sve dobro što je u osnivanju, radu i djelovanju Duhovnog centra na Veternici učinio kako Varaždinskoj biskupiji tako i hrvatskom narodu.

Pastoral osoba s invaliditetom i njihovih obitelji: dodir ljubavi otvara vrata do Krista

Leonardo ŠARDI* – Ivana PEČEK**

U više evanđeoskih tekstova možemo naići na Isusovu brigu za osobe koje se nalaze u potrebi, a osobito primjećujemo kako Gospodin Isus upućuje posebnu pažnju osoba s različitim oblicima invaliditeta (usp. Mt 9,27-31; Mk 8,31-37; Lk 18,35-43; Iv 5,1-18 itd.). Upravo u tim evanđeoskim perikopama krije se i poticaj svakome kršćaninu da svoj život, poput Krista, stavi u službu onoga koji je u potrebi. Osobito na to potiču riječi Evanđelja po Mateju: „Zaista, što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste" (Mt 25,40). Kroz cijelu svoju povijest Crkva se na različite načine stavlja u službu osoba s invaliditetom, no ukazala se potreba za sustavnijom brigom koja bi osobe s invaliditetom redovito pratila u njihovim duhovnim potrebama te kako bi se navještaj vjere prenosio osobama s invaliditetom na način primjeren njihovu razumijevanju. Osoba stvorena na sliku Božju bez invaliditeta ili s invaliditetom ima pravo rasti u Božjem milosrđu i ljubavi. Osobe s invaliditetom vraćaju evangelizaciju na njezine osnovne temelje, one produbljuju međuljudske odnose, ali su i kamen kušnje za svakog vjernika. Zato je potrebno uključiti djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom u duhovni rast, da prime navještaj vjere na njima primjeren način te, naposljetku, da prime i sakramente, osobito sakramente kršćanske inicijacije: krštenje, prvu pričest i potvrdu.

Zbog toga je krajem kolovoza 2018. godine mons. Josip Mrzljak osnovao Povjerenstvo za pastoral osoba s invaliditetom i njihovih obitelji Varaždinske biskupije (dalje: Povjerenstvo). Cilj Povjerenstva je da se djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom uključi u aktivan život župnih zajednica, da ih se priprema za primanje sakramenata na njima primjeren način i da ih se prati na njihovu vjerničkom putu. U pastoral su uključene osobe s različitim oblicima invaliditeta: osobe s oštećenjem sluha, osobe s oštećenjem vida, gluhoslijepe osobe, osobe s poremećajem iz spektra autizma, osobe s intelektualnim teškoćama, osobe s tjelesni invaliditetom, osobe s višestrukim teškoćama. S obzirom na vrstu komunikacije, u radu s osobama s invaliditetom koristi se hrvatskim znakovnim jezikom, Braillovim pismom, slikovnim materijalima te ostalim sličnim alatima. U pripremi za sakramente i u pripremi kateheza za osobe s invaliditetom potrebna je suradnja teologa i edukacijskog rehabilitatora kako bi se na najbolji mogući način sadržaj vjere prenio krajnjim korisnicima te je u sam rad pastorala uključeno nekoliko stručnjaka koji su diplomirali na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu.

Na području Varaždinske biskupije, i prije osnivanja ovog oblika pastorala, posvećivala se duhovna skrb djeci s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom. Tako u sklopu Caritasa

* Leonardo ŠARDI, povjerenik za pastoral osoba s invaliditetom i njihovih obitelji Varaždinske biskupije

** Ivana PEČEK, profesor defektolog

Biskup Mrzljak sa sudionicima Duhovnog ljetnog susreta osoba s invaliditetom u Pastoralnom centru u Ludbregu 11. srpnja 2019. godine

Varaždinske biskupije od 4. siječnja 1996. godine djeluje Dnevni boravak djece „Dr. Antun Bogdan" u Čakovcu, koji pruža usluge socijalne skrbi izvan obitelji, odgoj i obrazovanje, odgoj u vjeri i nove vrste zdravstvene skrbi za djecu s primarno većim motoričkim, intelektualnim i pridruženim teškoćama. U vrijeme došašća mons. Josip Mrzljak redovito posjećuje i ohrabruje tu zajednicu, slaveći s njima svetu misu u prostorijama boravka.

Kroz posljednjih nekoliko godina organiziraju se i prigodna euharistijska slavlja za osobe s invaliditetom u varaždinskoj katedrali, koje je redovito predslavio mons. Josip Mrzljak. Tako na blagdan svete Lucije u varaždinsku katedralu hodočaste slijepe i slabovidne osobe, a na blagdan svetog Stjepana redovito se slavi misa za invalide grada Varaždina na kojoj se redovito okuplja velik broj osoba s invaliditetom i njihovih obitelji.

Također na području Varaždinske biskupije djeluju tri centra u kojima učenici s teškoćama u razvoju pohađaju satove vjeronauka: Centar za odgoj i obrazovanje „Tomislav Špoljar" u Varaždinu, Centar za odgoj i obrazovanje u Čakovcu te Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju „Podravsko sunce" u Koprivnici. U sklopu Centara u Varaždinu i Čakovcu uz redovite satove vjeronauka organizira se i priprema za sakramente kršćanske inicijacije, koju redovito vode vjeroučitelji zaposleni u tim centrima, a koji su i dodatno educirani za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Priprema za sakramente u sklopu centara odvija se kao izvannastavna aktivnost jedan sat tjedno te su kateheze osmišljene i obogaćene dodatnim materijalima i nastavnim sredstvima koji omogućuju osobama s teškoćama u razvoju da lakše prihvate Božju

riječ i tako produbljuju svoj vjernički život prema svojim sposobnostima. Naime, djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom lako prihvaćaju Božju riječ. Tu Riječ oni prakticiraju i produbljuju prema svojim mogućnostima u sklopu kateheza. Ono što prime, svjedoče zajedno sa svojim roditeljima protkani ljubavlju, pokazujući svakom pojedincu kako se živi kršćanstvo i kako se postaje čovjek. Od 1999. godine sakramente kršćanske inicijacije djeci koja pohađaju centre u Čakovcu i Varaždinu redovito podjeljuje varaždinski biskup u varaždinskoj katedrali, odnosno u župnoj crkvi svetog Nikole biskupa u Čakovcu, a tu brigu nastavio je iskazivati i mons. Josip Mrzljak nakon preuzimanja biskupske službe u Varaždinskoj biskupiji. Učenike s teškoćama u razvoju koji pohađaju redovne škole uključuje se u pripremu u sklopu župnih zajednica ili se organiziraju individualni susreti kroz koje ih se, na njima primjeren način, priprema da sa svojom školskom generacijom pristupe sakramentima.

U sklopu župnih zajednica na području Varaždinske biskupije djeluju tri zajednice koje pripadaju pokretu „Vjera i svjetlo", koji okuplja osobe s intelektualnim teškoćama, njihove obitelji i prijatelje. Na mjesečnim susretima osobe s intelektualnim teškoćama jačaju se u socijalizaciji, njihovu vjerničkom životu te im se omogućuje da kroz ministriranje i oživljavanje Evanđelja na euharistijskom slavlju aktivno sudjeluju u životu župne zajednice. Zajed-

Polaznici Centra „Tomislav Špoljar" po rukama biskupa Mrzljaka primili su sakramente krštenja, prve pričesti i svete potvrde u varaždinskoj katedrali 20. travnja 2018. godine

Uz završetak projektnog tjedna „Bartimej“ varaždinski biskup Josip Mrzljak predslavio je u župnoj crkvi sv. Josipa na Banfici sveto misno slavlje 8. ožujka 2019. godine

nice se okupljaju u župnoj crkvi svetog Nikole biskupa u Čakovcu („Sunce”), župnoj crkvi svetog Antuna Padovanskog u Koprivnici („Antunovi ljiljani”) te župnoj crkvi u Đurđevcu, odnosno Kloštru Podravskom („Tabor”).

Osnivanjem Pastorala za osobe s invaliditetom i njihove obitelji nastavilo se sa spomenutim pastoralnim aktivnostima, a pokrenute su i neke nove. Svake prve nedjelje u mjesecu u varaždinskoj katedrali slavi se misa na hrvatskom znakovnom jeziku za gluhe i gluhoslijepe osobe. Na taj način gluhe i gluhoslijepe osobe mogu aktivno sudjelovati u slavlju euharistije te znakovima slave Gospodina. Na crkvene svetkovine i blagdane gluhe i gluhoslijepe osobe sudjeluju u slavlju euharistije s ostalim vjerničkim pukom te im se misa prevodi na hrvatski znakovni jezik. Također, gluhe i gluhoslijepe osobe slave i ostale sakramente na svojem jeziku, a po potrebi se osigurava prevoditelj na raznim drugim crkvenim događajima i slavljima.

Kroz pastoralnu godinu, u različitim udrugama osoba s invaliditetom organiziraju se kateheze na tjednoj ili mjesečnoj razini. Kateheze se izvode s obzirom na vrstu invaliditeta primatelja kateheze: na hrvatskom znakovnom jeziku, kroz prilagodbu evanđeoskog teksta na jednostavniji izričaj, kroz likovni izričaj. Na taj se način osobe s invaliditetom jača u vjeri, a nerijetko ih se i upoznaje s osnovama kršćanstva. Ujedno je to prilika da društvo i Crkva zajedno rade na senzibilizaciji i uključivanju osoba s invaliditetom u redovit društveni i vjernički život. U tom smjeru organiziraju se i duhovni ljetni susreti osoba s invaliditetom, gdje osobe s invaliditetom zajedno s volon-

terima, a pod vodstvom teologa i defektologa, promišljaju o različitim vjerskim temama, produbljuju molitveni život te grade prijateljstva za suživot u svakodnevici. Susrete takve vrste redovito posjećuje i potiče mons. Mrzljak.

U sklopu međunarodne udruge „socioMovens" socijalnog instituta Kommende Dortmund nadbiskupije Paderborn, na području Varaždinske biskupije provode se projekti kojima je cilj mlade upoznati sa socijalnim izazovima u njihovoj zemlji te ih potaknuti na aktivno življenje Božje riječi i kršćanstva u svakodnevici. Od 2016. godine održana su tri projekta u čijem središtu su bile osobe s invaliditetom. Sudionici projekta bili su učenici srednjih škola koji su se u pet dana teorijski upoznali sa svakim oblikom invaliditeta te su posjetili razne udruge na području Varaždinske biskupije i bili u interakciji s korisnicima. Po osnivanju Pastorala za osobe s invaliditetom taj projekt nosi naziv „Bartimej" (usp. Mk 10,46-52) te je svojevrsna edukacija volontera koji se kasnije aktivno uključuju u pastoralne aktivnosti s osobama s invaliditetom.

Osobe s invaliditetom nose neizmjerno duhovno bogatstvo koje je potrebno gajiti. Kroz svoju pastirsku brigu to je prepoznao i mons. Mrzljak. Želeći prisustvovati podjeli sakramenata, mons. Mrzljak donosio je djeci s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom samoga Krista. Ponekad nisu bile potrebne riječi, već samo dodir koji je kod nekih jedini način komunikacije. No, upravo je taj dodir bio dodir ljubavi koji je otvorio vrata kako bi Krist ušao u srca onih koji su ga najpotrebniji.

Predbožićni posjet biskupa Mrzljaka ustanovi Caritasa Varaždinske biskupije, tj. Dnevnom boravku djece „Dr. Antun Bogdan" u Čakovcu 15. prosinca 2017. godine

II.
PROMIŠLJANJA STVARNOSTI I PERSPEKTIVA DOBRA U DRUŠTVU

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i svetih Stjepana i Ladislava ili Zagrebačka katedrala u kojoj je mons. Josip Mrzljak bio zaređen za svećenika 16. studenog 1969. godine te za biskupa 30 godina kasnije, 6. veljače 1999. godine.

Fotografija: Glas Koncila

Razluči(va)ti i činiti dobro: suvremeni izazovi epistemološkog momenta u moralno-teološkoj analizi ljudskog dobra

Nenad POLGAR*

Sažetak

Polazeći od evanđeoskog pitanja: „Učitelju, koje dobro trebam činiti da imam život vječni?“ (usp. Mt 19,16-30, Mk 10,17-31, Lk 18,18-30), a koje pronalazi odjeka u geslu varaždinskog biskupa mons. Josipa Mrzljaka, ovaj rad analizira pitanje ljudskog dobra u postkoncilskoj moralnoj teologiji. Autor pritom ne pretendira ponuditi određenu teoriju vrijednosti ni sustavno i sadržajno određenje pojma ljudskog dobra, nego pristupa pitanju u formalnom smislu pritom detektirajući tri epistemološka izazova postkoncilskom moralno-teološkom govoru o ljudskom dobru: 1) izazov objekta moralne teologije, 2) metodološki izazov i 3) kozmološko-hermeneutički izazov. Ozbiljnost određenja spram tih izazova u svjetlu dvostruke obveze vjernosti (tradiciji) i suvremenosti, polazna je točka i mjera koherentnosti svakog govora o ljudskom dobru unutar moralne teologije i Crkve. U tom je smislu razlučivanje dobra jedna od temeljnih dimenzija činjenja dobra te, kao takva, evocira evanđeoske kategorije obraćenja i utjelovljenja.

Ključne riječi: *ljudsko dobro, epistemološki izazovi, objekt moralne teologije, izvori moralne spoznaje, moderna.*

Uvod

Sva tri sinoptička evanđelja donose izvještaj o Isusovu susretu s bogatašem koji mu postavlja pitanje: „Učitelju, koje dobro trebam činiti da imam život vječni?“ (usp. Mt 19,16-30, Mk 10,17-31, Lk 18,18-30). Važnost toga pitanja, a još više Isusov odgovor na njega, istaknuo je papa Ivan Pavao II. u enciklici *Veritatis splendor*, vjerojatno najvažnijem dokumentu crkvenog učiteljstva u području moralne teologije u posljednjih pedesetak godina.[1] Osim toga, srž toga pitanja i Isusova odgovora pronalazi odjeka i u službi varaždinskog biskupa mons. Josipa Mrzljaka, koji je prilikom ustoličenja odabrao geslo – *Činiti dobro* – te u njemu sažeo svoje razumijevanje vlastitog poslanja u ovoj partikularnoj Crkvi, odnosno programatski zacrtao smjer u kojem će voditi svoju zajednicu.

Unatoč činjenici da geslo odiše evanđeoskom jednostavnošću, ta nas njegova karakteristika ne smije zavesti na stranputicu mišljenja da je riječ o pojednostavljenom shvaćanju kršćanskog

* doc. dr. sc. Nenad POLGAR, Stomatološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Katolički teološki fakultet Sveučilišta u Beču

1 Usp. IVAN PAVAO II., *Veritatis splendor – Sjaj Istine. Enciklika o nekim pitanjima moralnog naučavanja Crkve* (6. VIII. 1993.), Zagreb, 1998.

poslanja, tim više što je sam Isusov život sažet na sličan način kao onoga koji je „prošao zemljom čineći dobro“ (usp. Dj 10,38). Naprotiv, u kontekstu suvremene, postkoncilske moralne teologije epistemološki izazovi spomenutog gesla, odnosno činjenja dobra i njegova imperativa koji obvezuje svakog kršćanina očituju se u svoj svojoj složenosti koja nas vraća na početak Isusova susreta s bogatašem i na njegovo pitanje – što je dobro koje nam valja činiti, u čemu se ono sastoji i kako ga shvatiti?[2]

U kontekstu katoličke moralne teologije pojam dobra najčešće se razumijeva u odnosu na ljudsko dostojanstvo, ljudsku dobrobit i slične pojmove.[3] Drugim riječima, dobro je ono što promiče ljudsko dostojanstvo i ljudsku dobrobit, dok je zlo ono što ih ugrožava. To znači da kada u moralnoj teologiji govorimo o dobru, gotovo uvijek mislimo na ljudsko dobro.[4] U razlučivanju i promišljanju dobra i zla, katolička se moralna teologija poziva i na objavu i na razum, odnosno ona je, kao i sva teologija, vjera koja traži razumijevanje. S obzirom na to da se u tom razumijevanju oslanja na praktički razum, jasno je da u svojim zaključcima i sudovima ne pretendira na onu razinu spoznajne sigurnosti koja je moguća u nekim drugim teološkim disciplinama, premda se isto tako ne odriče premise postojanja objektivnoga moralnog reda.

Upravo u toj napetosti između postojanja objektivnoga moralnog reda i praktičke naravi sudova moralne teologije nailazimo na tri važna epistemološka izazova postkoncilskoj moralnoj teologiji kojima će se ovaj rad baviti. Tako ćemo se u prvom dijelu osvrnuti na izazov objekta moralne teologije, u drugom dijelu na metodološki izazov, a u trećem na kozmološko-hermeneutički izazov. S obzirom na to da između tih triju izazova postoji uska poveznica utoliko što izazov objekta, odnosno onoga čime se moralna teologija bavi nužno nameće pitanje metode, dok svjesno bavljenje metodološkim pitanjima također treba voditi računa o kontekstu ili okviru unutar kojeg se traže odgovori na ta pitanja, tri dijela ovog rada zamišljena su kao tri koncentrična kruga pri čemu se prvi i najmanji nalazi unutar drugoga, a drugi unutar trećega. Pritom se svrha ovog rada ne sastoji u sadržajnom i sustavnom određenju poimanja ljudskog dobra u moralnoj teologiji, nego u isticanju formalno-epistemoloških uvjeta uvjerljivoga teološko-crkvenog govora o ljudskom dobru.

Autentičnim i ozbiljnim bavljenjem tim izazovima Crkva i teologija pokazuju da u suvremenom kontekstu ne postavljaju pitanje dobra retorički, odnosno kako bi nakon toga ponudile već pripremljene odgovore i gotova rješenja. Naprotiv, *ad intra* i *ad extra* Crkva istodobno uči i poučava, pokušavajući odgovoriti na dvostruki zahtjev svoje naravi kao pozvane (tradicija) i one koja odgovara na poziv ovdje i sada (suvremenost). Zanemariti bilo koju od tih dviju dimenzija naravi Crkve, pa onda i teologije, znači spoznajno i djelotvorno promašiti ljudsko dobro, odnosno činiti zlo. S druge strane, njihovo trajno dovođenje u ravnotežu evocira evanđeosku kategoriju obraćenja te se nalazi, ili bi se trebalo nalaziti, u srcu obnove moralne teologije i Crkve.

1. Izazov objekta moralne teologije

Jedan od truizama s kojim se studenti svih disciplina, a posebice humanističkih, susreću već u prvim predavanjima jest onaj koji se odnosi na međusoban utjecaj objekta i metode određene

2 Razlučivanje toga dobra, kako tvrdimo u ovom radu, logički prethodi činjenju dobra, što naravno ne znači da je kršćanin osuđen na pasivnost u djelovanju tako dugo dok ne stekne apsolutnu sigurnost u ispravnost svojeg osobnog ili eklezijalnog shvaćanja dobra. U tom smislu, razlučivanje dobra jest jedna od dimenzija „činjenja“ dobra koje se ne smije reducirati na nereflektirani aktivizam, pa čak ni samo na dimenziju ponašanja i čina, već proizlazi iz osobe u svim njezinim dimenzijama, koja je ujedno objekt i subjekt činjenja.

3 Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 12, u: *Dokumenti*, Zagreb, [7]2008. (dalje: GS).

4 To ne znači da moralna teologija zaboravlja Boga kao izvor svakog dobra i kao onoga koji je jedini dobar (usp. Mt 19,17), no činjenje dobra uvijek je usmjereno na ljudsku dobrobit, pa čak i kada govorimo o prvim trima Božjim zapovijedima.

discipline. U tom se smislu najčešće ističe da metoda mora odgovarati objektu istraživanja te stoga nije primjereno inzistirati na empirijskoj metodi u povijesnim istraživanjima niti se priliči koristiti se fenomenološkom metodom u matematici. Ono što se rjeđe ističe u takvim uvodnim predavanjima jest da odabrana metoda također utječe na objekt istraživanja, odnosno uvelike određuje daljnju percepciju objekta istraživanja. Upravo u spletu tih dvaju aspekata spomenutog truizma valja tražiti razloge zbog kojih se moralna teologija našla pred izazovom ogromnog proširenja objekta vlastitog istraživanja – ljudskog dobra – u postkoncilskom razdoblju.

Naime, inzistirajući na potrebi obnove moralne teologije, te time implicitno sugerirajući nedostatnost manualističkog pristupa toj disciplini, koncilski su oci omogućili moralnim teolozima nov pogled na objekt vlastite im discipline: „Znanstveno izlaganje moralne teologije treba temeljitije hraniti naukom Svetoga pisma kako bi mogla rasvijetliti uzvišeni poziv vjernika u Kristu i njihovu obvezu da u ljubavi donesu plod za život svijeta."[5] U svrhu predočavanja opsega tektonskog pomaka unutar moralne teologije uzrokovanog mandatom koncilskih otaca ilustrativno spominjemo samo jedan primjer shvaćanja objekta moralne teologije u manualima. Tako Thomas Slater, autor utjecajnog manuala moralne teologije s početka 20. stoljeća navodi: „Oni [manuali, op. a.] su rezultat višestoljetnog rada na praktičkim problemima kršćanske etike iz pera sposobnih i svetih muževa. Ovdje ipak valja upozoriti čitatelja da su manuali moralne teologije tehnička djela čija je nakana pomoći ispovjednicima i župnicima u obavljanju njihovih dužnosti. Oni su onoliko tehničke naravi koliko i priručnici pravnika i liječnika. Njihova svrha se ne sastoji u poučavanju niti u isticanju visokih ideala kršćanske savršenosti koje su vjernici pozvani nasljedovati. Oni se, naprotiv, bave moralnim dužnostima pod vidom grijeha te ih treba razumjeti kao djela moralne patologije."[6]

Usporedbom tih dvaju citata čini se da se u perspektivi koncilskih otaca objekt moralne teologije, barem djelomično, sastoji upravo u onome što Thomas Slater izričito isključuje – isticanje visokih ideala kršćanske savršenosti, odnosno uzvišen poziv vjernika u Kristu. Nadalje, koncilsko isticanje znanstvenosti i praktičke naravi (obveza vjernika da u ljubavi donesu plod za život svijeta) moralne teologije dodatno proširuju objekt te discipline u smjeru stjecanja svih relevantnih uvida iz drugih znanstvenih disciplina kao i u prepoznavanju situacije i povijesnog momenta u kojem moralna teologija djeluje. U tom je smislu moralna teologija neposredno nakon Koncila bila suočena s ogromnim opsegom dotad zanemarivanih ili potpuno novih pitanja i znakova vremena, čije je prepoznavanje bio prvi korak u obnovi discipline i njezinu daljnjem propitkivanju pojma ljudskog dobra.

Premda donošenje sustavne taksonomije tih pitanja i znakova vremena daleko premašuje okvire ovog članka, ilustrativno valja spomenuti nekoliko najvažnijih područja koja su utjecala na proširenje objekta moralne teologije. Tako se na području znanosti u posljednjem stoljeću bilježi gotovo jednak napredak u humanističkim i društvenim znanostima kao i u takozvanim pozitivnim i empirijskim znanostima. U tom su smislu psihološki i sociološki uvidi u ljudsku psihu i funkcioniranje ljudskih društava pojasnili procese donošenja odluka te pokazali u kojoj mjeri ti procesi ovise o društvenom kontekstu. Nadalje, antropologija i etnologija osvjetljavaju procese evolucije običaja te moralnih i etičkih sustava, dok filozofija i psihologija otkrivaju kompleksnost procesa vrednovanja i samih sustava vrijednosti koji utječu na odluke koje donosimo svakodnevno.[7]

5 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatam totius. Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika* (28. X. 1965.), br. 16, u: *Dokumenti*, Zagreb, [7]2008. (dalje: OT).

6 Thomas SLATER, *A Manual of Moral Theology for English-speaking Countries*, London, 1906., 5-6.

7 Usp. Joseph A. SELLING – Jan JANS (ur.), *The Splendor of Accuracy. An Examination of the Assertions Made by Veritatis Splendor*, Grand Rapids, 1995., 13.

Razvoj znanosti pratio je razvoj tehnologije koja je otvorila i uozbiljila mogućnosti koje prijašnjim generacijama nisu bile zamislive. Od nuklearne energije i oružja preko najnovijih metoda reanimacije do suvremenih oblika komunikacije, proizvodnje hrane i načina života – ne postoji gotovo ni jedno područje života pošteđeno transformirajućeg utjecaja tehnologije do te mjere da je postalo problematično govoriti o tehnologiji kao sredstvu, već ona, čini se, postaje sve više dio našeg bitka.[8] Tomu valja pridodati još i društvene promjene i događaje neposredno prije Koncila i nakon Koncila, poput traume Drugoga svjetskog rata,[9] studentskih nemira '68., rata u Vijetnamu, kao i rast svijesti o važnosti građanske neposlušnosti, te uz to vezane krize autoriteta, nadalje sve veće važnosti ekumenizma (unutar crkvenih zajednica), slobode govora, ljudskih prava i prva manjina, feminizma itd.

Bez obzira na osobne i sustavne procjene svih tih događaja, promjena i razvoja, nemoguće je zanijekati da se pitanje ljudskog dobra ne može danas postaviti zanemarujući konkretnu datost svijeta kojem se suvremena moralna teologija i Crkva obraćaju. Zanemariti taj temeljni uvid znači imati u vidu zamišljeno i apstraktno dobro, odnosno promišljati, govoriti i djelovati u svijetu koji uopće ne postoji ili koji postoji samo još u spomenutom promišljanju, govoru i djelovanju. Osim toga, ova posljednja tvrdnja implicitno sugerira da „svijet u svoj svojoj datosti" nije samo mjesto kojem je poruka Crkve upućena i koje generira nove teme moralne teologije nego on bitno utječe na pojam i stvarnost ljudskog dobra, ukoliko je to dobro uvijek u odnosu na nešto te da ono što utječe na spomenuti odnos nužno utječe i na poimanje ljudskog dobra. U tom smislu, ono *što* moralna teologija i Crkva susreću u svijetu u vidu sadržaja i objekta moralne teologije nameće nikad dovršeno metodološko pitanje *kako*, odnosno pitanje načina na koji bi ta disciplina u analitičkom i sintetičkom smislu trebala pristupiti svojem objektu spoznaje te dovesti u vezu svoju vlastitu tradiciju i druge izvore spoznaje.[10] Prema tomu, metodološka pitanja postaju središnja pitanja obnove moralne teologije u postkoncilskom razdoblju.

2. Metodološki izazov

Premda moralnu teologiju nakon Koncila zasigurno karakteriziraju podjele i neslaganja, ta činjenica ne opravdava ishitrene sudove o razlozima koji su doveli do takvog stanja unutar discipline niti o tome treba li ga smatrati općenito pozitivnim ili negativnim.[11] Ono što je sigurno jest da prije Koncila moralna teologija nije doživjela gotovo nikakvih značajnijih metodoloških promjena u razdoblju od otprilike četiristo godina, što je također jedan od razloga zbog kojih u posljednjoj fazi toga razdoblja (prva polovica 20. stoljeća) pluralnost teološkog diskursa posta-

8 Usp. Steve DONALDSON – Ron C. TURNER (ur.), *Christian Perspectives on Transhumanism and the Church. Chips in the Brain, Immortality, and the World of Tomorrow*, Cham, 2018.; Stephan ERNST, Den Menschen Verbessern? Enhancement aus theologisch-ethischer Sicht, u: *Stimmen der Zeit*, 138 (2013.) 4, 263-273.

9 James Keenan upućuje na traumu Drugoga svjetskog rata kao jedan od glavnih razloga pada tradicije manuala moralne teologije: „Očit neuspjeh manuala u oblikovanju katoličke savjesti koja bi bila sposobna oduprijeti se, a ne sudjelovati u barbarstvu fašizma i nacizma u Europi, rezultirao je njihovim potpunim odbacivanjem nakon rata", James F. KEENAN, Vatican II and Theological Ethics, u: *Theological Studies*, 74 (2013.) 1, 164.

10 Premda se u ovom članku ne bavimo sadržajnim određenjem ljudskog dobra u postkoncilskoj moralnoj teologiji, ipak je važno napomenuti da suvremene rasprave unutar discipline ne dovode fundamentalno u pitanje već utvrđena i tradicijom potvrđena ljudska dobra/vrijednosti poput slobode, odgovornosti, mira, pravde, svetosti ljudskog života itd. Rasprava se, vezano uz to, odvija na razini mogućnosti dubljeg razumijevanja tih dobara i praktičkih odluka i djelovanja pod vidom sukobljenih dobara/vrijednosti, pitanja prioriteta i različitih pristupa. To, naravno, pretpostavlja međusoban odnos i utjecaj teorijskog i praktičkog aspekta govora o ljudskom dobru. Usp. Paulinus I. ODOZOR, *Moral Theology in an Age of Renewal. A Study of the Catholic Tradition since Vatican II*, Notre Dame, 2003., 6-7.

11 Dok Servais Pinckaers, kao i mnogi drugi, gotovo očajava nad stanjem moralne teologije nakon Koncila, nazivajući je rasadištem i pustoši relativizma, drugi u njezinoj dinamičnosti nalaze potvrdu živosti katoličke tradicije, s obzirom da dobra koja određena tradicija promiče ne mogu nikad biti dokraja definirana. Usp. Servais PINCKAERS, *The Sources of Christian Ethics*, Washington, 1995., 304; Alasdair MACINTYRE, *After Virtue*, Notre Dame, ^{3}2007., 222-223.

je gotovo nezamisliva u području moralne teologije.[12] Pretpostaviti da je upravo ta i takva uniformnost potvrda zdravog stanja moralne teologije znači svojevrstan reakcionizam, odnosno nespremnost suočavanja sa suvremenim izazovima i bijegom u neka idealizirana ranija razdoblja.

Posljednja tvrdnja još jače dolazi do izražaja u činjenici da je upravo nezadovoljstvo manualnom tradicijom jedna od točaka širokoga teološkog konsenzusa u postkoncilskoj moralnoj teologiji. Ta je tradicija, ističe Richard A. McCormick, bila jednostrano usredotočena na sakramenat ispovijedi i grijeh, a njezina se temeljna svrha sastojala u pripremanju budućih prezbitera za njihovu službu te se metodološki nalazila u uskoj poveznici s kanonskim pravom.[13] U toj usredotočenosti manualne tradicije na grijeh John Mahoney pronalazi razlog koji objašnjava njezinu pesimističnu antropologiju i negativno viđenje svijeta, individualistički pristup moralu i legalizam, odnosno karakteristike koje su vodile u opsesivno traženje „vječnih istina" i „nepromjenjive ljudske naravi" te dovele do nezadovoljstva takvom teologijom i do njezina konačnog sloma.[14]

U uskoj poveznici s tom točkom širokog konsenzusa unutar moralne teologije nalazi se i druga koja se odnosi na izvore moralne spoznaje, odnosno polazne točke etičke refleksije. Naime, dok su se u manualnoj tradiciji najčešće navodila tri izvora moralne spoznaje – Pismo, tradicija, i crkveno učiteljstvo[15] – postkoncilska moralna teologija nerijetko govori o četirima izvorima moralne spoznaje – Pismo, tradicija, razum i iskustvo.[16] Naravno, nominalno slaganje oko ovog ili onog broja temeljnih izvora moralne spoznaje ne garantira nikakvu razinu konsenzusa oko toga kako interpretirati ono što izvori govore, koji su izvori važniji te kako naposljetku integrirati ono što oni posreduju. Taj je problem vidljiv već i u nekritičkom pristupu manualne tradicije trima izvorima spoznaje u kojem je glavnu riječ najčešće imao treći izvor shvaćen kao trenutni stav crkvenog učiteljstva u određenom pitanju, dok se uloga preostalih dvaju izvora sastojala u naknadnoj ilustraciji utemeljenosti trenutnog nauka u Pismu i tradiciji.

U postkoncilskom razdoblju upravo u pitanju interpretacije, prioritizacije i integracije izvora moralne spoznaje nailazimo na najveći metodološki izazov moralnoj teologiji i na jedan od temeljnih razloga neslaganja unutar discipline.[17] U tome se, posljedično, nalog Koncila za znanstvenošću, praktičnošću i svetopisamskim utemeljenjem moralne teologije pokazao nedostatnim u vidu preciznijeg određenja u čemu bi se obnova moralne teologije trebala sastojati, odnosno koja je narav mandata koji su koncilski oci povjerili moralnim teolozima. Kako bismo to ukratko ilustrirali, uzet ćemo za primjer samo jedan izvor moralne spoznaje – Sveto pismo – koji zorno pokazuje neke od razloga neslaganja unutar discipline i opravdanost pluralnosti zaključaka već u odnosu na prvi od triju aspekata metodološkog izazova (interpretacija).

12 Komentirajući različite reakcije na encikliku *Humanae vitae* pape Pavla VI., Charles Curran upućuje na drastičnu promjenu teološkog konteksta prije Koncila i poslije Koncila. Naime, ističe autor, prije Koncila pitanja poput onoga kojim se bavila enciklika redovito su rješavale niže crkvene instancije (mjerodavne kongregacije), bez ikakva teološkog otpora. Usp. Charles E. CURRAN, Sexual Ethics. Reaction and Critique, u: *Linacre Quarterly*, 43 (1976.) 3, 154.

13 Unatoč tomu, McCormick izbjegava jednostranu karakterizaciju manualne tradicije te dodaje da su manuali najčešće bili pastoralno razboriti, kritički uljudni, realistični, suosjećajni, otvoreni i dobro informirani. Usp. Richard A. MCCORMICK, Moral Theology 1940-1989. An Overview, u: Charles E. CURRAN – Richard A. MCCORMICK, *Readings in Moral Theology, no. 11. The Historical Development of Fundamental Moral Theology in the United States*, New York, 1999., 14.

14 Usp. John MAHONEY, *The Making of Moral Theology. A Study of the Roman Catholic Tradition*, Oxford, 1987., 1-36.

15 Usp. James T. BRETZKE, *Morally Complex World. Engaging Contemporary Moral Theology*, Collegeville, 2004., 19-21.

16 Ta se četiri izvora različito tumače u moralno-teološkoj literaturi, no ono što karakterizira gotovo sva različita tumačenja jest uvjerenje da se moralno-teološki izvori spoznaje nakon Koncila ne mogu ograničiti samo na unutarcrkvene izvore. Usp. Todd A. SALZMAN, *What Are They Saying about Roman Catholic Ethical Method?*, New York, 2003.

17 Međunarodna teološka komisija ocjenjuje, s čime se i mi možemo složiti, da pluralnost perspektiva, načela i metodoloških kriterija nije po sebi problematična, no ona ipak sadrži dublje implikacije, o kojima će biti više riječi u trećem dijelu ovog članka. Usp. INTERNATIONAL THEOLOGICAL COMMISSION, Theology Today. Perspectives, Principles and Criteria (29. XI. 2011.), br. 5, u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_doc_20111129_teologia-oggi_en.html (19. VII. 2019.).

U onoj mjeri u kojoj je lako složiti se s koncilskim zahtjevom za temeljitijom prožetošću moralne teologije naukom Svetog pisma (usp. OT 16), toliko je teško odrediti što točno taj zahtjev uključuje. Poprilično je jasno da koncilski oci time zasigurno nisu mislili na rabljenje Svetog pisma u vidu potvrde stavova, tzv. *proof-texting* manuala moralne teologije. Nadalje, općenito se prihvaća da uporaba Svetog pisma u moralnoj teologiji mora voditi računa o suvremenoj svetopisamskoj egzegezi i teologiji ili da se barem prema njima mora odrediti.[18] Tek nakon toga slijede ozbiljna metodološka pitanja uporabe Svetog pisma u moralnoj teologiji poput pitanja: Treba li u Svetom pismu tražiti definirane vrijednosti ili moralna načela ili moralne norme i pravila i ako treba, u kojem dijelu Svetog pisma? Utemeljuje li Sveto pismo specifično kršćansku etiku (tzv. *christianum*) i, ako utemeljuje, na kojoj razini se ta etika razlikuje od onoga što nas obvezuje kao ljude (tzv. *humanum*). Nadalje: Kako metodološko-etički pristupiti onim pitanjima na koja nam Sveto pismo ne daje izravne odgovore (npr. reproduktivne tehnologije) ili u kojima teško možemo pomiriti suvremene etičke prosudbe s onime što pronalazimo u Pismu, npr. etička valorizacija demokracije ili građanskog neposluha u usporedbi s Rim 13 ili ropstva u usporedbi s 1 Tim 6?[19]

Sve alternative koje ta pitanja otvaraju pronalaze odjeka u suvremenom moralno-teološkom diskursu, premda je riječ samo o jednom aspektu metodološkog izazova samo jednog izvora moralne spoznaje. Umnožavanjem tih alternativa uzimanjem u obzir svih četiriju izvora moralne spoznaje kao i proširenog objekta te discipline (ukratko objašnjenog u prvom dijelu ovog rada) pod vidom triju aspekata metodološkog izazova poimanja ljudskog dobra, počinje se ocrtavati kompleksnost krajolika i horizonta suvremene moralne teologije. Jedno od najkontroverznijih pitanja koje se pritom nameće jest: Može li moralna teologija izreći bilo što novo u odnosu na nauk crkvenog učiteljstva? Upravo kod tog pitanja nailazimo na najveće neslaganje u postkoncilskoj moralnoj teologiji.[20] Unatoč izuzetno zanimljivim i relevantnim odgovorima na to pitanje u kontekstu postkoncilske moralne teologije, naš zadatak u nastavku ovog članka ne sastoji se u analizi tih odgovora, nego u dovođenju samog pitanja u odnos s posljednjim, kozmološko-hermeneutičkim izazovom moralnoj teologiji.

3. Kozmološko-hermeneutički izazov

U svojoj studiji teološko-crkvenog govora o spolnosti Joseph Monti iznosi tezu da Crkva, kao i sve druge institucije, zajednice i pojedinci, nije samo uronjena u određeno kozmološko razdoblje nego je to razdoblje koje trenutno nastanjuje su-određuje na razini njezina identiteta. Ta teza logično slijedi iz onoga što proizlazi iz svakog pokušaja razumijevanja stvarnosti kao uređenog kozmosa, odnosno tumačenja koje pretpostavlja pred-konceptualno iskustvo vremena i mjesta u kojem se to tumačenje događa. Prema tomu, kozmološko razdoblje koje nastanjujemo usmjeruje razum i djelovanje te stvara racionalni okvir unutar kojeg su smještene sve naše sustavne teorije o naravi svijeta, ljudskoj naravi i moralnom karakteru. Posljedično tomu, zanemariti tu zakonitost mišljenja i djelovanja u pokušaju bijega u neko ranije kozmološko razdoblje znači riskirati koherentnost vlastitog govora o istinitom, dobrom i ispravnom ili, teološki rečeno, izigrati utjelovljenost Božje riječi.[21]

18 Pojedini suvremeni teološki pristupi, npr. komunitarizam i teologija oslobođenja, uglavnom odbijaju moralno-teološki pristup Svetom pismu na temelju suvremene akademske egzegeze i svetopisamske teologije, smatrajući da takva upotreba Svetog pisma izbjegava jednu vrstu redukcionizma (fundamentalizam i biblicizam), ali istodobno promiče drugu vrstu redukcionizma koja proglašava nelegitimnim i naivnim bilo kakvo pozivanje na Sveto pismo ukoliko ono nije prošlo kroz sito i rešeto sofisticirane akademske egzegeze i teologije. Ipak, ono što je važno ovdje uočiti jest to da čak i takvi teološki pristupi uvažavaju, doduše negativno, suvremenu egzegezu i biblijsku teologiju. Kratak pregled suvremene katoličke svetopisamske egzegeze i teologije donosi: Sandra M. SCHNEIDERS, Biblical Hermeneutics since Vatican II, u: Anthony J. GODZIEBA – Bradford E. HINZE (ur.), *Beyond Dogmatism and Innocence. Hermeneutics, Critique, and Catholic Theology*, Collegeville, 2017., 3-17.

19 Širi pregled metodoloških pitanja vezanih uz odnos Svetog pisma i morala donose: Christoph BREITSAMETER – Stephan GOERTZ (ur.), *Bibel und Moral – ethische und exegetische Zugänge*, Freiburg – Basel – Wien, 2018.

20 Usp. Joseph A. SELLING, *Reframing Catholic Theological Ethics*, Oxford, 2016., 15-27.

21 Usp. Joseph MONTI, *Arguing about Sex. The Rhetoric of Christian Sexual Morality*, Albany, 1995., 18-24, 35-39.

Iz toga za moralnu teologiju proizlazi imperativ poznavanja i svijesti o kozmološkom razdoblju koje nastanjuje i koje ju djelomično određuje, odnosno, u našem slučaju, riječ je o razdoblju kasne moderne. Bez ulaženja u razloge koji su doveli do uspona toga razdoblja, kao i razloge zbog kojih uopće dolazi do smjene kozmoloških razdoblja, ono što je važno za nas u ovom članku jest osvrnuti se kratko na tri temeljne karakteristike razdoblja moderne – povijesnost, pluralnost i relativnost – koje konstituiraju kozmološko-hermeneutički izazov teološko-crkvenom govoru o ljudskom dobru. Povijesnost se pritom odnosi, u nama relevantnom značenju, na razumijevanje da se bitak i narav očituju u povijesti, da ih povijest su-određuje i da im nije moguće pristupiti drukčije nego povijesno. Uz to je usko vezana pluralnost koja postulira da su upravo percepcija i interpretacija one koje, između ostaloga, utječu na povijesnu pojavnost, a time i stvarnost naravi i bitka, što znači da sama narav stvari nije imuna na povijesne promjene. Konačno, relativnost pobliže određuje spomenuti proces povijesnog su-određenja bitka i naravi u vidu odnosa te stoga izbjegava govoriti o „stvari po sebi".

Da stanje postkoncilskoga moralno-teološkog diskursa o ljudskom dobru fenomenološki odlikuju upravo te karakteristike proizlazi jasno iz onoga što je ranije rečeno o objektu i metodi moralne teologije. No ipak taj diskurs istodobno prati svojevrsna tjeskoba koja se manifestira u različitim oblicima, počevši od izrazito negativnih interpretacija onoga što se u moralnoj teologiji događa i inzistiranja na jasnoći crkvenog nauka u području morala (koju bi samo trebalo jače isticati) pa do optužaba o heretičnosti i/ili relativiziranju „svega" zbog kapitulacije pred duhom vremena.

Da je duh vremena, posebice kada govorimo o kasnoj moderni, uistinu sklon takvim zastranjivanjima koja spomenute optužbe čine djelomično razumljivima, nije potrebno posebno dokazivati. Naime, to je vidljivo već i iz činjenice da su, za mnoge, karakteristike moderne – povijesnost, pluralnost i relativnost – nerazlučive od historicizma, pluralizma i relativizma[22] te u tom smislu teologija i Crkva s pravom inzistiraju na kritici tih ideologija, kao i nekih drugih aspekata moderne.[23] No, fundamentalnije pitanje koje se ovdje nameće jest: Čini li ta bliskost određenim ideologijama samo kozmološko razdoblje moderne po sebi neprihvatljivim ili je upravo ozbiljnije shvaćanje karakteristika moderne način na koji je moguće ne samo oduprijeti se spomenutim ideologijama nego i sačuvati koherentnost moralno-teološkog diskursa o ljudskom dobru?

Premda pozicija neprihvatljivosti spomenutih karakteristika moderne u svim svojim varijacijama na temu ima svojih pobornika u teologiji i Crkvi,[24] teško je oteti se dojmu da ne postoji značajna razlika između takvih teorijsko-praktičkih eksperimenata i ideologije spoznajnog apsolutizma. Naime, bilo kakav bijeg od povijesnosti, pluralnosti i relativnosti spoznaje, uključujući spoznaju istine i ljudskog dobra, nužno mora inzistirati na nad-povijesnom, odnosno trans-temporalnom poimanju istine i dobra, a u svrhu realizacije zahtjeva za univerzalnošću spoznaje ili moralnih imperativa. S obzirom na ontološku nemogućnost razuma da dohvati istinu ili dobro u tako shvaćenoj punini (radi vlastite konačnosti), teološki se može činiti mogućim posegnuti za objavom kao onom koja je vječna, nepromjenljiva te koja, posljedično, ispravlja tu „nesavršenost" razuma.

22 Ovdje se, kao i u nastavku teksta, koristimo sufiksom „-izam" radi pojmovnog razlikovanja karakteristika moderne od ideologija koje polaze od tih karakteristika. Ono što odlikuje sve te ideologije jest potenciranje jedne ili više karakteristika moderne do mjere koja ukida mogućnost bilo kakvog smislenog diskursa unutar ovoga kozmološkog razdoblja.

23 U tom smislu Tonči Matulić nudi kritiku suvremene tehnokracije kao još jednog vida moderne. Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Zagreb, 2008.

24 Joseph Monti navodi tri oblika crkveno-teološkog odbacivanja moderne: 1) novi sektarijanizam, 2) postmodernistički esteticizam i 3) melankolična nostalgija. Ukratko, novi sektarijanizam odbacuje koncilsko poimanje Crkve u svijetu te polazi od premise Crkve nasuprot svijetu (npr. komunitarizam). Postmodernistički esteticizam zdušno prihvaća postmodernističku kritiku razuma te traži izlaz u alternativnim oblicima diskursa (npr. radikalna ortodoksija). Melankolična nostalgija se sa sjetom prisjeća nekih ranijih idealiziranih razdoblja Crkve, koje je navodno karakterizirala dublja razina moralne odgovornosti i jasnoća izričaja. Usp. Joseph MONTI, *Arguing about Sex. The Rhetoric of Christian Sexual Morality*, 42-59.

Pretpostavka takvog poimanja objave i uz nju vezanog razumijevanja istine i ljudskog dobra jest da nas ona kao primatelje objave čini potpuno neovisnima o kozmološkom dobu koje nastanjujemo, no pomalo kontradiktorno, očekivati to od objave istodobno bi značilo dokinuti objavu. Naime, posebnost biblijske objave sastoji se upravo u neobjašnjivom premošćivanju jaza između božanskoga i ljudskoga, savršenoga i nesavršenoga, vječnoga i povijesnoga (misterij utjelovljenja), što čini razumljivom našu težnju za apsolutnim, ali ne dokida činjenicu da je riječ o *našoj* težnji, odnosno da stvarnost objave postoji samo u spomenutoj napetosti te fundamentalno ovisi o ozbiljnom shvaćanju obaju polova te napetosti. To konkretno znači da se sigurnost objave ne očituje u traženju uvijek novih načina ukidanja spomenute napetosti u korist jednog ili drugog pola, nego u vjeri da je Bog s nama usred kontinuiteta i diskontinuiteta povijesnog vremena i kozmoloških promjena, usred staroga i novoga te usred postojanosti i promjene.[25]

U tom smislu, ono što održava vjeru u mogućnost realizacije zahtjeva za univerzalnošću spoznaje i moralnih imperativa kao pretpostavke etike i morala ne treba tražiti u apsolutnoj sigurnosti uvida, odnosno u apsolutiziranju relativnog na temelju vlastitog razumijevanja zbilje, već upravo u njihovoj povijesnosti koja dopušta kritičku korekciju, posebice kada ona dolazi iz smjera dotad zanemarenih glasova. Odbaciti tu mogućnost učinilo bi uvodne retke pastoralne konstitucije Gaudium et spes potpuno nerazumljivima: „Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. […] Zato zajednica kršćana doživljava sebe doista usko povezanom s ljudskim rodom i s njegovom poviješću“ (GS 1).

S druge strane ne valja zaboraviti da unutar Crkve i teologije zahtjev za univerzalnošću proizlazi upravo iz njihove partikularnosti i ukorijenjenosti u vlastitoj tradiciji. Posljedično, upravo ta činjenica, ta uvelike određujuća točka njihova vlastita identiteta, a ne apsolutnost njihove spoznaje, utemeljuje normu vlastite spoznaje kao polaznu točku koja garantira smislenost dijaloga o ljudskom dobru s drugima i drukčijima, pokazuje da taj dijalog ne kreće iz ničega te omogućuje Crkvi i teologiji zauzimanje uloge kritičkog korektiva spram svijeta.

Umjesto zaključka – dvostruka obveza vjernosti i suvremenosti

Promišljanje o pokušajima odgovora na pitanje o ljudskom dobru u kontekstu postkoncilske moralne teologije nužno uključuje tri epistemološka izazova koje smo analizirali u ovom radu. Teološko-crkveni govor o ljudskom dobru u svjetlu tih izazova zorno pokazuje da je Crkva uistinu zajednica na putu te da se njezina povijesnost ukorjenjuje u tradiciji koja traži svoj izričaj u sadašnjosti. Taj se izričaj ne može i ne smije sastojati u statičkom i ustajalom poimanju tradicije koju treba zaštiti od izazova sadašnjosti i budućnosti jer „prošlost može preživjeti jedino u činu suvremenog spomena i iščekivanja u kojem se staro obnavlja i stavlja u perspektivu horizonta budućnosti“ (GS 1).

Ozbiljnost imperativa tako shvaćene dvostruke obveze vjernosti i suvremenosti Crkve i teologije uključuje njihovo već prisutno poimanje ljudskog dobra koje nije jednom zauvijek dano, nego zahtijeva trajno promišljanje u svjetlu novih događaja i izazova te, posljedično, ne isključuje mogućnost promjene (usp. GS 5). Taj je spoznajno-egzistencijalni proces moguće prispodobiti potrebi za trajnim obraćenjem ne samo u smislu pronalaženja novog središta bitka, spoznaje i djelovanja (odnosno dubljeg njihova razumijevanja) potaknutog božanskom milošću nego i tjeskobe koja prati i odvraća od toga procesa. Prema tomu, pod spoznajnim vidom u ovom povijesnom trenutku, kao i u svakom prijašnjem razdoblju, uvjerljivost Crkve kao učiteljice i teologije, koja joj u tome pomaže, između ostalog ovisi i o nadvladavanju spomenute tjeskobe kako bi u konačnici mogle činiti dobro.

25 Usp. Richard M. NIEBUHR, *The Meaning of Revelation*, New York, 1960., 2-10.

The meaning of בדל (*badal*) in Gen 1,1-2,3 at the background of other texts in Hebrew Bible

Mladen HORVAT*

Sažetak

Značenje glagola* בדל *(badal) u Postanku 1,1-2,3 na pozadini ostalih tekstova Hebrejske Biblije

Autor u ovome članku pokušava uspostaviti vezu među pojedinim odlomcima svećeničke tradicije Svetog pisma u kojima se nalaze različiti oblici glagola בדל*. Čini se da je „teologija razdvajanja" prisutna u svim odlomcima u kojima se pojavljuju konstrukcije s glagolom* בדל*, koje se nalaze u Knjizi Postanka 1,4.6.7.14.18.*

Iako većina tekstova pripada kultnim tekstovima, koji opisuju ili razdvajanje u prostoru svetišta (usp. Izl 26,33), ili razdvajanje koje bi svećenici trebali izvršavati (usp. Lev 10,9), ili razdvajanje koje bi trebala izvršavati cijela zajednica pomoću zakona o prehrani (usp. Lev 14,47; 20,25), očito je da svećenički autor opisuje razdvajanje koje Bog izvodi u Knjizi Postanka 1 kao ilustrativan primjer koji bi trebali slijediti različiti članovi zajednice.

Premda konstrukcije iz Post 1,4.6.7.14.18 nisu prisutne u odlomcima Ezre i Nehemije, gdje se također nalazi glagol בדל*, ti se tekstovi uzimaju u razmatranje zbog problema odvajanja od bračnih drugova koji su stranog podrijetla, tj. problema mješovitih ženidaba, što nalazimo u Ezri 9 - 10 i Nehemiji 9 - 10; 13, kako bismo pokazali da su kasniji pisci s pravom shvatili specifičnu uporabu korijena riječi* בדל *unutar semantičkog polja odvojenosti od drugih.*

Ključne riječi*: svećenička tradicija, teologija razdvajanja, mješovite ženidbe.*

Introduction

The verb בדל appears 42 times in the Masoretic text[1]. Especially intensive occurrence of the verb is noted in the first chapter of Genesis, where the verb appears 5 times in a span of fifteen verses (Gen 1,4.6.7.14.18) in the form of *hifil*, with the usual meaning "to separate"[2].

The verb is predominant in the first part of the Priestly account of Creation (opus distinctionis), where God is depicted as one who creates the world by means of separation. He separates the light he created from the darkness (Gen 1,4: וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ); he separates the waters under the firmament from the waters above the firmament (Gen 1,7: וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ

* dr. sc. Mladen HORVAT, Župa naše Gospe Kraljice Hrvata, Toronto, Ontario, Kanada; St Peter's Seminary, London, Ontario, Canada

1 Gen 1,4.6.7.14.18; Exo 26,33; Lev 1,17; 5,8; 10,10; 11,47; 20,24.25[2]26; Num 8,14; 16,9.21; Deu 4,41; 10,8; 19,2.7; 29,20; 1 Ki 8,53; 1 Ch 12,9; 23,13; 25,1; 2 Ch 25,10; Ezr 6,21; 8,24; 9,1; 10,8.11.16; Neh 9,2; 10,29; 13,3; Isa 56,3[2], 59,2; Eze 22,26; 39,14; 42,20. Cfr. G. Lisowsky, *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament*, Württenbergische Bibelanstalt, Stuttgart 1958, p. 178.

2 Cfr. D. J. A. Clines, *The Dictionary of Classical Hebrew*, Volume II, Sheffield Academic Press, Sheffield 1995, pp. 95-96.

וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ), leaving the firmament as a separator (Gen 1,6: בֵּין מַיִם לָמָיִם וַיְהִי מַבְדִּיל); he creates the lights to continue the act of separation between day and night (Gen 1,14: לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה), it means between light and darkness (Gen 1,18: וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר).

Because of the repetition of the ideas in these verses, some commentators suggest that the present account in Gen 1 is a result of an intertwinement of two separate accounts of Creation: an older one: *Tatbericht*; and a younger one: *Wortbericht*[3], or that the text grew together in a longer process (Werdegang des Textes)[4].

Our intention will be neither to deny, nor to assert this statements, but to show how the Priestly writer used the presupposed older account of Creation by means of separation (*Tatbericht*) in his specific cultic view, showing the Creator as "performing the future cultic actions of separation" of Leviticus and other Priestly literature, with an intention to reinforce the cultic actions of the people. Our approach to the text will be an etiologic[5] one, because the text itself dictates that approach. In our research we shall find texts in Leviticus, Ezekiel, Ezra and Nehemiah, in which the writer is leaning on the *theology of separation*, expressed in Gen 1 with the verb בדל.

To obtain this goal we shall proceed in our research by comparing the occurrences of the verb בדל in Gen 1,4.6.7.14.18 with other occurrences of the verb mentioned above, especially with some important cultic texts, because the verb בדל seems to be a specific cultic term, used in a cultic context[6].

The verb is used in two conjugations: *nifal* and *hifil*. There are 10 occurrences of the verb in *nifal*[7], and the event that is dominating in these occurrences is the question of separation of the newcomers from other peoples after 538. in time of Ezra and Nehemiah (Ezr 6,21; 9,1; 10,8.11.16; Neh 9,2; 10,29;).

There are 32 occurrences of the verb in *hifil*, and it is predominantly used to describe the Creation account in Gen 1. However, there are also texts that are very similar in construction as the verses in Gen 1. These are mostly present in Leviticus and prophet Ezekiel (Exo 26,33; Lev 10,10; 11,47; 20,24-26; Eze 22,26; 42,20.). Presupposing the same school of authorship in all the mentioned texts, we will first shortly examine the immediate context of the verb בדל Gen 1,4.6.7.14.18 (1), comparing then the constructions of Gen 1 with Exo 26,33; Lev 10,10; 11,47; 20,24-26; Eze 22,26; 42,20 (2); and questioning the connection between the examined texts in Genesis, Leviticus and Ezekiel, and the mentioned texts in Ezra and Nehemiah (3). That will help us to understand the *theology of separation* that the Priestly writers applied as one of the frameworks of their work.

---

3 Cfr. W. H. Schmidt, *Die Schöpfungsgeschichte der Priesterschrift*, Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament, 17. Band, Neukirchener Verlag, Neukirchen 1973[3], pp. 9-20. On pages 97-98 author explicitly emphasizes that in Gen 1,3 the "Wortbericht" is present, and in Gen 1,4 the older "Tatbericht". In this view the concept of creation by means of separation belongs to the older stratum, and shouldn't be specifically priestly thinking, except of the verb (ldb) that substituted a similar former expression.

4 Cfr. O. H. Steck, *Der Schöpfungsbericht der Priesterschrift*, Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments, 115. Heft, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1981[2], pp. 11-30.

5 "The etiological saga is always built on a reality. However, this reality is not an event, much less a historical event, but a condition, something existing, a topographical, ethnologic, cultic, or customary phenomenon of a permanent sort. The action seeks to explain the origin and existence of this continually existing condition." Cfr. S. MOWINCKEL, *Tetrateuch-Pentateuch-Hexateuch*, Verlag Alfred Töpelmann, Berlin 1964, p. 81, as cited in A. P. ROSS, *Creation and Blessing: A Guide to the Study and Exposition of Genesis*, Baker Books, Grand Rapids 2007[7], p. 54. For an excellent introduction into the etiological thinking see the full article "Exkursus: Das ätiologische Denken" in S. MOWINCKEL, *Tetrateuch*, pp.78-86.

6 "The verb *bdl* is used predominantly in the Priestly literature and usually refers to sacral matters", B. Otzen, «בדל», Theological Dictionary of the Old Testament, Volume II, William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 1975, pp. 1-3.

7 Num 16,21; 1 Ch 12,9; 23,13; Ezr 6,21; 9,1; 10,8.11.16; Neh 9,2; 10,29;

1. The immediate context of the verb בדל in Gen 1,4.6.7.14.18

The verb בדל appears in the first (Gen 1,4), second (Gen 1,6-7) and fourth (Gen 1,14-18) day of the Creation account. In the first day, it describes God's action of creating light, and its separation from darkness (וַיַּבְדֵּל, cfr. v. 4). In the second day, it describes God's action of creating the firmament, with which God divided the primordial waters (וַיַּבְדֵּל, cfr. v. 7), but it also describes the function of the firmament itself, because the firmament will be a separator between the waters (וִיהִי מַבְדִּיל, cfr. v. 6). In the fourth day, it describes one of the functions of created lights. Created lights will have a separating function: in v. 14 created lights have a separating function between day and night (לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה), and in v. 18 they have a separating function between light and darkness (וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ).

In conclusion, we could affirm that the verb בדל has two subjects in Gen 1. The first subject is God: he divides the primordial elements: darkness and water, which were frightening the people in the time the account was written.[8] Both elements are present in Gen 1,2 through the terms חֹשֶׁךְ "darkness" and תְּהוֹם "primeval ocean". With the action of creation, which consists in "dividing action" (cfr. בדל), God proves himself as having power over the chaotic elements, and his action of creation is shown in subduing these powers through the action of separation. The chaotic elements are now divided, and they are no longer a threat for creatures in the future.

The second subject of the verb בדל are the things God created in the second and the fourth day: the firmament and the lights in the firmament. The action of the verb in v. 6 is expressed with an active participle מַבְדִּיל "dividing". That indicates a continuous action of the subject, in our case, of the firmament. The firmament will be continuously dividing the waters. The participle is indicating the function of the firmament; a function of dividing. In v. 7, God himself divides the waters, the chaotic element, but in the same time he creates the firmament with a purpose to extend God's action of creation through division throughout the time.

A similar situation is found in the case of the lights in the firmament. As the firmament, the lights also are subject of the verb בדל. In vv. 14 and 18, the action of the verb is expressed with a construct infinitive לְהַבְדִּיל, which shows one of the functions of the lights, which will be to continue the action God performed in v. 4. The lights will constantly divide between day and night (v. 14), and between light and darkness (v. 18).

It is the same pattern as mentioned before, with reference to the firmament. God first accomplishes an action of creation through division of the primordial chaotic element, and then he creates things that will continue his action of division of the same chaotic element, to extend the effects of his creation throughout the time, or to continue his creation. With the action of division of the verb בדל (opus distinctionis), the writer laid foundations in the Creation account to proceed to the next step, where he shows God as Creator who makes the already created world more and more beautiful (opus ornatus).

Turning back to the occurrences of the verb בדל, we can find a similar structure of the sentences where the verb is used in Gen 1:

Gen 1,4: וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ
Gen 1,6: וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם
Gen 1,7: וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ
Gen 1,14: לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה
Gen 1,18: וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ

8 About "darkness" and "water" as chaotic elements see C. WESTERMANN, *Genesis 1-11*, Fortress Press, Minneapolis 1994, pp. 104-106.

The structure is identical in Gen 1,4.7.14.18:

verb in *hifil* בדל + בֵּין + X + וּבֵין + Y

The structure begins with a *hifil* form of the verb בדל, continues with the preposition בֵּין, followed by certain term in our case a noun or a noun with adverbial phrase, and ending with the preposition וּבֵין, followed by another term or adverbial phrase.

The second structure that is very similar to the first one occurs in Gen 1,6:

verb in *hifil* בדל + בֵּין + X + לְ + Y

The difference comes up only in the second part of the structure. There, the preposition בֵּין is not used for a second time, as above, but there appears the preposition לְ.

These structures will be a key for us to find other texts in the Hebrew Bible with the same structures, to find logical connections between texts, and to delve into the meaning of other texts, as we have just done with Gen 1. Due to the fact that the writer of Gen 1 used the verb בדל only inside the analyzed structures, other texts with the same structures will clarify the Creation account and vice versa.

2. Comparison of two basic structures containing the verb בדל in Gen 1 with Exo 26,33; Lev 10,10; 11,47; 20,24-26; Ezk 22,26; 42,20.

Inputting the first structure (Y + וּבֵין + X + בֵּין +verb בדל in *hifil*) in the "advanced search engine" of the software Bible Works, we receive the following texts with the same structure as Gen 1,4.7.14.18: Exo 26,33; Lev 10,10; 11,47; 20,25. Searching for the second structure (Y + לְ + X + בֵּין +verb בדל in *hifil*) like that one in Gen 1,6, we find the following texts of the Hebrew Bible: Lev 20,25; Ezk 22,26; 42,20. Verse Lev 20,25 incorporates in itself both structures, combining them together. We will examine it in depth.

It is obvious that we should search the full meaning of the verb בדל in its context in Gen 1, only in connection with the other presented texts and vice versa, because the writer left clear connecting signs. Nevertheless, since all of the presented texts are cultic, describing some cultic regulations, the main question of this second part will address the connection between Gen 1 and these cultic texts. The answer will not only point to the conclusion regarding the same author or school, but rather show the basic principles of the *theology of separation*.

According to the content to which these cultic texts point out, they can be divided into three groups:

a) Texts that speak about some separation in cultic space: Exo 26,33; Ezk 42,20;

b) Texts that speak about separation priests should perform: Lev 10,10; Ezk 22,26;

c) Texts that speak about separation the whole congregation of Israelites should perform: Lev 11,47; 20,25.

a) The first text that speaks about some separation in cultic space is Exo 26,33:

וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ שָּׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶת
אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃

"You shall hang the curtain under the clasps, and bring the ark of the covenant in there, within the curtain; and the curtain shall separate for you the holy place from the most holy."[9]

The aforementioned structure is obvious in Exo 26,33. In the inventory of the Tabernacle there was a curtain that divided the inner part of the Tabernacle in two parts: "holy place" (הַקֹּדֶשׁ) and the "most holy place" (קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים). In the most holy place, the ark was situated, covered with the mercy seat and two cherubim, while the ark contained the testimony of the covenant. The mercy seat was the place of preeminent God's presence, from where God spoke with Moses, delivering him all the commandments for the Israelites (cfr. Exo 25,22). Only once a year, on the Day of Atonement, was Aaron allowed to enter the most holy place and sprinkle the mercy seat with blood of ram and goat (cfr. Lev 16). The curtain separated this most holy place from the other space of the Tabernacle.

In the same direction of holiness of space, and need of separation, speaks the second text containing the structure seen in Gen 1. It is the text of Ezk 42,20:

לְאַרְבַּע רוּחוֹת מִדָּדוֹ חוֹמָה לוֹ סָבִיב׀ סָבִיב אֹרֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת
וְרֹחַב חֲמֵשׁ מֵאוֹת לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחֹל׃

"He measured it on the four sides. It had a wall around it, five hundred cubits long and five hundred cubits wide, to make a separation between the holy and the common."

In it the second structure is present, that from Gen 1,6. In a great vision, the prophet Ezekiel sees the future temple with all the belonging chambers. Chapters 40-42 contain the measuring procedures and measures of the new temple that the prophet saw. The difference between the previous text of Exodus and the vision of Ezekiel is that the separation in the temple is fulfilled by means of a wall, in this case not between "the most holy place" and the "holy place", but between the "holy" (הַקֹּדֶשׁ) and the "common" or "profane" (חֹל).

In both texts, it is a question of division of space. The division goes either between the stages of holiness: "holy" – "most holy"; or between the radical difference: "holy" – "profane". That division (בדל) of space is very indicative for Gen 1, because God is dividing the space: space with light dividing from the chaotic space of darkness; space of the chaotic upper waters dividing from the space of the lower waters.

b) This last text of Ezekiel, especially the expressions קֹדֶשׁ and חֹל, connect us with the second group of texts that speak about separation priests should perform: Lev 10,10 (Ezk 44,23); Ezk 22,26. The first text is Lev 10,9-11:

9 יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ׀ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃
10 וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר׃
11 וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם בְּיַד־מֹשֶׁה׃

"9 Drink no wine or strong drink, neither you nor your sons, when you enter the tent of meeting, that you may not die; it is a statute forever throughout your generations. 10 You are to distinguish between the holy and the common, and between the unclean and the clean; 11 and you are to teach the people of Israel all the statutes that the LORD has spoken to them through Moses."

This text is part of "The Inauguration of the Cult"[10] that stretches from Lev 8,1-10,20, containing the consecration of the first priests (Lev 8), the first sacrifices and the inaugural service

9 The English translation is taken from the New Revised Standard Version Bible.

10 This is a headline J. MILGROM proposes. Cfr. J. MILGROM, *Leviticus 1-16. A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Bible, Doubleday, New York London Toronto Sydney Auckland 1991, p. vii.

(Lev 9), and the death of Nadab and Abihu with some regulations concerning priests (Lev 10). In the context of the disobedience of the sons of Aaron, Nadab and Abihu, there is a passage about the conduct and function of the priests (Lev 10,8-11). Priests are not allowed to drink alcoholic drinks when they are on duty in the tent of the meeting (v.9) for two purposes:

1) to "separate" (וּלְהַבְדִּיל) between the holy (הַקֹּדֶשׁ) and the common or profane (הַחֹל), and between the unclean (הַטֻּמְאָה) and the clean (הַטָּהוֹר);

2) to "teach" (וּלְהוֹרֹת) the Israelites of all the statues that the Lord has spoken to them through Moses.

If they are consuming alcoholic drinks, they will be able neither to discern for themselves nor to teach what they discern to others. A strong connection with Gen 1,14-18 is present in the text, where the two luminaries also have a multiple function. It is interesting that the function of the luminaries in Gen 1,18 is described with the same grammatical form as that one of the priests in Lev 10,10: וּלְהַבְדִּיל "and to separate". These two occurrences of the grammatical form וּלְהַבְדִּיל are the only occurrences in the entire Hebrew Bible. Because of this connection and because of the same verse constructions in Gen 1,18 and Lev 10,10, the Priestly writer suggests that the priests should be like the two luminaries, who, with their teaching, will enlighten the people. In fact, one of the functions of the luminaries in Gen 1,15.17 is to give light or to shine upon the earth (לְהָאִיר). The connection between enlightenment through teaching and shining of the heavenly bodies is explicitly present in Dan 12,3:

וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד׃

"Those who are wise shall shine like the brightness of the sky, and those who lead many to righteousness, like the stars forever and ever."

In Dan 12,3, the expression: "the brightness of the firmament" זֹהַר הָרָקִיעַ evokes the "lights in the firmament" מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ in Gen 1,14.17; and "like the stars" כַּכּוֹכָבִים in Dan 12,3 evokes "the stars" וְאֶת הַכּוֹכָבִים in Gen 1,16.

Another fact that connects Dan 12,3 with Gen 1 is time. Gen 1 speaks from the beginning of time, and Dan 12,1-3 speaks from the end of time.

It is, therefore, possible to interpret the connection between Gen 1,18 and Lev 10,10 not only as a connection through the same school, reflected in language and structure of the text, but much more as an intentional connection made by that school, where priests continue God's action of creation through division (Gen 1,4.6.7.14.18), restraining with their action of separation between holy and common, impure and pure, the might of primordial chaos, and laying the fundaments of well-established and well-ordered world and society.

In view of that theology, separation is only the first necessary step; it is a fundament, upon which the structured and ordered world can subsist. In the same way, as the act of creation through separation was only a first step in God's action, the second step to an adorned world in God's creation was the continuation of His creation, which was manifested in creation of life (cfr. Gen 1,20-31). The same can be applied to priests. After they performed the separation (cfr. Lev 10,10), they should proceed to the action of teaching (cfr. Lev 10,11). With their action of separation and teaching of the Torah, priests enlighten the people, which will result in creation of a new and adorned world, full of life.

Ezk 44,23 is a very similar text to Lev 10,10, speaking in the same context of abstinence from alcohol in priests when entering the inner court. The structure of the verse is the same as those structures we have seen before in Gen 1,4.7.14.18 and Lev 10,10, but the verb used is (ירה), the same verb used in Lev 10,11 for the second function of the priests: "to teach".

Priests were not always performing their duties of "teaching" and "separation" properly, and therefore Ezekiel reproaches them in Ezk 22,26:

כֹּהֲנֶיהָ חָמְסוּ תוֹרָתִי וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל לֹא הִבְדִּילוּ וּבֵין־הַטָּמֵא
לְטָהוֹר לֹא הוֹדִיעוּ וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וְאֵחַל בְּתוֹכָם׃

"Its priests have done violence to my teaching and have profaned my holy things; they have made no distinction between the holy and the common, neither have they taught the difference between the unclean and the clean, and they have disregarded my Sabbaths, so that I am profaned among them."

This text has a similar structure as those in Gen 1,4.7.14.18 and Gen 1,6, using the verb בדל, but the structure in Ezk 22,26 is now combined out of the previous two structures: Yלְ + וּבֵין + Xלְ + בֵּין +verb בדל in *hifil*.

Priests are accused of having done violence (חָמְסוּ) to God's teaching. The prophet Ezekiel uses in a peculiar way the root חמס. The root is used 7 times, 6 times as a noun (Ezk 7,11.23; 8,17; 12,19; 28,16; 45,9), and only one time as a verb, and this happens in our case of Ezk 22,26. Looking with attention to the other 6 occurrences, in four of them the noun חָמָס is connected with the root מלא, "to be full". In these four occurrences, the noun אֶרֶץ is 3 times subject of the phrase: Ezk 7,23; 8,17; 12,19. If we now continue in our search for other occurrences of this group of roots מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס "the earth is field with violence" in a verse of the Hebrew Bible, then three other texts arise: Gen 6,11.13; Psa 74.20.

The first two occurrences are very important for us: Gen 6,11.13. These verses make an introduction into the Flood account. The Flood is described in Gen 6-8 as a reversed process of Creation: the waters that were separated through God's action of separation in the Creation account (Gen 1,6-8), are coming together again in the Flood account (Gen 7,11), and reversing the created universe into a chaotic state. All that happened because "the earth was filled with violence": חָמָס מָלְאָה הָאָרֶץ, cfr. Gen 6,13; וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס cfr. Gen 6,11.

Through Ezekiel's preference for that expression and a specific use of חָמָס, we can affirm that the priestly author in Ezk 22,26 considered the action of לֹא הִבְדִּילוּ - "they did not separate" which is opposite to הִבְדִּילוּ - "they separated" , as the action of God's annihilation of creation (Flood account, cfr. Gen 6-9), which is opposite to the action of God's creation (Creation account, cfr. Gen 1).

Through proper separation, according to the laws of the Torah, priests are recreating the world (cfr. Lev 10,10; Ezk 44,23 in reference to Gen 1,4.6.7.14.18). But through neglecting the proper separation, and through doing violence to God's teachings (חָמְסוּ תוֹרָתִי), priests are subduing the created and adorned world to a chaotic state (cfr. Ezk 22,26 in reference to Gen 6,11.13; 7,11).

c) The third group of texts, where the two structures of Gen 1,4.6.7.14.18 appear connected with verb (בדל), are texts that speak about the separation the whole congregation of Israel should perform: Lev 11,47; 20,25.

Lev 11,47 makes a conclusion of Lev 11,1-47, which speaks about the diet laws. The purpose of the laws in Lev 11 is given in Lev 11,47:

לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֵּאֲכֶלֶת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל׃

"to make a distinction between the unclean and the clean, and between the living creature that may be eaten and the living creature that may not be eaten."

The verse has the structure seen in Gen 1,4.7.14.18, but the preposition בֵּין is doubled, similarly as we have seen it in Lev 10,10. It is not our purpose to question the reasons of the diet

laws.[11] We are much more interested in the fact that the conclusion of the diet laws is expressed with an almost identical construction as several crucial verses that describe God's action of creation through division in Gen 1,4.6.7.14.18. In Lev 11,46-47 it is affirmed that the diet laws serve to make with them a distinction between unclean and clean, between an animal that may be eaten and an animal that may not be eaten. Using similar expressions the priestly writer presupposes in the background God's action of creation. As God created the world dividing, so also an Israelite should continue God's action of creation through the division that happens in his everyday diet.[12]

The idea of continuation of God's action of creation, already argued in the case of priests in Lev 10,10, is present already in the Creation account Gen 2,3. The infinitive construct לַעֲשׂוֹת in the phrase of Gen 2,3 אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת is normally translated as "work which God has created by making it"[13], referring the infinitive construct to God. But it is also possible to see the infinitive as referring to man: ''the work that God created to be done'', with the meaning that humankind should thenceforth continue God's action of creation.[14] This continuation of God's creation was in Lev 10,10 applied to the priests in observing their duties of separation between holy and common and between unclean and clean, and also the duty of teaching, and now in Lev 11,47 it is applied to the whole community of the Israelites.

The whole congregation of Israel will continue God's action of creation through its observance of the diet laws, but what will be the consequences of such observance? Some exegetes who adhere to the "hygienic hypothesis" argued that the forbidden animals were carriers of disease.[15] It is clear that following the diet laws, according to this interpretation, would lead towards a physically healthy society.

We have another direction of understanding the diet laws in the same text of Lev 11. In Lev 11,44-45 the reason of observing the laws is the "sanctification" of the Israelites (וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם), because God is holy (קָדוֹשׁ אָנִי). The idea of sanctification of the Israelites is connected with a certain separation from the others. We saw already in Lev 10,10 that the opposite terms were holy (הַקֹּדֶשׁ) and the common or profane (הַחֹל). This means that the Israelites cannot live the life of regular people, eating whatever regular people eat. They have to sanctify themselves and that means separate themselves from the common people. The easiest way to perform that separation was through the diet laws. In this way, every Israelite would know every day that he belongs to God, because his food, or his sustenance, is different from the food of regular people. Diet laws are then only a paradigmatic way to express the specific affiliation of the Israelites to the Lord, and their separation from others.[16]

In this direction of separation from others also speaks Lev 11,45. The author is recalling the history of Exodus that Lord God has had with his people, establishing an exclusive relationship between Lord and his people. In Lev 11,45 this relationship is described with an emphasis on God's partnership with the people: לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים "to be your God", on the basis of the great deeds he has done for the people: הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם "who brought you up from the land of Egypt". The holiness of the people (וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים), which follows God's holiness, and that is spoken about in Lev 11,45, will be reflected in the separation between unclean and clean animals, and in their separation from the peoples.

11 A detailed discussion on behalf of the present opinions about the prohibited animals, see in J. MILGROM, *Leviticus 1-16*, pp. 718-736.

12 Cfr. J. MILGROM, *Leviticus 1-16*, p. 689.

13 G. J. WENHAM, *Genesis 1-15*, Word Biblical Commentary, Word Books Publisher, Waco 1987, p. 3. See also his comment on p. 36.

14 Cfr. N. M. SARNA, *Genesis*, The JPS Torah Commentary, The Jewish Publication Society, Philadelphia 1989, p. 15.

15 W. F. ALBRIGHT, *Yahweh and the Gods of Canaan*, Doubleday, Garden City New York 1968, pp. 175-181.

16 About the idea of connection between holiness and separation in the context of the verb בדל, see J. MILGROM, *Leviticus 17-22*, The Anchor Bible, Doubleday, New York London Toronto Sydney Auckland 2000, pp. 1761-1762.

The last text having the same verse structure like Gen 1,4,6,7,14,18 is Lev 20,25. The verse has the verb בדל twice, but the same verb in *hifil* is occurring also in Lev 20,24.26, always referring to God as subject. For this reason, we will analyze Lev 20,24-26:

24 וְאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים׃
25 וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ
אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא׃
26 וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי׃

"24 But I have said to you: You shall inherit their land, and I will give it to you to possess, a land flowing with milk and honey. I am the LORD your God; I have separated you from the peoples. 25 You shall therefore make a distinction between the clean animal and the unclean, and between the unclean bird and the clean; you shall not bring abomination on yourselves by animal or by bird or by anything with which the ground teems, which I have set apart for you to hold unclean. 26 You shall be holy to me; for I the LORD am holy, and I have separated you from the other peoples to be mine."

Interesting in this passage is the structure[17] of these three verses:

A: v. 24 God is presenting himself as someone who separated (הִבְדַּלְתִּי) the Israelites from other peoples;

B: v. 25a As a consequence of God's action of separation, the Israelites themselves should also separate (וְהִבְדַּלְתֶּם) between clean and unclean animals and between clean and unclean birds.

B': v. 25b They should avoid all what God "separated" (הִבְדַּלְתִּי) for them as unclean.

A': v. 26 The holiness of Israel is manifested through its separation from other peoples, performed by God (וָאַבְדִּל), and they now belong to him.

God is subject of the verb בדל in vv. 24.25b.26, speaking in the first person. It is obvious from the structure of the text that the writer invites the Israelites to follow and imitate their God in his action. As God separated them from others (cfr. v. 24.26), and as their God set apart what is unclean for them (cfr. v. 25b), they should separate unclean from clean animals in the same manner, resulting in the continuation of God's action of separation from others, in order for Israel to become his people. It is more than obvious in this text that the diet laws are not only laws that concern the physical health of the Israelite society, but much more the fundaments of the same society, inasmuch the diet laws paradigmatically recall the specific affiliation of the Israelites to their God.

The writer of Lev 20,24-26 wanted to express this new established relationship between Israelites and their God with the specific words and constructions used in the Creation account (cfr. Gen 1,4,6,7,14,18), showing the act of God's separation of the Israelites from other nations as God's action of creation of the people. Therefore the writer uses the verb בדל three times in reference to God as subject. In Lev 20,24-26 a new creation is described, the creation of the people of Israel, similarly as in Gen 1,4.6.7.14.18 with the verb בדל God's creation of the universe is described.

The Israelites will continue God's creation of the nation through observance of the diet laws, separating themselves from other people. The diet laws described in Lev 11,1-47 and referred

17 For a similar structure, see J. MILGROM, *Leviticus 17-22*, pp. 1760-1761.

to in Lev 20,24-26, will help to maintain the exclusive relationship between God and his people, together with all the other cultic and moral precepts of Leviticus. This exclusive relationship regarding diet laws was already mentioned in Lev 11,45 in the phrase: לִהְיֹת לָכֶם לֵאלֹהִי "to be your God", and in Lev 20,26, always in the context of the diet laws; it is reformulated as לִהְיוֹת לִי "to be mine", referring now to the people.

By searching for other passages of the Hebrew Bible containing the verb בדל we find a new field of specific use of בדל in reference to the new comers after 538. in time of Ezra and Nehemiah. The main issue is separation from other peoples, but no longer through diet laws, as in the occurrences in Lev, but by means of avoiding mixed marriages.

3. Question of separation of the newcomers from other peoples after 538, in time of Ezra and Nehemiah (Ezr 6,21; 9,1; 10,8.11.16; Neh 9,2; 10,29; 13,3)

The second big field of separation connected with the verb בדל is the separation from other people in avoiding the mixed marriages, which occurred in the community of the repatriated Israelites in times of Ezra and Nehemiah. In order to demonstrate that separation in the books of Ezra and Nehemiah, the writer used the verb בדל in *nifal* in Ezr 6,21; 9,1; 10,8.11.16; Neh 9,2; 10,29 and once in *hifil* in Neh 13,3. In these texts we do not find anymore the mentioned structures from Gen 1,4.6.7.14.18 and other texts of Leviticus and Ezekiel; but nevertheless the root בדל is used in a semantic field of separation from others, which connects us with the previous mentioned texts, especially with Lev 20,24-26.

The problem of separation is first mentioned in Ezr 9,1, where it is stated that the people of Israel, with their priests and Levites, have not separated themselves from the peoples of the surrounding countries (לֹא־נִבְדְּלוּ הָעָם יִשְׂרָאֵל וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת). In Ezr 9,1-2 the writer is describing the current situation with words evoking the law of Deu 7,1-3. However, this situation is contrary to the law described in Deu 7,1-3. It is necessary therefore to take some action, which will solve the problem of the mixed marriages.

The resolution of the problem can be divided in three steps in the books of Ezra and Nehemiah, that can be conceived as three different periods of time throughout which the problem of mixed marriages was resolved, as described in the books of Ezra and Nehemiah:

a) Convocation of all the returned people in Jerusalem to inquire about mixed marriages and promise of all the people to separate themselves from others (Ezr 9-10): after the coming of Ezra in 458 B.C.;

b) Written stipulation of the covenant, signed by the leaders and sworn by the whole community. The members of mixed marriages are included (Neh 9-10): after the coming of Nehemiah in 445 B.C.;

c) Exclusion of all strangers from the community of the Israelites (Neh 13,1-3): about Nehemiah's going to Artaxerxes in 433 B.C.;[18]

The occurrences of the verb בדל in Ezr 10,8.11 are presented in a general address of the priest Ezra to the community of the returned people. All the returned people are present in Jerusalem, and Ezra invites them to separate themselves from others (cfr. Ezr 10,11). This separation is described as

18 We have adopted the traditional approach of the chronological sequence of Ezra and Nehemiah, see F. C. FENSHAM, *The Books of Ezra and Nehemiah*, The New International Commentary on the Old Testament, William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 1982, pp. 6-7. For other proposals see pp. 8-9.

a separation (וְהִבְדִּלוֹ) from the peoples of the surrounding countries (מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת), and also from the foreign wives (וּמִן־הַנָּשִׁים הַנֻּכְרִיּוֹת).

The question is how to interpret the וְ in this verse. If it is an epexegetical וְ, then the separation from other peoples would be effective through the separation from the foreign wives. It seems that this is the main direction of the text, and this interpretation is supported by Ezr 9,1-2, where v. 1 (לֹא־נִבְדְּלוּ הָעָם יִשְׂרָאֵל וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת) is explained in v. 2 (בְּנֹתֵיהֶם לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם כִּי־נָשְׂאוּ מִ). Ezra's prayer in Ezr 9,6-15 is full of such indications that sustain the interpretation of וְ in Ezra 10,11 in an epexegetical direction.

This first attempt (cfr. Ezr 9-10) to segregate themselves from the peoples of the surrounding countries by separating themselves from the foreign wives was only partially realized. Beside Ezra, the project had some fervent sustainers, like Schecaniah (cfr. Ezr 10,2-4), but also some notable people were opposed to it (cfr. Ezr 10,15). Ultimately, only the priests gave their words to send away their wives (cfr. Ezr 10,18-19), and the writer ascertains in v. 44 that all the mentioned people in Ezr 10,18-43 had foreign wives, and some of the wives also had children.[19]

The problem was not resolved, but it was postponed for some thirteen years later, as described in the narration of the books of Ezra and Nehemiah to the ministry of Nehemiah (445 B.C.). This second step of resolution of the problem is described in Neh 9-10. A penitential service is described in Neh 9. The beginning of that service in Neh 9,2 is connected with the preceding texts of Ezra: the connection with Ezr 9,1-2 is accomplished through the roots בדל זרע ישׂראל in the phrase וַיִּבָּדְלוּ זֶרַע יִשְׂרָאֵל; the connection with Ezr 10,11 is accomplished through the roots ידה בדל of Neh 9,2.

In that penitential service, the repatriated people recognize their sins (cfr. Neh 9,1-5) and after a confessional prayer (cfr. Neh 9,6-37), they make a written commitment to follow the Law (Neh 10,1-40).

The commitment was signed by the leaders (Neh 10,2-28), and supported by an oath from all the people (Neh 10,29-30). Neh 9,2 presupposes that separation from the strangers has already been done, and yet in Neh 10,29 it is affirmed that also "all who have separated themselves from the peoples of the lands to adhere to the law of God, their wives, their sons, their daughters, all who have knowledge and understanding" were included into this commitment. It means that the foreign wives with their sons and daughters were not excluded from the new community, but included. In the moment of the national confession, all people who had "knowledge and understanding" of the Law, which was read in Neh 8-9, were able to make part of the new formed community.

In this second step (cfr. Neh 8-10) of separation from the people of the surrounding countries, a new principle is found, and it is the principle of understanding the Law: cfr. Neh 8,2 מֵבִין לִשְׁמֹעַ וְכֹל "everyone who could hear with understanding"; cfr. Neh 10,29 יוֹדֵעַ מֵבִין "everyone who had the knowledge and understanding". In these expressions there are some allusions to the problem mentioned later in Neh 13,23-24, which explain that the real problem of mixed marriages was the obliviousness of the Hebrew language. The offspring, together with their foreign mothers, could not understand Hebrew language, which was the language of the written Law. Without the language, there was not a direct connection with the Law. Therefore the insistence of the writer in Neh 8,2 on "hearing with understanding" and in Neh 10,29 on "knowledge of understanding". The knowledge of the Law and the promptness to follow the Law became the decisive element in the

19 We cannot discuss here the interpretation of Ezr 10,44, nor adopt the proposed emendations of the Masoretic Text in favor of the failure of Ezra's mission, as in J. BLENKINSOPP, *Ezra – Nehemiah*, Old Testament Library, SCM Press Ltd., London 1989, pp. 200-201. We follow rather the Masoretic Text of Ezr 10,44, and estimate Ezr 9-10 as preparation for that what will follow in Neh 9-10, cfr. W. RUDOLPH, *Esra und Nehemiah samt 3. Esra*, Handbuch zum alten Testament, Verlag J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1949, p. 154.

process of separation from other peoples. It means that everyone who was able to understand the Law was also able to separate themselves from others (cfr. Neh 10,29) and to live in accordance with the Law.

In the whole problem of mixed marriages, the writer of Neh 10 is interpreting the וְ of Ezr 10,11 not only in an epexegetical direction, but far more in a copulative sense. For Neh 10 the expression "to separate from others" (וְכֹל־הַנִּבְדָּל מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת אֶל־תּוֹרַת הָאֱלֹהִים, cfr. Neh 10,29) does not mean only an impossibility to contract in the future the marriages with foreign wives (cfr. Neh 10,31), but much more to orient oneself toward the complete observance of the Law (cfr. Neh 10,30.32-40).

Therefore in the third step of the solution of mixed marriages problem, there is a rigorous measure of total exclusion of the foreigners in Neh 13,1-3. In the chronology of the book of Nehemiah it should have happened about 433 B.C., when Nehemiah went to Artaxerxes (cfr. Neh 13,6). The fundament for the exclusion is found in the Law, in Deu 32,4. After the commitment was made, as described in Neh 10, it was not possible to tolerate the existence of mixed marriages. The separation is described in Neh 13,3:

וַיְהִי כְּשָׁמְעָם אֶת־הַתּוֹרָה וַיַּבְדִּילוּ כָל־עֶרֶב מִיִּשְׂרָאֵל׃

"When the people heard the law, they separated from Israel all those of foreign descent."

The verb that is used for the separation is וַיַּבְדִּילוּ, the root בדל in *hifil*. Although the constructions of Gen 1,4.6.7.14.18 are not present, the verb in *hifil* connects us strongly with Gen 1, and other places where the verb is used in the field of separation inside the *theology of separation*. In the view of the writer, this separation was necessary for the growth of the new community after returning from exile, and with the separation were laid the foundations of the future nation, as with God's separation in Gen 1 were laid the foundations of the future adorned cosmos.

Conclusion

Although the Priestly writer uses the "older Creation account" (*Tatbericht*) in the composition of Gen 1, where creation is described as God's action of separation, he describes nevertheless God's action of separation with the verb בדל in *hifil*, where the verb is always included in certain structures. In this way, he reuses the old material, but reuses it for his own purposes, because through these structures the writer connects Gen 1 with other texts of the Hebrew Bible, where the *theology of separation* is evidently present. It is interesting to see that the texts with such structures in Lev 11,47 and Lev 20,25 are coming in a context of concluding sections of certain law passages, giving an explanation to the aforementioned laws. This is especially evident in the example of Lev 11. Verses 44 and 45 begin with an כִּי, which is often elsewhere interpreted as a sign of an explaining editorial gloss, and the verses 46-47 are a conclusion of the whole chapter 11. Verses 46-47 can be understood properly only if 44-45 (holiness as separation) are read before them. That means that the verses 44-47 could be interpreted as much later than the other material in Lev 11, because we can understand the diet laws of Lev 11, also without the conclusion of Lev 11,44-47. We could also apply similar reasoning to Lev 20,22-26 on behalf of the laws in Lev 19-20, because the constructions with the verb בדל in *hifil* are also present in the concluding section of Lev 19-20.

It is a different case with Gen 1. The constructions are not present in the conclusion of the account, but rather in the first part of the Creation account as its supporting pillars. It is not possible to understand Gen 1 without the constructions with בדל in *hifil* in Gen 1,4.6.7.14.18. It means that this is not a work of a later compiler, but rather of the same school which provi-

ded Leviticus with the conclusions in Lev 11,44-47 and 20,22-26, and also provided the whole account of Gen 1, incorporating the specific Priestly *theology of separation* into the much older traditions of the Creation. This later stage of composition of Gen 1 is also testified by the fact of combining two similar structures in the same text (the specific use of prepositions לְ and בֵּין in Gen 1,4.6.7.14.18), while other texts of the same Priestly tradition use either one or the other structure.

Although the Priestly writer is speaking of the beginnings of the universe, the world and the life in Gen 1, he is speaking very concisely in such a way to give answers to future situations regarding the separation from others through diet laws (Lev 11,47, 20,25), or avoiding the mixed marriages (Ezr 9-10 and Neh 9-10; 13), and rooting the reasons of writer's present situation in the distant time of the primeval history.

Tijelo Kristovo i Downov sindrom: teološki osvrt na tijelo i invaliditet u perspektivi 1 Kor 12,12-30 i 1 Kor 6,19

Martina VUK*

Sažetak

Prvotni cilj ovog razmišljanja je naglasak na pretpostavci da se Krista kao pravog Boga i pravog čovjeka analogno poistovjeti s osobom s Downovim sindromom i time izazove teološko promišljanje o toj tematici. Polazeći od takvog razmišljanja, moja je drugotna namjera preispitati ustaljeni kršćanski i kulturološki stav u odnosu na osobe s intelektualnim teškoćama te izaći iz okvira uobičajene pastoralne prakse u odnosu na taj fenomen, a problematiku same inkluzije smjestiti u kontekst teološke antropologije. U prvom će dijelu, stoga, moje razmišljanje biti usmjereno na socijalno-kulturološko i teološko-antropološko promišljanje u odnosu na osobe s intelektualnim teškoćama, posebno na osobe s Downovim sindromom. U drugom dijelu te se predodžbe želi razobličiti i djelomično ispraviti na način da se promisli o stavu koji bi kršćanin u odnosu na tijelo i neposredno na osobe s intelektualnim teškoćama trebao zauzimati, a što nadilazi samu pastoralnu praksu. U tom pogledu moje će razmišljanje biti usmjereno na bioetičke i teološke polemike u odnosu na tijelo i tjelesnost, s obzirom na osobe s Downovim sindromom kao i sam problem prihvaćanja drukčijeg tjelesnog obličja u suprotnosti s očekivanim izgledom tijela. Treći aspekt razmišljanja produbit će govor o tijelu i usmjeriti se na odnos kršćanskog prihvaćanja tijela prema 1 Kor 12,12-30, u povezanosti s teologijom tijela Ivana Pavla II., posebice naglašavajući 1 Kor 6,19.

Ključne riječi: *Downov sindrom, „modeli invalidnosti," dualizam, kult tijela, kapital tijela, pripadnost, uzajamnost.*

Uvod

Namjera ovog članka polazi od gledanja na tijelo u odnosu na osobe s Downovim sindromom. To će reći da je prvotna namjera ovog razmišljanja pretpostavka da se Krista kao pravog Boga i pravog čovjeka analogno identificira s osobom s Downovim sindromom te time izazove teološko promišljanje o tematici tijela. Polazeći od takvog razmišljanja moja drugotna namjera je kritički preispitati uobičajen kršćanski i kulturološki stav u odnosu na osobe s intelektualnim teškoćama te izaći iz okvira pastoralne prakse u odnosu na taj fenomen, a problematiku same inkluzije smjestiti u kontekst teološke antropologije. To će reći da ovo razmišljanje naglašava da distanciranost

* dr. sc. Martina VUK, Sveučilište Fribourg, Švicarska

koju mi „normalni“ imamo u pogledu nekoga s Downovim sindromom nije samo problem pastoralne prakse, niti traži samo pastoralno djelovanje, nego se pravi problem našeg odnosa prema osobi čije je tijelo „deformirano“ u odnosu na „nedeformirano“ tijelo nalazi u našoj svijesti, u razmišljanju koje diktira naš odnos prema osobama koje su na neki način vizualno drukčije. Kao treće na temelju tih dviju premisa moja sljedeća namjera je indirektno preispitati ima li u teološkom razmišljanju o tijelu, ovdje posebno u kontekstu onoga što možemo iščitati u 1 Kor 12,12-30 i 1 Kor 6,19, mjesta za diskurs o „tijelu s Downovim sindrom“ i u čemu se taj diskurs sastoji.

U prvom dijelu moje će razmišljanje biti usmjereno na obrise koji su formirali naše kulturološko, pa tako i teološko-antropološko razmišljanje o osobama s intelektualnim teškoćama, ovdje posebno o osobama s Downovim sindromom. U drugom dijelu te se predodžbe želi preispitati i djelomično ispraviti na način da se promisli o stavu koji bi kršćanin u odnosu na tijelo i neposredno na osobe s intelektualnim teškoćama trebao zauzimati, a što nadilazi samu pastoralnu praksu. Stoga će moje razmišljanje biti usmjereno na bioetičke i teološke polemike u odnosu na tijelo i tjelesnost, posebno s obzirom na osobe rođene s Downovim sindromom kao i sam problem prihvaćanja drukčijeg tjelesnog obličja koje je u suprotnosti s očekivanim izgledom tijela. U trećem dijelu članka produbit će se govor o tijelu i usmjeriti se na odnos kršćanskog prihvaćanja tijela onako kako to nalazimo u 1 Kor 12,12-30, što je povezano s teologijom tijela Ivana Pavla II., ponaosob s naglaskom na 1 Kor 6,19. Ako je naše tijelo hram Duha Svetoga i ako smo mi međusobno udovi jedni drugima, onda je moguće pretpostaviti da netko s Downovim sindromom itekako participira u tom Tijelu, uključujući i činjenicu da ljudski duh nije nositelj genetske deformacije. No kako se odnositi prema tjelesnom u perspektivi kristološkog onda kada to tjelesno uključuje fizički nedostatak ili „tjelesnu deformaciju“?

1. Čiji invaliditet? Kakva intelektualna teškoća?

U engleskom jeziku pojam *disability* više ili manje u sebi uključuje pojmove *intellectual disability* i *physical impairement,*[1] čemu bi u doslovnom prijevodu na hrvatski jezik najbolje odgovarao pojam *invaliditet*, dok bi prijevod za *intellectual disability* bio *intelektualne teškoće*, a *physical impairement* mogao bi se prevesti kao *fizički nedostatak* ili *tjelesna onesposobljenost*. Stručna literatura na hrvatskom jeziku[2] koristi se tim prijevodima, to će reći da kad se govori o osobama s nekom vrstom fizičkog ili mentalnog nedostatka koji onemogućuje izvršavanje normalnih zadataka ili onesposobljuje moralnu ili fizičku sposobnost osobe, tada je važno imati na umu da je riječ o osobama s intelektualnim teškoćama ili pak o osobama s invaliditetom. Svaki drugi termin poput našega ustaljenog kulturološkog nazivlja *mentalno prikraćenih* ili *hendikepiranih* osoba bio bi nevjerodostojan. Osobe s Downovim sindromom, u našem slučaju, prema toj taksonomiji pripadaju kategoriji osoba s intelektualnim teškoćama.

Moja namjera u ovom osvrtu ne ulazi u detaljnu analizu etimološkog i terminološkog značenja invaliditeta i usmjerena je na sociokulturološke predodžbe u odnosu na invaliditet, koje su ostavile traga u našoj mentalnoj svijesti te kod susreta s osobama koje imaju određenu intelektualnu teškoću predstavljaju blokadu. Prema tomu, moje razumijevanju *invaliditeta* i *intelektualnih teškoća* nije samo teorijsko, što će reći da osim što uključuje akademsko razumijevanje i terminološko određenje koncepta, ono ga ne svodi na samu definiciju. U mom razumijevanju invaliditet i intelektualne teškoće predstavljaju ponajprije vrstu ljudskog stanja ili bivanja u svijetu, a s tog gledišta takvo

1 Usp. WORLD HEALTH ORGANISATION, s.v. „Disabilities,“ na: http://www.who.int/topics/disabilities/en/ Vidi također: WORLD HEALTH ORGANISATION, World Report on Disability, Geneva, 2011.

2 Npr. Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, u: *Narodne novine*, 64/2001; Mirjana ZNAOR – Zvjezdana JANIČAR – Lelia KIŠ-GLAVAŠ, Socijalna prava osoba s invaliditetom, u: *Mirovinsko osiguranje*, 3/4 (2003.), 3-20; Marko MARINIĆ, „Jesu li osobe s invaliditetom invalidi?“ Pitanje konceptualne naravi, ali i potreba izjednačavanja mogućnosti, u: *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 17 (2008.) 1-2, 99-221

stanje podrazumijeva svojevrsno ljudsko iskustvo, a svako ljudsko iskustvo u središte stavlja ljudsku osobu. Stoga je važno naglasiti da akademski pristup invaliditetu i intelektualnim teškoćama uključuje različite pristupe, modele, zapažanja i interpretacije. Kako bi se izbjegle dodatne nedoumice u pristupu, izdvojit ću medicinski i sociološki model u razumijevanju invaliditeta, koji osim zbog usredotočenja na samu definiciju invaliditeta i intelektualnih teškoća, imaju ključnu ulogu u našem sociokulturološkom razumijevanju osoba s invaliditetom i intelektualnim teškoćama.[3]

Medicinski model gleda na invaliditet i intelektualnu teškoću kao na svojevrstan medicinski fenomen zbog svojih biološko-genetskih uzroka, poput primjerice genetskih malformacija. Prema tom modelu invaliditet ili intelektualne teškoće „dijagnosticirane" su kao svojevrsna patologija, bolest, fizička i mentalna deformiranost i zbog toga osobe s intelektualnim teškoćama i invaliditetom treba podvrći određenoj medicinskoj intervenciji poput, liječenja, rehabilitacije, ili pak same prevencije, npr. prenatalne dijagnoze i genetski testovi. Cilj tog modela je, dakle, „popravak" određenih individualnih disfunkcija ili oštećenja, svojevrsna institucionalizacija ili, pak, normalizacija osoba s intelektualnim teškoćama u svijet normalnih. Iako taj model ima plemenit cilj, poput medicinske intervencije koja uključuje farmakološki tretman ili rehabilitaciju, on neposredno svodi pojedinca na objekt i status pacijenta jer se osobu gleda kroz prizmu njezinih nedostataka, oštećenja i socijalno mentalne disfunkcionalnosti. S druge strane ono što brojni antropolozi i sociolozi koji se bave studijem invaliditeta naglašavaju kod tog modela jest zloporaba moći medicinskih službenika, ne samo da osobu s intelektualnim teškoćama svedu na objekt nečije brige i medicinske pomoći nego u osobi s invaliditetom vide tragediju, problem, deficit i gubitak. Ono što bih izdvojila kod tog modela jest da se na osobu s invaliditetom gleda kao na onu koju je potrebno „popraviti" ili promijeniti te da se u odnosu na relaciju liječnik – pacijent ne izlazi iz okvira legalističkog ili paternalističkog (gospodar – rob) odnosa prema osobi. Medicinski model kasnije je poslužio kao matrica za tzv. model milosrđa specifičan za televizijske kampanje, religijske i humanitarne organizacije, kojima je zajedničko da u postizanju moralnog, pa čak i plemenitog ili humanitarnog cilja na osobe s intelektualnim teškoćama gledaju kao na siromašne, one u potrebi ili ih se, pak, poistovjećuje s objektom sažaljenja, milosrđa ili kazne za grijeh. S druge strane one koji pomažu takvim osobama često se smatralo ili moralno superiornima ili se, pak, osobama s invaliditetom i intelektualnim teškoćama služilo kao sredstvom u postizanju određenog moralnog ili humanitarnog cilja „radi smirenja vlastite savjesti".

Socijalni model javlja se kao reakcija na medicinski model, rehabilitacijski, ili pak model milosrđa. Socijalni model za uspješnost rehabilitacije i socijalizacije dominantnu važnost pridaje utjecaju okoline i prilagodbi društva. Pritom socijalni model razlikuje socijalni uzrok invaliditeta od invalidnosti kao tjelesnog hendikepa. To će reći da ono što se u medicinskom modelu smatralo invaliditetom pojedinca kod socijalnog modela nije samo problem pojedinca nego problem društva koje nije u stanju prihvatiti invaliditet kao svojevrsno bivanje u svijetu. Osobe s invaliditetom nisu isključene i marginalizirane samo zbog njihove biološko-genetske strukture nego zbog socijalno društvene klime koja zbog neadekvatnog prostora, okoline, transporta i edukacije nije u stanju stvoriti drukčije ili bolje uvjete adaptacije, interakcije i mobilnosti, zbog čega su osobe s invaliditetom isključene i marginalizirane. Socijalni model potiče socijalno-političku aktivnost osoba s invaliditetom u ostvarivanju njihovih ljudskih i građanskih prava. To će reći da su socijalne barijere i ograničena društvena participacija osoba s invaliditetom razlog njihove isključenosti, a ne njihov invaliditet ili sama tjelesna deformacija. Iz tog razloga invaliditet nije osobni nedostatak ili osobna tragedija, već određena socijalna barijera i problem društva.

3 Osim tih dvaju modela, postoji niz drugih podmodela poput primjerice: radikalni model (Whithers, 2012.) i model ljudskih prava (UN, 2006.); nekoliko verzija socijalnog modela poput primjerice: britanskog socijalnog modela (Campbell i Oliver, 1998.; Barnes i Mercer, 2010.); sjevernoameričkog pristupa (Scotch, 1984.); sjevernonordijskog relacijskog modela (Tøssebro 2002., 2004.); postmodernističkog pristupa (Corker i Shakespeare, 2002.) itd. Detaljni prikaz vidi u: Martina VUK, Disability and vulnerability-Impediments or possibilities? A hypothesis from the scope of social Christian ethics, u: *Disputatio philosophica: International journal on philosophy and religion*, 1 (2017) 19, 63-74.

Kao i medicinski model tako – kao što smo mogli primijetiti – i socijalni model pokazuje svojevrsna ograničenja. Dok s jedne strane medicinski model osobu svodi na razinu objekta nečije intervencije ili sažaljenja, socijalni model, osim što zbog naglaska na važnosti samo tjelesnog invaliditeta, zanemaruje inkluziju osoba koje pored tjelesnog invaliditeta imaju i intelektualne teškoće. Povezano s time zbog prevelikog naglaska na pravima i slobodama osoba s invaliditetom i manjka rasprave o važnosti interakcije i edukacije često se socijalni model svodi na vid socijalno-političkog djelovanja, a time se otvara mogućnost da on postane samo materijalizirani oblik inkluzije ili pak socijalne pomoći.

Ta dva modela, osim što su, kao što sam već navela, odigrala ključnu ulogu u odnosu na definiciju i terminološko određenje invaliditeta i intelektualnih teškoća, i stvaranje tzv. podmodela, utjecala su na i cjelokupnu kulturološku svijest i na neki način definirala naš odnos prema osobama s invaliditetom i intelektualnim teškoćama. Ono što je važno naglasiti u tom pogledu ponaosob u odnosu na tjelesni ili vidljivi invaliditet, što uključuje i osobe s Downovim sindromom, i što je u teološkoj raspravi o invaliditetu važno naglasiti, odnosi se na stereotipove koji se, bilo svjesno ili nesvjesno, nalaze u svijesti nas „normalnih" i reflektiraju u susretu s osobama s intelektualnim teškoćama. To ujedno ne znači da je društvena osjetljivost pored društvenog aktivizma, napretka u medicini i farmaciji, kao i kreiranja socijalnih politika u odnosu na osobe s intelektualnim teškoćama zanemarena. Riječ je o tome da stereotipovi koji su proizašli ponajviše iz tih dvaju modela imaju utjecaj na stvaranje predodžbe o osobama s invaliditetom i kao takvi traže ponovno promišljanje. U tom pogledu moja je namjera ovdje izdvojiti pet najčešćih stereotipova prepoznatih u toj interakciji.

a) Prvi stereotip uključuje psihološku stigmu. Riječ je o ograničenoj interakciji između osoba s intelektualnim teškoćama i bez intelektualnih teškoća do koje dolazi jer u osobama bez intelektualnih teškoća postoji strah od susreta s osobama s intelektualnim teškoćama, jer ih se smatra nenormalnima, devijantnima i opasnima.

b) Drugo, postoji pretpostavka da se osobe s invaliditetom treba normalizirati, što će reći pod svaku cijenu zanemariti njihov intelektualni ili tjelesni nedostatak. Takvi stavovi graniče s medicinskim modelom, uključujući princip normalnosti, prisilnu institucionalizaciju i medicinsku rehabilitaciju.

c) Treći stereotip, kao što mnogi teolozi ističu, tiče se stava kojim se osobe s intelektualnim teškoćama, posebice osobe s Downovim sindrom, spiritualizira na način da ih se poistovjećuje s anđelima. Time ne samo da se zanemaruje njihova tjelesnost i slobodna volja nego ih se nastoji prikazati kao bezgrešne, a time i aseksualne.

d) Četvrti stereotip, koji je po mom mišljenju najdominantniji i snažno prisutan u svijesti suvremenika jest taj kojim se osobe s invaliditetom i intelektualnim teškoćama gleda iz perspektive moralnog sažaljenja kao siromašne „jadnike" koji izazivaju na milosrđe. Takav stav proizlazi iz konteksta humanitarnih i dobrotvornih organizacija kao i stava kršćanske solidarnosti u pogledu „opcije za siromašne" i dobrotvorne pomoći, koja, osim što osobu s invaliditetom svodi na objekt milosrdne ljubavi i pastoralne prakse, samu *sebe* dovodi u opasnost da zbog *agape* zanemari *philia*, te tako intrinzično dostojanstvo osobe svede na puku materiju.

e) Posljednji stereotip je onaj koji osobe s invaliditetom i intelektualnim teškoćama gleda kao demonske tako da se razlog njihova invaliditeta povezuje s demonskim utjecajima ili pak grijehom predaka. Takav stav već je odavno, posebice nakon Drugoga vatikanskog koncila, ispravljen, iako u nekim afričkim zemljama i indirektno u nekim zapadnim zemljama još uvijek postoji u svijesti društva i pojedinaca.[4]

4 Usp. Patrick DEVLIEGER, Why disabled? The cultural understanding of physical disability in African society, u: Benedicte INGSTAD – Susan Reynolds WHYTE (ur.), *Disability and Culture*, Berkeley, CA, 1995., 94-106.

Moj sljedeći korak jest produbiti problematiku razumijevanja invaliditeta u kontekstu bioetičkih i teoloških rasprava s posebnim naglaskom na aspektu tijela u odnosu na osobe s invaliditetom i intelektualnim teškoćama.

2. Teološko-bioetičke polemike u odnosu na invaliditet i tjelesnost

Osobe s Downovim sindromom ne mogu sakriti svoju tjelesnost pa tako ni svoju tjelesnu anatomiju. Nije potrebno puno da bi ih se primijetilo i identificiralo kao nositelje Downova sindroma. Za razliku od tzv. „osoba normalnog izgleda," takve osobe svoju tjelesnost ne mogu skrivati. Mogu je samo prihvatiti i u njoj gledati manifestaciju Božje stvaralačke ljubavi i dobrote. No zbog čega ipak postoji problem u prihvaćanju takve tjelesnosti u suvremenim bioetičkim raspravama i tko s druge strane dominira našom kulturološko-socijalnom percepcijom tjelesnoga?

Osnovni problem koji se tiče tjelesne i kognitivne malformacije osoba s intelektualnim teškoćama i invaliditetom proizlazi iz misaonog i kulturološkog sustava u odnosu na fenomen tjelesnoga. To ponajprije znači da u suvremenom društvu tjelesno predstavlja cjelokupnost osobe. Drugo povezano s time jest svojevrsna podjela između tjelesne sposobnosti i nesposobnosti. To će reći da tjelesna sposobnost definira status osobe. U kulturi koja s jedne strane objektivizira i komercijalizira tjelesno, osobe s invaliditetom su na posebnom udaru biti ne samo stigmatizirane nego i isključene kao tjelesno nesposobne u ispunjavanju normalnih zadaća i životnih funkcija. S druge strane, cjelokupna svedenost tjelesnoga na intelektualno i fizičko, a time odvajanje od duhovnoga i relacionoga, rezultirala je antropološkim raskorakom između bolesnih i zdravih, sposobnih i nesposobnih, podobnih i manje podobnih.

Katolička bioetičarka Pia Matthews i kanadski teolog Thomas Reynolds u teološkim raspravama u odnosu na tjelesnost i invaliditet donose niz zanimljivih teza koje je vrijedno sagledati. Matthews,[5] koja polazi od personalizma Ivana Pavla II., problem neprihvaćenosti tjelesnog invaliditeta i osoba s teškim intelektualnim teškoćama s jedne strane vidi u kartuzijanskom dualizmu integriranom u suvremeni pristup tijelu, a s druge strane u utjecaju maniheizma. Dok je prvomu cilj svođenje osobe na tjelesno, maniheizmu, u njegovu mitskom odnosu prema tijelu, cilj je odvajanje duhovnog od tjelesnog do te mjere da dolazi do poistovjećivanja osoba s anđeoskim bićima, to će reći da postoji skrivena duhovna tendencija odvajanja osobe od njezina ovozemnog bivanja. S jedne je strane pretjeran naglasak na tjelesnom, a s druge je strane prisutan anđelizam u smislu veličanja bestjelesnosti. To će reći da u odnosu na osobe s invaliditetom, liberalnoj bioetici s njezinim dualizmom, cilj nije samo odvajanje osobnoga od tjelesnoga nego svođenje osobnog na tjelesno. Tjelesno u tom pogledu ne znači samo fizički izgled, ono također uključuje svojevrsnu kognitivnu i intelektualnu sposobnost, a time i materijalizaciju osobnoga, budući da je cilj bivanja sveden na afektivnost i posljedično lišen transcendentnoga. Ukoliko osobi nedostaje jedan od navedenih atributa (npr. kognitivna sposobnost u pogledu stupnja IQ kao determinatora fizičke sposobnosti i mogućnosti rasta i napretka), osoba neće moći voditi jednakovrijedan život niti će biti sposobna izvršavati normalne životne obveze, pa je prema takvom razmišljanju lišena i same kvalitete života. Iako takvo shvaćanje i nije potpuno pogrešno, jer činjenica jest da određeni tjelesni nedostatak ili intelektualno oštećenje utječe na nedostatak odgovarajućeg ispunjavanja određenih životnih zadaća, ipak u pozadini takvog shvaćanja, prema Matthews, leži svojevrsna kvalifikacija osobe na materijalno, kojom ju se lišava statusa osobe i svodi na puki biološki materijal. Osobe s intelektualnim teškoćama i invaliditetom u tom su pogledu viđene kao zatvorenici vlastita slomljenog tijela kojem manjka status osobe. Ne samo da je u tom pogledu osobno svedeno na materijalno nego i sam biografski život, koji uključuje osobnu povijest, dostojan-

5 Usp. Pia MATTHEWS, *Pope John Paul II and the Apparently ´Non-acting´Person,* Gracewing, 2013.

stvo i naraciju, ostaje izgubljen. U tom pogledu ne samo da je ono biografsko zamijenjeno biološkim nego, odvojeno od osobnoga, biološko postaje jedini kriterij osobnosti i bivanja u svijetu.

Thomas Reynolds[6] s druge strane u odnosu na problem prihvaćanja osoba s intelektualnim teškoćama i invaliditetom upozorava na sve veći naglasak na kultu tijela i važnosti svojevrsnoga tjelesnog kapitala. Reynolds, koji je kritičan prema takvim stavovima, time ponajprije upućuje na kulturološko-sociološku normu kojom se teži savršeno oblikovanom tijelu. Taj tzv. *kapital tijela*, prema Reynoldsu, odnosi se na valorizaciju materijalizacije tijela s namjerom da taj i takav tjelesni kapital određuje zajednički osjećaj za dobro, pa time i neposredno utječe na legitimnost ili nelegitimnost priznavanja osobe. Kapital tijela kao znak moći potenciran je od strane dominantnih socijalnih institucija i tehnologija poput „dizajna" u medicini, edukaciji, socijalnoj politici, kulturi itd. Prema tomu gotovo ideološkom stavu tijelo predstavlja savršenstvo osobe ukoliko je lijepo, produktivno, vidljivo i prihvaćeno. Takvi kriteriji određuju status normalnosti i kulturu življenja. Kult tijela kao socijalno konstruirani aparat uključuje socijalnu kontrolu vođenu standardiziranim uvjetima kulta normalnosti, uključive za prije navedene kategorije, a isključive za one kategorije ljudi koje ih ne dostižu. To će reći da tijelo s fizičkim malformacijama, tjelesnim hendikepom ili određenom intelektualnom nesposobnošću ne odgovara zahtjevima kulta tijela i normalnosti te prema tomu ostaje na marginama isključenosti. Osobe s invaliditetom i intelektualnim teškoćama, čiji tjelesni izgled i kognitivne sposobnosti upućuje na mentalnu i fizičku deformaciju, ne ispunjavaju uvjete koje kult tijela pretpostavlja pa su u tom smislu isključene iz sheme kulta tijela i kao takve nesposobne za adekvatno (čitaj: normalno) funkcioniranje. Kult tijela ne samo da je pristran prema različitosti nego je isključiv za svaku vrstu ljudske slabosti i ranjivosti, pa prema tome stran invaliditetu i svakoj tjelesnoj malformaciji. Drugim riječima taj sustav razmišljanja svojevrsna je antiteza nenormalnom, disfunkcionalnom tijelu te u odnosu na takvo tijelo projektira određeni strah, nesigurnost i proturječnost. Privilegirajući normalno funkcioniranje vođeno svjetlom razuma i intelekta kao i svojevrsnom kozmetičkom komercijalizacijom tjelesnoga, biti drukčiji ili fizički zazirati od takvih standarada smatra se svojevrsnom neimaštinom u odnosu na napredak dobra te predstavlja i svojevrsnu korupciju normalnosti. Prema tomu kult tijela ne samo da upućuje na vrlo zatvoren sustav razmišljanja u odnosu na drukčijost (uzmimo za primjer u odnosu na osobe s Downovim sindromom) nego je, po mom mišljenju, vrlo privilegiran i proizvoljan sustav normi i ideala koji je u nemogućnosti prepoznati različitost kao pozitivnu kvalitetu bivanja u svijetu.

3. Kršćanin i „invaliditet" – prihvaćanje ili sažaljenje?

Naposljetku nam ostaje pitanje: Koji bi stav kršćanin u odnosu na tijelo i ponaosob u odnosu na osobe s Downovim sindromom trebao zauzeti? Što o tome, i ukoliko ikako, predlaže teološko-antropološko moraliziranje tijela? U mom razmišljanju, osim navedenih bioetičkih polemika u odnosu na tijelo u prethodnom odjeljku, ta se tematika ovdje posebno želi proširiti na kontekst 1 Kor 12,12-30 i 1 Kor 6,19.

Pavlov tekst u Prvoj poslanici Korinćanima 12,12-30 uključuje mnoge uvide i biblijsko teološke interpretacije.[7] Osim što tekst među bibličarima uključuje svojevrsna razilaženja, ali i podudarnosti u interpretaciji, u odnosu na pneumatološko, eshatološko, kristološko i eklezijološko značenje tijela, ono u mom osvrtu služi kao paradigma za problematiziranje socijalne inkluzije. Zanimljivo je istaknuti da teološki govor, iako prepun interpretacija i referenci u odnosu na 1 Kor 12,12-30, pomalo zazire kada se u perspektivu biblijskog teksta smjesti razmišljanje o invaliditetu i intelektualnim teškoćama, osoba s Alzheimerom bolešću i demencijom ili, pak, bilo koji oblik slične tjelesne ili pak kognitivne deformacije. S druge strane važno je podsjetiti da se u kontekstu odno-

6 Usp. Thomas E. REYNOLDS, *Vulnerable Communion: a Theology of Disability and Hospitality*, Michigan, 2008.

7 Vidi npr. Anthony C. THISELTON, The First Epistle to the Corinthians: A Commentary on the Greek Text, Grand Rapids, 2000.; Richard B. HAYS, First Corinthians Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching, Louisville, 2011.; Thomas N. WRIGHT, Paul for everyone: 1 Corinthians, Louisville, KY, 2004.

sa udovi – Tijelo naglašava važnost pripadnosti, uzajamnosti i međuovisnosti. Drugim riječima Tijelo je u ovom mom razmišljanju predstavljeno više s aspekta socijalne i duhovne datosti. Kada se osobu s invaliditetom i intelektualnim teškoćama promatra u svjetlu 1 Kor 12,12-30, tada ponajprije takvo tijelo kao ud ne samo da postaje vidljiva duhovna realnost nego u perspektivi Kristova Tijela (usp. 1 Kor 12,12-30) takvo „deformirano" tijelo postaje subjekt određene pneumatološke datosti. U tom pogledu razmišljanje o invaliditetu i intelektualnim teškoćama, ovdje posebno osoba s Downovim sindromom u odnosu na 1 Kor 12,12-30 i 1 Kor 6,19, predstavlja svojevrsno teološko-antropološko teologiziranje socijalne inkluzije.

Teologija tijela u perspektivi 1 Kor 12,12-30, koja ovdje posebno uključuje osobe čija su tijela genetski ili fizički drukčija, kao što su to osobe s Downovim sindromom, kritika je filozofskom sustavu koji daje prvenstvo onom materijalnom i intelektualnom u odnosu na duhovnu dimenziju tijela. Drugo, govoreći o tijelu ne samo kao o metafori nego kao i o fizičkoj datosti, u središte se odnosa prema tijelu stavlja njegovu, s jedne strane, jedinstvenost i, s druge strane, raznovrsnost u Kristu. To ponaosob upućuje na važnost svakog pojedinog člana i u socijalnoj dimenziji tijela kao Tijela Kristova ne postoji više samo ja, već mi. To će reći da „ja" postaje dio onoga „mi" i „mi" postaje dio onoga „ja", što će reći da po krštenju u ime Kristovo postoji posebna uzajamnost među članovima toga Tijela. Prema tome, mi smo udovi Tijela Kristova ne zbog svog osobnog doprinosa, nego zbog našega kršćanskog identiteta koji nam je dan od Krista i pozvani smo biti udovi jedni drugima. Zbog našeg kršćanskog identiteta, naše je tijelo kristoliko i zato je svačije tijelo važno i kao takvo ima udjela u Kristovu Tijelu. Tijelo Kristovo u perspektivi 1 Kor 12,12-30 mjesto je pripadnosti i sudjelovanja, što znači da za kršćanina kao člana tog Tijela susret s vizualno drukčije oblikovanim tijelom ne predstavlja prepreku jer tijelo osobe s Downovim sindromom u Kristovu Tijelu sudjeluje jednako i u jedinstvu s ostalim članovima toga istog Tijela. Također, da bi cjelokupna slika Kristova Tijela kao tijela Crkve bila potpuna, u ovom je razmišljanju još potrebno spomenuti i kontekst 1 Kor 12,4-11. Naime, tekst 1 Kor 12,4-11 prema klasičnoj interpretaciji biblijskih teologa ističe važnost duhovne dimenzije tijela i u toj je perspektivi u povezanosti s odlomkom 1 Kor 12,12-30. Dijelovi tijela upućuju na djelovanje Duha Svetoga, a kršćani su prema tomu obznanjeni kao duhovni darovi jedni drugima. Cjelokupno je Tijelo predstavljeno kao djelo Duha Svetoga i dijelovi tog Tijela međusobno su sagledani kao uzajamni darovi jedni drugima. Ti darovi ne uključuju kapacitet i sposobnosti samo jednog pojedinca. Oni su slobodno dani i njihov je cilj usmjeren prema zajedničkom dobru svih članova. Svaka osoba je prema tomu nositelj duhovnih darova, bez obzira na njihovu vidljivu ili nevidljivu fizičku autonomiju. Tim više svaka osoba kao nositelj duhovnog dara ima svoj cilj jer i sami darovi imaju svoju teleološku (svrsishodnu) određenost. To posebno znači da osoba s invaliditetom i intelektualnim teškoćama nije teret ili neki abnormalni pojedinac, već prije svega kao i svaka druga osoba – jedinstveni dar Božji. Tim više, 1 Kor 12,12-30 i 1 Kor 12,4-11 nisu samo pokazatelj stava koji bi kršćanin kao član Kristova Tijela u odnosu na svakog drugog člana trebao zauzimati. Naglasak na duhovnim darovima i uzajamnost članova Kristova Tijela suprotstavlja se logici koja dominira kapitalom tijela i sveukupnom materijalizacijom osobnosti.

Na pragu 1 Kor 12,12-30 te 1 Kor 12,4-11 nalazi se i 1 Kor 6,19. Tu je posebno važna interpretacija tog retka Pavlove poslanice koju nalazimo u razmišljanju Ivana Pavla II., tadašnjeg Karola Wojtyle i njegovih lublinskih kateheza.[8] Iako je interpretacija 1 Kor 6,19 u središtu njegovih kateheza o ljudskoj ljubavi, moj cilj u ovom razmišljanju usmjeren je tomu da se u kratkim crtama prikažu odjeci Wojtylina personalizma u odnosu na 1 Kor 6,19, originalno objavljenog ponajprije u sklopu tzv. lublinskih kateheza, a tek posljedično kao važan elemenat njegove teologije tijela. Tako za Wojtylu, kasnijeg papu Ivana Pavla II., tijelo osim što simbolizira fizičku datost bivanja u svijetu kao i samu ljudsku egzistenciju, u njegovoj je teologiji integrirano u diskurs ljudskog dostojanstva, uključujući vid gledanja na tijelo kroz pneumatološku perspektivu. Ne samo da je

8 Usp. Karol WOJTYLA, *Catholic Thought from Lublin, vol. IV Person and Community*, New York, 1993.

tijelo u toj perspektivi shvaćanja hram Duha Svetoga, ono je također realnost koja nas stavlja u neposrednu blizinu drugih. Kao takva, teologija tijela, iako ponajprije pisana za supružnike i dio je ženidbene teologije, ona prema mojem mišljenju seže dalje od toga jer nije samo tijelo bračnih drugova pozvano na međusobno darivanje i primanje, nego u perspektivi onoga duhovnoga svako tijelo uključuje sposobnost darivanja za drugoga. Tako je papina teologija tijela itekako važna i u promišljanju invaliditeta. Osim toga naglasak na važnost tijela kao egzistencijalne datosti vraća nas našoj realnosti. Osobe s intelektualnim teškoćama i invaliditetom kao svako drugo biće biološka su i duhovna bića koja egzistiraju u tijelu te kao i kod svake druge osobe i kod njih postoji svojevrsna duhovno-tjelesna komplementarnost. To ponaosob uključuje njihovo intrinzično dostojanstvo uključeno u njihovu tjelesnost: kao što Wojtyla u djelu naslovljenom *Osoba i čin* ističe „ljudsko iskustvo ne samo da je od značaja jer uključuje tijelo kao integraciju ljudske biologije i fiziologije; nego nas kao takvo vraća u realnost konkretne ljudske zbilje drugačije od svake idealizacije i objektivizacije prisutnih u suvremenim projekcijama u odnosu na tijelo“[9].

Takav stav ne samo da nas vraća u realnost ljudske egzistencije nego nas uvodi u dinamiku razumijevanja invaliditeta utjelovljenog u osobnoj tjelesnosti. Teologija tijela koja polazi od razumijevanja tijela kao hrama Duha Svetoga i uključuje perspektivu 1 Kor 12,12-30, 1 Kor 12, 4-11 i 1 Kor 6,19 podiže svijest o važnosti osobe kao dara drugoj osobi i ne zaboravlja na dar Darivatelja. Biti dar drugome i samo darivanje za drugoga u odnosu na osobu s Downovim sindromom i invaliditetom ukazuje na dinamiku dara kojom je osoba s invaliditetom dar osobi bez invaliditeta. Također ukazuje da je istinsko darivanje osobe drugoj osobi moguće zbog same veličine i prisutnosti tijela kao tijela muškarca i žene, a ne osobe s invaliditetom i bez invaliditeta, gdje bi prve bile manje tjelesne, a druge više sposobne da se daruju i budu dar jedne drugima. Važnost tijela kao nositelja egzistencijalne i duhovne datosti tako otkriva vidljivu ovostranost i nevidljivu onostranost integriranu u jednoj osobi. To također znači da imati tijelo znači biti blizak drugoj osobi, ali upućuje i na prepoznavanje egzistencije drugoga. Taj „drugi“ je jedinstven u svojem povijesnom i eshatološkom određenju. To će reći da bez obzira na životne okolnosti osoba nikad ne može biti svedena na objekt nečije humanitarne prakse, niti sredstvo umirenja nečije savjesti, niti da njezino tijelo može biti lišeno svoje intrinzične vrijednosti. Već kao dar osoba je autentičan subjekt s intrinzičnim dostojanstvom i kao takva svaka je osoba pozvana participirati u zajedništvu Tijela Kristova u uzajamnoj međuovisnosti Njegovih članova.

Zaključak

U ovom osvrtu moja je namjera bila s jedne strane ukazati na teološko-antropološko promišljanje tijela, a s druge strane htjelo se istaknuti važnost tog promišljanja u odnosu na osobe s intelektualnom teškoćom i invaliditetom.

U prvom se dijelu htjelo ukazati na problematiku kulturoloških pa i teoloških stavova, interakcija i odnosa prema osobama i problematici invaliditeta i intelektualnih teškoća, a s druge strane moja je namjera bila pokazati da takvi stavovi nisu proizvoljni već imaju medicinsko, odnosno sociološko utemeljenje. S teološke perspektive u govoru o tijelu mogli smo primijetiti naglasak na važnosti osobnog identiteta, koji nije definiran tjelesnošću niti je egzistencija osobe svedena na materijalno. Ljudsko tijelo u tom kontekstu sagledano je na relaciji biološke i biografske datosti, uključujući kristološku perspektivu i međusobnu uzajamnost. Drugim riječima, umjesto biološke određenosti tijela i dualističke pozadine odnosa na tjelesno sveukupna egzistencija osobe uključuje njezinu povijest, odnose s drugim ljudima kao i samu metafizičku usmjerenost. To će reći da je tijelo prije svega „složeni integritet“ i kao takav uključuje osobnu autentičnost. Umjesto

9 Karol WOJTYLA, *Osoba i čin*, Split, 2017.

da se na tijelo gleda iz perspektive tjelesnog kapitala ili kulta normalnosti, tijelo osobe prije svega je znak ranjive međuovisnosti i uzajamnosti: kao dio ili član Kristova Tijela koje je Crkva, osoba s invaliditetom nezamjenjiv je i neophodan pripadnik te cjeline.

Gledajući na tijelo, a posebno na tijelo s invaliditetom, kao na člana Kristova Tijela ili pak na tijelo kao hram Duha Svetoga, moje se promišljanje odmaknulo od razmišljanja popularne kulture pa i same pastoralne prakse. Osobni identitet osobe s invaliditetom unutar toga djelokruga (kulturoloških stereotipova i pastoralne prakse) ne samo da je sveden na biološko nego su utjelovljene fizičke razlike u osobi promatra s distance, s jedne strane kao nepoželjne, s druge strane kao objekt nečijeg sažaljenja i karitativne brige.

Iz tog se razloga za Krista kao utjelovljenu Riječ Božju, kao pravog Boga i pravog čovjeka, te u kontekstu Iz 53,4: „*A on je naše bolesti podnio, naše je boli na se uzeo, dok smo mi držali da ga Bog bije i ponižava*“ vrlo jednostavno može tvrditi da analogno i sam Krist može bit nositelj Downova sindroma. Utjelovljena Riječ Božja kao nositelj naših slabosti i nedostataka postao je tijelom ne samo da otkupi neke nego svakoga, bez obzira na tjelesni izgled ili fizičku deformaciju. Tim više može se tvrditi da Krist kao utjelovljena Riječ koja je *postala tijelom,* postala je tijelom ponajprije kako bi otkupila cijelog čovjeka, ne samo njegovu nutrinu, ili pak njegovu grešnost, nego cjelokupnu egzistenciju. A to je „učinila“ bez obzira na čovjekov tjelesni izgled. To znači da Riječ koja je *tijelom postala* u odnosu na čovjeka kao Božju sliku nadilazi razmišljanje kojim se Božju sliku svodi na društvenu normu. Božji kriterij stvaranja jest da stvara jedinstveno i neponovljivo te da prebiva u tijelu otvorenom djelovanju Duha Svetoga i ne napušta ono tijelo koje je iznakaženo ili deformirano. Takva je logika usmjerena na prihvaćanje razlike u pogledu trebanja drugoga kao nedomjestivog dijela samog Kristova Tijela. To je ta mudrost tijela koja bi trebala biti polazište za kršćanski diskurs o tijelu i pridonijeti nadilaženju, s jedne strane dualističkoga, s druge strane manihejskoga, i s treće strane komercijalno-kozmetičkoga shvaćanja ljudske tjelesnosti. Nije tijelo ono koje razara duh, nego je izopačenost ljudskog uma ona koja razara istinu o tijelu.[10] Stoga u odnosu na osobe s Downovim sindromom pravo prihvaćanje takvih osoba ne očituje se samo kroz karitativno djelovanje ili pomaganje, iako je to jedan od nužnih elemenata sveukupne teološke prakse. Pravo prihvaćanje proizlazi iz promjene predodžbi našega uma u odnosu na osobe drukčijega tjelesnog izgleda i sposobnosti iz čega bi i karitativna praksa trebala crpsti svoju autentičnost, a time imati i značajniji odjek na sveukupno društvo.

10 Usp. Martina VUK, Vječno se očituje u tjelesnom. Razgovor s Fabriceom Hadjadjom u: *Kana*, srpanj/kolovoz, 2019., 30-31.

Svećenik – *homo familiaris:* zaručnička i obiteljska dimenzija svećeničkog života

Marko ĐURIN*

Sažetak

Polazeći od pitanja identiteta svećeničkog života, u radu se nastoji na temelju misli pape Ivana Pavla II. prikazati kako je svećeništvo kao takvo utemeljeno na odnosu ponajprije prema Kristu, a onda i prema Crkvi. Odnos prema Kristu temelj je identiteta i naravi svećeništva, ali isto tako i njegove službe, poslanja. Svećenik je, kao i svaki vjernik, dio Crkve, no budući da on predstavlja Krista – Glavu, Pastira i Zaručnika Crkve – nalazi se u jednom posebnom odnosu prema Crkvi. Pozvan je, naime, u svojem životu oživljavati ljubav Krista zaručnika prema Crkvi zaručnici, davati svoj život za Crkvu. Unutarnji princip koji animira i vodi svećenikov duhovni život, prema Ivanu Pavlu II., jest pastirska (pastoralna) ljubav, čiji je temeljni sastojak sebedarje, dar samoga sebe, potpuno predanje samoga sebe Crkvi. Nakon predstavljanja toga što je to pastirska ljubav prema Ivanu Pavlu II. u radu se nastoji svećenikovu ljubav prema Kristu i Crkvi, njegovo sebedarje, usporediti s obiteljskim tipovima ljubavi, sa zaručničkom, očinskom, bratskom, roditeljskom, sinovskom te analizirati svećenički život i njegovo poslanje upravo preko tih obiteljskih kategorija.

Ključne riječi: *svećenik, Ivan Pavao II., Krist – Glava, Pastir i Zaručnik Crkve, zaručnička dimenzija svećeničkog života, pastirska (pastoralna) ljubav.*

Uvod

Tema ovog članka može nam se na prvi pogled učinit jako nelogičnom, nedorečenom, pa čak i kontradiktornom, jer pokušava povezati dvije stvarnosti u sebi oprečne: svećeništvo i obiteljski život. Znajući da u Katoličkoj crkvi, uz iznimku katolika istočnog obreda (grkokatolici), svećenik ne može biti oženjeni muškarac, nego samo celibatarac (neženja), tema nam se doista čini čudnom i neobičnom. Kako povezati svećeništvo i bračni život? Gdje pronaći poveznicu između tih dviju stvarnosti? Na koji način je moguće govoriti o bračnoj i obiteljskoj dimenziji svećeničkog života? Ima li smisla govor o svećeniku kao ocu? Može li se svećenički život razumjeti ako ga želimo protumačiti obiteljskim kategorijama? Kako i na koji način uopće govoriti o svećeništvu danas? Koji je njegov identitet? Što je njegovo poslanje?

Ako promotrimo crkvenu situaciju danas, mnogi će se složiti kako je svećenički identitet pitanje na koje je teško dati pravi odgovor. Kriza svećeničkih zvanja u tradicionalnim katoličkim zemljama postavlja pitanje: Kakav je to svećenik potreban Crkvi i društvu danas? Na čemu graditi njegov identitet? Mogli bismo istaknuti dva različita polazišta, odnosno načina kako odgovoriti na to pitanje.[1]

* mr. Marko ĐURIN, rektor Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu

1 Usp. Jose GRANADOS, *Dimensione sponsale e generativa del ministero presbiterale* (testo per uso privato degli studenti, non definitivo, non pronto per la pubblicazione), Roma, 2013., 1-5.

Prva je mogućnost da svećenik, kao čovjek svojeg vremena, gradi svoj identitet gledajući sebe kao pojedinca, polazeći samo od sebe samoga, tražeći odgovor na pitanja: Tko sam ja, kako mogu razumjeti sebe samoga, kako ostvariti samoga sebe pomoću svećeništva? Uzme li se kao polazište taj pristup, uvjereni smo kako će svećenik ostati zatvoren u začaranom krugu svoje samodostantosti te će gledati na svoje svećeništvo samo preko funkcije koju izvršava i neće biti sposoban shvatiti do kraja srž otajstva koje samo svećeništvo sadrži jer ono ne počinje i ne završava s njime, nego je nešto što mu bitno prethodi. Budući da se svećeništvo ne može razumjeti ni definirati bez odnosa s Kristom, jasno je da svećenik ne može pronaći smisao svojeg života kao individua u društvu individua već je nužno upućen na zajednicu i na odnose, s Kristom ponajprije, a onda i s Crkvom kao zajednicom Isusovih učenika.

Da bismo, dakle, mogli odgovoriti na postavljena pitanja te razumjeti i shvatiti tko je to svećenik, potrebno je proširiti horizonte, gledati na svećenika ne počevši od njega samoga kao pojedinca, nego upravo uzeti drugoga/Drugoga kao polazišnu točku. Da bi se razumjelo svećenikov život i njegovo poslanje, potrebno je prije svega shvatiti da je svećeništvo nešto što konkretnom svećeniku prethodi, što mu je darovano, da je svećeništvo tek njegov odgovor na prvotni poziv koji mu je upućen od Drugoga, odnosno od Boga preko zajednice vjernika. Važno je shvatiti da je svećeništvo dar koji ga nužno stavlja u odnos prema nekome (darivatelju).[2] Pred tom stvarnošću dara nije više toliko važno pitati se tko sam ja, zašto baš ja, već gledati kako omogućiti da taj dar raste, kako da se umnožava, kako njime obogatiti i oploditi živote drugih. Potrebno je, dakle, promatrati svećeništvo i svećenika ne kao onoga koji sam od sebe nešto pokušava živjeti i napraviti, samoga sebe ostvariti, sam nešto stvoriti i ostaviti iza sebe budućim naraštajima, nego kao onoga koji je rođen i koji se ostvaruje u mreži ljudskih odnosa. Svećenik je čovjek koji pronalazi samoga sebe kao dar i koji je pozvan na isti način svoj život učiniti darom drugima, upravo preko odnosa s drugima i prema drugim ljudima. U kojim odnosima, dakle, tražiti identitet svećenika danas?

U posljednjih pedesetak godina svjedoci smo kako Crkva stavlja velik naglasak na brak i obitelj. Crkva je shvatila da je briga za brak i obitelj jedan od temeljnih znakova vremena koje je pozvana i dužna pažljivo iščitavati. Može li se, sukladno tomu, i pitanju svećeništva te svećeničkog identiteta i njegova poslanja danas pristupiti gledajući ga iz perspektive braka i obitelji, iz perspektive bračnih i obiteljskih odnosa?

Upravo je to cilj i želja ovoga članka: progovoriti o svećeništvu, pokušavajući dati odgovore na postavljena pitanja, promatrajući ga obiteljskim kategorijama, jer se upravo u obitelji na poseban način može naučiti logika dara te shvatiti da je život nešto što je svakom čovjeku darovano preko drugih i što mu ne pripada apsolutno. Također se u obitelji uči živjeti različite odnose, u prvom redu prema roditeljima, braći i sestrama pa polako šireći tu mrežu i na one izvan uskog obiteljskog kruga da bi se jednog dana došlo do uspostave nove obitelji i dovođenja na svijet vlastite djece. Mogu li se ti obiteljski odnosi preslikati i primijeniti i na svećenika, na njegov identitet i njegovo poslanje?

1. Svećenikov odnos prema Kristu i prema Crkvi

Jedan od najvažnijih dokumenata u pontifikatu Ivana Pavla II. koji govori o svećeništvu jest postsinodalna pobudnica *Pastores dabo vobis* iz 1992. godine.[3] Pobudnica govori ponajprije o formaciji svećeničkih kandidata i u tom smislu dotiče i pitanje svećeničkog identiteta, naravi i poslanja svećeničkog poziva i svećeničke službe te duhovnog života svećenika. U tom smislu pobudnica

2 Usp. IVAN PAVAO II., *Dar i otajstvo*, Zagreb, 1996.

3 Pobudnica je plod rada 8. redovite opće skupštine Biskupske sinode održane u Vatikanu od 30. rujna do 28. listopada 1990. godine pod naslovom „Formacija svećenika u sadašnjim okolnostima".

govori o različitim dimenzijama svećeničkog života, između ostaloga i o bračnoj (zaručničkoj) te bratskoj i očinskoj dimenziji.

Ivan Pavao II. ističe kako u svećeničkom životu postoje dva temeljna odnosa: prema Kristu i prema Crkvi. Oni nipošto nisu suprotstavljeni jedno drugom, dapače vrlo su komplementarni. Svećenik je ponajprije onaj koji sakramentalno predstavlja Krista kao Glavu, Pastira i Zaručnika Crkve. Taj odnos s Kristom smješta se u samu narav i identitet svećenika, u njegovu bit, ali isto tako i u njegovo poslanje, u njegovo djelovanje, u njegovu pastoralnu aktivnost. Potom se, budući da je Kristov predstavnik, da je *alter Christus*, svećenik nalazi u direktnom odnosu prema Crkvi. Taj njegov odnos prema Crkvi ima dvostruku dimenziju: s jedne strane on je dio Crkve kao i svaki drugi vjernik, s druge strane, on se nalazi u jednom posebnom odnosu prema Crkvi jer ponazočuje Krista – Glavu, Pastira i Zaručnika Crkve. Stoga je Kristovo „sakramentalno posadašnjenje" stvarnost koja utemeljuje i oživotvoruje svećenikov odnos prema Crkvi.[4] Te dvije dimenzije svećeničkog života nedjeljive su i neodvojive.

Ministerijalno svećeništvo nalazi se samoj biti i temelju Crkve jer se na neki način nastavlja na apostolsku službu. Vrijedi ipak istaknuti kako svećenički red ne prethodi Crkvi jer je on u potpunosti u službi te Crkve, no isto tako kako on ne dolazi poslije crkvene zajednice na način da je moguće Crkvu zamisliti i shvatiti već ustanovljenu bez svećeništva.[5] Svećenička služba u potpunosti je za Crkvu i u službi Crkve-otajstva-zajedništva-poslanja: „Na poseban način ministerijalni je svećenik *sluga* nazočnoga Krista u *Crkvi-otajstvu-zajedništvu-poslanju*. Zbog činjenice sudjelovanja na 'pomazanju' i na 'poslanju' Kristovu, on može produžiti njegovu molitvu, njegovu riječ, njegovu žrtvu i njegovo spasenjsko djelovanje u Crkvi. *Sluga* je, dakle, *Crkve-otajstva* jer ostvaruje eklezijalne i sakramentalne znakove nazočnosti Krista uskrsnuloga. *Sluga je Crkve-zajedništva* jer – ujedinjen s biskupom i u prisnom odnosu s prezbiterijem – gradi jedinstvo crkvenog zajedništva u usklađenosti različitih zvanja, karizma i služba. Na kraju, on je *sluga Crkve-poslanja*, jer zajednicu čini navjestiteljicom i svjedokom Evanđelja."[6]

Da bi pojasnio svećenikovo djelovanje i njegovu aktivnost, njegovu pastoralnu zauzetost, Ivan Pavao II. koristi se slikom Isusa Krista Pastira Crkve. Isus se sam predstavlja kao Dobri Pastir. Svaki je svećenik snagom svojeg posvećenja suobličen Kristu Dobrom Pastiru te je pozvan nasljedovati ga i ponovno živjeti onu istu njegovu pastirsku ljubav.[7] Ta slika Dobroga Pastira, koji je spreman dati svoj život za svoje ovce, otvara nam prostor za jednu drugu sliku, koja također na lijep način progovara o toj dimenziji dara u svećeničkom životu. Riječ je o slici zaručnika. Na koji način Ivan Pavao II. govori o svećeniku kao zaručniku?

2. Zaručnička dimenzija svećeničkog života

„Crkva je tijelo u kojemu je nazočan i u kojem djeluje Krista Glava, ali je i zaručnica koja izrasta kao nova Eva iz otvorenoga boka Spasiteljeva na križu."[8] Crkva se rađa iz Spasiteljeve ljubavi na križu, ona nastaje iz Kristova dara koji ju „hrani i njeguje" (Ef 5, 25-27). To je Kristov dar samoga sebe, dar njega samoga, njegova života za nju. Krist Crkvu hrani svojim tijelom i svojom krvlju. Budući da je svećenik pozvan nasljedovati i predstavljati Krista Dobrog Pastira, na isti je način pozvan biti živa slika Krista Zaručnika svoje Crkve. Ta ga stvarnost stavlja, dakle, pred Crkvu. Iako on i dalje ostaje biti dio crkvene zajednice kao vjernik „snagom svojeg suobličenja Kristu Glavi i

4 Usp. IOANNES PAULUS PP. II, Adhortatio apostolica postsynodalis *Pastores dabo vobis*, u: *Acta Apostolicae Sedis,* 84 (1992.) 657-804, 16.

5 Usp. *Isto*.

6 *Isto*.

7 Usp. *Isto*, 22.

8 *Isto*.

Pastiru nalazi se u zaručničkoj vezi s obzirom na zajednicu“[9]. Ponovno možemo uočiti tu dvostruku dimenziju svećenikova života: s jedne strane on se nalazi u Crkvi i jest dio Crkve kao vjernik, a s druge on se nalazi pred Crkvom kao onaj tko je suobličen Kristu – Glavi, Pastiru i Zaručniku Crkve.

To stanje da se on nalazi pred Crkvom označava da je pozvan u svojem duhovnom životu oživljavati ljubav Krista zaručnika prema Crkvi zaručnici.[10] Njegov život morati postati život zaručnika, mogli bismo čak reći i bračni život. On mora toliko ljubiti svoju Zaručnicu (Crkvu) da bude spreman, poput Krista, svoj život dati za nju (usp. Ef 5, 25). To isto potvrđuje i papa Benedikt XVI. kada kaže: „I svećenik ima svoju zaručničku dimenziju; to je njegovo poistovjećivanje sa srcem Krista zaručnika koji daje svoj život za Crkvu zaručnicu.“[11]

3. Pastirska (pastoralna) ljubav

Unutarnji princip koji animira i vodi svećenikov duhovni život, budući da je suobličen Kristu – Glavi, Pastiru i Zaručniku Crkve, jest upravo pastirska ljubav. Njezin temeljni sastojak je sebedarje, dar samoga sebe, potpuno predanje samoga sebe Crkvi, kao nasljedovanje, ponovno oživljavanje i sudjelovanje na Kristovu daru samoga sebe.[12] Ta svećenikova ljubav usmjerena je, dakle, na Crkvu, no budući da je ona zaručnica Kristova, u svojem temelju ona se odnosi na Krista. „Zato se svećenička ljubav u prvom redu odnosi na Krista: samo ako ljubi i služi Kristu Glavi i Zaručniku, ljubav postaje vrelo, kriterij, mjerilo, poticaj svećeničke ljubavi i služenja Crkvi, tijelu i zaručnici Kristovoj.“[13] Ponovno se nalazimo pred dvama temeljnim odnosima u životu svećenika. Prvi je onaj s Kristom iz kojeg onda izvire i onaj s Crkvom. Vidljivo je kako je prema Ivanu Pavlu II. nemoguće zamisliti svećenikov odnos prema Crkvi bez njegova prvotnog odnosa prema Kristu. Ne može se zamisliti svećenikov zaručnički odnos prema Crkvi bez njegova odnosa prema Kristu, bez njegova potpunog suobličavanja Kristu.[14]

Identitet svećenika nalazi se u odnosu, u relaciji. Upravo tu nalazimo prvi element koji nam dozvoljava povezati i usporediti svećenikov život s obiteljskim životom. Identitet i poslanje svećenika definirani su njegovim odnosom prema Kristu i prema Crkvi. U tim odnosima pronalazimo specifičan oblik ljubavi prema drugim ljudima. Tu ljubav svećenik sam prima ponajprije kao Božji dar, kao dar Oca nebeskoga. Nakon što je on sam primio tu ljubav, postaje spreman dati svoj život za druge i na taj način živjeti temeljno iskustvo ljubavi koja može pronaći svoju paralelu u „obiteljskim“ tipovima ljubavi: očinskoj, bratskoj, roditeljskoj, sinovskoj.[15]

Ta svećenikova pastirska ljubav obuhvaća sve ono što svećenik čini, no ipak prije svega označava svećenikovo sebedarje, njegov dar samog sebe drugima, koji ne pozna granice. Ona prožima u potpunosti svećenikovo služenje te stoga ono postaje „služba ljubavi“ (*amoris officium*).[16] Ivan Pavao II. preuzima tu Augustinovu terminologiju, koja toliko duboko opisuje samu bit svećenič-

9 *Isto*.

10 Usp. *Isto*.

11 BENEDETTO XVI, *Discorso durante l'incontro con le famiglie e con i sacerdoti, Ancona, 11 settembre 2011*, u: *Insegnamenti di Benedetto XVI, VII, 2 (2011.)*, Città del Vaticano, 2012., 222-223.

12 Usp. IOANNES PAULUS PP. II, *Pastores dabo vobis*, 23.

13 *Isto*.

14 Usp. Luigi PALLETTI, Conformati a Cristo capo, pastore e sposo della Chiesa. *Pastores dabo vobis* e la santità dei presbiteri, u: OPERA MADONNINA DEL GRAPPA CENTRO DI SPIRITUALITÀ PADRE ENRICO MAURI (ur.), *Conformati a Cristo Sposo della Chiesa*, Cantalupa, 2009., 32.

15 Usp. Jose GRANADOS, *Dimensione sponsale e generativa del ministero presbiterale*, 5.

16 Usp. IOANNES PAULUS PP. II, *Pastores dabo vobis*, 23; AUGUSTINUS HIPPONIENSIS, *In Iohannis Evangelium Tractatus*, 123, 5, u: *Corpus Christianorum* (*Series Latina*), 36, 678.

kog života. Prema Augustinu „služba ljubavi“ zapravo označava pastirovu sposobnost da pati i trpi za svoje ovce. Svećenikova služba, njegova zadaća jest, dakle, ljubav. Njegov je poziv i poslanje, ili da tako kažemo posao, upravo ljubav. On je pozvan ljubiti i dati svoj život za Crkvu i Krista, trpjeti za Krista i Crkvu.

Ta pastoralna ljubav, to njegovo sebedarje, pronalazi svoj izvor u sakramentu euharistije, koji je središte njegova života. Euharistija uprisutnjuje Kristov potpuni dar samoga sebe ljudima, tj. svojim učenicima, odnosno Crkvi. Euharistija je dar njegova tijela koje se predaje i krvi koja se prolijeva kao najviše svjedočanstvo da je on Glava i Pastir, Sluga i Zaručnik Crkve.[17] „Upravo zato, pastoralna ljubav prezbitera ne samo da izvire iz euharistije nego u njezinu slavlju pronalazi svoje najbolje ostvarenje, baš kao što od euharistije prima milost i odgovornost da čitav svoj život prožme ‹žrtvenim› smislom.“[18]

Euharistija je u dvostrukom smislu središte svećenikova života: kao njegov izvor i kao njegovo najveće ostvarenje, kao njegov temelj i kao njegov vrhunac. U euharistiji svećenik je pozvan zajedno s Kristom darovati vjernicima Kruh riječi i euharistijski Kruh te je u Kristu i s Kristom pozvan darovati samoga sebe i na taj način učiniti samoga sebe hranom svojim vjernicima.[19]

Pastoralna ljubav za Ivana Pavla II. jest princip koji povezuje unutarnji i duhovni život svećenika i njegovu raznovrsnu pastoralnu aktivnost. Mogli bismo reći kako ona nalazi svoj izvor te u određenom smislu postaje i zapovijed svakom svećeniku, u Isusovim riječima: „Ovo je moja zapovijed: ljubite jedni druge kao što sam ja vas ljubio! Veće ljubavi nitko nema od ove: da tko život svoj položi za svoje prijatelje“ (Iv 15,12-13). Zadaća je i dužnost svakog svećenika da ljubi one koji su povjereni njegovoj pastoralnoj brizi, i da ljubeći ih, polaže svoj život za njih.

Ovdje bismo mogli nadovezati i misao Ivana Goluba kada govori o davanju života. On kaže kako postoje dva načina na koji se može dati, položiti život za drugoga. Jedan je dati život čitav odjednom. U jednom trenutku položiti čitav svoj život za nekoga. Žrtvovati svoj život za nekoga. Drugi je način davati svoj život, svoj rast tako da se promiče život i rast drugoga. To znači zapravo davati svoj život drugima iz dana u dan, kao što se i živi iz dana u dan. Jer Isus je činio isto tako. Danomice ja davao život za svoje prijatelje, hodajući s njima po Judeji i Galileji, poučavajući ih, liječeći bolesne, a jednoga je dana (na Veliki petak) položio i čitav svoj život odjednom za svoje prijatelje.[20]

Život se, dakle, može darovati drugima iz dana u dan, na dijelove, u komadićima. Život se daje drugima danomice kada se svoje vrijeme daruje drugima, kada se prijateljuje s drugima, kada se pomaže čovjeku koji je u nevolji bilo materijalno, ali još više svojom prisutnošću i blizinom. Upravo na taj način može se postići vrhunac ljubavi na koji Isus poziva svoj učenike. Ljubav znači položiti, dati, darovati svoj život, bilo danomice, iz dana u dan, bilo dati cijeli svoj život odjednom. Tu se, dakle, nalazi i ostvaruje u potpunosti smisao i svrha pastoralne ljubavi na koji Ivan Pavao II. poziva svećenike: davati svoj život iz dana u dan za Crkvu, zaručnicu Kristovu, a ako je potrebno, a ako okolnosti života i Božja providnost to traže, položiti i čitav svoj život odjednom. Ta ljubav temelj je zaručničke (bračne) ljubavi Krista i Crkve te mora biti temelj svećeničkog života u njegovu odnosu prema Kristu i prema Crkvi.

17 Usp. IOANNES PAULUS PP. II, *Pastores dabo vobis*, 23.

18 *Isto*.

19 Usp. Livio MELINA, Il presbitero, “padre, fratello, pastore e maestro” della famiglia (FC 73*)*, u: OPERA MADONNINA DEL GRAPPA CENTRO DI SPIRITUALITÀ PADRE ENRICO MAURI (ur.), *Conformati a Cristo Sposo della Chiesa*, 182.

20 Usp. Ivan GOLUB, *Čežnja za licem*, Zagreb, 2000., 22-24.

Život svećenikov nalazi se u njegovu darivanju samoga sebe, u darivanju vlastitog života. Svećenikov život dar je zajednici, dar koji proizlazi od samoga Krista i punine njegova svećeništva.[21] Svećenikov život znači neprestance služiti drugima, biti za druge, davati svoj život drugima iz dana u dan. Na taj način svećenikov život postaje život „izgubljen" poradi evanđelja (usp. Mk 8,25). Ivan Pavao II. ističe kako „izgraditi se za svećeništvo znači osposobljavati se dati osobni odgovor na temeljno Kristovo pitanje: 'Ljubiš li me?' Odgovor budućega svećenika ne može biti ništa drugo osim potpuno darivanje vlastitoga života."[22]

4. Celibat i zaručnička dimenzija

Ivana Pavao II. dotiče i pitanje djevičanstva i celibata te u tom smislu ponovno govori o zaručničkoj dimenziji i značenju svećeništva: „To se značenje na potpuni način nalazi u djevičanstvu koje ostvaruje 'zaručničko značenje' tijela, iako u odricanju ženidbe, po zajedništvu i osobnom darivanju Isusu Kristu i njegovoj Crkvi koje predoznačuju i prethode potpunom zajedništvu i darivanju u budućem životu: 'U djevičanstvu je čovjek i tjelesno u iščekivanju eshatoloških zaruka Krista i Crkve, posvema se dajući Crkvi, u nadi da će se Krist predati Crkvi u punini istine vječnoga života'."[23]

Ivan Pavao II. vidi u svećeništvu (u djevičanstvu i celibatu) čistoću koja čuva svoje izvorno značenje, tj. življenu i autentičnu ljudsku spolnost kao istinsko očitovanje i dragocjeno služenje ljubavi zajedništva i uzajamnoga darivanja.[24] Celibat u tom smislu predstavlja eshatološku vrijednost za svijet današnjice, dragocjeni dar darovan od Boga svojoj Crkvi i kao znak Kraljevstva koje dolazi te također i kao znak ljubavi Kristove prema Crkvi. Na drugom jednom mjestu Ivan Pavao II. kaže kako celibat „nije samo eshatološki znak nego također ima i veliko društveno značenje, u sadašnjem životu, za službu Narodu Božjem. Svećenik, preko svojega celibata, postaje 'čovjek za druge', na drukčiji način nego što to postaje onaj koji se veže bračnim zajedništvom sa ženom, koji također, kao muž i kao otac, postaje 'čovjek za druge' ponajprije u okvirima vlastite obitelji: za svoju ženu, i zajedno s njom za svoju djecu, za koje polaže svoj život. Svećenik, odričući se očinstva vlastitoga supružnicima, traži neko drugo i drukčije očinstvo, i gotovo bi se moglo reći i drugo i drukčije majčinstvo, imajući na pameti riječi Apostola o svojoj djeci koju rađa u bolovima."[25] Ivan Pavao II. žele da celibat bude doživljen kao jedno pozitivno usmjerenje i pozitivan stav svećeničkog života: „celibat se ne može smatrati pukim zakonskim propisom, niti kao posve vanjskim uvjetom da bi se nekoga pripustilo ređenju, već kao vrednotom koja je duboko povezana sa svetim ređenjem, koje suobličuje Isusu Kristu Dobromu Pastiru i Zaručniku Crkve i time je izbor veće i nepodijeljene ljubavi prema Kristu i njegovoj Crkvi u potpunoj i radosnoj raspoloživosti srca za svećeničko služenje. Celibat valja smatrati posebnom milošću i darom."[26]

Sljedećim riječima Ivan Pavao II., papa obitelji, prekrasno zaključuje sve ovo dosad rečeno o celibatu i zaručničkoj (bračnoj) dimenziji svećeničkog života: „Crkva pak, kao Zaručnica Isusa Krista, želi da je svećenik ljubi potpuno i nepodijeljeno onako kako ju je ljubio Krist Glava i Zaručnik. Svećenički je celibat, dakle, sebedarje, *u* Kristu i *s* Kristom, njegovoj *Crkvi* i izriče svećeničko

21 Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera ai sacerdoti in occasione del Giovedì Santo 1979*, u: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II, 1 (1979.), Città del Vaticano, 1979., 846.

22 Usp. IOANNES PAULUS PP. II, *Pastores dabo vobis*, 42.

23 *Isto*, 29; IOANNES PAULUS PP. II, Adhortatio apostolica postsynodalis *Familiaris Consortio*, u: *Acta Apostolicae Sedis,* 74 (1982.) 81-191, 98.

24 Usp. IOANNES PAULUS PP. II, *Pastores dabo vobis*, *29.*

25 GIOVANNI PAOLO II, *Lettera ai sacerdoti in occasione del Giovedì Santo 1979*, 854.

26 IOANNES PAULUS PP. II, *Pastores dabo vobis*, 50.

služenje Crkvi u Gospodinu i s Gospodinom."[27] Tu ponovno možemo uočiti sve elemente dosad spomenute: Crkva kao zaručnica Kristova, ljubav Krista prema Crkvi kao potpuni dar samoga sebe, odnos svećenika prema Kristu i prema Crkvi, celibat kao sebedarje, dar samoga sebe Kristu i Crkvi.

5. Svećenikova vjernost – vjernost supružnika

Ivan Pavao II. ukazuje i na poveznicu između svećenikove vjernosti i vjernosti bračnih supružnika: „Živeći svoj celibat, svećenik će moći bolje ispuniti svoju službu u Božjem narodu. Na osobit način, za vrijeme dok će svjedočiti evanđeosku vrijednost djevičanstva, moći će podupirati supružnike da žive u punini 'veliki sakrament' ljubavi Krista Zaručnika prema Crkvi, svojoj zaručnici, onako kao što će i njegova vjernost u celibatu biti na pomoć vjernosti ženjenima."[28]

Tu je misao Ivan Pavao II. još bolje i detaljnije razradio u svojem prvom Pismu svećenicima za Veliki četvrtak 1979. godine u kojem naglašava kako oni koji su vjenčani i uzajamno vezani sakramentom braka očekuju od svećenika dobar primjer i svjedočanstvo vjernosti svojem pozivu sve do smrti.[29] To je u današnjem svijetu i u okolnostima u kojima se nalazi Crkva danas od velike i iznimne važnosti. Vjernost svećenika svojem vlastitom pozivu, što zapravo znači vjernost Kristu i vjernost Crkvi, postaje potpora kršćanskim supružnicima u njihovoj uzajamnoj vjernosti. Njegov primjer potpunog dara samog sebe Kristu i Crkvi ohrabruje i osokoljuje supružnike da i oni sami žive i svakog dana uvijek iznova uprisutnjuju onu ljubav koju su pozvani živjeti i svjedočiti samim sklapanjem kršćanskog braka: ljubav Krista Zaručnika prema Crkvi zaručnici koja ide do kraja, do dara samoga sebe, do smrti za nju.

6. Očinska, majčinska, sinovska i bratska dimenzija svećeničkog života

O očinskoj dimenziji svećeništva nešto je već napomenuto kada je bilo govora o celibatu te smo citirali riječi Ivana Pavla II. u kojima ističe kako se svećenik odriče očinstva koje je vlastito supružnicima, tj. biološkog očinstva te traži drukčije očinstvo, pa čak i drukčije majčinstvo. Riječ je, naime, o duhovnom očinstvu.[30]

Osim toga, u svojem Pismu svećenicima za Veliki četvrtak 1988. godine Ivan Pavao II., interpretirajući Drugi vatikanski koncil, govori o majčinstvu Crkve po modelu Marijina majčinstva, koje se sastoji u činjenici da ona rađa na nov i besmrtan život djecu začetu po Duhu Svetom i rođenu od Boga[31] i potiče da majčinstvo Crkve po primjeru Majke Božje postane što bliže savjesti svećenikâ tako da oni to majčinstvo uzmognu živjeti na muški način – na način očinstva u Duhu Svetomu.[32] Prema Ivanu Pavlu II. tu je riječ o velikoj otajstvenoj istini svećeništva: to očinstvo u Duhu Svetom na ljudskom je planu slično upravo majčinstvu jer i sam Bog, govoreći o svojoj ljubavi prema svojem narodu, uzima kao sliku ljubav majke prema svojem djetetu.[33] Svećenik se

27 *Isto*, 29.

28 *Isto*, 50.

29 Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera ai sacerdoti in occasione del Giovedì Santo 1979*, 855-856.

30 Usp. *Isto*, 854.

31 Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera ai sacerdoti in occasione del Giovedì Santo 1988*, u; *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XI, 1 (1988.), Città del Vaticano, 1989., 726.

32 Usp. *Isto*

33 Usp. *Isto*

odriče i braka i očinstva po tijelu upravo zbog toga kako bi se razvilo i ojačalo u njemu duhovno očinstvo koje istodobno posjeduje i majčinske karakteristike.[34]

Preduvjet mogućnosti takvog duhovnog očinstva i majčinstva jest njegova blizina s Majkom Božjom, Marijom. Zbog toga Ivan Pavao II. ohrabruje svećenike da uvedu Mariju kao vlastitu majku u nutarnju kuću svojeg svećeništva, imajući uvijek na pameti kako je apostol Ivan, nakon Isusovih riječi ispod križa: Evo ti majke! (Iv 19,26) uzeo Mariju kao majku u svoju kuću.[35]

Iz toga odnosa s Marijom kao majkom proizvire i još jedna druga dimenzija svećeničkog života, ona sinovska. Ona se ponajprije ostvaruje u odnosu s Ocem, ali isto tako i u odnosu s Marijom, kao Isusovom majkom. Kaže Ivan Pavao II. kako je prvi i temeljni odnos koji ljudsko biće uspostavlja ovdje na zemlji upravo onaj s majkom. Riječ je o odnosu djeteta i majke. Majka je žena kojoj dugujemo život. Majka je također ona zahvaljujući kojoj, zajedno s ocem, dijete, po krštenju, postaje i djetetom Božjim. Nadalje, mnogi svećenici duguju svojoj majci i vlastito svećeničko zvanje.[36]

Sinovski odnos s Kristovom majkom pomaže nam shvatiti i bolje razumjeti činjenicu da svi ljudi u Kristu postaju braćom i sestrama. To je moguće zato što je Isus Krist jedinorođeni Marijin sin. Ta činjenica da je on Sin jedinac, da je toliko poseban jer je jedinorođeni božanski Sin postavlja se kao najbolja garancija duhovnoga mnoštva, tj. duhovnoga bratstva i sestrinstva. Isus, kao pravi čovjek i ujedno jedinorođeni Sin nebeskog Oca na duhovnom planu broji neizmjerno mnoštvo svoje braće i sestara[37] te se predstavlja kao prvorođenac među mnoštvom braće (usp. Rim 8,29).

Tu izvire još jedna nova dimenzija odnosa svećenika prema ženi. Ne, dakle, samo majčinska ni sinovska, nego i ona bratska, tj. sestrinska. U Kristu, svi su ljudi braća i sestre bez obzira na rodbinske i krvne veze. Zato je veoma važno da svećenik u svojem životu razvije i sliku žene kao sestre.[38]

Tu bratsku dimenziju svećeništva razvija i papa Benedikt XVI. u svojoj propovijedi tijekom molitve Večernje sa svećenicima, redovnicima, sjemeništarcima i đakonima u Fatimi 12. svibnja 2010. godine. On uzima Mariju kao uzor svećenicima u smislu da je svaki od njih „pozvan biti, s Marijom i poput Marije, ponizni i jednostavni znak Crkve koja se trajno i bez prestanka predaje u ruke Gospodinove kao njegova zaručnica“[39] te se nadovezuje govoreći o važnosti kreposti vjernosti, koja je drugo ime za ljubav, za istinsku i duboku ljubav prema Kristu. Nastavlja kako nije moguće ljubiti Krista bez da se ljubi svoju braću.[40] Od neizmjerne je, dakle, važnosti vjernost vlastitom pozivu. Ona sigurna zahtijeva hrabrost, odvažnost i pouzdanje, ali isto tako i bratsku podršku i zato Benedikt XVI. ohrabruje i potiče svećenike da, uz bratsku blizinu, jedni prema drugima zauzmu čvrst stav brata koji pomaže vlastitom bratu da „ostane na nogama“[41].

Biti braća znači imati isti izvor, zajedničkog Oca, te isto tako i jednak odnos prema tom zajedničkom izvoru. Svećenik je brat svakom čovjeku jer je svaki čovjek stvorenje Božje, stvoren na sliku Božju, a još je više brat svakom drugom svećeniku jer su na poseban način, poput Krista, u Kristu i s Kristom, povezani s nebeskim Ocem. Bratstvo se može shvatiti i kao prijetnja ili opasnost

34 Usp. *Isto*, 727.

35 Usp. *Isto*, 729.

36 Usp. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera ai sacerdoti in occasione del Giovedì Santo 1995*, u: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II,* XVIII, 1 (1995.), Città del Vaticano, 1997., 586.

37 Usp. *Isto*

38 Usp. *Isto*.

39 BENEDETTO XVI, *Omelia durante i Vespri con sacerdoti, religiosi, seminaristi e diaconi, Fatima, 12 maggio 2010*, u: *Insegnamenti di Benedetto XVI*, VI, 1 (2010.), Città del Vaticano, 2010., 685.

40 Usp. *Isto*, 687.

41 *Isto.*

vlastitom odnosu s Ocem kao što je to, naprimjer, vidljivo u odnosu braće, Jakovljevih sinova, prema Josipu (usp. Post 37,1-36). No, s druge strane, bratstvo može biti shvaćeno i življeno kao veliko bogatstvo i blagoslov jer se preko brata Otac (Izvor) na novi i drukčiji način pokazuje i daruje, kao što npr. Jakov u licu svojeg brata, nakon međusobne borbe i pomirenja, prepoznaje lice Božje (usp. Post 33,10).[42] Isto tako, biti bratom znači imati zajedničku povijest, što znači i zajedničko sjećanje, što u vremenima krize i teškoće može biti izvor nove snage i poticaj da se, sjećajući se svojih početaka, ponovno traži prvotni žar.

Zaključak

Svećenik, prema Ivanu Pavlu II., živi i ostvaruje svoj identitet te izvršava svoje svećeničko poslanje na zaručnički (bračni, obiteljski) način. On živi svoje svećeništvo i svoj odnos s Kristom, Crkvom i ljudima na takav način da bi ga se moglo opisati i obiteljskim terminima. Prva slika svećeničkog identiteta i poslanja koju nam predlaže Ivan Pavao II. jest ona Dobrog Pastira iz koje onda pak proizlazi pastoralna ljubav koja treba prožimati čitav svećenički život. Budući da ta pastoralna ljubav znači zapravo dati i darovati svoj život Kristu i Crkvi, ona može biti opisana i označena jednom drugom slikom – onom zaručničkom. Svećenik živi jednu vrstu zaručničkog odnosa s Crkvom jer predstavlja Krista Pastira, Glavu i Zaručnika Crkve. Iz te zaručničke (bračne) dimenzije izviru i druge dimenzije svećeničkog života: sinovska (ponajprije u odnosu prema Ocu, a onda isto tako i prema Mariji, majci Isusovoj koja, prema riječima samoga Isusa Ivanu pod križem, treba postati majkom svakom njegovu učeniku**,** a na poseban način onda i svakom svećeniku), očinska/majčinska i bratska. Sve te dimenzije, bez obzira na njihove razlike, trebale bi se pronaći u životu i djelovanju svakog svećenika.

Zaručništvo vlastito svećeništvu ne odnosi se prema nekoj konkretnoj osobi, nego prema Crkvi kao takvoj, prema čitavoj Crkvi, dok se druge vrste odnosa, na poseban način onaj bratski i sestrinski, može i mora primijeniti i na konkretne osobe. U očinskom odnosu svećenik je taj koji se daruje svojoj duhovnoj djeci (ne obrnuto), dok zaručnički (bračni) odnos prema Crkvi, budući da on sam predstavlja Krista Zaručnika, označuje i darivanje (davanje), ali isto tako i primanje: svećenik se daruje Crkvi, ali isto tako i prima (dobiva) od nje.[43]

Svećenik prima svoj poziv i svoje svećeništvo kao dar i misterij, koji mu je dan posredništvom Crkve od samoga Krista. To je važno shvatiti kako se ne bi došlo do krivog shvaćanja naravi svećeništva i svećeničkog poslanja na način da ga se gleda samo funkcionalno jer činjenica da je svećeništvo ponajprije dar koji je primljen, a onda isto tako i dar koji treba biti darovan drugima, na način darivanja samoga sebe i vlastitog života, sebedarja, otvara nam jedan puno veći i širi horizont. Samo ako se na svećeništvo gleda na taj način i iz te perspektive može se uistinu ustvrditi da je svećenik *homo familiaris* – obiteljski čovjek, da je on u isto vrijeme i zaručnik i suprug, otac i brat te da se upravo tim obiteljskim kategorijama može shvatiti i razumjeti njegov identitet i njegovo poslanje u današnjem svijetu.

42 Usp. Jose GRANADOS, *Dimensione sponsale e generativa del ministero presbiterale*, 10.

43 Usp. *Isto*, 12-13.

Liturgijski prostor nakon Drugoga vatikanskog koncila

Mario KOPJAR*

Sažetak

Čovjek živi i djeluje (akcija) u prostoru kojem pripada kao društveno biće (zajednica), stoga su i sve promjene prostora i vremena bilo na socijalno-ekonomskoj, kulturološkoj i antropološkoj razini, bilo na crkvenoj razini utjecale na nove izazove – na liturgijski pokret i na reforme koje su se pokrenule na Drugome vatikanskom koncilu. Liturgijska reforma Drugoga vatikanskog koncila jasno je zahtijevala da se na liturgijskim slavljima događa aktivno sudjelovanje, tj. djelatno učešće zajednice (κοινωνία), a ne samo pojedinaca. Drugi vatikanski koncil utvrdio je da je liturgija djelovanje čitave zajednice, stoga i liturgijski prostor mora biti izgrađen „liturgijskim djelovanjem", a ne vjerskom pasivnošću. Normativni tekstovi Koncila tako naglašavaju zajednicu, koja mora graditi živi prostor, tj. živi oblik crkve, a njezina osnovna žarišta, oltar, ambon, predsjedateljsko mjesto, svetohranište i krstionica, u dinamičkom su odnosu kao mjesta akcije koja upućuju na život i prisutnost Božju u prostoru i vremenu.

Ključne riječi: *liturgija, liturgijski prostor, sakralni prostor, Drugi vatikanski koncil, liturgijska reforma, aktivno sudjelovanje, oltar, ambon, predsjedateljsko mjesto, krstionica, svetohranište.*

Uvod

Iskustvo prostora modernog i postmodernog vremena nakon Drugoga vatikanskog koncila, artikulirano je faktorima i važnim kriterijima koji se tiču čovjeka i prostora, tj. socijalno-ekonomske stvarnosti koja podrazumijeva svakodnevni život, industrijsko-tehnički razvoj, upravljanja prostorom te kulturološkog ambijenta, tj. antropološkog prostora, međuljudskih relacija, načina promišljanja, življenja itd.[1]

Bez tih čimbenika svakodnevni život u društvu bio bi nezamisliv. Isto vrijedi ako promišljamo o Crkvi i njezinu prostoru, gdje prostor crkve kao građevine i odnosi s njime ne mogu biti promišljani bez čovjeka kao društvenog bića,[2] što podrazumijeva sve čimbenike koji ga okružuju i ističu kao takvoga.

Iz tih konstatacija proizlaze dvije važne točke, a to su zajednica i akcija.[3] Te dvije točke podrazumijevaju, dakle, sve promjene prostora i vremena bilo na socijalno-ekonomskoj, kulturološkoj i antropološkoj razini bilo na crkvenoj razini, što upućuje na nove izazove, tj. na liturgijski pokret i na reforme koje su se realizirale na Drugome vatikanskom koncilu, o čemu želimo nadalje promišljati.

* dr. sc. Mario KOPJAR, predstojnik Ureda za liturgijski pastoral i sakralnu arhitekturu Varaždinske biskupije i kanonik kantor Stolnog kaptola Blažene Djevice Marije na Nebo uznesene

1 Usp. Mario KOPJAR, *Abitare la parola vivente. Lo spazio postmoderno e la dinamica della parola nella liturgia*, PhD Thesis, Roma, 2012., 33.

2 AA. VV., *Ars celebrandi*, Magnano (BI), 2008., 21.

3 Čovjek raste, izražava se i djeluje (akcija) u prostoru kojem pripada kao društveno biće (zajednica).

1. Glavni ciljevi liturgijskog pokreta

Na početku želimo naglasiti neke značajne aspekte i glavne ciljeve liturgijskog pokreta promatrane kao ekleziološko buđenje, tj. „ekleziologija koja bi harmonizirala na drukčiji način različite konstruktivne elemente, otajstvo Crkve"[4], što drugim riječima znači liturgijska obnova kao akcija čitave zajednice (κοινωνία), a ne samo pojedinaca.[5]

Papa Pio X. je 1903. godine zatražio od vjernika „partecipazione attiva" (aktivno sudjelovanje) te je u svom papinskom pismu, motupropriju, pod naslovom *Tra le sollecitudini* (*Među brigama*) posebno naglasio: „Budući da je, naime, naša žarka želja da procvjeta pravi kršćanski duh na svaki način i da se zadrži u svim vjernicima, nužno je najprije predvidjeti prije svake stvari svetost i dostojanstvo crkvenog prostora, gdje se upravo sastaju vjernici kako bi crpili takav duh iz svojeg prvog i prijeko potrebnog izvora, koji je aktivno sudjelovanje u presvetim tajnama i u javnoj i svečanoj molitvi Crkve."[6]

Teolog Romano Guardini je 1922. godine napisao u svojoj knjizi *Il senso della Chiesa* (*Smisao Crkve*): „započeo je proces neprocjenjivog dometa: buđenje Crkve u dušama"[7], naglašujući i podsjećajući da su vjernici prvo živjeli „u Crkvi" i da su se davali voditi od nje, a manje su živjeli „Crkvu", npr. u vrijeme baroka (Tridentskog koncila), dok vjernici nisu osjećali zajedništvo, zbog osobne neaktivnosti unutar liturgijskog čina. Prema Guardinijevu promišljanju naglašava se da „liturgijsko buđenje zahtijeva buđenje u smislu Crkve i obratno"[8].

Na crkvenoj razini, podcrtavajući ideju da je liturgija akcija čitave zajednice, pisao je teolog i liturgičar Odo Casel, koji se bavio prije svega otajstvom Crkve, tj. „koncept Crkve, svojstven svetim ocima, daje nam najdublje promišljanje također i o svetim sakramentima. Oni nisu više razmatrani kao slobodan individualan prijenos milosti, već kao manifestacija života Crkve u zajedništvu s Kristom"[9].

Razmatrajući na početku ovog hoda neka značajna promišljanja liturgijskog pokreta, promatrana kao ekleziološko buđenje, spomenuli smo prethodne tvrdnje, koje su bile utvrđene na Drugome vatikanskom koncilu. Tako je liturgijska reforma Drugoga vatikanskog koncila jasno zahtijevala da se na liturgijskim slavljima događa aktivno sudjelovanje. Čitamo u koncilskoj konstituciji „da se svi vjernici privedu k onom punom, svjesnom i djelatnom učešću kod liturgijskih obreda koje traži sama narav liturgije i na koje kršćanski narod, izabrani rod, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod određen za Božju svojinu (1 Pt 2,9) snagom krštenja ima pravo i dužnost. U obnavljanju i gajenju svete liturgije najviše treba nastojati oko toga punog i djelatnog učešća svega naroda."[10]

S te točke gledišta važno je podcrtati drugi dio promišljanja ove teme, a to je, prema Drugome vatikanskom koncilu, akcija. Crispino Valenziano ovako tumači akciju: „Prema Drugome vatikanskom koncilu predstavnik liturgijske reforme nije skup koji se sastaje, nego 'potpuno, svjesno i aktivno sudjelovanje', […] Što se tiče skupa, teološka je motivacija njegova okupljanja […]

4 Matias AUGÈ, La partecipazione attiva nello spirito della Sacrosanctum Concilium, u: AA. VV., *La partecipazione attiva alla liturgia*, Milano, 2005., 16.

5 Usp. Mario KOPJAR, *Abitare la parola vivente. Lo spazio postmoderno e la dinamica della parola nella liturgia*, 146-152.

6 ACTA SANCTAE SEDIS*, Motu proprio. SSmi Pii PP. X de resteauratione musicae sacrae*, Romae, 1903.-1904., (XXXVI), 331.

7 Romano GUARDINI, *Il senso della Chiesa*, Brescia, 1960., 17.

8 Matias AUGÈ, La partecipazione attiva nello spirito della Sacrosanctum Concilium, 16.

9 Odo CASEL, *Il Mistero dell'Ecclesia*, Roma, 1966., 87.

10 ACTA APOSTOLICAE SEDIS, (56), 1964., 104. (dalje: AAS); Kardinal Joseph Ratzinger, papa emeritus Benedikt XVI., kaže da je izraz aktivno sudjelovanje „vrlo brzo pogrešno shvaćen i sveden na njegovo vanjsko značenje, potrebu za zajedničkom akcijom, kao da bi se govorilo o konkretnom dovođenju u akciju (djelovanje) najvećeg mogućeg broja ljudi što je češće moguće. Riječ 'sudjelovanje' odnosi se, međutim, na glavnu radnju, u kojoj svi moraju imati svoj udio. Ako se, dakle želi saznati o kakvom se djelovanju govori, prije svega se mora utvrditi koje bi to bilo središnje djelovanje u kojem moraju imati udjela svi članovi zajednice." Postavljajući potom pitanje o tome koje je djelovanje liturgije, Ratzinger je odgovario: „Istinsko djelovanje liturgije, u kojoj svi moramo imati udjela, djelovanje je samog Boga", Joseph RATZINGER, *Introduzione alla Spirito della Liturgia,* San Paolo, 2001., 167, 169.

sudjelovanje, koje je sama priroda liturgije na koju narod koji je '[...] kraljevsko svećeništvo' ima pravo i dužnost. [...] okupljanje je jedan od načina Kristove prisutnosti među njegovima, posebno, osnovna točka figurativne metonimije u Crkvi."11

Što se tiče akcije, gledano s etimološkog stajališta, liturgija je akcija, *urgija*, od grčkog izraza ἔργον (akcija, čin, djelo, poduhvat, rad). Ovdje je važno naglasiti da je riječ „rečena" (pročitana, naviještena, recitirana) u službi akcije, a ne obrnuto. Drugim riječima: „Liturgija čini ono što kaže, ne govori što čini."[12] „U liturgiji sve govori! Naravno, liturgija nije kazalište; međutim to zahtijeva minimalno insceniranje, čija organizacija mora odgovarati smislu onoga što se čini i što se kaže. [...] Umjetnost slavljenja ne zahtijeva samo da ta stvar bude rečena i druga da bude napravljena, nego da bude rečena i učinjena s gestama i stavovima „plemenite jednostavnosti" (SC 34) i s ponašanjima koja zaokupljaju prostor, tj. da nisu samo unutar prostora, već im daju smisao onoga što se tamo postiže: molba, pohvala, zahvalnica, nagovor [...] Sjedište svećenika nije stolica u čekaonici, nego je mjesto s kojeg predsjeda osoba koja sakramentalno predstavlja Krista, pravog predvoditelja skupa. Ambon nije stolica profesora niti podij dirigenta orkestra, već je to mjesto na kojem Gospodin govori svojem narodu preko čitača i propovjednika. Oltar nije stol odakle tribun opominje svoju publiku, već je to stol hrane milosne akcije na kojem Gospodin daje svoje predano tijelo i prolivenu krv. U liturgiji prostor mora govoriti sam za sebe, zahvaljujući načinu na koji je oformljen namještajem, stvarima i ljudima."[13]

Govoreći o akciji, želimo naglasiti važnost komunikacije (djelovati komunikativno), želeći to izložiti kao promjenu koja dolazi iz liturgijske reforme Drugoga vatikanskog koncila, koji omogućuje liturgijskom skupu da može slaviti na svom govornom jeziku (SC 36 – 39).[14] Budući da je liturgijski jezik također proizvod društva, drugim riječima crkvene zajednice i zbog toga za favoriziranje komunikacije i sudjelovanja, potrebno je koristiti se jezikom zajednice, ali i osobno se uključiti u komunikaciju.[15]

Stoga je važan i stav tijela onoga koji izgovara riječ, zatim izvedene geste, intonacija glasa kojim se izražava itd.[16] To su elementi koji ne moraju samo potvrditi istinitost riječi, već „su dio poruke upućen zajednici. Do te mjere da loše držanje tijela, nespretnost, sramežljivost ili neprimjerena intonacija mogu spriječiti da poruka prođe, barem djelomično, čak i ako se izreknu točne riječi. [...] Naposljetku, svećenik koji predsjeda ili animator pjesme nisu voditelji informativnih emisija ili animatori raznih emisija, i to ne moraju biti, čak i ako slika čovjeka komunikacije koju vjernici imaju dolazi od ljudi s televizije, i upravo iz te slike vjernici nesvjesno prosuđuju komunikacijske sposobnosti onih koji im se javno obraćaju. [...] Neće biti neke umjetnosti liturgijskog slavlja ako se prvo ne vjeruje u obred, tj. u nužnost dobrog vođenja smjerova puteva koji stvaraju u sudionicima takvu transformaciju pomoću milosti koju liturgija nudi Kristovim vjernicima."[17]

---

11 Crispino VALENZIANO, *Architetti di chiese*, Bologna, 2005., 80. Usp. Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. cura recognitum, Editio typica tertia, Typis polyglottis Vaticanis 2002., br. 7; Officium Divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum, Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, Editio typica, Typis polyglottis Vaticanis 2000., br. 9; AAS (56), 1964., 104.

12 AA. VV., *Ars celebrandi*, 17. To se objašnjava primjerom posvećenja, gdje onaj koji predsjeda euharistijskim slavljem ne kaže: „Budući da je Gospodin Isus, uoči svoje smrti, to učinio, to činimo opet ..."; nego kaže: „U noći dok je bio izdan, on uze kruh ...". Te riječi ukazuju na to da same geste objašnjavaju. Ne treba tražiti daljnja objašnjenja. Usp. Gianfranco VENTURI, Il significato del linguaggio celebrativo nella partecipazione attiva, u: AA. VV., *La partecipazione attiva alla liturgia*, 59.

13 AA. VV., *Ars celebrandi*, 21, 22, 167, 168.

14 AAS (56), 1964., 109-110.

15 Ovdje treba naglasiti da je „jezik dobro organiziran sustav znakova različit od jezika do jezika". Usp. Gianfranco VENTURI, Il significato del linguaggio celebrativo nella partecipazione attiva, 56, 57. Također usp. Gianfranco VENTURI, Apporti della linguistica moderna alla comprensione della problematica del linguaggio liturgico, u: AA. VV., *Il linguaggio liturgico. Prospettive metodologiche e indicazioni pastorali*, Bologna, 1981., 63.

16 Usp. Gianfranco VENTURI, Il significato del linguaggio celebrativo nella partecipazione attiva, 48-62; Gianfranco VENTURI, Partecipazione e comunicazione: le istanze della linguistica, u: *Rivista liturgica*, 80 (1993.), 192-201.

17 AA. VV., *Ars celebrandi*, 18-20, 163-165.

2. Liturgijski prostor u službi zajednice

Na tom putu, u našem sljedećem koraku želimo se osvrnuti na liturgijski prostor, naglašavajući da je Drugi vatikanski koncil utvrdio da je liturgija djelovanje čitave zajednice (usp. SC 26).[18.] Odatle proizlazi da je liturgijski prostor izgrađen „liturgijskim djelovanjem", a ne vjerskom pasivnošću; to nije sveta reprezentacija za gledatelje, već za „puno, aktivno i zajednici svojstveno slavlje" (SC 21).[19]

Uspoređujući liturgijski prostor nastao s Tridentskim koncilom i prostor nakon Drugoga vatikanskog koncila, moramo razmišljati o prostoru koji se prvo polarizirao od uzdužne točke, perspektivno prema oltaru, koji mora biti pretvoren u sustav poprečnih prostornih odnosa tako da povezuje na najdirektniji mogući način vjernike i oltar kao mjesto euharistijskog slavlja. Nova osnova sakralnog prostora kao takva, prema liturgijskoj reformi, mora biti u dinamičnom odnosu s ostalim liturgijskim žarištima: ambonom, predsjedateljskim mjestom i krstionicom.[20]

Da bismo promišljali o reformi liturgijskog prostora Drugoga vatikanskog koncila, koristimo se normativnim tekstovima, pa je važno na početku ovog našeg hoda kroz tu temu naglasiti dva važna pola,[21] tj. da „u crkvama koje treba izgraditi ili obnoviti ili adaptirati, neka se pažljivo brine o njihovoj prikladnosti za slavljenje svetih čina u skladu s njihovom vlastitom prirodom i aktivnim sudjelovanjem vjernika"[22]. Na temelju toga, tj. tih dvaju polova, stvara se uređenje liturgijske građevine, koja mora biti „dostojanstvena građevina, koju karakterizira ne toliko raskoš njene konstrukcije, koliko plemenitost oblika, a koja uistinu izgleda kao znak i simbol transcendentalne stvarnosti. Stoga opći plan sakralnog objekta mora biti takav da na određeni način prikazuje sliku okupljene zajednice i (takav) da omogući uredno i usklađeno sudjelovanje svih, te da potiče točno izvršenje službe svakog od njih. Raspored prezbiterija, oltara, sjedala, ambona, krstionice, svetohraništa ... neka bude uređen po općoj uredbi rimskog misala (poglavlje V). Nadalje, neka se pažljivo pridržavaju odredbe koje se odnose na slavljenje ostalih sakramenata."[23]

Slijedeći normativne tekstove Drugoga vatikanskog koncila, naglašava se da izgradnja (ili adaptacija) crkava treba polaziti od žive konfiguracije stvarnosti, a sakralne objekte smatrati živim „oblikom", a nikada praznom formom koja će se kasnije ispuniti potrebnim predmetima za liturgiju. Po svojoj prirodi ona je akcija, čin ispunjen od Boga u odnosu prema čovjeku i od strane čovjeka usmjerenog da prihvati svojeg Boga. Referentne točke su: liturgijsko djelovanje kao djelo Kristova tijela (prisutnost) i kao spomen.

18 AAS (56), 1964., 107.

19 *Isto*, 105-106. Usp. Crispino VALENZIANO, *Architetti di chiese*, 79.

20 *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. cura recognitum*, Editio typica tertia, Typis polyglottis Vaticanis, MMII, br. 294-299.

21 Crispino Valenziano nam objašnjava da ta dva pola utječu jedan na drugoga u sinergiji i između njih, „umeće se preferencijalni izbor 'plemenitosti forme' i simbolizacije transcendentalnih stvarnosti", oboje, dakle, izbor i simbolizacija, što smjera u konačnici na „zgradu, tj. sliku okupljene zajednice" za „uredno i usklađeno sudjelovanje svih", uz „točno izvršenje službe svakoga". Plemenitost forme, znak transcendencije, ikona sazvanih i sastavljenih – prema grčkoj riječi, συνάγω, ‹sazivam za, sastavljam za', „slika je vjernika pozvanih i sastavljenih za djelovanje kraljevskog svećeništva…", Crispino VALENZIANO, *Architetti di chiese*, 81-82. Također usp. Louis BOUYER, *Architettura e liturgia*, Magnano, 1994., 57-74.

22 SACRA CONGREGATIO RITUM, *Instructio ad executionem Costitutionis da sacra Liturgia recte ordinandum*, br. 90, u: AAS (56) 1964., 897.

23 *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum, Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, Editio typica, Typis polyglottis Vaticanis 1977., br. 29; *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. cura recognitum*, Editio typica tertia, Typis polyglottis Vaticanis 2002.; *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum, Ordo baptismi parvulorum*, Editio typica, Typis polyglottis Vaticanis 1969., br. 25; *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum, Ordo paenitentiae*, Editio typica, Typis polyglottis Vaticanis, 1974., br. 12.

Sve to ponovno otvara jasnu viziju svetog prostora, prije svega, prostora kao znaka obnovljenog svijeta, a same zajednice kao prostora,[24] s važnošću operativnih mjesta u liturgijskoj dvorani, koja podrazumijeva liturgijska žarišta: oltar, ambon, sjedište predsjedatelja. U ovom našem promišljanju nećemo govoriti pojedinačno o liturgijskim žarištima, nego samo želimo izložiti promjene kako bismo usporedili reforme liturgijskog prostora dvaju koncila.

Što se tiče predsjedateljskog mjesta, možemo primijetiti povratak predsjedateljskog mjesta na mjesto svetohraništa (u slučaju izgradnje novih crkava), ali u slučaju da svetohranište zauzima središnje mjesto, ne može se na to mjesto postaviti predsjedateljsko mjesto.[25] Svetohranište (nepokretno, netransparentno i zatvoreno – kako bi se izbjegla opasnost od profanacije), prema reformi mora biti postavljeno u dijelu gdje je crkva plemenita, mora biti jasno vidljivo, ukrašeno i pogodno za molitvu. Ta mjesta svetohraništa mogu biti u kapeli koja je strukturalno sjedinjena s liturgijskim prostorom i također jasno vidljiva, ili u prezbiteriju, ali ne na oltaru na kojem se slavi misa.[26]

Što se tiče oltara, koji je „središte zahvaljivanja koje se vrši euharistijom"[27], on se mora odvojiti od zida,[28] da se može lako obići i na njemu slaviti licem prema narodu, vidljivi svima i u odnosu sa svima.[29]

Što se tiče ambona, Koncil propisuje da ambon bude fiksan, a ne jednostavan mobilni stol, izgrađen tako da vjernici dobro vide i slušaju službenike.[30] Ambon mora odgovarati dostojanstvu riječi Božje i mora biti arhitektonski i prostorno usklađen s oltarom.[31]

Zaključak

U ovom promišljanu usredotočili smo se na neke važne aspekte vezane uz sakralni prostor od Tridentskog koncila do Drugoga vatikanskog koncila. Stoga smo u našem zajedničkom hodu kroz tu temu mogli primijetiti kako Drugi vatikanski koncil želi naglasiti da bi novosagrađene ili adaptirane crkve trebalo karakterizirati izričaj sakralnosti. To znači da oni koji konstruiraju, na svoj konstruktivno-umjetnički način današnjice, moraju realizirati u osmišljenom prostoru i izvan njega misterij prisutnosti Krista čovjeka i Boga. Romano Guardini kaže kako onaj koji je odgovoran za određenu zajednicu može sugerirati arhitektu da treba krenuti od predsjedateljskog mjesta, ambona, oltara, a ta žarišta neka ukazuju na mjesta akcije, a ostalo što slijedi u zamisli i

24 Zajednica Isusovih vjernika pravi je subjekt liturgijskih slavlja i obreda, pri čemu se naglašava aktivno sudjelovanje vjernika u liturgijskim činima. Između zajednice koja slavi i objekta u kojem se slavi postoji duboka veza jer upravo zajednica, okupljena u Isusovo ime, stvara i oblikuje arhitekturu same crkve kao objekta u kojem se vide značajni tragovi osobne vjere zajednice.

25 Naglašavamo da prema Drugome vatikanskom koncilu predsjedateljsko mjesto, postavljeno na prikladan način (okrenuto prema narodu), mora imati jednostavnu i vjerodostojnu formu koji služi zadatku i u službi je predsjedanja onoga kojem je povjereno. Svaka dužnost u zajednici dužnost je služenja, ali to je potrebno za strukturu zajednice i ne smije se događati u tišini, nego se mora vidjeti. Zato to mjesto treba postaviti tako da se liturgijski čini, koji od tamo moraju biti predsjedani, mogu događati na što pogodniji način s optičkog i zvučnog gledišta. To se na eminentan način odnosi na početne i završne obrede mise, budući da svećenik treba predsjedati sa sjedišta. Za vrijeme liturgije Riječi predsjedatelj slavlja ima tamo svoje mjesto. Ako je, dakle, laik koji predvodi liturgiju, u toj bi ulozi trebao biti prepoznatljiv upravo po tome što zauzima odgovarajuće mjesto. Usp. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. cura recognitum*, Editio typica tertia, Typis polyglottis Vaticanis, MMII, br. 310.

26 Usp. *Isto*, br. 314-315.

27 Usp. *Isto*, br. 296.

28 Usp. *Isto*, br. 299.

29 Komunikacija (odnos) oltara sa zajednicom „predstavlja prisutnost Krista koja se ostvaruje upravo u zajedništvu", Vincenzo GATTI, *Liturgia e Arte. I luoghi della celebrazione*, Bologna, 2001., 129.

30 SACRA CONGREGATIO RITUM, *Instructio ad executionem Costitutionis da sacra Liturgia recte ordinandum*, br. 90, u: AAS (56) 1964., 899.

31 Usp. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum, Ordo Lectionum Missae*, Editio typica Altera, Libreria Editrice Vaticana 1981., br. 32-34 i 55.

projektu neka ne bude shvaćeno samo kao stvari ili predmeti (namještaj), kao da bi to bio svežanj svih elemenata koji su potrebni u crkvi, nego kao liturgijska žarišta koja upućuju na život i prisutnost Božju u prostoru i vremenu.[32]

Crkva kao prostor sa svojim žarištima daje nadu, stoga više nego mogućnost ovozemnog življenja izriče i poziv na preobrazbu. Crkveni prostor stječe svoje puno značenje u svojem vrhuncu, tj. euharistiji, jer euharistija čini Crkvu. Tu aktivnost vjernika ima svoj izvor i upravo tu ostvaruje svoj vrhunac. Po Riječi i sakramentima Crkva živi i pokazuje Tijelo Kristovo. Ulaziti u crkvu, znači prihvatiti susret s onim koji u njoj stanuje. Od velike je uloge i sama praznina u liturgijskom prostoru, npr. praznina kod ulaza, sa strane, oko oltara, praznina u visini itd. Ona je u funkciji tišine i zvuka te predstavlja glas u pustinji. Praznina označuje najposebniju prisutnost Božju. Praznina odjekuje u nematerijalnoj punini. Nenazočnost-praznina odjekuje nazočnošću nadnaravnoga. Sakralni prostor objavljuje savez s Vječnim, zato je i sam taj prostor mjesto rođenja. U tom prostoru, u kojem Crkva upisuje svoju prisutnost u svijetu, čovjek kao društveno biće otkriva svoj poziv. Prima ga, uči i živi.

32 Usp. Romano GUARDINI, *Lo spirito della liturgia*, Brescia, 2000., 86-88.

Naviještati Evanđelje pod uvjetima postmoderne

Josip SABOL*

Uvodne misli

Naglasak u obrađivanju ove tematike stavljen je na „danas“ jer o poteškoćama „vjerovati“ pisalo se i razmišljalo u svako doba. „Danas“ hoće reći da u suvremenom svijetu postoje posebne prilike koje ljudima otežavaju prihvatiti vjeru. Ljudi pokušavaju razumom rješavati one probleme koje im donosi današnje vrijeme. I u pitanjima vjere.

Vjerovati, općenito govoreći, znači nešto prihvatiti istinitim i stvarnim ne iz vlastitog uvida u neku stvarnost niti kroz direktno iskustvo u dodiru s tom stvarnošću, nego preko svjedočanstva o toj stvarnosti onih koji su to vidjeli i doživjeli. Dakle, prvi korak do prihvaćanja sadržaja vjere je naše povjerenje prema svjedocima, naša spremnost njima povjerovati što nam naviještaju. Onaj, koji nam naviješta, ne smije biti osobno samo vjerujući – vjernik, nego mora biti onaj koji znade i koji vidi. Kod pitanja kršćanske objavljene vjere javlja se još jedna poteškoća – tu je svjedok sam Bog kojeg nitko od ljudi ne može neposredno doživjeti, vidjeti ga, biti s njime u dodiru, pa ipak svjedok naše vjere osigurava nam da su to riječi Božje koje on nama prenosi. To je važno za našu vjeru jer se ona ne smije temeljiti na „rekla – kazala“. No o tome se nećemo baviti u ovom promišljanju.

Današnje vrijeme donosi zaista specijalne poteškoće u stvarima vjere na objema stranama: za navjestitelje vjere i za ljude kojima se naviješta evanđelje. Kod navjestitelja vjere, teorijski gledajući, imamo pred sobom suvremenog čovjeka koji u svojem životu operira sa sigurnošću, sa znanjem i sa spoznajama u gotovo svim pitanjima svakidašnjeg života, i to iz vlastitog iskustva i na temelju osiguranih podataka (činjenica) znanstvene zajednice. Uostalom, tako živi i sam navjestitelj evanđelja. Odatle je razumljiva skepsa današnjeg čovjeka naspram svih „pripovijesti“ iz prošlih vremena, a napose naspram religijsko-vjerskim navještaja kršćanske vjere za koje navjestitelji imaju samo jednu riječ: Istina. Oni sa svojim životom svjedoče samo jedno govoreći: „Mi naviještamo Isusa Krista, koji je Istina. Mi naviještamo nauk Crkve jer je istina.“

Tako nastupati u javnom životu i pred današnjim čovjekom ne znači ništa drugo nego se izlagati čuđenju, preziru, ponižavanju, agresivnosti, optuživanju, osuđivanju vlastitih suvremenika koji već samu riječ „istina“ ne podnose niti je upotrebljavaju. U takvoj situaciji, u takvom kontekstu djeluju – moraju djelovati – biskupi i svećenici kao navjestitelji evanđelja. U takvom horizontu moraju živjeti katoličko-kršćanski vjernici.

Baš kod pisanja ovih redaka osjetio sam potrebu pažljivo pročitati u Evanđelju sv. Ivana onaj neizbrisivi povijesni dijalog između Poncija Pilata i Isusa: „Ti si, dakle, kralj?“ Isus odgovori: „Ti kažeš: ja sam kralj. Ja sam se zato rodio i došao na svijet da svjedočim za istinu.” Reče mu Pilat:

* dr. sc. Josip SABOL, profesor i umirovljeni svećenik Varaždinske biskupije

„Što je istina?“ (Iv 18,37). Kakve li situacije! Mladi čovjek stoji pred vrhovnim sucem države; mnoštvo izvikuje parole mržnje, prezira i u bijesu traži smrtnu osudu, ne znajući pravo zbog kojeg čina. Stoga sudac pita optuženoga: „Što si učinio?“ (Iv 18,35). Kao odgovor Isus izreče svoje djelo koje će za sva vremena imati dvostruki učinak na stanovnike Zemlje, svijeta: za jedne će biti temelj nade spasenja, a za druge povod i osnova mržnje i svakojakih optužaba. To djelo glasi: „Ja sam dao svjedočanstvo Istini.“

Osjećam da je legitimno tu historijsku scenu, koju možemo nazvati „Isus pred Pilatom“, primijeniti na naše vrijeme, konkretno na navjestitelje evanđelja u našem vremenu. Oni su danas prezirani i optuživani od mnoštva „Pilata”, odnosno agnostika i ateista svih vrsta i to samo zbog ostvarivanja Isusova djela: „Mi dajemo svjedočanstvo za Istinu.” Ti moderni „Pilati“ kao da nisu svjesni da baš oni svojim djelovanjem protiv Katoličke crkve potvrđuju istinu Isusove proročke riječi: „Mene su mrzili, i vas će mrziti. Mene su progonili, i vas će progoniti... I to samo zato jer svjedočite istinu koju sam i ja svjedočio.“

Tragičnost toga stanja čovječanstva kroz svu povijest, a posebice danas, dolazi na svjetlo kada kratkim riječima izrečemo sadržaj te istine koju je svjedočio Isus i koju svjedoče biskupi, svećenici, redovnici i redovnice, katolički vjernici danas. To je istina spasa kao pojma za svako dobro, za sreću; to je istina o objavi živog Boga i njegova kraljevstva mira, pravednosti, milosrđa, ljubavi već na ovom svijetu i konačno u vječnosti; to je istina da se samo vršenjem Božje volje, Božjih zapovijedi može oblikovati društveni život mira, solidarnosti, poštivanja i održavanja života na početku i na koncu životnog puta; to je istina da se samo na temelju Božjih zapovijedi mogu ostvarivati uvjeti za zdrav razvoj svakog člana društva prema sposobnostima i talentima.

Zar je moguće da ima ljudi koji se protive toj istini – tim istinama – za koju je svjedočio Isus i za koju svjedoče danas navjestitelji evanđelja: vesele vijesti? Moguće je, nažalost! To je stvarnost danas. To je stvarnost jer na području sudstva vode glavnu riječ mnogobrojni sudci koji, poput liberalnog Pilata, ne znaju što je istina o pravu čovjeka po Božjem planu. Stoga poput Pilata pitaju razjareno mnoštvo kakvu presudu da donesu u konkretnim slučajevima. Naravno: pusti Barabu, kazni smrću nevinog Isusa: katolika, poštenoga čovjek humanista, istinoljubivog znanstvenika, domoljuba, požrtvovne roditelje, pobožnog tražitelja pravog Boga – glasit će presuda. To se događa jer ne poznaju ni pravog Boga ni Istinu.

1. „Bog nestaje iz horizonta ljudi“

Papa Benedikt XVI. opisuje na svoj način današnje preduvjete evangelizacije. U pismu svim biskupima 10. ožujka 2009. godine piše: „Pravi problem ovog trenutka naše povijesti je to da Bog nestaje iz horizonta ljudi i da s gašenjem svjetla, koje dolazi od Boga, prodire dezorijentacija u čovječanstvo, čiju razarajuću učinkovitost sve više možemo zapaziti.“[1] Na generalnoj audijenciji 14. studenoga 2012. godine papa Benedikt uči da, gdje Bog izgubi svoje mjesto među ljudima, tu konačno gubi svoje pravo mjesto i čovjek. Čovjek više ne nalazi svoj položaj u stvorenom svijetu, u odnosima prema drugima. Čovjek bez Boga misli „da može sam postati Bogom i gospodarom nad životom i smrću“[2]. U propovijedi na Veliki četvrtak 2012. godine Benedikt XVI. uči: „Mi mislimo da smo tek slobodni i uistinu samosvojni kada samo još vlastitu volju slijedimo. Boga gledamo kao protivnost našoj slobodi. Od njega se moramo osloboditi i tada ćemo biti slobodni. Tako mislimo. To je osnovna pobuna koja prožima povijest. To je osnovna laž koja iskrivljuje naš život. Kada čovjek stoji protiv Boga, stoji protiv svoje istine i zato neće biti slobodan, nego otuđen sebi i drugima.

1 AAS 101 (2009).

2 AAS 104 (2012).

Slobodni ćemo biti tek onda kada smo u našoj istini: kada smo jedno s Bogom."[3] Papa poručuje tim riječima današnjem svijetu da je izvor problema današnje civilizacije svjesni ateizam.

U filozofskoj znanosti religije smatra se ateistom onog čovjeka koji niječe mogućnost postojanja stvarnosti izvan naših sjetilnih saznanja; koji odbacuje ideju da ovaj svijet ima svojeg Stvoritelja; koji ne prihvaća da postoji objektivan moralni red s razlikovanjem dobrih i zlih čina; koji neće uvidjeti da je svijet otvoren za smisao i upravljen na konačni cilj; koji niječe da postoji određen plan i određena namjera iza prije petnaest milijardi godina započetog razvoja svemira; koji kategorički odbija svaku pomisao na mogućnost da je Bog zahvatio u povijest čovječanstva: najprije objavljivanjem izabranim ljudima, i konačno utjelovljenjem Boga u Isusu Kristu; koji odbacuje svaku mogućnost vječnog života nakon smrti. Čovjek takove duhovno-intelektualne strukture živi i oblikuje svoj način života isključivo po svojoj volji i svojem razumu, to će reći bilo zadovoljavajući svoje nagone, bilo tražeći sredstva za ispunjenjem svojih želja, bilo pokoravajući se različitim „bogovima" koje su stvorili i neprestano stvaraju trendovi mode, industrije zabave, bilo nasljedovanjem načina života službenih i privatnih „zvijezda". Prema tim kriterijima moramo priznati da živimo u postkršćanskom vremenu. Ono se službeno zove *postmoderna*. Religijsko-teološka teorija bi nazvala to vrijeme *poganskim*.

Modernu i postmodernu možemo sadržajno analizirati iz perspektive kulturologije, sociologije, povijesti i drugih znanosti. Za analizu i razumijevanje moderne i postmoderne poslužit ću se ovdje literarno-filozofskim djelom izvanredne snage Friedricha Nietzschea *Die fröhliche Wissenschaft, Aphorismus 125* (1882.). Taj znameniti tekst označava filozof Gianni Vattimo „rođendanom postmoderne u filozofiji" i rođendanom postmoderne filozofije kroz jedan neshvatljiv događaj koji su uzrokovali sami ljudi: kroz smrt Boga.[4] „Ubojstvom" Boga nastali su oni preduvjeti u kojima se mora naviještati Božja riječ i spasenje čovjeka kako je zapisano u Svetom pismu i kako to razumijeva Katolička crkva od svojeg početka. Tekst glasi: „Zar niste čuli o onom mahnitom čovjeku koji je usred bijelog prijepodneva zapalio svjetiljku, potrčao na trg i neprekidno vikao: ja tražim Boga! Ja tražim Boga, i budući da su tamo bili sakupljeni mnogi od onih ljudi koji nisu vjerovali u Boga, nastade jedan veliki grohot. ‚Što, zar se (Bog) izgubio?', kazao je netko. ‚Zar je zalutao kao dijete?', kazao je jedan drugi. ‚Ili zar se drži sakriven? Zar nas se boji? Zar je otišao na brod? Emigrirao?', tako su vikali i smijali se u velikom naguravanju. Mahniti čovjek je uskočio među njih i probadao ih svojim pogledima. ‚Gdje je Bog?', vikao je, ‚Ja ću vam to reći. Mi smo ga ubili, vi i ja. Svi mi smo njegove ubojice. Ali kako smo samo to učinili? Kako smo mogli ispiti more? Tko nam je dao spužvu da izbrišemo čitavi horizont? Što smo činili kada smo tu Zemlju razvezali od njezina Sunca? Kamo se sada ona kreće? Kamo se krećemo mi? Daleko od sviju sunaca? Zar ne posrćemo bez prestanka? I nazad, na stranu, naprijed, prema svim stranama? Ima li još nešto takvog kao gore i dolje? Zar lutamo kroz beskonačno ništa?. . . Nije li postalo hladnije?. . . Ne moramo li zapaliti svjetiljke prijepodne? Ne čujemo li još ništa od buke grobara koji Boga zakapaju?. . . . Bog je mrtav! Bog ostaje mrtav!'"[5]

To u obliku pitanja dramatično opisivanje situacije čovjeka, društva, svijeta nakon „ubojstva" Boga krije u sebi sadržaj ponašanja, postupanja, djelovanja ljudi u modernom odnosno postmodernom vremenu, i u današnjem vremenu na osobiti način. Sam Nietzsche je pišući taj tekst koncem 19. stoljeća prorokovao događanja u 20. i 21. stoljeću riječima: „To što sada pišem bit će stvarnost za sto godina." Imao je pravo! Dijagnoza je više nego pogođena. Ljudi slušatelji (čitatelji) „tog mahnitog čovjeka" (a to je bio sam Nietzsche?) nisu mogli vjerovati te strahote i posljedice ubojstva i smrti Boga jer su još uvijek bili kakvi-takvi kršćanski vjernici 19. stoljeća.

3 *Isto.*

4 Usp. Gianni VATTIMO, Nihilismus und Postmoderne in der Philosophie, u: Wolfgang WELSCH (ur.), *Wege aus der Moderne*, Weinheim, 1988., 236.

5 Friedrich NIETZSCHE, *Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden*, III, München, 1980.

Današnji ljudi, današnji čovjek više se uopće ne uzbuđuje slušajući te riječi o „mrtvom ubijenom Bogu". Kako će se običan čovjek današnjeg vremena uzbuđivati zbog toga kada se ne uzbuđuju čak i neki teolozi koji su se poslužili paradigmom „ubijenog Boga" i stvorili na njoj teologiju „mrtvog Boga" kao zadnji krik moderne teologije?

Tu je riječ o duhovno-intelektualnoj zbunjenosti koja vlada ljudima današnje civilizacije; riječ je o pravom zaboravu nekada dragog Boga Oca, stvoritelja i spasitelja čovjeka i svijeta. To pokazuju termini kojima znanost opisuje današnjeg čovjeka i strukturu aktualne civilizacije: to su relativizam, agnosticizam, materijalizam, pozitivizam, ateizam, naturalizam, nihilizam. Svi ti termini uzevši zajedno kažu svaki na svoj način sljedeće: danas vlada nestanak sposobnosti za metafizička pitanja, u koja ulazi i religioznost, danas vlada neprihvaćanje objektivnog reda kod pitanja o istini, jer moderni čovjek vjeruje samo u mnogo istina, i danas vlada neprihvaćanje objektivnoga moralnog reda jer današnji čovjek smatra sebe sucem u određivanju onoga što je dobro, a što zlo. Nietzscheovim riječima: jer je „Bog mrtav" čovjek pati zbog gubitka čistog i svijetlog horizonta i ne zna da mu se to događa zbog„ubojstva Boga" u njegovu umu i srcu.

Horizont je nestao uvijen u maglu neistina i time je zavladala situacija neorijentiranosti jer nema više jedne istine za sve ni jednog kriterija za dobro i zlo. Orijentacija u temeljnim pitanjima života više nije moguća. Ljudi se više ne mogu složiti u određivanju što je gore, a što dolje. Prigode za strmoglaviti se u ponor nalaze se na svakom koraku. Ljudi čak ne mogu više kazati kamo se ide: je li to naprijed ili nazad, na stranu ili po svuda, jer više nisu u stanju razlikovati što je naprijed, a što je nazad. Sve se to događa, i mora se događati, samo zbog jedne činjenice: „Bog je mrtav", kaže Nietzsche. To je teološko objašnjenje pitanja i odgovora na njega zašto nema više mira, pomirenja, pravednosti, zajedništva na svijetu. Zato jer je za čovjeka „Bog mrtav".

2. Bog: simbol Apsolutnog, Jednog, Istinitog, Dobrog, Idealnog

Kada Nietzsche govori o smrti Boga, ne misli jedino i primarno na smrt kršćanskog Boga. Za njega je „Bog" simbol, alegorija, za sve općenite pojmove zapadnjačke metafizike i etike, specijalno za vrjednote i ideale koje je zagovaralo prosvjetiteljstvo i koje ispovijeda moderno vrijeme.[6] Stoga valja zaključiti da je „smrt Boga" isto što i smrt općeg dobra, kao i smrt istinitog, svetog, cjelokupnog, vječnog, pravednog, spasonosnog, obvezatnog, slobodnog.

Da će se ta smrt Boga dogoditi, i to u naše vrijeme sa svim spomenutim posljedicama, to je srž Nietzscheove dijagnoze i ona je ispravna, kako smo maloprije spomenuli. Ipak se s tim u vezi nameće jedno drugo pitanje. Sigurno je da je Nietzsche znao o tome da je oduvijek postojala svađa među ljudima misliocima o tome što je apsolutna istina, što je općevažeće, što je jedino moralno i dobro. To znači da ljudi zapravo nisu nikada unisono vjerovali u jednog Boga kao simbol vrjednota i ideala, i da ljudi nisu jedinstveno vjerovali u kršćanskog Boga. Slijedi li odatle da su ljudi oduvijek „činili ubojstvo" nad Bogom, svađajući se, ali da ga nisu nikada uspjeli „ubiti" jer ga zapravo nisu ni htjeli ubiti? Jest, upravo to. Stoga se pitamo zašto bi to bilo moguće učiniti ljudima modernog doba, kako misli Nietzsche? Svađe oko toga što je istinito, pravedno, dobro, obvezujuće za sve po sebi dokazuju da su ljudi osjećali da takvo što mora postojati i da se treba boriti da to najviše, da to idealno, jedino dobro i istinito postane stvarnost. To je bio znak da ipak vjeruju u Boga, ali se ne slažu u kojeg Boga. To zapravo znači da Bog uvijek postoji kao horizont svega idealnog za koje se ljudi bore, i da Boga ljudi ne mogu „ubiti" jer ga u sebi doživljavaju kao prisutnoga, iako nepoznatoga, u obliku savjesti, u borbi za dobrim, istinitim, pravednim.

6 Više o tome vidi u: Dieter HENKE, *Gott und Grammatik: Nietzsches Kritik der Religion*, Pfullingen, 1981.

Upravo takvo ponašanje i doživljavanje ne poznaje moderni čovjek, prema Nietzscheu. Zato je modernom čovjeku uspjelo „ubiti" Boga, tj. izbaciti iz svoje svijesti istinu, moralno dobro, idealno, obvezujuće, sveto. Moderni čovjek, dakle, ne zna više da postoji jedina istina, da postoji jedino dobro, jedino savršeno, jedina sreća: Bog. Sve je to „mrtvo", nepostojeće u njegovoj duši, i stoga (post)moderni čovjek ne vodi bitku za opće ideale, nego za vlast i moć da bi svoj ideal (svojeg boga) ostvarivao na račun drugog ideala (boga): izbacivanjem ideala drugih iz javnog života, ubijajući nositelje tih ideala ili stavljajući ih u zatvore. To se ostvarivalo u 20. stoljeću u obliku raznih totalitarizama. To se ostvaruje i danas u obliku raznih mehanizama vršenjem politike u demokraciji i oblikovanjem liberalističkih ideologija na bazi ljudskih prava i sloboda.

Iz svega ovoga slijedi samo jedno: „Boga" se danas ne može više ni misliti ni osjećati. On je izbrisan iz horizonta duha i duše postmodernog čovjeka. To možemo nazvati „totalnim uništenjem" Boga: ne samo Boga filozofa. Posljedicu toga je „totalna negacija" utjelovljenoga kršćanskog Boga, koji nije Bog filozofa, nego koji je BogoČovjek u Isusu Kristu. On je umro na križu jer su mu ljudi (Židovi) poricali njegovo božanstvo. On umire u duhu i srcu ljudi danas jer mu postmoderni čovjek niječe njegovo božanstvo i čovještvo, ne želeći više voditi borbu za Istinu, za pravi put i za pravi život. U tom leži strahovita tragičnost (post)modernog čovjeka i njegove civilizacije, naše civilizacije. Mi odbacujemo Onoga koji je za sebe tvrdio: „Ja sam put, istina i život." On je svojim životom, svojom smrću na križu i svojim uskrsnućem dokazao da on jest put, istina, život. Moderni čovjek odbacuje Krista kao jedinu istinu i kao jedini put i život jer si umišlja da je on, čovjek, ta istina, put i život. To je katastrofa za čovjeka i čovječanstvo jer je nemoguće „ispiti more, jer je nemoguće izbrisati čitavi horizont vrjednota bez najtežih posljedica za život. Život na Zemlji je nemoguć bez Sunca."

3. „Zadnji čovjek": čovjek prema katastrofi?

Upravo to smatra moderni čovjek da je moguće. Štoviše, ne samo da je moguće, nego je on uvjeren da je to učinjeno i da je dobro što je učinjeno. To je učinio „zadnji čovjek" i čini se da je sretan. Kakav je taj zadnji čovjek, pita Nietzsche i opisuje ga: „Što je ljubav? Što je stvoreni svijet? Što je zvijezda? – tako pita zadnji čovjek i žmirka. Zemlja je tada postala mala, i na njoj poskakuje zadnji čovjek koji čini sve malim... Mi smo izumjeli sreću, kažu zadnji ljudi i žmirkaju... Svaki hoće jednako, isto. Svi su jednaki. Tko drukčije osjeća, ide svojevoljno u ludnicu... Ljudi imaju svoj užitak za dan i svoj užitak za noć: ali poštuju zdravlje. Mi smo primili sreću, kažu zadnji ljudi i žmirkaju."[7]

Iz jedne druge perspektive taj „zadnji čovjek" si umišlja: „Sunce će sjati samo još na slobodne ljude koji ništa više ne priznaju iznad sebe nego svoj razum budući da tirani i robovi, svećenici i njihova glupa i licemjerna sredstva postoje još samo u povijesnim knjigama i kazalištima… već sada gledamo novi ljudski rod koji je oslobođen svih lanaca… i koji korača sigurno i snažno na putu istine, kreposti i sreće… "[8] Ne prepoznajemo li u ovom simboličkom opisivanju „zadnjeg, tj. bezbožnog čovjeka", ljude našega vremena, naše Europe, našega društva, našega globaliziranog svijeta? Ne smrači li nam se pred očima kada pomislimo da tom i takvom čovjeku trebamo naviještati evanđelje: veselu vijest spasenja, ljubavi, sreće na križnom putu do smrti i uskrsnuća? Ne muči li nas nemoć kada pitamo kako činiti dobro na tlu takvog društva i na adresi takvog čovjeka? Pogotovo ako smo čitav život posvetili naviještanju baš tog Boga, baš tog spasa, te vjere i nade, dakle svega onoga što moderni čovjek ne cijeni, ne smatra važnim za njega jer misli da je sve to nepostojeće i iluzija?

7 Friedrich NIETZSCHE, *Der Wille zur Macht.*

8 Marquis de CONDORCET, francuski filozof prosvjetiteljstva (+1794.)

To su uvjeti u kojima živimo i djelujemo kao apostoli biskupi, kao svećenici, kao teolozi, kao vjernici. Da će do toga doći, nismo si mogli predstaviti, recimo prije pedeset godina. Jesmo li razočarani zbog svega toga? Ne, nikako, nego baš suprotno! Mi smo sretni i Bogu zahvalni što nisu prilike, obećanja, utjecaji, mogućnosti, trendovi uspjeli iz nas učiniti suborce u ostvarivanju „smrti Boga" i što nisu uspjeli uvrstiti nas u članstvo zajednice „zadnjeg čovjeka", čije lice i naličje prepoznajemo u današnjem modernom čovjeku, našem suvremeniku.

4. Od stvaranja svijeta do danas

Da bismo shvatili svu tragičnost stanja današnjeg čovjeka; da bismo što dublje shvatili naše vrijeme i našu egzistenciju, bacimo pogled na povijest razvoja svijeta poslije Kristova rođenja do danas. Učinimo to opet pomoću poetsko-literarnog rada ili poeme u kojoj je sadržan tijek čitave povijesti svijeta: od stvaranja do danas. Naslov glasi *Na početku stvori Bog nebo i zemlju*: „Ali nakon mnogo milijuna godina čovjek je bio dovoljno pametan. I čovjek se zapita: Tko još govori o Bogu? Ja uzimam svoju budućnost u svoje ruke. Čovjek ju uzme u svoje vlastite ruke: i započinju posljednjih sedam dana Zemlje. Ujutro prvoga dana odluči čovjek biti slobodan i dobar, lijep i sretan. Ne više slika Božja, nego čovjek. No, budući da je u nešto morao vjerovati, počeo je vjerovati u slobodu i sreću, u brojeve i množinu, u burzu i u napredak, u planiranje i u njegovu sigurnost. Naime: za svoju sigurnost napunio je bezbrojno bunkera raketama i atomskim glavama. Drugog dana počele su ginuti ribe u zagađenim vodama industrije; ptice pogibaju od praška iz kemijskih tvornica, koji je zapravo namijenjen poljoprivrednim štetočinama; pogibaju zečevi i ježevi na autocestama bezbrojnih vozila; morske ribe ginu zbog ulja iz tankera i zbog radioaktivnog otpada na dnu oceana. Trećeg dana: usahne trava na livadama i lišće u šumama, i mahovina na pećinama, i cvijeće u vrtovima. Naime, čovjek je sam slagao vrijeme i dijelio kišu po točnom planu. Dogodila se samo mala grješka u kompjutoru koji je zadužen za podjelu oborina. Kad su ljudi pronašli grješku, čamci su već ležali na suhom koritu rijeka. Četvrtog dana pogibaju tri od četiri milijarde ljudi: jedni zbog bolesti koje je čovjek sam uzgojio, naime netko je zaboravio zatvoriti posude u kojima su bile deponirane bakterije kao rezerva za sljedeći rat. I njihovi lijekovi nisu mogli pomoći. Drugi su umirali zbog gladi jer su neki sakrili ključeve od silosa gdje su bile gomile pšenice poput brda. I ovi su psovali Boga jer je on kriv njihovoj nesreći. Zar Bog nije dobri Bog? Petog dana: pritisnuli su posljednji ljudi na crveno dugme, naime osjećali su se ugroženima. Oganj zahvati zemaljsku kuglu. Gore brjegovi, mora se pretvaraju u paru, betonski skeleti zgrada u gradovima strše crni u nebo i dime se. I anđeli u nebu vidješe kako plavi planet Zemlja postaje crven, pa onda prljavosmeđ i konačno siv poput pepela. I anđeli prekinu pjevati *aleluja* i *hosana* za deset minuta. Šestog dana nestalo je svjetla. Prašina i pepeo pokrili su Sunce, mjesec i zvijezde. I posljednji žohar, koji je preživio u jednom atomskom bunkeru, gine zbog previsoke vrućine koju nije mogao izdržati. Sedmog dana nastade duboka tišina. Zemlja je bila pusta i prazna. I svuda je vladala tama – u pukotinama i usjeklinama napuknute i posušene zemljine kore. I duh čovjeka je lutao u sveopćem kaosu. Istodobno duboko u paklu pripovijedaju njegovi stanovnici napetu povijest o čovjeku koji je uzeo u svoje vlastite ruke svoju budućnost, i grohotni smijeh i ruganje dopiru sve do odaja anđela. Tako završava povijest umišljenog i oholog čovjeka koji je htio bez Boga graditi svoj svijet![9]

9 Jörg ZINK, *Die Welt hat noch eine Zukunft – Eine Anregung zum Gespräch*, Stuttgart, 1998., 17.

5. Zvijezda nad Betlehemom naviješta novo doba

Govoriti o krizi identiteta današnje Europe bez dubljeg poznavanja povijesnog procesa razvoja njezina kulturnog i političkog profila uvelike sprječava otkrivanje novog usmjerenja i mogućeg izlaska Europe iz postojeće krize. Shvativši duhovnu zbunjenost ili čak kaotičnost misli i osjećaja ljudi u današnjoj Europi, poznavatelj povijesti Europe će s dubokim žaljenjem postaviti sebi i drugima pitanje: Kako je moguće da je do svega toga došlo, usprkos činjenici da je s Europom sve tako lijepo započelo pred dvije tisuće godina? Sjetimo se u kratkim potezima misli početka i povijesnog hoda svega onoga lijepog što je oblikovalo svijet kulture, znanosti i duhovnosti imenom „kršćanska Europa". Možda ćemo na osnovi tih saznanja shvatiti našu nevjericu i naše pitanje: Kako je moguće da je Europska unija s tako lijepom baštinom pala danas u tako duboku krizu duhovne i etičke orijentacije?

Sve je tako lijepo započelo. Kršćanstvo je ušlo u svijet da povede čovjeka iz ovozemaljskog horizonta kao jedine stvarnosti (imanentizma i horizontalizma) i da se suprotstavi osjećaju beznađa i uvjerenju o kraju mogućnosti daljnjeg razvoja ljudske misli. Kršćanstvo je donijelo odgovor na pitanje pobožnih mislilaca helenističke kulture o Bogu, o Najvišem Biću, o Apsolutnom, o Nepokretnom pokretaču. Svi su ti nazivi bili samo naslućivanje da postoji Netko veći nego je čovjek, ali da ljudi ne znaju tko je taj Netko. Atenjani su to dokumentirali za sva buduća vremena s vidljivim i opipljivim oltarom „Nepoznatom Bogu". Ima li ljepšeg i uvjerljivijeg dokaza religioznosti čovjeka? To je bio izražaj duboke pobožnosti i iskreno poštene duhovnosti građana Atene.

Ta vrsta iskrene pobožnosti vrijedi u svakom vremenu, vrijedi i danas. Reći sebi i pred drugima: osjećam u dubini duše da mora postojati Netko veći od nas ljudi; osjećam da nam je taj Netko blizu, da sudjeluje u našem životu, u našim radostima, uspjesima, u našim patnjama i žalostima, ali nažalost: *ja*, odnosno *mi,* ne znamo tko je On ili Ono, dokaz je religioznosti i pobožnosti. Bilo kako bilo: mi smo sigurni da taj Netko postoji i da nije takav kakvi smo mi! Bilo bi, zaista, na čast današnjem čovjeku da građani podignu u centru svojih gradova oltar Nepoznatom Bogu, kao što su to učinili Atenjani prije dva tisućljeća.

Međutim, umjesto toga pitamo se što doživljavamo danas kada je riječ o religiji, o vjeri, o Bogu, o moralu? Dovoljno je spomenuti samo neke pojmove kao odgovor: nijekanje egzistencije Boga uz mržnju na Boga; deklaracije o smrti Boga, uzdizanje mnogih bogova ljudskog lica i običnih materijalnih stvari. O tome kaže Izaija: „Za kaznu moraju častiti kamenje." Nadalje, tu je agnosticizam, ateizam, čovjek je bog čovjeku, nihilizam, amoralnost.

Kršćanstvo je ušlo u svijet da otkrije ljudskoj svijesti tko je taj Nepoznati Bog. Što može kršćanstvo objaviti, otkriti današnjem čovjeku koji nema sposobnosti da uopće misli o tome da postoji Netko viši nego čovjek? Kako se moglo dogoditi da je došlo do tog stanja, da je prekinuta veza između Stvoritelja i stvorenja? Može li se kršćanstvo danas suprotstaviti sigurnoj propasti čovjeka i čovječanstva, koja se neminovno priprema ondje gdje je nestalo sjećanje na Stvoritelja, i kod onih koji su svjesno prekinuli vezu s Bogom, odnosno koji su je silom prilika izgubili? Je li Krist Gospodin, moleći Oca prije nego je umro na križu, mislio na današnjeg čovjeka, na današnje čovječanstvo, kada je rekao: „Ne molim te za svijet" (Iv 17,9)? Na koga je mislio? Sigurno nije mislio na svemir s bezbrojnim zvijezdama, biljkama, životinjama. Mislio je na ono biće na Zemlji koje neće u sebi prepoznati sliku svojeg Stvoritelja. Mislio je na čovjeka koji u živom i neživom svijetu spoznaje gotovo svu stvarnost: njezin sastav, zakone, funkcionalnost, svrhovitost, ali ne spoznaje istinu da sva ta stvarnost ima svojeg Stvoritelja.

Isus je, dakle, mislio na današnjeg čovjeka i njegov svijet, i to najprije na čovjeka zapadnjačke kulture, koji je na neki način bio privilegiran po tome što se neposredno mogao susresti sa Spasiteljem svijeta u osobi Isusa iz Nazareta i od njega saznati tko je taj Nepoznati Bog: da je to onaj

isti Bog kojeg je izabrani narod Izrael smio zvati Jahve – Ja sam koji sam s vama. Zapadni čovjek je bio privilegiran po tome da je mogao saznati preko Isusa iz Nazareta do tog vremena nepoznatu istinu za čovjeka da je taj Bog, taj Jahve Otac sviju nas, Bog Otac koji ljubi čovjeka i sav svijet.

Za volju objektivne povijesne istine moramo priznati da je taj zapadnjački čovjek – dakle naši preci – nakon početnog otpora ipak radosno primio tu novu spoznaju o Bogu, o sebi i svijetu, stvarajući na njoj novu orijentaciju svojeg života i rada, jednom riječju stvarajući kulturu pod jakim svjetlom kršćanske vjere. Time je zauvijek nestalo ono stanje u svemiru, koje Biblija opisuje riječima „pust, prazan, tama iznad bezdana". To je zapadna kultura ili civilizacija, koja se proširila svuda po svijetu i koja danas zadaje čovječanstvu mnogo briga.

Kažemo da je zapadna kultura i civilizacija stvorena snagom svjetla zvijezde koja se najprije pojavila nad štalicom u Betlehemu – koju su prepoznali pojedinci. To svjetlo božanske objave u Isusu Kristu stvaralo je iz dana u dan, iz stoljeća u stoljeće sve jaču i dublju svijest čovjeka o samom sebi: čovjek postaje osoba, svjestan svojeg *ja* o prirodnom svijetu: priroda je oslobođena od bogova i demona; o budućnosti: čovjek obrađuje i oblikuje „prirodu" na svoje dobro; o konačnom cilju života i povijesti: Bog će dovršiti svoje djelo spasenja novim nebom i novom zemljom. I najvažnije: čovjek je našao smisao svojeg života iz kojeg se rodila duboka vjera, nada i ljubav, koje su čovjeku pružale odgovor na pitanje zašto smo na svijetu.

Čovjek je – zapadni čovjek kao zastupnik čovječanstva – kroz stoljeća gotovo do naših dana znao zašto smo na svijetu: zato da Boga spoznamo, slavimo, ljubimo i tako u nebo dođemo. Čovjek je bio tako duboko uvjeren da je ta spoznaja jedina i najvažnija istina njegova života da ju je htio naviještati po svem svijetu, svakom stvorenju. To je i učinio onog povijesnog časa kada je otkrio Novi svijet, nove ljude u kojima je prepoznao istu sliku, na koju je on, Europljanin, stvoren. Upoznavanjem drugih kultura i religija svuda po svijetu postao je europski kršćanin posve siguran da je njegova vjera u Isusa Krista jedina božanska istina i jedini spas čovjeka. On je saznao za velike začetnike religija u svijetu izvan Europe. Svi su oni ljudima pokazivali put prema savršenstvu, otkrivali im njihovu istinu o svijetu i životu. Ali nijedan od njih nije izrekao one riječi koje je izrekao Krist Gospodin: „Ja sam put, ja sam istina, ja sam život" (Iv 14,6). To saznanje ispunilo je europskog čovjeka religioznom zahvalnošću pa i određenim ponosom. Našao se u odnosu prema ljudima, narodima izvan Europe, u gotovo istoj situaciji u kojoj je bio Pavao Apostol pred Atenjanima na Areopagu. Stoga je po primjeru Pavla mogao govoriti pred ljudima Azije, Afrike, Amerike: „Vi vjerujete u put savršenstva i istine, koji su vam pokazali vaši religijski vođe. Ja ću vam sada pokazati Onoga koji jest put i istina." Tim riječima su misionari iz Europe poučavali druge narode po svijetu, učeći ih pisati, čitati, pjevati, gospodariti: jednom riječju uvodeći ih u kulturu duhovnog i materijalnog napretka po mjeri i kategorijama kršćanstva.

6. Misionarska svijest o spašavanju duša je nestala

Ovaj jako skraćeni prikaz ili pregled povijesti kršćanstva na tlu Europe nužno nas vodi na drugu stranu medalje s pitanjem: Gdje je ta svijest kršćanskog čovjeka Europe danas? Što se s njime dogodilo u zadnjim stoljećima takozvanog *novog doba* da on više ne ispovijeda kršćansku vjeru koju je smatrao jedinom istinom, da više ne gleda u Isusu Kristu utjelovljenoga Boga, koji je jedini put, istina i život, i jedini spas za vječni život?

Moralo se nešto strašno dogoditi čovjeku Europe kada je moguće danas govoriti o odsutnosti Boga u životu Europe, o sekulariziranom društvu, o agresivnim bezbošcima ateistima koji jednostavno negiraju Božju egzistenciju i proglašuju mitom onaj najsvjetliji događaj u sveopćoj povijesti čovječanstva: rođenje Božanskog Djeteta u Betlehemu, Isusov nauk, njegovu smrt i uskrsnuće, nastavak Kristova života kroz Crkvu. Moralo se nešto strašno dogoditi s čovjekom Europe

– s tim nekadašnjim vjernikom – kada danas znanost govori o tome da je njegovom dušom zavladala pustoš i praznina, a to su simboli onog stanja koje znanost naziva duševnim vakuumom i nestankom smisla života.

Ako je religiozna svijest vrhunac razuma (papa Pavao VI. naziva ju sintezom duha), onda se zlo piše razumu današnjeg čovjeka. I jest tako jer razumni čovjek ne može nijekati Boga, našeg kršćanskog Boga, a da si nije već našao zamjenu za njega. Našao si je zamjenu u „bogovima" današnjeg vremena. Ti bogovi se zovu: napredak, sloboda, lihva, moć, putenost, oholost, bogatstvo.

Dakle, vrijeme razuma i prirodoslovnih znanosti nikako nije nestanak religiozne dimenzije ljudske naravi niti nestanak religije, odnosno vjere. „Samo glup čovjek može reći da nema Boga", stoji u Knjizi mudrosti. Vrijeme znanosti i razuma, kako se uobičava nazivati naše vrijeme, jest vrijeme negiranja kršćanskog Boga za volju vlastitih bogova. Europski čovjek se, dakle, ne nalazi u stanju nezainteresiranosti za vjeru i Boga, nego u stanju klanjanja i štovanja „razuma" čovjeka kao glavnog boga uz mnogo manjih bogova: bogova po želji i predodžbi strukture čovjekove naravi. Bog kršćanske vjere nije bio, niti je danas, proizvod projekcije najplemenitijih težnji čovjeka, kako to još i danas ponavljaju sljedbenici Feuerbacha, Marxa, Freuda. Bogovi čovjeka današnje civilizacije su projekcija. Oni su projekcije težnji ljudske naravi u prazninu vlastite duše i duha zbog odsutnosti pravoga objavljenog kršćanskog Boga u Isusu Kristu.

Stoga nije ispravno govoriti da živimo u sekulariziranom društvu u smislu da je to društvo bez Boga, bez religije. Današnje društvo, i s njime današnji čovjek, živi u religijskom horizontu mnoštva bogova stvorenih željama čovjeka i snagom društvenih ustanova različite naravi. Nikada nije postojalo društvo bez religije i štovanja bogova. Uvijek su postojala društva s vjerom u krive bogove. To možemo reći i za današnje društvo.

Što je razlog tomu? To je neizbrisiva činjenica ljudske naravi: čovjek je tako stvoren da samog sebe može naći i ostvariti jedino prijelazom iz svoje egzistencijalne stvarnosti u drugu višu stvarnost, jedino kroz vezu s višim Bićem negoli je on sam. To će reći da čovjek postaje istinski čovjek jedino preko veze s pravim istinskim Bogom, na čiju sliku je stvoren.

Stoga tvrdimo da ljudi mogu negirati Boga, pa čak i negirati religioznu potrebu svojeg bića za Bogom, ali ju nikada ne mogu izbrisati iz svojeg duha i duše, i nikada ne može to biti bez najtežih posljedica za čovjekov razvoj. Točno tako kao što se događa kada čovjek uživa život protiv svoje naravi. Narav se osvećuje štrajkom, neposlušnošću, pobunom. To se medicinski i službeno zove: bolest.

Bolest čovjeka, koji negira religioznu potrebu i ne zadovoljava je u svojem životu zove se strah, depresija, praznina, besmisao života, i zapravo druga riječ za to: krivovjerje, služenje i robovanje krivom bogu, svejedno rabi li se riječ *bog* ili ne. Robovati lihvi, moći, uživanju itd. sekularni je naziv za robovati bogu, i to krivom i lošem bogu. Nestanak religiozne svijesti ne stvara vrijeme bez Boga, nego uspostavlja vladanje bogova kao novog ropstva. Nastaje totalna alijenacija, otuđenje čovjeka od svoje svrhe, od svojeg cilja i dostojanstva. Zavodnici modernog čovjeka, sofisti raznih boja, obećavali su oslobođenje čovjeka od otuđenja zbog vjere u Boga, i strovalili su čovjeka u ponižavajuće robovanje novim bogovima: kapitalu, Hitleru, Staljinu, partiji, ideologiji napretka, slobode, uživanja, autonomije, samovolje. Povijesno gledajući, poslanje kršćanstva danas je ono isto koje je bilo prije dvije tisuća godina: poručiti današnjem čovjeku da su njegovi bogovi krivi bogovi, loši bogovi jer ne izvršavaju obećanja sreće, mira, slobode, pravde za kojima čezne ljudski duh i ljudsko srce. To činiti svjedočenjem vlastitog života u nasljedovanju Krista Gospodina: Puta, Istine i Života, može biti najuspješnija evangelizacija u našem vremenu. Kršćanski humanizam je jedini istinski humanizam jer je utemeljen na ljubavi čovjeka koja se hrani u ljubavi Boga.

7. Isus Krist BogoČovjek: sudbinsko pitanje modernog čovjeka

Promatrajući i analizirajući razvoj moderne civilizacije i doživljavajući aktualno stanje današnjeg društva, moramo iznijeti dvije suprotne tvrdnje. Moramo priznati da su dostignuća u razvoju moderne civilizacije izvor mnogih blagodati za čovjeka kako u njegovu materijalnom smislu tako i u njegovu duhovno-intelektualnom napretku. Moramo priznati da se to moglo dogoditi baš zbog toga što je moderni čovjek „obrisao horizonte" starog vremena i što je postao punoljetan (Kant), samosvjestan, autonoman i suveren tako snažno da se mogao dragom Bogu pohvaliti da može sam bez Božje pomoći rješavati probleme života.

Moto „Ja mogu sam svojim razumom rješavati probleme" pretvarao se polako, ali sigurno u oblikovanje života po načelu: „Živjeti i raditi kao da Boga nema." Iz ovoga „kao da" još pobožne duše kršćanskog znanstvenika razvio se zahtjev sve samosvjesnijeg znanstvenika da „Boga kao hipotezu" u istraživanju (Laplace) ne treba jer mu je Bog darovao razum kao sredstvo istraživanja Božjeg svijeta, koji je tako mudro uređen. To je čovjek ispovijedao još kao vjernik, kao zahvalni vjernik Bogu Stvoritelju, i s tom sviješću osjećao se zadovoljnim. Konačni nestanak pobožne povezanosti između Boga i znanosti zavladao je sviješću mnogih kada su prvi znanstvenici izašli u javnost s tvrdnjom da znanost može bez Boga, i da zapravo mora bez Boga jer „Bog ne postoji".

Odakle im ta smiona ideja? Tobože da je to znanost dokazala. Nietzscheovim riječima: čovjek znanstvenik usudio se obrisati dosadašnji horizont ispisan Božjim tragovima i proglasiti strašnu vijest da je Bog mrtav. Na njegovo mjesto stavio je sebe, individuu, kao nešto posve novo i apsolutno, kao nešto što se razumije po samom sebi. To je bila velika zabluda takozvanog prosvijećenog razuma iz 18. i 19. stoljeća. To je bio početak modernog doba bez Boga. To je početak skrivenih i otvorenih problema i kriza modernog i postmodernog čovjeka. To je početak nove zakonomjernosti odnosa čovjeka prema sebi, čovjeka prema čovjeku i čovjeka prema stvorenom svijetu.

8. Dijalektika moderne i postmoderne

Ta nova zakonomjernost kao da je zavladala nad ostalim zakonima, nad plodovima kulturnog razvoja kroz stoljeća, nad čovjekom kao bićem uma i srca. Ona traje i danas pod nazivom „dijalektika projekta moderne". Njezin sadržaj doživljava se svakodnevno: trijumfira čovjek nad čovjekom nakon nestanka svijesti o Bogu, trijumfiraju subjekt i individualnost nakon gubitka sveopćega, trijumfira prirodoslovna znanost nad vjerom i filozofijom, instrumentalni razum nad teorijskim umom, fizika nad metafizikom, sociologija nad filozofijom, mnoge istine nad Istinom, volja nad zakonom, nesvjesno nad svjesnim, materija nad duhom, interes nad moralom. Iz svega toga proizlazi logički i zakonomjerno ono čega se najviše moramo bojati: konstituira se vladavina čovjeka nad čovjekom. Čovjek bez osjećaja na vezanost na nešto ili na Nekoga višeg i većeg od sebe postaje nužno mjerilo sebi i svemu drugom.

Koji čovjek? Čovjek sirove prirode, nature, bez više duhovne kulture. Čovjek bez odnosa prema Bogu: Bog je ljubav; čovjek bez odnosa prema Isusu BogoČovjeku: Isus je najsavršeniji čovjek i uzor nama ljudima. Takav čovjek nema šanse za uspješan i sretan život. Moderni čovjek odrekao se jednog i drugog postavši biće – čovjek – dvostruke negacije: negacije ljubavi Stvoritelja i negacije odnosa ovisnosti, potrebnosti jednog od drugoga.

To je najveći gubitak i najveća nesreća za čovjeka modernog doba. To može biti samo čin neprosvijećenog uma koji je nesposoban ugledati sjajnu zvijezdu na horizontu, jer je moderni čovjek spustio svoj pogled na sebe osobno i na Zemlju. Zaljubljen u sebe i uvjeren u svoje sposobnosti preuzeo je čovjek odgovornost za sebe, nesvjesno i za buduće generacije, za čitav svijet, igrajući se tako onoga što čovjek nije: igrajući se Boga. Da jedan takav potez vodi samo u katastrofu,

možemo saznati iz raznih mitova starog svijeta, ali i iz istraživanja modernih znanosti. Strah pred apokaliptičkim događanjima, prema kojima se današnji svijet sve brže kreće, je realan strah. Danas je sve veći broj ljudi iz zajednice znanstvenika toga svjestan.

9. Struktura (post)modernog doba kao rezultat civilizacije bez Boga

Iz iznesenog pregleda razvoja kulture i znanosti zapadnog svijeta, posebno Europe, i u svjetlu razmišljanja Nietzschea, pokušat ćemo istaknuti one duhovno-socijalne veličine koje daju modernom društvu i modernom čovjeku specifičan profil. Ponovimo već spomenuto: tamo gdje nema više onog „nasuprot" između Boga i čovjeka i tamo gdje nema odnosa između općenitog i individualnog, događa se da čovjek preuzima mjesto koje pripada Bogu i da individualno dobiva karakter obvezujućeg i jedino mogućeg u određivanju cilja. U toj duhovnoj konstelaciji postaje „čovjek" jedinom brigom i jedinom svrhom svega postojećeg i svakog djelovanja. Statuirana je time parola „sve za čovjeka – čovjeka ni za što", ali bez konkretne slike čovjeka i bez konkretnog sustava vrjednota iz kojeg bi se moglo programirati oblikovanje konkretnog čovjeka, čovjeka određenih kvaliteta, manira, sposobnosti, navika, ponašanja. Čovjek je postao nositelj kritike svega postojećega. Time dokazuje svoju uzdignutost iznad svega drugoga. On je na položaju suca. Ta kritika mora biti utemeljena na racionalnoj spoznaji, dakle na razumu i jedino na razumu jer je on jedini izvor istine. Moderno doba je tako vrijeme koje je stvoreno na autonomnom razumu i koje funkcionira na snazi kritičke spoznaje autonomnog razuma. On je jedini i vrhovni autoritet.[10]

10. Svjedočenje Božje objavljene Istine u civilizaciji „razuma"

Kant i prosvjetitelji općenito su se oslobodili Boga i Božjeg moralnog zakona uime „razuma" jer su time htjeli uspostaviti vladanje razuma kao temelja autonomije čovjeka. Čovjek postaje tako sam sebi zakonodavac. Dakle, Boga ne treba čovjek niti za svoj spas, niti za svoju sreću, niti za spoznavanje dobra i zla. Sve to će uspješno učiniti ljudski „razum" kao vrhovna instanca u razlikovanju dobra i zla. Očito je da se današnji čovjek ne pridržava tih iluzornih očekivanja Kanta i prosvjetitelja. Današnji čovjek određuje po svojoj volji (ne po „razumu") što je dobro za njega, što njemu ugađa. Konkretno: vrhovna norma etičnosti, moralnosti su njegove subjektivne potrebe, njegove sklonosti, njegovi nagoni. Što ne odgovara tome arsenalu, to je za njega loše i zlo.

Očevidno je takav mentalitet rušitelj svakog objektivnog morala, naravnog prava i zakona i time zdravog ljudskog razuma. To je etika bez Boga, nastala u prosvjetiteljstvu, a protiv Božjeg zakona i crkvenog nauka. Danas je jedino još Katolička crkva koja brani „razum" i savjest kao konstitutivni izvor etike i morala uz razumno prihvaćanje Božjeg zakona. Tko traži krivca za današnje „postmoderno" stanje društva u pitanju etike, (ne)morala i (ne)razumnosti, naći će ga u spomenutoj činjenici. Kaos u etici i moralu, duhovna zalutalost i intelektualna zbunjenost imaju svoj uzrok u dogmi *mainstreama.* Ona glasi: „što je dobro i što je zlo, to određujem ja". Taj se „ja" pojavljuje u različitim oblicima: kao javno mnijenje, kao većina, kao rezultat anketa itd.

Čovjek, koji sebe stavlja u centar života i sve djelovanje upravlja na svoje dobro, nužno doživljava gubitak socijalne i moralne sigurnosti. Za njega gube i institucije svoju vrijednost. One su po svojoj naravi i svrsi utemeljene da pružaju čovjeku pojedincu zajedničku svjetonazorsku orijentaciju. Individualizirani čovjek njih ne treba. Stoga se moderne institucije nalaze u dubokoj

10 Usp. Wulff D. REHFUS (ur.), *Der Taumel der Moderne*, Langefeld, 1992.

krizi: škola, Crkva, udruge i konačno obitelj kao temeljna institucija pripremanja ljudskog bića za „borbu“ u životu.

Ako je istina da je građansko društvo pružalo ljudima sigurnost i orijentaciju života baš time što je postojao konsenzus o moralu, o načinu ponašanja, o cilju i svrsi života, pa makar je time pojedinac morao žrtvovati svoju individualnu slobodu i zbog toga ne rijetko psihički doživljavao određene neuroze, danas je upravo obratno. Danas se događaju nepravilnosti u razvoju čovjeka zbog prevelike individualne slobode, zbog pomanjkanja konsenzusa oko objektivnog morala, stila i smisla života. Jednom riječju: prijašnje generacije bile su „nesretne“ i „neurotične“ zbog prevelike moralnosti, današnja generacija je nesretna i neurotična zbog preslabe moralnosti. Znanstveno je teško dokazati u kojoj mjeri je prestrogi odgoj uzrok patoloških pojava kod mladih i u kojoj mjeri je liberalni ili permisivni odgoj uzrok patoloških pojava u razvoju mladih.

Činjenice govore o tome da mladi danas sve više duševno obolijevaju zbog manjka granica u raznim slobodama, prije svega u moralu i sustavu vrjednota, i zbog neprihvaćanja autoriteta svake vrste, pa i onoga na osnovi uzora u dobrom i plemenitom načinu života.

Znanstvena istraživanja utjecaja religioznosti na pojedinca govore i o tome da slabljenje ili gubitak svijesti o postojanju Božjeg autoriteta izaziva kod ljudi duboke poremećaje u osobnom životu. To treba imati na umu kada je riječ o takozvanom projektu Europe, čijem se ostvarenju teži. Individualizacija čovjeka ima i duboke posljedice za cjelokupan društveni život, specijalno za oblike života koji su trajni i nezamjenljivi nositelji razvoja i napretka društva i kulture. To su čvrsti odnosi između generacija na osnovi krvnog srodstva, to su brak i obitelj bez kojih je nezamislivo održavanje zdravog života i stvaranja kulture. Baš te naravne i zadane socijalne strukture života u zajedništvu dviju osoba, muške i ženske u braku, u zajedništvu više osoba: oca, majke, djece u obitelji, u zajedništvu rodbinske veze generacije, u zajedništvu iste domovine i kulture, i konačno u zajedništvu iste vjere u jednoj Crkvi: sve te zajedničke strukture danas se nalaze u egzistencijalnoj krizi. Ali još više: one se teorijski stavljaju u pitanje na osnovi teorije i ideologije *gender*. Tu je na djelu spomenuta sloboda pojedinca ili nekih grupacija koje ne poznaju granice ni na osnovi morala, ni slijedom tradicije, ni religioznim doživljajem života. Parola glasi: svatko si bira oblik zajedničkog života i pojedinačnog života koji njemu odgovara, koji odgovara njegovim sklonostima i željama. Moral, tradicija, vjera, religija, zakon ovdje se ne uzimaju u obzir. Za tu vrstu ljudi svi ti pojmovi kao da ne postoje. I još dalje: tu je riječ „istina“ nepoznata niti u obliku istine pojedinačnih akcija niti o istini života čovjeka. Ti ljudi kao da žive zatvoreni u sebe, nošeni stihijom prirodnih zbivanja i vlastitih želja. Vrijednost ima samo aktualni čas i čin. Samo se toj činjenici dotični individuum podvrgava. To je njegova „istina“, nazovimo ju „istina potvrđivanja“ subjektivnog stanja koje ne dopušta pitanje zašto ni pitanje odnosa prema objektivnom i univerzalnom zakonu i istini života. Tim ljudima je svejedno što se događa oko njih. Svejedno u smislu da je sve jednako vrijedno ili valjano što se događa izvan njihova kruga, naravno izuzev onoga što se protivi njihovu uvjerenju.

Tom svjetonazoru odgovara potpuno „slobodno tržište ponuda“ svih mogućih i nemogućih radova literature, glazbe, umjetnosti, kazališnih predstava, igara, zabava, religija, „filozofija“. Što je više tih ponuda, to je sigurnije da svatko od milijarda individuuma nađe ponudu za svoje isključive potrebe.

Tko smije govoriti ovdje o manjku orijentacije života, o povredi ukusa, o normalnim i abnormalnim potrebama i ponašanjima, o istinskom i lažnom životu, o smislu i praznini života, o povredi prava i običaja? Smije se govoriti, ali bez ikakvog učinka. Može javno nastupati protiv tih pojava, ali mora računati da će dobiti razne nadimke kao mrzitelj napretka, kao netolerantan, kao bolesnik raznih fobija: ksenofobije, homofobije itd. Takva reakcija kritiziranih počiva na sl-

jedećoj logici: ako svatko ima pravo na sve, onda ne može biti povrede prava. Povrjedu prava i istine, morala i poštenja može utvrđivati samo onaj koji misli da samo on znade što je pravo i istina, moralno i nepošteno. Takvih ljudi – „tradicionalista, konzervativaca, fundamentalista, reakcionera" – ima „nažalost" danas još velik broj, kažu zagovornici postmoderne, ali, kažu, ne zadugo jer je očito da se mnogi ne žele više nikada odreći svoje individualne slobode. Oni se ne osjećaju izgubljenima zbog nje, oni nemaju potrebu za čvrstim uvjerenjem, za idealima za koje se mora nešto žrtvovati, pa čak i svoj život dati za opće dobro, primjerice u obrani domovine. Oni su uvjereni, i to doživljavaju svakog dana, da su sretni u slobodi koja im omogućuje živjeti kako oni hoće. Oni poštuju i priznaju samo jednu zapovijed: „Uživaj život, ovaj život na zemlji jer drugoga života nema." Nadodajmo da tako živjeti nije ni moderno ni postmoderno. Živjeti po načelu „iza mene potop" uobičajeno je za taj tip čovjeka u svakoj epohi, u svakom vremenu, a osobito danas u društvu bezbrojnih ponuda za uživanje života.

11. Iluzija osobne slobode kao izvora sreće. Duševno-duhovni vakuum

Klasična filozofija i još više tradicionalna katolička duhovnost postavljaju takvom čovjeku, dakle u velikom broju današnjem čovjeku, jedno duboko pitanje o sreći kao cilju života. Zar je čovjek zbilja stvoren, ili po evoluciji određen, da bude sretan u ovom životu, glasi pitanje filozofije i kršćanske vjere? U čemu bi se sastojala ta sreća i kako do nje doći, glasi drugo pitanje? Ne radi li se ovdje o jednoj velikoj iluziji ljudskog bića, koja je tim veća ako se „slobodu" smatra izvorom, producentom sreće? To su ozbiljna i teška pitanja na koja nije jednostavno odgovoriti. Zatražimo pomoć od suvremene znanosti, od socijalne psihologije i psihoterapije.

Znanstvena istraživanja označuju današnje društvo prostorom na kojem bezbroj ljudi traga za neprestano novim doživljajima. Ljudi se nalaze u napornom lovu za trendovima doživljavanja koji im obećavaju sreću ili od kojih ljudi očekuju sreću. Problem je kod toga u tome da su doživljaji za kojima trčimo samo tako dugo doživljaji dok nam stvarno otkrivaju nešto novo. Ponavljani doživljaj nije više pravi doživljaj. Njega se drži na životu na razne načine, primjerice povećavanjem brzine ili jačanjem intenziteta. No, to nije dovoljno da zasiti neprestano težnju čovjeka za nečim novim. Čovjek će tako dugo trčati za novim doživljajima dok ne nađe sebe, svoju individualnost, potvrdu svoje vrijednosti u nekom specijalnom doživljaju. Kada će se to dogoditi, to ne zna. U čemu bi se to moglo dogoditi, isto tako ne zna. Čovjek je, prema tomu, osuđen živjeti u nemiru, u osjećaju nezasitnosti svoje duše. To stanje u njegovoj duši trajat će tako dugo dok ne nađe čvrsto tlo pod nogama: svoj dom, svoju domovinu.

Izgleda da današnji čovjek nije sposoban doživjeti taj dan ili čas u kojem bi našao svoje smirenje. Veliki teolog i filozof kršćanstva biskup Augustin otkrio je za sebe, za kršćanske vjernike, ali, uvjereni smo i za svakog čovjeka, po čemu i od koga ljudska duša, čovjek, može doći do smirenja, do sreće, do svoje domovine. Iz njegove ispovijesti: „Nemirna je moja duša u meni dok ne nađe mir, počinak u Tebi, Bože" nađeno je univerzalno rješenje za neizbježan nemir ljudske duše. Bog je to rješenje. Za kršćanskog vjernika to rješenje je logično i jasno: onaj može biti rješenje koji je položio nemir u ljudsku dušu, a to je Bog Stvoritelj. Kako će današnji čovjek doći do spoznaje da mora tražiti Boga kao sreću svojeg života u civilizaciji koja se gradi bez Boga, koja je proglasila Boga mrtvim i koja se hvali što je „ubila Boga", kako tvrdi Nietzsche?

12. Živa vjera – izvor mira i radosnog življenja

Klasična filozofija i kršćanska duhovnost poručuju današnjem čovjeku da nema šanse naći izvor svoje sreće i time mir svoje duše u za Boga zatvorenom horizontu današnje civilizacije. Možda svaki čovjek kreće danas na svoj životni put s dubokim uvjerenjem da će ipak naći na tom putu svoje zadovoljstvo i sreću, svoj mir. Doživljaji, i to sve brojniji i intenzivniji, daju mu najprije jamstvo da su oni izvor sreće i mira za kojima čovjek čezne. Životno iskustvo, koje prije ili kasnije mora doživjeti svaki čovjek, nemilosrdno pruža svjedočanstvo da je taj put do sreće samo jedna iluzija. Onima, koji se neće ili koji se ne mogu pomiriti s tom sudbinom ljudskog bića, ne preostaje drugo nego potražiti lijek ili barem savjet kod psihoterapeuta. Da živimo u civilizaciji koja njeguje religioznu sposobnost i nadarenost ljudi, i time visoko cijeni Božju prisutnost u životu ljudi, taj razočarani čovjek vjerojatno bi potražio pomoć za izlaz iz svojeg nemira i nezadovoljstva kod svećenika, u crkvenoj zajednici. Sigurno bi dobio drukčiji „recept" za svoj problem „životnog vakuuma" (Frankl), nego preporuku i poticaj da i dalje što intenzivnije sudjeluje u uvijek novim doživljajima kojih je jako mnogo u ponudi našeg pluralističkog društva. Psihoterapeut modernog kova znade jako dobro da to nije rješenje. Ozdravljenje, spas, može se steći samo preko „drugoga", i konačno preko Boga, koji je dobrota i ljubav. Po logici stvarnosti taj put do ozdravljenja nije dostupan ljudima u „civilizaciji bez Boga". Raj na zemlji nije moguć bez doživljavane svijesti raja s Bogom. Bez te svijesti čovjek je prepušten samom sebi u traženju zadovoljstva koje je najuže povezano s pitanjem o smislu i cilju života. Iskustvo pokazuje da čovjek, koji više ne zna za što živi, smisao života gleda u održavanju zdravlja i što duljem trajanju života. On stvarno živi u velikoj nesigurnosti i s rizikom da ne uspije u tome. Na neki način razočaranje je programirano. Umjesto da se raduje svojem životu, svojoj mogućnosti neprestanog napredovanja u oblikovanju svoje ličnosti i svojega časnog mjesta u društvu, čovjek bez religiozne orijentacije živi u strahu pred prijetnjom da izgubi sve što je stekao. Naravno, ako se malo dublje zamisli u svoj život, doći će prije ili kasnije do spoznaje da je sve prolazno, uključujući i vlastiti život. Psihologija ocjenjuje to čovjekovo stanje uzrokom različitih neuroza.

Suvišno je ovdje spomenuti da čovjek vjernik ima mnogu veću mogućnost izaći pobjednikom iz jedne takve životne situacije negoli čovjek nevjernik. Živa vjera u Boga oslobađa čovjeka od toga egzistencijalnog straha pred nedaćama života i konačno od straha pred neizbježnom smrti. Kršćanski vjernik živi smireno kroz spoznaju svoje vjere da nema sreće bez patnje, da nema usavršavanja bez odreknuća, da nema vječnog života bez teškog puta prekida života, bez sukobljavanja sa sudom, grijehom i promašenim životom. On znade da uskrsnuća na vječni život nema bez puta s Križem Isusa Krista. Vjera u Križ Kristov oslobađa vjernika od straha da njegov život neće uspjeti. On živi u nadi da će uspjeti usprkos svim zaprjekama na putovanju kući: u vječnu domovinu.

To znanje iz katekizma, te za život bitne spoznaje iz Božje objave, ne smiju ostati pobožna teorija, nego moraju postati način provođenja života. Praktični život kršćana je najučinkovitije naviještanje evanđelja. Isusova želja je jasna kao zahtjev i ostvarenje njegova projekta „Učiniti sve ljudi njegovim učenicima": Budite sol zemlje; budite svjetlo svijeta; budite grad na gori, budite pokazatelji usmjerenja života (usp. Mt 5,13-16).

Kao kršćanski vjernici, stajali mi na bilo kojem mjestu u životu – kao nositelji obiteljskog života, kao vršitelji dužnosti svojih zvanja, u politici, u poduzetništvu itd. – uvijek trebamo biti vršitelji volje Oca iz ljubavi jer „imamo slobodu od prisile služiti grijehu; jer smo oslobođeni za službu Bogu" (Rim 6,12-14) i time za djela ljubavi bližnjemu. To se objektivno u sakramentu krštenja događa s čovjekom: umire prisilama svoje pale naravi, i na grijeh sklone naravi, i tako uskrsne s Gospodinom na novi život slobode u ljubavi na slavu Boga (usp. Rim 6,3-4). „Vi kršteni svi ste obukli Krista kao ruho" (Gal 3,27), „novog čovjeka koji je po mjeri Boga bio stvoren" (Ef 4,24) i

vi ste zadobili oblik, formu života Krista. Zaodjenite se u milosrdno srce, dobrostivost, poniznost, blagost, strpljivost, te podnosite jedni druge praštajući… Kao što je Gospodin vama oprostio, tako i vi. A povrh svega – ljubav. To je sveza savršenstva" (Kol 3,12-14).

13. Katolički vjernik – bitan čimbenik razvoja sretnijeg i humanijeg društva

Socijalna psihologija i sociologija daju nam saznanja o tome kakav utjecaj ima vjera na čovjeka kao pojedinca, na društvo općenito, na kulturni razvoj. Mogu se postaviti konkretna pitanja: Jesu li vjernici sretniji nego nevjernici, jesu li bolji ljudi, zdraviji, optimističniji, žive li dulje, čuva li molitva čovjeka od srčanog udara… Znanstvena istraživanja pružaju nam ovu sliku: statistički gledano rezultat je jasan – religiozni studenti i studentice su sretniji nego nereligiozni. Za mjerenje osobne životne sreće anketirani su dobili liste s izjavama u vezi najrazličitijih područja života. Pitalo se o smislu života, o društvenim odnosima, o osobnoj atraktivnosti, o optimizmu, odnosno pesimizmu s obzirom na budućnost, o osjećajima, o životu na radnom mjestu, o slobodnom vremenu i dr. Na taj se način moglo ustvrditi vole li studenti život koji vode. Ta je metoda u psihologiji neutralna jer se ne služi religijskim pojmovima i time ne utječe na odgovore u smislu kršćanskih ideja o sretnom životu. Rezultati istraživanja pokazuju da se polovica ispitanika označava „nesretnima" i oko 40% „sretnima". Manjina se osjeća „vrlo sretnima", odnosno „vrlo nesretnima". Kod toga ne igra nikakvu ulogu ni dob ni spol.[11]

Istraživanje je provedeno također s ciljem da se dobije slika o osobnosti studenata kako bi se dobio odgovor na pitanje koja struktura osobnosti djeluje na religioznost pojedinaca. Ako je kod religioznih ljudi većina ekstrovertiranih osobnosti, onda se može zaključiti da povezanost između religioznosti i sreće vjerojatno nema izvor u samoj religioznosti, nego u osobnosti čovjeka. Naime, rezultati su pokazali da su ekstrovertirani ljudi češće sretniji nego introvertirani. Ipak rezultati pokazuju jasno da se religiozni i nereligiozni ljudi ne razlikuju što se tiče njihove osobnosti. Oba su tipa jednako ekstrovertirani ili introvertirani, odnosno osjećajno su jednako labilni i stabilni.

Pravi interes studija je pitanje: Je li osobna religioznost jedna od pretpostavaka za to da se bude sretan. Multiplikatorima te sreće su se pokazali: pripadnost Crkvi, pozitivna ocjena većeg dijela stavova vjere, istina – tipično za kršćanske vjernike –i općenito prihvaćenje ideje Boga. Sigurni rezultat glasi: anketirani, koji kažu da su slabi ili nikakvi vjernici, da su zapravo ateisti, oni su nesretniji od vjernika.

Osobna religiozna praksa: molitva, čitanje Biblije, odlazak u crkvu, nema gotovo nikakvo značenje za to da se bude sretan i da se osjeća sretnijim. Dob, spol ili politička orijentacija ne utječu na to da se bude sretan. Studij teologije nema utjecaja na religioznost niti na to da se bude sretniji.

Znanost vidi značenje studije u sljedećem: religioznost ima pozitivan utjecaj na čovjeka i daje mu snagu u životu. Time nije točna kritika da se vjera samo orijentira na spas nakon smrti. Nada i vjera u vječni život svakako djeluje pozitivno na sadašnji život. Mislima i osjećajima biti povezan s Bogom kao osobom daje čovjeku sigurnost u životu, daje mu smisao života.

11 Usp. Viola NEU, *Kirchen und Gesellschaft*, Berlin, 2012.

14. Vjera u Boga povećava kvalitetu života

Psiholozi su složni u mišljenju da vjera u dobrog Boga utječe pozitivno na duševno zdravlje, da čini stres lakšim, da pomaže savladati krize u životu i da ubrzava proces ozdravljenja.

„Vjernici konzumiraju daleko manje droge i alkohol nego nevjernici; manje je suicida, manje rastave braka. Dakle: ateistički psiholozi nemaju pojma kada traže da ljudi napuste vjeru da bi bili sretniji, da bi uživali život. To su klišeji.[12]

Vrjednovanje 5200 studija od 1990. do 2010. godine publicirano u psihijatrijskim časopisima pokazuje ove rezultate: sve studije izvještaju s 74% o pozitivnoj korelaciji između religioznosti ili spiritualnosti i psihičkog zdravlja; 2% ne nalaze tu korelaciju; 19% pokazuju miješane rezultate (pozitivnu i negativnu korelaciju); 5% iznašli su negativnu korelaciju.[13]

Rezultati istraživanja govore u prilog religioznosti i životu po vjeri. Danas se može ustvrditi da kod triju psihičkih grupa dijagnoze – depresija, oboljenje ovisnosti i suicid – postoji statistički signifikantna korelacija između religioznosti i boljeg psihičkog zdravlja. Stoga je predrasuda da religioznost generalno ima negativan utjecaj na psihu (Sigmund Freud, Jean Charcot) ili da nijedna znanstvena studija nije u stanju dokazati da je religija korisna duševnom zdravlju (Victor D. Sanua). Jedno i drugo danas se može odbaciti kao neznanstvena teorija. Najnovija istraživanja iznose očite činjenice o pozitivnoj ulozi religije u jačanju volje u životu i u prihvaćanju samog života kao razdoblja odgovornosti i aktivnosti. Nereligiozni ljudi umiru prije nego religiozni. Vrjednovanje daljnjih stotinu istraživanja kroz desetljeća govori o sljedećim činjenicama: religija jača volju, poboljšava kontrolu vlastitog ponašanja i time samosvladavanje, potpomaže smisao za obitelj i za društvenu harmoniju.[14] Psiholog M. McCullough, osobno nereligiozan, zaključno zauzima sljedeće stajalište prema kritičarima religije, otkrivajući njihovu predrasudu, tvrdi: „samodisciplina vjernika dolazi manje od straha pred srdžbom Boga nego od aktualnog sustava vrjednota koji su prihvatili i koji daje njihovim osobnim ciljevima auru svetosti". U tu „auru svetosti" možemo ubrajati rezultate znanstvenih istraživanja koji otkrivaju da su vjernici otporniji na slabost ovisnosti negoli nevjernici; da su vjernici velikodušniji, miroljubiviji, solidarniji, osobito prema slabima, i to već u djetinjstvu, negoli su to nevjernici i njihova djeca.[15]

15. Kršćanska vjera i kršćani: društveni kapital za humanije društvo

Ako skeptici, agnostici i moderni ateisti traže razloge za prihvaćanje i uvažavanje kršćanskih vjernika kao korisnih sugrađana za humaniji razvoj društva, evo im iznesenih rezultata znanosti o socijalnom karakteru vjernika. Ti rezultati pokazuju da su vjernici bolji i korisniji ljudi za razvoj društva negoli su agnostici i ateisti. Logički to znači da bi ti „liberalni, sekularni, areligiozni" sugrađani trebali sebe osloboditi od religiofobije i kulturno-političkog neprijateljstva prema pobožnim, miroljubivim, poslušnim, velikodušnim, krjeposnim građanima: katolicima, kršćanima, muslimanima. Trebali bi se osloboditi snagom znanstvene istine, dakle, uime razuma i općeljudskog suosjećanja, od svoje ideološko-religiozne orijentacije rušenja tradicije i kulture stvorenih mu-

12 Usp. RAPHAEL M. Bonelli, *Religiosität in Psychiatrie*, u: Tagespost 18. 5. 2013., 9.

13 ISI (Internation Scientific Indexing) Citation Index 2010.

14 Usp. Roy BAUMEISTER – John TIERNEY, *Die Macht der Disziplin. Wie wir unseren Willen trainieren können*, Frankfurt, 2012.

15 Istraživanje *Lausanne University Hospital* na pitanje je li istina da ateisti lakše padaju u ovisnost negoli vjernici. Anketirano je 5387 mlađih ljudi, muškaraca. Rezultat: kod uživanje kokaina: 5 puta više to čine ateisti nego praktični vjernici. Pušenje: 51% kod ateista, 30% kod vjernika. Studija objavljena u stručnom časopisu: *Substance Use & Misuse*, 48 (2013.) 12, 1085-1098.

drošću vjere i prosvijećenog razuma kroz stoljeća. Životno iskustvo i povijesni razvoj imaju za njih samo jednu poruku: pokušaj literarnog, kulturalnog i političkog rušenja duhovno-znanstvene i liturgijsko-sakramentalne zgrade imenom Katolička crkva neće nijednoj grupi ljudskih stvorenja uspjeti. Literarno, kulturalno i političko „ubojstvo" Boga uzrok je mnogih devijacija čovjeka i društva u etičkom i političkom smislu uređenja individualnog i društvenog života. Ono nikada ne može izbrisati s lica zemlje i iz duše čovjeka Onoga koji je sam sebi dao ime kao vječni savez s čovječanstvom – Jahve: Ja sam koji sam uvijek s vama. To je Bog kojeg je naviještao Isus Krist. Toga Boga naviještaju Crkva i katolički Božji narod u svako vrijeme i pod svim uvjetima.

Poruka sv. pape Ivana Pavla II. ostat će u srcima katoličkih vjernika uvijek: „Bacite svoje mreže za Krista! Unosite Veselu vijest u sva područja stvarnosti koju je stvorio Bog: u zajednice, u državu i društvo, u svijet rada, u odgoj i škole, u kulturalnu i znanstvenu djelatnost, u svijet medija i novinarstva, u sport i slobodno vrijeme, u oblikovanje javnog života. To činite ne s namjerom da tim područjima zavladate, nego da im iskažete vrijednu službu da bi sve bilo upravljeno na istinsko dobro čovjeka. Ta, Evanđelje je ono koje donosi stvari k njihovoj konačnoj istini i koje ih otvara za Boga tako da čovjek može u njima doći do svojeg istinskog ispunjenja."[16]

Uvjeren sam da je naš otac biskup mons. Josip Mrzljak s uspjehom i odanošću činio svaki u papinu govoru naznačeni korak u dvadeset godina svoje biskupske službe i pedeset godina misništva.

Čast mi je i zadovoljstvo da mogu na ovaj način njemu, mojem biskupu, izraziti svoje čestitke i zahvalnost sa željama za dug život.

16 Govor pape Ivana Pavla II. 16. svibnja 1985. godine kod susreta sa svećenicima, redovnicima, katoličkim organizacijma u Luksemburgu.

Ekonomija zajedništva kao zauzetost kršćana za zajedničko dobro

Ivan DODLEK*

Sažetak

Posljednja svjetska ekonomska kriza pokazatelj je da nisu zakazali samo financijsko-ekonomski i gospodarski mehanizmi tržišta nego i etički i duhovni principi ljudskog djelovanja koji su – u postavljanju profita kao jedinog cilja ekonomije i gospodarstva – zaboravili čovjeka kao začetnika, središte i svrhu gospodarsko-društvenog života (usp. Gaudium et spes*, 63). Cilj članka je stoga osvješćivanje upravo te činjenice zaborava čovjeka – osobito u njegovoj relacijskoj dimenziji, koja pretpostavlja suživot kao odgovornost za zajedničko dobro – kao jednog od ključnih uzroka ekonomske krize. U tom kontekstu najprije će se dati kratak prikaz enciklika i apostolskih pobudnica papâ 20. i 21. stoljeća i drugih dokumenata crkvenog učiteljstva, vezanih za promišljanje o ekonomskom sektoru. To su tekstovi u kojima se, uz istančane analize uzroka ekonomske krize, nastoji ukazati i na moguće putove izlaska iz krize na temelju individualno i društveno reguliranih rješenja oslonjenih na etičke, a onda u konačnici i na teološke principe. U članku će se, nadalje, na primjeru projekta Ekonomije zajedništva – nastalog u okviru Pokreta fokolara – pokazati na koji način je praktično i konkretno moguće održati i razvijati transcendentni humanizam na području ekonomije i gospodarstva, vodeći pritom brigu o održavanju ravnoteže između opravdane usmjerenosti pojedinaca i skupina na ostvarenje profita s jedne strane i društvene odgovornosti za opće ili zajedničko dobro kao nezaobilazne vrjednote poduzetništva s druge strane. Na kraju će se pokazati da je uspjeh projekta Ekonomije zajedništva nadahnut specifičnom duhovnošću jedinstva (zajedništva), koju se predlaže kao jedan od izazovnih modela evangelizacije koja ekonomiju vidi kao mjesto mogućega kršćanskog svjedočenja ljubavi prema Bogu i zauzetosti za čovjeka kroz djela pravednosti i nastojanja oko cjelovitoga ekonomskog razvoja, koji vodi brigu o integralnom razvoju čovjeka, a to znači da vodi brigu kako o blagostanju pojedinca tako i o općem ili zajedničkom dobru zajednice.*

Ključne riječi: *ekonomska kriza, socijalni nauk Crkve, evangelizacija ekonomije, projekt Ekonomija zajedništva, opće ili zajedničko dobro, solidarnost, uzajamnost, bratstvo, duhovnost jedinstva (zajedništva).*

Uvod

Vjerojatno nema osobe koja, izravno ili neizravno, nije bila pogođena posljednjom globalnom ekonomskom krizom ili Velikom depresijom (2007. – 2012.), koja je bila pokrenuta velikim gubitcima i stečajima poduzeća na financijskom tržištu nekretnina, a što se onda razornom sna-

* doc. dr. sc. Ivan DODLEK, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

gom uragana proširilo i na cjelokupnu realnu ekonomiju. Od posljedica krize svjetska ekonomija oporavlja se još i danas. Uzrokom te financijske i ekonomske krize, kao i trajne ekonomsko-gospodarske nestabilnosti nakon nje, pokazala se – a u tome se slažu i mnoge stručne analize s različitih znanstvenih područja – pohlepa neodgovornih pojedinaca i interesnih skupina koji su, u zasljepljujućem nastojanju ostvarenja samo i jedino profita kao krajnjeg cilja, zanemarili brigu oko društvene odgovornosti i oko zajedničkog dobra o kojemu ovisi svaka vrsta zdravog građanskog suživota.[1] To je jasan pokazatelj da ekonomija nije samo pitanje tehnike nego i etike, te da proizvodnja i potrošnja nisu samo ekonomski nego i moralni čini, kako su to napose isticali Ivan Pavao II. i Benedikt XVI.[2]

Budući da je svako područje ljudske djelatnosti, pa tako onda i ekonomije i gospodarstva, neodvojivo upravo od moralnih i društvenih pretpostavaka djelovanja, socijalni nauk Crkve od samih je svojih početaka ukazivao na činjenicu da se etički okviri u praksi dosljedno poštuju samo ukoliko se priznaje njihova zadnja obvezatnost i utemeljenost u transcendentnoj zbilji u kojoj kršćanska teološka misao prepoznaje Boga kao najveće dobro koje je osnovom svake druge vrste dobra. U ovom će se radu stoga najprije dati kratak prikaz enciklika i apostolskih pobudnica papâ 20. i 21. stoljeća i drugih dokumenata crkvenog učiteljstva vezanih za promišljanje o ekonomskom sektoru. To su dokumenti u kojima se – uz istančanu analizu filozofskih, antropoloških, društveno-političkih i financijsko-ekonomskih uzroka krize – nastoji također ukazati i na moguće putove izlaska iz nje na temelju individualno i društveno reguliranih rješenja oslonjenih na etičke, a onda u konačnici i na teološke principe. U članku će se zatim kroz primjer projekta Ekonomije zajedništva – nastalog u okviru Pokreta fokolara – pokazati na koji način je praktično i konkretno moguće razvijati transcendentni humanizam na području ekonomije i gospodarstva, vodeći pritom brigu o održavanju ravnoteže između opravdane usmjerenosti pojedinaca i skupina na ostvarenje profita s jedne strane i društvene odgovornosti za opće ili zajedničko dobro kao nezaobilazne vrjednote poduzetništva s druge strane.

Drugi vatikanski koncil u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* iznio je crkveni program evangelizacije suvremene ekonomije u maksimi koja glasi: „Čovjek je, naime, začetnik, središte i svrha svega gospodarsko-društvenog života.“[3] Posljednja svjetska ekonomska kriza pokazala je, s obzirom na tu maksimu, upravo suprotnu tendenciju globalnog tržišta prema kojoj je jedino profit začetnik, središte i svrha svega gospodarsko-društvenog života. Upravo zato čini nam se da Crkvi kao trajni zadatak ostaje rad na evangelizaciji ekonomije, koja je također mjesto kršćanskog svjedočenja ljubavi prema Bogu i zauzetosti za čovjeka kroz djela pravednosti i nastojanja oko cjelovitog ekonomskog razvoja, koji vodi brigu kako o blagostanju pojedinca tako i o općem ili zajedničkom dobru zajednice.

---

1 Stručne analize s različitih znanstvenih područja koje se bave uzrocima i posljedicama posljednje svjetske ekonomske krize – a na kojima temeljimo zaključak iznesen u uvodu – vidi u: Bogomir KOVAČ, Uloga novca u metastrukturnoj promjeni tržišnog društva i globalna financijska kriza, u: *Politička misao*, 46 (2009.) 3, 39-68; Zdravko PETAK, Suvremena ekonomska kriza i izazovi javnog upravljanja, u: *Politička misao*, 47 (2010.) 4, 38-49; Ljubo JURČIĆ – Ivan TEODOROVIĆ, Globalna kriza, oporavak i svijet koji se mijenja, u: *Ekonomski pregled*, 62 (2011.) 5-6, 233-247; Aneli DRAGOJEVIĆ MIJATOVIĆ, Keynesov animal spirit. Filozofski aspekti učenja Johna Maynarda Keynesa o uzrocima ekonomskih kriza, u: *Filozofska istraživanja*, 32 (2012.) 3-4, 557-567; Bogomir KOVAČ, Političko-ekonomska kriza kapitalizma i kriza njegove ekonomske teorije, u: *Politička misao*, 49 (2012.) 1, 105-125; Soumitra SHARMA – Niko KONCUL, Jesu li nas ekonomija i ekonomisti iznevjerili?, u: *Ekonomski pregled*, 64 (2013.) 5, 433-446; Marija VUČIĆ PEITL – Pere KRMPOTIĆ – Joško PROLOŠIĆ – Fadil HABIBOVIĆ, Učestalost traženja psihijatrijske pomoći osoba starije životne dobi za vrijeme Domovinskog rata, mirnodopskog razdoblja i ekonomske krize, u: *Socijalna psihijatrija*, 44 (2016.) 4, 343-352; Ljubo JURČIĆ, Svjetsko gospodarstvo deset godina nakon početka krize, u: *Ekonomski pregled*, 68 (2017.) 6, 655-685.

2 Usp. IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina. Enciklika braći u biskupstvu, kleru, redovničkim obiteljima, vjernicima Katoličke crkve i svim ljudima dobre volje prigodom stote godišnjice Rerum Novarum* (1. V. 1991.), Zagreb, 1991., br. 36; BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini upućena biskupima, prezbiterima, đakonima, posvećenim osobama, vjernicima laicima i svim ljudima dobre volje* (29. VI. 2009.), Zagreb, ^{2}2010., br. 65.

3 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 63, u: *Dokumenti*, Zagreb, ^{5}1998.

1. Što ima Krist s Mamonom?

Kada se povezuju evangelizacija i ekonomija mnogi kršćani postavljaju pitanje: Što ima Krist s Mamonom? To je pitanje odjek stare dileme oko jedne druge (ne)mogućnosti povezivanja – one filozofije i evanđelja – koju je imao već ranokršćanski pisac Tertulijan (160. – 225.), pitajući se na sličan način: „Što ima Atena s Jeruzalemom, što Akademija s Crkvom, što heretici s kršćanima?“[4] Oba pitanja kao da u sebi kriju gnostički strah od međusobnog dodirivanja božanskoga s ljudskim, svetoga sa svakodnevnim, vječnoga s prolaznim. Taj strah je, međutim – barem s kršćanske točke gledišta – uvijek neopravdan jer se novost kršćanske poruke razotkriva upravo u činjenici božanskog utjelovljenja po kojemu Krist preuzima sve ljudsko, koje u njemu postaje preobraženo prema slici Boga Stvoritelja i Otkupitelja. Upravo je u tom jedinstvenom susretu božanskoga s ljudskim Krist – kao Sin Čovječji – onaj koji sve čini novo (usp. Otk 21,5).

Utjelovljenje je u tom smislu teološki temelj na kojem Crkva kroz dva tisućljeća gradi nastojanje da evanđeoskim duhom dotakne sve ljudsko i da se ne libi suočiti se sa svim pitanjima i poteškoćama koje se tiču čovjekova osobnog i društvenog života. Jedno od takvih nezaobilaznih pitanja za Crkvu koja slavi, naviješta i čini djela ljubavi, kako je to istaknuo Benedikt XVI. – a kojim su se intenzivno bavili papê 20. i 21. stoljeća u brizi za promicanje pojedinačnog i zajedničkog dobra – jest i pitanje cjelovitoga ljudskog razvoja.[5] Pavao VI. u tom će smislu naglasiti: „Autentični ljudski razvoj tiče se cijele osobe u svim njezinim dimenzijama.“[6] Integralni ljudski razvoj pretpostavlja ponajprije odgovornu slobodu.[7] To je pak sloboda koja je prije svega usmjerena prema blagostanju osobe, pojedinca čiji je životni vijek prožet mrežom mnogostrukih međuljudskih odnosa. Upravo zbog te međuovisnosti autentičnu se slobodu smije i mora promatrati u okviru odgovornosti za opće ili zajedničko dobro. Pod tim vidom u zajedničkom dokumentu Kongregacije za nauk vjere i Dikasterija za promicanje cjelovitoga ljudskog razvoja – pod naslovom *Oeconomicae et pecuniarie quaestiones – Gospodarska i financijska pitanja. Razmišljanja vezana uz etičko razlučivanje nekih aspekata današnjega ekonomsko-financijskog sustava* – čitamo sljedeće: „Cjelovito unaprjeđenje svake osobe, svake ljudske zajednice i svih ljudi, krajnji je obzor onog općeg dobra koji si Crkva, kao ‘sveopći sakrament spasenja’, postavlja kao zadatak koji treba ostvariti. U toj *punini* dobra, koja ima svoj izvor i krajnje ispunjenje u Bogu i u punini je objavljena u Isusu Kristu, u kojem se ostvaruje rekapitulacija svega (usp. Ef 1,10), sastoji se krajnji cilj svakoga crkvenog djelovanja.“[8] Nezaobilazno – i za održanje i razvoj osobe i društva krucijalno – područje za vježbu odgovorne slobode usmjerene prema općem ili zajedničkom dobru su i ekonomske strukture. Benedikt XVI. naziva ih stoga „oruđem ljudske slobode“[9].

Budući da se upravo na području ekonomsko-financijskih sustava na globalnoj razini pokazuje koliko je čovječanstvo još uvijek daleko od ideala općeg ili zajedničkog dobra – i to zato što u domeni sadašnjeg sustava tržišne ekonomije uglavnom prevladavaju parcijalni interesi koji malo ili nikako ne uzimaju u obzir društvene interese – papê 20. i 21. stoljeća, a napose Pavao VI.,

4 TERTULLIAN, De praescriptione haereticorum, VII.9., u: Hippolyte HEMMER – Paul LEJAY (ur.), *Tertullien De praescriptione haereticorum: Texte latin, traduction française, introduction et index par Pierre de Labriolle*, Paris, 1907., 16-18., u: https://archive.org/details/depraescription00tert (23. VII. 2019.).

5 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 11.

6 PAVAO VI., *Populorum progressio – Napredak naroda. Enciklika o razvitku naroda. Encikličko pismo pape Pavla VI. biskupima, svećenicima, redovnicima, vjernicima svega katoličkog svijeta i svim ljudima dobre volje o nastojanjima oko razvitka naroda* (26. III. 1967.), Zagreb, 1967., br. 14.

7 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 17.

8 KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOGA LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniarie quaestiones – Gospodarska i financijska pitanja. Razmišljanja vezana uz etičko razlučivanje nekih aspekata današnjega ekonomsko-financijskog sustava* (6. I. 2018.), Zagreb, 2019., br. 2.

9 BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 17.

Ivan Pavao II., Benedikt XVI. i Franjo, smatrali su shodnim podsjetiti na intrinzičnu povezanost ekonomije i etike, jer svaka odluka vezana uz ekonomiju ima moralne posljedice. Tu činjenicu, koju su isticali svi spomenuti papê, Benedikt XVI. sažeo je u ovim mislima: „Socijalni nauk Crkve uvijek je smatrao da pravednost nerazdvojno pripada svim fazama ekonomske djelatnosti, jer je ona trajno vezana uz čovjeka i njegove potrebe. Pronalaženje sredstava, financije, proizvodnja, potrošnja i sve ostale faze ekonomskog ciklusa neizbježno posjeduju moralne učinke."[10] Odvajanje ekonomske djelatnosti od etike koje, čini se, prevladava na suvremenom tržištu jer ga reguliraju uglavnom egoistički i protekcionistički planovi utemeljeni na logici profita koji služi jedino privatnim interesima, rezultira mnogim zloporabama i nepravdama, koje za pojedinca i društvo imaju katastrofalne posljedice. Upravo si zato spomenuti papê uzimaju kao obvezu osvijetliti uzroke takvih nepravda koje proizlaze iz ekonomsko-gospodarske beskrupuloznosti i podsjetiti vjernike, a onda i sve ljude dobre volje, na drevnu mudrost evanđeoskog navještaja koju se može sažeti u rečenici: „Prvi kapital koji treba sačuvati i dati mu vrijednost je sâm čovjek, odnosno osoba u svojoj cjelovitosti."[11]

2. Ekonomija i relacijska antropologija – solidarno očovječenje u zajedničkom dobru

Mnoge ekonomske poteškoće koje danas pogađaju široke društvene slojeve – kao što su problem nezaposlenosti, društvena isključenost, korupcija, masovna ekonomska migracijska kretanja, nemogućnost ostvarenja zdravstvenog osiguranja, porast nasilja zbog siromaštva, neravnomjerna raspodjela dobara, rascjepkanost društva, raznorazne ovisnosti, neurednost i prenapučenost gradova, gomilanje dugova, koji idu na teret najsiromašnijih itd. – zagađenje su ljudskoga socijalnog okoliša, što papa Franjo naziva „kulturom odbacivanja"[12]. Kultura odbacivanja, među ostalim, također je i rezultat ekonomije koja je vođena kratkovidnošću egoizma koja je često ograničena na maksimalizaciju profita manjinskih skupina nauštrb zajedničkog dobra.[13] U pozadini takve ekonomije stoji redukcionistička antropologija, koja ima suženu viziju ljudske osobe shvaćajući je u okvirima krajnjeg individualizma i utilitarizma usmjerenog na profit kao krajnji cilj.[14] Takva je, međutim, ekonomska djelatnost etički problematična zato što dovodi do inverzije poretka u kojoj se novac od sredstva pretvara u cilj, a po svojoj naravi profit ne može imati legitimnost ukoliko ne ispunjava svrhu cjelovitog promicanja ljudske osobe.[15] Smisao profita – želimo li izbjeći upadanje u klopku inverzije poretka – naglašava Benedikt XVI., može biti samo i jedino u njegovu gospodarsko-ekonomskom usmjeravanju prema zajedničkom dobru kao njegovoj posljednjoj svrsi.[16]

U tom kontekstu, cjelovito promicanje i razvoj ljudske osobe u dinamici ekonomskog djelovanja zahtijeva jedno drukčije shvaćanje antropologije koja se temelji na relacijskoj naravi čovjeka. Takva relacijska antropologija ljudsku osobu shvaća kao pojedinca koji je konstitutivno uronjen u mrežu međuljudskih odnosa. Čovjek je, dakle, po svojoj naravi biće odnosa koje svoje postojanje

10 *Isto*, br. 37.

11 *Isto*, br. 25.

12 Usp. Papa FRANJO, *Laudato si' – Hvaljen budi. Enciklika o brizi za zajednički dom* (24. V. 2015.), Zagreb, ^{2}2015., br. 22; Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (26. XI. 2013.), Zagreb, ^{3}2015., br. 53.

13 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOGA LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniarie quaestiones – Gospodarska i financijska pitanja*, br. 5.

14 Usp. *Isto*, br. 9.

15 Usp. *Isto*, br. 10, 15.

16 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 21.

u potpunosti realizira tek kroz odgovornu slobodu, a to znači onu koju dijeli s drugima u težnji prema su-ostvarenju zajedničkog dobra.[17] Zbog toga Benedikt XVI. i domenu ekonomije, gospodarstva i poduzetništva vidi kao priliku za solidarno očovječenje u usmjerenosti prema rastu u zajedničkom dobru.[18] Pavao VI. je već davno istaknuo kako upravo obveza promicanja i življenja univerzalne solidarnosti ulazi u područje crkvenoga evangelizacijskog djelovanja rekavši: „Univerzalna solidarnost za nas je ne samo činjenica i dobrobit nego i dužnost."[19] Takvu priliku za solidarno očovječenje i univerzalnu solidarnost u gospodarsko-ekonomskoj djelatnosti, međutim, trajno ugrožavaju jake silnice individualističke i utilitarističke etičke perspektive koja počiva na zasadama spomenutoga antropološkog redukcionizma. Autentičan ekonomski razvoj koji je prije svega stvaranje profita na dobro pojedinca i zajednice, a koji bi imao pridonositi integralnome ljudskom razvoju, moguć je stoga samo u konvergenciji ekonomije i moralnog vrjednovanja utemeljenog na relacijskoj antropologiji i etici.[20]

U tom će kontekstu Benedikt XVI. jasno istaknuti: „Nastojanje oko izlaženja najdubljim potrebama ljudske osobe znatno pridonosi i boljitku na ekonomskoj razini. Doista, ekonomija treba etiku kako bi ispravno funkcionirala, ali ne etiku kakvu god, nego etiku koja je usmjerena na ljude."[21] Takva bi etika, naime, na polju ekonomije imala pridonijeti većoj društvenoj odgovornosti svakog poduzeća. Odgovornost je to koja bi se temeljila na načelu uzajamnosti koje bi bilo kadro omogućiti ostvarenje društvenih ciljeva i zajedničkog dobra.[22] Logici profita, koji je svrha samome sebi i koji time uzrokuje mnoge nedaće i nepravde diljem svijeta u raznim zajednicama koje su razjedinjene zbog velikog jaza između bogatih i siromašnih, može se suprotstaviti samo kroz duboku kulturnu i duhovnu obnovu kroz koju bi se moglo iznova razotkrivati temeljne vrjednote koje su zaboravljene. Benedikt XVI. u tom smislu pojašnjava: „Kriza nas obvezuje da izmijenimo plan svojega hoda, da si postavimo nova pravila i nađemo nove oblike odgovornog zauzimanja, oslanjajući se pritom na pozitivna iskustva, a odbacujući ona negativna."[23] Kao primjer pozitivnoga iskustva i uspješnog pokušaja takvoga odgovornog kršćanskog zauzimanja za zajedničko dobro na području ekonomije ovdje napose želimo istaknuti i ukratko prikazati projekt Ekonomije zajedništva, koji je 1991. u Brazilu (Sao Paolo) pokrenula Chiara Lubich (1920. – 2008.) u sklopu djelovanja Pokreta fokolara, čija je osnivateljica.[24]

3. Projekt Ekonomija zajedništva

Da svjetska ekonomska kriza, koja uzrokuje mnogoslojnu nejednakost – očitovanu prije svega u pojavama kao što su opće osiromašenje stanovništva unatoč rastu svjetskog bogatstva, korupcija, kršenje prava radnikâ, zapadanje u ogromne dugove zbog lihvarskih kredita banaka, ograničen pristup izvorima energije, tržišna neravnoteža Sjevera i Juga svijeta, eksploatacija siromašnih zemalja od strane bogatih itd. – nije ponajprije materijalnog reda, uočio je već Pavao VI. Uzroci nerazvijenosti, naglasio je Pavao VI., nalaze se s jedne strane, u volji (slobodi) koja zapostavlja obvezu solidarnosti, a s druge strane, u pomanjkanju bratstva među ljudima i narodima.[25] Zbog

17 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOGA LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniarie quaestiones – Gospodarska i financijska pitanja*, br. 10.

18 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 42.

19 PAVAO VI., *Populorum progressio – Napredak naroda*, br. 17.

20 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 32.

21 *Isto*, br. 45.

22 Usp. *Isto*, br. 38.

23 *Isto*, br. 21.

24 Usp. www.fokolar.hr

25 Usp. PAVAO VI., *Populorum progressio – Napredak naroda*, br. 66.

toga su čovječanstvu, nastavlja Pavao VI., potrebni novi mislioci koji će biti usmjereni prema „traženju novog humanizma, koji bi modernom čovjeku omogućio da nađe sam sebe“[26]. Među takve mislioce ovdje ubrajamo i Chiaru Lubich.

Tijekom svojeg boravka u zajednici Fokolara blizu Sao Paola 1991. godine Chiara Lubich ostala je osupnuta neimaštinom ljudi koji su živjeli u siromašnim naseljima (*favelas*). Strahota života tih ljudi bila je tim veća zbog toga što je iz ogromnih luksuznih nebodera koji okružuju siromašna naselja sjajilo bogatstvo malobrojnih – to je za nju očitovalo duboku nepravdu i nejednakost ukorijenjenu upravo na zapostavljenoj solidarnosti i nerazvijenosti bratstva.[27] Kako bi u toj situaciji za te ljude učinila nešto konkretno, Ciara Lubich željela je dinamiku zajedništva – koju se unutar Pokreta fokolara već provodilo kroz evanđeoski suživot osoba različitih društvenih slojeva, dobi i zanimanja u tzv. „gradićima“ – proširiti na razna poduzeća koja bi svoj profit investirala u zajedništvo usmjereno na tri točno određena cilja: 1) pomoć siromašnima, odnosno, osobama s osnovnim potrebama i to stvaranjem novih radnih mjesta i pokretanjem razvojnih projekata, počevši od onih koji dijele duh projekta; 2) širenje kulture davanja i uzajamnosti, bez koje nije moguće ostvariti ekonomiju zajedništva; 3) razvoj poduzeća koje mora ostati učinkovito i konkurentno.[28] Luigino Bruni, sadašnji koordinator međunarodnog projekta Ekonomija zajedništva, pojašnjava ukratko svaki od tih ciljeva.

Ulaganje jednog dijela profita poduzeća koja su uključena u Ekonomiju zajedništva namijenjeno je pomoći siromašnima, ali se ne ograničava tek na jednokratnu financijsku potporu osobama u potrebi, premda se u pojedinim slučajevima i na taj način može pomoći, nego se unutar Ekonomije zajedništva briga za siromašne ponajprije sastoji u osmišljavanju razvojnih projekata kako bi se pomoću njih, recimo za nezaposlene, otvorilo neko novo radno mjesto. Drugi dio profita poduzeća namjenjuju za formaciju u kulturi davanja i uzajamnosti, što se odnosi na stipendije, kongrese, publikacije i slične djelatnosti koje su usmjerene prema cjelovitom razvoju osobe. Time Ekonomija zajedništva zapravo naglašava – što je na tragu upozorenja Pavla VI. – da nerazvijenost i kriza, koji se očituju na globalnoj sceni u vidu socijalnih problema, nisu uzrokovani nedostatkom ekonomskih resursa, već kulturnim odabirima kao što su kultura odbacivanja utemeljena na nedostatku solidarnosti i preslaboj volji da se zajednički usmjerava prema općem dobru. Treći dio profita ostaje u poduzećima koja time ulažu u daljnji razvoj svojih djelatnosti zato što se tvrtka na slobodnom tržištu mora razvijati i rasti kako bi bila profitabilna jer bez dodane vrijednosti (profita) nije moguće ostvarivati prva dva cilja.[29]

S obzirom na tri naznačena cilja, koja poduzeća u svojem konkretnom svakodnevnom djelovanju nastoje ostvarivati, Ekonomija zajedništva pokazuje se kao jedan od pokreta kršćanskog nadahnuća koji pokušava odgovoriti pozivu na izgradnju novog humanizma koji pretpostavlja društvenu odgovornost za zajedničko dobro koje bi bilo utemeljeno na načelima solidarnosti, uzajamnosti i bratstva.[30] Ekonomija zajedništva to čini zajedništvom koje se očituje u konkretnom profitabilnom poduzeću koje postaje sredstvom za rješavanje pitanja solidarnosti, uzajamnosti i bratstva. Zajedništvo je to koje se očituje ne samo kroz dijeljenje dobiti nego i u pokušaju da kroz svakodnevno poslovanje tvrtka gradi svoju kvalitetu i identitet na proizvodnji koja će uzimati u obzir i druge vrjednote građanskog suživota kao što su proizvodnja i djelatnost koji uzimaju u obzir brigu za okoliš, odnos prema porezu obilježen potpunom legalnošću, izgradnju proizvodnih pogona koja poštuje

26 *Isto*, br. 20.

27 Usp. Povijest, u: http://uez.hr/povijest/ (24. VII. 2019.).

28 Usp. Luigino BRUNI, *Ekonomija zajedništva: novi pojmovi u ekonomiji*, Križevci, 2013., 22-23.

29 Usp. *Isto*, 23-24.

30 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOGA LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniarie quaestiones – Gospodarska i financijska pitanja*, br. 34.

zahtjeve urbanističkog plana, korektan odnos prema konkurentima, kupcima i dobavljačima itd.[31] Ekonomija zajedništva na taj način želi graditi novu poslovnu i financijsku kulturu koja vodi računa o svim čimbenicima koji čine opće dobro, a što počinje od kvalitete međuljudskih odnosa kao preduvjeta za ostvarenje bilo kakvog oblika društvene odgovornosti.[32]

Riječ je prije svega o razvoju kulture davanja i zajedništva koja se temelji na načelima solidarnosti, uzajamnosti i bratstva. Benedikt XVI. naglasio je da ekonomska djelatnost ne može riješiti sve socijalne probleme samo pomoću primjene logike tržišta koje je utemeljeno jedino na načelima zamjeničke, razdiobne i socijalne pravednosti. Ta i takva logika tržišta – koja je opravdana i nužna, ali nedostatna – treba i kulturnu dodanu vrijednost u obliku solidarnosti i uzajamnog povjerenja u svrhu postizanja zajedničkog dobra bez čega nije moguće u potpunosti ispuniti ekonomsku zadaću.[33]

4. Ekonomija zajedništva kao izgradnja novog humanizma na načelima solidarnosti, uzajamnosti i bratstva

Načelo solidarnosti unutar djelovanja Ekonomije zajedništva očituje se prije svega u odnosu prema siromašnima. Chiara Lubich tako je u raznim prigodama isticala da se siromašne osobe koje primaju pomoć ne smatraju samo pasivnim korisnicima dobiti nekog poduzeća, nego su uvijek aktivni članovi projekta preko kojeg drugima iznose svoje potrebe, čime se omogućuje ostvarivanje međusobne solidarnosti, koja se očituje kao sudioništvo u kojemu svatko prima i daje s jednakim dostojanstvom.[34] Načelo solidarnosti primijenjeno na ekonomiju i poslovno okruženje unutar Ekonomije zajedništva dolazi do izražaja – kako je to pokazao Bruni – u nadilaženju ekonomske racionalnosti tradicionalnog tipa, koja traži ponajprije individualnu korist, racionalnošću zajedništva u kojem se traži zajednička korist koja pridonosi općem dobru. Solidarnost je zapravo racionalnost zajedništva koje se očituje u suradnji, koju Bruni opisuje na sljedeći način: „Mnogi primjeri suradnje, čiji smo svjedoci u svakodnevnom životu, mogu se protumačiti na temelju individualističke i koristoljubive (uvjetovane) logike. Potrebno je naglasiti kako je 'siromašniji' onaj narod koji ne zna uočiti prigodu za takav tip suradnje. I koristoljubiva ugovorna suradnja zahtijeva i jest znak civilizacije: zakoni, konvencije, pošteni suci… No civilizacija cvate kada zna aktivirati sve oblike suradnje, pa i one spontane, tipične za zajedništvo, o kojoj upravo raspravljamo. Moje je uvjerenje da građanski suživot i ekonomske dinamike poznaju i druge oblike suradnje, koji se mogu pojaviti na temelju promišljanja što ga pokreće druga vrsta racionalnosti. Ekonomija zajedništva je i radionica gdje se može promatrati vrsta racionalnosti koja vodi suradnji na temelju drukčije logike ponašanja."[35] Solidarnost se, dakle, odnosi na onaj moment relacijske antropologije koja nam omogućuje da druge ne promatramo samo kao moguće konkurente, nego i kao moguće saveznike u postizanju zajedničkog dobra, koje je takvo jedino ukoliko uključuje zajedništvo osoba u ekonomskoj interakciji. Usto načelo solidarnosti pokazuje da se ekonomski napredak ne može smatrati napretkom ako se mjeri jedino parametrima količine i učinkovitosti u stvaranju profita, već se mora mjeriti i na temelju kvalitete života i kulture koju stvara u smislu društvene dobrobiti.[36] Tomu također pridonosi i načelo uzajamnosti.

31 Usp. Luigino BRUNI, *Ekonomija zajedništva: novi pojmovi u ekonomiji*, 24-27.

32 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOGA LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniarie quaestiones – Gospodarska i financijska pitanja*, br. 23.

33 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 35, 36.

34 Usp. Luigino BRUNI, *Ekonomija zajedništva: novi pojmovi u ekonomiji*, 30.

35 *Isto*, 82.

36 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOGA LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniarie quaestiones – Gospodarska i financijska pitanja*, br. 10.

Načelo uzajamnosti unutar Ekonomije zajedništva želi biti nadopuna dvama temeljnim načelima koji vladaju logikom tradicionalnog tržišta. To je, s jedne strane, načelo zamjeničke pravednosti – koja upravlja odnosima davanja i primanja između ravnopravnih subjekata, te pretpostavlja ugovore kako bi se uredili odnosi razmjene dobara jednakih vrijednosti – a s druge strane, načelo razdiobne i socijalne pravednosti, kojima ravna politika i zakonodavstvo u svrhu pravednih zakona i preraspodjele dobara. Ne dovodeći u pitanje ta dva temeljna načela tržišne ekonomije, Ekonomija zajedništva smatra da ih je, u svrhu zauzetijeg i uspješnijeg postizanja zajedničkog dobra, potrebno nadopuniti načelom uzajamnosti.[37] Ivan Pavao II. isticao je kako se to načelo temelji na ekonomiji besplatnosti, koja je oblik uzajamnosti i koja nosi i hrani odgovornost za pravednost i zajedničko dobro.[38] Benedikt XVI. na tom je tragu naglašavao važnost toga da privatne tvrtke, uz osnovnu usmjerenost prema profitu, razvijaju i poduzetnička tijela koja će biti utemeljena na načelu uzajamnosti koje će biti u službi ostvarenja društvenih ciljeva. To bi bila takva poduzeća koja su usmjerena na profit kroz logiku razmjene (dati da bi se imalo) i kroz logiku javne obveze (dati jer se mora), ali ih nadopunjuje logikom besplatnosti (dati da bi se raslo u zajedništvu).[39] Specifičnost poduzeća Ekonomije zajedništva upravo je u tome što u njima posebnu ulogu ima načelo uzajamnosti kao besplatnosti za koju Bruni kaže: „Pod besplatnošću ovdje mislim na onaj nutarnji stav koji nas navodi da se približimo svakoj osobi, svakom stvorenju, samima sebi, znajući da ta osoba, to živo stvorenje, ta aktivnost, ja sam, nisu stvari za korištenje, već se s njima ulazi u odnos tako da ih se poštuje i voli. Eto zašto postoji uska povezanost između besplatnosti i aktivnosti učinjenih iz unutarnjih motiva (te aktivnosti same u sebi nose nagradu).“[40] Načelo uzajamnosti tako gradi poduzetničku kulturu besplatnosti koja bi imala prožimati cjelokupnu poduzetničku viziju i svakodnevno poslovanje ovakvim duhovnim stavom: raditi za svoj interes (profit), ali da takav rad nikada ne isključuje interes drugih (zajedničko dobro).[41] To pak znači, pojašnjava Bruni, ne djelovati samo u uskim okvirima ugovora nego povrh toga voditi računa i o tzv. odnosnim uslugama koje pretpostavljaju nekoristoljubivost, ljubaznost, iskrenost, povjerenje i slične vrjednote koje se ne mogu propisati ugovorima i zakonima.[42] Takvu poduzetničku kulturu moguće je graditi samo ako je uključeno i treće načelo, a to je načelo bratstva.

Ekonomija zajedništva nastoji biti odgovor na poziv Benedikta XVI. da se na profit gleda kao na sredstvo za postizanje očovječenja društva i tržišta koje će biti vođeno načelom supsidijarnosti kojemu je cilj osnažiti prava, ali i naglasiti važnost prihvaćanja odgovarajuće odgovornosti.[43] Načelo supsidijarnosti pretpostavlja sposobnost pojedinaca i zajednice da prihvate odgovornost za samostalno upravljanje vlastitog razvoja bez autoritarizma države ili neke druge nadređene instancije. Benedikt XVI. pojašnjava: „Supsidijarnost je prije svega oblik pomoći osobi posredstvom autonomije posredničkih tijela. Takva se pomoć nudi onda kad osoba i društveni subjekti ne uspijevaju nešto izvršiti sami i uvijek je usmjerena prema njihovoj emancipaciji jer promiče slobodu i sudjelovanje preuzimanjem odgovornosti. Supsidijarnost poštuje dostojanstvo osobe, gledajući u njoj subjekt koji je uvijek sposoban dati nešto drugima.“[44]

Načelo supsidijarnosti u projektu Ekonomije zajedništva realizira se kao bratstvo koje je usmjereno prema kulturi davanja. Za Chiaru Lubich kultura davanja je kultura sebedarja, koja je sinonim ljubavi u kršćanskom smislu izraza *agape*, a koja je lijek za kulturu posjedovanja, koja je dominantna upravo u ekonomiji.[45] Prvi moment bratstva pod vidom supsidijarnosti – kao

37 Usp. Luigino BRUNI, *Ekonomija zajedništva: novi pojmovi u ekonomiji*, 115-123.

38 Usp. IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina*, br. 35.

39 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 38, 39.

40 Luigino BRUNI, *Ekonomija zajedništva: novi pojmovi u ekonomiji*, 41.

41 Usp. *Isto*, 42.

42 Usp. *Isto*, 43.

43 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 47.

44 *Isto*, br. 57.

45 Usp. Luigino BRUNI, *Ekonomija zajedništva: novi pojmovi u ekonomiji*, 29.

kultura davanja, sebedarja i ljubavi – prisutan je već u spomenutom usmjeravanju jedne trećine dobiti poduzeća za siromašne. Bratstvo u tom kontekstu, kao davanje iz ljubavi, uvijek kao svoj preduvjet ima slobodu i jednakost. Bruni to objašnjava ovako: „Uvijek treba imati na umu da je pomaganje jednoj potrebitoj osobi putem institucije – poduzeća, a u duhu bratstva, mnogo složenije nego nahraniti siromaha koji kuca na vrata moleći komad kruha. Ili, bolje rečeno, ako želim iz perspektive bratstva pomoći tom siromahu koji kuca na vrata moje kuće, tada se ne mogu zadovoljiti time da ga otpustim nakon što sam mu dao komad kruha. Morao bih se pokušati za njega pobrinuti, upoznati njegov život i pomoći mu da dobije nekakav posao, ako je sposoban raditi, kako bi doživio zreliju uzajamnost. Međutim, ponekad smo, možda u najboljoj namjeri, skloni misliti da je za pomoć potrebitom dovoljno dati novčanu pomoć, a tako se nikada ne stiže do potpunog bratstva. Zato su u Ekonomiji zajedništva jednako važna poduzeća koja daruju i oni ljudi koji, možda s druge strane svijeta, djeluju za potrebite nastojeći taj dar preobraziti u čin bratstva. Taj završni korak je svakako uvijek osjetljiv, ali odlučujući kako bi suštinsko zajedništvo sve više postalo stvarnost Ekonomije zajedništva.“[46]

Drugi moment bratstva pod vidom supsidijarnosti očituje se u pokušaju zajedničkog pronalaženja novih oblika organizacije rada, sudjelovanja i upravljanja. Poduzeća Ekonomije zajedništva u trenutnoj organizaciji i upravljanju oslanjaju se, na objektivnoj razini, na hijerarhijsku strukturu klasičnih trgovačkih i kapitalističkih tvrtki u kojima su pojedinci nositelji određenih ovlasti viših i nižih razina. Na subjektivnoj razini, međutim, ta se hijerarhijska struktura temelji na kulturi u kojoj se afirmira načelo zajedništva i bratstva. Bruni taj naizgled protuslovan ustroj rasvjetljava ovako: „Težiti bratstvu ne znači odreći se vlasti: vlast može ne izgubiti dimenziju bratstva u trenutku kada treba dati nalog ili donijeti odluku. Međutim, u humanizmu bratstva onaj tko ima vlast nije ‘otac’, već brat, a time i ravnopravan sa svima. […] Vlast, dakle, obnaša brat koji je u biti jednak drugima i koji predstavlja (utjelovljuje) zajednicu međusobno jednakih osoba.“[47] Na taj način Ekonomija zajedništva – uz usmjerenost na stvaranje i raspodjelu materijalne dobiti – radi i na stvaranju duhovno-kulturne dobiti koja proizlazi iz tzv. odnosnih dobara kao što su povjerenje, pravednost, uzajamnost, suradnja i slično.[48]

Ekonomija zajedništva pomoću načela solidarnosti, uzajamnosti i bratstva pridonosi izgradnji kulture davanja naspram kulturi posjedovanja i time pridonosi izgradnji novog humanizma. Novost ekonomije zajedništva jest u tome što na taj način uspijeva povezati stjecanje profita – što je svojstveno ekonomskoj djelatnosti – i solidarnost, čime se mogu osloboditi oni pozitivni potencijali tržišta, a u prvom redu potencijal solidarnog razvoja usmjerenog prema zajedničkom dobru.

Ovdje smo ukazali tek na neke elemente i načela Ekonomije zajedništva, koji proizlaze iz nadahnuća Chiare Lubich, a ugrađeni su u tzv. osobnu iskaznicu Ekonomije zajedništva, koju je, vezano uz nove prilike i smjerove u ekonomiji, 2011. godine tekstualno uobličila Antonella Ferucci.[49] O konkretnim djelatnostima i ekonomskim strategijama i projektima raznih poduzeća uključenih u Ekonomiju zajedništva napisano je mnoštvo radova na različitim jezicima.[50] Takva vrsta istraživanja

46 *Isto*, 129.

47 *Isto*, 135.

48 Usp. *Isto*, 97-104.

49 Cijeli tekst „Osobne iskaznice Ekonomije zajedništva“ vidi u: Antonella Ferucci, Osobna iskaznica Ekonomije zajedništva (6. I. 2017.), u: http://uez.hr/2017/01/osobna-iskaznica-ez/ (24. VII. 2019.).

50 Ovdje navodimo nekoliko naslova članaka u slučaju da se neki od čitatelja ovog teksta zainteresira za, s jedne strane još dublji uvid u načela Ekonomije zajedništva, a s druge strane za konkretna poslovno-ekonomska ostvarenja poduzeća uključenih u Ekonomiju zajedništva: Lorna GOLD, The Roots of the Focolare Movement’s Economic Ethic, u: *Journal of Markets & Morality*, 6 (2003.) 1, 143-159; Keith T. LINARD, Economy of Communion: Systemic Factors in the Rise of a New Entrepreneurship, u: *Systems Research and Behavioral Science*, 20 (2003.), 163-175; Gregorio GUITIÁN, Integral Subsidiarity and Economy of Communion: Two Challenges from *Caritas in Veritate*, u: *Journal of Markets & Morality*, 13 (2010.) 2, 279-295; Maša MAGZAN – Petra MILOTIĆ, Ekonomija zajedništva. Projekt za povratak zanemarenih vrijednosti, u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 4, 519-534; Bernhard CALLEBAUT, Economy of Communion: A Sociological Inquiry on a Contemporary Charismatic Inspiration in Economic and Social Life, u: *Journal of Dialogue & Culture*, 1 (2012.) 1, 71-82; Katherine J. LOPEZ, The Economy of Communion Model: A Spirituality-Based View of Global Sustaiability and its Application to Management Education, u: *Journal of Management for Global Sustainability*, (2013.) 1, 71-90; Stanisław GROCHMAL, Spirituality of unity in management – Economy of Communion, u: *Cogent Business & Management*, (2016.) 3, 1-18.

u svakom je slučaju teorijski i praktično zanimljiva i potrebna. Mi se, međutim, nećemo na tome podrobnije zadržavati, nego ćemo se u zadnjem dijelu ovog članka više usmjeriti na paradigmu duhovnosti na kojoj je utemeljena Ekonomija zajedništva, a to je *duhovnost jedinstva (zajedništva)*, koju je tijekom svojeg životnog hoda unutar Pokreta fokolara razvijala i živjela Chiara Lubich.

5. Duhovnost jedinstva (zajedništva): duhovni temelj projekta Ekonomija zajedništva

Drugi vatikanski koncil vidi Crkvu – u duhu obnove i posadašnjenja – kao znak i oruđe jedinstva čitavoga ljudskog roda.[51] Ivan Pavao II. na tom je tragu katolicima na početku trećeg tisućljeća uputio poziv: „Napraviti od Crkve dom i školu zajedništva: evo velikog izazova koji stoji pred nama u tisućljeću koje započinje, želimo li biti vjerni Božjem planu i odgovoriti također na duboka očekivanja svijeta."[52] Dvadeset godina prije Koncila karizma zajedništva bila je cilj Pokreta fokolara, koji je – kako je već naznačeno – osnovala Chiara Lubich. Anticipaciju jedne od važnijih dimenzija obnove Crkve, a koju je nastojao provesti Koncil – u smislu poziva da Crkva bude znak i oruđe jedinstva (zajedništva) – nalazimo, dakle, u duhovnosti jedinstva (zajedništva) Pokreta fokolara.

Poticaj na stvaranje duhovnosti jedinstva (zajedništva) kao nove duhovnosti – prema riječima Chiare Lubich – bila je Isusova oporuka, odnosno, njegova molitva: „Da svi budu jedno" (Iv 17,21).[53] Specifičnost te vrste duhovnosti u povijesti Crkve – u odnosu na bogatu tradiciju raznih tipova, uglavnom individualnih duhovnosti – jest ta da se u Pokretu fokolara kršćanstvo promatra upravo sa stajališta jedinstva (zajedništva).[54] To je tako zato što je teološka pretpostavka duhovnosti jedinstva (zajedništva) misterij trojedinstva u Bogu.[55] Tako Chiara Lubich naglašava: „Budući da sudjeluje u naravi i slici Crkve, potrebno je – mislim – imati na umu da sudjeluje i u njezinu misteriju. Nama se, naime, čini baš tako: i Djelo (aluzija na Pokret fokolara, čiji je službeni naziv Djelo Marijino – Pokret fokolara, op. a.), kao i Crkva, sudjeluje u misteriju Presvetog Trojstva. Ciprijan je govorio da je univerzalna Crkva 'narod sabran u jedinstvo Oca, Sina i Duha Svetoga'. Upravo nas je na Jedinstvo i Trojstvo Božje Duh Sveti uvijek usmjeravao dok smo zajedno s njime gradili ovo Djelo."[56] Benedikt XVI. će zato – slijedeći liniju Koncila i svojih prethodnika na Petrovoj stolici, a na tragu duhovnosti jedinstva (zajedništva) – jasno istaknuti: „Tema razvoja podudara se s temom relacijskog uključivanja svih ljudi i narodâ u jednu jedinu zajednicu ljudske obitelji, koja se gradi u solidarnosti, na temeljnim vrjednotama pravednosti i mira. Tu perspektivu bitno rasvjetljuje odnos triju osoba u jednoj božanskoj bîti. Trojstvo je posvemašnje jedinstvo, jer su tri božanske osobe čista relacijalnost (odnos). Uzajamna transparentnost među božanskim osobama je potpuna, a veza jedne osobe s drugima posvemašnja jer zajedno tvore apsolutno jedinstvo i jedincatost. Bog i nas želi povezati s tom stvarnošću zajedništva 'da svi budu jedno' (Iv 17,21). Crkva je znak i oruđe tog jedinstva. Odnosi među ljudima tijekom povijesti nužno su se obogaćivali i obogaćuju se pozivanjem na taj božanski uzor. U svjetlu objavljenog otajstva Trojstva na osobit način postaje jasno kako istinska otvorenost ne znači raspršenost čovjekova identiteta, nego njegovo duboko suprožimanje."[57]

51 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium – Svjetlo naroda. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 1, u: *Dokumenti*.

52 IVAN PAVAO II., *Novo millenio ineunte – Ulaskom u novo tisućljeće. Apostolsko pismo episkopatu, kleru i vjernicima na završetku Velikog jubileja godine 2000.* (6. I. 2001.), Zagreb, 2001., br. 43.

53 Usp. Chiara LUBICH, *Avantura jedinstva*, Zagreb, 1991., 27-28.

54 Usp. *Isto*, 17.

55 Usp. Chiara LUBICH, *Novi put: duhovnost jedinstva*, Križevci, 2004., 14-15.

56 Chiara LUBICH, *Avantura jedinstva*, 21.

57 BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 54.

Na temelju te teološke pozadine nastala je duhovnost jedinstva (zajedništva) koja se po mnogočemu razlikuje od različitih individualnih duhovnosti. Dok se individualne duhovnosti često ugledaju na *fuga mundi* (bijeg od svijeta) princip – pa se u tom smislu stavlja naglasak na samoću i odmak od stvorenja kako bi se dostiglo mistično sjedinjenje s Bogom, na šutnju kako bi se očuvala samoća, putem posebnog odijela i klauzure pokazuje se odijeljenost od ljudi, zbog duge molitve i razmatranja povlači se u samostanske zidine itd. – duhovnost jedinstva (zajedništva) svoj uzor nalazi u zajedničkoj zauzetosti kršćana za preobrazbu svijeta i čovjeka, a to u prvom redu znači preobrazbu pojedinca i zajednice. Chiara Lubich u tom će smislu razliku između individualnih duhovnosti i duhovnosti jedinstva (zajedništva) označiti ovako: „Individualne duhovnosti možemo usporediti s predivnim vrtom (Crkva), gdje promatramo i divimo se samo jednom cvijetu: prisutnosti Božjoj u sebi. U duhovnosti zajedništva ljubimo i divimo se svim cvjetovima u vrtu, Kristovoj prisutnosti u svim osobama i ljubimo je kao njegovu prisutnost u nama samima. […] Zbog toga možemo reći: tko ide prema bratu na evanđeoski način, ljubeći kako nas evanđelje uči, postaje više Krist, više čovjek.“[58] Duhovnost jedinstva (zajedništva) nastoji se zapravo usmjeriti prema – kako je to naznačila Chiara Lubich – „onome više“ koje se sastoji u zajedništvu zasnovanom na ljubavi i jedinstvu.[59]

Duhovnost jedinstva (zajedništva) temelji se na dvanaest točaka uvrštenih u Statut Pokreta fokolara, a to su: 1) Bog ljubav: izvor jedinstva; 2) prihvatiti Božju volju kao djelotvoran „da“ Bogu; 3) ljubav prema bližnjemu; 4) postati živa riječ života da se postane jedno; 5) uzajamna ljubav; 6) ključ jedinstva: Isus napušteni; 7) jedinstvo pod geslom „da svi budu jedno“; 8) Isus među nama u zajedništvu; 9) euharistija; 10) Crkva; 11) Marija; 12) nadahnuće Duha Svetoga.[60] Nit vodilja, koja iznutra struji i povezuje u jedinstvo tih dvanaest stožera duhovnosti jedinstva (zajedništva) jest Kristova zapovijed ljubavi. Duhovnost jedinstva (zajedništva) tu zapovijed ljubavi nastoji živjeti u sedam oblika, a to su ljubav: 1) kao zajedništvo; 2) kao zračenje Ljubavi; 3) kao molitva, uzdizanje duše k Bogu; 4) kao zdravlje duše; 5) kao zajednica osoba, dom; 6) kao rasvjetljenje, mudrost; 7) kao jedinstvo.[61]

Svi ti strukturni momenti duhovnosti jedinstva (zajedništva) pozadina su na kojoj je nastao projekt Ekonomije zajedništva. Iz svega jasno proizlazi da je takav projekt nastao na transcendentnom pogledu na osobu čija je bitna dimenzija odnosnost u dvostrukom vidu: kao odnos prema Bogu i kao odnos prema drugom čovjeku. Upravo je to ključan element za ostvarenje novih putova u poduzetništvu koji bi bili nadahnuti na kulturi davanja naspram kulturi posjedovanja, a što je isticao i Benedikt XVI. rekavši: „Razum je, uzet za sebe, sposoban doći do jednakosti među ljudima i učvrstiti civilni suživot među njima, ali ne uspijeva uspostaviti bratstvo, kojemu je izvor u transcendentnome pozivu Boga Oca, koji nas je prvi ljubio i poučavao nas po Sinu u čemu se sastoji bratska sebedarna ljubav.“[62]

Duhovnost jedinstva (zajedništva) pridonosi ponajprije tomu da unutar projekta Ekonomije zajedništva ne dominiraju klasični ekonomski pojmovi poput učinkovitosti, konkurencije, moći, utjecaja, zasluge i slično, nego temeljni – a u domeni ekonomije ujedno i novi – pojmovi postaju: osoba, solidarnost, uzajamnost, bratstvo i zajedničko dobro.[63] Duhovnost jedinstva (zajedništva), nadalje, omogućava i to da se projekt Ekonomije zajedništva ne vodi samo mjerilima bruto domaćeg proizvoda (BDP) – iako vodi brigu i o tome – nego da uzima u obzir i elemente kao što su rast

58 Chiara LUBICH, *Novi put: duhovnost jedinstva*, 21-22.

59 Usp. *Isto*, 29.

60 Usp. *Isto*, 29-59.

61 Usp. *Isto*, 64.

62 BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 19.

63 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOGA LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniarie quaestiones – Gospodarska i financijska pitanja*, br. 17.

ljudskog kapitala i kvaliteta društvenog života.[64] To je tako ponajprije zato što projekt Ekonomije zajedništva svoje poduzetništvo temelji na duhovnosti, kako je to jasno izrekao Bruni: „Ekonomija zajedništva život povezuje u jedinstvo jer kaže da izraz uzvišenih vrijednosti može biti ne samo obiteljski, duhovni i osjećajni život nego i rad, osnivanje poduzeća, proizvodnja i trgovina. Takav se život objedinjuje, a time postaje i sretniji. Ekonomska aktivnost koja želi pridonijeti boljitku, koja i preko dobara pomaže ljudima da 'procvatu', mora unutar sebe ostaviti prostor dimenziji davanja, ljubavi, zajedništva, a i duhovnosti. Ako se ekonomija ne susretne s duhovnom dimenzijom, onda trošenje postaje konzumerizam koji iznutra prazni ljudska bića, pa ona postaju nesretna makar se utapala u materijalnom bogatstvu."[65]

Upravo je to razlog da će Benedikt XVI. projekt Ekonomije zajedništva izravno pohvaliti kao primjer poduzetništva koje putem profita nastoji oko očovječenja tržišta i društva te time radi na postizanju humanih i društvenih ciljeva.[66]

Zaključak

Slobodno svjetsko tržište koje se vodi ponajprije logikom profita i vlastitog interesa, a kojega je simbol – kako je to Adam Smith govorio – nevidljiva ruka,[67] rezultira vrlo vidljivim društvenim posljedicama. One se očituju u svim ekonomsko-gospodarskim, moralnim i duhovnim ruševinama jednako pojedinca kao i društva. Nastojali smo u ovom tekstu – slijedeći ponajprije uvide iz dokumenata crkvenog učiteljstva – ukazati na duhovne uzroke takvog stanja. Pokazalo se da je to prije svega sužena vizija čovjeka koja, budući da je jednostrano usmjerena prema rastu i evoluciji pojedinca u području stjecanja profita i društveno-političke moći, zanemaruje njegovu ključnu odnosnu dimenziju koja bi ga imala otvoriti prema obogaćujućem suživotu i integralnom razvoju prema ostvarenju zajedničkog dobra. Papa Franjo takvu je vrstu privrede nazvao ekonomijom isključivanja i nejednakosti, što rezultira ekonomijom koja ubija.[68] Lijek za takvu vrstu ekonomije dan je već davno u koncilskom dokumentu *Gaudium et spes*, gdje čitamo da: „Razvoj mora uključivati i duhovni rast, a ne samo materijalni."[69] To pak pretpostavlja relacijsku antropologiju.

Relacijska antropologija – koja, uz ostalo, čovjeka promatra također i u dimenziji transcendentnog dostojanstva – postaje stoga izazov za suvremenu kulturu jer joj upućuje poziv da naspram kulture posjedovanja sve više postaje kultura davanja. To je kultura koja bi na području ekonomije, uz usmjerenost prema stjecanju profita i financijsko-ekonomskom rastu, trebala voditi računa i o moralnom i duhovnom razvoju osobe. Naime, tek takva kultura može malo-pomalo graditi ekonomski poredak koji će biti po mjeri čovjeka, ali ujedno i društveno odgovoran. Čini se da sadašnji ekonomsko-financijski i gospodarski sustavi takvu kulturu ne omogućuju jer su rezultati njihovih mehanizama izrazito redukcionistički zato što krajnju svrhu ljudskog djelovanja vide u ostvarenju profita, međuljudske odnose svode samo na razinu interesa, a društvo vide tek kao borbu svih protiv sviju u kojoj je čovjek čovjeku vuk.

Sa sviješću da ne postoji jedinstven recept kao nekakvo univerzalno rješenje takvog stanja pokušali smo ipak ukazati na jedan ekonomsko-gospodarski model kršćanskog nadahnuća, koji bi – barem prema rezultatima koji su u njemu dosad ostvareni – mogao biti oaza u pustinji ekonomsko-financijskih dinamizama beskrupuloznosti. To je model Ekonomije zajedništva zasnovan na

64 Usp. *Isto*, br. 11.

65 Luigino BRUNI, *Ekonomija zajedništva: novi pojmovi u ekonomiji*, 33.

66 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*, br. 46.

67 Usp. Adam SMITH, *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Zagreb, 2005., 446.

68 Usp. Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, br. 53-54.

69 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada*, br. 14.

etici vrlina solidarnosti, uzajamnosti i bratstva kroz koje se pojedinci i zajednice nastoje razvijati u poduzetništvu u perspektivi moralno zdrave i solidarne ekonomije. Pokazali smo, nadalje, da je to model koji pretpostavlja specifičnu vrstu duhovnosti jedinstva (zajedništva) utemeljenu na transcendentnom pogledu na osobu koja je stvorena na sliku Božju. Odraz te slike trebao bi biti uočljiv i u dimenziji razvoja pravedne i suradničke ekonomije, čiji će cilj biti odgovorno korištenje ekonomskih dobara i koja će služiti uravnoteženom promicanju individualnog i zajedničkog dobra.

Takav ekonomski model – budući da pretpostavlja pravednost kojoj je temelj ljubav kao sebedarje i besplatnost – unutar tzv. realne ekonomije smatra se ako ne odveć naivnim, onda barem nerealnim i utopijskim. Ipak, iskustva mnogih „gradića" ili Mariapoliâ[70] diljem svijeta, kao i u Hrvatskoj, pokazuju da cilj takvih nastojanja nije biti *ne-mjesta* (utopije), već *dobra mjesta* (eutopije)[71] na kojima pojedinci ne žele biti individue koje se bore jedino za svoje interese, već nastoje sve više postajati osobe koje slobodno preuzimaju odgovornost za zajedničko dobro i tako pridonose solidarnom očovječenju.

70 Zajednice Mariapoli ili „gradići" centri su Pokreta fokolara koji služe kao škole za formaciju članova koji na različitim društvenim poljima žele ostvarivati modele novog društva koji se temelje na duhovnosti jedinstva (zajedništva) i na evanđeoskom pozivu „da svi budu jedno". U Hrvatskoj je u smislu realizacije projekta Ekonomije zajedništva vrlo aktivan Mariapoli Faro Križevci. Vidi: https://hr-hr.facebook.com/Krizevci.Mariapoli.Faro. O promociji projekta Ekonomije zajedništva na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu vidi: Ivana MARIĆ, Ekonomija zajedništva na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu (28. IV. 2015.), u: http://fokolar.hr/ekonomija-zajednistva-na-ekonomskom-fakultetu-u-zagrebu (27. VII. 2019.).

71 Igra riječi kojom je povjesničar kulture Jacques Barzun djela renesansne književne utopije Thomasa Morea (*Utopija*), Tommasa Campanelle (*Grad Sunca*) i Francisa Bacona (*Nova Atlantida*) nazvao eutopijama. Barzun je, naime, Moreovu tvorenicu nastalu od grčkih riječi oú-tópos/ *ou-topos* (ne-mjesto) zamijenio tvorenicom eû- tópos/ *eu-topos* (dobro mjesto), želeći time naglasiti kako utopije zapravo nisu eskapistička avantura ili beskoristan san o neostvarivom društvenom idealu, već su prije svega književno-umjetnički poticaj na izgradnju humanijeg i pravednijeg društva. U tom smislu sve današnje programe blagostanja i socijalne sigurnosti Barzun također smatra pokušajima suvremenih eutopija u malom. Usp. Jacques BARZUN, *Od osvita do dekadencije: 500 godina zapadne kulture. Od 1500. godine do danas*, Zagreb, 2003., 155, 166.

Bruto domaći proizvod (BDP) i dokolica: gospodarski razvoj i ljudski napredak

Nenad MALOVIĆ*

Sažetak

Kao glavni indikator blagostanja, a implicitno i stupnja napretka države, uzima se tzv. bruto domaći proizvod (BDP). Dok se s jedne strane ne može nijekati povezanost gospodarskog razvoja države i ljudskog napretka pod vidom duhovnih dostignuća čovjeka kao takvoga, s druge strane čini se da među tim dvjema komponentama razvoja – gospodarskom i duhovnom – postoji određena diskrepancija. To nas potiče da se zapitamo što znači napredak, tj. može li se uopće govoriti o jednom napretku kao takvom ili se pitanju napretka može pristupiti pod različitim vidovima, ovisno o kriterijima, tj. ovisno o tome koja bi „vrsta" napretka za čovjeka trebala biti od primarne važnosti. U kontekstu suvremenog nastojanja za povećanjem gospodarske komponente napretka, koja se iz pretpostavke prometnula u cilj, u ovom članku razmatra se uloga dokolice i pokušavaju se naslutiti obrisi izbalansiranog odnosa gospodarske nužnosti i dokoličarske nezaobilaznosti. Samo prava mjera njihove interaktivnosti najbliža je ideji napretka u eminentnom smislu.

***Ključne riječi*:** *ljudski napredak, gospodarski razvoj, dokolica, integralni ljudski razvoj.*

Uvod

Početkom rujna 2017. godine hrvatsku javnost „pogodila" je vijest da su Slovenija i Mađarska odlučile ne poduprijeti, štoviše, blokirati zahtjev Republike Hrvatske za primanje u članstvo u Organizaciji za gospodarski razvoj i suradnju (OECD). Ne ulazeći u dnevnopolitičke razloge takve odluke, ovdje se želi samo posvijestiti činjenicu da je očigledno riječ o organizaciji koja je važna i koja na neki način „jamči" da je država članica te organizacije gospodarski na takvom stupnju razvoja da se može ubrojiti u društvo gospodarske elite.[1] Toj se skupini trenutno, prema podatcima s mrežne stranice OECD-a, pribraja trideset i šest država svijeta. Očekuje se da trideset i sedma članica postane Kolumbija. Zemlje članice OECD-a zajedno sa zemljama ključnim partnerima, izabranim prema ekonomskim kriterijima, predstavljaju oko 80% svjetske trgovine i investicija.[2] Iako se kao glavni cilj organizacije – vrlo općenito – navodi stvaranje politika za poticanje razvoja, jednakosti, mogućnosti i blagostanja za sve, iz samog naziva organizacije i iz njezina stvarnog djelovanja vidljivo je da je glavni kriterij gospodarski razvoj te je i pristup organizaciji zajamčen

* izv. prof. dr. sc. Nenad MALOVIĆ, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

1 Posljednja „odbijenica" Hrvatskoj želji da se priključi toj organizaciji potvrđena je na sastanku Vijeća ministara u svibnju 2019. godine. Usp. https://www.oecd.org/mcm/documents/C-MIN(2019)11.en.pdf (13. XI. 2019.).

2 Usp. http://www.oecd.org/about/members-and-partners/ (13. XI. 2019.).

samo onim zemljama koje ispunjavaju ekonomske kriterije. Nije neobično da jednoj organizaciji za *ekonomski* razvoj i suradnju na prvom mjestu interesa stoji ekonomija. Zdrav ekonomski temelj društva je važan jer čovjeku omogućuje prostor za razvoj drugih područja koja su nužna za njega kao čovjeka, osobito njegov duhovni i kulturni razvoj. Poteškoća nastaje kada ekonomski razvoj postane prvi i posljednji cilj te se sâm pojam razvoja reducira na ekonomski. Naime, sastavni dio javnog i političkog govora jest govor o razvijenim i nerazvijenim zemljama. Pritom se pod „razvojem" misli u prvom redu na gospodarski razvoj, koji se mjeri „bruto domaćim proizvodom", tj. ukupnom vrijednošću „svih dovršenih roba i usluga, koji su bili proizvedeni unutar jedne države u određenom vremenskom razdoblju"[3]. Stupanj gospodarskog razvoja neke države pozicionira tu državu na ljestvici važnosti u odnosu na druge države. Države se ne rangiraju po broju znanstvenika, umjetnika ili dobročinitelja. Kako bi naglasio da bi posljednji kriterij razvoja trebali biti ljudi i njihove sposobnosti, a ne samo gospodarski rast, UN je početkom devedesetih godina 20. stoljeća uveo „ljudski razvojni indeks" (HDI – Human Development Index).[4] Taj indeks predstavlja pokušaj da se u procjeni stupnja razvoja neke zemlje ne uzima u obzir samo gospodarski rast, tj. ekonomski životni standard, nego i „ljudi i njihove sposobnosti", tj. očekivana životna dob (zdravstvena zaštita) te obrazovanje (broj godina školovanja). Riječ je, dakle, o bogatstvu ljudskog života, a ne samo o bogatstvu ekonomije u kojoj ljudi žive. Nema sumnje da gospodarski razvoj u pozitivnom smislu utječe na kvalitetu ljudskog života, što pokazuju i izvješća Ureda za ljudski razvoj podnesena Programu za razvoj Ujedinjenih naroda (UNDP).[5] Treba ipak reći da se gospodarskom razvoju ne mogu jednoznačno pripisati samo pozitivne posljedice. Naime, gospodarski razvoj može imati negativne posljedice npr. za društvo i okoliš. Rast BDP-a ne znači samo podizanje životnog standarda u materijalnom smislu nego sa sobom donosi i stres i društvenu nejednakost, a time i nezadovoljstvo postojećim načinom organizacije društva. Velik broj automobila na cestama znači povećanje BDP-a, ali u isto vrijeme i smanjenje zadovoljstva onih koji su gužvama pogođeni.[6] Zbog toga se sve glasnije može čuti inzistiranje na tome da se prilikom procjene razine napretka neke zemlje ili društva u prvom redu treba gledati na cjelokupnu dobrobit ljudi, a ne na ekonomsku proizvodnju. To otvara mogućnost za govor o napretku bez ekonomskog rasta.[7]

Usporede li se razdoblja od prije nekoliko desetaka ili stotina godina s vremenom u kojem živimo, ne može se zanijekati da se danas živi bolje nego prije, barem sudeći prema informacijama koje su nam dostupne iz povijesnih izvora. Pritom se ne misli samo na životni standard u materijalnom smislu nego i na prilike i mogućnosti koje, barem načelno, svaki čovjek ima. Gospodarski razvoj, usprkos otvorenim pitanjima i problemima koji se sve više pokazuju i koji su njegova posljedica, stvorio je i mogućnosti za cjelovit ljudski razvoj. Međutim, ne smije se zaboraviti da taj utjecaj nije samo jednosmjeran nego se razvoj gospodarstva velikim dijelom ima zahvaliti razvoju ljudskog duha, poglavito znanosti. Čovjek je, svladavajući i oponašajući prirodu, uspio poboljšati uvjete i kvalitetu življenja. Zato se može reći da je čovječanstvo napredovalo i napreduje. No, što zapravo znači „napredak"? Pojam napretka uključuje različita značenja koja će se ukratko prikazati u sljedećem poglavlju.

3 http://www.ekonomskirjecnik.com/definicije/bruto-domaci-proizvod-bdp.html (13. XI. 2019.).

4 http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi (13. XI. 2019.).

5 Godišnja izvješća Ureda za ljudski razvoj dostupna su na: http://hdr.undp.org/en/reports (13. XI. 2019.).

6 Usp. Konrad LOTTER, FAQ. Fragen und Antworten zum Thema Fortschritt, u: *Widerspruch. Münchener Zeitschrift für Philosophie*, (2011.) 54, 13-21, ovdje 20.

7 Usp. Alexander von PECHMANN, Fortschritt durch Wachstum. Vom Aufstieg und Fall eines Paradigmas, u: *Widerspruch. Münchener Zeitschrift für Philosophie*, (2011.) 54, 47-64, ovdje 49-50.

1. Ljudski napredak

Iako napredak nije izum novog vijeka, ipak možemo reći da Baconovi „savjeti“ o potrebi proučavanja prirode u svrhu poboljšanja ljudskog života, a osobito prosvjetiteljska ideja napretka, označavaju prekretnicu u razvoju ljudskog društva.

Sâm pojam napretka u suvremenom društvu ima pozitivne implikacije te se u javnom diskursu zapadnog društva uglavnom povezuje s napretkom u „medicini, prirodnim znanostima, gospodarstvu i razvoju tehnike“[8]. Dok je ideja napretka u francuskom, engleskom i njemačkom prosvjetiteljstvu još uključivala razvoj čovječanstva prema boljem u humanističkom smislu[9] (iako utopistički), danas je ona, barem u javnom diskursu, ograničena na ono što se naziva STEM područjem. U Hrvatskoj je u siječnju 2017. pokrenuta „STEM revolucija“[10]. Ministarstvo znanosti i obrazovanja od 7600 stipendija u visokom obrazovanju dodijelilo je 3000 STEM stipendija. Očigledno je da se u STEM ulažu najveće nade za napredak. O kakvoj je vrsti napretka riječ vidljivo je iz značenja toga akronima: *science*, *technology*, *engineering*, *mathematics* (znanost, tehnologija, inženjerstvo, matematika). Riječ je, dakle, o područjima usmjerenim potrebama tržišta, tj. gospodarstva. Ova opaska da je riječ o usmjerenosti potrebama tržišta ne uključuje kritiku u smislu da je smjer pogrešan. Naprotiv, budući da je razvoj toga područja u Hrvatskoj potreban kao jedna od pretpostavaka gospodarskog razvoja zemlje, planovima za razvoj STEM-a može se poželjeti samo to da se u što potpunijoj mjeri ostvare. Već smo utvrdili da gospodarski razvoj stoji u interakciji s razvojem društva. Međutim, u isto vrijeme potrebno je skrenuti pažnju na opasnost redukcije razvoja i napretka na područje gospodarskog i tehnološkog napretka. Naime, „brz napredak prirodnih znanosti i tehnike i s time povezanom rastućom kompleksnošću i nepreglednošću, ali i ideološki obojena medijska i kulturna industrija otežale su mogućnost primjerenog razumijevanja i vrednovanja dinamike, i mogućih posljedica razvoja tehnike i prirodnih znanosti kao i važnog momenta globalnoga kapitalističkog procesa njihove primjene“[11]. Usmjerenost na samo gospodarski razvoj i napredak bez poznavanja i razumijevanja šire slike i bez procjene posljedica toga razvoja za sva područja ljudskog života može, umjesto rješavanja postojećih, stvoriti nove probleme. Upravo zbog te kompleksnosti potrebno je govor o gospodarskom napretku (uključujući područja koja su prema njemu usmjerena) staviti u širi kontekst. Stoga ćemo u nastavku sustavno prikazati pitanje napretka iz filozofske perspektive.

Ideja napretka može se promatrati pod trima vidovima, koji su se povijesno razvijali kao tri paralelna diskursa koji zajedno tvore suvremeno razumijevanje ideje napretka. Najprije se napredak može promatrati pod vidom pojedinačnih vlastitosti. Samo trajanje ili pojava nečeg novoga već po sebi znači napredak. U tom se smislu i produženje životne dobi, zahvaljujući razvoju medicine, razumijeva kao napredak. Kad se ta karakteristika prenese na sve moguće kvalitete, napredak postaje sveobuhvatnom karakteristikom svega djelovanja i događanja. Time se pojam napretka pretvara u univerzalan pojam. Drugi vid odnosi se na promatranje prošlosti u odnosu na budućnost, tj. na procjenu prošlosti iz perspektive sadašnjosti, koja gledana s određene točke

8 Wolfgang NEUSER, Fortschritt, u: Petra KOLMER – Armin G. WILDFEUER (ur.), *Neues Handbuch philosophischer Grundbegriffe*, I, Freiburg im Breisgau, 2011., 787-801, ovdje 787.

9 Novovjekovni humanizam kasnije je, zbog svoje antropocentričnosti kao suprotnosti teocentričnosti, osobito iz perspektive personalizma, podvrgnut kritici. „Na taj je način ostvaren znatan napredak osobito na području refleksivnosti i *samoosvještenja*; duhovnost se otkrivala u znanosti, umjetnosti, pjesništvu, katkad i prizemnije, u ljudskim strastima i porocima. Znanost se latila osvajanja stvorene prirode, ljudska je duša gradila svijet vlastite subjektivnosti, vremeniti se svijet diferencirao prema vlastitom zakonu, stvorenje je upoznavalo sebe sama. To bijaše samo po sebi normalan proces. Nesreća je novovjeke povijesti u tom što je tim procesom ravnao antropocentrični duh, naturalističko poimanje čovjeka …“, Jacques MARITAIN, *Cjeloviti humanizam*, Zagreb, 1989., 40

10 Usp. https://croatianmakers.hr/hr/stem-revolucija/ (13. XI. 2019.).

11 Reinhard MEINERS, Entwicklung der Technik und Fortschritt der Gesellschaft, u: *Widerspruch. Münchener Zeitschrift für Philosophie*, (2011.) 54, 35-45, ovdje 40.

u prošlosti zapravo označava budućnost. U usporedbi s prošlim vremenom, naše vrijeme je napredovalo. Prosvjetiteljstvo postavlja „napredak" kao oznaku kvalitete onoga prema čemu se ide u budućnost. Pod trećim vidom napredak se tumači kao oznaka povijesti čovječanstva, osobito od prosvjetiteljstva. Francuska revolucija i Darwinova teorija evolucije ponudile su mehanizme za tijek povijesti prema kojima je povijest čovječanstva podvrgnuta zakonu napretka, koji čovječanstvo vodi prema određenom cilju. Sva tri vida spojila su se, prema Neuseru, u 20. stoljeću u pojam napretka koji uključuje njegovu univerzalnost, njegovu usmjerenost prema budućnosti i njegovu povijesnu usmjerenost prema cilju, a cilj je dobro čovječanstva.[12]

Jezgru i ključ za tumačenje povijesnoga razvoja uopće od novoga vijeka čine znanost, tehnika i ekonomija. Uz deskriptivnu funkciju pojam „napretka" dobio je i normativnu funkciju. Ne samo da naknadno objašnjava faktičke povijesne procese i civilizacijske promjene pod vidom tehničko-ekonomskih stadija toga razvoja, nego postaje mjerilom prema kojemu bi se trebalo ravnati svako ljudsko djelovanje, a s njime i tijek povijesti. Pritom se naglasak s etičkog utemeljenja i opravdanosti sve više premješta na pitanje izvedivosti.[13] Time se početni Baconov optimizam napretka pretvorio u „fatalizam napretka"[14], a redukcija ideje napretka na tehnički i gospodarski napredak u „fetišizaciju napretka"[15].

Već je rečeno da je gospodarski razvoj važan za razvoj čovjeka kao takvog u njegovoj ljudskosti, tj. u humanističkom smislu. Napredak prirodnih znanosti, tehnike i ekonomije ipak prati i razvoj društva,[16] tj. razvoj slobode i ljudskih prava u ustavnopravnom smislu kao i razvoj opće moralne svijesti o njihovoj normativnosti.[17] Ali ako se razvoj tehnike potpuno podredi gospodarstvu, osobito u smislu povećanja dobiti manjine na štetu većine,[18] koja u tom procesu također sudjeluje, onda takav razvoj postaje svrhom samom sebi ne uzimajući u obzir onu „početnu ideju" razvoja i napretka, a to je boljitak čitavog čovječanstva. Prevlast govora o gospodarstvu u javnom diskursu zapravo formira čovjekov način razmišljanja već i prije nego postane aktivnim dionikom i doprinositeljem gospodarstvu. Samo je obrazovanje podvrgnuto gospodarstvu, što je vidljivo i u govoru o „tržištu rada". „Tržište rada" odlučuje o tome što vrijedi, ili bolje rečeno, što se isplati učiti i studirati, a što ne. Gospodarstvo i tržište rada trebaju radnike. Degradacija većine čovječanstva na funkciju kotačića u mehanizmu tehnološkog i gospodarskog napretka predstavlja – iz perspektive čovjeka kao takvoga – perverziju ideje napretka. Naime, čovjek je biće čiji se smisao postojanja ne ispunja zadovoljavanjem primarnih bioloških životnih potreba niti zadovoljavanjem nametnutih potreba konzumerističkog društva,[19] nego mu nužno pripada i napredak u duhovnom smislu, tj. u smislu njegove ljudskosti: znanje, sve vrste umjetnosti, religija. Takva pak čovjeku vlastita djelatnost zahtijeva vrijeme.

12 Usp. Wolfgang NEUSER, Fortschritt, 789.

13 Usp. Johannes ROHBECK, Die Idee des Fortschritts in der Geschichtsphilosophie, u: *Widerspruch. Münchener Zeitschrift für Philosophie*, (2011.) 54, 23-34, ovdje 27.

14 Karl LÖWITH, Das Verhängnis des Fortschritts, u: Helmut KUHN – Franz WIEDMANN (ur.), *Die Philosophie und die Frage nach dem Fortschritt,* München, 1964., 15-29, ovdje: 26.

15 Theodor W. ADORNO, Fortschritt, u: Helmut KUHN – Franz WIEDMANN (ur.), *Die Philosophie und die Frage nach dem Fortschritt*, 30-48, ovdje 48.

16 Ovdje se ne želi tvrditi njihova jasna uzročno-posljedična povezanost.

17 Usp. Ludger OEING-HANHOFF, Fortschritt, u: Hermann KRINGS – Hans Michael BAUMGARTNER – Christoph WILD (ur.), *Handbuch philosophischer Grundbegriffe*, München, 1973., 478.

18 To se osobito pokazalo kad se postkolonijalne zemlje strategijom „naknadnog rasta" pokušalo integrirati u svjetsko tržište. Gospodarski rast povećao je bogatstvo industrijskih zemalja kao takvih, ali i u isto vrijeme povećao siromaštvo tih zemalja na društvenoj razini. Posljedica takvog razvoja bio je raspad mnogih novonastalih zemalja ili njihovo pretvaranje u diktature. Usp. Alexander von PECHMANN, Fortschritt durch Wachstum. Vom Aufstieg und Fall eines Paradigmas, 48.

19 O zabludama konzumerizma vidi u: Valerije VRČEK, *Druga strana potrošačkog raja. U klopci između bolesti i zdravlja*, Zagreb, 2011.

2. Dokolica – preduvjet ljudskog napretka

Da bi čovjek napredovao kao čovjek, potrebno je vrijeme. Njemački filozof Josef Pieper u svojoj knjizi *Pohvala dokolici* formulira sljedeće pitanje: „Postoji li neko područje čovjekova djelovanja, pa i samoga čovjekova bitka, koje svoju opravdanost ne stječe time što je upregnuto u svrhovit mehanizam nekoga petogodišnjeg plana? Postoji li ili ne postoji?“[20] Za njega su to „slobodne vještine“ (*artes liberales*), čovjekovo djelovanje koje svoj smisao ima u sebi samome za razliku od „služinskih vještina“, koje za cilj imaju koristan učinak koji se postiže djelovanjem. Pieper primjećuje da je čovjekova aktivnost obilježena radom u tolikoj mjeri da se čak i njegova umna aktivnost tretira kao rad, što se vidi u izrazima „umni rad“ i „umni radnik“, čime se čovjek opet stavlja u funkciju „korisnoga“. Čak i u najvišim oblicima svoga djelovanja čovjek se svodi na funkcionara, smisao njegova postojanja jest u funkciji nečega drugoga. U društvenom smislu i prirodne i medicinske, pravne, ekonomske kao i tehničke znanosti podliježu pojmu rada. Karakteristika svih pojedinačnih znanosti jest to da je njihova svrha izvan njih samih. Pieper u tom kontekstu razlikuje obrazovanje i izgrađivanje te naglašava ulogu i značenje filozofije, koja nadilazi sva strukovna obrazovanja i kojoj pripada uloga izgrađivanja čovjeka. „Obrazuje se funkcionara. Obrazovanje je određeno time što je usmjereno na nešto djelomično i posebno u čovjeku i ujedno na neki isječak svijeta. Izgrađivanje se odnosi na cjelinu. Izgrađen je onaj koji zna što je svijetu u njegovoj cjelovitosti.“[21] Pieper naglašava da time ne umanjuje važnost i značenje struke jer je rad i takva vrsta ljudskog djelovanja također čovjeku vlastita i potrebna, ali primjećuje i to da se radniku ne govori samo kao o nekom zanimanju, nego u antropološkom smislu, kao o općem ljudskom modelu. „U novom shvaćanju pojma ‘rad’ i pojma ‘radnik’ očituje se istinski izmijenjeno mišljenje o biti čovjeka *uopće* i izmijenjeno značenje čovjekova bitka *uopće*…“[22] Upravo taj, nazovimo to tako, „esencijalni zaokret“ u razumijevanju čovjeka, koji čovjeka u prvom redu vidi kao radnika i kao natjecatelja, pa čak i robu na tržištu rada, predstavlja najveću poteškoću u procjeni i vrednovanju gospodarskog napretka. Takvo, naime, razumijevanje čovjeka najviše se približava tvrdnji da čovjek ne radi da bi živio, nego živi da bi radio i time bitno premješta smisao čovjekova postojanja. Pieper razrađuje tri karakteristike rada kojima suprotstavlja dokolicu. Prva je rad kao aktivnost kojoj se suprotstavlja dokolica kao oblik šutnje, koji je uvjet mogućnosti „primajućega osluškivanja i gledajućega, kontemplativnoga uranjanja u bitak“[23]. Ta šutnja nipošto nije mrtva šutnja, nego svjesna otvorenost i svjesno prepuštanje stvarnosti. Trudu, drugom obilježju rada, suprotstavlja se dokolica kao „slavljeničko promatranje“[24], koje je moguće samo ako je čovjek usuglašen i sa svojom bîti i sa svijetom. I treće obilježje rada jest njegova društvena funkcija i društvena korisnost, a dokolica mu se suprotstavlja time što nije u funkciji ponajprije čovjeka kao radnika i njegova odmora (pauza na poslu i godišnji odmor to jesu), nego dokolica čovjeku pomaže da ostane čovjek, „što znači da se ne utopi u izoliranosti ograničene radne uloge, nego da ostane u stanju promatrati svijet u cjelovitosti, a time onda i sebe ostvariti kao biće usmjereno prema punini bitka“[25].

Budući da prethodni redci sadrže određenu kritika rada ili, preciznije, pozicije rada u čovjekovu životu, treba još jednom naglasiti da ovdje nije riječ o kritici rada kao takvoga niti se želi zanijekati potreba rada ili pak smisao koji rad može dati, i daje, čovjeku, jer i rad ima svoje dostojanstvo.[26]

20 Josef PIEPER, *Pohvala dokolici. Oslobodite se kulta rada i pronađite istinski smisao života*, Split, 2011., 54.

21 *Isto*, 56. Ovdje valja podsjetiti da pojam „škola“, iz grčkog *shole*, izvorno označava dokolicu.

22 *Isto*, 37-38.

23 *Isto*, 63.

24 *Isto*, 65.

25 *Isto*, 67.

26 O „dostojanstvu ljudskoga rada“, koje proizlazi iz dostojanstva ljudske osobe govori papa Ivan Pavao II. u enciklici *Laborem exercens*. Usp. IVAN PAVAO II., *Laborem exercens – Radom čovjek. Enciklika vrhovnog svećenika Ivana Pavla II. o ljudskom radu* (14. XI. 1981.), u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 467-516, ovdje br. 9.

Navedena kritika odnosi se prije svega i jedino na ono što smo nazvali „esencijalnim zaokretom", tj. na pogrešno razumijevanje uloge rada u čovjekovu životu. Čovjekov svijet ne može se svesti samo na rad. Ovdje možemo dodati da to osobito vrijedi ako rad čovjeku ne omogućava ostvarenje vremena i mjesta za „slobodne vještine", koje neće biti od direktne, brojkama i novcem mjerljive, privatne ili društvene koristi. To mjesto i vrijeme jest dokolica. „Smisao dokolice nije u tomu da čovjek nesmetano obavlja svoju funkciju u zajednici, nego da on u njoj ostane čovjek, što znači da i dalje bude u stanju gledati iznad fragmentarnosti svoje funkcije, da je u stanju slaveći promatrati svijet kao cjelinu i ostvariti se kao biće upućeno na cjelinu svijeta – u slobodnoj, dakle djelatnosti koja svoju svrhu ima u sebi samoj, što znači 'neangažiranoj' djelatnosti."[27] Prava kultura može nastati upravo iz takve dokolice. Kultura, naime, nadilazi svrsishodnost i živi iz kulta, iz obrednog slavlja koje afirmira smisao cjeline kao takve, nepodložne fragmentarnoj funkcionalnosti. Može se, dakle, reći, da tek dokolica, uz rad, čovjeka afirmira u njegovoj ljudskosti. Ako se u kontekstu govora o napretku zanemari ili potpuno izbriše ta komponenta, onda se to više ne može zvati napretkom koji je dobar za čovjeka.

S obzirom na dokolicu potrebno je upozoriti i na neka kriva shvaćanja dokolice. Prije svega, dokolica nije lijenost. Naime, iako dokolica ne znači ne-aktivnost, u njoj se ipak ništa ne mora činiti, u tom smislu ona ne zahtijeva neki napor pomoću kojeg bi se mogla postići. Lijenost je suprotnost dokolice jer lijenost u metafizičko-teološkom smislu znači čovjekovo neprihvaćanje svojeg bitka.[28] Jasno je da ga to neprihvaćanje čini nesposobnim i za rad, i za odmor, i za dokolicu.

Dokolica se ne smije miješati niti s dosadom. Dosada je povezana sa smislom, ali ona je za razliku od dokolice, koja predstavlja pozitivnu eksplikaciju smisla, njezina suprotnost. Dosada nije pitanje zaposlenosti ili slobodnog vremena. Rad i slobodno vrijeme mogu biti jednako dosadni, što je ispravno primijetio norveški filozof Lars Svendsen: „Odgovor na pitanje zašto se dosađujemo ne leži ni u poslu ni u slobodnom vremenu po sebi. Možemo imati puno slobodnog vremena a da se ne dosađujemo u spomena vrijednoj mjeri, a možemo imati malo slobodnog vremena i nasmrt se dosađivati. Činjenica da se povećanjem dobiti od proizvodnje u modernoj industriji moglo skratiti radno vrijeme i povećati slobodno vrijeme ne znači nužno neko poboljšanje kvalitete života."[29] Ta Svendsenova tvrdnja dopušta nam zaključiti da tvrdnja o povezanosti gospodarskog razvoja i povećanja životnog standarda s čovjekovom mogućnošću da više vremena posveti njegovanju svoje ljudske biti nije neupitna. Čisto prostorno i vremensko stvaranje mogućnosti za čovjekovu duhovnu nadogradnju ne uključuje nužno i njezino ostvarenje, nego se može pokazati i njezinim najvećim neprijateljem ako čovjek nije sposoban pobjeći iz vrtlog rada, zarade i potrošnje.

Budući da je suvremeni čovjek navikao svaku potrebu zadovoljiti nabavom određenog proizvoda, često se i dokolica promatra kao nešto što se može na takav način konzumirati pa se nude različiti paketi odmora i oslobađanja od stresa bilo posjetima *wellnes* oazama ili (napornim, zahtjevnim i skupim) putovanjima u egzotične destinacije.[30] Jasno je da takvi pokušaji kupovanja dokolice kao i broj sati slobodnog vremena ne pogađaju ono što dokolica u sebi jest. Zapravo je pritom riječ o pokušajima kupovanja odmora (u novije vrijeme u modi je čak aktivni odmor), koji je u svojoj biti opet samo u službi rada, tj. ponovnog povećanja čovjekovih potencijala za rad.

27 Josef PIEPER, Muße und menschliche Existenz, u: Josef PIEPER, *Tradition als Herausforderung*, München, 1963., 193-201, ovdje 198.

28 Usp. Josef PIEPER, *Pohvala dokolici. Oslobodite se kulta rada i pronađite istinski smisao života*, 60.

29 Lars Fr. H. SVENDSEN, *Filozofija dosade*, Zagreb, 2010., 43.

30 Ulrich Schnabel, njemački fizičar i novinar, donosi primjer časopisa koji je jedan broj posvetio temi „Umjetnost dokolice u digitalnom vremenu". Urednica je u tu svrhu rezervirala vikend u jednom luksuznom hotelu u Berlinu, no vratila se umornija i pod većim stresom nego kad je otputovala. Usp. Ulrich SCHNABEL, *Muße. Vom Glück des Nichtstuns*, München, 2012., 42-45.

3. Napredak i integralni ljudski razvoj

Govor o ljudskom napretku, s naglaskom na riječ *ljudski*, a ne samo gospodarski, ne bi bio potpun kad se ne bi skrenula pažnja na encikliku pape Pavla VI. naslovljenu *Populorum progressio*, objavljenu 26. ožujka1967. godine.[31] Ta se enciklika nadovezuje na encikliku *Mater et magistra* Ivana XXIII.,[32] čija je tema pomoć zemljama u razvoju. Ono što „daje ton" enciklici *Populorum progressio* jest pojam integralnoga ljudskog razvoja ne samo pojedinaca nego i naroda. „Razvoj se ne svodi na puki ekonomski rast. Da bi bio autentičan razvoj, on mora biti integralan, a to znači okrenut promicanju svakog čovjeka" (PP 14). Rast ljudske osobe nije fakultativne naravi, nego obvezuje svakog čovjeka ukoliko je kao čovjek obdaren razumom i slobodom, a sukladno tomu i odgovornošću. Budući da se ta odgovornost tiče svakog čovjeka, onda i solidarnost mora biti univerzalna. Papa upozorava da, s obzirom na gospodarski rast, krajnji cilj ne može biti *imati više*, nego svaki rast ima dvojaku vrijednost. „Potreban za to da bi čovjeku omogućio da bude više čovjek, on ga ipak stješnjuje kao u neki zatvor, ako postane vrhovno dobro koje ne dopušta da se gleda dalje. […] Isključiva težnja za imetkom tako postaje zapreka rastu ljudskoga bića i suprotstavlja se njegovoj pravoj veličini …" (PP 19). Papa je svjestan potrebe gospodarskog rasta i njegove uloge za razvoj čovjeka u njegovoj ljudskosti, ali isto je tako svjestan i opasnosti pohlepe koju gospodarski rast može probuditi i pojačati ako se iz vida izgubi konačan cilj i smisao svakog napretka, pa tako i gospodarskoga, a to je čovjekova integralna dobrobit. Da bi se to spriječilo, važno je da se gospodarski i tehnički napredak događaju pod određenom kontrolom čija je referentna točka čovjek u svojoj ljudskosti. Čovjek ne smije zaboraviti bît svoga čovještva. „Ako nastojanje oko razvoja traži sve veći broj tehničara, ono još više traži duboke mislioce, odane traženju novog humanizma, koji bi modernom čovjeku omogućio da nađe sam sebe prihvaćajući uzvišenije vrednote ljubavi, prijateljstva, molitve i kontemplacije. Tako će se u punini moći dovršiti istinski razvoj koji za svakoga pojedinačno i za sve zajedno znači prijelaz od manje ljudskih u ljudskije uvjete" (PP 20). Jasno je da papa ovdje pred očima ima kršćanski humanizam, tj. kršćansku sliku čovjeka koji je usmjeren prema Bogu, za razliku od onog antropocentričnog, koju Maritain podvrgava kritici.[33]

Što se tiče vrednovanja rada, na kritiku rada predstavljenu u prethodnom poglavlju ovog teksta možemo nadovezati papinu tvrdnju o ambivalentnosti ljudskog rada. Rad, osim što čovjeka ispunjava, može odvesti u egoizam ili revolt, može čak i zarobiti svog izvršitelja (usp. PP 28). Da bi se to spriječilo, neophodno je uvijek iznova dozivati u svijest cilj i smisao rada, a to se ne može ostvariti ako čovjek nema mogućnost o tome reflektirati iz pozicije svijesti o smislenosti vlastitog bitka. Papa se ne zaustavlja na govoru o pojedincu, nego podcrtava da integralni razvoj pojedinca mora ići ruku pod ruku s razvojem čitavog čovječanstva (usp. PP 43).

Papa Franjo u enciklici *Laudato si'* poziva politiku i ekonomiju na dijalog za potpunu ljudskost: „Politika ne smije biti podređena ekonomiji, niti se ekonomija smije pokoravati diktatima tehnokracije koja se vodi paradigmom postizanja najvišeg stupnja učinkovitosti. Danas, u cilju općega dobra, postoji prijeka potreba da politika i ekonomija stupe u iskren dijalog u službi života, osobito ljudskog života" (LS 189). Suradnja politike i ekonomije važna je jer je potrebno novo promišljanje o smislu i ciljevima ekonomije osobito s obzirom na njezinu zloporabu. To pak za

31 Usp. PAVAO VI., *Populorum progressio. Enciklika o razvitku naroda* (26. III. 1967.), u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, 314-349 (dalje: PP).

32 Usp. IVAN XXIII., *Mater et magistra – Majka i učiteljica* (15. V. 1961.), u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, 106-162.

33 O posljedicama antropocentrizma moderne govori papa Franjo u enciklici *Laudato si'*. Usp. Papa FRANJO, *Laudato si' – Hvaljen budi. Enciklika o brizi za zajednički dom* (24. V. 2015.), Zagreb, 2015., br. 115-136 (dalje: LS).

sobom povlači i redefiniranje shvaćanja napretka.[34] „Tehnološki i ekonomski razvoj, koji za sobom ne ostavlja bolji svijet i, u cjelini gledano, višu kvalitetu života, ne može se držati napretkom" (LS 194). Kvalitetniji život ovdje se ne odnosi samo na ono što bismo mogli nazvati uvjetima i okolnostima čovjekova svakodnevnog života, nego uključuje i kvalitetu čovjekove duhovne dimenzije, onoga dijela ljudskosti koji se odnosi na čovjekovu jezgru smisla iz koje živi. Zbog toga i ekonomsko načelo maksimalizacije profita koje čovjeka promatra samo kao radnika i funkcionara u službi profita nije ništa drugo nego odraz pogrešno shvaćene ekonomije (usp. LS 195). Ekonomija vođena samo profitom pretvara se u pohlepu, a pohlepa zasljepljuje pogled za druge aspekte ljudskog života. Ideja maksimalizacije profita dijelom proizlazi i iz ideje beskonačnog rasta i napretka (usp. LS 106). Ekološka problematika, kojoj je enciklika u prvom redu i posvećena, posljedica je krive antropologije i krive ekonomije. Sve veća razlika između ekonomske koristi i ekološke cijene postavlja u pitanje i samu ideju napretka.[35] Buđenje svijesti o opasnostima koje sa sobom donosi nekontrolirani, jednostrani, tj. gospodarski i tehnološki napredak, oživljava potrebu promjene svijesti o značenju napretka.

Zaključak

Ovaj tekst započeli smo „onim što se općenito govori" kada je riječ o gospodarstvu i područjima na koja gospodarstvo utječe, prije svega na obrazovanje i na kriterije za procjenu životnog standarda kao kriterije procjene stupnja razvoja i napretka. Kratka analiza pojma napretka pokazala je da je prvotna ideja napretka, koja je uključivala integralnu čovjekovu dobrobit, poštujući i materijalnu i duhovnu komponentu ljudskosti, doživjela redukciju na samo gospodarski rast i napredak. Takvo sužavanje ideje napretka posljedica je jačanja i autonomnog razvoja prirodnih znanosti i s njima povezanih tehničkih znanosti. Tek prijeteće posljedice takvog razvoja, danas prepoznatljive ponajviše kao ekološki problemi, probudile su svijest o potrebi drukčijeg gospodarenja mogućnosti koje si je čovjek stvorio. No, čini nam se da ekološka problematika pokazuje samo površinsku razinu problema. Dublji i ključni problem jest antropološke naravi. Riječ je o pitanju razumijevanja čovjeka, njegove naravi i njegove bîti. Kao biće kojemu je za život potreban smisao, čovjek treba i područja života u kojima će imati priliku neopterećeno se posvetiti „razmatranju" smisla. Time čovjek zadobiva svoj i unutarnji i vanjski integritet, tj. živi u skladu s vlastitim bićem i u skladu sa svijetom u koji je postavljen. Upravo taj dokoličarski „posao" daje smislenu formu svim njegovim aktivnostima, bilo da je riječ o općem ljudskom djelovanju bilo da je riječ o radu i poslu koji obavlja da bi si osigurao biološko-egzistencijalne preduvjete za život.

Gospodarski rast i razvoj koji pred očima nema dobrobit čovjeka nužno uključujući i njegovu duhovnu dimenziju sa svime što ona uključuje (znanost, kultura, religija, dokolica) ne samo da promašuje nego i pervertira smisao vlastitog postojanja i ugrožava i zemlju i čovjeka. Buđenje svijesti o ekološkim pitanjima može biti prilika za početak promjene paradigme liberalne ekonomije s obzirom na njezin krajnji cilj (čovjek, a ne profit), ali – još važnije – i prilika za promjenu antropološke paradigme, vraćajući čovjeku integritet i dostojanstvo koje je izgubio u vrtlogu profita. Na individualnoj razini, dokolici u tom smislu pripada nezamjenjiva uloga.

34 O novom shvaćanju napretka u enciklici *Laudato si'* iz perspektive biotehnologije vidi u: Valerije VRČEK, O biotehnologijskom razvoju u enciklici *Laudato si'* i u nekim razmišljanjima koja joj prethode, u: *Diacovensia*, 24 (2016.) 1, 81-90.

35 Usp. Alexander von PECHMANN, Fortschritt durch Wachstum. Vom Aufstieg und Fall eines Paradigmas, 47-48.

Svećenici prezimena *Mrzljak* „s ovu i s onu stranu Velebita“

Anđelko KOŠĆAK*

Sažetak

Rad prikazuje život i pastoralno djelovanje svećenika koji nose prezime Mrzljak. Možda je prezime pomalo neobična odrednica, ali i tako nešto, osim važnosti za one koji nose to prezime, može biti doprinos i obogaćenje sveukupnoj povijesti Crkve Božje u hrvatskome narodu kao i narodnoj povijesti. Riječ je čak o sedamnaest svećenika od kojih je jedan bio član Družbe Isusove, a ostali su bili biskupijski svećenici dviju biskupija: Zagrebačke nadbiskupije i Modruško-senjske ili krbavske biskupije. Četvorica su bila porijeklom iz Lipnika, jedan iz Samobora, desetorica iz Novog Vinodolskog i biskup Josip Mrzljak, vukovarski Krašićanac, čiji je pradjed u Krašić doselio iz župe Bosiljevo, iz mjesta Dugače. Uvodni se dio bavi prezimenom Mrzljak, potom plemićkim statusom pojedinih Mrzljaka, njihovom nazočnošću u župama Lipnik, Bosiljevo i Novi, glagoljaškom baštinom tih župa, a nabrojeni su i sakralni spomenici tih župa. Daljnji, glavni dio rada, ponajviše prema neobjavljenim izvorima (Matične knjige krštenih i umrlih, kanonske vizitacije, Knjige ređenika i drugi arhivski izvori) te ponekim znanstvenim radom i novinskim tekstom, prikazuje život i pastoralni rad svećenika Mrzljaka „s ovu i s onu stranu Velebita“. Posebno su značajni životopisi svećenika iz Novog Vinodolskog jer su obnašali raznolike i vrlo značajne službe u toj biskupiji, a bili su djelatni i u javnom životu.

Ključne riječi*: *Mrzljak, Lipnik, Novi Vinodolski, Zagreb, Senj, kanonik Kaptola modruškoga, župnik, 18. – 19. stoljeće.

Uvod

Vjernici koji nose prezime Mrzljak tijekom tri i pol stoljeća Crkvi Božjoj u Hrvata dali su čak sedamnaest svećenika – petorica su bili svećenici Zagrebačke (nad)biskupije, deset njih svećenici Senjske i modruške ili krbavske biskupije, jedan je bio član Družbe Isusove te varaždinski biskup mons. Josip Mrzljak. Trojica od četvorice iz Zagrebačke nadbiskupije bili su rodom iz Lipnika, isusovac je također bio rodom iz Lipnika, a Petar Mrzljak je rođen u Samoboru, kamo su mu se sredinom 19. stoljeća odselili roditelji. Svi svećenici iz Senjske i modruške ili krbavske biskupije bili su rodom iz Novog Vinodolskog. Što ili tko ih povezuje? Glede odabranog zvanja svakako Isus iz Nazareta, koji ih je pozvao, za kojim su pošli i kojeg su umrlog i uskrslog naviještali. Postoje li među njima krvne ili pak zavičajne veze – jedno i drugo postoji zasebno – Lipničani i Novljani, ali ima li još kakova „povezujuća nit“ među njima? Povijesni nam izvori nedvojbeno govore da su slavni Frankopani, osim mnogih drugih mjesta, bili zemaljski gospodari Lipnika, Bosiljeva i No-

* mr. Anđelko Košćak, biskupski vikar za kler i povjerenik za kulturnu baštinu Varaždinske biskupije

vog Vinodolskog. Vrlo vjerojatno da je u određenim povijesnim razdobljima, poradi raznih ratnih sukoba, pljački pa čak i pokolja, a također vrlo često poradi zaraznih i time smrtonosnih bolesti, dolazilo do preseljenja stanovništva, moguće u oba smjera.

Prezime Mrzljak u pisanom obliku imalo je nekoliko inačica, međutim uvijek bi bilo jasno o kojem je prezimenu riječ: *Merzlyak*, *Merzliak*, *Mrzliak*, *Meržljak*, *Mrzljak*... U Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu pohranjeni su izvorni saborski zapisnici od godine 1557. do 1831. godine pod naslovom *Acta et articuli Dominorum Statuum et ordinum Regni*, podijeljeni u dvanaest svezaka. U trećem svesku, na 408 stranici, 1683. godine upisan je *Mathias pl. Merzliak*, što je dokaz da je obitelj Mrzljak te godine primila plemićku titulu ili je, kao i mnoge obitelji, osobito za vrijeme turskih ratova, izgubila svoje plemićke isprave te je službena bilješka u saborskom zapisniku bila vjerodostojna potvrda i dokaz za plemstvo dotične obitelji, pa tako i obitelji *Merzliak*.[1] Osim obiteljskoga prezimena Mrzljaki, postoje i mjesta koja se tako zovu – Mrzljaki ili u starini Merzlaki (*Merzlyaki*) na području župe Draganić (Mrzljaki Draganićki) i župe Kunić (Mrzljaki). Mrzljaki na području župe Draganić (nekada se ta župa zvala Šipak) imali su status povlaštenog sela, vjerojatno im je car ili mjesni vlastelin odobrio određene povlastice kojima ih je oslobodio pojedinih kmetskih davanja ili radne rente. To se selo nekada zvalo Bertiševec te je sredinom 19. stoljeća imalo 27 kuća u kojima je živjelo 172 stanovnika, a u Kunićkim Mrzljacima bile su 32 kuće i 214 stanovnika.[2]

Za barem djelomično proučavanje prezimena Mrzljak pratili smo Matične knjige, kanonske vizitacije župe Lipnik, *Status animarum* i pojedine objavljene izvore (šematizme) i raznu literaturu povijesne tematike. Matična knjiga krštenih (rođenih) župe Sv. Ilije u Lipniku započinje sa 6. travnjem 1659. godine, a već 8. rujna 1659. upisano je krštenje Ivana Mrzljaka,[3] što potvrđuje da su Mrzljaci u Lipniku starosjedioci. Matične knjige krštenih (rođenih) župe Sv. Filipa i Jakova u Novom Vinodolskom kreću s godinom 1650., kada su začudno upisana samo tri krštenja, a 1656. godine Petar Mrzljak (*Merzliak*) kumovao je na krštenju Lucije Jeličić.[4] Matična knjiga krštenih župe Bosiljevo započinje s 3. svibnjem 1673. godine, a prvi upisan iz obitelji Mrzljak je Ivan Mrzljak (*Mersliak*) 22. travnja 1676. godine.[5] Time je jasno da nazočnost mještana koji su nosili prezime Mrzljak u župi Bosiljevo, Lipnik kao i u župi Novi Vinodolski seže daleko u povijest, vrlo vjerojatno ih se može pratiti od kraja 16. stoljeća, a možda i ranije. Zasigurno su kao i mnoge obitelji, čitave porodice i velikaške obitelji, bježali pred turskom silom u sjevernije zaštićenije krajeve, kao što su Primorje i Podgorje, okolica Zagreba ili još na sjeverozapad i drugdje.

Prezimena obitelji koja se redovito navode u prvim godinama (od 1650. do 1700.) u Matičnoj knjizi župe Novi Vinodolski su sljedeća: Kargačin, Mariašević, Jeličić, Petrinović, Ježić, Mažuranić (*Maxuranich*, *Maruxanich*), Mudrovčić, Lončarić, Sokolić, Kabalin (Caballin, pl.), Pavun, Piškulić, Matošić, Krišković, Dobrić, Lindarić, Potočnjak, Umiljenović, Baran, Staričić, Maričić, Kukla, Ivić, Žanić (*Xanich*), Žvanović (*Xvanovich*), Zoričić, Makabrunić, Vukelić, Tolian (*Tolyan*), Cikulić (Cikula), Vlašić, Mrkonjić, Beronić, Fumić, Stanić, Prosen, Deranja, Karin, Tomić, Bodul te naravno Mrzljak.[6] Među navedenim prezimenima valja izdvojiti obitelj Mažuranić, iz koje je potekao velik broj svećenika: Anton Mažuranić (1687. – 1757.), Josip Mažuranić (1811. – 1879.), Franjo Mažuranić (1810. – 1843.), Petar Mažuranić (1869. – 1933.) i drugi, a osobito velezaslužnih na području kulture, školstva i politike kao što su književnik, pravnik i ban Ivan Mažuranić (1814. – 1890.), jezikoslovac Antun Mažuranić (1805. – 1888.), putopisac Matija

1 Usp. Ivan BOJNIČIĆ, Series Nobiliumquorum litterae armales in General. congregationibus Regnorum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae publicate et acceptatae sunt a. 1557 – 1848., Zagreb, 1896., VII. – X., 23.

2 Usp. Vinko SABLJAR, *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hervatske i Slavonije*, Zagreb, 1866., 256.

3 HDA, Matična knjiga krštenih župe Lipnik (1659. – 1733.), roll. 160, br. 626, 6.

4 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1786.), roll. 217, br. 832, 3v.

5 Župni arhiv Bosiljevo, I. Matica krštenih (3. V. 1673. – ? VII. 1790.), sine pagina.

6 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1786.), roll. 217, br. 832.

Mažuranić[7] (1817. – 1881.), pravnik Vladimir Mažuranić (1845. – 1928.), književnik Vladimir Fran Mažuranić (1859. – 1928.) i sakupljač narodne pisane i usmene baštine Stjepan Mažuranić (1847. – 1907.). Novi je također dao i dva biskupa Senjske i modruške biskupije. To su: Ivan Kabalini (Caballini) od Ehrenburga (1719. – 1782.), koji je biskupsku službu obnašao od 1773. do 1782. i Ivan Krstitelj Ježić (1746. – 1833.), koji je biskupsku službu obnašao tijekom dugog i teškog razdoblja od 1788. do 1833. godine. Obojica biskupa pokopana su u kaptolskoj i župnoj crkvi Sv. Filipa i Jakova u Novom Vinodolskom.

Tijekom 19. stoljeća i ponešto ranije, ponajviše poradi službe, doselilo je više obitelji među kojima i obitelj Josipa Vončine (1797. – Novi, 4. IV. 1869.), učitelja na Pučkoj školi i orguljaša, čija je supruga bila Katarina Vončina, rođena Žoger. Kanonik Vinko Mrzljak bio je 23. listopada 1827. godine[8] krsni kum na krštenju njihova sina Ivana (Stjepana) Vončine (Novi, 23. X. 1827. – Zagreb, 2. XII. 1885.), kasnije istaknutoga hrvatskog političara. Učitelja Josipa Vončinu naslijedio je Agrikola Sokolić (Novi, 2. XI. 1843. – Novi, 11. VII. 1882.), a nakon njega Adolf Harapin.

Svećenici rodom iz župe Novi Vinodolski, a bilo ih je preko stotinu, ako su doživjeli umirovljenje redovito su se vraćali u rodni Novi i tu koliko su mogli pomagali u pastoralu, a kao pokojni redovito bili su pokopani u kripte kaptolske i župne crkve Sv. Filipa i Jakova ili u kojoj od kapela, a od sredine 19. stoljeća i dalje na zajedničkom groblju. Po Matičnoj knjizi umrlih župe Novi Vinodolski, koja se vodi od 1704. pa sve do 1892. godine, pokopano je čak 87 svećenika, većina ih je rođena u Novom. Prvi upis je od 21. ožujka 1716. godine te piše: „21 g Marcha vmri u Szenyu pop Ivan Piskulich szin Petrov y bi pokopan u crikvi S. Mikule poli Paulinov."[9]

U župi Bosiljevo živjeli su pretci varaždinskoga biskupa mons. Josipa Mrzljaka, a odatle je biskupov pradjed odselio u Krašić. Prema kanonskoj vizitaciji župe Bosiljevo iz 1683. godine,[10] u kojoj su zapisana i imena kućevlasnika pojedinih sela, Mrzljaki su živjeli u tri sela: Martin Mrzljak u Lisičinoj gorici (*Lisichina Goricza*), Mihael Mrzljak u mjestu Dugače (*Dugacha*) i Ivan Mrzljak u Novom Selu, a dvadesetak godina kasnije, 1704. godine, Stanislav Mrzljak u Bosiljevu ili Varošu podno Grada (*Varass infra Arcem*) te troje kućevlasnika navode se u Dugačama, a to su Pere, Ivan (Janko) i Mika Mrzljak, dok ih u Novom Selu i Lisičinoj Gorici više nije bilo.[11] U selu Dugače, odakle su biskupovi pradjed i prabaka odselili u Krašić, osim porodice Mrzljak živjeli su još Frankovići, Peršići, Korenići, Matešići, Fabići i Perušići.

U Bosiljevu, kao i u mnogim župama Zagrebačke biskupije krajem 16. i tijekom 17. stoljeća, pastoralno su radili svećenici glagoljaši koji su uglavnom bili rodom iz Modruške biskupije. Tako se još 1501. godine spominje svećenik – pop Lovro, 1574. godine pop Radić, 1577. godine pop Stjepan Lukačić, potom pop Mikula Kargačin, koji je bio rodom iz Novog Vinodolskog, a župničku službu obna-

7 Ivan Mažuranić rođen 11. kolovoza 1814. godine od oca Petra i majke Marije, rođene Ivić. Kršten je istoga dana u župnoj crkvi Sv. Filipa i Jakova u Novom Vinodolskom. Krstio ga je Nikola Mrzljak, kanonik Kaptola modruškoga i profesor u Senju, a krsni kumovi su bili nekadanji pavlin brat Engelbert Košćak (*Koschiak*) i Margareta Mrzljak (supruga Ivanova). HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1784. – 1815.), roll. 218, br. 833, 173v.

8 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1815. - 1852.), roll. 218, br. 834, 132.

9 HDA, Matična knjiga umrlih župe Novi Vinodolski (1704. – 1782.), roll. 217, br. 832, 272.

10 Župi Bosiljevo 1683. godine pripadala su sljedeća sela: *Boszielevo* (Varoš) s dvorcem, *Popovczi*, gdje su bile tri kurije (Jurja pl. Kukuljevića, Ivana pl. Draganića i Jurja pl. Dolovca), *Orisie* (*ad Arcem*), tu je bila kurija pl. Domitrovića, potom pl. Dragovanovića, *Podrebar*, *Lipovschaki*, *Stergar*, *Hersina*, *Berletich*, *Kerch*, *Lipie*, *Zdihovo*, *Fratrova Vasz*, *Prebanczi* (kod Kupe), *Kaszuni*, *Basanecz* (kurija Volfganga pl. Manole), *Szella* (kurija pl. Jurja i Ivana Lipszky, a potom pl. Mandića), *Zpahichi* (kurija Volfganga pl. Lovinčića), *Zubrinczi*, *Melani*, dva sela za koja piše da se nalaze ispod i iznad kapele sv. Matije, *Wkova Goricza*, *Vodena Draga*, *Becheva Goricza*, *Lesichina Goricza*, *Korenich*, *Kralievo Szelo*, *Laszlavichi*, *Zkobicza Berdo* (kurija pl. Kukuljevića), *Potok*, *Dugacha* i *Novo Szelo*. NAZ, Kanonska vizitacija župe Bosiljevo, Prot. br. 119/II. (10. V. 1683.), 61-67. Plemenitaška obitelj Kukuljević je u župnoj crkvi imala obiteljsku grobnicu. Godine 1704. navedena su još dva sela: *Janchani* s kurijom pl. Klasnića i *Miksich Goricza*. NAZ, Kanonska vizitacija župe Bosiljevo, Prot. br. 121/IV. (7. VI. 1741.), 86., 112.-117.

11 NAZ, Kanonska vizitacija župe Bosiljevo, Prot. br. 121/IV. (7. VI. 1741.), 112., 117.; Radoslav LOPAŠIĆ, *Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari*, I, Zagreb, 1894., 306-351.

šao je od 1594. do 1596. godine, potom je premješten u rodni Novi, kao mnogi drugi svećenici glagoljaši.[12] Godine 1683. župničku službu u Bosiljevu obnaša svećenik Modruške biskupije Gašpar Živčić (*Sivchich*), kojega je za svećenika zaredio modruški biskup Ivan Smoljanović,[13] a također je modruški biskup Nikola Pohmajević posvetio dvije kapele bosiljevačke župe, Blažene Djevice Marije na Gradišću i kapelu sv. Bartola na brdašcu Rosina.[14] U lipničkoj župi 1685. godine kapelansku službu obavljao je svećenik Tomo Škofić (*Skoffich*) rodom iz Rijeke.[15] Na osnovu tih podataka jasno se vidi crkvena povezanost pograničnih župa Zagrebačke nadbiskupije i Modruške i Senjske biskupije.

Spomenute 1683. godine u župi Bosiljevo, osim župne crkve Sv. Mavra, koju je 22. siječnja 1636. godine posvetio bosanski biskup Ivan Tomko Mrnavić,[16] postojalo je još devet kapela:[17] sv. Leonarda u Lipju, sv. Vida u Fratrovoj Vasi (Fratrovci), sv. Barbare u Pribancima, sv. Matije kod Kupe (Johi), sv. Jurja u Vukovoj Gorici, sv. Helene u Vodenoj Dragi, Sv. Duha u/na *Dolnem Verhu*, sv. Fabijana i Sebastijana podno Gradišća i kapela čudotvornog lika Blažene Djevice Marije na Gradišću. Godine 1741., osim navedenih kapela, spominju se i dvorska kapela sv. Ane, sv. Florijana u Družecu (*Drusecz*), sv. Bartola na brdašću (*in coliculo*) Resina i sv. Marije Magdalene u Gračaku (*Grachak*).[18]

Svećenici Zagrebačke (nad)biskupije

PETAR MRZLJAK (17. stoljeće)

Malo je podataka poznato o svećeniku Petru Mrzljaku. Tijekom prve polovice 17. stoljeća obnašao je službu župnika u župi Sv. Ilije u Lipniku, odakle je vrlo vjerojatno i on bio podrijetlom. Sredinom 17. stoljeća stupio je u pavlinski red, u kojem je 1656. godine položio redovničke zavjete.[19]

NIKOLA JURAJ MRZLJAK (1708./1709. – 1744.), župnik

Nikola Juraj Mrzljak rođen je 28. listopada 1708. godine u Lipniku od oca Ivana i majke Katarine, rođene Carniola.[20] Studij filozofije pohađao je u Beču i time bio član Hrvatskoga zavoda, gdje je 15. listopada 1726. godine položio prisegu, a za njega je jamčio kanonik Zagrebačkog kaptola Matija Augustić.[21] Kaptol zagrebački, nakon studija filozofije u Beču, poslao ga je 5. listopada 1729. godine na studij teologije u Bologni, gdje je boravio u Ilirskome zavodu.[22] Za svećenika je zaređen 2. veljače 1733. godine u Zagrebu po rukama zagrebačkoga biskupa Jurja Branjuga. Đakonsko ređenje primio je početkom srpnja 1732., a subđakonat 7. lipnja 1732. godine.[23]

Župničku prisegu za župu Sv. Franje Asiškoga u Velikom Bukovcu položio je 15. veljače 1738. godine,[24] a prije toga (III. – X. 1733.) obavljao je kapelansku službu u župi Sv. Dominika u Konjščini,[25] a za ostalo razdoblje do imenovanja župnikom zasada nemamo podataka. Tijekom šest

12 Usp. Rudolf STROHAL, *Hrvatska glagolska knjiga*, Zagreb, 1915., 8.

13 NAZ, Kanonska vizitacija župe Bosiljevo, Prot. br. 119/II. (10. V. 1683.), 57.

14 NAZ, Kanonska vizitacija župe Bosiljevo, Prot. br. 121/IV. (7. VI. 1741.), 91, 93.

15 NAZ, Kanonska vizitacija župe Lipnik, Prot. br. 119/III. (10. III. 1685.), 92.

16 NAZ, Kanonska vizitacija župe Bosiljevo, Prot. br. 119/II. (10. V. 1683.), 57.

17 NAZ, Kanonska vizitacija župe Bosiljevo, Prot. br. 119/II. (10. V. 1683.), 57-60.

18 NAZ, Kanonska vizitacija župe Bosiljevo, Prot. br. 121/IV. (7. VI. 1741.), 90-91, 93-94.

19 Usp. Kamilo DOČKAL, *Životopisni podaci o pavlinima. Katalog pavlina s imenima i prezimenima* (o. 1600. do 1785.), *17. i 18. st.*, Zagreb, 1955., 159.

20 HDA, Matična knjiga krštenih župe Lipnik (1659. – 1733.), roll. 160, br. 626, 180.

21 Usp. Kamilo DOČKAL, *Hrvatski kolegij u Beču 1624-1784.*, *Collegium Croaticum Viennense*, Wien – Zagreb, 1996., 266.

22 NAZ, *Ostavština Metoda Hrga*, Vjekoslav NORŠIĆ, fasc. 3, Odgojno školski zavodi, Bilježnica IV. /*Pro Collegio Bononiensi*, 18.

23 NAZ, Varia, Liber ordinatorum, Prot. 9a, (1668. – 1750.), 333-334.

24 Usp. Stjepan RAZUM, *Vjeroispovijedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 2010.,164.

25 Usp. Vjekoslav NORŠIĆ, Konjščina, u: *Tkalčić*, 10 (2006.), 413.

godina obnašao je župničku službu u Velikom Bukovcu, gdje ga je naslijedio Juraj Rafaj. Umro je sredinom 1744. godine. Kao pokojni spomenut je 3. veljače 1745. u izvješću kanonskoga pohoda župi Veliki Bukovec.[26]

NIKOLA MRZLJAK (1720. – 1773.), župnik

Nikola Mrzljak rođen je 14. listopada 1720. godine u Lipniku od oca Mihaela i majke Helene.[27] Gimnaziju i studij filozofije i teologije (dvije godine moralne teologije i prava) pohađao je u Zagrebu. Za svećenika je zaređen 27. srpnja 1749. godine u Zagrebu po rukama zagrebačkoga biskupa Franje Klobušickija u kapeli sv. Stjepana Prvomučenika u biskupskome dvoru. Đakonsko ređenje je primio 25. srpnja 1749., a subđakonat 1. srpnja iste godine. Kod primanja suđakonata navedeno je da je taj red primio na titul – naslov D. Petazzi, koji su tada bili vlasnici ozaljskoga vlastelinstva.[28]

Prema dostupnim podatcima iz literature[29] i izvora (Matične knjige krštenih) Nikola Mrzljak je kapelansku službu obavljao nakratko u župi Sv. Anastazije u Samoboru (IX. – X. 1749.), potom je krajem 1749. premješten u župu Sv. Benedikta u Kloštar Podravski i tu ispomagao, opet vjerojatno, do jeseni 1751., a zasigurno je službovao u župi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Tuhlju od rujna 1751. do kolovoza 1753. godine te tijekom veljače i ožujka 1755. godine u župi Svetog Križa u Križevcima.

Župničku prisegu za župu Pohoda Blažene Djevice Marije u Dragancu položio je 28. srpnja 1756. godine.[30] U vrijeme župnika Mrzljaka uređena je župna crkva iznutra, nabavljena je propovjedaonica te oltarne slike sv. Josipa i Antuna za pokrajnje oltare. Vrlo je vjerojatno da je radio i nešto na zvoniku (obnova ili dogradnja) te nabavio zvona. Osobito je značajno to što je na Bojani Brdu dao podići crkvu Sv. Franje Ksaverskoga, nabavio glavni oltar i dva pokrajnja oltara te je ta crkva ubrzo postala hodočasničkom.[31]

Umro je obnašajući službu župnika u Dragancu sredinom prosinca 1773. godine. Datum oporučnoga spisa je 8. prosinca 1773. godine, a 15. prosinca te godine oporuka je javno obznanjena i pristupilo se njezinu izvršenju. U oporuci spominje brata Matiju i sestru Margaretu, kojima je ostavio 100 florena, župnoj crkvi u Dragancu ostavio je 150 florena, za slavljenje misa zadušnica ostavio je 200 florena te na istu nakanu franjevcima u Ivaniću 100 florena, domu za nemoćne svećenike 12 florena, a sjemeništu u Zagrebu 20 florena te siromasima u zagrebačkim ubožnicama 30 florena.[32]

JURAJ MRZLJAK (1725./1727. – 1765.), upravitelj župe

Juraj Mrzljak rođen je 30. srpnja 1725. godine od oca Ivana i majke Katarine, rođene Broz.[33] Mjesto rođenja Lipnik zabilježeno je u izvješću kanonskoga pohoda župi Žažina.[34] Za svećenika je zaređen 10. kolovoza 1750. godine po rukama zagrebačkoga biskupa Franje Klobušickija. Prilikom primanja subđakonata 17. svibnja 1750. godine navedeno je da je ređen na titul (naslov) gosp. Ignacija Kassnyara. Đakonat je primio 25. srpnja 1750. godine.[35]

Kapelansku službu obnašao je u župi Sv. Nikole Biskupa u Žažini od 12. listopada 1750. godine te svakako do sredine 1752., jer ga se tada spominje u izvješću kanonskoga pohoda župi Žažini.

---

26 NAZ, Kanonska vizitacija župe Veliki Bukovec, Prot. br. 95/VII., (2. II. 1745.), 64.

27 HDA, Matična knjiga krštenih župe Lipnik (1659. – 1733.), roll. 160, br. 626, 227.; NAZ, Kanonska vizitacija župe Draganec, Prot. br. 108/IV., (12. VI. 1758.), 46.

28 NAZ, Varia, Liber ordinatorum, Prot. 9a, (1668. – 1750.), 405-406.

29 Usp. Stjepan KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, Dio III. Čazmanski dekanat, Tkalčić*, Zagreb, 2007., 143.

30 Usp. Stjepan RAZUM, *Vjeroispovijedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije*, 178.

31 Usp. Stjepan KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, Dio III. Čazmanski dekanat*, 144.

32 NAZ, Protokoli br. 16a, Liber testamentorum (1764. – 1779.), br. 38 (Nikola Mrzljak, župnik u Dragancu).

33 HDA, Matična knjiga krštenih župe Lipnik (1659. – 1733.), roll. 160, br. 626, 248v.

34 NAZ, Kanonska vizitacija župe Žažina, Prot. br. 12/III., (5. VI. 1752.), 434.

35 NAZ, Varia, Liber ordinatorum, Prot. 9a, (1668. – 1750.), 413-414.

Prema upisima u Matične knjige krštenih župe Topusko, koje postoje od 1761. godine,[36] saznaje se da je Juraj Mrzljak upravljao župom Pohoda Blažene Djevice Marije u Topuskom, gdje je župa osnovana 1742. godine. Nije poznat točan datum početka njegova upravljanja tom župom.

Kroničar Zagrebačke biskupije Baltazar Adam Krčelić u svojim *Annuama* pod godinom 1766. navodi da je Josip Vuger, providnik imanja zagrebačkoga biskupa u Pokupskom, uz razna zlodjela koja je počinio i za koja je bio optužen i utamničen, počinio ubojstvo topuskoga župnika (Jurja) Mrzljaka.[37] Zadnji njegov upis u Matičnu knjigu krštenih župe Topusko je od 26. studenoga 1765. godine[38] te je vjerojatno nakon toga tragično preminuo.

PETAR MRZLJAK (1863. – 1916.), župnik

Petar Mrzljak rođen je 8. lipnja 1863. godine u Samoboru od oca bačvara Vida i majke Doroteje, rođene Herčić. Krstio ga je začasni kanonik i župnik samoborski Antun Glasić, a kumovali su bačvar Mihael Kerčan i Amalija Ervežnik.[39] U Samoboru je pohađao pučku školu, a u Zagrebu gimnaziju i teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Od sedmoga razreda gimnazije (od 1881./1882.) bio je pitomac Nadbiskupskoga orfanotrofija i pohađao Nadbiskupski licej. Za svećenika je zaređen 24. srpnja 1887. godine u Zagrebu, a zaredio ga je posvećeni naslovni biskup Franjo Gašparić.[40]

Kao mladomisnik poslan je u župu Kašina, gdje je nakratko bio kapelan (VIII. – X. 1887.), potom je imenovan kapelanom u župi Sv. Margarete pod Belom (X. 1887. – VIII. 1889.), zatim je u istome svojstvu premješten u župu Vivodinu (VIII. 1889. – V. 1890.) te u Samobor (VI. 1890. – VIII. 1893.), a naposlijetku u rujnu 1893. u zagrebačku župu Sv. Marka na Gornjem gradu, gdje je kao kapelan službovao sve do jeseni 1905. godine. Kao kapelan Sv. Marka imenovan je mjeseca siječnja 1900. godine upraviteljem župe Sv. Petra i tu je službu obnašao do siječnja 1903. godine. U vrijeme upravljanja župom Sv. Petra nije prestao biti kapelanom župe Sv. Marka, pa se tako i u Matičnim knjigama upisivao „kapelan kod crkve sv. Marka, upravitelj ove župe“. S prestankom uprave župom Sv. Petra ponovno je kapelanom župe Sv. Marka. Tako je dugogodišnji – desetogodišnji – kapelan, s iskustvom uprave župom, 11. prosinca 1905. godine, nakon smrti župnika dr. Boroše, položio župničku prisegu za župu Sv. Marka u Zagrebu.[41] Mjeseca kolovoza 1912. godine bio je odlikovan „viteškim krstom Franje Josipa“ za svoj požrtvovni rad.[42]

U nekrologu objavljenom u *Katoličkom listu* za njega piše: „Bio je kao župnik prve župe ugledna ličnost, ali vazda tih i skroman. Premda je bio odlučan hrvatski rodoljub, ipak se politički nije isticao, a premda je pomagao sirotinji mnogo, ipak nije toga vješao na veliko zvono. U javne dobrotvorne svrhe davao je u svakoj zgodi, ali nije htio, da ga se za to hvali po novinama.”[43]

Umro je 5. srpnja 1916. godine u Zakladnoj bolnici na Harmici, koju su vodila milosrdna braća. Sprovodni obred, 7. srpnja, predvodio je kanonik Zagrebačkog kaptola Stjepan Korenić, uz dvostruku asistenciju novoveškoga župnika Vjekoslava Hegedića, vlaškouličkoga župnika Gustava Lepušića, župnika novoosnovane župe Sv. Blaža dr. Svetozara Rittiga i upravitelja župe Sv. Marka Vilima Giorgisa, a bili su nazočni zagrebački pomoćni biskupi dr. Josip Lang i dr. Dominik Premuš, kao i velik broj župnika iz zagrebačke okolice, župljana župe Sv. Marka i ostalih župa

36 HDA, Matična knjiga krštenih (rođenih) župe Topusko (1761. – 1777.), roll. 363, br. 1373.

37 Usp. Baltazar Adam KRČELIĆ, *Annuae ili Historija 1748 – 1767*, Zagreb, 1952., 527.

38 HDA, Matična knjiga krštenih (rođenih) župe Topusko (1761. – 1777.), roll. 363, br. 1373., 9v.

39 HDA, Matična knjiga krštenih (rođenih) župe Samobor (1858. – 1868.), roll. 294, 199.

40 NAZ, Protokol br. 9d (1870. – 1968.), Varia, Liber ordinatorum, 45.

41 Usp. Stjepan RAZUM, *Vjeroispovijedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije*, 404.

42 Usp. Odlikovanje, u: *Katolički list*, 63 (1912.) 32, 486.

43 †Petar Mrzljak, u: *Katolički list*, 67 (1916.) 28, 309.

grada Zagreba te predstavnici gradskih vlasti, dobrotovrnih društava i školskih ustanova. Na sprovodnom obredu pjevanje su predvodili članovi bogoslovskoga pjevačkog zbora Vijenac.[44]

Družba Isusova

P. NIKOLA MRZLJAK SI (1691. – 1759.), propovjednik, kateheta, misionar, predstojnik bratovština

Nikola Mrzljak (*Szkoria*) rođen je 23. studenoga 1691. godine u Lipniku (*Lipnicensis*) od oca Mihaela i majke Margarete.[45] U svojoj 23. godini života odlučio se za redovnički život, oduševljen radom svećenika, pučkih misionara iz Družbe Isusove, uputio je zamolbu da bude primljen u Družbu. Ta se njegova želja počela ostvarivati u Zagrebu, u Kolegiju Družbe Isusove na Gornjem gradu, gdje je 28. listopada 1714. godine bio primljen u Družbu. Nakon tog prvog koraka poslan je u dvogodišnji novicijat u Beč – *Domus probationis* – i tu je prolazio formaciju tijekom 1715. i 1716. godine. Od Hrvata u novicijatu zajedno s njime bili su Antun Kanižlić i Juraj Mulih, koje se uvrštava među najistaknutije članove Družbe Isusove hrvatskoga govornog područja. U popisu druge godine novicijata za Mrzljaka se navodi da je završio studij filozofije (*philosophus absolutus*). Zajedno s Andrijom Šveharom iz Petrinje i Petrom Sečenom iz Severina, prigodom održane dispute u kolovozu 1714. godine branio je teze o „staroj i novoj" geografiji, a disputom je predsjedao p. Jakob Pejačević. Ta je disputa kao i branjene teze tiskana u Zagrebu pod naslovom *Veteris et novae geographiae compendiosa congeneris* i predstavlja prvi hrvatski geografski udžbenik, a sadrži sumaran opis staroga svijeta (Europa, Azija, Afrika) i novoga svijeta (Amerika).[46]

Nakon novicijata i prije samoga studija teologije tri godine predaje na varaždinskoj (1716./1717. – *principista* i *parvista*) i zagrebačkoj gimnaziji (1717./1718. – *parvista*, 1718./1719. – *grammatista* i biva pomoćnik ravnatelja sjemeništa – 1719./1720. – *syntaxista)* i kateheta u crkvi Sv. Katarine. Kao predavač gramatike prikazao je 1719. godine s đacima poznatu priču o prijateljima *Orestu i Piladu* prema Ciceronovu djelu *De Amicitia* i Ovidijevu djelu *Epistulae ex Ponto III., ep. 2.*[47] Nakon nastavničke prakse u dvjema gimnazijama poslan je na dvogodišnji studij teologije u kolegij u Grazu (1720./1721. – 1721./1722.). Tijekom 1722. godine bio je zaređen za svećenika, jer se u tijeku treće probacije (1722./1723.) u judenburškome kolegiju navodi kao *pater*.

Prva postaja svećeničkoga i redovničkoga rada, nakon desetogodišnje redovničke i studijske formacije, bila je rezidencija u Požegi, gdje je 1723. poučavao u sintaksi i gramatici, obnašao službu katehete u crkvi te bio pomoćnik propovjedniku i od njega učio da bi već sljedeće 1724. i 1725. godine bio blagdanski propovjednik na hrvatskome jeziku (*illyricus*), držao korizmene nagovore i obnašao službu *operariusa*, odnosno dušobrižnika. Iz Požege je premješten u varaždinski kolegij i tu je radio tijekom sljedećih pet godina (1726. – 1731.). Tijekom prve godine bio je profesor retorike, predstojnik đačke kongregacije i vodio kućnu kroniku (*historicus domus*). Unutar toga „varaždinskog razdoblja" godine 1727. bio je poslan u misijsku postaju u Petrovaradin, gdje je obnašao službu katehete, pomagao propovjedniku na hrvatskome jeziku i obnašao službu dušobrižnika za vjernike hrvatskoga jezika. Godine 1728. ponovno je u Varaždinu i tu je kateheta u crkvi, pomaže rektoru varaždinskoga kolegija u dušobrižništvu te obnaša i službu dušobrižnika, a 1729. i 1731., uz navedene službe, još je držao marijanske nagovore (*exhortator marianus*), dok je 1730. držao nagovore kućnoj zajednici, a godine 1731. članom zajednice postaje i misionar Juraj Mulih

44 Usp. *Isto*; †Petar Mrzljak, u: *Obzor*, 70 (1916.) 187; Pogreb župnika sv. Marka, u: *Obzor*, 70 (1916.) 189.

45 HDA, Matična knjiga krštenih župe Lipnik (1659. – 1733.), roll. 160, br. 626, 113.

46 Usp. Miroslav VANINO, *Isusovci i hrvatski narod, I. (Rad u XVI. stoljeću. Zagrebački kolegij)*, Zagreb, 1969., 165.

47 Usp. *Isto*, 263-264.

Godine 1732. članom je misije u Osijeku, gdje pomaže propovjedniku na hrvatskome jeziku, obnaša službu dušobrižnika i misionara u Aljmašu.[48] Sljedeće 1733. godine nalazi se u kolegiju u Pečuhu i tu drži propovijedi na hrvatskome jeziku, nagovore kućnoj zajednici i vodi brigu za zatvorenike (*curam carcerum*). Tijekom sljedećih četiriju godina (1734. – 1738.) članom je zagrebačkoga kolegija. Tu tijekom prve godine obnaša službu katehete, predstojnik je Bratovštine sv. Izidora, pomaže blagdanskomu propovjedniku, kućni je kroničar i dušobrižnik. Od 1735. do 1738. godine obnaša dvije službe: blagdanskoga propovjednika u župnoj crkvi Sv. Marka na Gornjem gradu i službu dušobrižnika. Iz Zagreba je 1739. premješten u Požegu, gdje je do 1742. godine također obnašao službu blagdanskoga propovjednika, potom službu katehete, dušobrižnika i predstojnika Bratovštine muke Isusove, a tijekom 1742. i 1743. godine drži nagovore članovima kućne zajednice i bio im je ispovjednikom. Još sljedeće 1743. godine ostaje u slavonskom dijelu svoje provincije, samo ne u Požegi, nego u misiji u Osijeku, gdje je propovjednik, kateheta, kućni ispovjednik i dušobrižnik za vjernike hrvatskoga jezika. Godine 1745. je još istočnije, u misiji u Petrovaradinu, gdje obnaša slične službe: blagdanski propovjenik, kateheta na hrvatskome jeziku, drži nagovore *quatuor temporum* i obaša službu *operariusa*. U Požegi je 1746. godine bo nedjeljnji propovjednik, držao nagovore kućnoj zajednici i tijekom korizme bio *operarius illyricus* i savjetnik (*primus*).

Vrativši se u Zagreb, ponovno je obnašao službu nedjeljnoga propovjednika u župnoj crkvi Sv. Marka i službu dušobrižnika. Nakon godinu dana, 1748. godine premješten je u Varaždin, gdje je do 1751. godine propovjednik na hrvatskome jeziku (od 1749. pomaže hrvatskomu propovjedniku), zatim je predstojnik Bratovštine muke Isusove, ispovjednik u crkvi i dušobrižnik za vjernike hrvatskoga jezika. Godine 1752. i 1753., u istom kolegiju, povjerena mu je služba ketehete u crkvi, držanje korizmenih nagovora a biva i dušobrižnik za vjernike hrvatskoga jezika. Godine 1754. više ne drži korizmene nagovore, dok mu je 1755. povjerena samo služba brige za bolesne članove zajednice (*valetudinarius*), a od 1756. do smrti obnašao je službu dušobrižnika.

Prema opsegu i zahtjevnosti službi koje je obnašao posljednjih godina očito je tijekom 1754. ili 1755. godine obolio i tako u bolesti i tjelesnoj nemoći polako išao kraju svojega života i djelovanja. Umro je u varaždinskom kolegiju 5. travnja 1759. godine.[49]

Svećenici Senjske i modruške ili krbavske biskupije

IVAN MRZLJAK (oko 1697. – 1752.), kapelan

Prema godini ređenja za prezbitera može se pretpostaviti da je Ivan Mrzljak rođen oko 1697./1698. godine u Novom Vinodolskom (*Noviensis*[50]*, oriundus ex Novi*[51]). Nakon pučke škole i gimnazije studij filozofije i dvije godine moralne teologije pohađao je u Zagrebu. Tijekom studija (1718./1719. – 1722./1723.) bio je član Sjemeništa sv. Josipa u Zagrebu te kao takav uživao potporu iz Frankopanove zaklade (*Alumnus Frangepanicus*).[52] Za svećenika Modruške biskupije zaređen je krajem mjeseca studenoga 1723. godine (19. nedjelja poslije Duhova) u Senju po rukama biskupa modruškoga i senjskoga Nikole Pohmajevića. Tjedan dana ranije, 21. studenoga 1723., zaređen je za đakona, a tijekom mjeseca rujna primio je tonzuru i niže redove (12. rujna) te subđakonat (18. rujna).[53]

48 Usp. Josip PREDRAGOVIĆ, Građa za povijest Gospina svetišta u Aljmašu, u: *Vrela i prinosi*, 6 (1936.), 37.

49 Životopis isusovca Nikole Mrzljaka sastavljen je prema: Laszlo LUKÁCS, *Catalogi personarum et officiorum Proviciae Austriae S.I.*, VII (1718. – 1733.), Rim, 1993.; VIII (1734. – 1747.), Rim, 1994.; IX (1748. – 1760.), Rim, 1994.

50 Arhiv Senjske i modruške biskupije, Fond: VI Razno (R 5), Liber ordinatorom (1718. – 1743.), 21-22.

51 NAZ, Kanonska vizitacija župe Pitomača, Prot. 178/II, (7. IV. 1728.), 350.

52 Usp. Emilij LASZOWSKI, Prinosi za povijest sjemeništa (konvikta) sv. Josipa u Zagrebu (1653. – 1752.), u: *Vrela i prinosi*, 9 (1939.), 87-89.

53 Arhiv Senjske i modruške biskupije, Fond: VI Razno (R 5), Liber ordinatorom (1718. – 1743.), 21-24.

Vrlo vjerojatno da je već kao mladi svećenik bio uključen u život Zagrebačke biskupije. Povijesni izvori Družbe Isusove austrijske provincije na više mjesta navode svećenika Ivana Mrzljaka uključenog u njihov odgojno-obrazovni rad. Pretpostavljamo da je riječ upravo o našem Ivanu Mrzljaku, a ne o nekom isusovcu jer ga isusovački izvori ne navode. Tako je taj Ivan Mrzljak tijekom školske godine 1726./1727. u isusovačkoj školi u Požegi predavao „*principia et parva*" – nižim razredima.[54] Nakon toga imenovan je kapelanom u župi Zagrebačke biskupije u Pitomači, gdje je tu službu obnašao od svibnja 1727. do rujna 1730. godine.[55] Od 1735. do 1740. godine obnašao je službu kapelana u Sjemeništu sv. Josipa u Zagrebu, kojim su upravljali isusovci. Kao kapelan uživao je prihode posebnih zaklada s obvezom da svakoga tjedna slavi određen broj misa za dušu zakladnika. Tako je 1735. godine takovu obvezu imao za plemićku obitelj Gotal, a od 1736. do 1740. za zagrebačkoga podžupana Franju Abantija.[56]

U 55. godini života 13. srpnja 1752. godine umro je vrlo vjerojatno u mjestu Želin, župa Novo Čiče („u Xeljinu selu Biskupije Zagrebaske"). Možda je bio dvorski kapelan grofovske obitelji Erdődy pod čijim patronatom je bila župa Novo Čiče, a u Želinu (Zellin Gradu) je imala svoj dvor građen na dva kata.[57] U Matičnoj knjizi umrlih župe Novi Vinodolski piše: „buduch u Zagrebu pribival nikuliko let, kadi obetezavši u plovanij Xeljinskoi, ondi bilje oboruzjan ss. sakramenti i pokopan u czrikvi s. Mikule"[58].

Osim župne crkve u Novom Čiču postojala je također i kapela u čast sv. Nikoli, a također je u Novom Vinodolskom postojala i kapela sv. Nikole, pa je moguće da je pokopan ili u jednoj ili u drugoj kapeli. No, to još valja istražiti. Zapis o njegovoj smrti u Matičnoj knjizi umrlih župe Novi Vinodolski nalazi se između upisa dvaju pokojnika, prvi upis je od 2. kolovoza, drugi od 13. kolovoza 1752. godine, a on je umro 13. srpnja – to govori o mogućnosti da je ili pokopan u Novom Vinodolskom ili je tek tada župnik (*plovan*) dobio obavijest da je pokopan u Želinu(?), a župnik je svojeg Vinodolca svejedno upisao i u Matičnu knjigu umrlih župe Novi Vinodolski.

STJEPAN MRZLJAK (1719. – 1799.), župnik, kanonik Kaptola modruškoga ili krbavskoga, apostolski protonotar

Stjepan Mrzljak rođen je 26. prosinca 1719. godine u Novom Vinodolskom od oca Ivana (1688. – 22. I. 1733.) i majke Vinke, rođene Pančić (1703. – 26. IV. 1773.), koja je bila rodom iz obližnjeg Zagona. Krstio ga je kanonik Kaptola modruškoga Andrija Pančić,[59] a krsni su kumovi bili bračni par Lovro i Margarita Toljan.[60] Prema zapisu na grobnoj ploči doznajemo da je studij filozofije i teologije polazio u Beču,[61] a prema godini rođenja pretpostavljamo da je za svećenika zaređen oko 1743. godine. Nakon obnašanja kapelanske službe u nekim od župa Senjske i modruške biskupije i nakon smrti župnika ribničkoga Šimuna Asijića (†30. ožujka 1748.), od lipnja 1748. do siječnja 1749. godine obnašao je službu upravitelja župe Ribnik (Lika), a od siječnja 1749. do travnja 1761. godine obavljao je službu župnika ili *plovana* župe Sv. Petra i Pavla u Ribniku. Nakon župničke službe u ličkome Ribniku mjeseca lipnja 1761. godine postavljen je kanonikom Kaptola modruškoga ili krbavskoga sa sjedištem u Novom. U Matičnoj knjizi župe Novi Vinodolski piše: „kanonik mladi Stipan Merzljak"[62].

54 Usp. Tomo MATIĆ, Isusovačke škole u Požegi (1698 – 1773), u: *Vrela i prinosi*, 5 (1935.), 56.

55 NAZ, Kanonska vizitacija župe Pitomača, Prot. 178/II, (7. IV. 1728.), 350.

56 Usp. Emilij LASZOWSKI, Prinosi za povijest sjemeništa (konvikta) sv. Josipa u Zagrebu (1653. – 1752.), 63, 96-99.

57 Usp. *Hrvatska na tajnim zemljovodima 18. i 19. stoljeća. Zagrebačka županija (II.)*, Mirko VALENTIĆ – Ivana HORBEC – Ivana JUKIĆ (ur.), Zagreb, 2009., 283.

58 HDA, Matična knjiga umrlih župe Novi Vinodolski (1704. – 1782.), roll. 217, br. 832, 305.

59 Kanonik Andrija Pančić možda je bio u rodu s majkom krštenika Vinkom, rođenom Pančić, i time ujak malom Stjepanu.

60 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1784.), roll. 217, br. 832, 67.

61 Usp. Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah i.t.d. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1891., 151.

62 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1784.), roll. 217, br. 832, 144v.

Mjeseca srpnja 1783. naslovljen je čašću apostolskoga protonotara, u Matičnoj knjizi krštenih župe Novi Vinodolski piše: „kan.(onik) i P.(rotonotar) A.(postolski) Stipan Merzljak“[63]. Godine 1789. imenovan je začasnim kanonikom Kaptola senjskoga, „Colegiatae olim Noviensis nunc honorarius Segniensis Canonicus“[64].

Umro je 3. rujna 1799. u svojem Novom Vinodolskom. Sakramente mu je podijelio kanonik Adam Josip Mrzljak, a pokopan je u kanoničkoj grobnici novljanske župne crkve Sv. Filipa i Jakova.[65] U crkvi je postavljena već spomenuta grobna ploča s uklesanim zapisom.[66]

IVAN MRZLJAK (1750. – 1833.), župnik, dekan

Ivan Mrzljak rođen je 8. studenoga 1750. godine u Novom Vinodolskom od oca Antona (1724. – 28. VIII. 1794.) (Ivanova) i majka Katarine, rođene Maružanić (*Maruxanich*) Janković. Malenog Ivana krstio je kanonik Kaptola modruškoga Ivan Sajčić, a krsni kumovi bili su bračni par Osip (Josip) i Katarina Radetić.[67] Tijek njegova školovanja nije poznat, a za svećenika je prema datumu rođenja vrlo vjerojatno zaređen 1774. godine, a tome ide u prilog i podatak da je kao svećenik (*presbyter*) akademske godine 1774./1775. bio student na Bečkome sveučilištu,[68] gdje je očito bio poslan na specijalizaciju iz nekog područja teoloških znanosti.

Kapelansku službu je od 1781. do prosinca 1786. godine obnašao u rodnoj župi Sv. Filipa i Jakova Apostola, a od 1787. do 1790. u župi Sv. Terezije Avilske u Buzinu (Bužinu). Nakon dugogodišnjega kapelanskog staža, 11. veljače 1790. godine, biskup Ivan Krstitelj Ježić uveo ga je u župničku službu novoosnovane župe Sv. Nikole Biskupa u Kraljevici. U toj je župi službovao punih dvadeset i pet godina, do srpnja 1815.[69] Josip Burić u rukopisnom zapisu o povijesti Kraljevice ističe sljedeće: „Prvi kraljevički župnik bio je bez sumnje radin i inteligentan svećenik, a sudeći po njegovu antijozefinskom raspoloženju bio je i strogo crkven čovjek.“[70] S obzirom na to da je Kraljevica bilo mjestu u kojem su obitavala vojna lica, svakodnevno se izmjenjivali trgovci i drugi stranci raznih potreba i razloga, bilo je potrebno i mudro tu postaviti župnikom inteligentnoga svećenika koji je čvrsta karaktera i duhovnosti te koji poznaje jezike, osobito talijanski i njemački. Očito je biskup Ježić u Ivanu Mrzljaku našao prikladna svećenika.

Nakon dugogodišnjeg službovanja i pionirskoga rada u zahtjevnoj župi Kraljevici u kolovozu 1815. godine imenovan je župnikom Sv. Jurja mučenika u Hreljinu (*parochus Hrelynensisin Polyine*). Od samoga imenovanja župnikom obnašao je i službu dekana, a jednu i drugu sve do svoje smrti. Obnašajući župničku službu, „na brazdi svećeničkoga života i služenja“, umro je 23. veljače 1833. godine u Hreljinu.[71] Nije navedeno gdje je pokopan, no pretpostavljamo da je to bilo u kripti župne crkve ili na župnome groblju.

63 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1784.), roll. 217, br. 832, 191.

64 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1784. – 1815.), roll. 217, br. 833, 26 (nova 13v).

65 HDA, Matična knjiga umrlih župe Novi Vinodolski (1784. – 1815.), roll. 218, br. 837, 37.

66 „Hocce / Grati animi monumento p. cur a su(o) ne(pote) p p(co) pe. / r(us) d(us) Stephanus Merzlyak / qui delibatis praeclaris Vienae ph. th. stud. / ... parochus Ribnicensis creatus / 1761 dein Cath. Ecc. Modr. Col. Noui canonic(us) / c. proto notarius Apos. Sedis hon(o) ris pro meritis / decoratus tandem annos 80 n(a)tus Novi 3 7bris / pie obijt / 1799.“, Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah i.t.d. u Hrvatskoj i Slavoniji,* 151.

67 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1784.), roll. 217, br. 832, 113v.

68 Usp. *Die Matrikel der Universität Wien*, VIII, 1746/47 – 1777/78, Ulrike DENK – Nina KNIELING – Thomas MAISEL – Astrid STEINDL (ur.), Wien, 2014., 418.

69 Usp. Josip RANDIĆ, Stogodišnjica župe u Kraljevici, u: *Katolički list*, 41 (1890.) 50, 413.

70 Josip BURIĆ, *Iz prošlosti Kraljevice* /rukopis/, 43.

71 HDA, Matična knjiga umrlih župe Hreljin (1816. – 1857.), roll. 42, (Povijesni arhiv Rijeka, br. 275 /177/), 37.

ADAM (DANKO) JOSIP MRZLJAK (1751. – 1822.), župnik, kanonik Kaptola modruškoga ili krbavskoga

Adam (Danko) Josip Mrzljak rođen je 3. travnja 1751. godine u Novom Vinodolskom od oca Petra (1718. – 9. I. 1789.) (Adamova) i majke Margarete, rođene Piškulić (1716. – 17. II. 1790.). Krstio ga je novljanski župnik *plovan* Adam Makabrunić, a kumovali su kanonik Kaptola modruškoga Anton pl. Kaballin i Lucija Piškulić.[72] Nisu nam poznati podatci o tijeku njegova školovanja, ni točan datum svećeničkoga ređenja koje se, prema datumu rođenja, može pretpostaviti da je bilo oko 1775. godine. Glede obnašanja kapelanske službe poznato je da je od ožujka 1777. pa do rujna 1778. tu službu obnašao u župi Uzvišenja Svetog Križa u Perušiću. Zasada nije poznato kamo je premješten iz Perušića. Od kolovoza 1780. pa sve do 1787. kapelansku službu obnašao je u rodnoj župi Sv. Filipa i Jakova Apostola, odakle je premješten u obližnji Zagon, gdje je tih godina osnovana lokalna kapelanija Sv. Antuna Padovanskoga i tu je kao – *vicarius Zagoniensis* – službovao tijekom daljnjih dvanaest godina, od siječnja 1787. do lipnja 1799. godine, kada je – *noviter instalatus* – imenovan kanonikom Kaptola modruškoga ili krbavskoga. Krajem 1803. godine postavljen je upraviteljem župe Novi Vinodolski[73] i tu je službu obnašao do svibnja 1804., a potom je kao i drugi članovi Kaptola redovito ispomagao u župnome pastoralu. Početkom 1821. godine vrlo vjerojatno je obolio, jer više nema njegovih upisa u Matične knjige.

Umro je 15. svibnja 1822. godine i pokopan je u kripti župne crkve u Novom, *cripta Rosariana*. Sprovodni obred predvodio je kanonik Kaptola modruškoga Lovro Toljan, koji mu je podijelio i svete sakramente umirućih.[74]

IVAN AMBROZ MRZLJAK (1781. – 1866.), župnik, dekan

Ivan Ambroz Mrzljak rođen je 7. prosinca 1781. u Novom Vinodolskom od oca Ivana (1751. – 5. VIII. 1832.) (*Mikulinov*) i majke Franciske, rođene pl. Kaballini (Caballini, Kabalin) (1751. – 6. XI. 1838.). Krstio ga je kanonik Kaptola modruškoga i apostolski protonotar Ivan Krstitelj Maričić, a kumovali su kanonik Kaptola modruškoga Ivan Ježić i udovica Margareta Makabrunić Adamova.[75] Nakon pučke škole, gimnazije te studija filozofije i teologije, što je vrlo vjerojatno polazio u Senju, zaređen je za svećenika 24. veljače 1805. godine po rukama biskupa senjsko-modruškoga Ivana Krstitelja Ježića.[76] Nije zasada poznato gdje je službovao nakon ređenja pa sve do 1811. godine. Spomenute 1811. imenovan je župnikom župe Sv. Petra i Pavla Apostola u Crnom Lugu i tu je službovao do 1813. godine, kada je imenovan kapelanom u župi Sv. Antuna Padovanskoga u Čabru (1813. – 1814.), a još iste 1814. godine nakratko je upravljao župom Sv. Andrije Apostola u Trstju (Čabarski dekanat). Potom je obnašao župničku službu u sljedećim trima župama: Sv. Bartola Apostola u Cerniku Primorskom (X. 1814. – IX. 1821.), Glavosjeka Sv. Ivana Krstitelja u Kuželju (X. – XI. 1821.), Sv. Antuna Padovanskoga u Čabru (5. XI. 1821. – I. 1829.), gdje je od travnja 1824. do siječnja 1829. obnašao i službu dekana. Najduže je službovao u župi Sv. Josipa u Praputniku (Bakarski dekanat), od veljače 1829. do ožujka 1864. godine, kada je umirovljen. Očito iscrpljen od dugogodišnjeg i napornog pastoralnog rada povukao se u samostanske zidine franjevačkoga samostana i svetišta Majke Božje na Trsatu. Tu je živio i vrlo vjerojatno, prema mogućnostima i zdravstvenom stanju, ispomagao domaćinim franjevcima. Umro je na samu Novu godinu 1866. godine na Trsatu. Za dva dana, 3. siječnja, pokopan je na tamošnjem trsatskom groblju. Sprovodni obred predvodio je o. Gaudiosus Lomberger OFM.[77]

72 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1784.), roll. 217, br. 832, 114v.

73 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1784. – 1815.), roll. 217, br. 833, 78.

74 HDA, Matična knjiga umrlih župe Novi Vinodolski (1815. – 1823.), roll. 218, br. 838, 52 (nova 27).

75 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1786.), roll. 217, br. 832, 187v.

76 Usp. Arhiv Senjske i modruške biskupije, *Schematismus venerabilis perpetuo per aequalitatem unitarum Segniensis et Modrušiensis, seu Corbaviensis dioecesium cleri pro anno 1863*., Zagreb, 1863., 117.

77 HDA, Matična knjiga umrlih župe Trsat (1858. – 1889.), roll. 131, (Povijesni arhiv Rijeka, br. 275 /544/), 121.; Arhiv Senjske i modruške biskupije, Necrologium ab anno 1834, R 18 (1834.), Mrzljak de, Ivan Ambroz, 18.

NIKOLA (PETAR) MRZLJAK (1782. – 1844.), profesor filozofije, moralne i pastoralne teologije, kanonik Kaptola modruškoga ili krbavskoga, opat sv. Dujma ponad Senja, kapitularni vikar, župni upravitelj

Nikola (Petar) Mrzljak rođen je 5. prosinca 1782. godine u Novom Vinodolskom od oca Matije (*Mikulinova*) i majke Lucije, rođene Cikul(ić) (Chikul/ich) (1755. – 1. XI. 1807.). Krstio ga je kanonik Kaptola modruškoga Antun Ježić, a kumovali su bračni par Ivan (Antunov) i Margarita Piškulić.[78] Nije nam poznat tijek njegova školovanja, no vrlo vjerojatno je pučku školu pohađao u rodnome Novom, a gimnaziju, studij filozofije i teologije u Senju. S obzirom na to da je predavao pojedine predmete iz filozofije i teologije u Senju, možemo pretpostaviti da se negdje dodatno usavršavao u tim područjima. Točan datum njegova ređenja nije nam poznat, međutim pretpostavljamo da bi to mogla biti 1806. godina. U Matičnoj knjizi krštenih župe Novi Vinodolski upisan je mjeseca listopada 1807. godine u službi kuma kao *presbyter noviensis*. Poznato je da je 1808. godine obnašao službu prefekta studija u Bogoslovnom sjemeništu u Senju, a od 1810. do 1834. godine predavao je filozofiju (logika i metafizika), potom moralnu teologiju i pastoral u Senju (nije položio rigoroze i nije imao doktorat).[79]

Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski od mjeseca siječnja 1811. godine navodi ga u službi kanonika Kaptola modruškog ili krbavskog sa sjedištem u Novom Vinodolskom te u službi profesora u Senju. Od kolovoza 1824. obnaša službu konzistorijalca, a u svibnju 1831. godine dodijeljena mu je čast opata sv. Domnija (Dujma) kod Senja (*S. Domnii prope Segniam*). Nakon smrti biskupa senjsko-modruškoga Ivana Ježića († 6. V. 1833.) Kaptol ga izabire za kapitularnoga vikara u vrijeme ispražnjene biskupske stolice (*sede vacante vicarius generalis Capitularis*). Od kolovoza 1841. godine pa sve do smrti upravljao je župom Sv. Filipa i Jakova u Novom Vinodolu. Mjeseca rujna 1840. godine imenovan je prisežnikom Sudbenog stola Zagrebačke županije.[80]

U vrijeme dok je kanonik Nikola Mrzljak obnašao službu župnoga upravitelja, zapisano je u ondašnjoj *Danici ilirskoj* kratko svjedočanstvo susreta iliraca s njime. Članak „Prijateljski dopis iz Primorja“[81] sastavio je Pavao Čavlović, pouzdanik Ljudevita Gaja. „Nakon što bi se sa Senjani oprostili, odnosno 2. kolovoza (1841.) po kopnu nuz more do Novog města, koje nam tolike jur muževe i znatne glave porodi; [...]. Drugo jutro nakon pěvane službe Božje koju opet u naškom jeziku slušati sreću imasmo pohodismo prečast. g. opat Merzljaka, koji nas je veoma lěpo primio, i kod sebe na obedu zaděržao; kod njega opet veći dio razgovora o narodnosti sprovodismo.“

Kanonik Nikola Mrzljak umro je 19. travnja 1844. godine,[82] a pokopan je 20. travnja u crkvi u Novom, u kripti za svećenike. Fabijan Sokolić, kapelan u Pazarišću, ispjevao je pjesmu u čast pokojnome kanoniku Nikoli Mrzljaku, koja je pod naslovom „Plač nad grobnicom“ objavljena u *Zori dalmatinskoj*.[83] Pokojnikov brat Vinko, također svećenik, i nećak Eduard pl. Mrzljak,[84] iznad sakristijskih vrata župne crkve Sv. Filipa i Jakova u Novom Vinodolskom dali

78 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1650. – 1784.), roll. 217, br. 832, 190.

79 Usp. Mile BOGOVIĆ, *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, Zagreb – Rijeka, 1999., 32.

80 Usp. Novoimenovani prisèdnici sudbenoga stola pri sl. varmedji zagrebskoj, u: *Ilirske narodne novine*, 6 (1840.) 78, 309.

81 Usp. Pavao ČAVLOVIĆ, Prijateljski dopis iz Primorja, u: *Danica Ilirska*, 7 (1841.) 34, 138-140.

82 HDA, Matična knjiga umrlih župe Novi Vinodolski (1823. – 1859.), roll. 219, br. 838, 168 (nova 84v); Arhiv Senjske i modruške biskupije, Necrologium ab anno 1834, R 18 (1834.), Mrzljak, Nikola, 6.; Mile BOGOVIĆ, *Velebitsko Podgorje i njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti*, Gospić, 2019., 193.

83 Usp. Fabian SOKOLICH, Plač nad grobnicom, u: *Zora dalmatinska*, I (1844.) 22, 169.

84 Eduard Maksimilijan Mrzljak rođen je 13. listopada 1810. godine u Novom Vinodolskom od oca Antuna (brat svećenika Nikole i Vinka) i majke Marije, rođene Caballini. Krstio ga je Nikola Mrzljak, koji je tada obnašao službu profesora filozofije u Senju, a krsni kumovi bili su Antun Stjepan Caballini, kanonik Modruškoga kaptola, generalni vikar i župnik bribirski, i Marija Draganić od Dragenfelda. Eduard je obnašao službu dvorskoga savjetnika na području financija. Umro je 18. ožujka 1876. godine u Rijeci, a pokopan je 20. ožujka u Novom Vinodolskom.

su podići spomen-ploču s grbom Mrzljakovih[85] i reljefnim prikazom umirućeg Nikole Mrzljaka, kojemu prilazi anđeo pružajući mu „vijenac života". Reljef je rad riječkoga kipara Pietra Stefanuttija.[86]

U *Novinama horvatsko-slavonsko-dalmatinskima* objavljen je podulji članak prigodom smrti kanonika Nikole Mrzljaka. Nakon navođenja pojedinih pokojnikovih službi i časti pisac članaka postavlja pitanje: „Što smo s njim izgubili" te nastavlja; „nije moći s nekoliko rèčih ovdi opisati: On je bio onaj tvèrdi stup, na kojem su tolika duhovna i svètovna dobra naših stranah sigurno počivala; on je bio, koi se je kroz vàs svoj život izmedju svih ostalih najvećma starao, da se zapletene stvari starodavnog stolnog kaptola i biskupie moduške u dobri red jednom postave, i osiguraju. Pak eto baš sada, poslè kako je previšnje mèsto sve naše pobožne želje premilostivo odobrilo i potvèrdilo, sa suzami na čima gledamo, kako mu je po odluki Svemogućega uzkratjeno uživati veselje tolikoga svoga truda, i viditi konačno uredjenje rečenoga kaptola. Ostavio je medjutim kod nas vèkovitu uspomenu, koju je svojimi velikimi dèli zaslužio, i koju će naša zahvalna sèrca, kao najdražju svetinju sačuvati, i u svako vrème izpovèdati i posvèdočiti znati."[87]

PETAR MRZLJAK (1794. – 1851.), župnik

Petar Mrzljak rođen je 8. srpnja 1794. godine u Novom Vinodolskom od oca Josipa (1766. – 12. IV. 1843.) i majke Lucije, rođene Dobrić. Krstio ga je kapelan novljanski Lovro Toljan, a kumovali su mjesni tridesetničar Petar Matija Maričić i njegova supruga Marija, rođena Cuculić (*Czuczulich*).[88] U Biskupijskom arhivu u Senju čuva se dopis župnika Petra Mrzljaka pisan u Prizni 23. lipnja 1836. godine u kojem je naveo osnovne podatke iz životopisa te pojedine podatke duhovnoga i materijalnoga stanja župe. Prema tome izvoru, kao i prema podatcima iz Arhiva Senjske i moduške biskupije, sastavljen je životopis svećenika Petra Mrzljaka. U svojem dopisu navodi da je prve razrede gimnazije (*studia gramaticalia*) polazio dijelom u Rijeci, a dijelom (privatno) u Omišlju (*Castelmuschio*) na otoku Krku te dijelom kod opata i kanonika Nikole Mrzljaka u Novom Vinodolskom. Završne gimnazijske razrede (*humaniora*) pohađao je u senjskoj gimnaziji te filozofiju (1816./1817. – 1817./1818.) i teologiju (1818./1819. – 1821./1822.) u Biskupijskom sjemeništu u Senju. Od jezika, osim materinjega, govorio je još talijanski i latinski. Za svećenika je zaređen 25. ožujka 1822. godine po rukama senjskoga i moduškoga ili krbavskoga biskupa Ivana Ježića.[89]

Kao mladomisnik bio je poslan za kapelana u župu Sv. Nikole Biskupa u Brod-Moravicama (1. V. 1822. – 1. VI. 1824.), potom nakratko (1. VI. – 1. XI. 1824.) u župu Sv. Jurja mučenika u Hreljinu, a nakon Hreljina u župu Sv. Dujma biskupa i mučenika u Driveniku (1. XI. 1824. – 31. XII. 1826.). Prije preuzimanja same župničke službe imenovan je upraviteljem župe Sv. Jakova Apostola u Starigradu (1. I. – 18. IV. 1827.).

Župničku službu započeo je 19. travnja 1827. godine u župi Sv. Ivana Krstitelja u Prizni i tu je službovao sve do svoje smrti. Primivši svete sakramente, umro je u četiri sata ujutro 9. srpnja 1851. godine u Prizni. U Matičnoj knjizi umrlih župe Prizna piše sljedeće: „po ispunjenoj dobi pokopan bi u crikvi S. Ivana s-voljom svog virnog puka Prižanskoga u znak izkazane njemu vèrne

85 Spomen-zapis glasi: Nicolao Merzlyak Abbati Inful: S. Doimi supra Segniam / Cathl. Ecclae. Modrussiensis seu Corbav. / Canonico Consistoriali Sede vacante / em generali vicario Capitulari et cath. / eccae. Noviensis administratori ac I. Comitatus / Zagrabiensis sedis iudriae assessori / XIII. Calendas Maji MDCCCXLIV. / aetatis suae anno LXII. pie defuncto / Vincentius frater et ex fratre nepos / Eduardus ob illius incomparabilem in / eos pietatem / et paternam benevolentiam / memoriae atque / grati animi in monimentum / posuere. Zahvaljujem župniku don Mariu Frlanu za poslanim fotografijama spomen-ploče u čast Nikole Mrzljaka.

86 Usp. Mile BOGOVIĆ, *Vinodol i njegova Crkva od Vinodolskog zakona do naših dana*, Rijeka, 2015., 149.

87 Horvatska i Slavonia. Dopis iz Novoga Vinodolskoga. /† Nikola Mrzljak/, u: *Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske*, X (1844.) 36, 141.

88 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1784. – 1815.), roll. 217, br. 833, 34.

89 Biskupijski arhiv u Senju, fond: Spisi župe Prizna, Petar Mrzljak, 1836./830.; Mile BOGOVIĆ, *Velebitsko Podgorje i njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti*, 193.

pastirske kroz 24 godine i jedan misec želje“. Pokopan je u župnoj crkvi Sv. Ivana, a sprovodni je obred predvodio jablanački župnik Mihalj Martinčić.[90]

VINKO MRZLJAK (1801. – 1884.), profesor moralne i pastoralne teologije, kanonik Kaptola modruškoga ili krbavskoga – veliki prepošt, kapitularni vikar, opat sv. Nikole od Gacke

Vinko Mrzljak rođen je 15. travnja 1801. godine u Novom Vinodolskom od oca Matije (Nikolin) i majke Lucije, rođene Cikulić. Na krštenju je dobio dva imena: Matej Vinko. Krstio ga je Stanislav Car, bilježnik Biskupskoga ordinarijata, a kumovali su kanonik Kaptola modruškoga sa sjedištem u Bribiru te kanonik *a latere* Antun Akačić i udova Magdalena Cikulić.[91] Vinko je mlađi brat svećenika Nikole Mrzljaka. Studij filozofije pohađao je vrlo vjerojatno u Senju, a teologije u Beču, gdje se kao student navodi 1824. godine.[92] Za svećenika je zaređen 21. rujna 1824. godine po rukama senjskoga i modruškoga ili krbavskoga biskupa Ivana Krstitelja Ježića.[93] Kao mladi svećenik imenovan je pomoćnikom upravitelja župe Sv. Filipa i Jakova Apostola u Novom Vinodolskom i kanonika Nikole Mrzljaka te profesorom na gimnaziji u Novom. Na toj je službi bio od 24. listopada 1824. do 14. travnja 1827. godine, kada je imenovan prefektom studija u senjskome sjemeništu i profesorom filozofije (logika, metafizika, filozofija „morum“). Od 26. rujna 1834. godine, kada je položio rigoroz u Pešti, u Senju je kao profesor započeo predavati moralnu i pastoralnu teologiju (katehetika, govorništvo /*eloquentia sacra*/ i pedagogika). Govorio je, osim materinjega jezika, još i latinski, talijanski i njemački.[94] Godine 1835. imenovan je prisjednikom Duhovnoga stola te odvjetnikom siromaha.[95] Kanonikom modruškim sa sjedištem u Novom imenovan je 1852. godine, a profesorom teologije u Senju bio je od 1852. do 1854. godine. Prosinodalnim ispitivačem imenovan je 1854. godine, a još je od oko 1846. imenovan i začasnim prisjednikom Sudbenoga stola Varaždinske županije. Kao saborski zastupnik, 1865. godine bio je imenovan članom saborskoga odbora „znanstveno naukovnoga“. Upraviteljem župe Novi Vinodolski imenovan je mjeseca svibnja 1863. godine, a osim te službe obnašao je i onu nadzornika „pučkih učiona” Vinodolskoga kotara. Kao kanonik imenovan je 1864. godine kanonikom čuvarom (kostos), 1865. prepoštom Kaptola, a krajem 1873. opatom sv. Nikole od Gacke.[96]

Prije imenovanja novoga modruškog biskupa, trij kaptola – bribirski, bakarski i novljanski – 7. listopada 1875. izabiru ga za kapitularnoga vikara.[97] Prigodom ustoličenja novoga biskupa senjskoga i modruškoga ili krbavskoga dr. Josipa Posilovića u Novome 23. rujna 1876. godine, Vinko Mrzljak je kao kapitularni vikar održao prigodni govor, koji je objavljen u ondašnjem katoličkom tjedniku *Katolički list*[98] i lokalnom listu *Primorac*[99].

90 HDA, Matična knjiga umrlih župe Prizna (1818. – 1859.), roll. 261, br. 1008, str. 38. Arhiv Senjske i modruške biskupije, Necrologium ab anno 1834, R 18 (1834.), Mrzljak, Petar, 10.

91 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1784. – 1815.), roll. 217, br. 833, 65v.

92 Arhiv Senjske i modruške biskupije, Album svećenika Senjske i modruške biskupije, R 22 (1878. – 1969.), Mrzljak, Vinko, 1.

93 Arhiv Senjske i modruške biskupije, *Schematismus venerabilis perpetuo per aequalitatem unitarum Segniensis et Modrušiensis, seu Corbaviensis dioecesium cleri pro anno 1863*., Zagreb, 1863., 118.

94 Usp. Mile BOGOVIĆ, *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, 32.

95 Usp. *Obći zagrebački koledar za godinu 1850.*, godina 5, Zagreb, 177.

96 Viestnik, Zagreb, u: *Katolički list*, 25 (1874.) 3, 23.

97 (Vikarom za biskupiju modrušku), u: *Primorac*, 3 (1875.) 82, 1.

98 Uvod i doček presv. g. biskupa modruškoga dra. Gjure Posilovića, u: *Katolički list*, 27 (1876.) 44, 377-380. Evo nekoliko misli iz pozdravoga govora koji je izrekao kapitularni vikar Vinko Mrzljak: „Stolni i sborni kaptoli modruške biskupije sa dušobrižnim svećenstvom i vjernimi žitelji [...] znaju bo, da ste odlični i iskreni sin Hrvatske, da ste cviet naše hrvatske gore, koj, uslied svoje visoke naobraženosti, razgranjenoga duboka znanja, uma i mudrosti, bistroga ujedno i preblagoga – uvidjavnost duha, dobrotu i milinju srca obično označavajućega – lica, znoja bo, rekoh, da ćete duhovno stado modruško vješto i baš valjano upravljati i rukovoditi od Boga i spasitelja Isusa Krista utvrdjenim putem spasenja vječnoga.”

99 (Svečanost o uvodu gosp. biskupa dr. Posilovića), u: *Primorac*, 4 (1876.) 117; (Govor g. vikara Mrzljaka, kojim je oslovio g. dr. Posilovića, o njegovu uvodu u stolnu crkvu modrušku”, u: *Primorac*, 4 (1876.) 118.

Vinko pl. Mrzljak, krajem 1869. godine, upisao se među članove Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima.[100] U popisu članova *Matice hrvatske* redovito ga se spominje kao člana utemeljitelja,[101] a novčanim darovima Maticu ilirsku (Maticu hrvatsku) potpomagao je od samih njezinih početaka.[102] Također je pomagao i aktivno sudjelovao u Društvu za pověstnicu i starine Jugoslavenah, na čijem je čelu bio Ivan Kukuljević Sakcinski.[103]

Umro je 14. siječnja 1884. godine (ponedjeljak, 7 sati ujutro) u Novom Vinodolskom, a pokopan je na općinskom groblju.[104] Sprovodni obred predvodio je župnik novljanski i kanonik Kaptola modruškoga Ivan Potočnjak.[105]

JOSIP (ANTUN) MRZLJAK (1814. – 1882.), župnik, kanonik kantor Kaptola modruškoga ili krbavskoga

Josip (Antun) Mrzljak rođen je 19. siječnja 1814. godine u Novom Vinodolskom od oca Bartola (1784. – 8. II. 1865.)(Filipov) i majke Ane, rođene Kargačin (1790. – 15. VIII. 1865.). Krstio ga je kanonik Kaptola modruškoga i profesor Nikola Mrzljak, a krsni kumovi bili su kanonik Kaptola modruškog i arhiđakon Antun Akačić i Judita pl. Hreljanović, rođena Demelli.[106] Nakon pučke škole, studij filozofije (1830./1831. – 1831./1832.) i teologije (1832./1833. – 1835./1836.) pohađao je u biskupijskom sjemeništu u Senju. Za svećenika je zaređen 2. veljače 1837. godine po rukama tada mladoga i perspektivnoga senjsko-modruškog biskupa Mirka Ožegovića.[107] Tijek njegova svećeničkoga djelovanja je vrlo dobro poznat. Od veljače 1837. do srpnja 1848. godine obnašao je kapelansku službu u župi Sv. Katarine djevice i mučenice u Lokvama,[108] potom je istu službu, od kolovoza 1848. do siječnja 1850. godine obnašao u župi Sv. Marije Magdalene u Brodu na Kupi.[109] Početkom 1850. imenovan je upraviteljem župe, a od 1851. župnikom župe Sv. Petra Apostola u Podsteni. Tijekom dvaju mjeseci, srpnja i kolovoza 1853. godine, obnašao je službu upravitelja župe Sv. Katarine dj. i mč. u Lokvama, a potom od kolovoza 1853. do istoga mjeseca 1871. službu župnika te župe. Ban Josip Jelačić uime vlade mu je, kao i drugim svećenicima, kojih je bilo oko trideset, uručio „pohvalnicu priznavajući zaslužne usluge, za vrěme běsnećega godine 1855. u Hèrvatskoj kratelja čověčanstvu učinjene“[110]. Mjeseca ožujka 1862. imenovan je dekanom Brodskoga dekanata, 1865. začasnim kanonikom Modruškoga kaptola, a također je obnašao zahtjevnu službu kotarskoga školskog nadzornika te službu konzistorijalca. Nakon gotovo dvadeset godišnjega službovanja u župi Lokve, mjeseca rujna 1871. godine postavljen je u službu župnika župe Sv. Petra i Pavla Apostola u Bribiru te kanonikom Modruškoga kaptola sa sjedištem u Bribiru. Gledom na službu u Kaptolu, 14. prosinac 1877. imenovan je kanonikom pojcem (*cantor*) Kaptola modruškoga ili krbavskoga.[111] Krajem 1874. godine stupio je u članove II. reda Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima u Zagrebu.[112]

100 Društvo sv. Jeronima, u: *Katolički list*, 21 (1870.) 2, 16.

101 *Izvještaj Matice hrvatske za godinu 1877.*, Zagreb, 1878., 40.; *Izvještaj Matice hrvatske za upravnu godinu 1887.*, Zagreb, 1888., 37.

102 Rodoljubivi darovi za 'Maticu ilirsku', u: *Ilirske narodne novine*, 8 (1842.) 103, 409.

103 *Arkiv za pověstnicu Jugoslavensku*, III, Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, (ur.), Zagreb, 1852., 457.

104 Promjene u svećenstvu, u: *Okružnice Biskupskoga ordinarijata Senjskoga i Modruškoga ili Krbavskoga izdane u godini 1882. – 1886.*, 1882.,kom. 1, Senj, 1887., 6.

105 Arhiv Senjske i modruške biskupije, Necrologium ab anno 1834, R 18 (1834.), Mrzljak, Vinko, 30. († Vinko Mrzljak), u: *Pozor*, 1884. 14.

106 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1784. – 1815.), roll. 218, br. 833, 169.

107 Arhiv Senjske i modruške biskupije, Album svećenika Senjske i modruške biskupije, R 22 (1878. – 1969.), Mrzljak, Josip, 2.

108 *Universalis schematismus ecclesiasticus venerabilis cleri Romano- et Graeco- Catholici saecularis et regularis incliti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum nec non Magni Principatus Transilvaniae*, 1842./1843., Budae, 886.

109 *Obći zagrebački koledar za godinu 1850.*, godina 5, Zagreb,182.

110 Cèrkvene věsti. Iz Zagreba 1. listopada, u: *Zagrebački katolički list*, 7 (1855.) 40, 322.

111 Promjene u svećenstvu, u: *Okružnice Biskupskoga ordinarijata Senjskoga i Modruškoga ili Krbavskoga izdane u godini 1876. – 1881.*, 1882., kom. 1, Senj, 1881., 3. Kaptol modruški ili krbavski imao je tri sjedišta: u Novom Vinodolskom bilo je mjesto velikoga prepošta Kaptola, kustosa i kanonika arhiđakona, u Bakru je bilo mjesto kanonika lektora, arhiđakona i kanonika magistra te u Bribiru mjesto kanonika pojca ili kantora i još dvojice kanonika.

112 Družtvo sv. Jeronima, u: *Katolički list*, 25 (1874.) 53, 424.

Dugogodišnji župnik i kanonik Josip Mrzljak umro je 30. studenoga 1882. godine[113] u Bribiru, gdje je 2. prosinca te godine i pokopan. Sprovodni obred predvodio je veliki prepošt Kaptola modruškoga ili krbavskoga Vinko Mrzljak.[114]

ROK MRZLJAK (1814. – 1873.), vojni kapelan

Rok Mrzljak rođen je 17. kolovoza 1814. godine u Novom Vinodolskom od oca Stjepana (Josipov) i majke Ane Mrzljak, rođene Piškulić. Krstio ga je kanonik Kaptola modruškoga Adam Josip Mrzljak, a krsni kumovi bili su građani Ivan Kargačin i Lucija ud. Dobrić.[115] Pučku školu je vrlo vjerojatno pohađao u rodnome mjestu, a gimnaziju u Senju. Studij filozofije pohađao je tijekom dviju akademskih godina (1833./1834. – 1834./1835.) u Senju, gdje je pohađao i studij teologije (1835./1836. – 1838./1839.). Za svećenika je zaređen 6. kolovoza 1839. godine po rukama slavnoga senjsko-modruškoga biskupa Mirka Ožegovića.

Tijekom deset godina (1839. – 1849.) obnašao je kapelansku službu u raznim župama: Navještenja Blažene Djevice Marije u Gospiću, u dvama navratima, (XII. 1839. – XI. 1841., IX. 1843. – V. 1845.), Sv. Filipa i Jakova Apostola u Novom Vinodolskom (XI. 1841. – I. 1843.), nakratko u župi Sv. Jurja mučenika u Svetom Jurju kod Senja (ljeto 1845.), bio je učitelj „početne učione” i upravitelj župe Presvetoga Trojstva u Mudrušu (1847. – 1849.). Od 1849., ili možda nešto ranije, do 1862. godine obavljao je vrlo zahtjevnu službu vojnoga kapelana kod carske i kraljevske pukovnije baruna Georga von Gepperta.[116] Od 1862. godine, kao umirovljeni vojni kapelan (*capellanus campestris*) živio je i pastoralno ispomagao u rodnoj župi u Novom Vinodolskom. Rok Mrzljak se početkom 1870. godine upisao među članove Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima.[117]

Umro je 4. studenoga 1873. godine, a pokopan je na groblju u Novom, uz obalu mora. Sprovodni obred predvodili su članovi zbora Kaptola modruškoga.[118]

Zaključak

Čovjekov životni put teško je svesti samo na nekoliko datuma i mjesta, iako često nije moguće reći ili napisati više od toga. Gledano sa strane istraživanja, „kopanja“ po arhivskom gradivu, nalaženje datuma i mjesta rođenja pojedine osobe velik je uspjeh, osobito ako jer riječ o osobama koje su živjele nekoliko stotina godina prije nas. Koliko mi je poznato, životopisi svećenika koje prikazuje ovaj članak nisu dosad obrađeni i obavljeni, stoga vjerujem da su koristan doprinos daljnjem proučavanju ne samo njihovih životopisa nego mjesta njihova službovanja i drugih područja svećeničkoga rada. Gotovo su svi bili uključeni u pastoralni život i rad svojih biskupija. Župničku službu obnašali su Nikola Juraj Mrzljak u Velikom Bukovcu (1738. – 1744.), Nikola Mrzljak u Dragancu (1756. – 1773.), Juraj Mrzljak u Topuskom (1742. – 1765.) i Petar Mrzljak u župi Sv. Marka Evanđelista u Zagrebu (1905. – 1916.) u Zagrebačkoj nadbiskupiji, a u Senjskoj i modruškoj ili krbavskoj biskupiji istu službu obnašali su sljedeći svećenici: Stjepan Mrzljak u Ribniku (1749. – 1761.), Ivan Mrzljak u Kraljevici (1790. – 1815.) i Hreljinu (1815. – 1833.),

113 Umro je Josip Mrzljak, u: *Katolički list*, 33 (1882.) 51, 408; († Josip Mrzljak), u: *Pozor*, 1882., 281; Promjene u svećenstvu, u: *Okružnice Biskupskoga ordinarijata Senjskoga i Modruškoga ili Krbavskoga izdane u godini 1882. – 1886.*, 1882., kom. 5, Senj, 1887., 20.

114 HDA, Matična knjiga umrlih župe Bribir (1858. – 1898.), roll. 10, (Povijesni arhiv Rijeka, br. 275 /48/), 489. Arhiv Senjske i modruške biskupije, Necrologium ab anno 1834, R 18 (1834.), Mrzljak, Josip, 29.

115 HDA, Matična knjiga krštenih župe Novi Vinodolski (1784. – 1815.), roll. 218, br. 833, 174.

116 *Obći zagrebački koledar za godinu 1850.*, godina 5, Zagreb, 186; Arhiv Senjske i modruške biskupije, Necrologium ab anno 1834, R 18 (1834.), Mrzljak, Rok, 22.

117 Društvo sv. Jeronima, u: *Katolički list*, 21 (1870.) 4, 32.

118 HDA, Matična knjiga umrlih župe Novi Vinodolski (1859. – 1899.), roll. 85, (Povijesni arhiv Rijeka, br. 275 /359/), 118.; Arhiv Senjske i modruške biskupije, Necrologium ab anno 1834, R 18 (1834.), Mrzljak, Rok, 22.

Adam Josip Mrzljak u Zagonu (1787. – 1799.), Ivan Ambroz Mrzljak u Cerniku Primorskom (1814. – 1821.), u Čabru (1821. – 1829.) i Praputnjaku (1829. – 1864.), Petar Mrzljak u Prizni (1827. – 1851.) i Josip Mrzljak u Lokvama (1853. – 1871.) i Bribiru (1871. – 1882.). Neki od njih obnašali su službu kanonika Modruškoga kaptola, najčešće u Novom Vinodolskom, a to su sljedeći: Stjepan Mrzljak (1761. – 1799.), koji je ujedno bio apostolski protonotar, Adam Josip Mrzljak (1799. – 1822.), Nikola Mrzljak (1811. – 1844.), koji je ujedno bio i profesor filozofskih predmeta, potom moralne i pastoralne teologije, prefekt Sjemeništa u Senju te apostolski protonotar i opat, potom Vinko Mrzljak (1852. – 1884.), koji je također predavao moralnu i pastoralnu teologiju u Senju, za što je u Pešti položio ispite (*rigoroz*) te Josip Mrzljak (1871. – 1882.) u Bribiru. Nikolu Mrzljaka i Vinka Mrzljaka Kaptol je izabrao za kapitularne vikare u vrijeme dok nije imenovan i postavljen novi biskup. Tu je službu Nikola Mrzljak obnašao nakon smrti biskupa Ivana Krstitelja Ježića, od 6. svibnja 1833. do 1. rujna 1834., a Vinko Mrzljak nakon odreknuća od službe biskupa Vjenceslava Soića, od 7. listopada 1875. do 23. rujna 1876. godine. Za poneke od njih znamo da su filozofski i teološki studij polazili na stranim učilištima, tako je Nikola Juraj Mrzljak filozofiju pohađao u Beču (1726. – 1729.), a teologiju u Bologni (1729. – 1733.), Stjepan Mrzljak studirao je teologiju u Beču, Ivan Mrzljak također u Beču (1774./1775.) i već spomenuti Vinko Mrzljak u Pešti, a svi ostali ili u Zagrebu ili u Senju. Najmlađi od svih navedenih, Rok Mrzljak, nakon redovite kapelanske službu obavljao je tešku službu vojnoga kapelana (1849. – 1862.). Isusovac Nikola Mrzljak (1691. – 1759.) studij filozofije polazio je u Zagrebu, a teologije u Grazu. Zarana je pokazao sklonost za odgojno-obrazovni rad te je u tom smislu u početku svojega redovničkog života predavao razne kolegije u isusovačkim gimnazijama u Zagrebu, Požegi i Varaždinu. Kasnije se profilirao kao vrstan propovjednik, misionar u Petrovaradinu i Aljmašu, predstojnik bratovština, a također je bio zadužen za zatvorenike te je bio kateheta u Požegi, Osijeku i Varaždinu, gdje je proživio zadnje dana svojega ovozemaljskog života.

Svakako da ovih sedamnaest svećenika svojim radom na pastoralnom, odgojno-obrazovnom, katehetskom polju, a također i na polju gospodarstva, politike i kulture, mogu biti na ponos ne samo Mrzljakima nego i Crkvi Božjoj u Hrvata i cijeloj domovini te zaslužuju da ih se spomene i da se dalje proučava njihov život i rad.

Glagoljica i glagoljaštvo na području Varaždinske biskupije

Kristijan KUHAR*

Sažetak

Bula o uspostavi Varaždinske biskupije sv. Ivana Pavla II. započinje riječima „Claroroum sanctorum Methodii et Cyrilli praestantem operam commenmorantes...“ te time podsjeća na djelo spomenutih svetaca na ovim prostorima. Pitanje na koje hrvatska medievistika i paleoslavistika još nisu dale odgovora jest: Je li na području sjeverozapadne Hrvatske, odnosno današnje Varaždinske biskupije, bilo ukorijenjeno glagoljaštvo kao kulturna i duhovna sastavnica crkvenog i društvenog života i u kojem vremenu? Tema je to koja se provlači kroz sporadična istraživanja u posljednjih nekoliko desetljeća, ali uvijek završi u slijepoj ulici jer nedostaje interdisciplinarnog pristupa toj tematici. Autor u ovome radu, kraćim prikazom, upućuje na moguće tragove koji bi mogli dati odgovor na pitanje postojanja glagoljice i glagoljaštva na području današnje Varaždinske biskupije.

Ključne riječi: *hrvatsko srednjovjekovlje, sveti Ćiril i Metod, glagoljica, glagoljaštvo, Varaždin.*

Uvod

Temelj hrvatske kulture nalazi se u tropismenoj i trojezičnoj pisanoj kulturi, koja je Hrvate od srednjega vijeka do današnjice ubrajala u krug europskih zemalja s razvijenom kulturom. Temelj hrvatske pismenosti, pored latinične i hrvatsko-ćirilične, svakako je ona glagoljska. U suvremenoj je medievistici i paleoslavistici prihvaćeno, na temelju sačuvanih liturgijskih izvora, da je glagoljica i glagoljaštvo[1] ukorijenjeno na području Istre, Kvarnera te Dalmacije i Like. Međutim, poznato je da se glagoljskim pismom pisalo i na području Zagrebačke biskupije, u Ozlju i okolici te na prostorima koji su dolazili do praga samog Zagreba. O glagoljskoj pismenosti na području sjeverozapadne Hrvatske, gdje je 1997. godine uspostavljena Varaždinska biskupija sa središtem u gradu Varaždinu, dosad nije bilo istraživanja.

Prostor sjeverozapadne Hrvatske u povijesti je, kao i danas, omeđen geografskim i društvenim cjelinama: Zagorjem, Međimurjem i Podravinom. Takve su bile i povijesne prilike koje su obilježile te prostore u vremenu kada se glagoljica i starocrkvenoslavenski jezik pojavljuju na sceni srednje Europe. Ipak, neposredna blizina srednjovjekovnih kneževina Panonije i Moravske taj prostor sjeverozapadne Hrvatske svakako stavlja u krug mogućeg djelovanja svetih Konstantina Ćirila i Metoda i njihovih učenika, barem u jednom kraćem razdoblju povijesti.

* dr. sc. Kristijan KUHAR, Staroslavenski institut, Zagreb; Župa sv. Marije Magdalene, Štrigova

1 Pojam *glagoljaštvo* uzima se u širini semantičkog značenja, a uključuje glagoljsko pismo i hrvatski crkvenoslavenski jezik, hrvatsko ćirilično pismo i hrvatski jezik te i kulturne odnose koje su spomenuta pisma i jezici ostvarivali.

U nedostatku tragova pisanih glagoljicom znanost se mora poslužiti i drugim tragovima te u povijesti gledati one činjenice koje bi mogle dati barem djelomičan odgovor na pitanje postojanja glagoljice na području današnje Varaždinske biskupije. Ovim radom tek pregledno upućujemo na one činjenice iz povijesti koji bi mogli biti potvrda tomu postojanju, a možda i otvoriti put novim spoznajama i otkrićima.

1. Srednjovjekovne okolnosti

Povijesne okolnosti područja sjeverozapadne Hrvatske i današnje Varaždinske biskupije od 9. stoljeća naovamo moraju se uzeti u svojem širem kontekstu. Vidljivo je iz hrvatske historiografije 20. stoljeća, pa i ranije, da su se mnogi zaključci donosili odnoseći se na – makar nasilno – dokazivanje povezanosti tih prostora s drugim prostorima Hrvatske,[2] što se u recentnim istraživanjima temeljenim na interdisciplinarnim pristupima ne pojavljuje.

Područje sjeverozapadne Hrvatske u ranom srednjem vijeku, nakon što su se na tom prostoru izmijenile vlasti Avara i Slavena, te nakon što je na europsku kulturnu i političku scenu stupilo Franačko Carstvo, pripalo je Donjopanonskoj kneževini u političkoj, ali i crkvenoj upravi.[3] Crkvena je jurisdikcija tih krajeva bila podijeljena rijekom Dravom te su tako akvilejski patrijarh Paulin i salzburški nadbiskup Arno 796. godine zacrtali granice svojih jurisdikcija i odredili smjerove kristijanizacije Slavena i Avara. „Od tog vremena nadležnost je akvilejskog patrijarha u međuriječju sezala sve do Drave, kao što je odredio italski kralj Pipin a uredbu potvrdio i Karlo Veliki 803., dodatno je osnaživši osam godina kasnije. Današnji su hrvatski krajevi sjeverno od Drave potpali pak pod Salcburšku nadbiskupiju."[4] Provalom Mađara u 10. stoljeću, kao i uspostavama novih društvenih i političkih uređenja u tome vremenu, to se područje počinje još više razlikovati. Uspostavom, pak, Zagrebačke biskupije situacija se mijenja jer prostor postaje ujedinjen novom crkvenom upravom sa sjedištem u Zagrebu. „Zagrebačka biskupija po svemu je sudeći utemeljena 1093. godine, svakako poslije Ladislavove vojne intervencije 1092. godine u Hrvatskoj, a zacijelo i nakon što se 1092. godine u Sabolču održao kraljevski sabor na kojem su zacrtane osnovne smjernice crkvenog razvoja u Ugarskoj."[5] Time sjeverozapadna Hrvatska postaje dio jedinstvenoga crkvenog područja koje obuhvaća i prostore preko rijeke Drave i Mure te jedim dijelom bekšinskog arhiđakonata zadire u prostore Ugarske.[6]

U međuvremenu se na prostoru Moravske i Panonije počinje stvarati nova crkvena organizacija temeljena na inkulturacijskoj misiji[7] svetih Konstantina Ćirila i Metoda. Temelj njihove misijske djelatnosti bilo je stvaranje kršćanske kulture među već pokrštenim moravskim Slavenima. Žitije

2 Među takvim historiografima valja izdvojiti naprimjer: Rudolf HORVAT, *Poviest Međimurja*, Zagreb, 1944.

3 Usp. Hrvoje GRAČANIN – Silvija PISK, Sjeverozapadna Hrvatska u ranome srednjem vijeku, u: Zrinka NIKOLIĆ JAKUS, *Nova zraka u europskom svjetlu. Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150).*, Zagreb, 2015., 352-358. Gračanin također navodi: „Neki podaci iz izvora daju naslutiti da je takva kneževina u međuriječju, obuhvaćajući i prostor današnje sjeverozapadne Hrvatske, ali bez Međimurja, nastala i prije 803., a nazvana je Donja Panonija", Hrvoje GRAČANIN – Silvija PISK, Sjeverozapadna Hrvatska u ranome srednjem vijeku, 352.

4 *Isto*.

5 *Isto*, 361-362.

6 Hrvoje Gračanin donosi drukčije mišljenje: „U to vrijeme područje Zagrebačke biskupije vjerojatno nije prelazilo Dravu u Međimurje, koje bi tada potpadalo pod Veszprémsku biskupiju", Hrvoje GRAČANIN, Kršćanstvo i Crkva u kontinentalnoj Hrvatskoj u ranom srednjem vijeku (VI. – XI. st.), u: *Crkvena kulturna dobra*, 6 (2008.), 84.

7 U literaturi se, a i u crkvenoj tradiciji, govori o svetima Konstantinu Ćirilu i Metodu kao slavenskim apostolima. Suvremena su istraživanja ipak pokazala da je ta misija bila u svrhu uspostave kršćanske kulture. O tome vidi: Maddalena BETTI, *The Making of Christian Moravia (858-882). Papal Power and Political Reality*, Leiden – Boston, 2014.; Martin EGGERS, *Das Erzbistum des Method Lage, Wirkung und Nachleben der kyrillomethodianischen Mission*, München, 1996.; Kristijan KUHAR, *Povijesno liturgijske posebnosti euholoških obrazaca ranog razdoblja slavenske liturgije (10. – 14. st.) s osvrtom na predslovlja*. Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017.

sv. Konstantina Ćirila opravdava tu misiju kao inkulturacijsku te o tome piše: „Rastislav enim, Moravicus princeps, a Deo incitatus, consilium habuit cum principibus suis et cum Moravis, et misit ad imperatorem Michaelem dicens: 'Populo nostro, postquam paganismum abiecit, christianam legem observante, doctorem non havemus talem, qui novis nostra lingua veram fidem christianam explicaret, ut etiam aliae regiones, illud videntes, imitentur nos. Mittite igitur nobis, episcopum et doctorem talem."[8] Misija započinje 863. godine, ali na način koji u zapadnoj Crkvi nije bio poznat, a prema kasnijim događajima niti prihvatljiv. Sveta Braća, Konstantin Ćiril i Metod, uspostavljaju pismeni i jezični sustav, glagoljicu i starocrkvenoslavenski jezik, te tim pismom i jezikom prevode knjige Svetog pisma kao i liturgijske tekstove potrebne za svakodnevno bogoslužje i katehezu. Jezična bliskost, kao i misionarski pothvat koji je uključivao stvaranje kršćanske kulture, postaju djelo koje se iz Moravske širi i u Panoniju. Budući da je liturgija koju su slavili Sveta Braća i njihovi učenici bila rimskoga obreda, papa Hadrijan II. ju je prihvatio i odobrio 869. godine.

Blizina moravskog i panonskog područja današnjoj sjeverozapadnoj Hrvatskoj, kao i društveno-političke i crkvene veze, mogle su stvoriti uvjete da se i na tome prostoru ukorijeni ćirilometodska baština. Međutim, ona se ukorijenila na prostorima koji nisu bili neposredno povezani, a ne toliko ni crkveno: na prostoru istočne obale Jadrana, koje je u pojedinim epizodama bilo pod crkvenom i političkom vlašću Bizanta, ali u konkretnom vremenu pod jakim utjecajem Akvilejske crkve. Nakon 885. godine i smrti nadbiskupa panonskog sv. Metoda, njegovi su se učenici razbježali na područje Bugarske i Makedonije, ali i na istočnu obalu Jadrana, gdje im je nastavak moravske epizode misijskog djelovanja bilo omogućen, makar prešutno, sve do 925. godine i prvoga splitskog crkvenog sabora.

Važno je zapaziti, za povijest 9. i 10. stoljeća, da se područje današnje Varaždinske biskupije nalazi na granici dviju crkvenih jurisdikcija, akvilejske i salzburške. Akvilejska je crkva potaknula pokrštavanje Hrvata na dalmatinskom području, dok je prostor pod utjecajem Salzburške crkve, a to se odnosi ponajviše na današnje Međimurje, bilo pod utjecajem panonskog kneza Kocelja, koji je Svetu Braću pozvao na misiju u njegovu zemlju, nakon što je vidio koje je plodove misija polučila u Moravskoj. Upravo je na prostoru na koji je Salzburška nadbiskupija polagala pravo i osporavala jurisdikciju nadbiskupa sv. Metoda, tj. u Moravskoj i Panoniji, nastao progon učenika Svete Braće, te je ondje na glagoljaštvo stavljena *damnatio memoriae*, tako da iz razdoblja same misije nemamo sačuvanih materijalnih izvora. Drukčije je trebalo biti stanje na prostoru južno od rijeke Drave, ali ni ondje se nije sačuvao nijedan trag pisan glagoljicom. Fučić je naveo da se neki epigrafski spomenici, koji sežu do u 12. stoljeće, nalaze na području Posavine,[9] ali zasad nisu pronađeni u sjevernijim krajevima.

Tek je osnutak Zagrebačke biskupije 1093. (ili kako se redovito uzima 1094. godine) potaknuo u znanstvenim krugovima našega vremena pitanje glagoljaša na njezinu području prije 15. stoljeća. Jedna je od teza bila da je pri osnutku Zagrebačke biskupije za prvog biskupa postavljen Čeh Duh upravo zbog slavenskog, tj. hrvatskog stanovništva, naviknuta na tzv. slavensko bogoslužje.[10] Međutim, u samoj Češkoj do 14. stoljeća nema prisutnosti slavenskog bogoslužja, a da je i zbog toga osnovana Zagrebačka biskupija, vjerojatno bi postojao kakav liturgijski kodeks pisan glagoljicom, makar u fragmentima.

8 Fran GRIVEC – Fran TOMŠIĆ, Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes, u: *Radovi Staroslavenskog instituta*, 4 (1960.), 199-200.

9 Citirano prema: Stjepan DAMJANOVIĆ, Glagoljaštvo u Zagrebačkoj biskupiji, u: Antun ŠKVORČEVIĆ (ur.), *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094. – 1994.*, Zagreb, 1995., 483.

10 „Tu je tezu (slavensku tezu, op. a.) u više navrata, a najsustavnije u knjizi *Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj* (Zagreb, 1904.), branio Ivan Krstitelj Tkalčić. Tumačio je da je kralj Ladislav uvažavao predašnju (to Tkalčiću znači: ćirilometodsku) tradiciju i upravo stoga prvim zagrebačkim biskupom imenovao Čeha Duha, benediktinca iz Sazave, a za pomoćnika mu je dodijelio Slavene iz šimeđske i zaladske županije, tj. s područja kojima je u IX. stoljeću crkvenojurisdiktivno na čelu sveti Metod", Stjepan DAMJANOVIĆ, Glagoljaštvo u Zagrebačkoj biskupiji, 485.

Bilo bi isključivo, a i znanstveno neopravdano, jednostavno zaključiti da na području današnje Varaždinske biskupije nije bilo glagoljaša i glagoljice u njezinu ranom razdoblju. Povijesne su (ne)prilike, kakve su se ostvarile u Moravskoj i Panoniji i prije dolaska Mađara, uvjetovale da se čitavo djelo svetog Metoda proglasi herezom (*Methodii doctrina*), tako da se i rukopisi ili unište ili nestanu tijekom bijega Metodovih učenika te da se tako omogući prirodni nastavak na području Hrvatske. Vrijedno bi bilo, a to nadilazi okvire ovoga rada, pomnije istražiti moguće pitanje postojanja glagoljaškog, tj. slavenskog klera na području koje nije omeđeno granicama Republike Hrvatske, u Sloveniji, Mađarskoj i južnoj Austriji, koje je bilo širi okvir djelovanja svetog Metoda i njegovih učenika.

Tek nam 15. stoljeće donosi određene promjene i koliko-toliko čuva vrijedne povijesne podatke.

2. Glagoljaši od 15. stoljeća do sutona glagoljaštva u 20. stoljeću

Do 15. stoljeća situacija se mijenja. Općenito se za hrvatskoglagoljsku kulturu navodi da je to „zlatno doba" glagoljaštva. Konac stoljeća donosi i tisak prve hrvatske knjige, *Misala po zakonu rimskoga dvora* 1483. godine, a to je već bilo znak da se glagoljaštvo, kao kulturna i duhovna sastavnica hrvatskog identiteta ustalila na ovim područjima. Posebno je važno što je papa Inocent IV. godine 1252., odgovorivši na upit senjskoga biskupa Filipa o bogoslužju na hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku, dao svoj *placet*. Glagoljaštvo se tada skriva pod okrilje sv. Jeronima, za kojega glagoljaši tvrde da je autor pisma i jezika te prevoditelj njihova Svetog pisma. U tom razdoblju, na političkoj sceni sjeverozapadne Hrvatske stupaju knezovi Frankopani i knezovi Zrinski. Od 15. do 17. stoljeća na području Zagrebačke biskupije ostao je sačuvan veći broj glagoljskih spomenika.[11] „Još je 1863. Ivan Kukuljević Sakcinski doveo kasnije stanje (XV. do XVII. st.) u vezu s ranijim navodeći imena župa i popova glagoljaša koji djeluju u XV. i XVI. st. na području zagrebačke crkve."[12] Poznato je da su i neki svećenici pisali svoje spomenice na kurzivnoj glagoljici, kao naprimjer župnik u Šćitarjevu,[13] i drugi, jer spomenuti nije izoliran slučaj. Liturgijske knjige pisane glagoljicom nisu sačuvane, ali to ne znači da se nisu koristile jer su i hrvatskoglagoljske liturgijske knjige migrirale tijekom povijesti.[14]

Za područje Varaždinske biskupije prostor Međimurja ima posebnu vrijednost što se tiče glagoljaša i sačuvanosti spomena svećenika glagoljaša. U poznatom djelu *Natale solum magni ecclesiae doctoris s. Hyeronimi* pavlin Josip Bedeković navodi na više mjesta spomen o glagoljašima u Štrigovi. Naime, zanimljiva je poveznica Štrigove s antičkim Stridonom, rodnim mjestom svetog Jeronima. Pogotovo jer se crkva sv. Jeronima u Štrigovi gradi za oce pavline, koji su u Dalmaciji i Istri bili glagoljaški red, a od 1252. godine sveti Jeronim postaje patron glagoljaštva i jamac katoličke pravovjernosti.

Bedeković navodi da je kod više povjesničara Štrigova zapravo antički Stridon te da je crkva sagrađena u čast sv. Jeronima „pripala prvo glagoljašima, potom obitelji Zrinski, napokon ocima

11 Usp. *Isto*, 483. Odnosi se na epigrafske spomenike. Od pisanih tu je vrijedno spomenuti *Petrisov zbornik* pisan na trima narječjima iz 1468. Vidi: https://glagoljica.hr/?pr=i&id=15967 (11. VIII. 2019.).

12 Stjepan DAMJANOVIĆ, Glagoljaštvo u Zagrebačkoj biskupiji, 485. Ondje Damjanović donosi navod Kukuljevića: „u istoj pokupskoj, posavskoj, podravskoj i medjimurskoj Hrvatskoj".

13 Usp. Zoran LADIĆ – Goran BUDEČ, Glagoljska bilježnica šćitarjevačkog župnika od 1524. do 1526. godine. Prilog proučavanju crkvenog i seoskog života u zagrebačkoj okolici u ranom novom vijeku, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 29 (2011.), 149-189.

14 Jedan takav primjer je *Misal kneza Novaka*, koji nastaje u Lici, a koristio se u Istri, kao i mnogi drugi hrvatskoglagoljski brevijari i misali.

svoga reda, dobrohotnošću Petra Zrinskog, da se brinu za nju i da bude u njihovom posjedu“[15]. Nije nemoguće povezati sv. Jeronima, pavline glagoljaše i Štrigovu s hrvatskoglagoljskom baštinom koju su čuvali i prenosili oci pavlini. Jednako tako je i u Lepoglavi bio pavlinski samostan, a Bedeković u navedenom djelu navodi da su se u njihovoj knjižnici čuvale glagoljske liturgijske knjige. Odgovor na pitanje gdje su sada te knjige ostaje ili duboko u povijesti ili u nekoj od knjižnica, kamo su dospjele knjige pavlinskih samostana iz Zagorja i Međimurja. Ponekad se u popularnim člancima povezuje glagoljaštvo s knezovima Zrinskim, ali je neosporna činjenica da su Zrinski pisali kurzivnom glagoljicom živeći na području do Drave, a preko Drave latinicom, latinskim ili mađarskim jezikom, osim za vrijeme protestantske epizode Zrinskih.

Prema tim iskazima moguće je pretpostaviti da je glagoljaštvo na području današnje Varaždinske biskupije bilo usko vezano uz ozaljski književni krug kao i uz svećenike glagoljaše koji su na području nekadašnje Zagrebačke biskupije djelovali u raznim župama. Na području Zagorja i Međimurja djelovali su oci pavlini, red koji nastaje u Mađarskoj, ali koji je na području Dalmacije i Istre prihvatio glagoljaštvo kao dio svojeg redovničkog identiteta. Ono što se predstavlja kao povijesna prepreka takvim zaključcima jest činjenica da zagrebački biskupi nisu zaredili niti jednoga glagoljaša. Međutim, svećenici glagoljaši nisu bili neuki i neobrazovani svećenici, već svećenici koji su pored dobroga znanja latinskog jezika, koji su morali znati zbog bogoslovlja i bogoštovlja, znali i hrvatski jezik, tj. u bogoslužju hrvatski crkvenoslavenski jezik. Tek s takvim znanjem mogli su nastajati prijevodi i prijepisi liturgijskih knjiga i teoloških traktata pisani glagoljicom i hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom.

Kakav je bio profil svećenika glagoljaša, ostaje upitno jer se u raznim krajevima Hrvatske spominju svećenici glagoljaši u drukčijim kontekstima. Na području sjeverozapadne Hrvatske takvi svećenici vjerojatno nisu bili *vagusi* ili izolirani slučajevi, nego učeni službenici Božjeg naroda koji je od ranijeg vremena naučen na bogoslužje na razumljivom jeziku. Zanimljivo je spomenuti Jurja Križanića, župnika Župe sv. Nikole u Varaždinu i Nedelišću. „Križanić koji će se nazvati učenikom sv. Ćirila Konstantina Filozofa koji će se hvaliti svom zemljaku Rafaelu Levakoviću Croati da posjeduje Ćirilov životopis glagoljicom pisan, kao da se u izboru mudrosti nadahnuo Konstantinom Filozofom, koji odabra mudrost.“[16]

O svećenicima glagoljašima ostaje da se učini još dosta istraživanja, posebno na području sjeverozapadne Hrvatske te Slovenije i Austrije, posebno Gradišća, gdje su s iseljenim Hrvatima došli i njihovi svećenici sa svojim glagoljskim liturgijskim knjigama.

15 Josip BEDEKOVIĆ, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb – Čakovec, 2017. 177. Bedeković o glagoljašima piše i ovo: „Što se tiče opatije sv. Jeronima u gradu Stridonu, neka traga tko želi za titulama i opatijskim insignijama. Ja, koji težim za istinom, priznajem da naši čakovečki oci priori nisu okolišali sa svojim samostanom niti žele okolišati, ali niti prikrivati kao da ne postoje nasljedni vlasnici nekoć opatijskog mjesta, prema tome predstavnici opata, jer i fundacija grofa Friderika celjskog, kao što sam u ovom poglavlju br. 4. objasnio, i kaptolska statucija nazivaju crkvu u Stridonu, dodijeljenu ocima pavlinima, kapelicom ili opatijom. Slavna Zaladska županija počašćuje titulom čakovečkog priora (Prior Chaktornyensis) i stridonskog opata (Abbas Stridonensis) čakovečkog oca priora, kad je službeno pozvan na županijske skupštine. Nema nikoga tko bi mogao uvući u raspravu da su sve opatije postojale od vremena svojih regularnih fundacija, prema tome će procijeniti da su i u opatiju sv. Jeronima u Stridonu uvedeni redovnici u vrijeme njenog nastajanja. Što se govori da ju je grof celjski predao u ruke glagoljašima, to jest onima koji ne znaju latinski jezik, nego obavljaju bogoslužje na slavonskom jeziku, ništa ne smeta. Naime, nekada su na domaćem jeziku u slavonskim pokrajinama, ne samo crkveni svećenici, nego i redovnici čitali i pjevali svete obrede, slavili mise i druge crkvene obrede, kao što dokazuju stare knjige antifonâ i gradualâ, ne samo pohranjene u našoj lepoglavskoj biblioteci, nego su, zbog čega se treba žalostiti, mnogi njihovi pergamentni listovi bili upotrijebljeni za korice drugih knjiga. Vidio sam ih i u Poljskoj, Češkoj i Moravskoj kod mnogih redovnika, pa sam ih zbog slavonskog jezika brižljivije proučavao. Predaja nas poučava da su tome istome obraćali pozornost redovnici našeg Reda u Istarsko-vinodolskoj provinciji na Jadranskom moru. Štoviše Anali našeg Reda svjedoče, da je također u Hrvatsko-slavonskoj provinciji bio jedan od otaca, kako učenijih, tako i uviđavnijih, određen od poglavarstva za to, da u određeno vrijeme na slavonskom jeziku drži duhovne rasprave s ocima glagoljašima. Opažam da to isto i danas prakticiraju redovnici mnogih redova na otocima Jadranskoga mora, potčinjeni nekada hrvatsko-slavonskim poglavarima, a sada venecijanskoj republici. Mogli su dakle biti i oni redovnici kojima je grof celjski povjerio crkvu sv. Jeronima u Stridonu, istodobno i glagoljaši“, Josip BEDEKOVIĆ, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, 280-281.

16 Ivan GOLUB, Juraj Križanić – tražitelj mudrosti, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 20 (1994.) 1-2 (39-40), 202.

Zaključak

U nedostatku pisane baštine, glagoljskih misala i brevijara, kao i epigrafskih spomenika pisanih glagoljicom na području sjeverozapadne Hrvatske, tj. današnje Varaždinske biskupije, pojedini nam povijesni podatci mogu biti tragovi prema kojima možemo zaključiti da je i na tome području glagoljaštvo, kao duhovna i kulturna sastavnica hrvatskoga katoličkog identiteta, bilo živo i prisutno. Nedostatak pisanih spomenika može se opravdati povijesnim neprilikama te uništavanjem rukopisa ili njihovom prodajom i smještajem u razne knjižice po Europi. Mnoštvo sačuvanih glagoljskih fragmenata kao i njihova nedovoljna istraženost možda kriju odgovor na pitanje postavljeno na početku ovoga rada.

Povijesni nas podatci upućuju na mogućnost da je glagoljaštvo bila barem privremena epizoda tih prostora. Ponajprije je to pripadnost Međimurja, a potom i blizina Zagorja i Podravine, području na kojemu su isprva sv. Konstantin Ćiril i njegov brat Metod, a kasnije sv. Metod kao nadbiskup i njegovi učenici, provodili inkulturacijsku misiju temeljenu na pismu i jeziku koje je povijest prepoznala kao vlastitost slavenskih naroda Zapadne crkve i Istočne crkve. O čvrstim granicama u srednjem vijeku ne može se govoriti, kao što se ne smiju isključiti ni migracije ljudi o kojima se danas govori kao o novim zbivanjima u Europskoj uniji. Prema tomu, nije isključeno da je riječ Božja na starocrkvenoslavenskom jeziku doprla i do tih krajeva te se usadila kao posebnost slavenskog, odnosno hrvatskog stanovništva. *Damnatio memoriae* o takvim stvarima jednaka je kao i o cjelovitom djelu Svete Braće na području Moravske i Panonije. Nadalje, nakon što se glagoljaštvo ustalilo na području istočne obale Jadrana i njezina zaleđa te ga je polovicom 13. stoljeća prihvatio papa Inocenta IV., ono dopire i do Zagrebačke biskupije, koja je od svojeg osnutka 1093. godine ujedinila, kako crkveno tako i društveno, širok prostor Podravine, Zagorja, Međimurja i Prekmurja. Djelovanjem svećenika glagoljaša, kao i redovnika pavlinskog reda, glagoljaštvo se širi na područje Zagorja i Međimurja. I opet, barem u jednom razdoblju povijesti tih područja može se reći da je glagoljaštvo i tamo bilo određen pokret otpora za očuvanje hrvatskog naroda i jezika kao i sila koja je povezivala hrvatski narod pred povijesnim (ne)prilikama. Pred povijesnim je znanostima, uključujući interdisciplinarnim pristupom i druge humanističke znanosti, tu temu produbiti i dati relevantnije odgovore.

Dominantne naracije o ustašama i komunistima i njihov učinak na hrvatsko društvo

Karlo ŠIMEK*

Sažetak

Tema o ustašama i komunistima još uvijek nije dovoljno povijesno rasvijetljena. Nakon završetka Drugoga svjetskog rata to je bilo nemoguće jer su se komunisti i partizani prikazivali isključivo kao pobjednici, osloboditelji i antifašisti, a ustaše kao izdajnici, suradnici okupatora i zločinci. Takva dominantna priča koju je stvorila pobjednička strana, tj. Komunistička partija Jugoslavije, nije dopuštala nikakve druge interpretacije ili promišljanja o događajima iz Drugoga svjetskog rata, a još manje bilo kakvo pitanje o zločinima partizana, tj. komunista nad civilima i zarobljenim vojnicima nakon Drugoga svjetskog rata. Ta dominantna priča o ustašama i komunistima, koja je diktirala razmišljanje, poučavanje i proučavanje, ruši se pomoću alternativnih priča koje povjesničari istražujući sve više dokazuju i koje izlaze na vidjelo te pokazuju sve realnije ono što su komunisti i ustaše zaista bili i što su činili jedni i drugi. Posebno mjesto u tome zauzima bleiburška tragedija kao simbol stradanja hrvatskog naroda nakon Drugoga svjetskog rata.

Ključne riječi: *ustaše, komunisti, zločini, dominantne naracije, društvo.*

Uvod

Mnogim građanima Hrvatske tema o ustašama i komunistima možda je već dozlogrdila i pitaju se kada ćemo konačno krenuti naprijed, osloboditi se prošlosti i gledati u budućnost.[1] Jasno je da je to povijesna tema, tema opterećena strastima i ideologijama onih koji su pripadali jednom ili drugom pokretu. No, stoga je još više potrebno da se konačno kaže istina o jednima i o drugima, o ustašama i komunistima bez ideološkog premaza. U ovom članku nećemo se baviti toliko povijesnima činjenicama, koje također navodimo kako bismo potkrijepili neke od svojih teza, nego pristupamo ovoj temi iz perspektive socijalne psihologije.

Želimo pokazati kako je stvorena dominantna priča o komunistima i partizanima kao osloboditeljima i spasiteljima, a o ustašama kao isključivo zločincima i izdajnicima oblikovala dosadašnji dijalog i percepciju događaja iz Drugoga svjetskog rata. Što znači da se dogodio fenomen selektivne percepcije dobro poznat u socijalnoj psihologiji kada ignoriramo sve ono što proturječi

* mr. Karlo ŠIMEK, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

1 Usp. Miki BRATANIĆ, Ustaše i partizani – neispričana priča (1. IV. 2019.), u: http://www.mikibratanic.com/ustase-i-partizani-neispricana-prica/ (21. VII. 2019.).

našem stavu, a uzimamo u obzir samo one argumente i činjenice koje podupiru naš stav.[2] To je dobro vidljivo kada se postavi pitanje o zločinima komunista jer pristaše te ideologije smatraju da je riječ o povijesnom revizionizmu. To jasno pokazuje koliko dominantna priča koju su stvorili komunisti određuje mišljenja i ponašanja ljudi. Svatko tko postavi pitanje o zločinima komunista odmah je ustaša, fašist, revizionist ili slično.

Upravo iz takvog mentalnog sklopa – da su partizani pobjednici i osloboditelji te da zbog toga nisu mogli počiniti zločine – koji je nametnula dominantna priča trebamo izaći kako bismo mogli voditi otvoren dijalog o događajima Drugoga svjetskog rata te o ustašama i komunistima. U tom dijalogu prvo mjesto trebaju zauzeti povijesne činjenice i događaji, a ne ideološka razračunavanja. U prvom dijelu članka izlažemo teoriju dominantnih naracija kako ju vidi narativna terapija i pokazujemo na koji način ona može zarobiti ljude i društvo. U drugom dijelu iznosimo povijesne činjenice o ustašama i partizanima, o njihovim ciljevima, načinu djelovanja i njihovim zločinima. U trećem dijelu članka ukazujemo na mogući izlaz iz komunističko-ustaške polarizacije društva pomoću alternativnih priča. Alternativna priča je takva da pokazuje kako nisu svi ustaše zločinci, kao što nisu svi partizani spasitelji i osloboditelji. Na jednoj i drugoj strani bilo je poštenih ljudi, ali i zločinaca i koljača. Istinski dijalog može se voditi ako nismo zarobljeni ideologijom te unaprijed osuđujemo ili uzdižemo bilo ustaše bilo partizane. Ono što možemo unaprijed osuditi je komunistička i ustaška ideologija i njezini učinci na ovim prostorima.

1. Teorija dominantnih naracija – priča

Jedna od temeljnih pretpostavaka socijalnog konstruktivizma jest da ljudsko znanje nije plod otkrivanja, nego plod socijalne konstrukcije koja se temelji na zajedničkom intersubjektivnom konstruiranju znanja.[3] Stoga je i zanimljivo analizirati na koji način određeno znanje nastaje, tj. na koji se način konstruira i s kojom namjerom i svrhom? Iz te pretpostavke također slijedi da je ljudsko iskustvo ambivalentno, tj. nema samo jedno značenje i tumačenje, nego je višeznačno. Razumijevanje ljudskog iskustva, pa i našeg vlastitog, nikada nije samo puko promatranje ili prenošenje činjenica. Elementi iskustva razumiju se u svjetlu procesa koji organizira te elemente, daje im značenje i stavlja ih na prvo mjesto, a to je proces naracije koji iz više pojedinačnih epizoda pokušava stvoriti koherentnu priču s glavnom temom. Tvrditi da je iskustvo ambivalentno pretpostavlja da značenje nije inherentno iskustvu ili odmah očito i da su moguće mnogostruke interpretacije. Npr. činjenica, tj. iskustvo da sam pao ispit može značiti ili gnjavažu, u smislu da moram ponovno učiti ili priliku da se bolje pripremim za ispit i dobijem dobru ocjenu. Zakazati na nekom poslu može značiti da sam nesposoban ili da taj posao nije za mene ili da nisam imao dovoljnu podršku da završim posao. Uvijek su moguće različite i mnogostruke interpretacije istih događaja i iskustava. Značenje nekog događaja i iskustva nije sadržano u njemu samome, već ovisi o sudionicima i akterima tog iskustva i događaja koji mu svojim pripovijedanjem pridaju, tj. stvaraju značenje.

Iskustva pojedinaca oblikovana su u životne priče, a životne priče pojedinaca opet su dio većih društvenih ili nacionalnih naracija (npr. Domovinski rat ili Drugi svjetski rat), koje utječu na oblikovanje pojedinačnih životnih priča.[4] Društvene ili nacionalne naracije postaju dominantne naracije koje ne samo da oblikuju životne priče, tj. živote pojedinaca, nego utječu na to kako pojedinci gledaju na određene događaje, na druge ljude i kako ih percipiraju. Dobar primjer dominantne naracije koji je zarobio cijelo društvo, barem što se tiče Hrvatske, jest priča o ustašama

2 Usp. Gerd BOHNER, Stavovi, u: Miles HEWSTONE – Wolfgang STROEBE (ur.), *Socijalna psihologija*, Jastrebarsko, 2003., 222.

3 Usp. Michael P. NICHOLS – Richard SCWARTZ, *Family therapy: concepts and methods*, Boston, 2008., 375.

4 *Isto*, 379.

i partizanima, tj. komunistima.[5] Ta dominantna priča koju je stvorila pobjednička strana, partizani, tj. komunisti, kaže da su ustaše bili suradnici okupatora, zločinci i krvnici, dok su partizani bili antifašisti, borci za narod i osloboditelji naroda od okupatora. Tako postavljena dominantna priča naravno ne dopušta nikakve druge interpretacije osim onih koje bi potvrdile da su ustaše bili zlikovci i neprijatelji, a partizani, tj. komunisti osloboditelji i spasitelji. Problem dominantne naracije je što ona uvijek iznosi jedan dio istine koji odgovara onima koji su ju stvorili, međutim prešućuje mnoge druge dijelove koji su jednako istiniti i koji odudaraju od nametnute dominantne naracije.

Osim što se ljudsko iskustvo može interpretirati na različite načine, druga važna stvar je da je naše iskustvo i znanje oblikovano jezikom kojim se koristimo. Značenje pojedinih događaja i njihovo shvaćanje bit će vrlo ovisno o načinu jezičnog izražavanja, tj. načina na koji su ti događaji i ta iskustva uobličeni u jezični izričaj, tj. koje riječi biramo kako bismo opisali osobe, događaje i iskustva. Npr. razmislimo o tome da većina ljudi osjeća napetost i ubrzano lupanje srca pred javnim nastupom. Mi to možemo nazvati strahom pred nastupom ili uzbuđenjem. Prvi opis kaže da je to problem koji se treba riješiti. Drugi opis sugerira da je to prirodni odgovor kad stojimo pred skupom ljudi čije odobravanje želimo zadobiti. Ako ustaše isključivo opisujemo kao suradnike okupatora, izdajnike i zločince, onda je jasno da ne možemo ništa drugo učiniti nego ih kolektivno osuditi. No, ako kažemo da se u tom pokretu očitovala ideja o nezavisnosti Hrvatske i da je primarni cilj tog pokreta bio nezavisna Hrvatska, onda uz sve ono loše što je taj pokret učinio postoji i druga strana priče koja odudara od zarobljavajuće dominantne naracije o zločincima i izdajnicima, a to je da su ti ljudi bili i domoljubi i da su željeli učiniti nešto dobro za svoj narod.

Naracija ili priča nije samo slučajno prenošenje ili pripovijedanje nekih događaja, nego je to organizirano pripovijedanje koje daje smisao događajima i iskustvima i grupira ih oko jedne teme.[6] Dominantne priče su priče koje dominiraju u kulturi, oblikuju percepciju i razmišljanja ljudi. Tipičan primjer za dominantnu naraciju jest ideal ženske ljepote, koji se očituje u izrazitoj mršavosti i nekim savršenim, idealnim proporcijama koje se nameću kao ideal. Tako iz perspektive narativne terapije problemi nisu u pojedincima, nego u naracijama dominantne kulture koje utječu na osobu i sistem da o sebi misle kao o neprikladnima, tj. da vide i procjenjuju sebe na sasvim određen način, tj. na način koji nameće dominantna priča. Dobar primjer dominantnu priču jesu Isusove parabole, npr. o milosrdnom Samaritancu (usp. Lk 10,30-37) ili o Isusu i grešnici (usp. Lk 7,36-50), farizeju i cariniku (usp. Lk 18,9-14), gdje Isus postavlja u pitanje dominantnu priču o Samaritancima kao lošim i nevaljalim ljudima, vjerovanje o grešnicima kao od Boga odbačenim ljudima te općeprihvaćeno uvjerenje kako su farizeji uzor u svojem odnosu prema Bogu dok su carinici izdajnici vlastitog naroda i suradnici okupatora Rimljana, koji zavređuju samo prijezir i osudu. Prema narativnom pristupu ljudi i njihova razmišljanja nisu sami po sebi problem. Problem nastaje zbog toga jer ljudi dopuštaju da dominantne priče (ideologije) zavladaju njihovim životima te određuju njihovu percepciju, način razmišljanja i ponašanja. Narativni pristup protivi se ideji da su ljudi sami po sebi nositelji problema i vjeruje da problemi nastaju zbog toga jer su ljudi indoktrinirani u sužene i samoporažavajuće poglede o samima sebi i o drugima. Takvi prevladavajući socijalni diskursi počinju dominirati društvenim životom i određivati načine života ljudi i njihovo ponašanje.

---

5 Izrazi *partizani* i *komunisti* koriste se kao sinonimi, premda je očito njihovo različito značenje. Partizani su bili svi oni koji su se borili protiv nacizma i fašizma dok su komunisti bili pripadnici Komunističke partije, no većina partizana, barem onih na rukovodećim mjestima, također su bili komunisti a cijeli partizanski pokret bio je pod snažnom komunističkom ideologijom i vodstvom KPJ, što opravdava uporabu tih dvaju termina: „Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije, punim nazivom Narodnooslobodilačka partizanska i dobrovoljačka vojska Jugoslavije (NOP DVJ) ili Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije (NOV i POJ), kraće i popularnije partizani, naziv je za oružane snage koje su vodile narodnooslobodilački rat na području Jugoslavije tijekom Drugoga svjetskoga rata pod vodstvom tadašnje Komunističke partije Jugoslavije", Navedeno u: Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije, u: https://hr.wikipedia.org/wiki/Narodnooslobodila%C4%8Dka_vojska_i_partizanski_odredi_Jugoslavije (21. VII. 2019.).

6 Usp. Steven M. KOGAN – Jerry E. GALE, Taking a Narrative Turn. Social Constructionism and Family Therapy, u: Arthur M. HORNE (ur.), *Family Counseling and Therapy*, Belmont, 2000., 210-211.

Postoje mnogobrojni primjeri naracija koje dominiraju u kulturi, kao npr. naracije o uspjehu, naracije o ljepoti, naracije o dobrom ocu ili majci, naracije o dobrom suprugu ili supruzi, naracije o savršenom seksu itd. Dominantne priče postaju problem kada ih usvojimo ili kada one postaju kriteriji mjerenja našega života jer su one uvijek ograničene, jedan pogled koji isključuje druga moguća iskustva i interpretacije. Ja bih kao supruga, žena, majka trebala biti takva…; ja bih kao svećenik trebao biti takav… Ne samo da dominantne naracije imaju moć zarobiti ljude nego naracije postanu internalizirane istine po kojima ljudi prosuđuju sami sebe, svoja tijela, svoja postignuća i svoju ličnost prema standardima koje su postavili suci društva: liječnici, odgojitelji, kler, psihoterapeuti, političari, zvijezde, pokreti itd. To se jasno vidi npr. kada netko postavi pitanje o zločinima partizana, onda on ne može biti antifašist, nego nužno mora biti svrstan u neprijatelje, tj. pristaše ustaša. Ako netko postavi u pitanje pravo žena na abortus, on je onda neprijatelj žena, zaostao itd.

Jednom internalizirane priče postaju dio osobe, usvojena očekivanja, po kojima osoba želi oblikovati svoj život. Tako da internalizacija dominantnih priča, perspektiva i očekivanja postaje za osobu nešto ugnjetavajuće i ograničavajuće. Ono što dominantna priča traži od osobe jest da se pokori njezinoj istini bez pitanja i bez prigovora, ne dopuštajući nikakve druge alternative i tumačenja. Jasno da takve dominantne priče postaju zapravo ugnjetavajuće priče koje zarobljavaju društvo i pojedince u vrlo sužene pogleda o samima sebi i drugim ljudima.

Jedino rješenje da se sruše i zamjene dominantne naracije, a koje nudi narativna terapija, jest dekonstrukcija dominantnih naracija koje zarobljavaju pojedince i društvo. Narativna terapija pomaže osobama da dekonstruiraju neproduktivne priče kako bi konstruirali nove i više produktivne. Dekonstrukcija je termin posuđen iz kritike književnosti, a znači staviti pretpostavke u pitanje. To znači da se počinju osnaživati alternativne priče koje dosad nisu imale prostora da bi se učvrstile, tj. to su sve one epizode koje proturječe dominantnoj naraciji. U našem slučaju to bi značilo s jedne strane da su možda ustaše učinili i htjeli učiniti nešto dobro te da nisu bili samo zločinci i izdajnici te da partizani, tj. komunisti nisu bili samo oslobodi telji i spasitelji nego su, također, dobro okrvavili svoje ruke masovnim pogubljenjima ratnih zarobljenika bez suđenja, što sve više izlazi na vidjelo. Hrvatskom društvu potrebna je kolektivna dekonstrukcija dominantnih naracija u istinskom dijalogu koji bi trebao pokazati sve dobro i loše što su učinili i ustaše i partizani, tj. komunisti.

2. Naracije o ustašama i komunistima

Nastanak ustaškog pokreta ne možemo promatrati izvan konteksta političkih prilika u kojima je nastao. Pokret Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija (dalje: UHRO) osnovao je 6. siječnja 1929. godine Ante Pavelić u Italiji. Pokret UHRO zapravo je bio odgovor na nezadovoljstvo položajem hrvatskog naroda u Kraljevini Jugoslaviji, usmjeren protiv srpske hegemonije, odlučan u namjeri da razbije Kraljevinu Jugoslaviju i stvori neovisnu hrvatsku državu. Pokret UHRO, njegove karakteristike i njegovi ciljevi dobro su opisani na sljedeći način: „Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija bio je hrvatski separatistički i nacionalistički, totalitaristički pokret koji se borio protiv velikosrpskog centralizma i hegemonije u Jugoslaviji. Cilj pokreta je bio uspostaviti neovisnu Hrvatsku svim sredstvima, uključujući i primjenom terora i nasilja. Do dolaska na vlast služio se i terorističkim metodama. Ustaški režim je posebno bio revanšistički upravljen protiv Srba, zbog pretrpljena nasilja u Jugoslaviji. Zbog paktiranja s nacistima i fašistima, ustaški režim primio je tuđu ideologiju mržnje prema Židovima i Romima te sudjelovao u progonima i genocidom nad tim narodima. Proganjao Hrvate političke protivnike. U uskim svezama s nacističkim i fašističkim zaštitnicima, čije je mnoge metode obračunavanja preuzeo. Zbog uvezene, hrvatskoj

političkoj kulturi strane antisemitske ideologije, kompromitirao hrvatsku borbu za neovisnost što je obilato zloupotrijebljeno protiv Hrvata u Jugoslaviji i Hrvata u inozemstvu.“ [7]

Interesantno je da su u početku hrvatski ustaše i hrvatski komunisti sa simpatijama gledali jedni na druge, pa čak i pomagali jedni druge, jer su imali istog neprijatelja, Kraljevinu Jugoslaviju i srpsku hegemoniju. Tako je kaznionici u Lepoglavi 1934. godine osnovana „Zajednica političkih osuđenika: hrvatskih nacionalnih revolucionara, makedonskih nacionalnih revolucionara i komunista“[8]. Kada su ustaše 9. listopada 1934. godine u Marseilleu ubili kralja Aleksandra, uprava zatvora poduzela je žestoke mjere protiv nacionalista. Komunisti, robijaši zauzeli su se za ustaše, potajno im dostavljajući hranu, otvoreno prosvjedujući protiv postupaka zatvorske uprave, što je na kraju urodilo plodom jer je uprava popustila i obustavila svoje oštre mjere. No, pod utjecajem talijanskih fašista i njemačkih nacista ustaše će sve više zauzimati izrazito antikomunistički stav, a Komunistička partija Jugoslavije zalagat će se za federativno uređenje buduće države Jugoslavije. U vjesniku hrvatskih revolucionara *Ustaša* iz veljače 1932. godine dolazi do izražaja primarni cilj pokreta, a to je stvaranje nezavisne države Hrvatske i sredstvo za ostvarenje tog cilja, a to je oružana borba: „Revolucijom, krvlju i oružjem treba srušiti tuđinsku tiraniju i uspostaviti nezavisnu državu Hrvatsku. U tu svrhu kupe se borci u revolucionarne ustaške redove, za taj cilj opremaju se i naoružavaju ustaše. Ustaška hrvatska revolucionarna organizacija znade uzroke nesreće, nu znade i sredstva, kojima se stiče sloboda, spas i sreća hrvatskog naroda. U tom cilju, na tom putu, pregaziti će sve zapreke čvrstom oružanom rukom.“[9] *Proleter*, glasilo Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije u svojem izdanju u br. 28 iz prosinca 1932. godine piše sljedeće o akcijama hrvatskih ustaša: „U posljednje vrijeme počinje da se širi osobito u Lici i sjevernoj Dalmaciji ustaški pokret protiv srpskih okupatorskih vlasti. Bilo je više sukoba između naoružanih ustaša i žandara. Među Šibenikom i Benkovcem ustaše su digli u zrak četiri žandarske kasarne…U vezi sa ustaškim pokretom hapse se ljudi po selima u masama….Iz okolnosti da ustaški pokret započinje u Lici i sjevernoj Dalmaciji – najsiromašnijim krajevima Jugoslavije – može se zaključiti da socijalno-ekonomski momenti igraju veliku ulogu u tom pokretu. Ali značenje nacionalnog momenta također je veliko, jer je pokret najviše razvijen u hrvatskim dijelovima Like i sjev. Dalmacije. Komunistička Partija pozdravlja ustaški pokret ličkih i dalmatinskih seljaka i stavlja se potpuno na njihovu stranu. Dužnost je svih komunističkih organizacija i svakog komuniste da taj pokret potpomognu, organiziraju i predvode.“[10] Tezu da su hrvatski ustaše i hrvatski komunisti željeli nezavisnu državu Hrvatsku ili barem ravnopravnost sa svim ostalim narodima iznio je i dokumentirao Bruno Bušić u svojoj knjizi *Hrvatski ustaše i komunisti*: „Istinski hrvatski komunisti i ustaše podjednako su duboko u sebi nosili ideju slobodne i nezavisne Hrvatske i njenog punog suvereniteta unutar hrvatskih povijesnih i etničkih granica.“ [11]

Neosporno je da su ustaše počinili mnogobrojne zločine nad Židovima, Romima, hrvatskim komunistima i neistomišljenicima, a osobito nad srpskim stanovništvom u različitim dijelovima tadašnje Nezavisne Države Hrvatske. Ovdje navodim samo neke zločine koji se ističu većim brojem žrtava: 17. travnja 1941. godine na području kotara Nova Gradiška ustaše ubijaju 25 srpskih stanovnika blizu Starog Petrovog Sela, 21. travnja 1941. godine u blizini Laslova ustaše strijeljaju 14 stanovnika od kojih je 11 srpske nacionalnosti, od 20. do 24. travnja pripadnici osječkog ustaškog stožera na području kotara Slavonska Požega ubijaju 38 muškaraca srpske

7 Citirano prema: Ustaše, u: https://hr.wikipedia.org/wiki/Usta%C5%A1e (21. VII. 2019.).

8 Usp. Zajednica političkih osuđenika: hrvatskih nacionalnih revolucionara, makedonskih nacionalnih revolucionara i komunista, u: https://tinyurl.com/yxhrjmhz (25. VII. 2019.).

9 Citirano prema: Bruno BUŠIĆ, *Hrvatski ustaše i komunisti*, Washington D. C., 1979., 6.

10 Citirano prema: *Isto* 13-14.

11 Citirano prema: *Isto*, 28.

nacionalnosti, od 27. do 29. travnja 1941. godine u Gudovcu pokraj Bjelovara ubijeno je 195 Srba iz nekoliko sela kotara Bjelovar, 29. travnja 1941. godine 504 zatočenika srpske nacionalnosti iz kotara Grubišno Polje prebačena su u logore Gospić i Jadovno i najvjerojatnije likvidirana, od 6. do 9. svibnja u Hrvatskom Blagaju ustaše su ubili 530 srpskih muškaraca iz okolnih sela, od 11. do 12. svibnja učinjen je pokolj nad 340 Srba iz Gline, a inicirali su ga ustaški dužnosnici, od 29. do 30. svibnja u Zagrebu je uhićeno 165 Židova, u dobi od 20 do 23 godine, koji su na kraju otpremljeni u logor Jadovno, gdje su svi poubijani, osim desetorice mladića koji ubrzo postaju zatočenici logora Jasenovac, od 2. do 5. lipnja 1941. godine u selu Korita uhićeno je oko 140 lokalnih srpskih stanovnika od kojih je 121 u noći 4. lipnja ubijeno i bačeno u jame, 17. srpnja 1941. godine u Dotršćini pokraj Zagreba strijeljana su 44 komunista odbjegla iz logora Kerestinec, od 23. do 24. srpnja 1941. godine ustaše su hapsili oko 150 mještana Bosanskog Petrovca i potom ih strijeljali u blizini tog mjesta, u Banskom Grabovcu pobijeno oko 800 srpskih muškaraca i bačeno u tri velike masovne grobnice, od 24. sprnja do 2. kolovoza 1941. godine na području kotara Vrginmost ubijeno je 2225 osoba srpske nacionalnosti, od 27. do 31. srpnja ubijeno je oko 500 stanovnika srpske nacionalnosti na području Ključa, od 29. do 30 srpnja u Glini u srpskoj pravoslavnoj crkvi poklano je oko 205 srpskih muškaraca, od 30. do 31. srpnja uhapšeno je oko 500 židovskih muškaraca u Osijeku, koji su kasnije usmrćeni u logoru Jadovno, pretpostavlja se da je u logorima Jadovno, Gospić i Pag stradalo najmanje 10 502 žrtava različite nacionalnosti.[12] Valja također istaknuti da su ustaše proganjali, hapsili i ubijali hrvatske komuniste i sve one koji su im se protivili.

No, partizani, osobito pred kraj rata prema sve dostupnijim podatcima u svojim zločinima ne zaostaju ni po čemu za ustašama, već ih po svojoj masovnosti i nadmašuju. Naime, zasad je poimenično utvrđeno oko 62 000 poslijeratnih hrvatskih žrtava s područja nekadašnje NDH, pripadnika HOS-a i civila Bleiburga i križnih putova kao i za one koji su stradali nakon rata od OZNA-e KNOJ-a i drugih organa DFJ/SFRJ, no ne postoje popisi žrtava za veće gradove kao što su Zagreb i Osijek.[13] Velik broj oružanih snaga, njihove rodbine i dužnosnika vlasti NDH, ali i civila, povlačio se iz krajeva Bosne i Hercegovine i Hrvatske koje su zauzeli partizani prema Zagrebu, iz straha pred komunističkim zločinima ili zbog neslaganja s diktaturom KPJ i jednostranačkim sustavom. Brojna strijeljanja uglednih građana, zarobljenih vojnika, protivnika komunista, mogućih budućih protivnika od strane Jugoslavenske armije i OZNA-e nakon zauzimanja pojedinih mjesta treba promatrati kao sustavno obračunavanje sa svim stvarnim ili potencijalnim protivnicima vlasti komunista, kao zastrašivanje te učvršćivanje i očuvanje vlasti, o čemu govori i stajalište OZNA-e u Slavoniji: „Bez mnogo skrupula treba likvidirati sve one za koje znamo da su neprijatelji koji će sutra biti protiv nas."[14] Tako npr. britansko izaslanstvo u Vatikanu 11. svibnja 1945. godine izvještava svoje Ministarstvo vanjskih poslova u Londonu o masakru 192 katolička svećenika od „Titovih partizana" i nekoliko stotina uglednih katolika i bogatih ljudi u gradovima i mjestima na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine, podnositelj izvještaja navodi i svrhu tih „čistki", a to je namjera Komunističke partije da eliminira „sve one predstavnike naroda koji bi ih jednog dana mogli priječiti u njihovoj težnji da boljševiziraju oslobođenu Jugoslaviju", među kojima su „i katolički svećenici koji među narodom uživaju veliko poštovanje i autoritet i koji su u stvari duhovni vođe naroda"[15]. Takvi progoni i likvidacije nisu bili slučajni niti su primjeri osobne osvete pojedinaca, što je možda moglo biti u nekim pojedinačnim slučajevima, nego su planska i sustavna eliminacija svih onih ljudi koji su po-

12 Usp. Kronologija ustaških zločina 1941., u: https://hr.wikipedia.org/wiki/Kronologija_ustaških_zločina_1941. (27. VII. 2019.).

13 Usp. Zdravko DIZDAR, Prilog istraživanju problema Bleiburga i križnih putova (u povodu 60. obljetnice), u: *Senjski zbornik*, 1 (2005.) 32, 118.

14 Citirano prema: *Isto*, 129.

15 Citirano prema: *Isto*, 130.

tencijalno mogli biti opasni za uspostavu i učvršćivanje komunističke vlasti u novonastaloj Jugoslaviji.

Računa se da je 6. i 7. svibnja 1945. godine, povlačeći se prema Sloveniji i Austriji, NDH napustilo oko 200 000 pripadnika HOS-a pod oružjem, oko 100 000 njemačkih vojnika, tisuće Kozaka i četnika te velik broj civilnog stanovništva u dokumentima JA piše 60 000, a u dokumentima predstavnika HOS-a oko 500 000.[16] Nakon neuspjele predaje britanskim vojnim snagama 15. svibnja 1945. godine i na ultimatum brigadira Scotta da će svako kretanje hrvatske vojske u smjeru britanskih redova naići na otpor svih britanskih snaga, hrvatska vojska i civili, ali i druge vojne skupine, predaju se Britancima, koji ih izručuju Jugoslavenskoj armiji. No, predaja HOS-a Jugoslavenskoj armiji bila je dogovorena već 5. svibnja 1945. godine razmjenom poruka između feldmaršala Alexandera i maršala Tita da s „ustaškim izaslanicima neće biti nikakvih pregovora"[17]. Tako je britanska vojska hrvatske vojnike i civile izručila Jugoslavenskoj armiji. Masovna ubojstva zarobljenih hrvatskih vojnika i civila uslijedit će na putu prema Dravogradu i Mariboru i nastaviti se potom širom Jugoslavije. Teško je utvrditi točan broj zarobljenih vojnika i civila na Bleiburškom polju, no Štab III. Jugoslavenske armije u depešama Generalštabu Jugoslavenske armije od 16. svibnja 1945. godine navodi da je do 2.00 sata bilo 100 000 zarobljenika, a do 14,45 sati taj se broj zarobljenika povećao za 20 000 ustaša i za 5000 četnika, što je ukupno 125 000.[18] Početkom 1949. godine MUP FNRJ saopćio je kako je u završnoj ofenzivi Jugoslavenske armije za konačno oslobođenje zemlje u sjeverozapadnom dijelu Jugoslavije zarobljeno oko 341405 neprijateljskih vojnika, dok ih je poginulo oko 100 000, od tih vojnika bilo je 221 287 okupatorskih, a 120 150 kvislinških vojnika (Pavelićevih domobrana, ustaša, Rupnikovih domobrana, četnika, muslimanske milicije, legionara, Nedićevaca itd.).[19] Uskoro je uslijedilo masovno ubijanje zarobljenika u okolici Celja, Dravograda i Maribora, što je prodrlo u javnost, tako je Josip Broz Tito uputio zapovijed štabovima Jugoslavenske armije da najenergičnije i pod svaku cijenu spriječe „ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane naših jedinica, pojedinih organa i pojedinaca"[20]. Iz toga je razvidno da je Tito kao vrhovni zapovjednik znao što se događa na terenu, no ipak nije poduzimao ništa konkretno kako bi spriječio takve likvidacije ili kaznio pojedince ili jedinice koje postupaju protivno zapovijedi. Naprotiv, rukovodstva KPJ u postrojbama JA poticala su svoje vojnike na mržnju prema zarobljenicima kako bi sudjelovali u njihovu ubijanju tijekom privođenja. Tako npr. sekretar partijske organizacije Četvrte crnogorske udarne brigade 3. udarne divizije II. Jugoslavenske armije u svojem izvješću od 31. svibnja 1945. godine upućenom svojem Divizijskom komitetu KPH za svibanj ističe: „zarobljavanje nekoliko stotina hiljada ustaških krvnika koji su pokušali da pobjegnu Englezima" te da je mržnja kod boraca bila „dosta slaba", naročito kod novih boraca (Mađara i drugih novaka), a što se očitovalo prilikom pratnje zarobljenika iz Maribora prema Slavoniji. No, zato su – ističe se u izvještaju – sve „poduzeli preko partije da se ta mržnja poveća" te su uspjeli „podići mržnju prema toj bandi i u zadnje vrijeme borci ih ubijaju kako koji ostane iz kolone t.j. koji ne može da ide", a isto tako je bilo boraca koji „nisu htjeli da svuku neprijateljske vojnike", ali i to se riješilo.[21] Slično se navodi i u jednom drugom izvješću. Tako se u izvješću sekretara partijske organizacije Dvanaeste slavonske proleterske udarne brigade 12. udarne divizije III. Jugoslavenske armije u izvješću od 3. lipnja 1945. godine upućenom Divizijskom komitetu KPH za svibanj ističe da se borcima „govorilo kako treba fašiste kazniti za njihova zlodjela i ne dozvoliti im da nekažnjeno odu iz naše zemlje", i kad „smo

16 Usp. *Isto*, 134.

17 Usp. *Isto*, 146.

18 Usp. *Isto*, 145.

19 Citirano prema: *Isto*, 146.

20 Citirano prema: *Isto*, 151.

21 Citirano prema: *Isto*, 159.

kod Blajburga zarobili glavnu fašističku snagu iz naše zemlje, kada smo pohvatali sve palikuće i zlikovce, borci su bili oduševljeni i nisu žalili one napore koje su dali". Ti „su borci na svoje oči vidjeli kod Blajburga da Englezi poštuju ugovore, jer su oni tamo izručili našoj Armiji svu fašističku gamad iz naše zemlje". Konstatira kako prilikom „praćenja zarobljenika opazilo se je da naši borci ne znaju mrziti zarobljenog neprijatelja" jer su s njima suviše blago postupali, a bilo je i „slučajeva da je neki borac izvodio iz kolone zarobljenike svoje poznanike ili prijatelje te da ih tako sačuva". No – nastavlja se dalje u izvješću – „objašnjavanjem borcima tko su ti zarobljeni i što su oni napravili našem narodu, borci su počeli drugačije gledati na zarobljenike i znali su ih mrziti", koja mržnja „se je osjetila kod kažnjavanja ustaških i četničkih zločinaca gdje borci nisu iste ubijali zbog naređenja, već zato što ih mrze"[22]. Ratni zarobljenici, vojnici i civili u kolonama su preko Maribora sprovedeni do Zagreba, no usput je velik dio zarobljenika bio likvidiran po manjim skupinama u okolici Maribora,[23] Celja i Dravograda, a iz sabirnih logora u Sloveniji i Hrvatskoj upućeni su na svoje „križne putove" u različite dijelove Jugoslavije, što je vidljivo iz zapovijedi Generalštaba Jugoslavenske armije od 17. V. 1945. godine Štabu III. Jugoslavenske armije da uputi „odmah ratne zarobljenike u Vojvodinu i to: sedamdeset pet hiljada u Bačku, trideset hiljada u Srem, deset hiljada u Baranju i trideset hiljada u Banat, ukupno njih 145.000"[24]. Oni koji su se našli u tim kolonama bili su izloženi strahovitim mukama, bolno su pješačili od logora do logora, iscrpljeni glađu, bolestima i umorom, a pod strogom vojnom pratnjom partizana, sastavljenih pretežno od zapovjednika i vojnika srpske nacionalnosti. Sve iznemogle partizanska pratnja bi ubila, a inače bi sa zarobljenicima postupala svojevoljno i radila što im se prohtjelo, ubijala ih i maltretirala, usput su podjarivali stanovništvo srpske nacionalnosti da iskaljuje svoj bijes nad zarobljenicima u kolonama,[25] a hrvatskom pučanstvu branili su da gladnim i žednim zarobljenicima putem dodaju hranu i vodu. Tako je na tim putovima smrti bilo na tisuće mrtvih, o čemu svjedoče preživjeli zarobljenici.[26] Neke jedinice Jugoslavenske armije zaista su postupale samovoljno, osobito one s većinom vojnika srpske nacionalnosti, stvar je dodatno bila zaoštrena činjenicom da su u partizane prešli i mnogi četnici koji su se osvećivali Hrvatima,[27] tako se u zapisniku sa sastanka partizanskih boraca od 20. srpnja 1945. godine u Suhopolju upućenom Andriji Hebrangu, tada ministru u Beogradu, navodi da se događa masovno ubijanje Hrvata zarobljenika, koloniziranje Srba i masovna protjerivanja katoličkog življa iz Suhopolja, u zapisniku se navodi kako je u lipnju 1945. godine bilo „dotjerano u Suhopolje nekoliko stotina zarobljenika", koje su „drugovi iz 4. bataljona V. proleterske Crnogorske brigade" Treće udarne divizije II. JA „otpremili u obližnju šumu i tamo sve potukli", a da su ih „najprije isprebijali, pa onda klali". Još prije „nego što su prešli na klanje zarobljenika brusili su noževe po kućama i kupili štrikove", a „kada su se vraćali u Suhopolje govorili su narodu kako su ih klali", te „da su ranije bili četnici, a onda su prešli u partizane". Iz čega borci zaključuju „da ovi Srbi sada kao četnici pod drugom firmom /maskom/ ubijaju nemile Hrvate"[28]. Među ubijenima koji su bili zarobljeni na Bleiburgu ili okolici bilo je

22 Citirano prema: *Isto*, 160.

23 Najveće skriveno grobište ubijenih ratnih zarobljenika, nalazi se u protutenkovskom rovu u Teznom pokraj Maribora. Procjenjuje se na temelju iskopa i sondiranja rova u duljini od 940 m, širina rova je 3 do 4 m da bi u njemu moglo biti oko 15 000 žrtava. Usp. Mitja FERENC, Tezno – najveće prikriveno grobište u Sloveniji. O istraživanju grobišta u protutenkovskom rovu u Teznom (Maribor), u: *Časopis za suvremenu povijest*, 44 (2012.) 3, 539-569.

24 Citirano prema: Zdravko DIZDAR, Prilog istraživanju problema Bleiburga i križnih putova (u povodu 60. obljetnice), 152.

25 „Prolazeći kroz pravoslavna sela, ubijali su civili više nego partizani…Čekali su nas s motikama, vilama, sjekirama, drvetima…Žrtve su padale kroz sela i izvan sela", Martina GRAHEK RAVANČIĆ, Bleiburg i Križni put – Na putu povratka kroz Podravinu, u: *Podravina*, 13 (2008.) 7, 163.

26 Usp. Marko BEDIĆ, Bleiburg i Križni put 1945. godine (Moja sjećanja i zapisi), u: *Kaj*, 46 (2013.) 6, 51-68; Martina GRAHEK RAVANČIĆ, Bleiburg i Križni put – Na putu povratka kroz Podravinu, 146-166.

27 Usp. Petar HORVATIĆ, Put u Foču – Tito i Vrhovni štab primali mase četničkih koljača u partizane! (21. VII. 2019.), u: https://narod.hr/kultura/21-srpnja-2008-adil-zulfikarpasic-neprocjenjivo-svjedocanstvo-partizana-da-su-tito-i-vrhovni-stab-svjesno-primali-mase-cetnickih-zlocinaca-u-partizane (21. VII. 2019.).

28 Citirano prema: Zdravko DIZDAR, Prilog istraživanju problema Bleiburga i križnih putova (u povodu 60. obljetnice), 167.

također mnogo civila, žena i djece, koji su isto tako bili ubijeni od jedinica Jugoslavenske armije, o čemu svjedoče i neki tadašnji sudionici poput Milovana Đilasa, koji je bio član Generalštaba JA. Milovan Đilas, komunistički disident i kritičar jugoslavenskog režima, u prosincu 1979. godine dao je intervju Georgeu Urbanu, novinaru engleskog časopisa *Encounter* u kojem govori samo o jednoj izručenoj skupini u kojoj je, po Đilasu, bilo oko 40 tisuća ljudi:

„Većina ljudi koju su Britanci prisilno vratili iz Austrije bili su obični seljaci. Nisu nikoga ubili. Nisu bili ni ustaše ni slovenski domobrani. Sav njihov zločin bio je strah pred komunizmom i glasine o komunistima. Njihova jedina motivacija da napuste zemlju bila je panika. Da su nam Britanci predali „kvislinške" vođe poput Nedića i policijske agente koji su zajedno s nacistima mučili i ubijali ljude, ili su to sami radili, ne bi se postavljalo pitanje moralnosti britanskog postupka…"

Novinar: „Ja priznajem da Vi tako osjećate danas, dok razgovaramo u 1979. godini. Ali, je li takvo bilo vaše mišljenje i 1945., naime da su Britanci bili zavedeni u vezi povratka vaših bjegunaca?"

Đilas: „Da budem otvoren – mi nismo nikako mogli razumjeti zašto su Britanci inzistirali da vrate te ljude. Vjerovali smo, gledano u ideološkom kontekstu koji je prevladavao u to vrijeme, da će Britanci imati mnogo razumijevanja za te izbjeglice, budući da su izbjegli iz komunizma. Računali smo da će Britanci pokazati „klasnu solidarnost" s njima, a neki smo se i pribojavali da bi ih mogli unovačiti za buduću borbu protiv komunističkih vlada, i posebno protiv naše. Ali na naše veliko iznenađenje oni nisu ništa od toga napravili nego su ih predali u naše ruke… Jest, Britanci su napravili potpuno krivo što su vratili te ljude nazad preko granice, isto kao što smo i mi učinili potpuno krivo što smo ih sve poubijali." [29]

Zanimljivo je i djelovanje jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova u Hrvatskoj potkraj Drugoga svjetskog rata i u poraću. Vojni sudovi bili su dio represivnog aparata totalitarne komunističke vlasti koja je potkraj rata i u neposrednom poraću provodila nemilosrdan progon i obračun s narodnim neprijateljima, ratnim zločincima te sa svim protivnicima i neistomišljenicima. Tako je presudom „sudskog vijeća Vojnog suda Komande Južno Dalmatinskog područja čak 35 osoba iz Dubrovnika različitih zanimanja (svećenici, studenti, činovnici, policijski agenti, trgovci, advokat, apotekar, mašinist itd.) osuđeno na „smrtnu kaznu strijeljanjem i konfiskaciju njihove lične imovine u korist Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije"[30]. Brojevi sudskih presuda, koji se za pojedine sudove kreću od 27 do 562, do 597, od 73 do 427 ili od 2 do 1008 za Vojni sud vojne oblasti Zagrebačke J. A. Vijeće kod varaždinske komande[31] upućuju na velik intenzitet održanih suđenja. Vojni sudovi koristili su se univerzalnim obrascem za presudu na kojem je unaprijed bilo napisano da je optuženi kriv, što je stvarno značilo da nije bila predviđena mogućnost nekrivnje, te dovodi u pitanje pravne standarde i pravednost sudova koji su, čini se, samo formalno i serijski izvršavali presude u korist vlasti i interesnih skupina.

29 Citirano prema: Ante ŠUNJIĆ, Milovan Đilas: „Sve smo ih poubijali" (14. V. 2019.), u: http://www.rogotin.hr/2019/05/14/milovan-dilas-sve-smo-ih-poubijali/ (26. VII. 2019.).

30 Usp. Josip JURČEVIĆ – Katica IVANDA, Djelovanje jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova u Hrvatskoj potkraj Drugog svjetskog rata i u poraću, u: *Društvena istraživanja*, 15 (2006.) 6, 1063-1064.

31 Usp. *Isto*, 1071.

3. Izlaz iz ustaško-komunističke polarizacije društva pomoću alternativnih priča

Dok jedni žestoko brane ili ustaše ili komuniste, tj. partizane, drugi se pitaju kada ćemo se konačno riješiti ustaša i partizana? Problem se zapravo nalazi u mitovima ili ideologijama, koje ćemo nazvati dominantnim naracijama, a koje su stvorene o ustašama i partizanima te su, čini se, zarobile pojedince, grupe, pa i društvo. Dominantna priča je, kao što je već spomenuto, da su partizani bili oslobodi telji i spasitelji napaćenog naroda od fašističkog i zločinačkog ustaškog režima, verzija pobjednika, te samim time kao da su rehabilitirani od bilo kakve odgovornosti ili mogućih zločina. Ustaše se isključivo stavlja u zločinački kontekst, dok sami pripadnici ili simpatizeri često potpuno nekritički veličaju ustaše i NDH. U drugom dijelu ovog članka usmjerili smo pažnju na to da osnovni cilj ustaškog pokreta nije bio ubijanje ili progon Srba, Židova i Roma, nego borba protiv velikosrpske hegemonije u Kraljevini SHS i stvaranje hrvatske države. Ustaški režim potpuno je zakazao u trima točkama: 1) bio je autoritaran i zločinački, nedemokratski, 2) izdao je hrvatske nacionalne interese, 3) skrivio tragediju dijela hrvatskog naroda po završetku Drugoga svjetskog rata. Prvo, ustaški je režim bio zločinački i provodio zločinačku i rasnu politiku prema drugim nacionalnostima i neistomišljenicima jer je preuzeo i implementirao rasne zakone. Druga važna činjenica da je Ante Pavelić Rimskim ugovorima 18. svibnja 1941. godine fašističkoj Italiji ustupio Dalmaciju i Kvarner, što predstavlja izdaju hrvatskih nacionalnih interesa.[32] Treće, da je pod kraj rata vodstvo NDH na potpuno krivim i nerealnim političkim procjenama zapovjedilo opće povlačenje vojske i civila i time zapravo omogućilo osvetu partizanskih jedinica nad ratnim zarobljenicima koji su im bili „servirani kao na pladnju".

Niti su sve ustaše sinonim za Jasenovac niti svi partizani mogu biti sinonim za Bleiburg,[33] tj. bilo je vrlo časnih i poštenih ljudi na jednoj i na drugoj strani, koji sigurno nisu bili suglasni s onim što je vodstvo određivalo i naređivalo, ali si u zadanim okolnostima nisu mogli puno pomoći jer bi očito i sami stradali, kao što su stradali neki slovenski partizani koji su se protivili ubijanju ratnih zarobljenika. Znamo da su neki partizani spašavali svoje sumještane, prijatelje i rodbinu kada su uspjeli prepoznati u kolonama ratnih zarobljenika koje su se kretale od Bleiburga prema Mariboru. Znamo također da je ustaški oficir pukovnik Juco Rukavina, koji je robijao s Andrijom Hebrangom za vrijeme kraljevine SHS, dva puta sreo i prepoznao Hebranga u Zagrebu, no nije htio ništa poduzeti protiv njega.[34] Takve alternativne priče kojih ima, a koje dosad nisu uspijevale izaći na površinu, ruše dominantne crno-bijele priče, otvaraju prostor za dijalog i upućuju na kritičko promišljanje o Hrvatskoj za vrijeme Drugoga svjetskog rata i o temi ustaša i partizana. Stalna je tendencija da se ustaški režim isključivo shvaća kao zločinački dok se partizani većinom veličaju, prikazuju kao oslobodi telji te ih se pokušava opravdati i njihove zločine minimalizirati, samo zbog toga što su bili na pobjedničkoj strani, što nitko ne može osporiti, ali zbog toga ubijanje ratnih zarobljenika i civila ne može biti opravdano, niti pravno, niti moralno, niti povijesno, nego treba jasno reći da je to bio zločin. Naravno tu leži i najveća poteškoća jer se postavlja pitanje: Kako sada odjednom oni koji su bili oslobodi telji naroda od fašista i njihovih suradnika, kako to diktira dominantna naracija, pobjednici u ratu, odjednom mogu biti odgovorni za zločine nad tim istim narodom? Najveću odgovornost i krivnju treba tražiti u onima koji su indoktrinirali jedne i druge, a to su bile političke elite ili vodstva jednog i drugog pokreta, koje su provodile ustašku i komunističku ideologiju. Na kraju valja reći da netko samim time što je bio ustaša ili

32 Usp. Rimski ugovori (1941.), u: https://hr.wikipedia.org/wiki/Rimski_ugovori_(1941.) (2. VIII. 2019.).

33 Usp. Milan IVKOŠIĆ, Nisu svi ustaše Jasenovac niti su svi partizani Bleiburg (28. IV. 2017.), u: https://www.vecernji.hr/premium/nisu-svi-ustase-jasenovac-niti-su-svi-partizani-bleiburg-1166149 (2. VIII. 2109.).

34 Usp. Bruno BUŠIĆ, Hrvatski ustaše i komunisti (4), u: https://projektvelebit.com/bruno-busic-hrvatski-ustase-i-komunisti-4/ (21. VII. 2019.).

partizan ne mora značiti da je bio odmah i zločinac ili pak neupitno pravedan – to bi svakome trebalo dokazati.

U današnjem hrvatskom društvu oni koji zastupaju ustaške ideje ili ekstremni desničari potpuno su nemoćni i politički nebitni, izvan svih interesnih skupina i poluga moći. Međutim, postkomunistički krugovi ili „crvena buržoazija", koja je stekla povlastice u komunističkom režimu, zadržala ih je i danas po svojim duhovnim i biološkim očevima. Budući da su u „poziciji moći", postkomunistički krugovi imaju prigodu krojiti i javno mnijenje, ali i utjecati na politička zbivanja te nisu samo neki relikt prošlosti nego o njihovu utjecaju jasno govore političke akrobacije, poput tzv. „lexa Perković", kojem se pokušalo spriječiti da se dužnosnik UDBA-e izruči njemačkom pravosuđu ili prijedlog novog zakona o arhivskoj građi, koji bi bio restriktivniji od sadašnjega.[35] Ono što raščišćavanje s postkomunističkim naslijeđem i njihovim kadrovima čini vrlo kompleksnim i vrlo teškim jest činjenica da su u stvaranju samostalne države Hrvatske ključnu ulogu imali komunisti, partizani i agenti UDBA-e, tj. političke strukture ex-Jugoslavije, koje su se opredijelile za stvaranje hrvatske države, a većina njih borila se i u Drugome svjetskom ratu na strani partizana. Naravno, pitanje je koliko je to bilo iz ljubavi prema hrvatskoj domovini ili iz shvaćanja da bi velikosrpska politika mogla zavladati cijelom Jugoslavijom te pomesti i njih same. Na kraju možemo reći da ni ustaše ni komunisti nisu donijeli hrvatskom narodu neko veliko dobro jer su zapravo oba pokreta na kraju izdala interese hrvatskog naroda.[36] Zahvaljujući ustašama Hrvate se stigmatizira kao zločince, naciste, one koji su provodili rasnu politiku, i kao što je to predvidio blaženi Alojzije Stepinac, Jasenovac je ostao najveća ljaga i sramota hrvatskog naroda. Partizani, osim što su pobili na tisuće zarobljenika Hrvata i političkih protivnika na kraju rata, nastavili su razračunavanje s neistomišljenicima tijekom trajanja bivše Jugoslavije i uime bratstva i jedinstva gušili svaku želju za većom slobodom i autonomijom. Oba režima, i ustaški i komunistički, imaju mnogo više zajedničkog, nego se to na prvi pogled čini, a to je da su oba režima bila nedemokratska, totalitarna i zločinačka. Hvaliti i uzdizati nekritički bilo jedan bilo drugi, tj. ustaški ili komunistički režim potpuno je nerealno, povijesno netočno i neutemeljeno.

Zaključak

Dominantne naracije koje konstruiraju suci društva poput političara, popularnih osoba, klera, znanstvenika, psihologa, psihijatara i psihoterapeuta itd. imaju moć zarobiti ljude i upravljati njihovim ponašanjem i njihovim životima. Važno je reći da dominantne naracije uvijek postoje, pitanje je na koji način one utječu na život društva i pojedinca, tj. one mogu imati i pozitivan i negativan utjecaj. Problem nastaje kada ljudi internaliziraju dominantne naracije te one postanu isključivo mjerilo nečijeg života, uspjeha, mišljenja i ponašanja i ne dopuštaju više alternativne naracije. Upravo se to dogodilo s dominantnom pričom o ustašama i komunistima, gdje su ustaše isključivo zločinci, a partizani, tj. komunisti, spasitelji i oslobodi telji. Takva narativna paradigma onemogućavala je pola stoljeća slobodan pristup toj temi i onemogućavala bilo koju drugu verziju, tj. alternativnu priču. Kako bi se krenulo naprijed, potrebna je dekonstrukcija dominantne priče i stvaranje alternativnih priča. Alternativna priča ili, bolje rečeno, alternativne priče izlaze sve više na vidjelo i pokazuju da niti su svi ustaše zločinci, a niti su svi komunisti neupitni spasitelji, nego dapače neki od njih su krvnici i zločinci.

35 Usp. Matija ŠTAHAN, Pismo iz „ideološkog rova", ili – kako je odnos partizana i ustaša prerastao u klasno pitanje (10. III. 2018.), u: https://direktno.hr/kolumne/pismo-iz-ideoloskog-rova-ili-kako-je-odnos-partizana-i-ustasa-prerastao-u-klasno-pitanje-115379/ (21. VII. 2019.).

36 Usp. Gojko BORIĆ, Ni ustaše ni partizani nisu hrvatskom narodu donijeli slobodu i blagostanje. U krivu su i oni koji ističu slovo 'U' i oni koji slave Tita (25. V. 2017.), u: https://croexpress.eu/kolumne/11900/ni-ustase-ni-partizani-nisu-hrvatskom-narodu-donijeli-slobodu-i-blagostanje-u-krivu-su-i-oni-koji-isticu-slovo-u-i-oni-koji-slave-tita/ (21. VII. 2019.).

Povijesni pregled Katoličke crkve u Kraljevini Tajland

Dario PAVIŠA*

Sažetak

Ovaj rad govori o povijesti Katoličke crkve u Kraljevini Tajland. Podijeljen je u četiri dijela. U prvom se dijelu donosi pregled povijesti Katoličke crkve u Kraljevini Tajland od dolaska prvih katolika i misionara, koji su u 16. stoljeću došli na teritorij današnje Kraljevine, preko uspostave prve Misije Siam 1669. godine pa sve do današnje strukture Katoličke crkve u Tajlandu. U drugom dijelu prikazan je odnos papa i tajlandskih kraljeva od prvih kontakata preko pisama koja su izmjenjivali, pa sve do audijencija tajlandskih kraljeva u Vatikanu. Prvi tajlandski kralj koji je posjetio Vatikan bio je Rama V., a primio ga je u audijenciju papa Leon XIII. 1897. godine. Rama V. bio je i prvi nekršćanski vladar kojega je jedan papa primio u audijenciju. U trećem dijelu riječ je o katoličkom obrazovanju u Kraljevini Tajland, koje je plod povijesno dobrih odnosa tajlandskih kraljeva i papa te napora misionara iz MEP-a i drugih redovničkih zajednica koje djeluju u Tajlandu. Posljednji, četvrti, dio posvećen je posjetima papa Kraljevini Tajland. Prvi papa koji je posjetio Tajland bio je sveti papa Ivan Pavao II., koji je tamo došao 1984. godine, a drugi apostolski pohod bio je pohod pape Franje 2019. godine. Povijest nastaje koracima pojedinaca koji s vremenskim odmakom poprime obrise malih, velikih ili, pak, epohalnih djela. To je vidljivo i u povijesti Katoličke crkve u Kraljevini Tajland.

***Ključne riječi**: Katolička crkva, Kraljevina Tajland, Siam, Ayutthaya, Rama V., Ivan Pavao II., papa Franjo.*

Uvod

Katolička crkva u Kraljevini Tajland je misionarska i manjinska. Iako su katolici prisutni u svim krajevima zemlje, njihov broj nije velik. Ukupan broj katolika je 388 468, što čini oko 0.58% katolika u cjelokupnoj populaciji stanovnika Tajlanda. Katolička crkva u Tajlandu ima preko 400 tajlandskih svećenika, oko 250 stranih misionara, gotovo 1500 redovnica i 120 redovnika. Ima 463 župe, a gotovo svaka župa ima nekoliko filijala (crkava ili kapela). Katolička crkva u Tajlandu ustrojena je u dvije crkvene pokrajine s jedanaest biskupija:

1. Nadbiskupija Bangkok;
2. Biskupija Chanthaburi;
3. Biskupija Chiang Mai;
4. Biskupija Chiang Rai;
5. Biskupija Nakhon Sawan;
6. Biskupija Ratchaburi;
7. Biskupija Surat Thani;

* dr. sc. Dario Paviša, tajnik Apostolske nuncijature u Južnoafričkoj Republici

8. Nadbiskupija Thare and Nonseng;
9. Biskupija Nakhon Ratchasima;
10. Biskupija Ubon Ratchathani;
11. Biskupija Udon Thani.[1]

1. Povijest Katoličke crkve u Kraljevini Tajland

1.1. Prvi katolici

Dokumentirana povijest katoličke zajednice na prostoru današnje Kraljevine Tajland seže pet stoljeća unazad, točnije u 16. stoljeće. Prvi put se katolička zajednica spominje u knjizi talijanskog putnika Ludovika iz Vartheme, koji je posjetio Aziju oko 1505. godine. Iz tog zapisa može se zaključiti da su prvi katolici na prostoru današnje Kraljevine Tajland bili Armenci, koji su živjeli u Kraljevstvu Siam (Ayutthaya) i trgovali s Indijom. Taj bi podatak mogao biti točan jer su Armenci u to vrijeme bili dio trgovačke mreže u svim glavnim gradovima Azije. Prisutnost kršćana povećala se u 16. stoljeću dolaskom Portugalaca. Kralj Siama dozvolio je uspostavu *Portugalskog sela* (Mu Ban Portuget) na periferiji Ayutthaye, glavnog grada tadašnjeg Kraljevstva Siam. Osim Portugalskog sela bilo je još malih ranih zajednica stranaca i lokalnih kršćana naseljenih u Ligoru, Pattani, Tenasserimu i Mergui. Među prvim svećenicima bili su dominikanci i isusovci, koji su pružali duhovnu brigu tim zajednicama. U Portugalskom selu postojale su čak dvije crkve, o čemu svjedoče i sačuvane zemljopisne karte grada Ayutthaye. Poznato je da su se progonjeni kršćani iz Japana i Annama sklonili u liberalniju Kraljevinu Siam, u grad Ayutthaya, o čemu svjedoči Japansko selo, koje se još može vidjeti. Postoje i neke teorije da su zapravo japanski kršćani, koji su bježali pred progonom, bili prvi kršćani koji su došli na teritorij Siama, no ne postoji dovoljno pisanih tragova za potvrdu tog mišljenja.[2]

Velik doprinos razvoju Crkve i njezinih aktivnosti na kulturnom, društvenom i edukativnom polju dali su francuski misionari, koji su se kasnije organizirali u Pariške vanjske misije, *Missions PÉtrangères de Paris* (MEP), o čemu ćemo podrobnije pisati u nastavku rada. Važno je spomenuti da je prisutnost Pariških vanjskih misionara na teritoriju Kraljevine Tajland stalna i traje sve do današnjih dana.[3]

1.2. Prvi misionari

Katolički misionari koji su putovali na Daleki istok tijekom 16. stoljeća bili su pod pokroviteljstvom tadašnjeg Portugala. Prvi misionari koji su stigli na teritorij sadašnje Kraljevine Tajland bili su dominikanski misionari, koji su tamo došli 1567. godine.

Misionari su stigli u Kraljevstvo Siam (Ayutthaya) za vrijeme vladavine kralja Mahathammaraja. U to je vrijeme ono bilo jedno od nekoliko kraljevstava koja su činila današnju Kraljevinu Tajland. Nakon dominikanaca dolaze i franjevački te isusovački misionari. Međutim, njihov rad i poslanje još su bili pod portugalskim sustavom pokroviteljstva poznatim kao *Padroado*, koji je ograničavao papinsku vlast nad njima.[4] Taj je sustav imao papinsku podršku sve do 17. stoljeća, kada je postalo jasno da portugalska kruna nije više u stanju upravljati takvim odgovornostima.[5]

1 Izvor: Arhiv Apostolske nuncijature u Tajlandu.

2 Usp. Luigi BRESSAN, *A Meeting of Worlds. The Interaction of Christian Missionaries and Thai Culture*, Bangkok, 2000., 1.

3 Usp. Mario LORENZATO, *La Thailandia (Siam) – Breve storia religione, Arte, Letteratura*, Vicenza, 1978., 344-362.

4 Usp. Giovanni PIZZORUSSO, Il padroado régio portoghese nella dimensione „globale" della Chiesa romana. Notestorico-documentarie con particolare riferimento al Seicento, u: Giovanni PIZZORUSSO – Gaetano PLATANIA – Matteo SANFILIPPO (ur.), *Gli archivi della Santa Sede come fonte per la storia del Portogallo in età moderna Studi in memoria di Carmen Radulet*, Viterbo, 2012., 157-199, u: https://web.archive.org/web/20181102014840/http://dspace.unitus.it/bitstream/2067/2304/1/pizzorusso.pdf (15. IV. 2020.).

5 Usp. Mario LORENZATO, *La Thailandia (Siam) – Breve storia religione, Arte, Letteratura*, 344-362.

Godine 1622. u Vatikanu je osnovana *Sacra congregatio de propaganda fide,* s današnjim nazivom Kongregacija za evangelizaciju naroda[6] kako bi papa mogao upravljati misijskim područjima neovisno o portugalskom *Padroadu*. Gotovo četiri desetljeća kasnije, 1659. godine, pod patronatom *Sacra congregatio de propaganda fide* osnivaju se nove misijske skupine koje su trebale djelovati neovisno od *Padroada* i biti pod papinskom vlašću. Tako 1663. godine dolazi do osnivanja Pariških vanjskih misija, *Missions Étrangères de Paris* (MEP), koji dolaze u Aziju i s ostalim misijskim zajednicama preuzimaju brigu o misijskom djelovanju Crkve.[7]

Osnivanje MEP-a bilo je jedno od rješenja za Aziju, kako je to vidio tadašnji Vatikan, eliminirani su politički savezi, jer je MEP bio pod papinskim pravom, ali je također bio podržavan u određenoj mjeri od strane Francuske, prije svega u materijalnoj pomoći, ali uvijek uz jačanje autoriteta samog pape u pogledu evangelizacije.

Sve to urodilo je plodom tako da je na području današnje Kraljevine Tajland 1669. godine došlo do osnutka *Misije Siam*,[8] koju su osnovali Pariški vanjski misionari uz potporu drugih vjerskih zajednica. To je zapravo bilo prvo sjeme institucionalnog djelovanja Katoličke crkve na području Kraljevine Tajland.

1.3. Osnivanja prve Misije Siam[9]

Papa Aleksandar VII. godine 1658. imenovao je misionare na Dalekom istoku, uključujući biskupa Françoisa Pallua za apostolskog vikara u Kini i Laosu, kao i biskupa Pierrea Lamberta de la Mottea za apostolskog vikara u Cochin Kini (područje Vijetnama i Kambodže). Dok je krenuo prema Istoku, biskup de la Motte samo je usput 1662. godine za vrijeme vladavine kralja Naraia posjetio Siam, poznat i kao Kraljevstvo Ayutthaya. Biskup François stigao je u Siam tek dvije godine kasnije, 1664. godine, i održao prvi sinodski sabor za kler koji je djelovao na tom području. Rezultati te sinode su sljedeći:

1. dogovoreno je da će misionari iz MEP-a izgraditi prvo sjemenište u Siamu s ciljem formiranja lokalnih misionara za evangelizaciju (izgradnja sjemeništa dovršena je 1665. godine);
2. određene su smjernice i propisi za sve misionare koji će evangelizirati na Dalekom istoku;
3. osnovana je lokalna redovnička zajednica nazvana Ljubitelji Svetog Križa (*Lovers of the Holy Cross*) sa zadaćom da pomažu u evangelizacijskim naporima i pastoralnoj skrbi za lokalnu katoličku zajednicu.

Tri godine nakon prve sinode biskup François vratio se u Vatikan kako bi zatražio dozvolu da misionari iz MEP-a nastave samostalno voditi misionarski rad u Siamu. Dana 4. srpnja 1669. papa Klement IX. najavio je uspostavu Misije Siam na čelu s biskupom Louisom Laneauom, koji je imenovan prvim apostolskim vikarom za misiju u Siamu i Nankinu.[10] No tek 25. ožujka 1676. godine upriličena je ceremonija u Ayutthayi i na službu stupa prvi biskup Louis, koji je vjerno obnašao povjerenu mu službu te je pokopan u župnoj crkvi svetog Josipa u Ayutthayi.[11]

6 Usp. LA CONGREGAZIONE PER L'EVANGELIZZAZIONE DEI POPOLI u: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/documents/rc_con_cevang_20100524_profile_it.html (15. IV. 2020.).

7 Usp. PARIS FOREIGN MISSIONS (MEP), *The Chapel of the Epiphany*, u: https://missionsetrangeres.com/une-breve-histoire-des-mep/the-chapel-of-the-epiphany/?lang=en (15. IV. 2020.).

8 Usp. Mario LORENZATO, *La Thailandia (Siam) – Breve storia religione, Arte, Letteratura*, 346.

9 Usp. Luigi BRESSAN, *A Meeting of Worlds*, 10-13.

10 Usp. Mario LORENZATO, *La Thailandia (Siam) – Breve storia religione, Arte, Letteratura*, 346.

11 Usp. *Isto*, 147.

Kronološki pregled važnih događaja u razvoju prve crkvene hijerarhije u Tajlandu[12]

1658. dolazak na Daleki istok	Papa Aleksandar VII. imenuje biskupa Françoisa Palluja apostolskim vikarom u Kini i Laosu te biskupa Pierrea Lamberta de la Mottea apostolskim vikarom u Cochin Kini.
1662. prvi biskup dolazi u Siam	Biskup Pierre Lambert de La Motte dolazi u Siam za vrijeme vladavine kralja Naraia Velikog.
1663. MEP	Osnivanje MEP-a.
1664. prva sinoda	Biskup François Pallu dolazi u Siam i održava se prva sinoda u Ayutthayi.
1669. osnovana Misija Siam	Dana 4. srpnja 1669. godine papa Klement IX. najavio je osnivanje prve Misije Siam.
1674. prvi vikar dolazi u Siam	Apostolski vikar biskup Louis Laneau dolazi u Siam i 25. ožujka 1674. godine preuzima službu kao prvi apostolski vikar Misije Siam na svečanoj ceremoniji održanoj u Ayutthayi.

1.4. Rast Katoličke crkve[13]

Od sredine 17. stoljeća pa sve do 20. stoljeća evangelizaciju na Tajlandu i drugim dijelovima Azije predvode upravo misionari iz MEP-a uz potporu i nekih drugih redovničkih misijskih zajednica. Mora se spomenuti da su prvi apostolski vikari koje je slao papa bili uglavnom poslani u područje Kine i Indokine, neki od njih, kao što smo već spomenuli, zaustavili su se na svojem putovanju i u Siamu.

Pariški vanjski misionari susretali su se i s poteškoćama, prije svega tijekom privremenog izgnanstva iz Siama za vrijeme vladavine kralja Taksina. No u tom razdoblju misionari su uspjeli evangelizirati jug zemlje, tj. Phuket i Penang. Upravo su se iz tih dvaju područja kasnije misije proširile na područje britanskih kolonija Malaya i Singapore (današnja Malezija i Singapur).[14] Situacija se radikalno promijenila u 19. stoljeću kada se proširio zapadni imperijalizam. Siam je bio jedna od rijetkih zemalja koja se uspješno prilagodila zapadnim zahtjevima i reformirala se za vrijeme vladavine kralja Rame IV. i kralja Rame V. Za misionare je to značilo da postoji službeno jamstvo vjerske slobode i prava na vlasništvo i slobodu evangelizacije u cijelom Kraljevstvu. Osim bavljenja zdravstvom, misionari su također obnovili svoje djelovanje u obrazovanju, koje i do danas ostaje nositelj visokokvalitetnog obrazovanja u Tajlandu, poput obrazovnih ustanova kao što su *St. Gabriel College*, *Mater Dei College* i *Assumption College*.

Od uspostave Misije Siam 1669. godine pod vodstvom MEP-a ona neprestano raste. Tako je tridesetih godina 20. stoljeća doživjela nekoliko značajnih promjena, jer su njezine aktivnosti i odgovornosti postale sve brojnije jedna misija koja je pokrivala cijelu zemlju više nije bila dovoljna. U tom je razdoblju misija doživjela nekoliko podjela od kojih je najvažnija ona iz 1944. godine, kada je imenovan prvi tajlandski biskup James Louis Cheng za voditelja Misije Chanthaburi.[15] Budući da je to bio prvi biskup iz lokalnog klera, posebno je štitio katolike u Chanthaburiu od nasilnih progona nacionalista tijekom 1940-ih. No unatoč progonu i drugim preprekama, Katolička crkva

12 Usp. CATHOLIC BISHOPS' CONFERENCE OF THAILAND (COMMISSION OF SOCIAL MEDIA), *350th Anniversary of the Mission of Siam*, Bangkok, 2019., 59-78.

13 Izvor: Arhiv Apostolske nuncijature u Tajlandu.

14 Usp. E. WIJEYSINGHA in collaboration with René NICOLAS, *Going forth... The Chatholic Church in Singapore 1819-2004*, Singapore, 2006., 46.

15 Izvor: Arhiv Apostolske nuncijature u Tajlandu.

u Tajlandu nastavila je rasti te 1965. godine Kongregacija za evangelizaciju naroda uspostavlja novu crkvenu hijerarhiju u Tajlandu. To se dogodilo kada je misija u Bangkoku uzdignuta u status nadbiskupije, a njezino vodstvo preuzeo nadbiskup Joseph Khiamsun Nittayo. Također je iste godine i misija u Tharae-Nongsaengu uzdignuta u status nadbiskupije.

U tom nimalo lakom razdoblju za cijelo čovječanstvo, pred sam kraj tzv. hladnog rata, Crkvu u Tajlandu posjećuje prvi put jedan rimski papa. Sveti Ivan Pavao II. godine 1984. dolazi u apostolski posjet Kraljevini Tajland. Iste godine papa je imenovao nadbiskupa Bangkoka Michaela Michaja Kitbunchuja prvim tajlandskim kardinalom. Nakon umirovljenja prvoga tajlandskog kardinala na čelo Nadbiskupije Bangkok dolazi nadbiskup Francis Xavier Kriangsak Kovitvanij, kojeg papa Franjo 14. veljače 2015. godine također imenuje kardinalom.[16] Taj znak prisnosti papa prema Tajlandu odražava važnost odnosa Svete Stolice prema Crkvi u Tajlandu, usprkos malom broju katolika u toj zemlji.

2. Pape i tajlandski kraljevi[17]

Kroz povijest kraljevska kruna na teritoriju današnje Kraljevine Tajland prelazila je iz jedne dinastije u drugu, često se tom prilikom mijenjao i naziv Kraljevstva. Iz povijesti papinstva znamo da je papa bio konstanta, a oblici ustroja koji su bili pomoć u vladanju papa kroz povijest uvijek su bili promjenjivi i prolazi su kroz razna svijetla razdoblja ili ona manje svijetla. U ovom kratkom radu ne možemo ulaziti u te dvije velike povijesne teme koje se izučavaju na sveučilištima i po nekoliko semestara, nego ćemo se ograničiti na činjenice samih odnosa papa i tajlandskih kraljeva kroz povijest.

Na samom početku promišljanja možemo pasti u zabludu misleći da su ti odnosi vrlo nerazvijeni jer govorimo o dvama potpuno različitim svjetovima, katoličkom i budističkom. No stvarnost je upravo suprotna – ti odnosi imaju dugu tradiciju, i na to su tajlandski katolici vrlo ponosni. U prethodnom podnaslovu smo već dotaknuli početak susreta tih dvaju svjetova budizma i katoličanstva. Sami početci tih susreta zapravo su i početci odnosa papinstva i tajlandske kraljevske krune.

2.1. Prvi kontakti između pape i kralja

Pape su kroz povijest uvijek dobivali obavijesti o tome što se zbiva u Siamu jer su ih izvještavali misionari, ali i drugi putnici, te su preko tih informacija mogli davati smjernice svećenicima. Jedna od poznatijih papinskih smjernica misionarima je ona iz 1658. godine, koja u osnovi govori da se na nova misijska područja ne treba preslikavati kultura i politička vizija Francuske, Španjolske ili Italije, već prije svega evanđelje, koje govori o ljubavi Isusa Krista. Već su prvi misionari, francuski svećenici, smatrali da bi bilo korisno i prikladno da tadašnji papa napiše pismo kralju Naraiu Velikom. To je i učinjeno 24. kolovoza 1669. godine, a pismo je službeno predano kralju u Ayutthayi 18. listopada 1673. godine. Kralj je odlučio odgovoriti i poslati delegaciju u Rim 1680. godine, ali je brod potonulo u oluji u Mozambičkom kanalu.[18] Papa Innocent XI. odlučio je napisati drugo pismo 4. listopada 1679. godine, koje je kralju predano 1682. godine. Sva ta prepiska nastala je zbog revnosti francuskih misionara, posebno biskupa Pallua.[19]

Posredovanjem talijanskog biskupa, koji je kratko boravio u Ayutthayi, papa Inocent XI. napisao je i treće pismo kralju Naraiu 15. veljače 1687. godine, no ne postoji sigurna informacija da je

16 Usp. ARCHDIOCESE OF BANGKOK, *His Eminence Francis Xavier Cardinal Krengsak Kovithavanij – 14 February 2015*, Bangkok, 2015., 6.

17 Usp. Luigi BRESSAN – Michael SMITHIES, *Siam and the Vatican in the Seventeenth Century*, Bangkok, 2001.

18 Usp. *Isto*, 2.

19 Usp. *Isto*.

pismo stiglo do kralja prije revolucije u ljeto 1688. godine i smrti kralja Naraia.20 U međuvremenu je francuski isusovac Guy Tachard dobio odgovornost voditi delegaciju u Vatikan 1688. godine, noseći drugo kraljevo pismo napisano neposredno prije revolucije. Siamska delegacija stigla je u Vatikan 16. prosinca, a papa ju je svečano primio 23. prosinca. Uslijedio je posjet i razmjena poklona tijekom narednih dana, sve do oproštajnog prijama 7. siječnja 1689. godine. Delegacija je nastavila put u Francusku i nakon nekoliko mjeseci saznala za državni udar u Siamu, koji je trajao od svibnja do srpnja 1688. godine. Otac Tachard pokušao je donijeti papinsko pismo novom vladaru, ali čini se da nikad nije uspio, jer se dokument najvjerojatnije u nadolazećim godinama tijekom Tachardovih putovanja izgubio.[21]

Takav blizak odnos između papa i tajlandskih kraljeva nije se nastavio tijekom sljedećeg stoljeća, iako su pape redovito imenovale svoje apostolske vikare za katoličku zajednicu u Siamu. Tek su u 19. stoljeću pape i kraljevi nastavili dopisivanje i jačanje daljnjih međusobnih kontakata.

2.2. Produbljenje odnosa[22]

Prekretnica u tim odnosima dogodila se osobnim prijateljstvom kralja Mongkuta i biskupa Johna Baptista Pallegoixa iz Bangkoka, koji su se upoznali još u mladosti jer su obojica bila predana vjerskom životu. Kada je biskup posjetio novoimenovanog kralja i zatražio dopuštenje da napusti zemlju radi posjeta Francuskoj i Rimu, kralj je zatražio da se prenesu njegovi pozdravi papi. Biskup je tada predložio kralju da napiše osobno pismo papi, što je kralj i učinio, te napisao pismo papi Piju IX. Pismo je bilo podosta dugo i u njemu je kralj izrazio nadu da će njegovoj svetosti biti drago primiti njegovo pismo. Također u pismu spominje da u Siamu vlada vjerska sloboda.

Pismo je papi Piju IX. predao početkom studenoga 1852. godine biskup Pallegoix u pratnji dvojice mladića iz Siama. Papa je odlučio odgovoriti 20. prosinca 1852. godine, povjerivši svoje pismo istom biskupu. Zahvalio je kralju na njegovoj otvorenosti prema katoličkom narodu i zatražio da nastavi štititi katoličke vjernike koji žive u njegovu Kraljevstvu. Papa je poslao kralju dar. To je bio mali mozaik koji prikazuje Panteon, drevni rimski spomenik, koji je prvotno sagradio Agripa u 27. godini prije Krista, a kasnije je u srednjem vijeku pretvoren u kršćansku crkvu. Kralj je dar i pismo veoma cijenio te je sljedećih godina odlučio organizirati posebnu delegaciju u kojoj je poslao tri veleposlanika u Francusku i papi u Rim.

Delegacija je krenula na putovanje 1861. godine, noseći vrlo dugačko pismo napisano na sijamskom jeziku u svečanom stilu. U pismu je kralj izrazio zahvalnost papi na prethodnom pismu i na poklonu te je ponovno naglasio princip vjerske slobode, koji postoji u Siamu, i poslao neke darove koji su još uvijek čuvaju u Vatikanskoj knjižnici.[23]

Budući da je to bila službena delegacija, svečano primanje s protokolom održalo se u Vatikanu 2. listopada 1861. godine. Papa je uzvratio kralju, potvrdivši svoju zahvalnost, i ohrabrujući kralja da nastavi pokazivati svoju naklonost i svoju zaštitu biskupu Pallegoixu, misionarima i cijelom katoličkom narodu. Papa je uz zahvalu poslao i neke darove.

2.3. Prvi nekršćanski kralj u audijenciji kod pape[24]

Ti bliski odnosi između kraljevskog dvora i Katoličke crkve nastavljeni su i u narednim godinama. Kralj Chulalongkorn (Rama V.) poslao je princa Prisdanga Jumsaia u Europu. Dok je princ bio u Rimu, početkom srpnja 1884. godine, zatražio je audijenciju kod pape Leona XIII. Nemojmo zaboraviti da je papa godine 1870. bio lišen svake građanske moći. Tako da je i taj posjet siamskog

20 Usp. *Isto*.

21 Usp. Isto.

22 Usp. *Isto*, 3-4.

23 Izvor: Arhiv Apostolske nuncijature u Tajlandu.

24 Usp. Luigi BRESSAN – Michael SMITHIES, *Siam and the Vatican in the Seventeenth Century*, 4-5.

princa bio jedan od neslužbenog priznanja moralnog autoriteta pape i papinstva. U takvim okolnostima posjet papi izazvao je određenu raspravu, ali je taj korak bio veoma važan u nastavku dobrih odnosa između Kraljevskog dvora i Svete Stolice, čak i u vrijeme kada papa nije imao teritorijalnu vlast.

Ono što je važno spomenuti da su ti odnosi došli do samog vrhunca 1897. godine osobnim posjetom kralja Chulalongkorna papi Leonu XIII. Zahtjev za taj susret bio je službeno upućen Vatikanu u svibnju, a drugi dan nakon dolaska u Rim, kralj je ujutro otišao na Trg svetog Petra i do vatikanske bazilike. Poslijepodne kralj je došao u službenu audijenciju kod pape po posebnom protokolu, zbog tadašnjih napetosti između talijanskih vlasti i Vatikana. Usprkos svemu, protokol je bio svečan, i sam susret kralja i pape trajao je dvadesetak minuta te bio vrlo srdačan. Papa je kralju izrazio zahvalnost zbog vjerske slobode u Siamu i preporučio gajenje pozitivnog odnosa prema religijama. Na kraju je zazvao Božji blagoslov na sve prisutne. Kralj i njegova pratnja bili su dirnuti jednostavnošću pape. Vrlo su značajne kraljeve riječi nakon audijencije u kojima izriče impresioniranost samim susretom sa Svetim Ocem. Nadalje, govori kako je primljen u Europi i bolje nego što je očekivao, ali sve su to bili službeni susreti, jedino je u susretu s papom otkrio njegovo očinsko srce.[25] Taj kraljev posjet bio je službenog karaktera u rangu posjeta šefa države, koji uključuje i tradicionalni zasebni susret s kardinalnim državnim tajnikom. To je bila ujedno i prva službena audijencija jednog nekršćanskog kralja ili šefa države kod pape.

Kada se kralj Rama V. u listopadu ponovno vratio u Rim, dogovorio je s vatikanskim vlastima posjet vatikanskoj bazilici te se sa svojom pratnjom popeo na kupolu. Među prinčevima koji su ga slijediti bio je i prestolonasljednik Maha Vajiravudh, budući kralj Rama VI. Vatikanska radionica pripremila je veliku ploču s talijanskim natpisom na kojoj stoji uklesano kako je kralj Siama dana 29. listopada 1897. posjetio kupolu bazilike sv. Petra. Taj natpis i danas stoji kao svjedočanstvo toga nezaboravnog posjeta. Takav srdačan posjet kralja Vatikanu imao je mnogo pozitivnih posljedica u odnosu kraljevskog dvora i katoličke zajednice u Siamu. Kralj je još više pokazao naklonost i svoju zahvalnost doprinosu kršćanskih misionara razvoju zemlje i potvrdio svoje uvjerenje o vjerskoj slobodi.

Katolička zajednica je na kraljevu naklonost pokušala odgovoriti svojim djelima. Tako je otvorena moderna škola u Bangkoku nazvana *Assumption College* i bolnica pod imenom *Saint Louis*, također u Bangkoku. Kralj je odgovorio ne samo dobroćudnim stavom nego je Katoličkoj crkvi podario i pravni status. To važno poglavlje, ili možemo reći proljeće Katoličke crkve u Tajlandu, bilo je temelj za 20. stoljeće u kojem su mnoge katoličke institucije izrasle u prepoznatljive društvene aktere sadašnjeg društva u Kraljevini Tajland.

Nakon kralja Rame V. u posjet papi došao je 1934. godine i Rama VII. On je također posjetio Vatikan i imao audijenciju kod pape Pija XI. te tom prilikom papi poklonio *Sacre Scritture Khom*,[26] koje su prevedene u suradnji s budističkim hramom Wat Pho[27] te Vatikanskim muzejima. Prijevod[28] je predan papi Franji na audijenciji 16. svibnja 2018. godine.[29]

Godine 1960., tijekom svojeg europskog putovanja, kralj Bhumibol Adulyadej, Rama IX. i kraljica Sirikit također su posjetili Vatikan i imali audijenciju kod svetog pape Ivana XXIII.

---

25 Izvor: Arhiv Apostolske nuncijature u Tajlandu.

26 Usp. WAT PHO BUDDHIST TEMPLE, *Traslitterazione delle Sacre Scritture Khom (In caratteri Pali – Thai)*, Bangkok, 2018., 13.

27 Usp. WAT PHO BUDDHIST TEMPLE, *Activities in January*, 2018, u: *Journal of Wat Phra Chetuphon*, 2 (2018.) 1, 59.

28 WAT PHO BUDDHIST TEMPLE, *Traslitterazione delle Sacre Scritture Khom (In caratteri Pali – Thai)*, 100-105.

29 Usp. WAT PHO BUDDHIST TEMPLE, *The Photobook of the Exhibition of the 230th Anniversary of Wat Phra Chetuphon: The memory of the World*, Bangkok, 2018., 90-91; WAT PHO BUDDHIST TEMPLE, *Vatican – Wat Phra Chetuphon friendship between two religions*, Bangkok, 2019.

Godine 1969. Kraljevina Tajland i Sveta Stolica službeno su uspostavile diplomatske odnose i imenovale veleposlanika, odnosno apostolskog nuncija.[30]

3. Katoličko obrazovanje u Tajlandu

Katoličko obrazovanje u Kraljevini Tajland, koje traje 350 godina, možemo podijeliti u četiri razdoblja:

1) razdoblje u bivšoj prijestolnici Kraljevine Siam – Ayutthaya;

2) razdoblje u bivšem Kraljevstvu Thonburi (početak Kraljevstva Rattanakosin);

3) razdoblje tijekom vladavine kralja Rame V. i Rame VI.;

4) razdoblje od vladavine kralja Rame VII. sve do danas.[31]

3.1. Razdoblje u bivšoj prijestolnici Kraljevine Siam – Ayutthaya[32]

Katoličko obrazovanje na Tajlandu službeno je započelo 1665. godine osnivanjem prvog *Collegiuma* u Baan Plahed u bivšoj prijestolnici Ayutthayi, koji je, evangelizirajući Kraljevinu Siam, s dopuštenjem kralja Naraia osnovao MEP. Predavanja su bila na latinskom, francuskom i sijamskom jeziku. Prvi voditelj *Collegiuma* bio je biskup Lambert de la Motte iz MEP-a.

Zapravo je prva katolička škola sagrađena već deset godina ranije. Povijesni dokazi pokazuju da je prvu katoličku školu osnovao 1655. pater Thomas de Valguamera, isusovac iz Lisabona u Portugalu, koji je krenuo u misije s namjerom da dođe u Japan, ali je ostao u Ayutthayi jer Japan nije dozvoljavao ulaz misionarima. U *Portugalskom selu* na obali rijeke Chao Phrayarado prihvatili su ga katolici, koji su se već nastanili u tom dijelu. Izgradio je kuću svetog Franje Ksaverskog i učio vjeronauk katolike koji su živjeli u *Portugalskom selu*, kao i ostalu djecu koja su živjela u blizini sela.

Biskup Lambert de la Motte napisao je pismo kralju Naraiu, tražeći zemljište za izgradnju crkve, rezidencije i škole. Konačno, kralj je dao zemljište s napomenom da u njegovu kraljevstvu stranci moraju živjeti u zajednicama koje se nazivaju *kampovi* (*selo*). Stoga će se rezidencija katoličkih svećenika zvati *Kamp svetog Josipa*. Tada je biskup Lambert de la Motte sagradio zgradu na dva kata, čiji je drugi kat služio kao kapela, a prvi kat kao škola. Ta zgrada sagrađena je 1665. godine i smatrala se prvom službenom katoličkom školom u Kraljevstvu Siam. Zapravo je to bio opći kolegij u kojem su se pripremali domaći sjemeništarci za svećeništvo. Međutim, kolegij su pohađali i drugi dječaci stariji od deset godina. Sam kolegij opstao je sto četiri godine u Ayutthayi, od 1665. do 1769. godine. Nažalost, zbog mnogih problema: političkih previranja, rata itd., kolegij je na kraju zatvoren. Međutim, misionari su otvorili obrazovne zavode iste naravi u drugim pokrajinama, kao što su Chanthaburi (1786.) i Bangkok (1788.).

Opći kolegij imao je jasan cilj, a to je formiranje mladih lokalnih dječaka kako bi postali svećenici i pružanje akademske i vjerske formacije drugim zainteresiranima. Obrazovanje je bilo podijeljeno u tri razine: osnovna škola, srednja škola i viša škola. Latinski je jezik bio glavni jezik poučavanja, što je u Europi bila praksa u tom razdoblju, dok je francuski služio za društvenu komunikaciju, jer je većina misionara bila francuskoga govornog područja. Također su korišteni i lokalni jezici, ovisno o tome odakle su dolazili učenici, naravno uključujući i tajlandski jezik.

Od samog početka misionari su pridavali veliku važnost kolegiju, toliko da je kolegij smatran njihovim glavnim prioritetom. Europski obrazovni sustav usvojen je i u nastavnom planu i u

30 Izvor: Arhiv Apostolske nuncijature u Tajlandu.

31 Luigi BRESSAN, *A Meeting of Worlds*, vii.

32 *Isto*, 23-40.

obrazovnim politikama. Taj je sustav postao temelj katoličkog obrazovanja na Tajlandu te djeluje i u današnje vrijeme.

Osim osnivanja Općeg kolegija u Ayutthayi, misionari su također naviještali radosnu vijest u drugim gradovima Kraljevstva Siam i osnovali još nekoliko škola za dječake. Kasnije su u blizini katoličkih crkava u mjestima Phuket i Tanaosi izgrađene i škole za djevojčice 1671. godine, u Lopburi 1673. godine i u Bangkoku 1674. godine, gdje se škola nalazila u blizini župe Bezgrešnog začeća u Samsenu. Ista praksa slijedila se i na sjeveru u Provinciji Phitsanulok (1676.) te na istoku u Provinciji Chanthaburi (1707.). Sve su te škole bile privatne katoličke škole.[33]

Uz misionarske škole postojale su još dvije vrste lokalnog obrazovanja. Jedno je bio u kraljevskoj palači, a drugo u hramovima u kojima su budistički redovnici bili učitelji te su u tu školu bili primani samo dječaci dok su djevojčice kod kuće učile domaćinstvo.

Misionari su 1672. godine u Ayutthayi osnovali i ženski ogranak lokalne redovničke zajednice Ljubitelji Svetog Križa.[34] Glavni cilj redovnica bio je pomoći župniku u brizi oko crkve, dok su one redovnice koje su bili sposobnije postale učiteljice u misionarskim školama. Osim podučavanja mladih djevojaka, podučavali su se i odrasli koji su bili zainteresirani za katoličku vjeru. Katoličke žene, domaćice i djevojke, koje su došle naučiti čitati, pisati, pjevati, kuhati, vesti itd., podučavale su se i vjeronauku.

3.2. Razdoblje u bivšem Kraljevstvu Thonburi (početak Kraljevstva Rattanakosin)[35]

Nakon smrti kralja Naraia 1688. godine politički neredi i sukobi uvelike su omeli i evangelizacijski rad misionara. Nakon što je Ayutthaya 1767. godine pala od strane burmanske vojske (sadašnji Myanmar), misionari su morali napustiti zemlju, ali su se vratili kad je kraljem postao Taksin. Otac Corre, koji se sklonio u Kambodžu, vratio se 1769. godine s jednim tajlandskim i tri vijetnamska katolika, a kralj Taksin im je iskazao dobrodošlicu. Počeli su se vraćati i drugi misionari, a župne škole su pomalo oživljavale. Početak Kraljevstva Rattanakosin bio je vrijeme preporoda. Misionari su naporno radili na pružanju obrazovanja i poučavanja katekizma kako Tajlanđanima tako i strancima koji su živjeli u Siamu. Postalo je jasno da je osnovno obrazovanje jako važno i misionari su nastojali otvoriti osnovnu školu u svakoj župi, kako u gradu tako i u ruralnim područjima.[36]

Biskup Pallegoix iz MEP-a donio je upute da misionari učenicima u župnim školama predaju sljedeće predmete: 1) rimska i sijamska abeceda; 2) katekizam; 3) ostale knjige koje je objavila Misija; 4) čitanje i pisanje (što se tiče djevojčica, misionari su trebali odlučiti što će im biti korisno); 5) najmanje dva puta tjedno latinske himne (također je bilo korisno naučiti studente recitirati sijamsku poeziju i 6) poučavanje vezenja i drugih domaćih radinosti za djevojčice, što je bilo vrlo korisno za njihove roditelje, a na taj način i za misionare.[37]

3.3. Razdoblje tijekom vladavine kralja Rame V. i Rame VI.

Kralj Rama V. (1868. – 1910.) putovao je Europom i donio niz ideja o obrazovanju. Kao što je već spomenuto, Rama V. susreo se i s papom Leonom XIII. u Vatikanu. Po povratku iz Europe potaknuo je misionare na otvaranje novih katoličkih škola. Biskup Vey (1876. – 1909.) shvatio je važnost kvalitetnog obrazovanja i važnosti osposobljavanja mladih da postanu odgovorni građani. Također je uvidio da se povećava broj stranih državljana kojima je potrebno obrazovanje. Zbog toga je organiziran zapadni sustav obrazovanja s nastavom na engleskom, francuskom i tajlandskom. Prva takva škola

33 Usp. CATHOLIC BISHOPS' CONFERENCE OF THAILAND, *A brief history of catholic education in Thailand on its 350th anniversary,* Bangkok, 2019., 2.

34 Usp. *Isto*, 3.

35 Usp. Luigi BRESSAN, *A Meeting of Worlds*, 45-59.

36 Usp. CATHOLIC BISHOPS' CONFERENCE OF THAILAND, *A brief history of catholic education in Thailand on its 350th anniversary*, 3.

37 Usp. *Isto*.

bila je osnovana 1885. godine, a osnovao ju je otac Colombet pod nazivom *Assumption College*, a polazili su je tajlandski učenici koji žive u Bangkoku. Tijekom tog razdoblja biskupi su pozvali i druge redovničke zajednice, prije svega one koje su u svojoj karizmi imale naglasak na obrazovanju. Zajednice koje su se odazvale i započele svoju misijsku obrazovnu djelatnost u Kraljevini Tajland bile su:[38]

– Sestre svetog djeteta Isusa (*The Sisters of the Holy Child Jesus*). Biskup Vey pozvao ih je iz Singapura kako bi otvorile školu za djevojke. Godine 1885. ta je škola započela rad s upisanih dvadeset učenica.
– Sestre svetog Pavla iz Chartresa (*The Sisters of St. Paul de Chartres*). Sestre su došle iz Saigona 1889. godine i otvorile su školu, bolnicu i sirotište.
– Braća svetog Gabrijela (*The Brothers of St. Gabriel*). Braća su došla 1900. godine s ciljem preuzimanja *Assumption Collegea* jer je biskup Vey želio da misionari rade izričito na područjima pastoralne skrbi i evangelizacije.
– Sestre uršulinke (*The Ursuline Sisters*). Budući da braća sv. Gabrijela i sestre sv. Pavla iz Chartresa nisu mogli zadovoljiti sve potrebe u obrazovanju djece, 1928. godine biskup René Marie Joseph Perros pozvao je sestre uršulinke da otvore tri škole. To su bile sljedeće škole: *Mater Dei College* u Bangkoku, *Regina Coeli College* u Chiengmaiu i *Vasu Dhevi* u predgrađu Bangkoka.[39]

3.4. Od vladavine kralja Rame VII. do danas

Tijekom vladavine kralja Rame VII. (1925. – 1934.) i kralja Rame VIII. (1934. – 1946.) Kraljevina Tajland doživjela je krizu uzrokovanu Prvim svjetskim ratom, koja je zahvatila cijeli svijet. Vlada je morala donijeti teške odluke koje su zaustavile razvoj. Godine 1975. Kraljevina je iz monarhije prešla u demokratsku monarhiju. Sve je to vrijeme katoličko stanovništvo pomalo raslo, a katoličko se obrazovanje širilo jer su Tajlanđani uvidjeli važnost obrazovanja. U tom su razdoblju došle i nove redovničke zajednice koje imaju u karizmi obrazovanje, a neke od njih i danas imaju ključnu ulogu u obrazovnom sustavu: salezijanski svećenici (1927.), sestre salezijanke (1931.), redovnička braća i sestre *La Salle* (1951.), stigmatini i isusovci (1954.) i već smo spomenuli lokalnu redovničku zajednicu *Congregation of Lovers of the Cross*. Osim nje nastale su i druge ženske lokalne redovničke zajednice poput Sestara Presvetog srca u Bangkoku (*Sisters of the Sacred Heart of Bangkok*), Službenice Bezgrešnog srca Marijina (*Servant of the Immaculate Heart of Mary*), Kćeri kraljice Marije (*The Daughters of the Queenship of Mary*) itd.[40]

Po dostupnim podatcima iz 2015. godine u Kraljevini Tajland ima 315 katoličkih osnovnih i srednjih škola, devetnaest strukovnih škola, tri koledža, dva katolička sveučilišta, s oko 530 000 polaznika, među kojima je 22 345 katoličkih, i 29 406 učitelja i profesora, među kojima su 4 843 katolici. Dakle, kada se prebroje, 88 škola pripada katoličkim laicima, 98 pripada vjerskim redovima, a ostale su biskupijske.

Možemo reći da je za vrijeme vladavine kralja Rame IX. katoličko obrazovanje uvelike napredovalo. Mnogi su strani redovnici pozvani da dođu u Tajland kako bi unaprijedili obrazovanje i sudjelovali u naviještaju radosne vijesti. To je urodilo plodom tako da u Tajlandu ima dovoljan broj svećeničkih i redovničkih zvanja. Roditelji učenika u tim školama uglavnom su budisti. Prepoznata je izvrsnost katoličkog obrazovanja i sve više roditelja šalje svoju djecu u katoličke škole, a njihov izbor svjedoči o visokoj kvaliteti katoličkog obrazovanja u Tajlandu.[41]

38 Usp. *Isto*, 4.

39 Usp. *Isto*

40 Usp. *Isto*, 4-5.

41 Izvor: Arhiv Apostolske nuncijature u Tajlandu.

4. Papini posjeti Kraljevini Tajland

4.1. Posjet svetog pape Ivana Pavla II.

Prvi papa koji je posjetio Kraljevinu Tajland bio je sveti papa Ivan Pavao II., koji je tamo bio od 10. do 11. svibnja 1984. godine. U svojem 34-satnom boravku u zemlji papa je imao svetu misu na nacionalnom stadionu, zatim audijenciju kod kralja Bhumibola Adulyadeja, Rame IX., i kraljice Sirikite te je posjetio izbjeglički kamp.

U to je vrijeme Tajland primio velik broj izbjeglica iz Kambodže, koji su uspjeli pobjeći pred režimom Pol Pota i koji su pobjegli nakon što je Vijetnam napao Kambodžu. U kampovima uz tajlandsko-kambodžansku granicu bilo je najmanje 380 000 vijetnamskih, kambodžanskih i izbjeglica iz Laosa. Pohod svetog pape Ivana Pavla II. svojedobno je shvaćen kao način da se skrene pažnja na izbjegličku krizu, a istodobno je bila prilika da papa Tajlandu izrazi svoju osobnu zahvalnost na prijamu izbjeglica. Također je posjet pape bio veliko ohrabrenje za lokalnu katoličku zajednicu. Od tada se broj vjernika u Tajlandu povećao, a tomu je i primjer uspostava nove biskupije Chiang Rai 2018. godine, koja je nastala zbog zadovoljavanja pastoralnih potreba etničkih manjina u udaljenim sjevernim područjima Kraljevine.[42]

4.2. Posjet pape Franje

Godina 2019. za Katoličku crkvu u Kraljevini Tajland bila je ispunjena velikim slavljima. Središnje slavlje bilo je posvećeno 350. obljetnici uspostave prve Misije u Siamu (1669.). Razne proslave uključivale su sjećanja na prvu grupu misionara koji su trebali otići u Kinu, ali su zbog neočekivanih okolnosti umjesto toga završili na Tajlandu. Na središnje slavlje u svibnju papa Franjo poslao je svojeg predstavnika kardinala Fernanda Filonia, prefekta Kongregacije za evangelizaciju naroda, a središnje slavlje održalo se u Ayutthayi, nekadašnjem glavnom gradu Kraljevstva Siam. U Ayutthayi je održana i posebna izložba pod nazivom *Legacy of Mission Étrangères de Paris* (*Ostavština Pariških vanjskih misija*). Važno je spomenuti da u cijeloj Aziji i danas ima gotovo 4500 svećenika iz zajednice MEP-a, koji nastavljaju poslanje koje su utemeljili prvi misionari u Aziji.

Vrhunac svih katoličkih svečanosti, koje su se održavale kroz cijelu godinu u Kraljevini Tajland, bio je drugi apostolski pohod jednog pape toj zemlji – pohod pape Franje od 20. do 23. studenoga 2019. godine.[43] Papu je primio u privatnu audijenciju novi kralj Maha Vajiralongkorn Bodindradebayavarangkun, Rama X., koji je stupio na prijestolje nakon smrti svojeg oca kralja Rame IX., 2016. godine. Papa se susreo i s premjerom, diplomatskim zborom, s vrhovnim poglavarom svih budista u Tajlandu, posjetio je bolnicu *Saint Louis* u Bangkoku te katoličko naselje Sampran, gdje se susreo s biskupima, svećenicima, redovnicima, redovnicama i sjemeništarcima. Papa se susreo i s predstavnicima različitih denominacija kršćana i drugih religija kako bi pokazao da je moguće hoditi zajedno i u različitosti. Imao je i dvije javne svete mise. Prvu na nacionalnom stadionu, gdje je prije trideset i pet godina svetu misu slavio i Ivan Pavao II., te u katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije na nebo u Bangkoku, gdje je slavio svetu misu s mladima.[44]

Godina 2019. ostat će u srcima Tajlanđana u sjećanju kao milosna godina. Mogao se osjetiti entuzijazam – s obzirom na cjelokupnu populaciju – male zajednice katolika. Upravo ta mala zajednica doživjela je ohrabrenje i osjetila ponos što su katolici, što nose sjeme vjere u Isusa Krista, posijano preko žrtve i djela prvih misionara.

---

42 *Isto*.

43 Usp. CATHOLIC BISHOPS' CONFERENCE OF THAILAND, *Pilgrim of Peace – Pope Francis Apostolic Visit to Thailand 20-23 November 2019*, Bangkok, 2019., 4-5.

44 Usp. *Isto*, 9-11.

Umjesto zaključka

Tijekom posjeta Kraljevini Tajland papa Franjo se 22. studenoga 2019. godine susreo i s predstavnicima kršćanskih vjeroispovijesti i s predstavnicima drugih religija. Susret se dogodio na Sveučilištu Chulalongkorn u Bangkoku. Papa se prisutnima obratio ovim riječima: „Prije sto dvadeset i dvije godine, 1897., kralj Chulalongkorn, po kojem ovo prvo sveučilište nosi ime, posjetio je Rim i bio na audijenciji kod pape Leona XIII. To je bio prvi put da je nekršćanski vladar jedne države primljen u Vatikanu. Sjećanje na taj važan sastanak, kao i na njegovo razdoblje vladavine, obilježeno je mnogim zaslugama, poput ukidanja ropstva, izaziva nas i potiče na odlučujuću ulogu na putu dijaloga i međusobnog razumijevanja. I to bi trebalo biti učinjeno u duhu bratske uključivosti, što pomaže u sprječavanju mnogobrojnog ropstva koje traje i dan-danas, mislim posebno na pošast trgovanja ljudima.

Potreba uzajamnog priznavanja i poštovanja, kao i suradnje između religija, još je hitnija za suvremeno čovječanstvo; današnji se svijet suočava sa složenim problemima poput ekonomsko-financijske globalizacije i njezinih ozbiljnih posljedica na razvoj lokalnog društva; brzi napredak – koji očito promiče bolji svijet – koegzistira s tragičnim prisustvom građanskih sukoba: sukobi oko migranata, izbjeglica, gladi i ratni sukobi; i koegzistira s degradacijom i uništenjem našeg zajedničkog doma. […] Draga braćo, svi smo članovi ljudske obitelji i svatko od nas, u mjestu svojeg življenja, pozvan je biti akter i neposredan suodgovornik u izgradnji kulture temeljene na zajedničkim vrijednostima koje vode jedinstvu, međusobnom poštovanju i skladnom suživotu.“[45]

Što je to skladan život? To je susret različitosti, susret civilizacija, kultura, vjera – u miru. To je poziv jedni drugima *Činiti dobro* (*Bonum facere*). Upravo kao što je sveti Luka u Djelima apostolskim rekao za našega Gospodina Isusa Krista „prošao je zemljom čineći dobro“ (Dj 10,38).

Iz svega rečenog možemo vidjeti kolikim je dobrom, kroz mnoga stoljeća, urodio plod onoga sjemena koji su posijali prvi misionar u Kraljevini Tajland. Povijest jednog naroda, Crkve, a i naša osobna povijest, uči nas da slika nastaje malim potezima kista, a povijest nastaje koracima pojedinaca, koji će s odmakom vremena poprimiti obrise, malih, velikih ili, pak, epohalnih djela.

45 Papa FRANJO, *Discorso del Santo Padre durante l'incontro con i leader cristiani e di altre religioni* (22. XI. 2019.), Bangkok (Chulalongkorn University), 2019., u: https://tinyurl.com/y2vnq99k (19. IV. 2020.); vlastiti prijevod s talijanskog jezika.

Otvorenost za drugog i spremnosti na služenje kao pretpostavka odgoja za dobrotu

Snježana MALIŠA*

Sažetak

Promišljajući o dobroti i odgoju za vrjednote, možemo uočiti da složenost definiranja pojmova utječe i na procese njihova življenja i vrjednovanja u suvremenom društvu. Promatranje dobrote kao čina pojedine osobe ili emotivnog doživljaja potiskuje njezinu temeljnu karakteristiku i preduvjet, a to je suodnos s drugom osobom. Zbog kulture blagostanja postajemo neosjetljivi na siromaštvo i patnju i ne uočavamo potrebu da se angažiramo, a bez dobrote nema ni kršćanstva. Suvremenom čovjeku izmiče istina da je potreban obraćenja na dobrotu, koja bi mu otkrila različite i jednako vrijedne načine ostvarivanja osobnog i društvenog dobra u dijalogu, ljubavi i poštivanju dostojanstva svake osobe. Čovjek odgojem postaje čovjekom, tj. očovječuje se, i nije slučajno da je odgoj prostor različitih interesa, ali i razvoja vrjednota. Nema neutralnog odgoja, a odgojno djelovanje ostvaruje se u punini samo onda kada je usmjereno na cjelovit rast osobe, tj. na kognitivnu, afektivnu i tjelesnu razinu. Cjelovit rast osobe uvjetovan je slobodnim i odgovornim biranjem puta nesebičnosti i dobrohotnosti prema drugima i svijetu. Odgoj za dobrotu nije ostvariv bez otvorenosti za drugoga i spremnosti na služenje koje iziskuje poniznost. Tada iskustvo dobrote i služenja postaje metoda i svjedočanstvo djelatne ljubavi u svijetu.

Ključne riječi: *dobrota, odgoj, odgoj za vrjednote, cjelovita osoba.*

Uvod

Polazna točka našeg promišljanja jest promatranje dobrote kao neizostavne karakteristike zrele i odgovorne osobe. Dobrota je kao i većina vrjednota izložena pritisku modernog poimanja, iako znamo da čovjek postaje „više“ čovjekom kad produbljuje u sebi vrjednote. Činjenica je da smo s jedne strane uronjeni u svijet tehnologije i medija, no s druge strane već je blaženi Alojzije Stepinac bio uvjerenja da čovječanstvo ima veću potrebu za boljim ljudima negoli za boljim strojevima.[1] Kao što je i činjenica da „raznovrsnost i pluralizam ponuda stilova života zahtijeva od čovjeka promišljanje i opredjeljenje. Pritisak i snaga skupine u kojoj se čovjek kreće danas više ne oduzima čovjeku muku izbora tako da blago ili grubo nameće unaprijed skrojene obrasce ponašanja i ljestvice vrjednota. Budući da ljudi u pravilu teško prihvaćaju izazov razmišljanja i

* dr. sc. Snježana MALIŠA, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb

1 Usp. Franjo KUHARIĆ, *Vjeruješ li ovo? Razmišljanje o životu u vjeri*, Zagreb, 2005., 136.

muku odabira, oni se olako okliznu u ona držanja i ponašanja koja krase većinu od njih."[2] Posljedično tomu mnogi zaključuju kako danas ima sve manje dobrih ljudi jer dobrota zadire u različita područja ljudskog promišljanja i djelovanja te se i njezin izostanak osjeća u svakodnevnom životu i svim porama društva. Ideja dobrote neke osobe oslanja se na različita poimanja *dobra*, od dobrog ukusa za odijevanje do dobrog ponašanja, ali i djelovanja, pri čemu smo malo ili nikako svjesni da se vrjednota dobra ne povećava nakupljanjem ili nizanjem čina ili dobrotvornih ostvarenja, niti njezinim izvanjskim ostvarenjima, nego njezinim ukorjenjivanjem u samu osobu. Tako Rod Dreher primjećuje kako je razumijevanje naravi dobrote jedan od gorućih problema jer se dobrotu svelo isključivo na čovjekov emotivni doživljaj samog sebe i ne se stavlja u suodnos s drugim, što je preduvjet dobrote.[3] Stavljanje u suodnos iziskuje napor koji se sve manje cijeni jer prevladavaju trendovi u kojima se dobrota i skromnost smatraju manom, izostankom ambicije, a ponekad i nesposobnošću osobe. Neka promišljanja idu tako daleko da stavljaju u pitanje može li dobar čovjek preživjeti u gospodarstvu, politici i masovnim medijima zbog ekonomskih odnosa koji se temelje na konkurenciji i snalažljivosti, koja se definirana kao osobno dobro koje je uvijek ispred općeg dobra. Posljedice su da „postajemo, a da toga nismo gotovo ni svjesni, neosjetljivi na bolni vapaj siromašnih, ne plačemo više zbog boli i patnje koja je snašla druge i čak ne osjećamo potrebu da im pomognemo, kao da je netko drugi pozvan sve to činiti jer je to nešto što se nas ne tiče. Kultura blagostanja čini nas neosjetljivim i uzbudimo se tek ako tržište ponudi nešto što nismo još uvijek kupili, dok nas sudbina onih koji žive u neimaštini zbog oskudnih mogućnosti ne uznemiruje ni na koji način."[4] Željko Mardešić[5] reći će da bez dobrog čovjeka nema kršćanstva, a niti ga može biti. „Dapače, nema ni Crkve, ni vjernika. Sve to na svojim krhkim leđima nosi i drži dobri čovjek iz Evanđelja. Biti uman je potrebno, a ćudoredan nužno. Ipak, bez dobrote koja je sablazan svijetu nema kršćanstva. Dosta da pustimo dobrog čovjeka neka živi među nama – ne razapevši ga na križ – već smo sve učinili što treba za spasenje. Nemojmo se zato rugati dobrima, nego ih pokušajmo barem djelomice nasljedovati."[6] Jako je važno prepoznati dobro u svome krugu i poticati ga, a ne gušiti,[7] a mi ćemo dodati i odgoj za dobrotu kao poticaj odgoju za vrjednote zbog uronjenosti u svijet slobode koji ne favorizira dobrotu, a onda ni druge vrjednote.

Znamo da odgoj za vrjednote osposobljava za uspjeh i prosudbu, za samodisciplinu i samokritiku, za dragovoljnu trijeznost i za korištenje svojim sposobnostima, za zrelost i razvoj osjećaja za zajednicu, za samoodređenje i korisnost, te usmjerenost prema budućnosti koja je otvorena.[8] Biti svjestan i prisutan u svim segmentima života omogućava nam da rastemo u zrelosti i cjelovitosti koja usmjerava naše djelovanje i odnose, kako privatne tako i profesionalne. Samo cjelovite i nadasve dobre osobe mogu odgovoriti na izazove promjena suvremenoga globaliziranog svijeta, narušenoga i trajno ugroženoga prirodnog okoliša, ali i ljudskog integriteta i dostojanstva.[9]

U prvom dijelu članka govorimo o uvjetovanosti dobrote razumijevanjem sebe, ali i drugoga u svjetlu evanđelja. Dobrota je krjepost nesebičnog i djelatnog nastojanja oko dobra drugoga ili dobrohotnosti i nikada nije odvojena od životnog konteksta osoba. Da dobrota ne bi ostala samo

2 Stjepan KUŠAR, *Obične stvari i slobodni Bog*, Zagreb, 2015., 78.

3 Usp. Rod DREHER, *Benediktova opcija*. *Strategija za kršćane u postkršćanskom svijetu*, Split, 2019.

4 Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*. *Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*, Zagreb, 2013., br. 54 (dalje: LG).

5 Usp. Špiro MARASOVIĆ, Mardešićeva vizija kršćanstva i politike – nekad i danas, u: *Nova prisutnost*, 7 (2009.) 1, 15-30. Članak donosi Mardešićeve faze kršćanskog sazrijevanja kroz „tri pobune": 1) pobuna protiv poniženoga razuma u komunizmu, 2) pobuna protiv ponižene moralnosti u sustavu svoga dobro izgrađenog intelektualnog kršćanstva i 3) pobuna protiv ponižene dobrote u svome kršćanstvu svedenom samo na mudrost i ćudoređe. To je promišljanje o dobroti kao o društvenoj i političkoj relevantnosti kršćanstva.

6 Jakov JUKIĆ, *Lica i maske svetog*, Zagreb, 1997., 18.

7 Usp. Jure GABRIĆ, Dobrota je put kršćanstva, u: *Nova prisutnost*, 8 (2010.) 2, 306-307.

8 Usp. Hartmut von HENTIG, *Kakav odgoj želimo? O odgoju za 21. stoljeće*, Zagreb, 2007., 93.

9 Usp. Renata JUKIĆ, Moralne vrijednosti kao osnova odgoja, u: *Nova prisutnost*, 11 (2013.) 3, 401-417.

osobni napor i zalaganje oko dobra drugoga ili odgoja za dobro, važno je imati iskustvo Božje dobrote.

U drugom dijelu članka promišljamo o odgoju kao prostoru različitih interesa, ali i razvoja vrjednota. Znamo da je odgoj cjelokupan proces razvoja čovjeka kao osobe, a vrjednote su različite pozitivnosti koje daju smisao i svrhu ljudskom životu, ali i kriteriji prema kojima vrjednujemo sve što postoji i što nas okružuje. Zato je važno govoriti o cjelovitom odgoju koji nikada nije neutralan, već je duboko vrijednosno angažiran i kao takav mora biti u funkciji razvijanja općeljudskih i kršćanskih vrjednota.

U trećem dijelu upućujemo na to da odgoj za dobrotu nije ostvariv bez otvorenosti za drugoga i spremnosti na služenje jer uključuje spremnost da potrebe drugih stavimo ispred vlastitih, a taj proces iziskuje poniznost. Takav odgoj nužno vodi unutarnjoj promjeni stava i odnosa prema svakom čovjeku. To je početak otvaranja drukčijim perspektivama života, sebedarju i iskustvima darivanja sebe i svog vremena.

1. Dobrota je uvjetovana razumijevanjem sebe i drugoga u svjetlu evanđelja

Moramo se složiti da je dobrota u osnovi zahtjevna i naporna suvremenom čovjeku jer traži neprestano traganje za ravnotežom i jednakošću kako bi aktivno sudjelovao u poboljšanju društva i svijeta u kojem živi. Očigledno je u suprotnosti s logikom slobode u kojoj činim ono što *ja* hoću i kada to hoću jer takva sloboda vodi se pravom jačeg, koji može činiti zlo, podčinjavati, vrijeđati i iskorištavati slabije. Postoje i druge krajnosti, npr. u osjećaju da smo sretni jer nismo kao svi ostali, pa upadamo u oholost i samodopadnost jer smo „mi dobri".

Čovjek intelektom spoznaje svijet oko sebe, prilagođava ga sebi i svojim potrebama, ali mu moralne vrijednosti omogućuju razlikovanje dobra od zla. Naime, vrijednosti su organizirani skup općih uvjerenja, mišljenja i stavova o tome što je ispravno, dobro i poželjno. Uobičajeni razgovori o dobru svode se na nabrajanje što je sve netko učinio i prema tomu određujemo tko je dobar ili zašto ga ne smatramo dobrim. Općenito imamo poteškoću definirati pojam *dobra*, iako se njime bave različite znanstvene discipline od filozofije, teologije, sociologije do političkih znanosti. Međutim, dobro i nema definiciju jer je jednostavno te se ne sastoji od dijelova. Ono je krajnji moralni pojam prema kojem sve ostalo valja definirati. Mnogi stručnjaci ističu da je nemoguće specificirati što je dobro *izvan* povijesnog konteksta zato što su naše mogućnosti uvijek u nekom zbiljskom okruženju koje pruža društvenu osnovu za samopoštovanje.[10]

U našem promišljanju zanima nas dobrota kao osobina onog koji je dobar i koji je spreman pružiti pomoć drugome, a nije ostvariva bez suradnje, dijaloga, ljubavi i poštovanja dostojanstva svake osobe. Riječ je o krjeposti nesebičnog i djelatnog nastojanja oko dobra drugoga ili dobrohotnosti koja ne može biti odvojena od drugih krjeposti, kao ni životnog konteksta svake osobe. Papa Franjo objašnjava: „Dobro uvijek teži tome da se širi. Svako autentično iskustvo istine i ljepote po svojoj naravi teži k tome da raste u nama, i svaka osoba koja je iskusila i duboko oslobođenje stječe veću osjetljivost na potrebe drugih. Dok se širi, dobro hvata korijen i razvija se. Zato onaj koji želi živjeti dostojanstvenim i ispunjenim životom mora se okrenuti drugome i tražiti njegovo dobro" (EG 9). Okrenutost drugome uvjetovana je poznavanjem sebe i naše spremnosti da „prihvatimo ovaj poziv: izaći iz vlastite udobnosti i imati hrabrosti poći na sve periferije koje trebaju svjetlo evanđelja" (EG 20). Življenje takve dinamike djelovanja nije moguće bez osobnog

10 Usp. Maja ŽITINSKI, Etičke implikacije psihodinamičkih teorija, u: *Nova prisutnost*, 3 (2008.) 3, 323-336.

odnosa s Bogom koji nam uvijek nanovo otkriva da svi imamo mogućnost biti dobri, ali smo prije svega dužni podsjetiti se da sva ta dobrota ne ovisi samo o nama, o našim naporima, o našoj međusobnoj simpatiji, o činjenici da nam je dobro zajedno činiti dobro, nego da je sve moguće u svjetlu Božje dobrote koja unatoč svih naših poteškoćama i sebičnosti nikada ne odustaje od nas.[11] U tom je duhu u evanđeljima, prije nego što Isus daje popis zapovijedi kojih se trebamo pridržavati, predstavljena Božja dobrota.

Možemo zaključiti da prije naših projekata kako biti dobri ili kako druge odgajati za dobro, moramo imati iskustvo Božje dobrote. Tu nema prečica ni istovjetnog puta jer na upit mladića: „Učitelju dobri, što mi je činiti da baštinim život vječni?“ Isus mu odgovara: „Što me zoveš dobrim? Nitko nije dobar doli Bog jedini!“ (usp. Mk 10,17-18 i Lk 18,8). Upravo poziv na upoznavanje Božje dobrote potvrđuju toliki sveci koji su ponavljali da je samo Bog dovoljan jer Božja ljubav i dobrota nadilazi ljudsko poimanje. Takva perspektiva mijenja naša uobičajena poimanja dobrog čovjeka i njegovu spremnost ili nespremnost da se odazove na neku dobrotvornu akciju. Suvremenom čovjeku kao da izmiče istina da je temeljno potreban obraćenja na dobrotu, a ta spoznaja otkriva različitost jednako vrijednih putova ostvarivanja osobnog i društvenog dobra. Znamo da su u evanđeljima mnogobrojne istoznačnice pojma dobrote: ljubiti neprijatelje svoje, dati život za bližnje, imati čisto srce, ne suditi druge nego sebe, biti krotak, ponizan, mirotvoran, milosrdan, oprostiti bratu, moliti za progonitelje, ne činiti pravdu da nas ljudi vide, izabrati uska vrata i tijesan put.[12] Ne bi bilo čudno da nas ovaj popis zahtjeva obeshrabri, ali Božji plan je uvijek drukčiji. Zapravo, kao i s dobrotom, stvari su vrlo jednostavne ako je Bog u središtu našeg promišljanja, ako je Bog izvor i snaga svega djelovanja. S jedne strane zaboravljamo da nije smisao čovjekova života na zemlji vjerno izvršavati Božje zapovijedi te „biti dobar“, pa i po najistančanijim etičkim i moralnim kriterijima jer tada ne bismo bili potrebni Božjeg utjelovljenja, Kristova križa, smrti i uskrsnuća.[13] Zbog Kristova utjelovljenja možemo reći da nas je u Kristovu srcu Bog „ljubio na ljudski način“ kako bi naša ljudska srca učinio sposobnim „ljubiti na božanski način“. Zato možemo reći da kad netko ljubi ili mu čini dobro, on mu čini dobro i ljubi ga prema svom položaju i svojstvima.[14] S druge strane čovjek je takav kakvo je njegovo srce. Čovjek može biti dobra, milosrdna i čista srca iz kojeg zrači svjetlo dobrote, ljubavi i mira isto kao što može imati i okrutno, nemilosrdno, pohlepno i požudno srce ispunjeno mržnjom. Ako su ljudi bez srca, onda je i civilizacija bez srca, politika bez srca, sustav ekonomije bez srca, ljudski odnosi prema Bogu i ljudima bez srca.[15]

Iz navedenog je jasno da dobrota iziskuje svakodnevno opredjeljenje i aktivan angažman cijele osobe, koja je spremna i sposobna izaći iz sebe da bi susrela drugoga, preuzela inicijativu i bila spremna služiti napose u svjetlu prepoznate iskrene i neprijetvorne dobrote koja vodi prema cjelovitom odgoju osobe i razvijanju vrjednota.

2. Odgoj je prostor različitih interesa, ali i razvoja vrjednota

Iako je teško postići jedinstvo oko definicije odgoja, ipak znamo da je odgoj specifično ljudska aktivnost u kojoj čovjek postaje čovjekom,[16] odnosno „cjelokupni proces razvoja čovjeka kao

11 Usp. Gianni GHIGLIONE, Perché mi chiami buono? Solo Dio è buono! (11. X. 2012.), u: https://www.donboscoland.it/it/page/perche-mi-chiami-buono-solo-dio-e-buono (5. VIII. 2019.).

12 Usp. Jakov JUKIĆ, *Lica i maske svetog*, 17.

13 Usp. Ante CRNČEVIĆ, Pobožanstvenjenje – Kristov dar čovjeku, u: *Živo vrelo*, 25 (2008.) 13, 11-15.

14 Usp. Jacques PHILIPPE, *Unutarnja sloboda. Snage vjere, ufanja i ljubavi*, Međugorje, 2017., 56.

15 Usp. Franjo KUHARIĆ, *Vjeruješ li ovo? Razmišljanje o životu u vjeri*, 29.

16 Usp. Milan POLIĆ, *K filozofiji odgoja*, Zagreb, 1993.; Ante VUKASOVIĆ, *Pedagogija*, Zagreb, 1989. Općepoznata je Kantova teza prema kojoj je „čovjek jedini stvor koji mora biti odgojen“ ili parafrazirano „čovjek može postati Čovjekom samo odgojem“.

ljudskog bića“[17]. Navedena specifičnost, a istodobno i cjelovitost samog procesa odgoja otkriva slojevitost, mnogostranost i sveobuhvatnost koja ovisi o osobi koja odgaja (odgojitelju), ali i osobi koja se odgaja (odgajaniku). U oba slučaja zahvaća sve segmente osobnoga i profesionalnoga cjeloživotnog djelovanja samo na različite načine i s različitim posljedicama na djelovanje i razvoj osobe. Drugi vatikanski koncil u deklaraciji o kršćanskom odgoju govori o cilju kršćanskog odgoja pa kaže: „Pravi odgoj ide za izgradnjom ljudske osobe u vidu njezine konačne svrhe i ujedno u vidu dobrobiti društva kojega je član i u čijim će funkcijama kao odrasli čovjek sudjelovati.“[18] Stvarnost postaje utoliko složenija kada se uključi govor i razvijanje vrjednota. Vrjednote možemo definirati kao različite pozitivnosti koje daju smisao i svrhu ljudskom životu, ali i kao kriteriji prema kojima vrjednujemo sve što postoji i što nas okružuje. One se očituju u odnosu osobe prema dobru jer usmjeravaju ljudsko djelovanje i osmišljavaju svakodnevni život koji onda mogu izgrađivati, obogaćivati i oplemenjivati, a njihov izostanak život čini bezvrijednim, praznim i promašenim. Sve veći naglasak na posjedovati u odnosu na biti doveo je da su osobama privlačnije materijalne od duhovnih vrjednota,[19] posljedično su vrjednote poput poniznosti, pobožnosti, skromnosti i jednostavnosti postale staromodne i neatraktivne do razine da se njihovo posjedovanje ili razvijanje smatra nedostatkom. Zaboravili smo da vrjednote u sebi imaju transcendentnu dimenziju i ne ovise o trendovima, ukusima, o povijesnim, gospodarskim, kulturnim ili nekim drugim okvirima, nego imaju vrijednost same u sebi.

Zato je važno govoriti o cjelovitom odgoju, tj. odgoju čitava čovjeka. Odgojni procesi odvijaju se na tri razine: kognitivnoj (razvijati mentalne sposobnosti, umijeće kritičkog mišljenja, umijeće učenja), afektivnoj (usaditi norme, stavove i vrijednosti, jačati karakterne vrline, razvijati emocionalnu inteligenciju) i tjelesnoj (razvijati tjelesne sposobnosti). Zato odgoj mora biti prepun praktičnog sadržaja koji olakšava razvoj čovjeka na tim razinama.[20] Unatoč tomu, skloni smo baviti se samo intelektom zbog bogatstva i „širine“ znanstvenih spoznaja, zapostavljajući osjećajnu, vrijednosno-doživljajnu razinu na kojoj je zasnovana voljno djelatna sastavnica čovjekova bića. Odgojno djelovanje ostvaruje se u punini samo onda kada je usmjereno na cjelovit razvoj osobe, tj. kada osoba počinje živjeti autentično ono što jest. Svi aspekti osobe moraju biti integrirani da bismo govorili o zreloj osobi. Zato je važno uočavati i nanovo isticati one komponente koje su zapostavljene. Stoga „cjelovit odgoj uključuje i značenje integriranog odgojnog djelovanja, tj. djelovanja koje vodi računa o sveukupnosti odgojnog procesa, pa prema tome i o zahtjevima vremena i okruženja u kojemu živimo. Takva vrsta odgoja ne može a da ne obraća pozornost na brzinu društvenih i tehnoloških promjena, na rascjepkanost znanja i kolektivnog vrijednosnog etičkog tkiva, na brzo zastarijevanje usvojenih profesionalnih ili kulturnih umijeća i na stanje oskudice koje uzrokuje, te na gubitak zajedničarske i suradničke dimenzije, uzrokovane i natjecanjem koje prevladava u današnjem sve globaliziranijem društvu.“[21] Stoga bi bilo više nego nepravedno isticati samo jednu komponentu odgoja, ma koliko ona bila važna, a to učestalo činimo. Tako Vukasović i Chang misle da odgoj nadilazi stjecanje znanja ili puko poučavanje te ga promatraju u široj perspektivi, ali s različitim naglascima (specifičnostima). Prema Vukasoviću: „Bitna uloga odgajanja nije u stjecanju znanja (imaju ga i najgori kriminalci), nego u ljudskom izgrađivanju. Kao svrhoviti proces u kojemu se biološki dani pojedinac preobražava u čovjeka kao vrijednosno

17 Slavica BAŠIĆ, Odgoj, u: Antun MIJATOVIĆ, (ur.), *Osnove suvremene pedagogije*, Zagreb, 1999., 175-201; citirano prema: Branko BOGNAR, Čovjek i odgoj, u: *Metodički ogledi*, 22 (2015.) 2, 9-37.

18 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, G*ravissimum educationis. Deklaracija o kršćanskom odgoju* (21. XI. 1964.), br. 1, u*: Dokumenti,* Zagreb, [4]1986. (dalje: GE).

19 Vrjednote se obično različito klasificiraju i po svojem vrijednosnom značenju hijerarhijski su postavljene. Neki će tako govoriti o podjeli na vitalne, kulturne, političke, moralne i duhovne. Osim te podjele, možemo govoriti i o odnosu između materijalnih i duhovnih vrjednota, pri čemu su materijalne vrijednosti u podnožju, a duhovne pri vrhu vrijednosne ljestvice.

20 Usp. Herbert GODJENS, *Pedagogija – Temeljna znanja*, Zagreb, 1993.

21 Hiang-Chu Ausilia CHANG, Rasprava o globalizaciji: odgojno gledište, u: *Kateheza*, 25 (2003.) 2, 111-112.

biće, odgoj je u osnovi vrijednosno usmjeravanje, obogaćivanje, oplemenjivanje i izgrađivanje čovjeka."[22] Chang, promišljajući o izazovima današnjeg odgoja u globaliziranom svijetu, drži da se treba nanovo otkriti posebna odgojna uloga koja nadilazi poučavanje i školovanje. S obzirom na to da globalizacija postavlja pitanje odnosa između općega i mjesnoga, između globalnoga i osobe, Chang misli da je odgoj najdragocjenije blago koje imamo na raspolaganju za autentičan ljudski razvoj, a da ne budemo pregaženi brzim promjenama i, posebice, negativnim učincima globalizacije koji se prepoznaju u egoizmu i prevlasti jedne strane nad drugom.[23] Kao što vidimo, dinamika usmjeravanja i izgrađivanja osobe nije izolirana od drugih osoba, svijeta, niti od sadržaja kojim se želi ostvariti određen cilj, a napose ne od osobe koja odgaja i u taj odnos unosi sebe, svoje iskustvo i vrjednote.

Odgoj ne može biti i nije neutralan jer je duboko vrijednosno angažiran, pri čemu pretpostavljamo da je u funkciji razvijanja općeljudskih i kršćanskih vrjednota. Naime, osoba koja odgaja nije neutralna jer je njezino odgojno djelovanje kompleksna sinteza vrijednosti, uvjerenja i mišljenja, osobnoga odgojnog i profesionalnog iskustva, kulturne i socijalne uvjetovanosti, očekivanja u odnosu na osobe koje odgaja, njihove mogućnosti uspjeha, sklonosti i prioritete. Zato je odgoj uvijek predmet različitih interesa, ne samo u zapadnoj kulturi i civilizaciji nego i u svim nama poznatim kulturama i civilizacijama.[24]

Usmjerenost odgojnog djelovanja ovisi o onom koji odgaja, bilo da je u pitanju oblikovanje zrelosti, bilo da je govor o odgoju za vrjednote ili neki drugi odgojni cilj. Ako je odgojno djelovanje usmjereno na postizanje zrelosti pojedinca i autonomiju djelovanja, onda se teži osposobiti osobu da odgovori na izazove suvremena svijeta koji vode prema pretjeranom individualizmu, relativizmu i pluralizmu za koje je potrebna budnost, ali i znanje, da bi se uspjelo sačuvati i promicati dostojanstvo svake osobe u uvjetima globaliziranog društva.

Jednako tako ako je odgojno djelovanje usmjereno na odgoj za vrjednote kao što su istina, ljubav, pravda, poticanje dijaloga s različitim osobama i kulturama, solidarnost s drugim i prirodom, i konačno, suodgovornost za postizanje blagostanja, onda smo na putu izgradnje boljeg, pravednijeg i humanijeg svijeta ili „civilizaciji ljubavi", kako to ističe autorica Bilić, pozivajući se na Ivana Pavla II.[25] U odgojnom djelovanju za zrelost ili razvijanje vrjednota važno je osobu pratiti, dati joj podršku i voditi je po nimalo laganom putu traženja dobrote i istine. Upravo one omogućuju da se susretnu i druge vrjednote ljepote, snage volje i odgovornosti da bi se postalo protagonist u svakodnevnim odabirima: otvoriti se za drugoga, biti empatični, ljubazni i susretljivi, biti raspoloživi donositi radost drugima i smanjiti njihovu patnju, braniti dostojanstvo i vrijednost svakog *ti*, ali i poticati vlastito biti, slobodno tražiti sebe da bismo si olakšali ostvarivanje osobnih planova i snova.[26]

Na odgojnom putu ne smijemo zaboraviti da je čovjek slobodno biće. Kako će se služiti slobodom, ili preciznije „pozitivno, odgovorno, izborom dobra – ili razorno, izborom zla – da ostvari samo sebične interese moći, profite, užitke, makar time činio nasilje i nepravde drugom, ovisi o izborima života. Čovjek je biće odnosa, biće unutarnjih raspoloženja koje nazivamo *srce.* Kažemo da je netko čovjek dobra srca ili zla srca, tvrda srca."[27] Najviši i najplodniji izraz ljudske slobode je prihvaćanje, a ne nadvladavanje. Prema J. Philippeu veličina čovjekove slobode iskazuje se sposobnošću da preobražava stvarnost oko sebe i drugih, ali još i više kad s povjerenjem prihvaća

22 Ante VUKASOVIĆ, Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju, u: *Odgojne znanosti*, 12 (2010.) 1, 100.

23 Usp. Hiang-Chu Ausilia CHANG, Rasprava o globalizaciji: odgojno gledište, 111.

24 Usp. Marko PRANJIĆ, *Pedagogija. Suvremena stremljenja, naglasci, ostvarenja*, Zagreb, 2001., 188.

25 Usp. Vesna BILIĆ, Odgoj, u: Milan MATIJEVIĆ – Vesna BILIĆ – Siniša OPIĆ, *Pedagogija za učitelje i nastavnike*, Zagreb, 2016., 84.

26 Usp. Bruno ROSSI, *Avere cura del cuore. L'educazione del sentire*, Roma, 2006., 154.

27 Franjo KUHARIĆ, *Vjeruješ li ovo? Razmišljanje o životu u vjeri*, 75.

stvarnost kakva mu se iz dana u dan nudi.[28] S obzirom na to da odgoj ima dimenziju povijesnosti, jer čovjek ima nalog za odgojem drugog čovjeka, napose nadolazeće generacije, upravo prihvaćanje njihovih uvjetovanosti suvremenim medijima daje snagu i mudrost našem odgojnom djelovanju.

3. Odgoj za dobrotu nije ostvariv bez otvorenosti *za drugoga* i spremnosti na služenje

Vidjeli smo da odgoj obuhvaća proces izgradnje osobe u cjelovitosti da slobodno i odgovorno bira put nesebičnosti i dobrohotnosti prema drugima i svijetu u kojem živi. Poziv na rast i izgradnju osobe ne smije se shvatiti kao „sport", gdje osoba napreduje zahvaljujući vlastitim snagama i napornom treningu. Isti princip vrijedi i u odgoju za dobrotu jer bi činjenje dobra moralo razvijati unutarnju promjenu stava i odnosa prema svakom čovjeku. Upravo ta promjena uvjetovana je sklonošću čovjeka za samoopravdanjem za nečinjenje koje je utemeljeno u ustrajanju i inzistiranju na svojoj volji i pouzdanju u samog sebe. Suprotan proces osobne poniznosti odvija se, prema autorima Kothgasser i Sedmak, kod unutrašnjeg rasta koji se povezuje s čovjekovom poniznošću i željom za milošću, a time ujedno i sa spremnošću za darivanje, izgrađivanje i primanje.[29] „Kršćanski će ideal uvijek pozivati na nadilaženje sumnji, trajnog nepovjerenja, straha da ćemo izgubiti svoju privatnost, obrambenih stavova koje nam današnji svijet nameće. Mnogi pokušavaju pobjeći od drugih i skloniti se u svoju udobnu privatnost ili u uski krug najbližih, čime se odriču društvene dimenzije evanđelja. Jer, kao što bi neki htjeli čisto duhovnog Krista, bez tijela i bez križa, isto tako traže se samo oni interpersonalni odnosi koji se ostvaruju putem sofisticiranih uređaja, ekrana i sustava koji se mogu upaliti i ugasiti na daljinsko upravljanje. Evanđelje nas, međutim, uvijek poziva da se upustimo u rizik susreta s licem drugoga, s njegovom fizičkom prisutnošću, koja za nas predstavlja izazov, s njegovom boli i njegovim zahtjevima, s njegovom radošću koja se prenosi na nas u bliskoj i neprestanoj interakciji. Istinska vjera u utjelovljenog Božjeg Sina neodvojiva je od sebedarja, od pripadnosti zajednici, od služenja, od pomirenja s drugima. Sin Božji nas je, u svojem utjelovljenju, pozvao na revoluciju nježnosti" (EG 88).

Otvorenost za drugoga nije moguća bez osjećaja za vrijednost života i angažmana koji pokazuje dostojanstvo i poštovanje svake osobe. Svaki oblik spremnosti prepoznavanja potreba i izlaženja ususret drugome uvjetovan je otvaranjem drukčijim perspektivama života, usklađivanju prioriteta, oblikovanju vlastitih želja i potreba, vježbanju i usvajanju iskustva žrtvovanja sebe i svojeg vremena. Jednom riječju spremnost na služenje koje nije moguće bez poniznosti, a u sebi uključuje spremnost da se raduje svakom koraku naprijed, svakom i najmanjem napretku. Poznati su nam nebrojeni primjeri takvih odnosa u svakodnevnom životu između roditelja i djece, između supružnika, između prijatelja, između kolega na poslu i u susjedstvu. Zapravo, tiče se svih odnosa koji čine nečiji život. Prema kardinalu Kuhariću: „Ako postavimo pitanje u najintimnijoj dubini ljudskog srca: Kakvu djecu želimo? Kakve ljude želimo susretati u svom životu? Kakve odnose želite živjeti među ljudima? – sigurno bismo od svakoga čovjeka dobre volje čuli odgovor: „Želim imati dobru djecu, želim susretati dobre ljude, želim da ljudi budu dobri jedni drugima i da poštuju jedni druge!" To je želja svakog čovjeka ispravne savjesti koji priznaje objektivnu razliku između dobra i zla. Dakle, nije dovoljno da čovjek mnogo toga znade; važno je da čovjek bude odgojen da uvijek bira dobro, a odbacuje zlo; da usvaja vrijednosti istine, pravednosti i dobrote prema svakom čovjeku. To zovemo odgojem srca i savjesti."[30] Znamo da dobar čovjek iz

28 Usp. Jacques PHILIPPE, *Unutarnja sloboda. Snage vjere, ufanja i ljubavi*, 21.

29 Usp. Alois KOTHGASSER – Clemens SEDMAK, *Izvori sreće. O umjetnosti dobrog života*, Zagreb, 2012., 57.

30 Franjo KUHARIĆ, *Vjeruješ li ovo? Razmišljanje o životu u vjeri*, 78.

dobra blaga srca svojega iznosi dobro, a zao iz zla iznosi zlo. Ta iz obilja srca usta mu govore (usp. Lk 6,45).

U odgojnom smislu ako razumijemo postupnost svakog procesa izgrađivanja i oblikovanja osobe, onda smo sposobni prepoznati i prihvatiti početnu motivaciju koja se, u našem slučaju odnosa prema dobroti i spremnosti na služenje, otkriva u nizanju dobrotvornih akcija kao jednu od etapa, ali i preduvjet, da se razvija unutrašnje svjesno odabiranje dobra i ispravnog služenja koje će se ukorijeniti u samoj osobi. Ili možemo općenitije reći da je odgoj za dobrotu jedino moguć kroz iskustvo činjenja dobra koje ima svoj početak i kraj u ljubavi. Tako iskustvo dobrote i služenja postaje metoda odgoja i svjedočanstvo djelatne kršćanske ljubavi u svijetu. Preciznije, postajemo svjedoci koji spremno odgovaraju na izazov osobnog i zahtjevnog odnosa s Bogom, koji nas istodobno obvezuje na služenje drugima. Ne pokušavamo se sakriti ili kloniti drugih jer prihvaćamo i kukolj života, dozvoljavajući vremenu da odijeli dobro od zla, lijepo od ružnoga.

Zaključak

Važnost dobrote i odgoja za vrjednote je neupitna. S obzirom na to da nema neutralnog odgoja, odgoj za dobrotu nam pokazuje kakvi ljudi i društvo trebamo biti te kako istinski odgajati djecu. Zrele i cjelovite osobe znaju da je okrenutost dobru drugoga uvjetovana poznavanjem sebe i da nam svakodnevno življenje evanđelja donosi različite oblike dobra. To dobro ne ovisi o našim naporima, nego o osobnom odnosu s Bogom i iskustvu njegove dobrote kako bismo ostvarili autentične aktivnosti i projekte s ciljem ukorjenjivanja dobra u nama samima. Tako postajemo aktivni sudionici u obraćenju na dobro koje mijenja naše odnose, ali i povijesni i društveni kontekst. Paradoksalno, konceptualno definiranje pojmova i procesa je slojevito, mnogostrano i sveobuhvatno, ali u svojoj osnovi sve postaje vrlo jednostavno ako je Bog središte i izvor našeg promišljanja i djelovanja.

Fenomen lažnih vijesti, rizik za ljudsku komunikaciju

Krunoslav NOVAK*

Sažetak

Polazeći od vrlo učestalo rabljenih pojmova kao što su lažne vijesti, alternativne činjenica i post-istina*, u tekstu se naglašava kako fenomen lažnih vijesti nije nov. Uočava se da lažne vijesti imaju u današnje vrijeme sve snažniji zamah. Razlog za takve tendencije može se tražiti u tome što informacija danas postaje sve brža i sve dostupnija. Ta brzina i dostupnost omogućava pojedincima ili određenim skupinama da bez posljedica posreduju informacije koje mogu biti namjerno iskrivljene. Brži protok informacija ubrzava i brži protok onih sadržaja koji nisu provjereni ili su neistiniti, a koji se u najužem smislu i ne mogu zvati vijestima, jer vijest pretpostavlja vjerodostojnost. Neprestano rastuća količina informacija, bez obzira bile one istinite ili lažne, korisnika najprije stavlja pred pitanje korisnosti i potrebe za informacijom koju određeni sadržaj posreduje, a tek onda treba postaviti pitanje vjerodostojnosti.*

Ključne riječi: *lažne vijesti, post-istina, vjerodostojnost, komunikacija.*

Uvod

Danas se u kontekstu komunikacije i novinarstva često spominju izrazi *lažne vijesti*, *alternativne činjenice*, *post-istina*. Riječ je o pojmovima koji su se pojavili u javnom diskursu bez najave i neočekivano, a zapravo odražavaju stanje u informacijskom društvu koje je karakterizirano neprestanim ubrzavanjem komunikacije s jedne strane, a s druge strane komunikacija sve manje pretpostavlja uzajamnost i recipročnost sudionika konverzacije. Uz sve interaktivne mogućnosti novih medija ljudi sve manje stvarno komuniciraju. Komunikacija, naime, nije samo konzumiranje ili razmjena informacija, već pretpostavlja prepoznavanje drugoga. Kada se govori o interpersonalnoj komunikaciji, tada komunikacija znači uključivanje empatije, nastojanje razumijevanja drugoga, perspektive i konteksta iz kojeg progovara. Uz sve više informacija sve je manje povjerenja među ljudima, ali i povjerenja prema institucijama, te se sve dovodi u pitanje, jer kao da je istinitost i vjerodostojnost u drugom planu u odnosu na moć, ugled, izgradnju zajedništva i druge dimenzije osobnog i društvenog života koje osobi daju privid uspješnosti. Frédéric Martel nabraja samo neke primjere gdje se i očite stvari dovode u pitanje. Tako se bez potrebe za argumentiranjem dovode u pitanje stavovi i rezultati znanstvenih istraživanja, npr. o globalnom zatopljenju, pojedine političke izborne kampanje kontaminirane su različitim lažnim vijestima, stvaraju se stereotipi i predrasude koji loše utječu na percepciju kako pojedinaca tako i skupina itd.[1]

* doc. dr. sc. Krunoslav NOVAK, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, generalni tajnik Hrvatske biskupske konferencije

1 Usp. Frédéric MARTEL, Le verità di fatto, u: Francesco NICODEMO, *Disinformazia. La comunicazione al tempo dei social media*, Venezia, 2017., 7.

1. Stari fenomen s novim zamahom

Lažne vijesti možemo definirati kao „netočne ili obmanjujuće informacije koje se smišljaju, iznose i šire kako bi se ostvarila dobit ili svjesno nanijela šteta javnosti"[2]. Fenomen njihove uporabe u svrhu propagande ili obmanjivanja javnosti kao i zataškavanja istine nije nov, već su se njima koristili različiti društveno-politički sustavi i pojedinci. No, do dolaska digitalnih medija nije postojala tehnologija koja bi ih mogla tako učinkovito širiti.[3]

Dolazak svakoga novog sredstva komunikacije otvarao je nove mogućnosti zloporabe informacija i njihova širenja, počevši od tiskarskog stroja, otkrića fotografije, radija, kina, televizije. Spomenimo jedan od prvih takvih slučajeva, koji je zabilježen u američkim novinama *The New York Sun*, gdje je u kolovozu 1835. godine objavljena serija od šest članaka s ilustracijama o životu na Mjesecu, predstavljajući izmišljena živa bića i ambijent kao stvaran. Obrađujući povijest američkog novinarstva, Frank Luther Mott će još 1962. godine taj događaj nazvati najvećim lažiranjem u novinarskoj povijesti. Te su novine karakteristične i po tome što su koštale samo jedan cent (tzv. *Penny press*), te je dnevni tisak posao dostupan širokim masama. Takve novine za ljude slabijega imovinskog statusa zbog povoljne cijene postale su glavni izvor informiranja te se stvorila svojevrsna revolucija u novinarstvu, koje se počelo oblikovati u biznis, a novinarstvo se prvi put suočilo s pitanjem vjerodostojnosti.[4] Otkrićem fotografije koja je početkom 20. stoljeća postala vrlo važan medij u novinarskom izražavanju, te mogućnostima fotomontaže, krivotvorenje činjenica postalo je još uvjerljivije jer se fotografiju općenito smatra objektivnim prikazom stvarnih događaja. Na ovome mjestu možemo problematizirati činjenicu da se informacija i danas često tretira kao roba i sredstvo za stvaranje profita. Tražeći što veću pozornost publike, autorima tada nije na prvom mjestu objektivno izvještavanje, već senzacionalizam. Takav pristup kroz tendenciozno prikazivanje stvarnosti, a također i dezinformacije i lažne vijesti zasigurno zasjenjuje temeljnu ulogu medija. Temeljna je uloga medija kao javnog servisa informirati, educirati i zabaviti, kako je to prvi ustvrdio John Reith, dugogodišnji generalni direktor BBC-a još dvadesetih godina prošlog stoljeća.[5] Činjenica je da se i u *mainstream* medijima te tri uloge danas često preklapaju pa postoje programi koji imaju informativni predznak, a u sebi sadrže elemente zabave. Riječ je o tzv. infozabavi (*infotainment*), gdje se napose u televizijskim informativnim programima nude i zabavni sadržaji, koji po sebi ne trebaju uvijek biti objektivni. Takvi programi, međutim, ne mogu opravdati uporabu lažnih vijesti, napose jer ih publika primarno percipira kao informativne te je prema takvim sadržajima manje kritična.

Dolaskom interneta krajem 20. stoljeća rizik dezinformiranja i širenja lažnih vijesti još se više proširio, a posebno početkom 21. stoljeća zamah dobivaju virtualne društvene mreže, koje uključuju još snažniju mogućnost nekontroliranog širenja lažnih vijesti. Novi oblici komunikacije više ne pretpostavljaju komuniciranje širokoj publici iz jednog centra, kao što je to bio slučaj kod masovnih medija, već se informacije mogu distribuirati između sudionika, koji ne moraju uvijek imati dobre namjere. Osim toga, u masi informacija kojima su korisnici obasipani često se i humoristični i satirični sadržaji pogrešno shvaćaju i dijele kao izravne vijesti među korisnicima društvenih medija. U takvom virtualnom okruženju povjerenje se polarizira te su korisnici često skloni vjerovati vijestima bez obzira jesu li ili nisu istinite prema tome poklapaju li se njihovim

2 Usp. Borba protiv dezinformacija na internetu: Stručna skupina zalaže se za veću transparentnost internetskih platformi, u: Europska komisija (12. III. 2018.), na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/IP_18_1746 (pristup ostvaren 1. VII. 2019.).

3 Usp. Natalie NOUGAYRÈDE, In this age of propaganda, we must defend ourselves. Here's how (31. I. 2018.), u: *The Guardian*, na: https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jan/31/propaganda-defend-russia-technology (pristup ostvaren 11. V. 2019.).

4 Usp. Brian THORNTON, The Moon Hoax: Debates About Ethics in1835 New York Newspapers, u: *Journal of Mass Media Ethics*, 15 (2000.), 90, DOI: 10.1207/S15327728JMME1502_3.

5 Usp. Martin Le JEUNE, *To Inform, Educate and Entertain? British Broadcasting in the Twenty-first Century*, Cambridge, 2000., 15.

stavovima i pogledima na stvarnost. Osim toga korisnici vijesti uzimaju za pravo izbora ili stvaranja vlastitih „alternativnih činjenica". Sigurno je da ta kretanja znače ozbiljan rizik za autentično novinarstvo. Valja ovdje spomenuti da u takvom okruženju informacija nije samo roba, nego na neki način i oružje, kojim se u odnosima s javnošću mogu koristiti društveno-političke strukture vlasti kao i različita poduzeća.[6] Pojam *alternativnih činjenica* pojavljuje se kao koncept 2017. godine nakon predsjedničke inauguracije u Sjedinjenim Američkim Državama. Taj je pojam ubrzo postao sinonim za odlučnost pojedinaca da ustraju u određenom uvjerenju bilo zbog neznanja bilo zbog nepoštivanja stvarnosti.[7] Iako je naišao na burne reakcije, ta stvarnost otvara prostor novim promišljanjima, dodatno stavljajući u pitanje vrijednost istinitosti i vjerodostojnosti. U nastavku ćemo progovoriti o tim pitanjima.

2. Istina i komunikacija

Prethodno spomenuti termin *alternativnih činjenica* naslanja se na pojam *post-istine* (*post-truth*), koji je u *Oxfordskom rječniku* 2016. dobio titulu riječi godine. U kontekstu u kojem ga se sve više koristi pojam *post-istine* prvi put je uporabljen još 1992. u govoru o Zaljevskom ratu, a odnosio se na okolnosti u kojima objektivne činjenice manje utječu na oblikovanje javnog mišljenja nego poticanje emocija i osobnih uvjerenja.[8] Iz perspektive etičnosti bilo koje razine komunikacije, pa tako i medijskih objava, koncept post-istine je upitan. U vremenu postmoderne čovjek sve može dovoditi u pitanje, pa tako i istinitost i objektivnost. O tome je u različitim svojim djelima pisao Zygmunt Bauman, objašnjavajući kako u aktualnom vremenu ponestaje čvrstih uporišta te je interpretirao društvenu situaciju terminima likvidnog, odnosno tekućeg društva, ljubavi, zla, straha itd.[9]

Današnje vrijeme pred nas stavlja pitanje istine kao koncepta koji ne bi bio univerzalan, jer svatko ima pravo na svoju istinu. Čini se da je to na neki način otvorilo široka vrata lažnim vijestima, čiji autori svoje uporište mogu staviti upravo pod nazivnik arbitrarnosti istine. To pak, s druge strane, otvara prostor korištenja neprovjerenih ili namjerno lažnih informacija u svrhu postizanja ciljeva koji su si određene skupine ili pojedinci zadali. Uporaba neistine za postizanje osobnih ciljeva poznat je mehanizam u međuljudskim odnosima, kada će osoba nastojati prikriti neke činjenice o svojim riječima ili postupcima da bi izbjegla sukob u obitelji ili s prijateljima. Nećemo ovdje detaljnije razmatrati moralnu neprihvatljivost takvih postupaka, iako se generalno u takvom načinu djelovanja dugoročno uočava da je istina, ma koliko bila neugodna, prvi korak u rješavanju narušenih međuljudskih odnosa. No, uporaba lažnih iskaza u međuljudskim odnosima ima i društvene posljedice, a te posljedice bivaju dalekosežnije kada se lažne vijesti nastoje učiniti sastavnim dijelom informativnog okruženja u kojemu je društvo ipak imalo određeno uporište da će informacije biti vjerodostojno prenesene. Naravno da nećemo smetnuti s uma da su se dezinformacije i neistinitosti posredovale i ranije, no tada je bilo puno jednostavnije razumjeti kontekst izvora informacije te prepoznati određene propagandne poduhvate. Dok se danas u kontekstu govora o alternativnim činjenicama nekako prezentira kao da je legitimno imidž ili druge interese graditi i na lažnim informacijama predstavljajući ih kao činjenice. Dodatni je to vjetar u leđa razumijevanju informacije i vijesti kao robe koja ima svoju cijenu.

6 Usp. Julie POSETTI – Alice MATTHEWS, *A Short Guide to the History of 'Fake news' and Disinformation*, Bruxelles, 2018., 1-2,: https://tinyurl.com/y2n6em5t

7 Usp. Simon STRONG, Alternative Facts and the Post-Truth Society: Meeting the Challenge, u: *University of Pennsylvania Law Review Online*, 165 (2017.) 137, 138.

8 Usp. *Word of the Year 2016*, na: https://languages.oup.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016 (pristup ostvaren 12. V. 2019.).

9 Neka su Baumanova djela koja tematiziraju ta pitanja prevedena i na hrvatski jezik. Usp. Zygmunt BAUMAN, *Tekuća modernost*, Zagreb, 2011.; Zygmunt BAUMAN – Leonidas DONSKIS, *Tekuće zlo*, Zagreb, 2017.

Događa li se zaista komunikacija u punom smislu njezina značenja ako ona počiva na neistini? To pitanje, ma koliko se na prvi pogled činilo banalnim, temeljno je pitanje za ljudsko društvo koje se ostvaruje upravo po tome što ljudi mogu međusobno komunicirati, komunikacijom razmjenjivati mišljenja i stavove, prepoznavati vrijednosti koje će ih okupljati oko određenih zajedničkih ciljeva. U svim društvima u prošlosti koja su se temeljila na nedemokratskim režimima, totalitarizmima, predstavnici vlasti prisvajali su si pravo da kontroliraju istinu, čuvajući je skrivenom, prikrivajući činjenice. Posljedica takvog odnosa prema istini nikad nije bila ostvarenje mira, već izvor nezadovoljstva i konflikta.[10]

Pogledamo li različite definicije komunikacije, vidjet ćemo da je temeljna pretpostavka koju one uključuju osnovna raspoloživost komunikatora da posreduju ono što je istina. U tom smislu John Fiske govori o komunikaciji kao društvenoj interakciji posredstvom poruka koje zauzimaju središnje mjesto u životu ljudske kulture.[11] Poznata je sintagma da se ne može ne komunicirati, koju su još 1967. postavili Watzlawick, Beavin i Jackson, primarno se referirajući na interpersonalnu komunikaciju.[12] Iako se to prvotno odnosi na komunikaciju između osoba koje se međusobno vide, moguće je postaviti pitanje što se događa s komunikacijom koja je posredovana medijima, a cilj joj je obmanjivati javnost. Na ovome mjestu dolazimo do etičkog pitanja vezanog uz komunikaciju koja se odnosi na vjerodostojnost te svjesne namjere da se uskrati istina i objektivnost zainteresiranim stranama. John Fiske daje odrednice poimanja komunikacije kroz uočavanje dvaju različitih pristupa komunikaciji: semiotički i procesualni. U kontekstu semiotičkog promatranja komunikaciju se definira kao produkciju i razmjenu smisla u kojoj je poruka konstrukcija znakova koja taj smisao proizvodi u interakciji s primateljem. Ovdje ne bi bio ključan pošiljatelj, već je pozornost usredotočena na način kako je neka poruka dekodirana. Dogodi li se nesporazum, to nužno ne znači da komunikacija nije uspjela, jer je značenje preneseno, te se promatra način kako je poruka kodirana i dekodirana. Komunikacija ne bi uspjela jedino u slučaju da je riječ o smetnji, odnosno kada poruka ne bi dospjela do primatelja. S druge strane nalazi se procesualni pristup komunikaciji, gdje se komunikaciju promatra kao proces posredstvom kojeg jedna osoba utječe na ponašanje i mentalno stanje druge osobe. Poruka je onaj sadržaj koji je prenesen komunikacijskim procesom. Naglašava se važnost pošiljatelja i njegove nakane te o njemu ovisi hoće li komunikacija biti uspješna. Nesporazum u tom pristupu komunikaciji značio bi neuspjelu komunikaciju.[13]

Čini se da namjerno iskrivljavanje činjenica i širenje neistina zapravo ne bismo mogli do kraja smjestiti ni u jednu od dviju ponuđenih perspektiva. Razumijevamo li komunikaciju kao produkciju i razmjenu smisla, kroz semiotičku perspektivu, to da poruka nije naišla na nepremostivu smetnju i dospjela do primatelja značilo bi da je komunikacija postignuta. S druge strane u promatranju komunikacije kao procesa, gdje se uzima u obzir nakana pošiljatelja, ako je smisao koji je on naumio prenijeti dekodiran na način kako je on zamislio, mogli bismo reći da je komunikacija uspjela. Međutim ni u jednom ni u drugom slučaju ne možemo reći da je ispunjen cilj komunikacije, a to je izgradnja društvenih odnosa i ljudske kulture. Ako je cilj komunikacije uspostava i izgradnja ljudskog društva i kulture, onda neistina ne ispunjava tu zadaću komunikacije.

Već iz ovih prvih pretpostavaka, koje problematiziraju istinitost u komunikaciji, uočavamo poteškoće koje stvara definiranje i razumijevanje pojma *lažne vijesti*, o čemu će biti govora u nastavku.

10 Usp. Ivan MAFFEIS – Pier Cesare RIVOLTELLA, Introduzione, u: Ivan MAFFEIS – Pier Cesare RIVOLTELLA (ur.), *Fake News e giornalismo di pace. Commenti al messaggio di Papa Francesco*, Brescia, 2018., 5-7.

11 Usp. John FISKE, *Introduction to Communication Studies*, New York, 2002., 1-5.

12 Usp. Paul WATZLAWICK – Janet Helmick BEAVIN – Doti D. JACKSON, *Pragmatics of Human Communication*, Palo Alto, 1967.

13 Usp. John FISKE, *Introduction to Communication Studies*, 1-5.

3. Lažne vijesti i nisu vijesti

Prethodno smo zaključili kako je za vjerodostojnu komunikaciju istinitost ključna da bi se istinska komunikacija ostvarila. Govoreći o vijestima, također trebamo reći da je vjerodostojnost ključna. Naime za vijest možemo reći da je vijest „osnovna novinarska vrsta; najkraći i najpristupačniji oblik pisane, govorene i vizualne informacije o nekom događaju, pojavi ili osobi od širega javnog interesa. […] Kompletna vijest odgovara na pet ključnih pitanja: tko, što, gdje, kada, zašto."[14] Iz ove je definicije vidljivo da pojmu *vijest* nikako nije moguće pripisati atribut „lažna" jer pretpostavlja stvarne događaje, pojave i osobe, a ključna pitanja na koja treba odgovoriti pretpostavljaju da će se vijest slagati sa stvarnošću.

Lažne vijesti povezujemo sa sadržajima koje posreduju izvori, često anonimni, koji šire neistine, manipulirajući emocijama svojih potrošača i podržavajući utvrđena osobna uvjerenja. Prema tomu, lažne vijesti su „namjerna prezentacija (tipično) lažnih ili zabludujućih tvrdnji kao vijesti, pri čemu su tvrdnje pogrešno postavljene"[15]. Različiti su autori u tom smislu kritizirali pojam lažnih vijesti, jer ako su lažne, one zapravo i nisu vijesti. Riječ je, naime, o pojednostavljivanju pojmova koje se u pojmu lažnih vijesti nastoji staviti pod isti nazivnik te na neki način i ograničiti mogućnosti identifikacije različitih razina neistinitih sadržaja kao što su:

– satira ili parodija, nema za cilj nanijeti štetu, ali je može uzrokovati ako se pogrešno interpretira;
– zbunjujući sadržaj, gdje se također ne iznose lažne informacije, ali se publiku dovodi do zablude prikazivanjem činjenica na iskrivljen i pristran način;
– krivim predstavljanjem izvora, stavljajući mu u usta riječi koje nije izgovorio, što može biti također sredstvo zabave kojim se koriste komičari, ali za publiku postaje štetno ako to ne razumije;
– fabricirani sadržaj, kada je vijest potpuno lažna i osmišljena da bi nanijela štetu;
– lažna veza, kada naslovi i vizualna oprema ne prate sadržaj, često se uočava kod senzacionalističkih naslova i fotografija kojima pojedini mediji namamljuju *klikove* korisnika;
– lažni kontekst, kada se istiniti sadržaj stavlja u lažni kontekst, često se uočava u medijima snažno ideološki obilježenima, koji objavljuju priče koje odgovaraju njihovim programima, potvrđuju njihove predrasude i služe kao odjek odjeka;
– manipulirannje sadržajem, kada se istinitim sadržajima manipulira s ciljem obmanjivanja selektivnom uporabom citata, manipuliranjem fotografijama kako bi pogoršali ili lažno prikazali događaj ili incident.[16]

Bez obzira koja je motivacija širenja lažnih vijesti, one su u funkciji stvaranja sukoba te prikrivaju čitav niz pitanja, sprečavaju razumijevanje i bilo kakvu mogućnost suradnje i dijaloga. Radikalnost tih laži nadilazi samo pitanje obmanjivanja javnosti te ima tendenciju promijeniti našu percepciju mogućnosti i stvarnosti života i svijeta.[17] To im omogućuje sposobnost poigravanja ljudskim emocijama, koristeći se vrlo moćnim kanalima masovnih i društvenih medija, time povećavajući svoju dostupnost. Virtualne društvene mreže dodatno su pogodno tlo za takve informacije, jer ih se potencira i ponavlja unutar homogenog i zatvorenog virtualnog ambijenta, čija je posljedica jačanje polarizacije u društvu te potenciranje stereotipa i predrasuda.[18]

14 Vijest, u: *Enciklopedija.hr*, na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64600 (pristup ostvaren 3. VII. 2019.).

15 Usp. Axel GELFERT, Fake news: A definition, u: *Informal Logic*, 38 (2018.) 1, 93.

16 Usp. Adriaan BASSON, If it's fake, it's not news 2017-07-06, u: *News24.com*, na: https://www.news24.com/Columnists/AdriaanBasson/lets-stop-talking-about-fake-news-20170706 (pristup ostvaren 12. VII. 2019.).

17 Usp. Vincenzo COSTA, Le fake news come comunicazione definittiva, u: Ivan MAFFEIS – Pier Cesare RIVOLTELLA (ur.), *Fake News e giornalismo di pace. Commenti al messaggio di Papa Francesco*, Brescia, 2018., 55.

18 Usp. Paolo PEVERINI, L'insidia del mimetismo. Fake news ed effetti di realtà, u: Ivan MAFFEIS – Pier Cesare RIVOLTELLA (ur.), *Fake News e giornalismo di pace. Commenti al messaggio di Papa Francesco*, Brescia, 2018., 71-72.

4. Čovjek i ljudskost u kontekstu lažnih vijesti

O problematici lažnih vijesti ne prestaje se govoriti jer zadiru ne u „biti vjerodostojan", nego i u „biti čovjek". Tako je 2018. godine i papa Franjo svoju poruku za 52. svjetski dan sredstava društvene komunikacije posvetio pitanju lažnih vijesti.[19] Govoreći o toj problematici, u poruci se naglašava da lažne vijesti negiraju komunikaciju kako je ona shvaćena u Božjem projektu, odnosno predstavljaju kolaps prave strukture komunikacije. Nadovezujući se na poruku pape Franje, Vincenzo Costa govori kako lažne vijesti imaju svoje uporište i u samoj strukturi medijskog sustava. Mediji naime, nisu u stanju posredovati cjelovitu istinu, već je ono što oni predstavljaju uvijek interpretacija. Ako se u tu interpretaciju uključi loša namjera, otvara se put nevjerodostojnoj komunikaciji. Tada se ljude ne promatra kao osobe koje čine društvo, već kao poligon za manifestaciju moći manipulacijom, umjesto informiranjem, tendencioznim utjecajem na mišljenja, umjesto posredovanja sadržaja koji će korisnicima omogućiti racionalno biranje i djelovanje.[20]

„Stalno trovanje lažima završava potamnjivanjem našeg unutarnjeg života. Oslobođenje od laži i traženje odnosa: to su dva neizostavna sastojka da bi naše riječi i djela bili istiniti, vjerodostojni i pouzdani. Da bismo prepoznali istinu, trebamo razlučiti sve što potiče zajedništvo i promiče dobrotu od svega onoga što teži izoliranju, razdvajanju i suprotstavljanju. Istina se, prema tomu, ne dohvaća kad se nameće izvana kao nešto neosobno, nego jedino kad proistječe iz slobodnog odnosa među osobama, iz međusobnog slušanja."[21] Potičući sve odgovorne da se zauzimaju za istinitost vijesti, jer istina jedina oslobađa, Papa je ustvrdio kako je jedina prava novost samo ona koja je istina.

Čovjek potrebuje i traži istinu te se u vrtlogu medijskih sadržaja često teško snalazi, ili jednostavno ne uspijeva provjeravati vjerodostojnost informacija koje prima. Uz veliku odgovornost samih izvora informacija za njihovu vjerodostojnost, nezaobilazno je spomenuti i ulogu odgojnih i obrazovnih institucija da korisnicima medijskih sadržaja posreduje alate koji će im omogućiti suočiti se s izazovom vjerodostojnosti u sadržajima s kojima dolaze u doticaj posredstvom različitih medijskih platformi. Prvo mjesto odgoja je obitelj u kojoj se od prvih dana i godina života usvajaju vrijednosti, stil života i način razmišljanja. U razlikovanju istinitih od lažnih informacija uvijek mogu poslužiti savjeti Međunarodne knjižničarske organizacije, koji su u obliku infografike dostupni i na hrvatskom jeziku. Riječ je o osam ključnih savjeta:

– razmisliti o izvoru, proučiti stranicu od koje dolazi izvor, koja joj je svrha i cilj;
– pročitati cjelovit tekst, jer naslovi često ne otkrivaju sadržaj teksta;
– provjeriti tko je autor i može li ga se smatrati vjerodostojnim za ono o čemu piše;
– potražiti i druge izvore koji govore o istoj tematici;
– provjeriti datum objave, jer nešto što je nedavno objavljeno ne mora biti i nova vijesti;
– preispitati je li riječ o šali;
– uzeti u obzir vlastite stavove u prosudbi;
– obratiti se osobama koje mogu o temi znati više i biti bolje informirani.[22]

19 Usp. „Istina će vas osloboditi" (Iv 8,32). Fake-news i novinarstvo mira, Poruka pape Franje za 52. svjetski dan sredstava društvene komunikacije, 2018., u: *Vatican.va*, na: http://w2.vatican.va/content/francesco/hr/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (pristup ostvaren 12. VII. 2019.).

20 Usp. Vincenzo COSTA, Le fake news come comunicazione definittiva, 56-57.

21 „Istina će vas osloboditi" (Iv 8,32). Fake-news i novinarstvo mira, Poruka pape Franje za 52. svjetski dan sredstava društvene komunikacije, 2018.

22 Usp. How To Spot Fake News, u: *The International Federation of Library Associations and Institutions* (1. II. 2017.), na: https://www.ifla.org/node/11175 (pristup ostvaren 5. III. 2019.).

Jasno je da često nije jednostavno svaku sumnjivu informaciju tako detaljno provjeravati, također je nemoguće izolirati se od medijskih poruka. Zato je dobro prije nego korisnici neku vijest podvrgnu analizi vjerodostojnosti, uporabiti još jedan filter ili selekciju, a to je razlučivanje važnoga od nevažnoga, korisnoga od bespotrebnoga, a onda u onome što je važno i korisno razlučiti vjerodostojno od nevjerodostojnoga.

Zaključak

Istina je da lažne vijesti postoje otkad postoji i ljudska komunikacija te su čitatelji i gledatelji i prije bili izloženi dezinformacijama i lažima, često i propagandi ili obmanjivanju od strane pojedinaca i skupina koji su imali utjecaj na medije.[23] Danas se o tim temama više govori u stručnom i znanstvenom diskursu nego ranije zato jer je mogućnost plasiranja takvih oblika komuniciranja sve prisutnija u medijskoj areni različitih razina i na različitim platformama. S jedne strane virtualne društvene mreže omogućuju objavljivanje neprovjerenih informacija te svaki korisnik Facebooka, Twittera ili drugih društvenih platformi na internetu može objaviti bilo kakvu informaciju. Za pojedince koji se služe tim platformama važno je da budu svjesni posljedica koje može izazvati neka informacija koja je neistinita ili netočna, a koju je teško provjeriti. Važno je inzistirati na etičkom i moralnom pristupu svakog korisnika tim sredstvima i njihovim mogućnostima. Poznato je, naime, da jednom objavljena informacija ne može biti do kraja i u potpunosti izbrisana te postoji rizik da ona opstane i nakon što je objavitelj sadržaja povukao svoj iskaz ili je priznao da je posrijedi bila obmana. Čini se da su danas Isusove riječi: „Istina će vas osloboditi“ više nego ikad aktualne u svijetu i društvu koje kao da pomiče fokus svojih traženja od istine prema moći, koristeći se informacijama za postizanje vlastitih ciljeva. U konačnici ćemo zaključiti da će istina doći na vidjelo, ali put od prepoznavanja do prokazivanja neistine može ostaviti strahovite posljedice na društvo i korisnike neistinitih informacija.

23 Usp. Frédéric MARTEL, Le verità di fatto, u: Francesco NICODEMO, *Disinformazia. La comunicazione al tempo dei social media*, 7.

III.
IZABRANI TEKSTOVI, PROPOVIJEDI I PORUKE MONS. JOSIPA MRZLJAKA

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije na Nebo ili Varaždinska katedrala u kojoj je mons. Josip Mrzljak, 31. ožujka 2007. godine preuzeo službu varaždinskog biskupa.

Fotografija: Siniša Conar

Homilija na Dan sjećanja na žrtvu Vukovara

Vukovar, 18. studenoga 2001.

Braćo i sestre!

„A kad čujete za ratove i pobune, ne prestrašite se. Doista treba da se to prije dogodi, ali to još nije odmah svršetak“ – riječi su iz današnjeg evanđelja.

To nije svršetak, iako se čovjeku u takvom trenutku čini da je sve gotovo i sve propalo, da nema više izlaza. Prije deset godina Vukovar je proživljavao takve apokaliptičke trenutke. Danas smo ovdje da se toga sjetimo, ali naš dolazak je i svojevrsno svjedočanstvo riječi iz evanđelja „to još nije odmah svršetak“. To jesu trenutci kada zlo zahvati čovjeka do dna njegova bića. To su trenutci kada nam se čini da sotona pobjeđuje, da će zlo nadvladati dobro, da će mržnja nadvladati ljubav. To su trenutci kada je teško pronalaziti razloge za pobjedu dobra. Čovjek je u velikoj napasti predati se i prepustiti se zlu u sebi i oko sebe. I tada dolazi vjera, koja daje čovjeku snagu da se nada protiv svake nade.

Ovaj naš hod danas znak je da se zlo može pobijediti, znak je da se istina ne smije zaboraviti, da se nevine žrtve ne mogu i ne smiju zaboraviti, ali da dobro može pobijediti zlo, da ljubav može pobijediti mržnju. Možemo slobodno reći da je to temeljna poruka našega Učitelja Isusa Krista. Mogao bi netko reći: „Da, to je lijepo rečeno i bezbroj puta smo to već čuli, ali to je previše idealno i neostvarivo. Ne može to slabi čovjek.“ Slažem se: čovjek sam, svojim ljudskim snagama ne može. Stoga mu Bog dolazi u pomoć. Dolazi Onaj koji je za sebe rekao: Ja sam Put! Ja sam Svjetlo! Na taj Put želi Crkva upozoriti čovjeka i želi ga voditi tim putom. To je njezina prvotna zadaća. No čovjek mora snaći snage i reći: Idem!

U prvoj smo godini novoga desetljeća, stoljeća i tisućljeća. Prošle godine u ovo doba bili smo puni nadanja i očekivanja i jedva smo čekali da zakoračimo u tu prvu godinu, kao neko novo vrijeme koje će nas sve obnoviti u miru, dobroti, ljubavi, blagostanju... Kao da nismo bili dovoljno svjesni da to novo, dobro i lijepo ne donosi neka nova godina ili neko novo vrijeme, nego novi čovjek, obnovljeni čovjek. Čovjek koji će postojati sve više svjestan što to zapravo znači biti čovjek?!

Upravo je to željela Crkva posvijestiti čovjeku slaveći jubilejsku 2000 godinu od trenutka utjelovljenja Sina Božjega. Na poseban način željela je preko Petra naših dana, Ivana Pavla II., povesti čovjeka u novo vrijeme. Zar nije i danas temeljno pitanje: Kako dalje? Kako naprijed? Zar to nije temeljno pitanje za svakog čovjeka, za čovječanstvo, pa onda i za nas u našoj domovini Hrvatskoj, za Crkvu, koja je stoljećima ukorijenjena u našem narodu?

U svojem pismu *Ulaskom u novo tisućljeće* Papa nas podsjeća i upućuje kako čovjek i čovječanstvo mogu ići naprijed, kako mogu ići u neko novo vrijeme, koje će biti bolje i ljepše, kako mogu ući u svijet bez mržnje i rata. Počeo je sa čišćenjem spomena. Potreban je spomen. Ne mogu se jednostavno zaboraviti i prebrisati događaji prošlosti, ni dobri ni zli. Neka se ništa ne propusti zaboravu. Ali svatko, i pojedinac i zajednica moraju taj spomen pročistiti. Ako to ne učinimo, opterećeni smo u hodu prema budućnosti. Papa piše: „Ova je godina (jubilejska!) snažno bila

Biskup Mrzljak na Danu sjećanja na žrtvu Vukovara 18. studenoga 2001. godine

obilježena molitvom za oproštenje. To se nije ticalo samo pojedinaca koji su ispitivali vlastiti život, kako bi molili milosrđe i zadobili poseban dar oprosta nego čitave Crkve koja je željela dozvati u sjećanje nevjernosti kojima su tolika njezina djeca tijekom povijesti zatamnila njezino lice, lice Kristove zaručnice. Dugo smo se pripremali za taj ispit savjesti… To čišćenje spomena osnažilo je naše korake prema budućnosti...“

Nakon toga Papa spominje svijetle primjere svetaca i mučenika, spominje svijetle primjere kojih je daleko, daleko više od onih tamnih. Ne samo one koje je Crkva proglasila svetima nego još više one za koje zna manji krug ljudi. Vjerujem da bi svatko od nas mogao nabrojiti ponekog iz tog velikog mnoštva svijetlih i svetih primjera koji su hrabro podnosili nevolje, koji su pomagali jedni drugima, koji su svojom dobrotom i nošenjem križa zadivili i svoje mučitelje i progonitelje. To nipošto ne znači pomiriti se sa sudbinom potlačenog, to ne znači predavati se, nego to označava svijest da se mržnja i zlo može pobijediti jedino ljubavlju i dobrotom. To je jedini put koji nas može voditi naprijed.

To naglašava i Drugi vatikanski koncil, na koji Papa tako često svraća pozornost. U svojem dokumentu o *Crkvi u suvremenom svijetu* Koncil poziva sve ljude na zauzetost za stvaranje mira kao preduvjet za sretan život na zemlji: „neka se ljudi čuvaju toga da se pouzdaju samo u nastojanje nekolicine, a da ne vode brige o vlastitim stavovima. Državnici, koji su odgovorni za opće dobro svoga naroda a ujedno i promicatelji dobra svega svijeta uvelike ovise o javnom mnijenju i stavovima mnoštva. Ništa im ne koristi što se trude oko izgradnje mira dokle god osjećaji neprijateljstva, prezira i nepovjerenja, rasne mržnje i ideološke tvrdoglavosti međusobno dijele i svađaju ljude. Zato je neodgodivo potrebno da se odgoji novi mentalitet i da se javnom mnijenju dade novi smjer. Oni koji se posvećuju odgoju, osobito mladeži, ili oni koji oblikuju javno mnijenje neka najvažnijom svojom dužnošću smatraju brigu da srca svih ljudi odgoje za nove mirotvorne osjećaje. A svi mi moramo promijeniti svoje srce i trebamo gledati na čitav svijet i na one zadatke koje, mi, svi zajedno, možemo poduzeti da naš rod uznapreduje. Ne smije nas prevariti lažna nada. Ako se ne uklone neprijateljstvo i mržnja i ako se ne zaključe čvrsti i pošteni ugovori o budućem univerzalnom miru, čovječanstvo bi, koje se već nalazi u kritičnoj opasnosti, premda je u posjedu začuđujuće znanosti, moglo pogubno biti dovedeno do onoga časa u kojem za nj neće biti drugog mira osim stravičnog mira smrti. Ipak se Kristova Crkva, nalazeći se usred sadašnjih tjeskoba, dok izgovara ove riječi, ne prestaje čvrsto nadati. Našem vremenu ona hoće da opet i opet, u zgodan i nezgodan čas navijesti Apostolovu poruku: Pazite! Sad je pravo vrijeme da se preobraze srca, evo sad je vrijeme spasenja“ (GS 82).

Braćo i sestre!

I mi sabrani u ovoj euharistiji, u Isusovoj žrtvi na križu za svakog čovjeka i za sve ljude, sjećamo se žrtava mnogih na ovome tlu i prije deset godina i prije 56 godina. Strašni su to bili zločini. No nismo danas ovdje samo zato da bismo se spomenuli tih kalvarijskih trenutaka, da bismo molili za naše pokojne, nego da bismo čuli glas Riječi Božje, koja nas poziva da obnovimo svoja srca, da učvrstimo vjeru i u nadi idemo u budućnost. Na to ne možemo prisiliti nekog drugog, nego samo sebe. Lijepo je to izrekao Phil Bosmans, kršćanski pisac:

Većina ljudi želi mijenjati svijet, ali ne i sebe.

Drugi se moraju mijenjati.

Oni gore, kažu oni dolje.
Oni dolje, govore oni gore.
Muškarci, kažu žene.
Žene, govore muškarci.
Započinjemo prijetiti i prisiljavati.

Jako nam je teško shvatiti da nitko nema prava mijenjati druge silom. Jedino uvjerenje, jedino spoznaja, jedino prijateljstvo može dovesti druge do promjene. Čovjek je jedino biće koje može promijeniti samoga sebe, ne izmjene li se ljudi, ništa se neće izmijeniti.

Želiš mijenjati svijet? Započni uvijek iznova od sebe.

mons. Josip Mrzljak
pomoćni zagrebački biskup

Po evangelizaciji u Europsku uniju

Govor na simpoziju Oblikovanje mentaliteta
u hrvatskom društvu pri ulasku u Europsku uniju

Zagreb, 27. ožujka 2004.

Poštovani sudionici, dame i gospodo!

Jedna od glavnih tema našeg društva u Hrvatskoj svakako je ulazak Hrvatske u Europsku uniju, ulazak u veliku zajednicu europskih naroda. Crkva katolička, koja živi u hrvatskom narodu već četrnaest stoljeća, prati i zauzima se za ostvarenje toga procesa. Crkva u Hrvatskoj zapravo se prepoznaje kao vjekovni dio toga velikog mnoštva, što dokazuje i ovih dana pripremajući se intenzivno za sudjelovanje na Srednjoeuropskom katoličkom danu 22. svibnja u Mariazellu u Austriji.

Što naša Crkva može konkretno učiniti za zbližavanje naroda u Europi?! Ono što nam je poručio Sveti Otac Ivan Pavao II. u svojem pismu *Ecclesia in Europa* (*Crkva u Europi*):

Crkvo u Europi, uđi u novo tisućljeće s knjigom evanđelja! Neka svi vjernici prihvate koncilsku preporuku da „čitanjem božanskih Pisama izuče najuzvišenije znanje – Isusa Krista' (Fil 3,8). Jer ne poznavati Pisma to je ne poznavati Krista." Neka sveta Biblija i dalje bude blago Crkve i svakog kršćanina: u pozornom proučavanju Riječi naći ćemo okrepu i snagu da možemo svakoga dana ostvarivati svoje poslanje.

Uzmimo u ruke tu knjigu! *Primimo* je od Gospodina koji nam je neprestano nudi po svojoj Crkvi (usp. Otk 10,8). *Progutajmo* je (usp. Otk 10,9) kako bi postala sam naš život. *Kušajmo njezin okus* do kraja: stajat će nas truda, ali će nam pružiti radost jer je slatka kao med (usp. Otk 10, 9-10). Bit ćemo ispunjeni nadom i *sposobni podijeliti je* sa svakim muškarcem i ženom koje susrećemo na svome životnom putu (br. 65).

Slušajući taj poziv Svetog Oca, uzimam *Bibliju* i otvaram je već na prvim stranicama i čitam odlomak iz Knjige Postanka:

Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste. Ali kako su se ljudi selili s istoka, naiđu na jednu dolinu u zemlji Šinearu i tu se nastane. Jedan drugome reče: „Hajdemo praviti opeke te ih peći da otvrdnu!" Opeke im bile mjesto kamena, a paklina im služila za žbuku. Onda rekoše: „Hajde da sebi podignemo grad i toranj s vrhom do neba! Pribavimo sebi ime, da se ne raspršimo po svoj zemlji!"

Jahve se spusti da vidi grad i toranj što su ga gradili sinovi čovječji. Jahve reče: „Zbilja su jedan narod, s jednim jezikom za sve! Ovo je tek početak njihovih nastojanja. Sad im ništa neće biti neostvarivo što god naume izvesti. Hajde da siđemo i jezik im pobrkamo, da jedan drugome govora ne razumije." Tako ih Jahve rasu odande po svoj zemlji te ne sazidaše grada. Stoga mu je ime Babel, jer je ondje Jahve pobrkao govor svima u onom kraju i odande ih je Jahve raspršio po svoj zemlji" (Post 11,1-9).

Ne živi li svijet danas u svojevrsnom „Babilonu"?! Pa i onda kada govorimo istim jezikom, izgovaramo iste riječi. Slažemo li se u značenju nekih izgovorenih riječi? Što danas, na primjer, znače riječi: ljubav, mir, pravednost, život, obitelj...? Što znači nedjelja? Je li nedjelja dan odmora

ili dan obiteljskog zajedništva ili dan kada će se bogati još više obogatiti, a siromašni se neće puno obogatiti radeći toga dana?

Preskačem tisućljeća i knjige i stranice u Bibliji i dolazim do 33. godine u Jeruzalemu, do jednog događaja koji je promijenio, i još uvijek može mijenjati svijet.

Kad je napokon došao dan Pedesetnice, svi su bili zajedno na istome mjestu. I eto iznenada šuma s neba, kao kad se digne silan vjetar. Ispuni svu kuću u kojoj su bili. I pokažu im se kao neki ognjeni razdijeljeni jezici te siđe po jedan na svakoga od njih. Svi se napuniše Duha Svetoga i počeše govoriti drugim jezicima, kako im već Duh davaše zboriti.

A u Jeruzalemu su boravili Židovi, ljudi pobožni iz svakog naroda pod nebom. Pa kad nasta ona huka, strča se mnoštvo i smete jer ih je svatko čuo govoriti svojim jezikom. Svi su bili izvan sebe i divili se govoreći: „Gle! Nisu li svi ovi što govore Galilejci? Pa kako to da ih svatko od nas čuje na svojem materinskom jeziku? Parti, Međani, Elamljani, žitelji Mezopotamije, Judeje i Kapadocije, Ponta i Azije, Frigije i Pamfilije, Egipta i krajeva libijskih oko Cirene, pridošlice Rimljani, Židovi i sljedbenici, Krećani i Arapi – svi ih mi čujemo gdje našim jezicima razglašuju veličanstvena djela Božja.“ Svi su izvan sebe zbunjeno jedan drugog pitali: „Što bi to moglo biti?“ Drugi su pak, podrugujući se, govorili: „Slatkog su se vina ponapili!“ (Dj 2,1-13).

Sveti Luka, pisac ovog odlomka u Djelima apostolskim, odmah zapisuje dvije reakcije. Jedna je zainteresiranost: „Što bi to moglo biti?“ To pitanje vodi dalje u razmišljanje i možebitno djelovanje, a drugo je potpuno odbacivanje: „Slatkog su se vina ponapili!“ – pijani su. Opijum, rekao bi Karl Marx i njegovi sljedbenici, a neki ljudi našeg vremena rekli bi: „Beskorisno trošenje dragocjenog vremena.“ Mi, kršćani stojimo pred ovim prvim: „Što bi to moglo biti?“ Malo dalje čitamo Petrov odgovor: „Svi što boravite u Jeruzalemu, ovo znajte i riječi mi poslušajte: nisu ovi pijani, kako vi mislite – ta istom je treća ura dana – nego to je ono što je rečeno po proroku Joelu: ‘Izlit ću Duha svoga...’ ” To je taj Duh Božji kojemu mi kršćani želimo biti otvoreni i primiti sve što je najbolje za čovjeka. A najbolje za čovjeka zapisano je u evanđelju. Stoga ponavljam riječi našeg zagrebačkog nadbiskupa kardinala Bozanića izrečene na Stepinčevo ove godine u našoj zagrebačkoj katedrali:

I danas smo pozvani svjedočiti Krista zbog istinskog dobra domovine naviještajući evanđelje, radosnu vijest o otajstvu Boga i čovjeka, a samim time i društva u cjelini. Evanđelje – to je izazov koji nas danas očekuje – treba ga doista navijestiti kao radosnu vijest, a ne kao beznadno i očajničko osuđivanje ograničenosti svijeta te gubitka smisla i vrijednosti. Evanđelje, kao radosnu vijest koja svijet vraća njegovom izvornom i naravnom pozivu, koja prati čovjeka, dajući mu smisao i vrijednosti koje ispunjaju život koji ne prolazi.

Možemo biti Isusovi svjedoci darujući domovini evanđelje koje ne priječi i ne uništava njezinu laičnost, njezinu svjetovnost, nego je brani i unapređuje jer joj daje pravo mjesto. Ništa i nitko nije toliko ljubomoran kao Bog na narav i svrhu svijeta koji je sam Bog stvorio. Samo on u potpunosti poznaje neovisnost svega stvorenoga i zbog toga ga poštuje, što zahtijeva i od čovjeka. Evanđelje jamči pravu laičnost koja zna vrednovati različitost i različitoga se ne boji. Laičnost koja uključuje, a ne isključuje; prihvaća različite kulturne doprinose; sve dimenzije ljudskoga, pa tako i religioznost; uključuje sve narode i svakoga čovjeka, promiče uzajamno poštovanje i toleranciju.

Na stolici zagrebačkih biskupa i nadbiskupa sjedili su u prošlosti mnogi časni muževi koji su nas zadužili svojim životom i djelovanjem, kojima se ponosimo, ali od kojih učimo i slijedimo njihove primjere. Upravo ove godine na poseban način spominjemo se bl. Augustina Kažotića, koji je prije 700 godina započeo pastirsku službu u Zagrebačkoj biskupiji. Trogiranin rodom, pariški student, dolazi u Zagreb ne samo kao pastir nego kao čovjek širokog horizonta, prosvjetitelj u svakom pogledu.

Kako ne bismo bili ponosni na nedavno preminulog kardinala Kuharića, koji je u metežu proteklog rata bio jasan putokaz u naučavanju najvažnije zapovijedi Isusa Krista: ljubavi prema Bogu i ljubavi prema bližnjemu, prema svakom čovjeku do praštanja. Učio nas je da ne vraćamo zlo za zlo, nego da se lanac zla treba zaustaviti ljubavlju. On je to pak naučio od svog zareditelja i predšasnika na stolici zagrebačkih nadbiskupa i kardinala bl. Alojzija Stepinca, koji se u vremenu Drugoga svjetskog rata zauzimao za pravo i dostojanstvo čovjeka, koja su ugrozila tri najveća zla toga vremena: nacizam, fašizam i komunizam.

Imamo bezbroj primjera od kojih učimo, koji su hrabro slijedili Onoga koji je rekao: „Ja sam Put, Istina i Život." Njega i mi želimo slijediti i na taj način obogatiti svakoga čovjeka. To će onda biti i naš doprinos zajednici naroda Europe. Zaključujem ponovno riječima Svetog Oca:

Da bi dala novi zamah vlastitoj povijesti, Europa mora „priznati i vratiti se stvaralačkom vjernošću onim temeljnim vrijednostima, stečenim zahvaljujući odlučujućem doprinosu kršćanstva, koje se mogu u najkraćim crtama prikazati kao potvrđivanje vrhunaravnog dostojanstva osobe, vrijednosti razuma, slobode, demokracije, pravne države i razdvojenosti politike i religije".

Europska se unija nastavlja proširivati. Svi narodi koji dijele istu temeljnu baštinu pozvani su, u kraćem ili dužem roku, imati u tome svoj udio. Nadamo se da će se to proširenje ostvariti tako da će se poštivati svi narodi, vrednujući njihove povijesne i kulturalne osobitosti, nacionalne identitete i bogatstvo doprinosa novih članica.

Malobrojni smo, ali ne mali narod. Bez lažne skromnosti možemo reći da posjedujemo bogatstvo kršćanske baštine, kojim možemo obogatiti sebe i narode Europe.

mons. Josip Mrzljak
pomoćni zagrebački biskup

Homilija na misi preuzimanja službe dijecezanskog biskupa Varaždinske biskupije

Varaždin, 31. ožujka 2007.

„Jer kao što u jednom tijelu imamo mnogo udova, a nemaju svi isto djelovanje, tako smo i mi mnogi, jedno tijelo u Kristu, a pojedinci udovi jedan drugomu“ – govori sv. Pavao u Poslanici Rimljanima koju smo maloprije čuli.

Braćo i sestre!

Ovdje smo mnogi i različiti i tvorimo jednu zajednicu – Crkvu. U njoj sam zajedno s vama kršćanin, a dolazim vam kao biskup. Šalje me Petrov nasljednik kao nasljednika apostola predsjedati ovoj mladoj, desetogodišnjoj varaždinskoj Crkvi. Šalje me nakon što je Otac nebeski pozvao k sebi prvog pastira ove Crkve, dobrog biskupa Marka Culeja. U mnogim biskupijama upravo su prvi pastiri zacrtali put kojim treba ići. Nakon dobrih temelja lakše je graditi dalje. Vjerujem da će nas biskup Marko pratiti iz kuće Očeve. Bit će nam potrebno mnogo snage odozgor. Potpuno smo svjesni upozorenja sv. Pavla iz već citirane poslanice: „Ne precjenjujte se više no što se treba cijeniti, nego cijenite se razumno, kako je već komu Bog odmjerio mjeru vjere… Dare pak imamo različite po milosti koja nam je dana: je li to prorokovanje – neka je primjereno vjeri; je li služenje – neka je u služenju; je li poučavanje – u poučavanju; je li hrabrenje – u hrabrenju; tko dijeli, neka je darežljiv; tko je predstojnik – revan; tko iskazuje milosrđe – radostan!“

Zahvalni smo Bogu za dar vjere, za milost koju nam daje u službi koju nam je namijenio. I ja sam Bogu zahvalan za dar vjere koju sam baštinio u svojoj obitelji od najranije mladosti. Zahvalan sam Bogu što me je, iako nevrijedna, pozvao u svoju službu u punini sakramenta svetog reda. Zahvalan sam i svima vama koji ste se i danas sabrali da biste bili sa mnom u ovom danu kada po nalogu Benedikta XVI. preuzimam službu pastira ove Crkve.

Zahvalan sam ponajprije Vama, uzoriti kardinale i nadbiskupe zagrebački, koji ste me zaredili za biskupa i pratili u biskupskoj službi tijekom osam godina, i koji ste me danas kao metropolit doveli do katedre varaždinskog biskupa. Rado se spominjem i svojih suzareditelja: blagopokojnog kardinala Franje Kuharića, čije smo se pete obljetnice smrti nedavno spomenuli, i prvog nuncija u Republici Hrvatskoj mons. Giulija Einaudija. Zahvalan sam i Vama, apostolski nuncije u Republici Hrvatskoj mons. Francisco-Javieru Lozano, koji ste vidljivi znak jedinstva s Petrovim nasljednikom. Prenesite, molim Vas, Svetom Ocu izraze moje zahvale i odanosti.

Zahvalan sam i subraći u episkopatu Hrvatske biskupske konferencije s kojima sam u mnogim susretima, zajedničkim i pojedinačnim, doživio iskrenu bratsku ljubav i podršku koju i dalje očekujem.

Pozdravljam i iskreno zahvaljujem đakonima i svim svećenicima Zagrebačke nadbiskupije, Požeške biskupije i svih drugih hrvatskih biskupija, a ponajviše dakako, sada svojim svećenicima Varaždinske biskupije. Vama, dragi prezbiteri, želim biti ponajprije brat, a onda i biskup.

Pozdravljam sve redovnice i redovnike, posebno vas koji djelujete u ovoj biskupiji.

Pozdravljam sve svećeničke i redovničke kandidate i kandidatice, sjemeništarce i bogoslove, kojih ova biskupija ima lijepi broj. Ustrajte na putu kojim ste krenuli. Isplati se! Crkva i narod vas trebaju!

Pozdravljam sve vas, kršćanski Božji narode. Bez vas i bez vaše vjere naše službe ne bi imale smisla. Što ću vam drugo reći nego što je sv. Pavao poručio u Poslanici Rimljanima: „Ljubav nehinjena! Zazirite oda zla, prianjajte uz dobro! Srdačno se ljubite pravim bratoljubljem! Pretječite jedni druge poštovanjem! U revnosti budite hitri, u duhu gorljivi, Gospodinu služite! U nadi budite radosni, u nevolji strpljivi, u molitvi postojani! Pretječite u pomoć svetima u nuždi, gajite gostoljubivost!“ U svemu tome, ja ću vam pomagati.

Čini mi posebno zadovoljstvo da ovdje mogu pozdraviti i predstavnike državnih vlasti. Želim vam izraziti svoju spremnost na suradnju za dobrobit svakoga čovjeka.

Crkva je Božja stvarnost. Ona je Božje djelo, ali živi i na zemlji i sastoji se od ljudi, vođena Duhom Svetim. Katolička crkva živi u hrvatskom narodu skoro četrnaest stoljeća, prati ga i pomaže mu u svim njegovim radostima i nadama, žalostima i tjeskobama, čuvala je njegovu kulturu i pismenost, njegovu nacionalnu svijest i onda kada su je mnogi nastojali zatrti. O tome je i na području ove biskupije u lepoglavskom zatvoru tijekom pet godina

Mons. Josip Mrzljak preuzima službu varaždinskog biskupa 31. ožujka 2007. godine

uzništva svjedočio zagrebački nadbiskup, danas blaženik Alojzije Stepinac, suzaštitnik ove biskupije. Crkva je pridonijela i svesrdno se radovala slobodi i neovisnosti hrvatske države rođene u nedavnom Domovinskom ratu. S ništa manje ljubavi Crkva i danas želi pridonijeti boljitku i napretku ovog koji će sudjelovati u izgradnji društva u kojem živi. Uobičajeno je da čovjek na početku neke nove službe dade svoj plan i program što će činiti. Obično se očekuje nešto novo, možda dosad još nepoznato. No, tu znatiželjnike moram razočarati i reći daj je moj plan izrečen i zapisan prije skoro dvije tisuće godina. Taj plan zadao je Čovjek iz Nazareta dvanaestorici običnih ljudi koji su mu povjerovali i upozorio ih da ne mogu nikada mijenjati taj plan niti što dodavati niti oduzimati, ni oni ni njihovi nasljednici. Netko može taj plan nazvati konzervativnim, što on i jest, jer Crkva taj plan ljubomorno čuva stoljećima i nastoji ga izreći jezikom razumljivim čovjeku svakoga vremena, svakoga staleža i svake naobrazbe.

Drugi vatikanski sabor ovako je to izrazio u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu (GS 9-10): „Današnji nam se svijet pokazuje u isto vrijeme snažnim i slabim, sposobnim da čini najbolja i najgora djela, a pred njim se otvara put slobode ili ropstva, napretka ili nazatka, bratstva ili mržnje. Osim toga čovjek postaje svjestan da o njemu ovisi hoće li na dobro upraviti sile koje je sam pokrenuo i koje ga mogu satrti ili mu služiti… Neuravnoteženosti od kojih trpi suvremeni svijet zapravo su povezane s onom osnovnijom neuravnoteženošću kojoj su korijeni u čovjekovu srcu.

Naime, u samom se čovjeku sukobljavaju mnogi elementi. S jedne strane kao stvorenje iskustveno doživljava svoju višestruku ograničenost, a s druge se strane osjeća neograničenim u svojim željama i pozvanim na viši život. I dok ga privlače mnoge stvari, neprestano je prisiljen među njima birati i nekih se odricati. Štoviše, kako je slab i grešnik, nerijetko čini ono što neće, a što bi htio, ne čini. Prema tome, čovjeka muči podijeljenost u njemu samom, a odatle se rađaju tako brojni i toliki razdori također u društvu. Mnoge, dakako, život u praktičnom materijalizmu odvraća da ne vide jasno dramatičnost toga stanja, a mnoge pak bijeda sprečava da o tome stanju razmišljaju. Mnogi misle da će naći smirenje u kojem od raznolikih tumačenja svijeta koja se iznose. Neki od samog ljudskog napora očekuju istinsko i potpuno oslobođenje čovječanstva te su uvjereni da će buduće čovjekovo kraljevanje na zemlji ispuniti sve želje njegova srca. Ima i takvih koji, zdvajajući nad time da život nema smisla, hvale smionost onih koji se, držeći da ljudska egzistencija sama po sebi i nema nikakva značenja, trude da joj sve značenje dadu iz vlastitog genija. Uza sve to pred suvremenim razvojem svijeta danomice su sve brojniji oni koji ili sami postavljaju ili s novom oštrinom osjećaju najtemeljitija pitanja: Što je čovjek? Koji je smisao patnje, zla, smrti – što i nadalje traje, premda je ostvaren ovolik napredak? Čemu te pobjede koje su postignute uz tako visoku cijenu? Što čovjek može društvu dati, a što može od njega očekivati? Što će biti poslije ovoga zemaljskog života? A Crkva vjeruje da Krist, koji je za sve umro i uskrsnuo, po svojem Duhu pruža čovjeku svjetlo i snagu da može odgovoriti svom vrhovnom pozivu. Nema pod nebom drugog imena danog ljudima po kojem se mogu spasiti. Ona vjeruje također da se u njezinu Gospodinu i Učitelju nalazi ključ, središte i cilj sve ljudske povijesti. Osim toga, Crkva tvrdi da se na dnu svih promjena nalazi mnogo toga što je nepromjenjivo i što ima svoj najdublji temelj u Kristu, koji je isti jučer i danas i uvijek.“

Evo, to Crkva poručuje današnjem suvremenom čovjeku i svijetu. Drugi vatikanski sabor ovako je biskupima zacrtao plan i program u dokumentu o pastoralnoj službi biskupa (CD 12-13), a to će biti i moj plan:

„Izvršavajući svoju zadaću naučavanja trebaju ljudima navješćivati Kristovo evanđelje – to je jedna od prvotnih zadaća biskupske službe. U sili Duha oni trebaju pozivati ljude k vjeri ili ih utvrđivati u živoj vjeri. Neka im izlažu čitav misterij Krista, naime one istine kojih nepoznavanje znači nepoznavanje Krista. Isto tako treba da im pokazuju put prema vječnom blaženstvu.

Neka, osim toga, pokažu da su po planu Boga stvoritelja i sama zemaljska dobra i ljudske ustanove određene na spasenje ljudi te da, prema tome, uvelike mogu pridonijeti izgradnji Kristova Tijela.

Neka stoga uče koliko treba prema nauci Crkve cijeniti ljudsku osobu s njezinom slobodom i samim tjelesnim životom: obitelj, njezino jedinstvo i čvrstoću, rađanje i odgoj djece; građansko društvo s njegovim zakonima i zvanjima; rad i odmor, umjetnost i tehnička dostignuća; siromaštvo i blagostanje. Neka, konačno, izlažu načela kako se trebaju rješavati teška i važna pitanja vlasništva, stjecanja i pravedne raspodjele materijalnih dobara, mira i rata te bratskih odnosa prema svim narodima.

Kršćansku nauku neka izlažu na način prilagođen potrebama vremena, tj. na način koji odgovara teškoćama i pitanjima koja najviše opterećuju i muče ljude. Tu nauku neka također štite poučavajući same vjernike kako da je brane i promiču. Iznoseći je, treba da pokažu kako Crkva vodi majčinsku brigu za sve ljude, bili oni vjernici ili nevjernici, a s posebnom brigom neka prate siromašne i slabe, kojima ih je poslao Gospodin da im propovijedaju evanđelje.

Pri izvršavanju svoje službe oca i pastira neka biskupi budu među svojim vjernicima kao oni koji služe, dobri pastiri koji poznaju svoje ovce i čije ovce poznaju njih, pravi očevi koji prednjače duhom ljubavi i brige prema svima i čijoj se od Boga danoj vlasti svi dobrovoljno podvrgavaju. Čitavu obitelj svoga stada neka tako okupljaju i odgajaju da svi – svjesni svojih dužnosti – žive i djeluju u zajedništvu ljubavi. Da bi to mogli djelotvorno izvršiti, biskupi moraju biti pripravni za svako dobro djelo, sve podnoseći radi izabranih, te moraju tako urediti svoj život da odgovara zahtjevima našega vremena."

Velika je zadaća pred svakim biskupom i osjećam se slab i nedostojan ove službe, ali je prihvaćam s velikom vjerom u Onoga koji reče, kako je zapisao sv. Ivan u odlomku evanđelja koje smo danas čuli: „Ne izabraste vi mene, nego ja izabrah vas i postavih vas da idete i rod donosite i rod vaš da ostane te vam Otac dadne što ga god zaištete u moje ime" (Iv 15,16).

Jedno samo molim: Oče nebeski, budi sa mnom u mojoj službi do kraja. Amen.

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

„Kršćanine, upoznaj svoje dostojanstvo!“

Božićna poruka 2010. godine

Braćo i sestre!

Tim riječima poziva nas papa Leon Veliki u svojoj božićnoj propovijedi na slavlje blagdana Božića. Poziva nas da u svjetlu Božića gledamo čovjeka u njegovu punom dostojanstvu. Ponajprije da prepoznamo ljubav Boga, koji se čovjeku želio približiti i sam postati čovjek, nama u svemu jednak, osim u zlu i grijehu. Želio se roditi kao čovjek, živjeti kao čovjek i umrijeti kao čovjek. Možemo li zamisliti veću blizinu?! I zato nas sveti Leon papa nadalje poziva: „Sjeti se koje li si glave i kojeg si tijela dio. Ne zaboravi da si izbavljen od vlasti tmine i prenesen u divno Božje kraljevstvo. Po sakramentu krštenja postao si hramom Duha Svetoga. Nemoj toga gosta istjerati iz svog srca zlim djelima.“

Isus nam dolazi kao gost koji želi živjeti s nama. Taj gost nije nasilan ni nametljiv, ne viče, ne galami, nema velik medijski publicitet. Ponekad ga mnogi mediji prikazuju površno ili u krivom svjetlu. Ponekad ga i mi kršćani krivo pokazujemo svojim riječima i svojim životom. Kada nam dolazi gost, treba mu otvoriti vrata. Koliko puta se dogodi da dolazi gost, kuca na vrata, domaćin je u kući, ali mu ne želi otvoriti. Presudno je pitanje: Želimo li otvoriti vrata svojeg srca?! Želimo li otvoriti vrata da taj gost uđe u naše obitelji, u naše škole, u naše gospodarstvo, u našu politiku, u naš društveni život?! Hoće li taj gost čekati pred našim vratima jer smo silno zaposleni nekim svojim važnim poslovima pa nemamo vremena? Nemojmo dopustiti da bi se na nama obistinile riječi sv. Ivana koje ćemo ovih dana slušati: „K svojima dođe i njegovi ga ne primiše“ (Iv 1,11).

Na koji način onda možemo upoznati dostojanstvo čovjeka? Kako možemo upoznati dostojanstvo začetog, ali još nerođenog čovjeka? Kako možemo upoznati dostojanstvo djeteta, mladića, djevojke, muža, žene, obitelji, dostojanstvo čovjeka koji nosi križ svoje slabosti, svoje bolesti, svojeg umiranja? Mogu li nam o tom dostojanstvu nešto reći borci za prava čovjeka, možda liječnici, znanstvenici, parlamentarci koji donose zakone, najumniji ljudi koji žive na kugli zemaljskoj? Možemo li upoznati dostojanstvo čovjeka bez svjetla betlehemskog djeteta?

O tom svjetlu govori nam papa Benedikt XVI. koji kaže: „Zvijezda svete noći to je ponajprije sam Sin koji je postao čovjek. On je svjetlo koje pokazuje put po ulicama povijesti. On razbija praznovjerje koje to raskošnije cvjeta što se više razvodnjava vjera. On pokazuje ispraznost proricanja iz zvijezda koje čovjeka želi zatvoriti u prisilu vječnog kruženja, u kojem ne postoji ništa novo, samo ponavljanje uvijek istoga. Tako Božić postaje vrlo praktičan. Gledati prema zvijezdi znači: primati i davati svjetlo, dopustiti da primljeno svjetlo odsijeva u svijetu oko nas da ono drugima bude putokaz.“ To je putokaz u svemu, posebno u borbi protiv svakovrsnog nasilja prema čovjeku. Želimo iskorijeniti nasilje među mladima, u obitelji, među narodima i u svijetu. Možemo li to ako ne prepoznamo dostojanstvo čovjeka?!

To dostojanstvo donosi Isus svojim rođenjem u Betlehemu, to dostojanstvo nudi Bog čovjeku utjelovljenjem svoje Riječi. Na poseban način pozvani smo mi kršćani upoznati svoje dostojanstvo

primajući nebeskog Gosta u sakramentima, u euharistiji. To je najintimniji susret koji nas preobražava i koji nas čini novim ljudima. Sveti Leon nas poziva: „Stoga, svucimo starog čovjeka s njegovim djelima i odrecimo se putenosti kad smo već postali dionici Kristova rođenja.“

Braćo i sestre, neka nas ovogodišnji Božić obnovi da možemo biti bolji ljudi, da prihvatimo Isusa u svoj život i da zajedno s njim „rastemo u dobi i mudrosti“.

To svima od srca želi,

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

Homilija na 4. slovensko-hrvatskom hodočašću

Ptujska gora, 2. srpnja 2011.

Braćo i sestre, dragi Marijini hodočasnici iz Hrvatske i Slovenije!

S raznih strana Slovenije i Hrvatske sabrali smo se na ovoj gori, gdje „Gorska Mati Božja že stoletja razgrinja svoj materinski plašč in sprejema vsakega, ki se zateka pod njeno varstvo". Taj Marijin plašt tako je velik da pod njim ima mjesta za svakoga tko želi doći.

Zahvaljujem slovenskim biskupima i sinovima sv. Franje, čuvarima ovoga svetišta, koji su nas pozvali i predložili da se 4. slovensko-hrvatsko hodočašće održi u ovome starodrevnom svetištu kamo već stoljećima dolazi pobožni puk iz Slovenije, ali i iz susjedne Hrvatske. Prenosim vam pozdrave svih hrvatskih biskupa koji su ovdje s nama, ali i svih ostalih koji su u duhu s nama i koji se preporučaju u naše molitve. Pozdravljam i sve vas koji nas slušate preko Radija Ognjišče i Hrvatskoga katoličkog radija. Sve nas povezuje Marija, naša Kraljica.

Čuli smo riječ Božju, gdje sv. Luka opisuje Marijin pohod Elizabeti: „Marija usta i pohiti u Gorje…" Nismo li i mi potaknuti i tim primjerom danas odlučili doći na ovu goru? To penjanje na goru ima i svoje duhovno značenje. Čovjek mora ostaviti svoje svagdanje brige, svoje svagdanje poslove i popeti se u sferu duha i duhovnog života. Mnogi važni događaji u povijesti spasenja dogodili su se na gori. Na gori Moriji Bog je iskušao vjeru praoca Abrahama. Na goru Sinaj popeo se Mojsije da bi primio deset Božjih zapovijedi. Svoj znameniti govor o blaženstvima Isus je objavio popevši se na goru koju danas zovemo Brdo blaženstava. Na gori Tabor preobrazio se i pokazao svoju slavu. Na brdo nazvano Kalvarija nosio je križ, a na njemu naše grijehe i grijehe cijeloga svijeta. Ljudi su išli za njim penjući se na brda te su slušali njegove riječi. A on ih je upozoravao da čovjek ne živi samo o kruhu nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta.

Živimo u materijaliziranom svijetu, u svijetu konzumerizma i potrošnje, u svijetu koji nas poziva na beskrajno uživanje svih mogućih zemaljskih dobara. A mi danas želimo ovdje razmišljati i usvajati neke druge vrijednosti koje nam nudi Marija donoseći na svijet utjelovljenu Božju riječ – Isusa Krista. Noseći pod srcem Sina Božjega Elizabeti, ona ga nosi svima nama. Nosi ga ovome svijetu u svakom vremenu i svakom naraštaju, svakom čovjeku.

Danas smo ovdje na ovom susretu došli s raznih strana Slovenije i Hrvatske i možda ne razumijemo svaku riječ koju izmjenjujemo međusobno, ali razumijemo Božji govor, razumijemo govor Marije i Elizabete, razumijemo govor još nerođenih – preteče Ivana i Isusa. Taj susret dviju žena i njihovih sinova izaziva radost i posebnu prisutnost Duha Svetoga.

Braćo i sestre!

Želimo da i ovaj današnji susret vjernika iz dvaju susjednih naroda, koji stoljećima žive jedni uz druge, koje povezuje pripadnost jednoj, svetoj, katoličkoj i apostolskoj Crkvi, bude još više znak zajedništva i međusobnog poštovanja. Među ljudima i narodima ima i nerazumijevanja,

ponekad i raznih sukoba, ali uvijek postoji mogućnost susreta u međusobnom poštovanju i kršćanskoj ljubavi. Uvijek postoji mogućnost da jedni drugima nosimo Boga, kao što ga je Marija nosila Elizabeti, i kao što ga neprestano nosi čovjeku. Pravi vjernik uvijek će prepoznati taj Marijin dar. Nisu li marijanska svetišta diljem svijeta, kao i diljem Slovenije i Hrvatske, upravo znak susreta čovjeka s Bogom i međusobnog povezivanja pod Marijinim plaštem? Koliko bi nam toga mogla ispričati Marijina svetišta u Mariji Bistrici, u Brezju, na Trsatu, na Ptujskoj gori i mnoga druga, veća ili manja, gdje se posebno na Marijine blagdane okupljaju njezini štovatelji donoseći svoje molitve i prošnje u raznim životnim teškoćama, ali isto tako i radost i zahvaljivanje za mnoga dobročinstva koja smo primili zagovorom i posredovanjem Marije, naše Kraljice.

Dolazimo iz naših dviju domovina koje ove godine obilježavaju 20. obljetnicu svoje neovisnosti i svoje samostalnosti. Mi u Hrvatskoj skupo smo platili svoju slobodu. Mnogi su branitelji dali svoje živote, mnoga su djeca ostala bez svojih roditelja, mnogi supružnici bez bračnih drugova, mnogi roditelji bez svoje djece. Mnogi su bili protjerani sa svojih ognjišta. Mnogi su tražili utočište po cijelom svijetu. Neki su je našli i u Sloveniji. Kako ne bismo bili zahvalni jedni drugima na međusobnoj pomoći u raznim životnim prilikama i neprilikama kojima smo bili izloženi tijekom povijesti! Naša zajednička hodočašća prigoda su da se svega toga sjetimo i jedni drugima zahvalimo.

Gdje to možemo bolje naučiti nego slaveći Euharistiju, koja je najveće zahvaljivanje kojim čovjek zahvaljuje Bogu na svim dobročinstvima, a posebno na najvećem daru kojim nam daruje samog sebe pod prilikama kruha i vina. I u jednom i drugom narodu imamo divnih primjera ljudi koji su živjeli od Euharistije.

Slaveći Euharistiju nikako ne možemo isključiti Mariju. Sadašnji Sveti Otac Benedikt XVI. u apostolskoj pobudnici *Sacramentum Caritatis* ističe: „Marija je velika vjernica koja se puna pouzdanja izručuje u Božje ruke i prepušta Njegovoj volji. To se otajstvo produbljuje sve do punoga Marijina uključenja u Isusovo otkupiteljsko poslanje. Kao što je to izrekao Drugi vatikanski koncil, Blažena Djevica je, napredovala na putu vjere i vjerno je sačuvala svoje sjedinjenje sa Sinom sve do križa gdje je, ne bez Božjeg nacrta, stajala sa svojim Jedinorođencem, mnogo pretrpjela i s materinskim se srcem pridružila njegovoj žrtvi pristajući s ljubavlju na žrtvovanje Žrtve koju je sama rodila; i napokon je sam Krist Isus, dok je na križu umirao, kao majku dao učeniku ovim riječima: 'Ženo, evo ti Sina.' Od navještenja pa sve do križa upravo je Marija prihvatila Riječ – Riječ koja se u njoj utjelovila i najzad zamuknula u tišini smrti. Naposljetku, Marija je ta koja je u svoje naručje primila beživotno tijelo Onoga koji je doista ljubio svoje do kraja."

Zbog toga, svaki put kada u euharistijskoj liturgiji pristupamo Tijelu i Krvi Kristovoj, pristupamo i onoj koja je, u posvemašnjoj poslušnosti, primila Kristovu žrtvu za čitavu Crkvu. Sinodalni su oci s pravom istaknuli da s Marijom započinje dioništvo Crkve u Otkupiteljevoj žrtvi. Ona je bezgrješna, koja bezuvjetno prihvaća dar Božji i na taj način biva pridružena djelu spasenja. Marija iz Nazareta, ikona Crkve koja se rađa, uzor je za sve nas koji smo pozvani prihvatiti Isusovo sebedarje u Euharistiji.

Sveta misa je, također, čin u kojem se okuplja cijela Crkva: mi putnici na zemlji, sveci i blaženici, ali i mnogi drugi proslavljeni u nebu i duše u čistilištu. U svetoj misi mi molimo i za naše pokojne. To danas na poseban način činimo za mnogobrojne žrtve totalitarnih sustava, a posebno zločinačkoga komunističkog sustava u kojem su stradali mnogi nevini koji su mučeni i ubijani bez suda i bez dostojanstvenog ukopa. Njihove zemne ostatke, njihove kosti, još uvijek otkrivamo u mnogim jamama kojih posebno ima u Sloveniji, ali i diljem Hrvatske, kuda je prolazila kolona ljudi koju danas s pravom nazivamo Križni put. Žao nam je što državne vlasti i u Sloveniji i u Hrvatskoj nemaju više sluha za osudu zločina i zločinaca, ali i za dostojanstveno obilježavanje i ukop njihovih zemnih ostataka, na što po svim međunarodnim konvencijama imaju pravo. Kao kršćani

nastojat ćemo im se odužiti svojim molitvama, moleći za njih, za njihove krvnike, ali i za sve nas da nas ne obuzme mržnja, nego da nas uvijek prožima ljubav i dobrota.

To smo i molili na početku u zbornoj molitvi:

Svemogući Bože, uzdamo se u zaštitu Marije Gorske, majke našeg Spasitelja. Daj da po njezinu zagovoru budemo oslobođeni svakoga zla te postanemo dionicima vječnoga veselja u nebesima.

Amen!

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

Homilija na Svetu subotu 2011. u sklopu proslave 600. obljetnice ludbreškog čuda

Ludbreg, 3. rujna 2011.

Braćo i sestre! Dragi članovi Crkve! Draga Crkvo!

Da, mi smo Crkva koja je danas sabrana sa svih strana naše Domovine, ali i iz susjednih zemalja. Raznih smo uzrasta, raznih zanimanja, potječemo iz raznih krajeva i raznih zemalja, ali svi činimo jednu zajednicu, zajednicu Božjega naroda. Što je to Crkva, kakva je to zajednica?

Drugi vatikanski sabor u konstituciji *Svjetlo naroda* nas podsjeća: „Crkva, u koju smo u Kristu Isusu svi pozvani i u kojoj Kristovom milošću stječemo svetost, bit će dovršena tek u nebeskoj slavi, kada će doći vrijeme obnove sviju stvari (usp. Dj 3,21) i kada će se s ljudskim rodom u Kristu savršeno obnoviti i sav svijet, koji je s čovjekom prisno povezan te po njemu napreduje prema svome cilju (usp. Ef 1,10; Kol 1,20; 2 Pt 3,10-13).

Podignut sa zemlje, Krist je uistinu sve privukao k sebi (usp. Iv 12,32): uskrsnuvši pak od mrtvih (usp. Rim 6,9), poslao je na učenike svoga Duha oživljavatelja te je po njemu ustanovio svoje Tijelo, koje je Crkva kao sveopći sakrament spasenja. Sjedeći zdesna Ocu, on neprekidno djeluje u svijetu kako bi ljude priveo k Crkvi i tješnje ih povezao sa sobom te ih učinio dionicima svojega slavnog života tako što ih hrani vlastitim Tijelom i Krvlju. Obnova, dakle, koju kao obećanu očekujemo, već je započela u Kristu i napreduje u slanju Duha Svetoga te se po njemu nastavlja u Crkvi. U njoj smo po vjeri poučavani također o smislu našega vremenitog života dok, nadajući se budućim dobrima, privodimo kraju djelo koje nam je Otac povjerio u svijetu te radimo na svojem spasenju (usp. Fil 2,12).“

Crkva će biti dovršena u nebeskoj slavi. Ona sada nije dovršena, ona putuje kroz vrijeme, ona putuje kroz povijest ljudskoga roda i ide prema konačnom cilju. Svako putovanje nosi sa sobom razna iskustva bilo da su to radosni događaji i susreti s drugim ljudima, braćom i sestrama u vjeri, ali i trenutci lutanja, trenutci kada se nailazi na razne prepreke i životne teškoće, jednom riječju na životne križeve koje treba prihvatiti i nositi. Naša hodočašća u razna svetišta, bliža ili dalja, upravo su znak putovanja Crkve ovom zemljom, ali i znak našega osobnog putovanja kroz dane, mjesece i godine, koje nam je Božja providnost odredila u ovom vremenitom životu. Onda kad idemo na putovanje uzimamo sa sobom hranu da izdržimo na tom putu. I Crkva ima hranu na zemaljskom putovanju. Isus koji nas poziva u Crkvu kao sveopći sakrament spasenja hrani nas vlastitim tijelom i krvlju. Svjesni smo da je sudjelovanje u euharistiji hrana koja nas drži u životu. Čovjek bez hrane ne može živjeti. Crkva bez euharistije ne može živjeti.

Danas smo ovdje spominjući se događaja otprije 600 godina. Što se to tada dogodilo?

Iako nema nikakvih pisanih dokumenata, predaja govori da se u Ludbregu 1411. godine zbio nesvakidašnji događaj. Za vrijeme bogoslužja, svećeniku koji je sumnjajući u istinitost riječi pretvorbe

„Ovo je tijelo moje“ i „Ovo je moja krv....“ u kaležu je nakon lomljenja hostije na tri dijela potekla prava krv. Zaprepašten i silno preplašen, svećenik je brzo završio svetu misu.

Tekućinu iz kaleža pospremio je u staklenu posudicu, skrio, i o događaju šutio do kraja života. Tek na samrti javno je priznao što se dogodilo i ampulu s tekućinom predao na čuvanje svojoj subraći svećenicima u župnoj crkvi Sv. Trojstva.

Glas o tome događaju brzo se pronio cijelim krajem. Narod je u sve većem broju počeo dolaziti u Ludbreg. Svi su željeli vidjeti taj opipljivi i svima vidljivi znak Božje prisutnosti u maloj staklenoj posudici. Predaja govori da su se od toga vremena u Ludbregu počela događati čudesna ozdravljenja na zagovor Presvetoj Krvi.

Sumnje u istinitost događaja potaklo je plemića Tomu de Zecha iz Lentija da o čudesnom događaju i svemu što se poslije u Ludbregu događalo obavijesti papu Julija II. Papa je istragu povjerio opatima Aquilejske dijeceze, Ivanu i Leonardu Šketa, koji su odmah došli u Ludbreg. Istragu pod njihovim vodstvom vodio je odbor uglednih svećenika i svjetovnjaka.

Oni su nakon dugotrajnog i temeljitog ispitivanja sastavili zapisnik na temelju kojeg je papa Julije II. izdao dva pisma. Prva bula Julija II. zapravo je nalog Zagrebačkoj biskupiji da se provede istraga. Druga bula napisana je nakon provedene istrage u Ludbregu i kojom se događaj proglašava autentičnim, te je odlučeno da se na Tijelovo, Malu Gospu i Sv. Tomu mogu dijeliti oprosti vremenitih čistilišnih kazni. Nedugo po izdavanju bule 21. veljače 1513. godine papa Julije II. je umro.

Njegov nasljednik na Petrovoj stolici papa Leon X. na temelju bule svojeg prethodnika konačno je završio njegov posao. Dana 19. ožujka 1513. izdao je bulu, papinsko pismo u kojem nalaže da se relikvija za sva vremena čuva u Ludbregu i u nedjelju prije Male Gospe izlaže narodu na pobožnost i klanjanje. Papa Leon X. crkvu je obdario oprostima od vremenitih kazni, koje se nakon smrti moraju odsluživati u čistilištu. Četiri su uvjeta pod kojima se može ostvariti taj oprost u ovoj crkvi, gdje se relikvija čuva i izlaže vjernicima na štovanje i poticanje pobožnosti prema euharistijskom Spasitelju, naročito na prvu nedjelju rujna: pohoditi crkvu u Ludbregu, ispovjediti se i pričestiti, na nakanu pape izmoliti neke molitve u čast Sv. Krvi, izvršiti jedno djelo milosrđa. Tim papinskim pismom službeno je utemeljeno ludbreško proštenište Predragocjene Krvi Isusove.

Od 1721. godine relikvija se čuva u pokaznici koju je župnoj crkvi darovala bečka grofica Eleonora Terezija Strattman Batthyany.

Godine 1739. u Moslavini i Slavoniji harala je kuga. Stoga je na zasjedanju Hrvatskog sabora u Varaždinu u prosincu 1739. godine odlučeno da se u Ludbregu izgradi zavjetno svetište ako Svevišnji zaustavi kugu u Moslavini i Slavoniji. Izabran je Ludbreg, zbog euharistijskog čuda iz 1411. godine i jer se u njemu čuva relikvija Krvi Kristove. Kuga je prestala, ali zavjet nije odmah učinjen, vjerojatno iz objektivnih razloga i s vremenom pao je u zaborav.

Nakon demokratskih promjena u Republici Hrvatskoj svake godine u Ludbregu se okuplja sve veći broj ljudi te se konačno blagoslovom temeljnog kamena budućeg svetišta 1993. godine počinje ispunjati zavjet iz 1739. godine. Radovi su brzo napredovali pa je novosagrađenu kapelu već na Svetu nedjelju 1994. godine blagoslovio kardinal Franjo Kuharić. Postaje križnoga puta dovršene su i blagoslovljene 3. rujna 1995. godine. Uoči Svete nedjelje 1996. dovršen je velik mozaik na zabatu kapele te je na taj način ispunjen pradavni zavjet Hrvatskog sabora. No, najvažnije je da se iz godine u godinu povećava broj hodočasnika u Ludbregu ne samo ovih deset dana Svete nedjelje nego i tijekom cijele godine.

Kod svakog dolaska sjećamo se toga neimenovanog svećenika iz 1411. godine. Nije nam teško razumjeti situaciju u kojoj se našao taj svećenik koji je posumnjao u Isusovu prisutnost pod prili-

kama kruha i vina. Nismo li i mi sami često u sličnoj situaciji? Ne prolazimo li u našem životu kroz razne sumnje i teškoće u vjeri? „Kako nam ovaj može dati tijelo svoje za jelo i krv svoju za piće?“ Pitanje Isusovih suvremenika proteže se kroz čitavu povijest. Mi neprestano tražimo odgovore slušajući Božju riječ i razmišljajući o njoj, ali u poniznosti svjesni svoje ljudske ograničenosti. Slušali smo danas u Poslanici Hebrejima: „…koliko će više krv Krista – koji po Duhu vječnom samoga sebe besprijekornoga prinese Bogu – očistiti savjest našu od mrtvih djela, na službu Bogu živome!“ (Heb 9,14).

Sjećamo se govora pape Benedikta XVI. na susretu s predstavnicima građanskoga društva, političkog, akademskog, kulturnog i poduzetničkog svijeta s diplomatskim zborom i s vjerskim čelnicima u HNK-u u Zagrebu 4. lipnja 2011.: „Ovdje bih htio otvoriti središnju temu svojega kratkog promišljanja, a to je pitanje savjesti. Ona je presječnica raznih područja u kojima djelujete i temelj je slobodnoga i pravednoga društva i na državnoj i na nadnacionalnoj razini. … Vratimo se dakle savjesti kao glavnom čimbeniku za kulturnu izgradnju i za promicanje općeg dobra. Oblikovanjem savjesti, Crkva daje društvu svoj dragocjeni prinos. Taj se doprinos počinje oblikovati u obitelji, a učvršćuje u župi, gdje se djeca i mladi uče produbljivanju Svetog pisma, koje je 'veliki kodeks' europske kulture. Istodobno uče o smislu zajednice, utemeljene na daru, a ne na gospodarskom interesu ili na ideologiji, nego na ljubavi, koja je 'glavna pokretačka sila istinskog razvoja svake osobe i cijeloga čovječanstva' (*Caritas in veritate*, 1). Ta se logika besplatnosti, naučena u djetinjstvu i mladosti, potom živi u svakom okviru, u igri i u športu, u međusobnim odnosima, umjetnosti, u dragovoljnom služenju siromašnima i patnicima, a kada je jednom usađena, onda se može primjenjivati i u složenijim područjima politike i ekonomije, surađujući da jedan polis – grad, bude ugodan i gostoljubiv, da ne bude prazan, lažno neutralan, nego bogat ljudskim sadržajima, s izrazitom etičkom crtom. Vjernici laici su zapravo pozvani da tu velikodušno žive svoju izobrazbu, vodeći se načelima socijalnog nauka Crkve za istinsku laičnost, za socijalnu pravdu, za obranu života i obitelji, za slobodu vjere i odgoja.“

Eto što čini krv Kristova: čisti savjest od mrtvih djela. Tako Sveti Otac o savjesti.

A u svojoj propovijedi na Hipodromu reče: „Dragi roditelji, trajno se obvežite učiti svoju djecu moliti, i molite s njima; približite ih sakramentima, osobito Euharistiji jer ove godine slavite 600 godina 'ludbreškog euharistijskog čuda'; uvedite ih u život Crkve; u intimi doma nemojte se bojati čitati Sveto pismo, obasjavajući tako obiteljski život svjetlom vjere i hvaleći Boga kao Oca. Budite poput male dvorane posljednje večere, poput one Marijine i učenika, u kojoj se živi jedinstvo, zajedništvo, molitva!“

I mi smo danas ovdje u jednoj velikoj dvorani posljednje večere. I mi ćemo se nahraniti riječju Božjom, Kristovim tijelom i krvlju i vratiti se u naš svagdanji život ojačani i okrijepljeni nebeskom snagom, koja će nas voditi u našem daljnjem kršćanskom životu.

Amen.

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

Homilija na 324. hodočašću vjernika grada Varaždina Majci Božjoj Bistričkoj

Marija Bistrica, 30. lipnja 2013.

Bože, po krštenju smo postali sinovi Svjetla, molimo Te da nas nikad ne obavije tama zablude, već da uvijek svijetlimo Istinu. To Svjetlo Istine kao kršćani katolici neprestano tražimo u svijetu u kojem živimo, a ovo nacionalno svetište Majke Božje Bistričke sigurno je posebno mjesto milosti i istine koju čovjek traži. U odlomku svetog Evanđelja po Luki čuli smo kako Isus putuje sa svojim učenicima i putem ih poučava. Mnogo toga teško ulazi u njihova shvaćanja, ali Isus je zahtjevan i radikalan u svojem poslanju. Oni su na putu prema Jeruzalemu, prema konačnom cilju Isusova zemaljskog putovanja. Često ćemo susresti Isusa na putu sa svojim učenicima i kao da nam tim putovanjem želi poručiti da smo i mi na putu, čovjek je na putu, čovječanstvo je na putu. No, pitamo se zna li čovjek današnjice kamo putuje, kamo ide i gdje je i koji je cilj, kamo želi stići? Ovih dana i mi u Hrvatskoj idemo u jednu novu zajednicu, zajednicu europskih naroda. Ovo naše zavjetno hodočašće grada Varaždina koje traje tri dana bit će zapamćeno upravo po tome što smo ga započeli u samostalnoj i neovisnoj domovini Hrvatskoj, a sutra kada ćemo slaviti misu zahvalnicu u našoj katedrali već ćemo biti dio Europske unije. Dakako da se pitamo: Što se to zapravo događa? Dobro je prisjetiti se što smo mi hrvatski biskupi izjavili našoj javnosti prije tri godine, na Josipovo 2010. godine. No, ne smijemo zaboraviti i na našega prvog predsjednika, dr. Franju Tuđmana, kojeg se, doduše, ovih dana malo spominje u javnosti, a koji je oslobađanje domovine Hrvatske iz balkanskog okruženja usmjerio prema zajednici europskih naroda. Sjećamo ga se i kao bistričkog hodočasnika, sjećamo se i njegova susreta upravo ovdje, u ovom svetištu, s danas blaženim Ivanom Pavlom II.

Evo, što smo mi biskupi tada rekli, sjetimo se: Kao članovi hrvatskog naroda i predvodnici Crkve, koja je stoljećima vjerno pratila hod našega čovjeka i dijelila njegovu sudbinu, želimo u ovome povijesnom trenutku, u svjetlu evanđelja i crkvenog učiteljstva, pratiti novi povijesni izazov pred kojim se sada nalazimo, pitajući se kojoj i kakvoj se Europi želimo pridružiti i zajedno ju izgrađivati, na kakvim se temeljima odvija proces europskog ujedinjavanja i s kojim ciljevima, postoje li neki obrisi po kojima možemo zaključiti ima li to novo društvo, u koje i Hrvatska želi ući, ta nova Europska unija, koju se već više od pola stoljeća planira i stvara, nešto u čemu se i mi prepoznajemo, otkrivamo svoju prošlost, vidimo svoju sadašnjost, ali i s nadom gledamo u svoju budućnost.

Potrebno je zaista na početku kratko se osvrnuti na početke stvaranja Europske unije. Prije svega treba istaknuti činjenicu da je ta ideja nastala u onom dijelu Europe koji nije bio pod komunističkom vlašću i da su njezini začetnici bili političari koji su ujedinjenu Europu zamišljali na temeljima zajedničke kršćanske baštine. Naime, nakon krvavih ratnih sukoba, kao i teških posljedica Drugoga svjetskog rata, posebice na europskom tlu, što su ih izazvali nacionalni i ideološki

sustavi nesnošljivosti i egoizma, o ideji ujedinjenja Europe počeli su govoriti Robert Schuman, Jean Monnet, Konrad Adenauer i Alcide De Gasperi. Politički predstavnici triju naroda (Francuza, Nijemaca i Talijana), a sva četvorica, bili su uvjereni katolici. Budućnost europskih naroda željeli su utemeljiti na zajedničkoj podlozi kršćanskih vrjednota, koje su tijekom povijesti bile izvorom i nadahnućem europskoga jedinstva i raznolikosti.

Prvotna zamisao „europskih utemeljitelja" da se Europa ujedini na zajedničkim osnovama kršćanske baštine sve je više zapostavljana u korist ekonomskog ujedinjenja. Odbacivanje kršćanskih korijena posebno je došlo do izražaja prigodom sastavljanja Europskog ustava, u kojem se Boga i kršćanstvo uopće nije željelo spomenuti. Umjesto na zajedničkoj kršćanskoj baštini, dublji temelj europskomu zajedništvu pokušalo se pronaći u univerzalnim vrijednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti, solidarnosti, demokracije, pravne države, s ciljem da se na tome izgradi „Europu kao utvrdu prava i pravednosti". No kako poštivanje prava i pravednosti utemeljiti na apstraktnu razumu, koji ništa ne želi znati o Bogu? I kako izbjeći da se s odbacivanjem transcendentne dimenzije čovjeka ne odbaci bezuvjetnost ljudskih prava, koja ih štiti od ljudske samovolje? Svjestan tih problema Jacques Delors, koji je u dva mandata bio na čelu Europske komisije (1985. – 1995.), tvrdio je da Europi treba dati dušu, tj. vratiti joj duhovnost i otkriti njezino značenje. U protivnome će, smatrao je, bitka za Europu biti izgubljena.

O ujedinjenju Europe govorili su mnogi pape, a posebno bl. Ivan Pavao II., bistrički hodočasnik, koji je došao iz tada još uvijek komunističke Poljske.

Biskup Mrzljak propovijeda u crkvi na otvorenom bl. Alojzija Stepinca u nacionalnom svetištu Majke Božje Bistričke u povodu 324. zavjetnog hodočašća grada Varaždina 30. lipnja 2013. godine

On će posebno ostati zapamćen po tome što je prvi počeo govoriti o cjelovitoj Europi, i to u vrijeme dok su zemlje Istočne Europe još bile pod komunističkim režimom. Svoje opredjeljenje za Europu od Atlantika do Urala simbolički je izrazio proglašenjem slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda suzaštitnicima Europe (1980.). Time je htio naglasiti da je Europa plod dviju komplementarnih tradicija, kršćanskog obilježja njezina Istoka i Zapada. Papi Slavenu bila je nezamisliva Europa koja ne bi disala punim plućima, tj. koja ne bi obuhvatila u zajedništvu i solidarnosti svoje zapadno i istočno krilo.

Nakon urušavanja komunističkih režima u Europi sazvao je 1991. godine posebnu Biskupsku sinodu za Europu, s koje su sinodski oci svima poručili: „Svjesni golemih izazova, ali i velikih prigoda sadašnjeg trenutka, i u dijalogu i u srdačnoj suradnji sa svom našom braćom i sestrama Europe i svijeta, želimo ponuditi naš doprinos izgradnji nove Europe, 'kako bismo bili svjedoci Krista koji nas je oslobodio' (Dj 1,8; Gal 5,1). Smatramo ovu sinodu kao prvi korak na putu kojim kanimo neumorno nastaviti."

A taj put vodi trasom koju je zacrtalo kršćanstvo, jer, kako je istaknuto u završnome sinodskom dokumentu, „europska je kultura izrasla iz mnogih korijena", ali „kršćanska je vjera dala oblik Europi utisnuvši u njezinu kolektivnu svijest neke temeljne vrijednosti za čovječanstvo. U tome smislu govorimo o kršćanskim korijenima Europe, a ne u smislu slučajna susreta između Europe i kršćanstva." Stoga „nitko ne može zanijekati da kršćanska vjera ne pripada na odlučujući način trajnom i korjenitom temelju Europe".

O zajedništvu europskih naroda govorio je i papa Benedikt XVI., danas umirovljeni papa. Papa Benedikt je rekao da opredjeljenje za ujedinjenu Europu na temeljima njezine kršćanske baštine na simboličan način izražava izborom svojega imena – Benedikt. Naime zaštitnik Europe, sveti Benedikt, i danas je čvrsto uporište europskoga jedinstva te nezaobilazan temelj kršćanskih korijena i civilizacije, bez čega je Europa nezamisliva. Benedikt XVI. u brojnim govorima i raspravama o Europi pokazuje da je kršćanstvo oblikovalo Europu. Istodobno ukazuje i na poguban utjecaj relativizma, agnosticizma, laicizma i sekularizma na njezinu sadašnjost i budućnost. Prema njemu europska je kultura rođena iz susreta vjere i razuma, iz susreta biblijskog navještaja i grčke filozofije. Suvremeni razlaz između vjere i razuma prijeti temeljima europske kulture, stoga je potrebno trajno se zauzimati za uspostavu jedinstva vjere i razuma, kršćanstva i kulture ako Europa želi preživjeti.

Važnost procesa ujedinjenja Europe ne smije nam zatvoriti oči za brojne nedostatke koji ga prate i na koje Crkva, zbog odgovornosti koju joj je Krist povjerio, ne može prestati upozoravati. Sadašnja Europa, usprkos određenoj ekonomskoj stabilnosti i političkomu jedinstvu, pati od duboke krize vrjednota. Nedostaje joj poleta, a koji je potreban za podržavanje tako važna projekta, i ne zna pružiti dostatne razloge nade. Najveća je, ipak, slabost Unije „gubljenje kršćanskog spomena i baštine, praćeno svojevrsnim praktičnim agnosticizmom i vjerskom ravnodušnošću, zbog čega mnogi Europljani ostavljaju dojam kao da žive bez duhovnih korijena i poput baštinika koji su se ponijeli rasipnički prema baštini što ju im je prenijela povijest". Mnogi žive i rade kao da Boga nema. Gubitak naravnog i kršćanskog morala ima za posljedicu ozakonjenje pobačaja, eksperimentiranje nad embrijima, kloniranje, eutanaziju, istospolne brakove, odbacivanje kršćanskih simbola i obezvrjeđivanje kršćanskih svetinja, olako prihvaćanje vrjednota drugih kultura, uz istodobno nepoštivanje vlastitih, te uvođenje raznih „novotarija" koje su protivne ne samo kršćanstvu i sveukupnoj europskoj tradiciji nego i samoj ljudskoj naravi. Sve to prati neka vrsta straha od budućnosti, koja stvara tmurno i nesigurno ozračje, te je sve više zbunjenih i nesigurnih ljudi. Proces globalizacije ne vodi k dubljemu jedinstvu, nego izlaže riziku da se najslabije u društvu odbacuje do ruba siromaštva. Nedostaje dakle globalizacija solidarnosti, o kojoj govori papa Benedikt XVI., te se sve više širi osjećaj osamljenosti, siromaštva i napuštenosti.

Što ćemo reći mi u našoj domovini Hrvatskoj?! Reći ćemo da nismo ovdje od jučer. U Europi nismo stranci. I nismo bez „osobne iskaznice i osobne prtljage". Prepoznatljivi smo po vlastitom

imenu, po kojem nas i drugi prepoznaju, a tako prepoznati na taj se poziv s ponosom odazivamo. Samo takvi, s vlastitim imenom i identitetom, kulturom i poviješću, možemo s drugima, u međusobnu uvažavanju i poštivanju, izgrađivati novi europski dom, utemeljen na istini o čovjeku. Zato nam nije svejedno kakva će Europa biti, hoćemo li u njoj moći prepoznati sebe, svoju prošlost i sadašnjost, ali i s povjerenjem i nadom gledati u budućnost. Što ako zaboravljamo neke događaje iz naše novije povijesti i ako neki u ovom našem vremenu misle da povijest zapravo počinje od njih?

Mi biskupi, sjećate se, govorili smo neprestano o nekim vrjednotama koje je kršćanstvo unijelo u naš hrvatski narod, govorili smo o nedjelji koja je oblikovala hrvatsku i europsku humanost, jer ta je institucija jamčila najugroženijima trenutke predaha i odmora, štiteći ih od samovolje i pohlepe njihovih gospodara. Tu je instituciju i u novim okolnostima potrebno sačuvati, jer u vremenu kad se stjecanje, trgovina i potrošnja uzdižu na pijedestal najviših vrijednosti čovjek i humanost dolaze u drugi plan. Zato i u ovoj prigodi, pisali smo tako prije tri godine, apeliramo na sve ustanove i sve građane da zajednički očuvamo i zaštitimo nedjelju kao d**a**n posvećen čovjeku, obiteljskom zajedništvu, njegovanju obiteljskih i prijateljskih veza, razonodi i odmoru, kulturnom i duhovnom uzdizanju. A za kršćane je to dan na poseban način posvećen Bogu i zajedništvu s braćom i sestrama koji isto vjeruju i istomu se nadaju. Vrijednosti koje štitimo čuvajući nedjelju neusporedivo premašuju zaradu koju bismo stekli pretvarajući ju u radni dan.

Moram napomenuti da je potrebno očuvati kršćanske simbole u javnome životu. Sjećamo se što je bilo prije par godina kada se raspravljalo o raspelu, o kršćanskim znakovima u našim javnim ustanovama.

I na kraju od svih sinova i kćeri Crkve očekujemo da se aktivnim sudjelovanjem u društvenome životu naše zemlje trude sa svim ljudima dobre volje oko njezina napretka, posebice oko očuvanja temeljnih ljudskih i kršćanskih vrijednosti, na kojima počiva svako zdravo društvo. Od odgovornih u politici očekujemo da jasno definiraju i brane nacionalne interese i integritet zemlje. Od političkih stranaka očekujemo da će razlikovati stranačke od općih nacionalnih interesa, slažući se i ujedinjujući u zaštiti ovih posljednjih. Očuvanje baštine, jezika, običaja, povijesne istine, prirodnih i drugih bogatstava, odnosno svega što čini naš narodni identitet, ne smije u vremenu sveopće globalizacije biti prepušteno slučaju, niti samo brizi nekih, nego zahtijeva plansko i ciljano djelovanje u koje će biti uključeni svi članovi našega društva i naroda, od pojedinaca do najviših predstavnika kulturnoga, prosvjetnoga, gospodarskoga i političkoga života.

Na kraju ovoga razmišljanja, u kojem sam naveo nekoliko rečenica iz pisma svih hrvatskih biskupa od prije tri godine, vraćamo se na početak, na onu zbornu molitvu: *da nas nikad ne obavija tama zablude, već da uvijek svijetlimo istinom*. Čini nam se da nas u ovom našem vremenu u mnogim stvarima obavija tama zablude: pojedinaca i mnogih zajednica, pa i cjelokupnog zapadnog društva. I sigurno da se čovjek pita: Kako doći do svjetla istine? Postoji samo jedan put. A to je pridružiti se učenicima koji idu i putuju s Isusom jer jedini je On – Istina. Nitko u povijesti nije mogao za sebe reći: ja sam istina. Nijedan čovjek, makar ne znam koliko bio pametan i mudar, nije mogao to reći. Mnogi su nas htjeli nekako zavoditi i reći da je istina upravo ono što oni govore. Pokušavali su nas uvjeravati u neke druge istine, ali istina je zaista samo jedna. Mi smo, braćo i sestre, danas ovdje jer vjerujemo toj Istini. Vjerujemo onome koji je za sebe mogao reći: JA SAM ISTINA! Amen!

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

Obitelj – svjedok zajedništva, vjere, života i ljubavi

Poslanica za Nedjelju Caritasa 14. prosinca 2014.

Obitelj – Crkva u malom

U brojnim crkvenim dokumentima obitelj se naziva „Crkva u malom“ ili „obiteljska crkva“. Opća Crkva i „Crkva u malom“ ponajprije su zajednice života i ljubavi. Prevažna je uloga kršćanskih obitelji da prihvate i žive svoju odgovornu, važnu i nezamjenjivu ulogu, da Crkva preko njih živi i oživotvoruje svoje poslanje koje je primila od Krista, a to je zalaganje za ostvarenje Kraljevstva Božjega. U tom smislu Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj ističe kako je obitelj pozvana svetošću svoje ustanove promicati svekoliki rast i sazrijevanje svakoga svojega člana – po naviještanju Radosne vijesti svakom svojem članu, po otvorenosti svakom novom životu, po prinošenju svakodnevne životne zbilje kao žrtve Bogu ugodne te po iskustvu i svjedočanstvu zajedništva – sudjelujući u evangelizaciji svojih članova i cijeloga svijeta.

Isusov poziv: „Pođite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje svemu stvorenju“, odnosi se na osobit način na svaku kršćansku obitelj u našem hrvatskom društvu, koje postaje sve više sekularizirano; osobitu važnost pritom ima navještaj udaljenima od Crkve, onima koji imaju pogrešnu sliku o Bogu i različitim tražiteljima Boga.

Papa Benedikt XVI. ističe kako „nijedan narod, ako želi dati društvu uistinu čovječno lice, ne može zanemariti dragocjenost obitelji, utemeljene na ženidbi“. Kršćanska je ženidba posadašnjenje saveza između Krista i Crkve, koji je zapečaćen krvlju Kristova križa, a ponazočuje se i ostvaruje u slavlju Euharistije. Kršćanski supružnici nalaze u Euharistiji izvor iz kojega ključa, iznutra se oblikuje te trajno oživljava njihov bračni savez. Svetošću svojeg života i snagom Kristovih sakramenata posvećuju jedno drugo i svoju obitelj. Izvorište, vrhunac i središte molitvenog života obitelji jest slavljenje nedjeljnoga euharistijskog otajstva. U daru Euharistije kršćanska obitelj nalazi temelj i dušu svoga zajedništva i poslanja.

Ponosimo se, dragi vjernici, pokladom vjere naših predaka i pokažimo da želimo i danas, živeći u slobodnoj i samostalnoj domovini, biti prepoznatljivi po zajedništvu naših obitelji u kojima se svakodnevno moli i vjeruje i uči o ljubavi prema Bogu i ljudima. Pokažimo svojim životom da nam je obitelj blago i jamac budućnosti, škola života, škola vrijednosti, koje nas, okrijepljene darom vjere, vode vječnom životu.

Obitelj – primjer zajedništva u kojem živi Bog

Hrana kršćanskoga obiteljskog života jest molitva, a slavljenje nedjeljnoga euharistijskog otajstva trebalo bi biti izvorište, vrhunac i središte molitvenog života svake kršćanske obitelji. Potičem vas stoga i pozivam: dolazite zajedno na nedjeljnu svetu misu! Obnovite zajedničku obiteljsku molitvu! Izmolite svi zajedno jednom dnevno Ispovijest vjere Hrvata katolika!

Supružnici, svakodnevno obnavljajte zavjet bračne vjernosti! Budite očevi i majke koji djecu nadahnjuju svojim životom. Budite otvoreni za svaki novi život. Naučite svoju djecu moliti i raditi da izrastu u odgovorne, poštene i vjerne ljude. Ne bojte se križeva koje nam donosi život, ta Isus Krist nam po križu donosi vječno spasenje.

Razgovarajte jedni s drugima. Brinite se jedni za druge. Gradite i podržavajte ono što je dobro u nama. Danas, kada su mnoge naše obitelji u krizi – materijalnoj i duhovnoj i moralnoj – kada se ne mogu same nositi s oskudicom, bolestima, dugovima, pokažimo da mislimo na njih. Pokažimo da nisu sami.

Papa Franjo poziva nas da gradimo kršćanski brak na „kamenu ljubavi", da se ne bojimo reći „da, uzimam" zauvijek. To „zauvijek" postaje moguće svakodnevnim povjeravanjem Isusu. To „zauvijek" nije samo pitanje trajanja. Brak se ne smatra uspješnim samo zato što traje. Važna je i kvaliteta braka. Ostati zajedno i znati kako voljeti jedan drugoga vječni je izazov s kojim se suočavaju svi kršćanski bračni parovi – to je bila tema sinode koja je u listopadu održana u Rimu. Sveti Otac poručuje nam: „U molitvi Očenaš kažemo 'Kruh naš svagdanji daj nam danas'. Bračni parovi moraju naučiti moliti 'Ljubavi naše daj nam danas', trebaju naučiti voljeti i brinuti jedno o drugom. Što se više prepuštate Gospodinu" – rekao je Papa ove godine na blagdan sv. Valentina – „više ćete ljubavi imati za 'zauvijek', bit ćete osnaženi i moći ćete prebroditi svaku poteškoću".

Pomoć obiteljima sudjelovanjem u božićnoj akciji Hrvatskog Caritasa „Spremni za dobro!"

Treća nedjelja došašća već je više godina odlukom hrvatskih biskupa Nedjelja Caritasa. To je prigoda da svojim milodarima podupiremo župni, biskupijski i nacionalni Caritas i pokažemo zajedništvo s našim obiteljima koje trpe razne oskudice. Prikupljenim milodarima pomozimo im ublažiti grubu svakodnevicu. Dajmo svoj prilog: novčani, prema mogućnostima, i ne manje važno – molitveni.

Osim toga, kroz cijelo vrijeme došašća u svim župama možete pomoći potrebitim obiteljima i sudjelovanjem u ovogodišnjoj akciji „Za 1000 radosti" Hrvatskog Caritasa, koja se odvija pod nazivom „Sve je moguće!" Potražite kod vašeg župnika narukvice namijenjene majkama, očevima, bakama i djedovima. Darujte pet kuna, a narukvicu ponesite kući, darujete ju ili ju nosite sami, i tako pomozite obiteljima u potrebi. Poruke na narukvicama su: rado darujem – gradim zajedno – spremno opraštam – volim vjerno. Nosite ih ponosno, noseći u svijet poruku nade. Snažimo naše kršćanske obitelji voleći vjerno, gradeći zajedno, spremno opraštajući i rado darujući. Pripremajmo se tako već sad uzajamnim pomaganjem za Drugi nacionalni susret hrvatskih katoličkih obitelji na Trsatu.

Završavam riječima nedavno završene Sinode: „Biskupska sinoda okupljena oko Pape upućuje svoj pozdrav svim obiteljima na svijetu s njihovim radostima, teškoćama i nadama. Posebno osjećam dužnost zahvaliti Gospodinu za velikodušnu vjernost kojom mnoge kršćanske obitelji odgovaraju na svoj poziv i poslanje. Čine to s radošću i vjerom i kada u svome obiteljskom životu naiđu na prepreke, nerazumijevanja i trpljenja. Te obitelji zavrjeđuju uvažavanje, zahvalnost i ohrabrenje čitave Crkve i ove sinode."

Dragi dobročinitelji, zahvaljujem vam uime svih kojima pomažete svojim materijalnim prilozima i svojim molitvama te vam svima želim obilje radosti u slavlju božićnoga otajstva!

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup
predsjednik Hrvatskog Caritasa

Homilija na 70. obljetnicu stradanja žrtava komunističkog terora u Vukovaru 1945.

Vukovar, 12. travnja 2015.

Draga braćo i sestre!

Pred nama gori uskrsna svijeća koja predstavlja samoga uskrslog Gospodina Isusa, koji je za sebe rekao: „Ja sam Svjetlo svijeta!“ (Iv 8,12) To Svjetlo obasjava čovjeka, njegov život i cijelu povijest ljudskoga roda. U tom Svjetlu i mi želimo promatrati našu prošlost, sadašnjost i budućnost.

Katolici Vukovara su 1. travnja 1945. godine slavili Uskrs s nadom i očekivanjima završetka jednog od najvećih zala koje je zadesilo ljudski rod – Drugoga svjetskog rata. Željeli su odahnuti poput stanovnika Jeruzalema nakon Velikog petka i ući u radost života i mira. No, došli su „osloboditelji“, ali ne da oslobode i donesu svjetlo i mir, nego da svojim strašnim zločinima zaviju u tugu i bol mnoge obitelji, posebno žene i djecu, kako Hrvata, tako i Nijemaca, Mađara, pa i Srba. Od tog događaja prošao je jedan prosječan ljudski vijek jer psalmist kaže: „Ljudski vijek je sedamdeset godina, ako smo zdravi osamdeset“ (Ps 90). Malo je sada živućih svjedoka koji pamte događaje od 12. travnja 1945. godine u Vukovaru, ali i cijeloj Hrvatskoj, u to vrijeme. Mi, koji smo tada imali godinu, dvije ili tri ne pamtimo događaje, a sada imamo već više od 70 godina. No, pamtimo i osjećamo posljedice tog vremena, koje su obilježile cijeli naš život. Prošle godine istog toga nadnevka uputili smo s ovog skupa u Vukovaru javni apel, koji ćemo ponavljati svake godine dok smo živi. U tom apelu naveli smo:

„Dostojanstveno sjećanje shvaćamo i živimo kao preduvjet odavanja poštovanja svim nevinim žrtvama, jer je to naš civilizacijski i kršćanski čin, čin duboke ljudske povezanosti i ljubavi s onima koji su nevini trpjeli. […] Sjećanjem čuvamo istinu o teškim trenutcima iz moderne hrvatske povijesti, priječimo da se na istinu o žrtvama i počiniteljima zločina spusti magla nijekanja, umanjivanja, prešućivanja i programiranja istine o totalitarističkom karakteru represivnog jugo-komunističkog režima koji je u skladu sa svojom naravi planirao, organizirao i proizveo brojne zločine i ostavio krvave tragove u hrvatskom nacionalnom biću sve do današnjih dana.

Ne samo primjerenim čuvanjem spomena na žrtve nego i otkrivanjem pune istine o zločinima počinjenim 1945. i kasnije, postat će nam do kraja razvidna dimenzija zločina, kako u njihovu brojčanom vidu, tako i još i više u kontekstu jugo-komunističke ideologije i njezine zločinačke prakse, kojom se nastojalo doslovno, s lica zemlje ukloniti sve političke, klasne, društvene, ekonomske i druge, stvarne i potencijalne neprijatelje novom režimu. Time pridonosimo snažnoj osudi masovnog kršenja ljudskih prava od strane jugoslavenskog totalitarnog komunističkog režima, kao što to od nas traži i Rezolucija Vijeća Europe o osudi komunističkih zločina iz siječnja 2006. godine. Osuđujemo totalitarni režim koji je vršio pojedinačna i kolektivna ubojstva i smaknuća, izgladnjivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnog fizičkog terora, progone na etničkoj i vjerskoj bazi, povrede slobode savjesti, misli i izražavanja, organi-

zirao koncentracijske logore. To je naš zadatak i zato se sjećamo ne da mrzimo ili se osvećujemo, nego da hrvatska prošlost bude sveobuhvatno istražena i pravedno vrednovana. Ono što nastane na krvi i zločinima, živi u laži, a održava se silom i terorom, na kraju se raspadne. Ono što je pak utemeljeno na istini i pravednosti, ljubavi i sebedarju, humanosti i trpljenju trajnog je karaktera."

Zločini komunizma trajali su desetljećima, a prešućivani su do dana današnjega. Jedan totalitarni sustav – fašizam, bio je pobijeđen, a drugi – komunizam, diktaturom i nasiljem došao je na vlast. Trajao je 45 godina, a i danas još živi u mnogim svojim pristašama i njihovim potomcima. Kako smo proživjeli ovih 70 godina mi koji smo ostali bez svojih očeva ili majki, ili bez oboje roditelja? Prvih deset godina života nismo bili svjesni teških zločina nakon rata, a odrasli u našoj rodbini nisu htjeli opterećivati nas djecu s onim što tada i tako ne bismo mogli razumjeti. S polaskom u školu počeli smo pomalo shvaćati neke stvari kada smo vidjeli da se u školi govori o nekim događajima drukčije nego kod kuće u obitelji. Osjećali smo da postoje neke teme o kojima se ne govori, ne iz neznanja, nego iz straha. Strah je pritiskao ljude poput nekog tmurnog oblaka ili poput neke teške bolesti koja je prodirala u sve pore ljudskog života, ali i cijelog društva. Taj strah pratio nas je i dalje u odrastanju, ali su se više probijale i neke zrake istine o teškim zločinima sustava i ljudi koji su tada pobjeđivali na nekim čudnim „demokratskim izborima". Hrvatsko proljeće sedamdesetih godina za nas tadašnje studente donijelo je zaista neko proljetno buđenje i nadu koju je brzo ohladio mraz tada još uvijek moćne Komunističke partije. No, natrag se više nije moglo. Svjetlo istine nezaustavljivo je prodiralo zahvaljujući i sve većoj povezanosti s ostalim demokratskim svijetom u koji smo sve više išli, iako smo na jedvite jade dobivali putovnicu, često pod pritiskom da zauzvrat izvijestimo s kim smo se susreli te koje smo knjige i novine čitali. Na takvo nešto nismo mogli pristati jer smo prozreli svu laž koja nam se desetljećima nametala kao jedina istina. Granični prijelazi bili su teži i opasniji kada smo ulazili u zemlju jer se pregledavala svaka tiskovina i svaka pisana riječ da se ne bi unijela neka pisana riječ od onih koji su čuvali i pisali istinu o događajima Bleiburga, Križnog puta i mnogih jama koje su bile zatrpane zemljom i kamenjem, ali ne i pamćenjem mnogih sudionika. Mnogi hrabri ljudi nisu mogli šutjeti, nego su hrabro i u domovini i inozemstvu iznosili istinu, poput kasnije prvog hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana, koji je svoje rodoljublje i istinoljubivost platio uzništvom u lepoglavskom kazamatu. Živjeli smo tako sa sviješću da treba izdržavati neko vrijeme šuteći i trpeći. Uzor nam je bio blaženi Alojzije Stepinac, koji je tako strpljivo podnosio nevinu osudu i četrnaestogodišnje uzništvo u Lepoglavi i Krašiću. Bio nam je živa propovijed kako treba ustrajati u molitvi i ostati čvrst u vjeri koja je stoljećima čuvala i odgajala naš hrvatski narod.

Ove godine još je jedna obljetnica: 25 godina od osamostaljenja domovine Hrvatske, ali i od početka agresije na Hrvatsku i obrambenog rata, koji je ponovno donio mnoge žrtve. Vukovar ponovno doživljava strašnu tragediju. I ova crkva svetog Filipa i Jakova, u kojoj smo mnogi bili kršteni, biva razorena i gotovo do temelja uništena. Nakon žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća, kada su u Vukovaru i okolici otvorene mnoge jame i napunjene nevinim žrtvama, u Domovinskom ratu otvorene su nove i možda još veće. Grobišta i jame nakon Drugoga svjetskog rata nikada se nije smjelo spominjati, a kamoli istraživati ili barem obilježiti. Ljudi su jednostavno *nestajali*, kako su nas desetljećima uvjeravali. Ali kako čovjek može *nestati* pitali smo se, a i danas se pitamo. Ne možemo to prihvatiti i zato smo danas ovdje, upravo o najvećem kršćanskom blagdanu Uskrsu, koji nam je poruka: „Ne, nisu nestali!"

Doduše, još uvijek ne znamo gdje počivaju njihovi zemni ostatci, ali vjerujemo Onome koji je pobijedio smrt i otvorio vrata raja. Vjerujemo da su naši pokojni ušli na ta vrata i da nas čekaju, a na nama je da ih slijedimo. Neka nas uskrsli Gospodin prati na tom putu i nama otvori vrata blažene vječnosti.

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

Uskrsna poruka 2016. godine

Stat crux dum volvitur orbis.
„Stoji križ, dok se okreće svijet."

Braćo i sestre!

Često slušamo druge, a i sami o tome razmišljamo, kako je ovaj svijet u kojem živimo pun neizvjesnosti, raznih protivština, pun mržnje i teških trenutaka iz kojih gotovo ne vidimo izlaz. Ljudi, a pogotovo oni koji vode narode, politički pa i vjerski vođe, traže izlaz, traže rješenja, ali kao da ih ne nalaze.

Postoji li rješenje? Postoji li svjetlo na kraju tunela? Postoji li nešto čvrsto na što se čovjek sigurno može osloniti? Povijesno nam iskustvo govori kako čovjek, koji se oslanja samo na drugog čovjeka ili samo na neku ljudsku mudrost, teško nalazi pravi put u životu pojedinca i društva. Nismo li tomu svjedoci i u suvremenome hrvatskom društvu, upravo u ovim danima priprave za slavlje vazmenog otajstva. Takvo stanje u svijetu uočili su koncilski oci još prije pedeset godina, na Drugome vatikanskom saboru, koji u dokumentu *Crkva u suvremenom svijetu* konstatira sljedeće:

„Cjelokupna je ljudska povijest, naime, prožeta teškom borbom protiv moći mraka, borbom koja je započela već od početka svijeta i koja će – prema Gospodnjoj riječi – potrajati sve do posljednjega dana. Ubačen u tu borbu, čovjek se mora neprestano boriti kako bi prianjao uz dobro te samo uz velike napore i uz pomoć Božje milosti može postići svoje unutarnje jedinstvo" (GS 37,2).

Na tu konstataciju Sabor nudi i rješenje: „Ako, dakle, netko zapita na koji bi se način moglo prevladati to bijedno stanje, kršćani priznaju da se sve ljudske djelatnosti, koje se zbog oholosti i neurednog sebeljublja danomice nalaze u opasnosti, po Kristovu križu i uskrsnuću moraju pročišćavati i usavršavati" (GS 37,4).

Pročišćenje po križu i uskrsnuću. Po križu, na kojem je visio Bogočovjek Isus Krist i na kojem je pobijeđeno zlo i grijeh, ali i najveći neprijatelj čovjeka – smrt. Na križu ničе novi život. No, i danas odzvanjaju riječi sv. Pavla kako je križ za nekoga sablazan, za neke ludost, a za nas kršćane Božja snaga i mudrost (usp. 1 Kor 1,23-25).

Prepoznajemo li, braćo i sestre, križ kao Božju snagu i Božju mudrost?! Tu snagu i mudrost Bog nam želi darovati. Tom snagom i mudrošću možemo nositi svoj osobni križ, a križ je simbol svih teškoća i nevolja koje nas snalaze u životu, nas osobno ili naše bližnje, naše obitelji, naše prijatelje.

I stoga, nemojmo bježati od svojeg osobnog križa, ali ne smijemo biti ni neosjetljivi za križeve bližnjih, roditelji na križ svoje djece, djeca na križ svojih roditelja, a svi zajedno na teškoće i križeve svoje Domovine, koje možemo prepoznati u mnogočemu: u siromaštvu, nezaposlenosti i raznim oskudicama. Je li rješenje u tome da napuštamo svoje domove i svoju Domovinu? Teško je gledati napuštene domove i zatvorene škole, posebno na području naše biskupije, ali i cijele nam domovine Hrvatske. Nije li to križ svih nas koji smo pozvani podmetnuti leđa pod sve te križeve, slijedeći Onoga koji je pred nama nosio križ za sve nas da nam pomogne, da nam dade primjer i da nam pokaže put?

To je korizmeni put koji nas vodi prema Uskrsu, prema punini života. Stoga, hrabro pođimo tim putem i radujmo se zajedno ovogodišnjem, ali i vječnom Uskrsu.

Neka nam svima bude blagoslovljen križ našega života, ali i radost Uskrsa.

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

3. korizmena nedjelja i 12. Tjedan solidarnosti s Crkvom i ljudima u BiH

Homilija na misnom slavlju u crkvi Uznesenja BDM u Jajcu 4. ožujka 2018.

Dragi brate u biskupstvu, dragi Franjo,

draga braćo svećenici, redovnici i redovnice,

dragi djelatnici i volonteri Caritasa, koji ste ovdje prisutni i koji nas pratite preko programa Hrvatske televizije, dragi dobročinitelji, draga braćo i sestre ovdje u ovoj obnovljenoj crkvi i svi diljem Hrvatske, Bosne i Hercegovine i diljem svijeta u kojem ima tako puno naše braće i sestara iz hrvatskoga naroda!

Dvanaesti je Tjedan solidarnosti s Crkvom i ljudima u BiH. Nismo posustali, a nadam se da ni nećemo u organizaciji ovog tjedna zajedništva i molitve jednih za druge, a po mogućnosti i materijalnog darivanja i pomaganja. Na to nas potiče živa Božja riječ, koju posebno slušamo svake nedjelje i promišljamo kako je ostvariti u svojem svagdanjem životu.

Korizma je posebno vrijeme koje nas poziva na odricanje i činjenje dobrih djela. U korizmenom vremenu posebno osluškujemo Božju riječ koja je uvijek živa. Ona je stara, ali uvijek nova. Vrijedi za svakoga čovjeka i za sva vremena. Vrijedi i za ovo naše 21. stoljeće koje je u mnogočemu napredovalo, no pitamo se uvijek je li napredovalo u dobroti, u ljubavi, u poštenju, u istinoljubivosti ili možda živi u jednom strahu potpunoga uništenja. Zato s pozornošću slušamo Božju riječ u ovom korizmenom vremenu.

I danas smo čuli prvo čitanje iz Knjige Izlaska kako Bog vodi izraelski narod iz egipatskog ropstva u slobodu. U slobodi treba znati živjeti i zato Bog daje čovjeku svoju riječ. Daje mu savjete kako treba živjeti. Te riječi nazivaju se i zapovijedima. Neki danas ne vole tu riječ „zapovijed". Moderni čovjek se buni i prigovara: „Tko meni može zapovijedati?! Pa ja sam onaj vrhovni, meni neće nitko zapovijedati."

No, možemo tu riječ zamijeniti i upotrijebiti riječ „konvencija", što bi trebalo značiti: ono što nam zajedno odgovara, što nam konvenira, ono oko čega ćemo se svi zajedno dogovoriti. Budući da su ove riječi izgovorene Mojsiju na brdu Sinaj, možemo ih nazvati suvremenim rječnikom „Sinajska konvencija". Ta konvencija ima samo deset točaka, deset članaka jezgrovito izrečenih koje se mogu dalje tumačiti.

Prva točka govori o onome tko je Predlagatelj konvencije. On se sam predstavlja: „Ja sam Gospodin Bog tvoj. Ja sam onaj koji sam te stvorio. Ja sam onaj koji ti dajem život. Ja sam onaj koji te volim. Ne želim te iskorištavati, nego želim svako dobro za tebe."

Druga točka govori o tome kako Predlagatelj te konvencije kaže da ne trebamo tražiti neka druga rješenja jer ono što on daje – to je najbolje. Ne treba tražiti na nekim drugim mjestima jer to neće biti za čovjeka. Neka se ne klanja nikome – ni materijalnim dobrima, ni vlasti, ni nekoj

nadmoći nad čovjekom, nego jedini On koji daje zapovijedi, On je vrijedan svakog našeg poštovanja i poklona.

U trećoj točki govori se o tome kako se treba posebno sjećati jednoga dana, a to je onaj dan kada je Isus na križu pobijedio smrt i kada je uskrsnuo. Upravo smo čuli u odlomku svetoga Evanđelja kako Isus već govori o tome kako će tri dana biti mrtav, kako će hram biti razrušen, ali on će taj hram ponovno podići, on će uskrsnuti. Njegovi su učenici tek kasnije shvatili da je to njegovo proroštvo koje govori o tome kako će pobijediti smrt, kako će uskrsnuti, ali pobjedom nad smrću on pobjeđuje i našu smrt i nas vodi u život. To su te prve tri točke konvencije koje govore o našem odnosu prema Bogu.

Drugih sedam govori o tome kakvi trebamo biti jedni prema drugima.

Četvrta točka govori o obitelji, govori o roditeljima i djeci. Govori o onima koji daju život. Poručuje djeci da poštuju svoje roditelje, da poštuju starije ljude. Jer obitelj je jezgra iz koje niče život. Tu je zapravo ono najvažnije u Crkvi i društvu – obitelj, obiteljska zajednica, koja se, nažalost, i u ovo naše vrijeme često želi razoriti.

Peta točka govori: „Ne ubij!“ Život nije tvoje vlasništvo, ni tvoj, ni tvoga bližnjega, ni nerođenoga čovjeka. Život je i onih devet mjeseci kojih se ne vidi, od začeća pa do rođenja – i to je čovjek i njega ne smiješ ubiti. A pogotovo, dakako, ne smiješ ubijati ljude jer život daje Bog i čovjek ga nema pravo oduzeti – ni onima koji još nisu rođeni, ali isto tako ni onima koji možda prolaze kroz teškoće u životu, koji prolaze agoniju zadnjih trenutaka svojega života kada mnogi već danas govore da to i nije pravi život. Ali upravo Isus na križu pokazuje kako je i to život te kako i u tom trenutku treba znati reći: „Bože, neka se vrši tvoja volja.“

U šestoj točki govori se o tome kako nas je Bog obdario spolnošću. Stavio je u muškarca i ženu mogućnost rađanja novog života. To je svetost bračnog života. To se ne smije profanirati. To zaista mora biti nešto posebno, nešto što će biti čašćeno, što se nipošto ne smije profanirati i zloupotrebljavati.

U sedmoj točki govori se o tome kako treba poštivati tuđe vlasništvo, kako ne smijemo ukrasti, kako ne smijemo uzeti ono što nije naše.

Osma točka govori o tome da ne smijemo lagati, da ne smijemo klevetati, da ne smijemo ogovarati, nego se uvijek moramo boriti za istinu. Kako nas nekada bole laži, neistine koje se govore o nama ili o nekima drugima?! Kako nas bole neistine koje su kroz mnoga desetljeća izgovorene o našem blaženom Alojziju Stepincu – o čovjeku koji je u svoje vrijeme činio sve, najviše što je mogao, kome se divi, možemo reći, gotovo cijeli svijet, koji ga je prepoznao u Europi kao jednoga neustrašivog borca protiv svih totalitarnih sustava, protiv komunizma, fašizma i nacizma! A onda, nakon toga su uslijedile laži, optužbe, koje traju do današnjega dana. Kako je samo težak prekršaj te zapovijedi ili te konvencije koja nam govori o tome kako treba uvijek govoriti istinu, kako se treba boriti za istinu jer istina zaista oslobađa čovjeka.

I u devetoj točki još jednom se naglašava jedinstvo ženidbe, jedan muž i jedna žena za cijeli život te se govori upravo protiv onoga što se danas najmanje poštuje.

Isto tako se i u desetoj točki govori o tome kako ne smijemo niti poželjeti ono što nije naše, ono što nama ne pripada. Već se u srcu može pojaviti takva grješna misao da možda osvojimo nešto što nije naše: nečiju tuđu zemlju, nešto što ne pripada meni, nego nekome drugome, a ja bih to tako htio. Povijest je prepuna mnogih ratova i ratnih stradanja koji proizlaze iz ljudske pohlepe za tuđim te je puna takvih primjera i mržnje prema bližnjima, onda kada su neki nastojali uzeti ono što njima ne pripada.

Braćo i sestre, tu „Sinajsku konvenciju“ Bog je preko Mojsija dao Izraelcima, a preko njih i svima nama i cijelom čovječanstvu. Nije nam ju dao kao prisilu, nije nam ju nametnuo. Dao nam ju je

kao poticaj, dao nam ju je kao ponudu, u kojoj kaže: „Evo, čovječe, ja ću te poučiti. Ja ću te naučiti kako treba živjeti ovdje na zemlji, kako trebaš koristiti svoju slobodu.“ Tako bi zaista svaki čovjek ovdje bio slobodan.

U toj konvenciji u deset točaka zaista možemo naći sve ono što nam je potrebno, sve ono što je znakovito i znamenito, ono što je potrebno da čovjek prihvaća, ali iz svoje slobodne volje. To je nešto na čemu bi trebali počivati svi ljudski zakoni, sve ono što ljudi donose. Vidimo kako se u današnjem svijetu ljudi trude oko općeg dobra. Ne možemo reći da nemaju dobru nakanu. Žele dobro onda kada donose zakone u parlamentu, kada donose obiteljski zakon, kada donose neke druge zakone o društvenim odnosima. Ali možda idu krivim putom, možda žele maknuti u stranu ovu „Sinajsku konvenciju“ i naći nešto novo, kao da je to jako staro. To je zaista staro više tisuća godina i Isus, kada je došao na zemlju prije dvije tisuće godina, rekao je kako nije došao dokinuti Zakon, zapovijedi, nego da ih je došao dopuniti. A ta njegova dopuna je bila u ljubavi – ljubav prema čovjeku do odlaženja na križ, do onda kada se žrtvuje za čovjeka, kada daje svoj život za čovjeka. To je taj vrhunac ljubavi, koji na neki način još više posvećuje ovih Deset Božjih zapovijedi, ovih deset točaka tako važnih, tako značajnih da mnogi ljudi kažu da, kada bi trebalo izabrati što je najvrednije u ljudskom društvu, u ljudskoj povijesti, da je to upravo tih deset točaka „Sinajske konvencije“. Ali kada razmišljamo o svim drugim dogovorima među ljudima, onda moramo imati na pameti kako je ovo nešto vrhunsko, kako je ovo nešto najbolje i da čovjek nije kadar izmisliti nešto bolje, nešto novo. A to je upravo opasnost u koju ulazi čovjek u ovom našem 21. stoljeću kada misli kako je on jako pametan, mudar, učen, da on može ponovno naći nešto bolje, nešto što će sami ljudi izmisliti, a ne ono što nam je Bog ponudio – ne zato da nas na to prisili, nego da nam ponudi i da nam kaže: „Evo, čovječe. To je ono što ja tebi dajem, to je moja ljubav, to je nešto što trebaš prihvatiti ako želiš da ti na zemlji bude dobro i da možeš živjeti u miru. Pa i onda kada prolaziš kroz trenutke noseći križ, pa i onda kada prolaziš kroz onaj najteži trenutak smrti, budi uvjeren da ulaziš u život. To nije ulazak u ništavilo, u ništa, nego upravo kroz to ulaziš u život.“

I zato, braćo i sestre, u ovo korizmeno vrijeme, u kojem s posebnom pozornošću slušamo što nam Bog govori, promislimo o tome kako je to govor upravo za naše vrijeme. To je govor koji je izrečen u davno vrijeme, ali nimalo nije manje aktualan i danas u ovo vrijeme, ali isto tako i za sva vremena koliko ih god bude u ljudskoj povijesti. To je riječ koja ima težinu, koja ima snagu, koju treba čuvati i po kojoj treba uz Božju pomoć živjeti u svagdanjem životu. Amen!

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

„Uđi u svoju sobu i zatvori vrata.“ Nagovor na korizmenim susretima svećenikâ po arhiđakonatima

Sveti Martin na Muri, 6. ožujka 2018.
Virje, 7. ožujka 2018.
Vinica, 8. ožujka 2018.

Korizma nije tužno, nego ozbiljno vrijeme. Sjećamo se kako je korizma uvijek bila jedno vrijeme kada se preporučalo da ne bude nekih bučnih zabava koje bi nas mogle rastresti. Uvijek je dobro kada se susretnemo, kada se kao braća nađemo i na neki način budemo poticaj jedni drugima. Cilj ovoga našeg susreta je u tome da uđemo u sebe i da pokušamo vidjeti u čemu se mi moramo duhovno obnoviti. Mi kao svećenici često razmišljamo o tome što moramo dati drugima, vjernicima koji su nam povjereni.

Nedavno sam čuo rečenicu jednog redovnika kako su svećenici pastoralno najzapuštenija kategorija u Crkvi. Kako to?

Sigurno da trošimo puno snage na priprave za sakramente, na susrete, duhovne obnove, katehizaciju, administraciju, na brigu o starijima i bolesnima… Jednostavno, sav naš rad usmjeren je prema drugima. Stoga se pitamo: Tko vodi brigu o svećeniku, njegovu rastu u vjeri? Kao biskup to se moram pitati, iako bih i sam mogao reći: A, tko vodi brigu o biskupima u tom pogledu? Jedanput se jedan svećenik pred biskupom Kokšom potužio i rekao: „Nitko nas ne pita kako smo!” A biskup Kokša mu je odgovorio: „A, tko mene pita kako sam?!”

Crkva vodi brigu o svećenicima. Susreti po arhiđakonatima nastali su iz želje da se u manjim grupama bolje vidimo, bolje upoznamo i da u ovoj korizmi promišljamo o samima sebi, a manje o tome kako ćemo se odnositi prema našim vjernicima, iako taj odnos proizlazi iz toga kakvi smo mi. Nadao sam se barem na ovim susretima vidjeti neku braću koja redovito ne dolaze na naše zajedničke mjesečne susrete. Sjećam se kako je i blagopokojni kardinal Kuharić nastojao kroz vrijeme korizme obići svećenike upravo na takvim susretima u većim gradovima na području tada velike Zagrebačke nadbiskupije.

Vjera ljudi ovisi i o nama, zbog toga se i nama svećenicima postavlja pitanje kakvi smo mi vjernici. Dakle, potrebno nam je, ne samo cjeloživotno obrazovanje koje imamo, ne samo teološka dostignuća, nego dati samima sebi odgovor na pitanje o tome kakvi smo vjernici.

Prošli smo jednu formaciju do svećeništva: ministranti u župi, sjemenište, bogoslovija, duhovna priprava za ređenje. Odjednom smo nakon formacije ostali sami. A tijekom te formacije nismo nikada mogli doći do jednog vrhunca u vjeri. Potreban je ustrajan hod prema cilju prema kojem svi zajedno idemo. Na tom području rasta u vjeri može se reći da postoji nedostatak brige za vjeru svećenika. I zato se kao biskup pitam: Je li dovoljno to da se nađemo samo jedanput mjesečno ili treba razmišljati o tome kako se možemo još više povezivati i rasti u vjeri, u svećeništvu? Crkva je svjesna svega toga. Zbog toga Kongregacija za kler izdaje razne dokumente o formaciji klera, o

cjeloživotnom obrazovanju, a ja bih rekao da je često u tim dokumentima naglasak na duhovnosti klera. To su: *Direktorij za službu i život prezbitera* Ivana Pavla II. 1994. godine i *Direktorij za službu i život prezbitera* Benedikta XVI. 2013. godine.

I jedan i drugi dokument u svjetlu Drugoga vatikanskog sabora progovaraju, između ostalog, o tome kako možemo sebe formirati jer smo na to pozvani. Pretpostavlja se jedna određena zrelost koja bi nas trebala pratiti u našem životu.

Na ovom našem korizmenom susretu, dakle, bit će riječi o našoj duhovnosti koja je usmjerena pastoralnoj djelatnosti svećenika, a koja zavisi o tome kako živimo svoju duhovnost, a onda i svoje svećeništvo. Mi smo u svijetu, ali se ne smijemo poistovjetiti sa svijetom u kojem živimo.

Direktorij za službu i život prezbitera iz 1994. govori i o činjenici kako svećenik živi u svijetu te navodi opasnosti koje prijete, ali isto tako i ono o čemu bi trebalo voditi računa u našem duhovnom životu. „Duhovni život treba biti utjelovljen u životu svakoga prezbitera po liturgiji, po osobnoj molitvi, po načinu življenja i vršenju kršćanskih kreposti koje pridonose plodnosti svećeničkog rada. Samo suobličenje Kristu ište, da tako kažemo, odisanje duhom prijateljstva i osobnog susreta s Gospodinom Isusom i služenja Crkvi njegovu tijelu. Svećenik iskazuje ljubav prema toj Crkvi vjernim i neumornim vršenjem pastoralne službe." Dalje dokument navodi: „Stoga je potrebno da svećenik sredi svoj molitveni život tako da on sadrži:

Svakodnevno slavljenje Euharistije s određenom pripravom i zahvalom. – Kod onog što je svagdanje, sigurno da postoji opasnost upadanja u monotoniju i shvaćanja Euharistije kao dužnosti, a ne kao slavljenja: da ne osjećam Euharistiju kao izvor i vrhunac kršćanskog, ali i svećeničkoga života (usp. SC 1). Zbog toga je važan dio priprava za Euharistiju i zahvala. Važno je prije slavljenja svete mise posvijestiti si što zapravo činimo. Sjećam se kada sam bio ministrant kada je pokojni župnik Vraneković u sakristiji, odlazeći na oltar naglas molio: „Ego volo celebrare missam." Na taj način si je posvijestio što zapravo želi činiti. U sakristiji se često dogodi da do zadnjega časa prije mise pričamo, a da se ne pripremimo za slavljenje svete mise. Potrebno je paziti na koji način se pripravljamo za svetu misu, na koji način zahvaljujemo za svetu pričest i završavamo misno slavlje. U to ulazi kako mi izgleda oltar na kojem slavim misu. Na koji način animiram ministrante, vjernike, pjevački zbor za Euharistiju. Čudno mi je, kada dođem na neku župu i vidim kako nema ministranata te se pitam kako to da ih nema. Župnik u takvoj župi treba si sigurno postaviti pitanje: „Jesam li učinio sve što treba da ih privučem i da se oni osjećaju da su potrebni oko oltara?" U svakom slučaju ministranti čine jezgru oko svećenika u kojem niču nova duhovna zvanja. Tu se mogu opet vratiti na primjer župnika Vranekovića, koji je nama, tadašnjim svojim ministrantima, kupio udžbenik za učenje latinskoga. Nije nam spominjao sjemenište, već je samo htio da otiđu u školu te da se polako pripremaju za svećeništvo. Obilazio je po kućama i slao male ministrante u školu, bez spomena o sjemeništu i pripremi za svećeništvo. Taj susret s njime bilo je jedno zbližavanje te se tom prilikom snažno mogla doživjeti njegova blizina, koja je osvajala i poticala za odlazak u sjemenište. Zato ta ministrantska grupa u slavljenju Euharistije pridonosi jednom posebnom ozračju. Što onda ako netko kaže kako mu nitko ne dođe na svetu misu? Negdje sam vidio u oglasima kako u utorak nema mise jer ju nitko nije naručio. Hoću li imati misu samo onda kada ju netko naruči? Hoću li imati misu sam? U krajnjem slučaju i to se može, ali treba nastojati nekoga pozvati i katehizirati vjernike o potrebi misa za pokojnike. Da se doživi kako je misa dobra za nas žive, ali i pokojne. No, bolje je imati, makar i sam, nego propustiti misu.

Česta ispovijed i duhovno vodstvo na koje je navikao već u sjemeništu. – Što je to često? Tjedno, mjesečno? Iz života svetaca možemo vidjeti kako su se neki svakoga dana ispovijedali. Može nam biti to čudno, ali to je i znak osjetljive savjesti, da on osjeća tu potrebu. Mi znamo da Euharistija oprašta lake grijehe. Kao svećenici kod sakramenta ispovijedi nalazimo se u dvostrukoj ulozi. S jedne strane sami ispovijedamo, ali smo i sami potrebni ispovijedi. Imamo mogućnost

ispovijedati se jedni drugima, a mnoge ispovijedi mogu nam biti na poticaj življene vjere. Često susrećemo, dakako, i onih drugih, gdje se penitent ne sjeća nijednog grijeha. Poziv Crkve je da se u korizmi ili adventu posebno potičemo na ispovijedanje, koje nam je tako potrebno.

Cjelovito i žarko moljenje časoslova. – Časoslov je naša obveza. Mi se stariji sjećamo kako je svojevoljno propuštanje jednog od časova nekada bilo *sub gravi* – teški grijeh. Danas se ne govori na taj način, nego se više želi usmjeravati svećenika da mu to bude jedna potreba, molitva posvećivanja časova. Teško je razmišljati o tome da je molitva obveza ako uzmemo u obzir da je to razgovor s Bogom, kojeg volim i koji mene voli. Dokument kaže „cjelovito“, dakle sve. Ne samo tri, već sve. Ono što nas može poticati kod moljenja časoslova jest i činjenica da je psalme molio Isus. Ono što mi sada molimo, to je i Isus molio. Te svoje molitve dopunio je nekim svojim drugim molitvama, kao što smo i mi na to pozvani. Psalmi su bogati lijepim molitvama i citatima o kojima valja razmišljati. Neki dijelovi su nam čudni jer ih ne razumijemo. Možda bi bilo dobro kod moljenja ili nakon moljenja psalama pročitati i tumačenja (C. Tomić). Govori se i o nekim novim prijevodima psalama. Svoj prijevod Knjige Psalama napravio je i naš svećenik Mladen Horvat. Svakako je potrebno da se prilikom molitve časova, kako bismo psalme bolje razumjeli, vratimo u ono vrijeme koje je imalo neke druge slike i izričaje, koje danas naše vrijeme ne prepoznaje.

Ispit savjesti – Najčešće radimo ispit savjesti kada kod molitve povečerja na početku zastanemo i ispitujemo svoju savjest. Zbog toga je važno da se povečerje moli prije spavanja. (Nekadašnji rektor zagrebačke bogoslovije preč. Janko Penić znao je reći kako je brevijar dobar prijatelj, ali ga se treba što prije riješiti.)

Razmatranje u pravom smislu – To je onda kada se pripremamo za propovijedi, što treba započeti već početkom tjedna. Dobro je konzultirati različite priručnike. No, prije svega, dobro je vidjeti što ta Božja riječ meni govori, a onda što bih trebao prenijeti ljudima. Može se dogoditi da propovijed nije savršeno pripremljena. No, važno je kod propovijedi da oni koji nas slušaju primijete kako je to što govorimo stvarno ono što vjerujemo. To se može prikazati u desetak minuta. Nije potrebno pokazati u propovijedi sve što znamo, tako da se propovijed nekontrolirano odulji ili da je nerazumljiva ljudima kojima je upućena.

Produženi časovi šutnje i duhovnog razgovora, posebno za vrijeme duhovnih vježbi i povremenih duhovnih obnova. Prije je bilo kanonski propisano da se duhovne vježbe naprave jedanput u tri godine. Danas se preporuča da se duhovne vježbe održe jedanput godišnje. Nakon duhovnih vježbi izdaje se potvrda o obavljenim duhovnim vježbama te bismo trebali voditi računa o njihovu obavljanju. Kao biskup moram voditi računa o tome da svatko od svećenika ima priliku i obavi duhovne vježbe. Međutim, trebali bismo sami prepoznati potrebu odlaska na duhovne vježbe, a ne da me na to netko prisiljava. Već unatrag dvije godine organiziramo duhovne vježbe u našem Pastoralnom centru u Ludbregu, a sigurno da nam se nudi prostor i mogućnosti održati duhovne vježbe na više mjesta u raznim samostanima, pastoralnim ili duhovnim centrima. Duhovne obnove imamo mjesečno u Varaždinskoj biskupiji. Predlažem i da kod nekih naših zajedničkih susreta, npr. kod proštenja ili proslave imendana, odvojimo malo vremena za neke teme koje su nam važne za duhovni rast, da se netko od svećenika pripremi pa kratko obradi jednu temu.

Obavljati dragocjene izraze marijanske pobožnosti poput krunice, križnog puta i drugih pobožnih vježbi. Ponekad se molitva krunice može činiti malo dosadnom. Često ponavljanje molitve Zdravomarijo i razmišljanje o otajstvima vjere. No, sigurno da takva jedna sabranost u moljenju Zdravomarije i u razmišljanju o otajstvima vjere da je to posebno dobro za one koji ne čitaju Sveto pismo da u tim otajstvima mogu spoznati i pronaći sve ono što nam je važno u našoj vjeri. Krunica je pobožnost koja nam nije propisana. Ta pobožnost nastala je kasnije i Crkva ju je prihvatila te svatko u njoj može pronaći bogatstvo koje ona nosi. Krunica u svećeničkom životu ima određenu vrijednost.

Plodno čitanje životopisa svetaca – To su uvijek primjeri koji privlače. Imamo mnogo svetaca i blaženika iz našeg naroda koji nam mogu biti poticaj i primjer u rastu u vjeri. Danas knjige izlaze svaki dan tako da smo u prilici čitati dobre knjige iz života raznih svetaca i iz života svetaca u prvim kršćanskim vremenima. O tome propovijedamo i predajemo drugima kao izraz našeg osobnog uvjerenja, a ne samo kao dužnost.

Svake godine u znak ustrajne želje da očuvaju svetost u misi posvete ulja svećenici zajedno s biskupom obnavljaju svoja svećenička obećanja – Obnova svećeničkih obećanja pred biskupom i zajedno s njime. To je misa našeg zajedništva koju ne bismo smjeli propustiti bez nekog težeg razloga. Izgovor da imamo posla ne vrijedi. Potrebno je urediti prioritete poslova i obveza. Odgovornost i zajedništvo naše biskupije i Crkve je važno.

Mi smo oni koje ljudi traže zbog svega što bismo kao svećenici trebali živjeti, zbog življenja kršćanske duhovnosti i predvođenja u tome. Zbog toga bismo trebali biti otvoreni za svakoga čovjeka, pa čak i za one koji su daleko od Crkve i moramo imati vremena čuti ljude. To oni od nas traže i nikada ne znamo što im je potrebno u njihovim teškim trenutcima u životu. Zato je važno biti im na raspolaganju, ali i ići među ljude. Biti s ljudima, ali održavati distancu da primijete kako svjedočim o nečemu drugom što je različito od ovoga svijeta – to je zadaća Crkve u ovom našem vremenu. Najveća pomoć našim ljudima je da budemo dobri svećenici. Nije potrebna naša politička aktivnost, već savjesno izvršavanje svojih dužnosti.

Zbog toga sam na ovom našem susretu htio reći kako trebamo zatvori vrata za svim onim što nas ometa u življenju tišine, molitve jer na to smo u ovom vremenu korizme i pozvani.

mons. Josip Mrzljak
varaždinski biskup

Izvadci iz recenzija

Kada govori o pastirskoj službi biskupa, koji je poslan služiti i biti na čelu biskupije, Drugi vatikanski koncil veli: „Treba da se promiču različiti oblici apostolata. Osim toga, u čitavoj biskupiji i njezinim posebnim područjima treba da se pod biskupovim vodstvom koordiniraju i tijesno povežu sva djela apostolata. Tako će se zahvatiti u jedinstvenu akciju svi pothvati i ustanove koje se odnose na katehezu, misije, karitativnu djelatnost, socijalna pitanja, obitelj, škole i na sve druge ustanove koje imaju bilo kakav pastoralni cilj. Time se ujedno jasnije očituje i jedinstvo biskupije" (Drugi vatikanski koncil, *Dekret „Christus Dominus" o pastirskoj službi biskupa*, br. 17).

Citirani odlomak koncilskog dekreta našao je svoju primjenu u prvom dijelu ovoga zbornika u kojemu se nalaze opisi načina na koji je mons. Josip Mrzljak u Varaždinskoj biskupiji provodio i promicao različite oblike apostolata koje Koncil traži od biskupa. Tako se u tom dijelu čitaju prikazi o različitim ustanovama i pothvatima u Varaždinskoj biskupiji: o ustanovljenju, obnovi i reorganizaciji kaptolâ kao ustanova za suradnju s biskupom, o katehetskom uredu u službi školskog vjeronauka i župne kateheze, o dušobrižništvu mladih, o doprinosu misijskom poslanju Crkve, o pastoralu duhovnih zvanja i karitativnom djelovanju, o crkvenoj glazbi i medijskom djelovanju, o pastoralu Roma, o istraživanju žrtava i grobišta, o Biskupijskoj knjižnici, o liturgijskom pastoralu i sakralnoj arhitekturi kao i o duhovnom centru i pastoralu osoba s invaliditetom i njihovih obitelji. Sve su to dragocjeni prikazi, a bili bi još bolji da su više potkrijepljeni pozivima na Arhiv Varaždinske biskupije, gdje se vjerojatno nalaze biskupovi dokumenti i interventi o spomenutim temama i akcijama.

U drugom dijelu zbornika nalaze se ozbiljne znanstvene studije, koje nisu izravno povezane s djelovanjem mons. Josipa Mrzljaka. One su, međutim, djelo njegovih prijatelja i poznanika i njihov vrlo lijep i prigodan dar u povodu biskupove sedamdeset i pete obljetnice života, pedesete obljetnice svećeništva i dvadesete obljetnice biskupstva. Pravi „Festschrift" čiji dijelovi već svojim naslovima izazivaju znatiželju i pozivaju na čitanje.

Treći dio je rukovet biranih propovijedi, prigodnih govora i poruka, koje je mons. Mrzljak izgovorio i uputio u različitim prigodama. Iz tih tekstova iščitava se njegovo široko dušobrižničko zanimanje. Tako, za razliku od čestoga političkog rječnika koji se primjenjuje na širi europski okvir i članstvo u njemu, za mons. Mrzljaka to je prostor u koji Crkva treba ući na pastoralan način po evangelizaciji. Na istom pravcu pastoralne brige nalaze se i ostala njegova ovdje prikupljena razmišljanja. Kao, naprimjer, o žrtvama grada Vukovara, molitvenim susretima slovenskih i hrvatskih katolika, hodočašćima u Ludbreg i Mariju Bistricu, obiteljskom svjedočenju, potpori katolicima u Bosni i Hercegovini te o duhovnom životu svećenika.

Nakon čitanja stranica ove knjige, a posebice onih na kojima je prikaz djelovanja biskupa Josipa Mrzljaka, čini se prikladnim sjetiti se svetog Augustina koji je, obraćajući se crkvenoj javnosti, u jednom govoru o pastirima i svojoj službi biskupa kazao: „Kršćani smo i poglavari smo." To više što se na ovim stranicama iščitava jednaka Mrzljakova svijest da je biskup najprije kršćanin sa svojim vjernicima, a tek onda njihov poglavar. Stoga na kraju, preporučujući ovu knjigu, vjerujem da je mons. Mrzljaka, kao i velikoga hiponskog biskupa, pri vršenju njegove službe vodila misao koju je Augustin napisao u nastavku: „Mi koje je na ovaj vrlo odgovorni i opasni položaj postavio

sam Gospodin po svojoj milosti, a ne po našim zaslugama, dvije stvari moramo jasno razlikovati: prvo mi smo kršćani, a drugo mi smo poglavari. Kršćani smo zbog nas, a poglavari zbog vas. Iz toga što smo kršćani imamo korist mi, a iz toga što smo poglavari imate korist samo vi. Mnogi kršćani, koji nisu poglavari, idu k Bogu lakšim putem i toliko brže koliko manju prtljagu nose. A mi ćemo dati Bogu račun o svome životu zato što smo kršćani, a jer smo i poglavari, polagat ćemo Bogu račun i o svome upravljanju."

mons. Tomo Vukšić
vrhbosanski nadbiskup koadjutor
i vojni apostolski upravitelj u Bosni i Hercegovini

Zbornik u jednu cjelinu objedinjuje brojne priloge, odnosno tekstove, koji su podijeljeni u tri tematske cjeline. Na početku je Predgovor, odnosno uvodni tekstovi, koji nude perspektivu – priznanja i već spomenute zahvalnosti – kroz koje treba čitati ovaj zbornik. U sljedećem se tekstu u veoma vrijednim biografskim crticama otkriva obiteljsko okruženje te se prikazuje život Josipa Mrzljaka od rođenja do konca službe varaždinskog biskupa. Za zbornik pišu i dvojica današnjih biskupa, mons. Perić i mons. Košić, koji su u različitim životnim razdobljima bili suputnici na životnom putu Josipa Mrzljaka. Oni svjedoče o ljepoti zajedništva i godinama koje su zajedno proveli.

Prvi dio ovog zbornika prikaz je razdoblja od 2007. pa sve do konca 2019. godine, dakle vremena u kojem je mons. Mrzljak obnašao službu varaždinskog biskupa. Iako relativno mlada, Varaždinska biskupija ne samo po vrijednoj baštini koju posjeduje nego i po raznolikosti pastoralnih aktivnosti, koje je u relativno kratko vrijeme razvila, svjedoči o perspektivi kršćanstva toga sjevernohrvatskog područja.

Kao drugi biskup varaždinske biskupije mons. Mrzljak nastavlja započeto djelo svoga prethodnika biskupa Culeja, ali u isto vrijeme smjelo pokreće inicijative na raznim područjima, o čemu se detaljnije govori u petnaest priloga prvog dijela ove knjige. Spomenimo neke od tih inicijativa: osnivanje Obiteljskog centra Varaždinske biskupije, Povjerenstva za pastoral osoba s invaliditetom i njihovih obitelji, Povjerenstva za pastoral Roma, Biskupijske knjižnice i Ureda za obiteljski pastoral i sakralnu arhitekturu, a u budućnosti će se poduzeti promjene teritorijalno-pastoralnog ustrojstva Varaždinske biskupije. Osim što je riječ o inicijativama koje svjedoče o bogatstvu i raznolikosti života te pokrajinske Crkve, osnivanje takvih institucija govori o sposobnosti osluškivanja i prepoznavanju „znakova vremena" kako samoga varaždinskog biskupa tako i zajednice kojoj je bio poslan kao pastir. Oni koji žele upoznati spomenute institucije, posegnut će za tekstovima zbornika, isto tako i svi oni koji, poticani znanstvenim interesom, žele pisati o prvim godinama života Varaždinske biskupije, naći će o ovom zborniku veoma važno štivo.

Životni put nije mons. Mrzljaka usmjerio prema profesorsko-znanstvenom djelovanju. Međutim, njegove odluke i smjernice svjedoče da je veoma dobro znao uočiti važnost i potrebu spekulativnoga promišljanja aktualnoga trenutka kako Crkve tako i društva. O tome govori i činjenica da je više mladih svećenika i laika usmjerio na studij (specijalizaciju) iz različitih područja znanosti. Drugi dio ovog zbornika donosi tekstove u kojima se promišljaju neka od aktualnih pitanja iz moralne, odnosno biblijske teologije, filozofije, dogmatike, liturgike, pedagogije, pastorala, odnosno evangelizacije, povijesti, medija, društva… Tekstovi koji su pisani znanstvenom temeljitošću

i analizom mogu se objediniti ili staviti pod zajednički nazivnik koji je upravo i naslov ovoga zbornika te geslo mons. Mrzljaka – „Činiti dobro." Kako ostvarivati i kako usred današnjega kompleksnog društva i života živjeti dobro!

U trećem dijelu zbornika donose se odabrani tekstovi, propovijedi i poruke koje je biskup Mrzljak izrekao ili objavio u različitim prigodama. Polazište takvih tekstova redovito je neka aktualna tema, događaj ili blagdan o čijem značenju biskup Josip progovara. Riječ je o tekstovima koji su ponajprije pastoralne naravi u kojima se – upravo u svjetlu evanđelja – promišlja stvarnost i ukazuje na konkretne smjernice, odnosno poticaje koji vode prema ostvarenju toga cilja.

Iako je neposredan povod objavljivanja ovoga zbornika proslava obljetnica, zbornik ne samo da prikazuje život i djelovanje drugoga varaždinskog biskupa nego ga treba promatrati u mnogo širem kontekstu. Zbornik postaje svjedok vremena i života Crkve i to u veoma posebnim vremenima koja su bila obilježena raznim događajima na društveno-političkom, crkvenom, ali i drugim područjima. Kakve su sve promjene i procesi duboko obilježili živote pojedinaca, društva i Crkve u proteklim desetljećima! Od rođenja u Vukovaru uslijed strahota Drugoga svjetskoga rata, Josip Mrzljak poput mnogih svojih suvremenika napušta svoj kraj, biva osuđen na višedesetljetnu šutnju popraćenu pritajenim iščekivanjem i tihim sazrijevanjem uz tinjajuću nadu u dolazak nečeg novoga, što će se i ostvariti unutar prostora vlastite države u okrilju istinske slobode. Za čovjeka, društvo i Crkvu.

Te promjene, iako priželjkivane, događaju se naglo i veoma brzo, istodobno pružajući nove mogućnosti i suočavajući se s novim izazovima. Crkva se s njima trebala suočavati bez prikladnog vremena priprave ili prilagodbe. Život i djelovanje svećenika i biskupa Josipa Mrzljaka – kako ga u slici i riječi predstavljaju autori djela – treba razumjeti kao odgovor na zahtjev vremena, a nerijetko i zahtjev trenutka. Uslijed brzih promjena i novih društvenih i crkvenih prilika mons. Mrzljak nastoji u svakom trenutku prepoznavati trag evanđelja i nalaziti putove kako bi mogao, opet u duhu svoga gesla – činiti dobro! Ovaj zbornik, dotičući različita područja djelovanja, na vjerodostojan način svjedoči o snazi i nadahnuću koje trag dobra ostavlja za sobom kao i o novim perspektivama koje takovo traganje budi.

Vjerujemo da će ovaj zbornik ispuniti očekivanja čitatelja koji žele upoznati mons. Josipa Mrzljaka, ali i širi kontekst njegova života, odnosno djelovanja. Tematski različita poglavlja u veoma uspjelom suglasju predstavljaju znane ili otkrivaju nepoznate slike i činjenice iz njegova bogatog života. Urednik odabirom i raspodjelom aktualnih tema, odnosno poglavlja, a autori odmjerenošću i jasnoćom tekstova otkrivaju veoma važnu dimenziju ove knjige – poziv na neprestano promišljanje o otkrivanju perspektiva dobra uslijed različitih životnih izazova i okolnosti. Ponajprije život, a onda i ova knjiga, svjedoče da je to ostvarivo.

prof. dr. sc. Jerko Valković
pročelnik Odjela za komunikologiju
Hrvatskoga katoličkog sveučilišta

Sadržaj

Predgovor 5

Uvod 7

60 godina hodočašća… 11

Moj prijatelj biskup Josip 21

Mons. Josip Mrzljak, biografske crtice 25

I. TRAG DOBROTE U VARAŽDINSKOJ BISKUPIJI: DJELOVANJE MJESNE CRKVE 2007. – 2019. 43

Damir Bobovec - Stolni kaptol Blažene Djevice Marije na Nebo uznesene 45

Damjan Koren - Čazmansko-varaždinski zborni kaptol Duha Svetoga 49

Damjan Koren - Katehetski ured u službi školskog vjeronauka i župne kateheze 52

Tihomir Kosec - Pastoral mladih Varaždinske biskupije: hod mladosti i iskustva 57

Dominik Vukalović - Doprinos Varaždinske biskupije misijskom poslanju Crkve 62

Siniša Dudašek - Pastoral duhovnih zvanja 67

Ante Šola - Caritas Varaždinske biskupije 73

Anđelko Igrec - Crkvena glazba u Varaždinskoj biskupiji 79

Anita Treščec - Medijsko djelovanje Varaždinske biskupije: Evanđelje na krovovima suvremenog svijeta 86

Kristina Čačić - Povjerenstvo za pastoral Roma Varaždinske biskupije 92

Franjo Talan - Žrtve i grobišta Drugoga svjetskog rata i poraća na području Varaždinske biskupije 100

Irena Gotal - Biskupijska knjižnica Varaždin: čuvar dobara 117

Mario Kopjar - Ured za liturgijski pastoral i sakralnu arhitekturu 123

Damjan Koren i Branka Martinek - Duhovni centar Varaždinske biskupije Veternica: od pavlinskog *refrigeriuma* do duhovnog centra 127

Leonardo Šardi i Ivana Peček - Pastoral osoba s invaliditetom i njihovih obitelji: dodir ljubavi otvara vrata do Krista 133

II. PROMIŠLJANJA STVARNOSTI I PERSPEKTIVA DOBRA U DRUŠTVU 139

Nenad Polgar - Razluči(va)ti i činiti dobro: suvremeni izazovi epistemološkog momenta u moralno-teološkoj analizi ljudskog dobra 141

Mladen Horvat - The meaning of בדל (*badal*) in Gen 1,1-2,3 at the background of other texts in Hebrew Bible 149

Martina Vuk - Tijelo Kristovo i Downov sindrom: teološki osvrt na tijelo i invaliditet u perspektivi 1 Kor 12,12-30 i 1 Kor 6,19 162

Marko Đurin - Svećenik – *homo familiaris:* zaručnička i obiteljska dimenzija svećeničkog života 171

Mario Kopjar - Liturgijski prostor nakon Drugoga vatikanskog koncila 180

Josip Sabol - Naviještati Evanđelje pod uvjetima postmoderne 186

Ivan Dodlek - Ekonomija zajedništva kao zauzetost kršćana za zajedničko dobro 203

Nenad Malović - Bruto domaći proizvod (BDP) i dokolica: gospodarski razvoj i ljudski napredak 216

Anđelko Košćak - Svećenici prezimena *Mrzljak* „s ovu i s onu stranu Velebita“ 224

Kristijan Kuhar - Glagoljica i glagoljaštvo na području Varaždinske biskupije 241

Karlo Šimek - Dominantne naracije o ustašama i komunistima i njihov učinak na hrvatsko društvo 247

Dario Paviša - Povijesni pregled Katoličke crkve u Kraljevini Tajland 258

Snježana Mališa - Otvorenost za drugog i spremnosti na služenje kao pretpostavka odgoja za dobrotu 270

Krunoslav Novak - Fenomen lažnih vijesti, rizik za ljudsku komunikaciju 278

III. IZABRANI TEKSTOVI, PROPOVIJEDI I PORUKE MONS. JOSIPA MRZLJAKA 285

Homilija na Dan sjećanja na žrtvu Vukovara (Vukovar, 18. studenoga 2001.) 287

Po evangelizaciji u Europsku uniju (Zagreb, 27. ožujka 2004.) 291

Homilija na misi preuzimanja službe dijecezanskog biskupa Varaždinske biskupije (Varaždin, 31. ožujka 2007.) 294

„Kršćanine, upoznaj svoje dostojanstvo!“ (Varaždin, Božić 2010.) 298

Homilija na 4. slovensko- hrvatskom hodočašću (Ptujska gora, 2. srpnja 2011.) 300

Homilija na Svetu subotu 2011. u sklopu proslave 600. obljetnice ludbreškog čuda (Ludbreg, 3. rujna 2011.) 303

Homilija na 324. hodočašću vjernika grada Varaždina Majci Božjoj Bistričkoj (Marija Bistrica, 30. lipnja 2013.) 306

Obitelj – svjedok zajedništva, vjere, života i ljubavi (Nedjelja Caritasa, 14. prosinca 2014.) 310

Homilija na 70. obljetnicu stradanja žrtava komunističkog terora u Vukovaru 1945. (Vukovar, 12. travnja 2015.) 312

Uskrsna poruka 2016. godine (Varaždin, Uskrs 2016.) 314

3. korizmena nedjelja i 12. Tjedan solidarnosti s Crkvom i ljudima u BiH (Homilija u Jajcu, 4. ožujka 2018.) 316

„Uđi u svoju sobu i zatvori vrata.“ Nagovor na korizmenim susretima svećenikâ po arhiđakonatima (Varaždinska biskupija, ožujak 2018.) 319

Izvadci iz recenzija 323